

عەلى وەرلى

كۆمەلگەي عىراقى
لە سىر و سىتى
لەككەلەينە و مەيەك

ۋەركىلىنى
فەيسەل خەلىل

عەلى وەردى

لېكۆلېنە وە يەك لە
سروشتى كۆمەلگەى عىراقى

وەرگىرانى
فەيسەل خەلىل

ناوهندی ئاویر بو چاپ و بلاوکردنه وه
ژماره‌ی بلاوگراوه: ۲۸۷

AWER
Nawendi Awer

لیکۆلینه وه یه‌ک له سروشتی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی
نووسهر: عه‌لی وه‌ردی
وه‌رگیرانی فه‌یسه‌ل خه‌لیل
ده‌ره‌ینانی هونه‌ری ناوه‌وه: لاوین خه‌لیل هیدایه‌ت مام شیخ
به‌رگ: ئاکار جه‌لیل کاکه‌وه‌یس
تیراژ: (۱۰۰۰) دانه
نرخ: (۹۰۰۰) دینار
شوێنی چاپ: چاپخانه‌ی روژه‌لآت/هه‌ولێر
له به‌ریوه‌به‌رایه‌تی گشتی کتێبخانه‌ گشتیه‌کان ژماره‌ی سپاردنی
(۷۵۳) ی سالی ۲۰۱۵ ی پێدراوه.

ناوه‌ندی ئاویر
بو چاپ و بلاوکردنه‌وه
ناویشان هه‌ولێر - بشت بازیرگا - نه‌رقه‌ر ده‌رگای شه‌تات

ژماره‌ی موبایل 07504209495 07504242101

ئیمه‌یل Nawendi.awer@yahoo.com
فیس بوک www.facebook.com/nawendiAwer

نەم كىتپەم پېشكەش دەكەم بەوانەى بە بېرۆكە
بەرزەكان سەرقالڭ، ھەولېش دەدەن لە كۆمەلگاگەى
خۆيان جىبەجىيى بگەن، بەچاوپۆشىن لەسەر سىروشتى
كۆمەلگا و بارودۆخەگەى.
ئىستا كاتى ئەو ھاتووە لە كۆشكى بلوورىن دابەزن و
پىويستىيەكانى واقىيى كۆمەلگاگەى خۆيان لەبەرچاۋ
بگرن.

عەلى ۋەردى

پيشه‌کي

شهم کتیبه‌ی که نیستا ده‌یخه‌مه به‌رده‌ستی خویش، له‌گه‌ل شو کتیبانه‌ی به‌دواوه‌ی دین، بریتین له‌پوخته‌ی لیکولینه‌وده‌یه‌کی دریز و سه‌خته. من زیاتر له بیست سال ده‌بیت توژینه‌وه له باره‌ی کومه‌لگای عیراق ده‌که‌م. له‌سالی ۱۹۵۰ یشه‌وه، شهم توژینه‌وده‌یه زیاتر ورده‌بیته‌وه ده‌بیت. شهمش شو ساله بوو که وه‌ک ماموستای کومه‌لناسی له‌کولیزی (ناداب و علوم) به‌غدا دامه‌زرام.

لیره‌دا ده‌بیت ناماژه بو شه‌وه بکریت، من پیشتر له‌هه‌ندیک کتیب وموحازه‌ره گشتیه‌کاتم له‌بابه‌نی توژینه‌وه، له‌باره‌ی کومه‌لگای عیراقی نزیك بوومه‌ته‌وه، له‌وانه:

۱- له‌سالی ۱۹۵۱ موحازه‌ره‌یه‌کی گشتیم له‌هولی (مه‌لیکه عالیه) پیشکه‌ش کرد، به‌ناویشانی (که‌سیتی تاکی عیراقی) شهم موحازه‌ره‌یه، دواي ژیده‌کردنی وه‌ک کتیبیکی بچوک له‌همان سال ب‌لاوکرایه‌وه.

۲- له‌سالی ۱۹۵۴ کتیبی (واعبزی سولتانه‌کان) ب‌لاوکرایه‌وه، که له‌به‌شه‌کانی پیشه‌وه‌یدا، باسی سروشتی کومه‌لگای عیراقم کردوه، له‌سه‌روبه‌ندی ده‌رکه‌وتنی نیسلامدا. له‌گه‌ل پاسکردنی شو هۆکاره کومه‌لایه‌تیبانه‌ی کاریگه‌ریان له‌سه‌ر پیکهانه‌ی که‌سیتی تاکی عیراقی هه‌بووه.

۳- له‌سالی ۱۹۵۸ ده‌سته‌ی توژینه‌وه‌ی عه‌ره‌بی له‌زانکۆی شه‌مریکی له‌به‌بیروت، بانگه‌تشتیان کردم بو پیشکه‌شکردنی موحازه‌ره‌یه‌ک له‌سه‌ر بابته‌ی "گوم‌بوون له‌داهاته‌ئاکارییه‌کان له‌ولاتانی عه‌ره‌بی" شهم توژینه‌وه‌یه، به‌شیوه‌یه‌کی ثابته‌ زیاتر چه‌ختم له‌سه‌ر ئاکاری خه‌لکی عیراق کردوته‌وه. موحازه‌ره‌که‌شم له‌مانگی حوزه‌یرانی هه‌مان سال له‌گوڤاری (الابحاث) ب‌لاوکرایه‌وه که هه‌ر له‌لایه‌ن زانکۆی ناویراو ده‌رده‌چوو.

٤- له‌ ساڵی ١٩٥٩ له‌ کۆنگره‌ی جیهانی کۆمه‌لناسی به‌شداربووم، که‌ له‌ شاری شتیرزای باکووری ئیتالیا نه‌جام درا. له‌و کۆنگره‌یه‌دا توێژینه‌وه‌یه‌کم له‌باره‌ی (بیاباننشین و کاریگه‌رییه‌که‌ی له‌سه‌ر کۆمه‌لگای عێراق) پیشکesh کرد. له‌وێ هه‌لی نه‌وه‌م بۆ ره‌خسا گه‌نگه‌شه‌ له‌گه‌ڵ دوو زانای گه‌وره‌ی کۆمه‌لناسی بکه‌م له‌باره‌ی توێژینه‌که‌مه‌وه‌ و سوودێکی زۆرم له‌وان بینی.

٥- له‌ساڵی ١٩٦٢، بانگه‌یشت کرام بۆ نه‌وه‌ی له‌فیه‌ستقالی ئێهن خه‌لدون ئاماده‌م، که‌ له‌قه‌هیره‌ له‌ژێر چاودێری ناوه‌ندی مه‌رکه‌زی قه‌رمی بۆ توێژینه‌وه‌ی کۆمه‌لایه‌نی و تاوانناسی نه‌جام درا. له‌وێ موخازه‌ره‌یه‌کم پیشکesh کرد تیایدا هه‌لما تێوێ ئێهن خه‌لدون تاونوێ بکه‌م له‌رووی گرنگه‌یه‌که‌ی بۆ تیگه‌یشتن له‌کۆمه‌لگای عه‌ره‌بی و کۆمه‌لگای عێراقی به‌شێوه‌یه‌کی تاییه‌ت. نه‌و مه‌رکه‌زه‌ موخازه‌ره‌که‌ی من و ته‌واوی موخازه‌ره‌کانی دیکه‌ی له‌کتیبتی تاییه‌ت چاپ کردبوو به‌ ناوینشانی (کاره‌کانی فیه‌ستقالی ئێهن خه‌لدون).

٦- هه‌روه‌ها له‌ساڵی ١٩٦٢، چه‌ندین موخازه‌ره‌م له‌ په‌یمانگای بالای توێژینه‌وه‌ی عه‌ره‌بی له‌ قه‌هیره‌، پیشکesh کرد. په‌یمانگا که‌ دواتر نه‌و موخازه‌ره‌انه‌ی به‌ ناوینشانی "لۆژیکی ئێهن خه‌لدون له‌ژێر رۆشنایی شارستانیه‌ت و که‌سیتیه‌که‌ی" وه‌ک کتیبیک بلاری کرده‌وه‌. له‌و کتیبه‌ و له‌موخازه‌ره‌کان بانگه‌شه‌م بۆ پتویستبوونی دانانی "کۆمه‌لناسی عه‌ره‌بی" کرد، که‌ ره‌گوریشه‌که‌ی له‌ تێوره‌که‌ی ئێهن خه‌لدونه‌وه‌ وه‌رگیرایه‌ت. له‌توێژینه‌وه‌ی دیارده‌ کۆمه‌لایه‌تیه‌ جیاجیاکانی کۆمه‌لگای عه‌ره‌بی پشت به‌و تێوره‌ بیه‌ستریه‌.

مه‌به‌ستم له‌ ناوه‌ینانی توێژینه‌وه‌کانی پێشوو، نه‌وه‌یه‌ سه‌رخجی خوینه‌ر بۆ نه‌وه‌ رایکێشم که‌ نه‌و بۆچوونه‌ی له‌و توێژینه‌وانه‌ هاتووه‌ کۆتایی نهن، هه‌ندیکیان گۆراون، هه‌ندیکی دیکه‌ش وه‌ک خۆیان ماوه‌ته‌وه‌. نه‌مه‌ش بابه‌تی که‌ پۆزشی بۆ ناهێنمه‌وه‌، چونکه‌ توێژینه‌وه‌ی زانستی ده‌کرێت بگۆرێت و پێشخیریت. نه‌مه‌ش به‌پێی گۆرانی نه‌و زانیاریانه‌ ده‌بێت، که‌ چار له‌دوای چار توێژه‌ر وه‌ریانده‌گرێت. بۆیه‌ تکام له‌خوینه‌ر نه‌وه‌یه‌ سه‌رسام نه‌بێت له‌وه‌ی: (نه‌وه‌ی له‌م کتیبه‌ گوتراوه‌ جیاوازه‌ له‌وه‌ی له‌توێژینه‌وه‌کانی پێشووترم هاتووه‌).

له‌ راستییدا، من له‌ میانه‌ی تووژینه‌وه‌ی دوورودریژم بۆ کۆمه‌لگای عیراقی، زۆرجار درزی خۆم بوومه‌ته‌وه‌. له‌وانه‌یه‌ نه‌مۆ بۆچوونیکم هه‌بێت، به‌یانی وازم ئێ هیناوه‌. لواتر گه‌راومه‌ته‌وه‌ سه‌ری، قوتابییه‌کانم تیبینی شه‌وه‌یان کردبوو، کانتیک بینیان میتۆدی خوێندن له‌بابه‌تی کۆمه‌لگای عیراق سال له‌دوای سال ده‌گۆرم. به‌دووری نازانم دوای ده‌رچوونی نه‌و کتێبه‌، زۆریک له‌و بۆچوونانه‌ بگۆرم که تیبیدا هاتوو، له‌وانه‌شه‌ خوێنه‌ر له‌کتیبه‌ی داهااتوویدا بۆچوونی پێچه‌وانه‌ ببینی. سه‌رچاوه‌ی کتێبه‌که‌:

له‌نووسینی ئهم کتێبه‌ وکتێبه‌کانی داهااتوو، پشتم به‌چه‌ندین سه‌رچاوه‌ی جۆراوجۆر به‌ستوو که ده‌کرێت به‌مشێوه‌یه‌ی خواره‌وه‌ بۆلین بکرتن:

- ١- کتێب و وتار و بلاوکراوه‌: به‌مدواییه‌ ژماره‌یه‌کی زۆر له‌وانه‌ بلاوکراوه‌ته‌وه‌. ده‌مه‌وێت به‌تایبه‌تی ناماژه‌ به‌و تووژینه‌وه‌ زانستیانه‌ بکه‌م که خاوه‌نه‌کانیان بۆ وه‌رگرتنی پرونامه‌ی دکتۆرا پێشکه‌شیان کردبوو. هه‌ندیکیان وه‌ک کتێب چاپکراون، وه‌ک کتێبه‌که‌ی دکتۆر فازل جه‌مالی، دکتۆر مه‌تا عه‌قراوی، دکتۆر شاکر مسته‌فا سه‌لیم، کتێبه‌که‌ی محمه‌د سه‌لمان جه‌سه‌ن، چه‌ندانی دیکه‌، که هه‌ر هه‌موویان به‌شێوه‌یه‌ک له‌شێوه‌کان تووژینه‌وه‌ن له‌باره‌ی کۆمه‌لگای عیراقه‌وه‌.
- ٢- راپۆرتی قوتابیان: ئهمه‌یان سالاڤه‌ له‌باره‌ی کۆمه‌لگای عیراقه‌وه‌ دوام له‌قوتابیانه‌ ده‌کرد ئاماده‌ی بکه‌ن. له‌میانه‌ی ئهو سالاڤه‌دا ژماره‌یه‌کی زۆر له‌و راپۆرتانه‌ له‌لام که‌له‌که‌بووه‌. نۆکۆلی له‌وه‌ ناکه‌م هه‌ندیک له‌و راپۆرتانه‌ هیچ وێجه‌ن و به‌های زانستیانه‌ نییه‌، به‌لام به‌شیکیان، که بێگومان ئهم جۆره‌یان که‌مه‌، تیبینی وده‌رنه‌ نجامی کۆمه‌لایه‌تی به‌سوود له‌خۆبانه‌وه‌ ده‌گرن. به‌هه‌رحال ئهم جۆره‌ راپۆرتانه‌، سال له‌دوای سال هه‌لیکی زۆریان بۆ ره‌خساندنم، بۆ زینت و وردبوونه‌وه‌ له‌ کۆمه‌لگای عیراق. قوتابییه‌کانیش له‌سه‌رتاسه‌ری عیراق له‌دوو و نزیکه‌وه‌، ته‌نانه‌ت هه‌ندیکیش له‌ولاتانی عه‌ره‌بیه‌وه‌ ده‌هاتن. جا راپۆرته‌کانیان له‌ باره‌ی نه‌ریت و به‌های ناوچه‌کانیان که‌م تا زۆر زه‌دین رۆشن ده‌کاته‌وه‌. من کانتیک ئهو کتێبه‌ پێشکه‌ش ده‌که‌م ده‌بێت ئیعتراف به‌ چاک وپالپشتی ئهو قوتابیانه‌ بکه‌م له‌به‌ده‌سته‌یه‌تانی ئهو زانیاریانه‌ی له‌و کتێبه‌ هاتوو.

۳- گفتوگۆکانی ته‌له‌فزیۆن: شه‌وه‌یان له‌ ساڵی ۱۹۶۰ له‌ ته‌له‌فزیۆنی به‌غدا شه‌نجامم ده‌دا، ناوئێشانی ئه‌و گفتوگۆیان به‌ بریتی بوو " ئۆ ده‌پرسی ئێمه‌ گه‌نگه‌شه‌ی ده‌که‌بن ". له‌میانێ ئه‌و به‌رنامه‌نه‌ ژماره‌یه‌کی زۆری نامه‌م بۆ هات، که‌ خاوه‌نه‌کانیان له‌باره‌ی کێشه‌ کۆمه‌لایه‌تیه‌که‌وه‌ پرسیاریان ده‌کرد. سوود وه‌رگرتنم له‌و نامه‌نه‌ که‌م نه‌بوو. ئێستاش ده‌یانپاریزم و به‌ سه‌رچاوه‌یه‌کی ده‌زانه‌م بۆ توێژینه‌وه‌ له‌باره‌ی کۆمه‌لگای عێراقه‌وه‌، ناوه‌ڕۆکه‌کانیان بریتین له‌و کێشه‌ جۆراوجۆرانێ هه‌ندێک له‌خه‌لکی عێراق گه‌لبیان له‌باره‌وه‌ هه‌یه‌، به‌تایبه‌تی ئه‌وه‌ی ئوێ، ئه‌مه‌ش مەملەتییەکی ده‌روونییه‌ و له‌ژێر باری ئه‌و کێشانه‌وه‌ به‌ده‌ستیه‌وه‌ ده‌نالێن. جیگه‌ی داخی منه‌ که‌ ده‌لێم به‌پرسا‌ن له‌و به‌رنامه‌نه‌ رازی نه‌بوو، دلایان ئاوی نه‌ده‌خواردوه‌ و فرمائی راگرتنیان دا، به‌مه‌ش له‌و نامه‌نه‌ داپرا‌م که‌ بۆ ده‌هات.

۴- تێبینیه‌کانی خۆم: ماوه‌یه‌کی کورت ئێیه‌ له‌وه‌ راهاتووم چه‌ندین لایه‌نی کۆمه‌لگای عێراق بگه‌ڕێم، گوێ له‌ قسه‌ی خه‌لکی عه‌وام بگرم. به‌تایبه‌تی قسه‌ی عه‌مامه‌ به‌سه‌ره‌کانیان، زۆر په‌رۆشی ئه‌وهم، له‌ئه‌جاسی ئه‌و په‌رۆشییه‌م شه‌که‌تی وشه‌رمه‌زاریم بێنیه‌وه‌، زۆرێک له‌خه‌لکی عێراق ناتوانن له‌وه‌ بگه‌ن قسه‌ی خه‌لکی عه‌وام سه‌رچاوه‌یه‌که‌ بۆ زانست. ئه‌وان له‌وه‌ راهاتوون وا سه‌یری زانست بکه‌ن ئاستێکی به‌رزێ هه‌یه‌ و ئاکریت بۆ ئاستی جه‌میا‌ل و به‌قال ده‌به‌زێت، بۆیه‌ نه‌گه‌ر بیه‌ین که‌ سێکی خوێنده‌وار تێکه‌ڵ به‌خه‌لکی ره‌ش و بووت ده‌بێت و گوێ له‌ قسه‌وه‌ قسه‌ لۆکیان ده‌گه‌رێت، ئه‌وا ئه‌وان نکۆلی له‌و پیاوه‌ خوێنده‌واره‌ ده‌که‌ن و سوکایه‌تی پێ ده‌که‌ن.

له‌ راستیدا کۆمه‌لناسی به‌سروشستی خۆی، ساده‌ و ساکاره‌، زۆرترین زانیارییه‌کانی خۆی له‌خه‌لکی ره‌ش و بووت و تاوانبار و ئاژاوه‌کانیان وه‌رده‌گه‌رێت. ئه‌وان به‌ نه‌نگی و شانازییه‌کانیان وه‌، به‌ هاوکاری و رکابه‌رییان، راستگوترین ئاواندنێ به‌ها

یه‌کێک له‌ رۆژنامه‌کانی به‌غدا راپرسییه‌کی له‌باره‌ی چاکترین به‌رنامه‌ی ته‌له‌فزیۆنی شه‌وکه‌ت شه‌نجام دا‌بوو. ئاما‌نجی راپرسییه‌که‌ ئه‌وه‌بوو - به‌رنامه‌ی " ئۆ ده‌پرسی ئێمه‌ گه‌نگه‌شه‌ی ده‌که‌بن چاکترین بوو - ماوه‌یه‌کی زۆر به‌سه‌ر ئه‌و راپرسیه‌ تێپه‌ڕه‌بوو، به‌رنامه‌که‌ بێ پۆرش وه‌ستا، ئه‌مه‌ش شتێکی سه‌رسو‌ییه‌ن ئێیه‌ له‌ وڵاته‌ ده‌یه‌نه‌.

باوه‌کانی کۆمه‌لگان، به‌مه‌ش ئه‌وان باشتن له‌خوێنده‌واره‌کان. خوێنده‌وار مه‌یلی بۆ خۆه‌لکێشان و خۆده‌رخستن هه‌یه‌ به‌پێچه‌وانه‌ی ئه‌وه‌ی له‌ناخی دابه‌ که‌چی که‌سیک له‌عه‌وام ناتوانی ئه‌و گری و به‌هایانه‌ بشاریته‌وه‌ که‌ له‌ناخی هه‌یه‌. ئه‌مه‌ش له‌و کاته‌ی رکا به‌ری ده‌کات و جێئو ده‌دات، بیان ئه‌و کاته‌ی شانازی ده‌کات و هاوکاری ده‌کات، ده‌رده‌که‌وی.

کێشه‌ی زۆریک له‌خه‌لکی عێراق ئه‌وه‌یه‌ له‌مه‌ ناگه‌ن و درکی پێناکه‌ن. وه‌ک ده‌رده‌که‌ویت ئه‌وان تا ئێستا له‌چوارچێوه‌ی عه‌قڵی کۆن ده‌ژین. که‌واته‌ ئه‌وان وا ده‌زانن، ده‌بێت زانست له‌ناستی جه‌ماوه‌ر به‌رزتر بێت. هه‌رچه‌نده‌ش به‌رزبێته‌وه‌ و هه‌لکشی ئه‌وا به‌هاکه‌ی زیاتر ده‌بێت. ئه‌م تیگه‌یشتنه‌ش ره‌گه‌کی له‌سروششی ئه‌و چینه‌ وه‌رگیراوه‌ که‌ له‌کۆندا په‌ره‌ی به‌ زانست دده‌ا. (واته‌ چینی ده‌سه‌لانداره‌ خوشگوزاره‌ نه‌کان)، ئه‌م چینه‌ زانستی وه‌ک جوانکارییه‌ک ده‌ویست بۆ ئه‌وه‌ی خۆی پێ ده‌ریخات و خۆی له‌عه‌وام گه‌وره‌تر بکات. که‌چی ئێستا ده‌وله‌تی ئه‌م چینه‌ نه‌ماوه‌، مه‌یه‌ستیش له‌زانست ئه‌وه‌یه‌ هۆکاریک بێت بۆ خزمه‌تکردنی جه‌ماوه‌ر نه‌وه‌ک رووکه‌شی و خۆه‌لکێشان بێت به‌سه‌ر خه‌لکه‌وه‌.

ره‌خنه‌یه‌کی قبول نه‌کراو:

هه‌ندێک له‌ره‌خنه‌گران، ره‌خنه‌ی ئه‌وه‌یان لێگرتووم، گوايه‌ من له‌تویزێنه‌وه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌که‌م شیوازی ئاماری سیسته‌ماتیک جێه‌چی ناکه‌م که‌ له‌ئه‌مریکا و ولاتانی دیکه‌ی پێشکه‌وتوو په‌یره‌و ده‌کریه‌. ئه‌و ره‌خنه‌یه‌ قبول ناکه‌م سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ی له‌رووکه‌شدا ماقوله‌. کۆمه‌لگای عێراقی له‌کۆمه‌لگای ئه‌مریکی جیاوازه‌. له‌وی توێژه‌ر ده‌توانی له‌ده‌رگاکان بدات و هه‌ر پرسپاریک به‌خه‌یالی دابێت له‌ کابانی مال بپرسیت. ئه‌وانیش ریزی ده‌گرن و له‌زۆریه‌ی کات وه‌لامی دروستی ده‌ده‌نه‌وه‌. که‌چی له‌لای ئێمه‌ بارودۆخه‌که‌ ته‌واو جیاوازه‌.

له‌مێژه‌ عێراق به‌ده‌ست ئه‌و که‌لێنه‌ فراوانه‌ ده‌نالێنی، که‌ له‌نیوان گه‌ل و حکومه‌ت هه‌یه‌. گه‌ل حکومه‌ت به‌و دوژمه‌ ده‌زانێ که‌ هیچ سوودێکی نه‌بێت و هه‌ر زیانی لێ ده‌باری، له‌نیو عوامی خه‌لکدا به‌روونی تێبینی ئه‌وه‌م کردووه‌. بۆیه‌ ئه‌وان کاتی که‌ ده‌بینن ئه‌فه‌ندییه‌ک بۆلایان ده‌چی و قه‌له‌م و ده‌قه‌تری به‌ده‌سته‌وه‌یه‌،

سروشتی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی

ئەوا وا دەزانن بۆ باج کۆکردنەوە یان بۆ بەسەریازکردن هاتووە. یانیش دەیانخاتە زیندانەوه. لەبەرئەوه‌ش وا پراھاتوون بەهەموو شتواریک لەوێ لایەکانیان درۆ بکەن، ئەوەک تووشی شتێکی نەخوێندبوو.

جا کاتیەک توێژەرێکی کۆمەڵایەتی دەچێتە لایان بە دەر دەستی حکومەتی دەزان، چونکە ئەو لەجلوبەرگ ئەقەندییە و قەلەم و دەفتەری بە دەستەوه‌یە. ئەگەر هاتوو توێژەر جلی تاسایی ئەوانی پۆشی. ئەوا وا دەزان سیخوڕە و حکومەت بە سیخوڕی ناردوویەتی. لەبەرئەمانە کاتیەک من دەمەوێ توێژینەوه‌یەک بکەم، هەول دەدەم متمانەیان بە دەستبەھێنم بەر لەوێ دەست بە پرسیار بکەم. من بە شتێوەیەکی هەپەمەکی پرسیارم لێ دەکردن، لەریگای وێژاندن و پێدانی جۆش و خێوێش و شانازی هانی ئەوانم دەدا، وەلام بەدەنەوه.

بەبۆجۆونی من دروستترین رێباز بۆ توێژینەوه‌ی کۆمەڵگای عێراق، ئەو رێبازەیه‌کە زانای بەناویانگی ئەلحانی ماکس شیبەر داھێنناوه‌ و ئەم رێبازەش پشت (بەتێگە یشتن) پیکھێنانی (ئەوێتی) دەبەستێت. ئەمەیان گونجاو بۆ سروشتی کۆمەڵگاکە ئێمە و بارودۆخە تاییەتەکە. بەلام سەبارەت بە رێبازە ئەمریکیەکە ئەوێتیان گونجاو نییە، چونکە تووشی کێشە و هەلە ئێوەتۆمان دەکات، ئێمە ئێمە دوورین لێیان. هەرچۆنێک بێت، پتویستە هېوای بەکارھێنانی ئەو رێبازە بخوێن. ئەمەش کاتیەک دەبێت کە کۆمەڵگای عێراق لەرووی ناوەڕۆک و رووخسار هاوشێوەی کۆمەڵگای ئەمریکی بێت. ئەمەش هېوایەکی نوێ.

کۆمەڵگای عێراقی و عەرەبی:

رەخنەپەکی دیکە لەلایەن رەخنەگرانی دیکە، رووبەرووم کراوە. ئەوان پێیانوایە دەبێت پەکەمجار توێژینەوه‌ی لەبارە کۆمەڵگای عەرەبی بکەین. کەچی سەبارەت بە عێراق ئەوان پێیانوایە ئەمە تەنها بە شێکە لە کۆمەڵگا گەورەکە. مەرەب. دەشێن سەرەتا دەبێت هەمووێ بکۆت ئینجا بەشەکی.

من لەم بۆجۆونەدا ئەوا لەگەڵیان جیاوازم. لێرەدا دەمەوێ لێیان پیرسم: چون دەکۆت توێژینەوه‌ی لەبارە کۆمەڵگای گەورە بکەین، بێئەوه‌ی توێژینەوه‌ی بۆ هەر

سروشتی کۆمه‌نگه‌ی عێراقی

هه‌شێکی مێوکی بگه‌ین و هه‌ک له‌ شتواری نوێ (ئێستقرا) تاسراوه‌^١ توێژینه‌وه‌ی به‌ تاوێنکردنی هه‌شه‌کان ده‌ست پێده‌کات و دوێر هه‌و به‌ ده‌گاته‌ نێگه‌یه‌شتنێک له‌ده‌ری هه‌مووه‌کی که‌چی شه‌وره‌حه‌گرانه‌ ده‌ناسه‌وی بگه‌رینه‌وه‌ سه‌ره‌ شێواری نه‌خامساری (استمخ)ی کۆر نه‌مه‌ش بانه‌تیکه‌ له‌گه‌لیان کۆب بسم

بیکومه‌ر هه‌مه‌دیک سێدنی گه‌شی بو عه‌ره‌ب هه‌یه‌ له‌هه‌موو وڵاته‌سه‌کانیان، به‌گه‌یه‌وه‌ به‌ ده‌یست نه‌بهره‌ف هه‌وه‌ بگه‌ین که‌ چه‌مه‌ین سېفه‌سی دیکه‌ هه‌یه‌ له‌وڵاتیکه‌وه‌ نو وڵاتیکێ دیکه‌ حه‌واره‌ ئێمه‌ سانه‌وین له‌و سېفه‌تانه‌ بگه‌ین به‌ حه‌واره‌ و سکه‌چووه‌ کسه‌وه‌، نه‌گه‌ر توێژینه‌وه‌ هه‌و هه‌ر وڵاتیک به‌گه‌ین به‌ته‌ییا دوێرش توێژدرن بێن هه‌موو وڵاته‌کان به‌یه‌کتره‌وه‌ به‌راوهر ده‌که‌ن هه‌و له‌وه‌ی نه‌ه‌جامه‌ خه‌وازه‌وه‌ کانیان ده‌ست بکه‌وێت.

به‌کس به‌ته‌سه‌نه‌مه‌دیه‌کانی بێشیمانی عه‌ره‌ب نه‌وه‌یه‌ پانتیه‌یه‌کی عه‌ره‌بی گه‌وی ده‌وی به‌گه‌رته‌وه‌، هه‌ر له‌ره‌هه‌ی نه‌ته‌سه‌سه‌وه‌ سۆکه‌سه‌وی عه‌ره‌بی ده‌کشی، به‌شیه‌یه‌ب حه‌ره‌ به‌ته‌یه‌ره‌وه‌ی به‌و هه‌که‌دا رانه‌ له‌سی کاتژمێر ده‌هه‌یه‌ی ده‌مه‌سکی رۆژ به‌سه‌ر نه‌وێشتمانه‌ به‌یه‌ریوه‌ که‌ گۆسه‌نه‌وه‌ و گه‌یه‌سه‌ن به‌یه‌و لایه‌سه‌ دوور له‌یه‌کتره‌کی رۆژ ده‌هه‌ت هه‌و به‌گۆسه‌سه‌وه‌ و شه‌ره‌ و شه‌ره‌ و که‌شمانی چه‌روگه‌ری هه‌و شه‌ره‌ کانه‌هه‌وه‌ نه‌مه‌سه‌ چه‌مه‌ین رۆژ و مه‌مه‌کی هه‌یانه‌وه‌

نه‌م دووریه‌ی وڵاتی عه‌ره‌بی له‌یه‌کتر، و بکه‌ر دووه‌ هه‌ر وڵاتیک له‌بارووه‌چی ته‌سه‌ب به‌خوی سانه‌ی و خه‌واری له‌گه‌ر به‌رووه‌چی وڵاتی دیکه‌ هه‌یه‌یه‌ هه‌و به‌وه‌ به‌حه‌کاریکی وڵاتی عه‌ره‌بی به‌ته‌وێیه‌ هه‌موو به‌چه‌کاتی راسه‌وه‌چی له‌ژێر ده‌سه‌لاتی خۆی به‌یه‌یه‌وه‌، له‌به‌ر ته‌سه‌سه‌ ده‌یه‌یه‌ن هه‌ر وڵاتیکێ عه‌ره‌بی مێژووی بایه‌نی خۆی هه‌یه‌، به‌لایه‌ی سېسه‌ی و سانه‌ویری و نه‌یه‌ی و هه‌موو لایه‌ته‌کانی دیکه‌وه‌.

١- ئێستقرا: ئێستقرا ١٩٥٠ شێواری به‌رکه‌هه‌ساری ئێرێکی به‌که‌مه‌ل به‌ته‌که‌نه‌وه‌ هه‌مووه‌کی ده‌هه‌ب که‌چی دووه‌مه‌ل به‌هه‌مووکه‌یه‌وه‌ به‌ته‌که‌ل ده‌هه‌ب و ده‌هه‌ی خێوکی ئێرێکی به‌هه‌مووه‌کی الکلی مه‌مه‌ر به‌شه‌کار به‌کسێ بکه‌ر ده‌رکس

نهمه ش زور به روونی له جیاوازی شیوه زاره کانی ولاته جیاوازه کانی عهره بی درده که ویت. له هارسلیا له سالی ۱۹۵۰ دوو پیاوی چه ژانیریم بیی، له حه لکی عهوام بیون و خوینده وار نه بیون. له قسه کانیان هیچ شتیک نیه که یشم و نه نه و دی بهر بی عهره بی غسه نه کس و دل بهریش ده که ویب جیاوازی شیوه زاره کان نه سته می بری په یوه ندی کومه لایه تی نیوان ولاته کان زیاتر ده کات. نه و دی شایه تی باس بیت هوکړه نوییبه کس کو سته وه، بلایوونه وهی کتیب و زوژنامه و نیرکه کس، ویکرنووه ولاته عهره سسه کس له یه کتر برک سسه وه بیگوم نهمه ش وده کات بهر بهر جیاورییبه کومه لایه یه کس ورمه واییه کس که متر نیه وه بیشم بییش ده کتیب ناراده یه جیاورییبه کس به میی خا نهمه زور به حایه می مان که م هلام له گه نه وه سندا ده بیب نه وه له بیر به که یی که نیمه له قو بی شیت ده زی و نه و جیاورییبه ش هیشا ماونه ته وه و دکریت به که م بریرین نهمه ش دروست نیمه کیشه کس ولاتک له ژیر روشایی نویزییبه وه مان مو ولاتیکي دیکه چاره سهر بکه ین.

نهرکی به وه سبه که کیشه کانی ولایب به ژیر روشایی به ها و برود و حی نایه تی حوی چاره سهر بکه ی گشناسی ره هاش نه و موره کوید و نیمه

ناراسته یه کی نوی

ماوه یه کی زور دوور نیمه، چه ندین کتیب نایه ت به نویزییبه وهی کومه لگی عهره بی درده جیت چه د ساس نه وه به کوگره یه له بهر ناستی نه کادی می له نه سکه سهر به سهر مه سست داسی میویدیک سوو سو نویزییبه وهی کومه لگی عهره بی ناستی کومه لگای عهره بی حسنه کوپیزه جیا حاک کس کوماری به کگرتووی عهره بی واپیده چی ریکوی معبدش هور دودت لگه نه و ناراسته نوییه بیت

نه و ناراسته یه هرچوبیک بیت بهر به می سوو وده حشی ده بیت به لای نه و دی سیمجیم کردووه ریان به نارسنه ی هوشیار کردووه و ریمایی ده سست به و نه نویزییبه وهی به تیابه و و غمده رورتزین نه و بلوکروسی نه و نارده یه شه وه درچپووه به به به سسی نه وه نووسرووه نه و به کی که حی به ته وه یی و هوشیار

دروست بکات له‌وه‌ نموونه‌ ناماژه‌ به‌ یه‌کنکیر ده‌کەن که له‌وه‌یه‌ گریگترسان نیت و کۆمه‌ل ماموستای راڤکۆی قه‌هیر به‌شداریان تیدا کردووه‌، ناویشانه‌که‌ی " کورتبه‌ک له‌ توێژیسه‌وه‌ی کۆمه‌لگای عه‌ره‌ی " به‌ له‌پیشه‌کییه‌که‌ی هاتووه‌:

"نوی نه‌وه‌ی چور سار نه‌و ماده‌یه‌مان به‌مه‌رتیر کولێژه‌کان وتوتنه‌وه‌ ئینسا ده‌سوان بریار به‌سه‌ر نه‌وه‌ بده‌ین که نه‌رموبه‌که‌مان به‌راستی سه‌رکه‌وتوو بووه‌ دای ناوه‌نی کۆمه‌لگای عه‌ره‌ی به‌ میتودی خوێندنی راڤکۆک نامسحی حۆی به‌ده‌سته‌بیاوه‌ که مریی بوو له‌دروسکردنی لاوسی وشار و روشنبیر، که مریی به‌حو، و عه‌ره‌یتنی هه‌یت مریی چی هه‌یه‌ و چی له‌سه‌ره‌ راڤاری له‌بارهی سارودۆحی بیشتمی عه‌ره‌ی هه‌یت له‌گه‌ل راڤی ناوانی نه‌و به‌ته‌وه‌ له‌کۆمه‌لگایه‌کی عه‌ره‌ی ته‌دروست و یه‌کاکگیر هه‌ر ناکیک تباد، هه‌ست به‌ ئاده‌میراندووی حوی و که‌په‌مش حوی و که‌رامه‌تی به‌وه‌که‌ی بکات"

گومانم له‌وه‌ بیه‌ نه‌و ریه‌ره‌ (ناموژگارییه‌ له‌نویزیسه‌وه‌ی کۆمه‌لگای عه‌ره‌ی گریگ و به‌سووده‌ به‌تیه‌تیش نه‌وه‌مان له‌هه‌رچاوه‌گرت که نه‌و بووسیده‌ بۆ نه‌وه‌ نووسراوه‌، بخرینه‌ به‌رده‌ستی نه‌و قوبیانه‌ی له‌ قوناغی یه‌که‌می خوێندنی راڤکۆ دان. بۆیه‌ ده‌بێت به‌شیوریکی ریه‌مایی کرد و ناموژگاریی نیت، بو نه‌وه‌ی چاوی قوتانیان له‌وه‌ بکاته‌وه‌ که نه‌رکیکیان له‌سه‌رده‌م بیشتمانه‌ گه‌وره‌که‌یان له‌سه‌رشانه‌ له‌گه‌ژنه‌وه‌شد بیه‌ویه‌ ناگریت له‌لای نه‌و توێژییه‌ ناموژگارییه‌ بوه‌ستین و به‌لکو ده‌بێت به‌وه‌ توێژیسه‌وه‌ی قوتێر بچین که نریکتر نیت له‌ میتودی کۆمه‌لناسی نوی.

من له‌وه‌ ده‌ترسم نه‌گه‌ر ریه‌رویی له‌و ئارسته‌یه‌ بکه‌ین وه‌ک واعرده‌کانی سولسمان لێ نیت که عه‌قڵی هه‌لگیر پر ده‌کرد له‌ نموونه‌ی یونسوی خوشیاں چاویان له‌وقیعی کۆمه‌لگا ده‌توقاند که به‌په‌ده‌توێی به‌و نموونه‌ داییه‌ بگن

¹ (الوجیر فی دراسة المجتمع العربي) من من ن

سروشتی کۆمه‌لگه‌ی عیراقی

له‌سه‌ر کۆمه‌لگه‌ی عیراقی ده‌بیت و سه‌های میانیشتیی تید ملوده‌بینه‌وه و هه‌لده‌دات به‌هه‌موو توپژ و چیه‌کاسی نه‌م کۆمه‌لگه‌ی شوپینه‌وه لیره‌دا ده‌بیت گه‌لی عیراق که‌وتونه‌ بیون دوو سبسته‌می دژبه‌یه‌کتری سه‌ها کۆمه‌لانه‌سه‌کار سه‌های میانیشتیی میانیستی سروس‌سی هه‌توره‌ و سه‌های شارستانیشتی له‌کولنوره‌که‌ی شارستانیشتی کور سوموده‌نه‌وه نه‌وه‌ش شتیکی چاره‌یوانکروه، له‌حاله‌سیکی وه‌هاگه‌ل سه‌وه‌ له‌دوی سه‌وه‌ له‌مللاپییه‌کی کۆمه‌لایه‌تی و ده‌رووسی سزیت له‌لایه‌ی سائوای ماوه‌یه‌کی زۆر له‌سه‌ها شارستانییه‌کاسی دل‌بینه‌وه، چونکه‌ سناان سه‌وه‌ ته‌وژمی حوی سۆده‌هینی و نه‌مه‌ش دل‌یا‌مووسه‌ کۆمه‌لانه‌یه‌که‌ی بیگه‌ر ده‌کات له‌لایه‌کی دیکه‌شه‌وه دتوسیت (به‌دو) بیت وه‌ک کوپی بیس، چونکه‌ شارستانییه‌ته‌ گه‌سه‌سه‌وه‌که‌ی به‌ مووسی ئاو و به‌پیتی حه‌که‌که‌ی باجاری ده‌کات سه‌های میانیشتیی بگوریت بۆنه‌وه‌ی له‌گه‌ل بارودۆخه‌ تاییه‌ته‌که‌ی بیت.

مویه‌ شیاوه‌ گه‌لی عیراق به‌گه‌لیکی سه‌رسم وه‌سف بکه‌ین، دوو ریگی پیچه‌وانه‌ی له‌سه‌رسم کرۆنه‌وه، باحاره‌ به‌یه‌ل کاندای به‌هه‌ردووکیان سوت کنتل سوماو به‌ل له‌ریگاییه‌کیان ده‌روت. نه‌و سوماو به‌یه‌کی دیکه‌ ده‌چینه‌وه‌ سه‌ر ریگاکه‌ی دیکه‌

سروشتی (پنچه‌وانه‌بوون):

نه‌وه‌ی له‌بابه‌تی بیاباننشینیی و شارستانییتی جیگای سه‌رنج بیت، نه‌وه‌یه‌ هه‌ردووکیان له‌ر سه‌های کۆمه‌لایه‌تی سچه‌وانه‌وه‌ی به‌کرن. نه‌مه‌ بانه‌نیکه‌ به‌وردی له‌شوبییکی دیکه‌ توتویی ده‌که‌ین لیره‌دا سه‌پ نه‌وه‌سه‌ به‌سه‌ بلدی نامحی سه‌ره‌کی که‌ میانیشتیی سه‌دوی ده‌گه‌ریت سه‌وو پیچه‌وانه‌ی نه‌وه‌یه‌ شارستانییه‌ت کۆششی بۆ ده‌کات.

دوو مور هه‌یه‌ نه‌و پیچه‌وانه‌ی و دژبه‌یه‌کتری بیون شارستانییه‌ت و بیانیشتیی. به‌روومی تید سه‌ره‌که‌ویت. نه‌ویش سوری ده‌وه‌ و پیشه‌گه‌رییه‌ سه‌وری به‌که‌من ده‌بیت سه‌وو سه‌هوی سروشتی پیکه‌ته‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌که‌یه‌وه‌ مه‌یی پشه‌کشه‌ی له‌ده‌وه‌ت هه‌یه‌ و به‌ملکه‌چمووسی ده‌کات ده‌مرگیری هور له‌میانیشتیی شویی ده‌وه‌ت ده‌گرینه‌وه‌ و نه‌رکه‌کاسی نه‌مخام ده‌دات که‌سی

سروش‌تی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی

به‌دو شاماری ته‌واو به‌هۆرده‌که‌ی ده‌کات، هه‌رنۆیه هور به هۆی مانه‌وه‌ی حۆی و سه‌رجاوه‌ی که‌رامه‌تی حۆی ده‌راسی، که‌چی ده‌وله‌تی له‌تیروانیسی نه‌ود به‌ها سیسنه‌میکه بو سه‌رشوری و پیدای ناخ روژ شه‌رمه سو که‌سی به‌دو ملکه‌چی ده‌وله‌ت بیت بو نه‌وه‌ی ناخ بدت و نه‌گه‌ریش سه‌ریچی کرد به قامچی لای بدت نه‌و شاماری به‌وه ده‌کات سه‌رمه له‌که‌سانی دیکه وه‌رده‌گیریت، خا ناماده بییه به‌هر که‌سینگی بدت به‌تیروانی نه‌و پیدای سه‌را به‌ ناخ ئیعه‌رافکردن به کۆیلایه‌تی و سه‌رشوری.

ده‌وانیسه‌ به‌ره‌ی پیشه‌گه‌ریشه‌وه هه‌ر نه‌مه‌ تلای مه‌ه‌ستمان له‌پیشه‌گه‌ری نه‌وه‌یه مروف پیشه‌یک نه‌حام بدت و نژیوی حۆی به‌هۆی پیشه‌که‌ی وه‌ده‌ست و ناره‌قه‌ی بوجه‌وانی به‌ده‌ست به‌یسی که‌چی که‌سی به‌دو پیشه‌گه‌ری به سه‌رشوری و سوکایه‌تی ده‌راست و ده‌رده‌که‌وینت وشه‌ی پیشه له‌رامی عه‌ره‌می دا (المه‌هه) له‌وشه‌ی (المه‌هه) وه‌رگه‌روه که‌ هه‌ای سوکایه‌تی دیت، یار هه‌ردووکیان سه‌رمه‌یه‌ب چوگن به‌دو که‌سکه‌ ریر له‌ تالان و دگیرکردن ده‌گرنیت رقی له‌و بژیویه‌یه که له‌رنگای کارکردنه‌وه بیت. بۆیه له‌دیزه‌مانه‌وه بینومه‌انه شه‌رم له‌وه ده‌کات بییه به‌رگه‌دروو و سه‌مه‌تکار و سه‌قال یار ماموستا و کاسه‌ب، یار هه‌ر پیشه‌یه‌کی دیکه که له‌شارسه‌نایه‌تا ماسراوه به‌تیروانی به‌دو نه‌و که‌سه‌به سه‌رشورن، نه‌گه‌ر توژیک پیاوه‌تین هه‌بیت ده‌بیت واز له‌و پیشه‌ بیزاروانه به‌نین و شمشیر به‌ له‌کش بو نه‌وه‌ی نژیویه‌کی به‌ریر به‌ید مکه‌ن که وه‌نه‌ی نه‌و شایه‌نی پیاو بیت.

دیارده‌ی هه‌لکشان و داکشان:

کاتیک که‌سینک توژیوه‌وه له‌به‌ره‌ی میژووی کۆمه‌له‌تی عێرق ده‌کات، هه‌ر له‌سه‌ده‌کانی کۆبه‌وه ب ئیسنه‌ ده‌بیسی به‌های بیاسنه‌بی ماوه‌یه‌له‌گه‌شه ده‌کات و ماوه‌یه‌کی دیکه‌ش که‌م ده‌بیته‌وه نه‌مه‌ش به‌پێ یاروودۆخی ده‌وله‌ت ده‌بیت به‌رووی لاواری و به‌هیریبه‌وه ده‌وله‌ت سه‌مه‌یه‌کی گرگی شه‌رسته‌نایه‌ته نه‌گه‌ره‌توو له‌ولایتیک ده‌وته به‌هیر بیت به‌شیوه‌یه‌ل مێوسی سه‌رکوتی ملامالایی باوحو نکا، له‌در و ریکه‌ر دات، نه‌وا به‌ره‌می گشتوکسی و باره‌گانی و پیشه‌ساری

سروشنى كۆمەلگەى غىراقى

دەپوزىتە، شارەكەر ئاۋەدەر دەپەۋە ۋەكەل مەپپىشەكەنى خۇپەۋە سەرقال دەپن ۋەھىچ شىئەك داترسى ئەمە چەند خارىك سەغىرق روۋىداۋە مەشپەۋەك مەھاكەنى لەكورتى دەدەر ۋەئەۋەھا شارستىپە شوبىيان دەگرەۋە كە لەسەر گونىراپەلى ۋەپىشگەرى ۋەستەۋە.

كەچى لەھەدەك قودەى دىكەى مېژۋى غىراق دەۋلەت لاۋەرە، داتۋانى سەر ۋەمالى خەك پارىزىت مەركەتەشدا دەپىس خەك دىچار دەپىت پەما ساتە سەر مەھاكەنى بىپاشىشى. ھەرچەدە دەۋلەش لاۋر سىت ئەۋا خەك رىپاتر دەست ئەۋەھاپەۋە دەگرى بۈپە دەمارگىرى ھۈرگەرى ۋەپاردەى تۈلەسەدەۋە ۋەپەسەردىن مەرىكتر ۋەگەن رۈپىشتى ۋەرىكەۋىش ۋەپەسەردىن، ئەۋ خورە مەشپەۋەك لەلاپان زىاد دەپىت، كە مەتەۋى دەسەلەتى بەسەر پىكەتەى كۆمەلەتپان دەپىت ئەمەماز رۈر مەروشى لەسەردەمى عوسمانىكەن بىپى، تا ئەمروش ھەدەك پاشەۋەى كۆمەلەتەنى ئەۋ دىاردە دەپىس - كە لەمەشەكەنى داھاتۋەدا باسپان دەگەن.

دەكرىت ئەمەى سەرەۋە مە دىاردەى ھەلگەشەى ۋەكەشەى بىپان بىپاشىشى ۋەشارستەپىنى لەغىرق ئاۋسەپ تەۋمى بىپاشىشى دىت ۋەسەر كۆمەلگەى غىراقى رار دەپىت ۋەپاتر مەرسەرە پىشكەشە دەكەت ۋەۋمى شارستەپىنى دەردەكەۋىتەۋە

كىشەى غىرق ئەۋەپە كەتەك تەۋمى بىپاشىشى تىد پاشەكەشە دەكەت، ئاتۋانى خۈى بەخىرىنى مەگەل شارستەپىت بگومچىنى مەۋەكەى رۈر پەر كەم دەست مە مەھاكەنى مەدو دەگرىت، ئەمەش مەپى ئەۋ دىۋوچەى ئەۋكەت رۈۋەپۈۋى دەپتەۋە مەشپەۋەكى گىشتى سۈشتى مەھا كۆمەلەتەكەن ئەۋەپە كەمەۋەپەكەى رۈر كەز دەپىت ئەسەت دۈى رۈپىشتى ئەۋ ھۈكەرەى ھاۋكەرى مەنەۋى دەكەز خەش كەتەك لەمەشەكى مەركۈر ۋەپەۋر ئەسەمە مەۋى مەكەۋىرى دەسەردەرى سى گومە مەۋە دىپە مەردەۋە لەلاپان لاۋر دەپتەۋە دۈى مەھانى ھۈكەرەكەن، مەلام ئەمەش پىۋىسى مە رەمەتەكە مە، مەۋەى ئەۋ رەمەتەد مەلەلى لەسۋان مەھى دۈى ۋەھى كۈر دۈست دەپىت ۋەئەمەى

نەو ململانییه‌ش چه‌دین کیشه‌ی کۆمه‌لایه‌نی دهرده‌که‌وێت که حیکای نەو به‌یسه
به‌که‌م یزانین،

ولاتانی عهره‌بی :

نەو دیاردە‌ی هه‌لکش و د‌کشسه‌ به‌عبرقمان به‌یسه، به‌شیوه‌یه‌ک له‌شیوه‌کان
هریکه‌که‌ی یار هاوشیوه‌که‌ی به‌روره‌ی ولاتانی عهره‌بی د‌د‌وریوه

ک‌تیب له‌ه‌رده‌ستمان به‌حشە‌ی حیه‌ر ده‌که‌یه‌وه، سه‌رحی به‌شتمانی عهره‌بی
ده‌ده‌ین، تییبه‌ی دیاردە‌یه‌کی جوگرافی سه‌رحراکیش ده‌که‌ین، رینه‌ر له‌ ریره‌رینه‌ک
(شار) ده‌چیت نەو به‌شیمانه‌ گه‌وره‌ترین درێژبووه‌ی به‌یسه‌ی له‌سه‌ر گوی
ده‌وی له‌حوبه‌وه ده‌گرێت له‌روژه‌لاته‌وه له‌چساکانی نیرس ده‌سه‌پیده‌کات
وله‌روژناوا له‌که‌سه‌رکانی ره‌ریی نه‌سه‌سی کونایی د‌بت هیچ شینک دوولایه‌یه‌که‌ی
له‌یه‌ک‌تر جیانا‌کاته‌وه ته‌نها ده‌ریایه‌ک نه‌یه‌ت، که‌یه‌یک له‌نیوانیان دروست ده‌کات.
ن‌ویش ده‌ریای سووره.

ه‌ک‌وسی له‌وه نا‌که‌ین، گ‌وی ده‌وی ناوچه‌ی به‌یسه‌ی ده‌که‌ی له‌حوبه‌وه گ‌رتووه، که
له‌دریژی و گ‌ه‌وره‌یه‌یه‌، هریک له‌ناوچه‌ی عهره‌بی به‌وانه‌ نه‌وه‌ی ده‌که‌ویه‌ به‌ک‌وری
ک‌یشه‌ری ناسیا، له‌چینه‌وه له‌روژه‌لات درێژ ده‌یه‌وه ته‌ما له‌روژناوا به‌ده‌ریای
حه‌ره‌ ده‌کات ته‌م ناوچه‌یه‌ له‌لایه‌که‌وه له‌ناوچه‌ی عهره‌بی ده‌چیت وئینه‌شانی
به‌که‌ل د‌یت سه‌رحاوه‌یه‌کی هه‌لق‌وانی به‌دوه‌کابه‌، به‌لام له‌لایه‌کی ده‌که‌وه
جیاوازی له‌گ‌ه‌ل ناوچه‌ی عهره‌بی هه‌یه و جیا‌وره‌یه‌که‌شی که‌م نییه.

چه‌دین هوکار و یکرده‌وه ناوچه‌ی عهره‌بی، له‌هه‌دیک پ‌ستانی حویه‌ ناوه‌ ناوه
شارستانیه‌تی گ‌ه‌شه‌سه‌سو مه‌ره‌م به‌یه‌می به‌شتر ناماژه‌مان سو شارستانیه‌تی
میسرو عیراق کرد له‌و باره‌یه‌وه ده‌کریت ناماژه‌ سو شارستانیه‌تی که‌سی به‌مان و
شام و تونس و مه‌ع‌ریب و نه‌وسی ده‌که‌ بک‌ریت له‌سه‌شتم ناوچه‌ی عهره‌بی له‌ هیچ
ق‌وبه‌یکی مێژووی درێژی عهره‌ب ح‌سی به‌بووه له‌ شارستانیه‌تیه‌ک، ته‌مه‌شی وه‌ک
روونه‌ به‌پ‌نجه‌وانه‌ی ناوچه‌که‌ی ناسیا‌یه.

ده‌توانین به‌مه‌دا به‌که‌به‌ نەو نه‌حامه‌ی که‌ ناوچه‌ی عهره‌بی به‌وه له‌سه‌رحام
ناوچه‌کامی ده‌که‌ی حیه‌ر ح‌مانه‌ ک‌ریته‌وه، که‌ سه‌رحاوه‌ک‌انی به‌ناسشینی

مروستی کومه لگه ی عیراقی

وشارسندی بی به شیوه یکی تابه و له مودیه کی مروں به که وده کوکریوت وده ،
 مویه رسته نه گهر بگوتوب کوکریوتی عه رسی به کب له و کوکریوتی بگوتوب
 مهبانی مملایی سوز بیابندی وشارسندی به کوکریوت وده و به
 یوانه ش کاریگر یوه .

جياوازي نه يله :

که بیشتر و متن دوچای عرهمی به کنگه هو ناوچانه ی حهاا که برترین مهیه تی به ده ست مللایی نیوان بیابانشینی و شمارستانی بیخیه، مه به ستان نه وه سه که نه مه له و لایه وه دکه دوچه نیمه به حهااند له رستید و در ناوچه ی حهاا هیه به شیوه یاب به شیوه ک شتید هو مللاییه ی به رکه و تووه . بویه نه وه ی نیمه ده مه ی سهری حویه ری سو ریکشس نه وه دوچه ی عرهمی لگال دوچه کی دیکه ی به به ی تودی مللاییه که و به به رده و امپونی له نه وه دوی نه وه، حیا ده کرتنه وه .

بعضیو به دوچهی سردی ناسپاوه بگریز که بیتنر نااهامه میو کرد، بهر سندر
نهو دوچه به لهه دبیت قودعی میژووید. حسی به بوود بهم منملامیه نهو ناوچه به
له روز هه لانهوه بریکه به شارستانه تر چس له روز نهوشه وه شارستانیه سی (ولاتی
دوای رووبار) تهه دوو شارستانیه ته روزهار به دهست شه پوسی مدانی ششمه کل
بالا رووبانه که له میژووید به چه رس سوی حور و حور هاتوو و هک مه عول و ته ته
و تورک و قرعیز...

د دتویس بین هر وخت نه مایه ی سهرده د پوځي ښکې چې حیثاً، وخت به نېر
و همدست و ناخسپوړي ته هر ښکې، د پوځي سترگه به یې وښکې
څارنه نه شي کولی وویي وروسته موږ له وخت نه نه د پوځي پېښو پېښو
پوځي پېښو پېښو پېښو پېښو پېښو پېښو پېښو پېښو پېښو
پېښو پېښو پېښو پېښو پېښو پېښو پېښو پېښو پېښو پېښو

الاسی در بی یار سرکشانم بود بندد. کسی بسف مکناد بدلان بهو لنگ گیسو
بر صبا کعبه با صند بود صغیر که کعبه به و زنی دل بیو به فدا عا ارم منور دایا
بر روی و زخم

سروشتی کۆمهلهکی عێراقی

پێدهکات که مروه له سه راکورد و کۆکردنهوهی نهروبووه خوڕسه که کار دهژیت
دوتریش قوباعی بیابانیشینی دیت که مروه نه شوا که دهی دهژیت دوتر قوباعی
کشتوکالی و قوباعی پیشهسازی...

نیستا هه لهی نه م نیوره ده که ونوو، به تاسهتی لهوهی به یوهندی مه
بیابانیشینی ههیه ر دیاں ته مهو ناره روویا هه به یلین بیابانیشینی قوباعیکی
مه ردار بیه بو که شه سهندی کومه لایهتی. له چاره بووسی هه مه ته وه به بیه
له میژوو مه قوباعه نیپهریت به کو بیابانیشینی له وقیعد سیسه مکی
کومه لایهته وه نه له سد ده بیه به ده گوریه وه که شه دهکات. تا بیابان
هابیت ده مبی. به لām کنیک بو ژیه که مکی دیکه ده رده چیت نهو به ره مه رده
ده گوریت. نه وکاب مه ره و کشتوکال، سزرگانی، پیشه سازی ده چیت، به پپی
بارودوخی پتویست.

نه مه وامان لیده کات بلیتین بیابان و بیابانیشینی هاوواتای به کترین. نهو
نه ته وه یه که له بیابان ناژیت ناتوانی بزوی خوی له سیسته می بیابانیشینی دابین
مکات نهو به ته وه به له سه رده تا به قوباعی رو کرس و کۆکردنه وه ده ژیت و
نه که ره هانوو بزوی نه سته م بوو به وهی هه ره هوکاریکه وه نه و ماچار ده بیه نهو
قوباعه جیهیلانی و سه پپی سروشتی ره ویه که ی بو قوباعیکی دیکه بچیت
له زوره ی حاله ته کابیش ناتوانست سیسته می بیابانیشینی وه رگریت نه که ره هانوو
خاکه که ی بیابان نه بو.

هیگی ده نه م نیوره. سه ره ری نه وهی دواجر هه نه کانی ده رکه وت، که چی
هیشتا له هه دیک باوهندی رسته یما ماوه هیشته هه دیک له بو سه ران به ولانی
نیعه کاری پێده که ر گوایه به سروستی ده رس به کیک له ور دکتور علی حوسینییه
که ده لی "عه رب له حا هلیهت له قوباعی کۆچه ری ده ژیا. نه مه ش موساعیکی
کومه لایهتی ناسایه، به نه وه کار کانیک مه ره و نه رسته نیهت ده چس پێیدا
تیپه رده بن"^۱.

^۱ علی حسنی العربی (المجتمع العربی) ص ۱۵۳

سروشستی کۆمه‌لگه‌ی غیراقی

له‌وانه‌یه پنیوستانمان به‌وه نه‌بیت. بلیس نه‌م تیقره کۆرسپی بقی تینگه‌یشتمان له راستی کومه‌لگای عهره‌ی و میژوه‌که‌ی و سروشستی پیکه‌نه‌که‌ی دروسنکردووه حکه‌له‌مه بومان نه‌سته‌م ده‌ست درب به‌تایه‌تمه‌دییه‌کسی کومه‌لگای عهره‌ی بکه‌یی، که به‌و تاپه‌تمه‌دییه له‌کومه‌لگاکانی جیا ده‌بیسته‌وه. نه‌گه‌ره‌اتوو بیابانشی به‌دیارد به‌کی گشتی برسی که هه‌موو کومه‌لگاکانی مروفا‌ه‌تی تندا هاویه‌شه.

هه‌له‌یه‌کی دیکه هه‌یه له‌ره‌ی بیابانشی له‌لایه‌ر هه‌دیله کۆمه‌لکاس نیمیم کرد به‌یستقالی ئیس خه‌لدی که سالی ۱۹۶۲ له‌قادره نه‌حدم در شه‌وان پسانووه گهرگترین خه‌سه‌ته‌کاسی بیابانشیمی برینه‌یه له‌گوسته‌وه و جیگه‌به‌یوون به‌ره‌ی به‌مه‌ش که‌سی به‌دو به‌قه‌ره‌ج و نه‌سکیه‌و و ده‌شو به‌یوون نه‌مه‌ش هه‌یه‌کی گه‌وره‌ی راستیه، پبوسته حواری بی به‌یوور بگری

له‌راستید بیابانشی یان به‌دوینی کولتوریکی کۆمه‌لایه‌تی حوی هه‌یه، له سروشتی ژیدی بیابانه‌وه هه‌لقوله‌وه، بۆیه به‌کولتوری قه‌ره‌حه‌کال و نه‌وای دیکه ناجیت کتێله به‌کوچکردی هه‌میشه‌یی و سه‌ف ده‌کریت به‌بازاری بانه‌کاسی دیکه‌شه‌وه جیواری رۆر هه‌یه. له‌هه‌شه‌کاسی داها‌توو دویوئی ده‌که‌یی به‌رواردکردن و پۆلینکردن:

ده‌کریت بگوزیت مله‌لانی بیوون بیابانشیمی و شارستانیه‌تی حیاوری حۆر و نویدی کرلیکردی هه‌یه. له‌ولایه‌کی عهره‌ی بو ولایه‌کی دیکه حیاواره به‌هه‌رحار ده‌توانی سێ حۆر پووسکردی سه‌ره‌کی له‌م رووه‌وه بو ولاناسی عهره‌ی بکه‌یی حۆری به‌که‌می پووسکردنه‌که شه‌و ولانانه‌یه که باراده‌یه‌کی رۆر به‌عپراق ده‌چ له‌وه‌ی بیابانشیمی و شارستانیه‌تی نه‌نه‌ت به‌کتر هه‌مدله‌ حار شارستانیه‌ت به‌سه‌ر ر به‌بیت و هه‌مدله‌ حاری دیکه‌ش بیابانشیمی به‌م پوله‌د رۆر به‌ی ولاناسی عهره‌ی جیگابار ده‌کره‌وه و ده‌نه‌ره‌د و شام و مه‌عریب و تۆس و خه‌رائیر و به‌مه‌ر به‌رووی من عپراق له‌سه‌رووی هه‌موو شه‌و ولانانه‌یه له‌رووی تۆس و مله‌لانییه‌که و دوی قیدا نه‌مه‌ش له‌به‌چه‌دین هۆکاره که دوتر دینه‌وه سه‌ری.

سروششی کۆمه‌لگهی عێراقی..

پولی دووهم نه‌وه‌یه که بیاسنشیسی نوێدتره وکاربگه‌ری به‌سه‌ر شارسنشییه‌نی رباتره، بویه مه‌ملانی نییید ده‌رکه‌ویب ته‌ها به‌چورچه‌وه‌یه‌کی ته‌سه‌ر مه‌ییت معویه‌کانی نه‌م پویه به‌خند و نه‌حسب و نه‌سه‌ر و لیب، به‌شی بیانی حه‌ران و عوممان و حه‌ریه‌مه‌وه ته‌سه‌نه‌یه‌کانی نه‌و بوچانه نه‌وه‌یه به‌شیته‌و بیان که‌مه و یورسه‌ش ده‌وێر سیمه‌ی شارسنشییه‌نی یید مییه ته‌ها به‌شیکی که‌م به‌ییت نه‌و میرگانه‌ر که‌ ناو و سه‌ریس ته‌دیه وله‌ده‌ووه‌ری نه‌م ناوه‌ش شازی بچووت دروست ده‌س وحه‌لکه‌که‌ی به‌کشتوکال و باررگاییه‌وه حه‌ریه‌ ده‌س شه‌و حه‌وره حه‌لکه‌ له‌ سه‌ریت و سه‌ف کومه‌لایه‌به‌کمان حیاویری له‌هه‌وره بیاباننشییه‌کانی ده‌ووه‌ریان نییه.

هه‌سێک حاره‌و بوچانه چه‌ند ده‌وه‌تیک دروست ده‌س، به‌لام له‌و قیعد نه‌وه ده‌وله‌ت مس به‌ماد شارسنشییه‌ته داسرووه‌که‌ی له‌واهییه نه‌گه‌ر شیاو یییت بگوتریت کۆمه‌لێک شبحایه‌تی به‌هیرر له‌سه‌ر سه‌می ده‌ماربگری به‌و ده‌وله‌ت به‌مانا شارستانیییه‌که‌ی دروست نابیت، ته‌نها له‌و ناوچانه نه‌ییت که‌ به‌ره‌می نابوویریان و نه‌کخواوه، جا کشتوکال بێت یان پیشه‌سازی، به‌مه‌ش ده‌وله‌ت ده‌توانی پابنشی حوی بکات، نه‌و به‌حانه‌ی سار به‌وی سار ودریده‌گریت

نه‌وه‌ی عاوه‌ پولی سییه‌م وپۆی کوبییه له‌ولانی عه‌ره‌می نه‌م پوله‌ پێچه‌واهی پۆی دووهم که‌ پێشتر باسمان کرد به‌شویه‌ل شارستانیه‌ت به‌هیزتره وکاربگه‌ری به‌سه‌ر بیاباننشییه‌ هه‌هه‌ وریاتر سه‌ناوژیانی کومه‌لایه‌ی شوربوته‌وه لسه‌ر ده‌ییت نیغه‌رف به‌وه‌ بکه‌ین به‌شی ده‌گه‌ن به‌ولانی عه‌ره‌می له‌م پوه‌دا ته‌ها میسه‌ره نه‌ویش رووه ده‌ریاسه‌که‌ی (الوجه النهری) که‌چی بووی سه‌ره‌وه‌ی که‌ به‌ (الصقید) به‌سراوه نه‌وه ده‌توانییت له‌یوبیکردنی به‌که‌م داسیری و تاراده‌یه‌کی ژۆر له‌ عێراق ده‌جیت^٧.

به‌مه‌ژۆره‌ خوگره‌های میسه‌ر بوو، به‌می دانه‌سی ده‌کریت بوجه‌ نه‌هری که‌ به‌ الوجه النهری ناوده‌ریب به‌سه‌رووی قه‌ه‌مه‌وه ده‌گرینه‌وه تا ده‌گه‌سه‌ سه‌ر ده‌ریای با‌مر سب به‌لام به‌شه‌که‌ی بکه‌ که‌ به‌ الوجه النهری نار میسه‌ر یه‌ف ناوده‌ریب به‌و به‌شی دشتووری ده‌ریه‌ و به‌شی دشتووری و لایه‌که‌یه‌ که‌ به‌ (صقید) ناوده‌ریب و ده‌ریب

سروششی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی

ئەوێ شایه‌سی ماسکۆسه، ئەو پۆلمسکۆسه تەو و گشگێر بیه سەه‌که‌ لەوێ
ماسمان کردووه‌ فرۆس و فۆلێرە نەمەش و مەن بێدەگات و وا لەتۆزەری وڵاتی
عەرەبی مەس تۆزێه‌وه‌ لەبارە‌ی کۆمه‌لگە تێه‌ه‌که‌ی حوس مەس، لەپیدا
مەسێ هەریه‌که‌ یار مەه‌یا لەچۆر چۆه‌ی گشس عەرەسە

لە پینا و کۆمه‌لناسی عەرەبیدا:

لەیه‌گەل مەکتەه‌ کانی پشوم، پشسپدیکم کردووه‌، لێرە دەرەوی دووبارە‌ی
مەه‌وه‌ پشسپیارە‌ که‌م ئەوێه‌ بۆیە‌زەری عەرە مەسیت مەتۆحوسە رێک
مەگەن بۆ دانانی سۆسیۆلۆژیایه‌کی تایبەت بەخۆیان.

ئەوێ مەسیت سەرخی پشسپدیت، ئەوێه‌ سۆسپلۆژیایه‌ی (کۆمه‌لناسی) که‌
تێست مەریکو بپاییه‌ کەن مەحوسپدیت، هیشتا سیمه‌که‌ی مەرویه‌ موه‌ هیشتا
هەسەنک لەسەما وکۆله‌گە کانی کاربگەرە مەو مەرویه‌ر کۆمه‌لایه‌ تبه‌ی تێیدا
گەشە‌ی کردووه‌، ئەگەر دروست نیت مەلیم هیشتا کۆمه‌لناسی، مەگەیشتونه‌
ناسنی راسنە کانی دیکە، که‌ مەوه‌یه‌کی زۆرە گەشە‌یاڵ کردووه‌، وایس لێه‌ موه‌
لەسەر مەمای گشسێ چەمکه‌ کانی حوس بۆسەر مەس، مەشپوه‌یه‌ مەه‌موو کات
وشونێک جێه‌جێ بکەن.

کۆمه‌لناسی فزیکه‌ی سەد مەلێک مەسیت پەیدا بۆه‌، ئەم تەمەن بەچا و تەمەنی
زۆریه‌ی راسنە کانی دیکە بچووه‌، جیگه‌ی مەه‌ مەسێ هەسەل مەسپدیت
لەنۆسەر و تۆزەران، مەس مەسە مەس مەس و تێداگەن بۆیه‌ مەسپدیت مەس
کۆمه‌لناسی لەسکویه‌کی بپسای مەحوس، که‌ مەگەیشتوه‌ کۆمه‌لگەه‌ی حوس
مەه‌وه‌ی تۆزێه‌وه‌ی پشس مەسیت مەسیت مەسیت مەسیت مەسیت مەسیت مەسیت
حیاوری مەس کۆمه‌لگەه‌ی و ئەو کۆمه‌لگه‌یه‌ لەسەر مەس کات که‌ تێیدا خۆیندویه‌تی،
وا تێدەگات ئەو دیاردە کۆمه‌لایه‌ تبه‌یه‌ی مەس حوسپدیه‌تی (پاسای گشس) مەس،
مەس حوساری مەس مەموو کۆمه‌لگەه‌ی حیه‌ل مەس

مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس
مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس
مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس

١. عێراقی مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس مەس

سروششی کۆمه‌لگهی عیراقی...

ئەمەشدا مابێت وەك دەستورێكی د خسراو سەیری مەكەین و كۆپراوە لاسایی بگەینەو.

لەمبەندی خوێندس راستنیم لە وەلاتە بەكگرتووەكان، تێبیمی ئەوەكرد رەبایی كۆمەڵاسی بایەحەكی زۆر بە دەستی بیاباننەشیی مەدەن لەمەشد گەییان لی ماکریت، ئەوان شویەوری بیاباننەشیی لەولاتی حوول بادورەو، لەسەرپاوە ریاو ئەو بایەتەو سەرقال س كە پەيوەندیان بەو كۆمەلگایە حویانەو هەبە لەكەسای بیدی ئەو بەی سەحەب ئەم بایەتە دۆه، رەبایی كۆمەڵاسی نەب، سەكۆ رۆرەبیان رۆژەلانیاس وگەشتار وهاوشیویدی ئەو حۆرە كەسانە نەوایش سەرەری كۆشە گریگەکیان تووشی هەلە رستی زۆر بووئەو، ئەمەش تۆیزەراسی عەرەب دەحانە مەردەم نەركیكی قورس، چومكە ئەوان مەرپەس لەئەحامداسی تۆیزەو، بیاباننەشیی و مەلانییەكای لەگەژ شارستانەت بویان گوچو بییە پەشیمانی بگەن كەسای بیکە ئەم تۆیزەو، ئەم بایەتە وێنچەكەب بو حوش مەكەت، ئەویش مەن لەدووە ریکە ئەوان بگەن

گەرنگی ئێبێن خەلدون:

ئێبێن خەلدون بە دوو خەسلەت حیا دەكەرنەو، هیچ كەسێك لە مینو تۆیزەراسی كۆمەڵاسی هەموو ئەوەكان هاوتای بییە بەكەم تۆیزەر بوو لە حیهەن، تۆیزەو، واقعیی دۆر بە ناموزگاری ئەمەری كۆمەلگاو، ئەحام دۆه، ئەمەش بە پەنج سەدە مەر لەمەنی حوی كەوتوو، خەسلەتی بوو، هەتا ئێستاش مەرتەبێ كەسە تۆیزەو، ئەمەری كۆمەلگای عەرەبی بەسەر سەمای سروشتی پێكهاوە تەبەكە ئەحام دۆه، و ئەسەر سەمای ئەو مەلانییە ئەوێان بیاباننەشیی و شارستانێتی تێیدا دەگوزەری.

كانێك ئاتۆبێ تۆیزەكە ئێبێن خەلدون دەكەین، دەبێن زۆریە لایەنەكانی ئەمەری بەراوردكردنی ئێوان بیاباننەشیی و شارستانێتی، كەچۆن لە مەلانیی كەوتۆتە مینو بایەن بۆیە دەكریت بگوتیت، ئەم تۆیزە سەرەپای كۆبیەكە، چاكرین سەرچاوەی بو تۆیزەو، ئە كۆمەلگای عەرەبی ئەو تۆیزە لە سروشتی

سروشستی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی

ئەو کۆمه‌لگانه هه‌لقولاره. وه‌ك ئەو تهورانه ديكه‌ی كۆمه‌لناسی. لەو كۆمه‌لگانه هه‌لقولان كه تێیدا دهركه‌وتوون.

هه‌رچۆنێك بێت ئەوه‌ی له‌باره‌ی نێس چه‌لنوه‌وه ده‌بێت، مابای ئەوه بیه تهوره‌كه ئەو دروسته به‌هه‌موو ورده‌كاره‌كه‌سه‌وه به‌لكو به‌وه‌ی هه‌موو تهوره‌ ماره‌گن ده‌بێت هه‌له‌ وكه‌موكۆری له‌خۆیه‌وه بگریت، هه‌روه‌ك چۆن ده‌یان و ره‌سه‌نایه‌نیش له‌خۆیه‌وه ده‌گریت.

یه‌كێك له‌و هه‌لانه ئەوه‌یه كاتێك توێزیه‌وه‌ی له‌سه‌ری مملایی بێت بیا مامشایی وشارستانی كرد له‌كۆمه‌لگای عه‌ره‌سی، پێیوسو ئەو مملاییه له‌گشتی كۆمه‌لگای مرو‌فایه‌تی هه‌یه، بویه ده‌بێت هه‌وڕ ده‌ت شروقه‌ی مێژووی مرو‌فایه‌تی هه‌موو به‌وه بكت گو‌یه گۆڕشتكر له‌حولانه‌وه‌ی هاوشیوه‌ی یه‌ك له‌وای به‌ك، عه‌ره‌بیش له‌مه‌دا حیاواری له‌گه‌ل به‌ته‌وه‌كانی ديكه‌ بیه ئەو پێیوایه هه‌ر حوڵێك له‌ نه‌حامی هه‌رشێ به‌وه‌كان ئۆ سه‌ر شارستانی هاوسه‌پ ده‌سپه‌ده‌كان، دوسر ده‌وله‌تێكی گه‌شه‌سه‌رو دروست ده‌كهن. به‌لام دواتر ئەو ده‌وله‌ته هه‌لنده‌وه‌شیتوه و به‌ره‌به‌ره لا‌ور ده‌بێت له‌نه‌حامی خوشگۆره‌سی و رێواره‌یه‌كان به‌كوناییدا به‌نه‌حامی هه‌رشێكی بۆی بیا مامشایی له‌باوده‌جیت به‌مشیه‌وه یه‌ك له‌وای یه‌ك ده‌وله‌ت دروست ده‌بێت و له‌باوده‌جیت

شێكی شاروه‌ بیه نه‌م تهوره‌ی نێس چه‌لن تاراوه‌یه‌کی زۆر بۆ مێژووی كۆمه‌لگای عه‌ره‌سی دروسته، كه‌چی زۆر كه‌م بۆ مێژووی هه‌دیپ كۆمه‌لگای ديكه‌ شیاو ده‌بێت، وه‌ك پێشتریش بێهه‌ر به‌رحالێك بێت، بێت بۆ ته‌واوی كۆمه‌لگاكانی مرو‌فایه‌تی گشتاندنی بۆ بگریت.

هه‌كه‌ له‌مه‌ش نێس چه‌لن كه‌وتوته هه‌به‌یه‌کی ديكه‌وه ئەو پێیویه عه‌ره‌ب نوێترین به‌هه‌وه‌ بۆ بیا مامشایی وپۆری له‌ شارستانیته‌ له‌سه‌ر ئەمه‌ش ده‌بێت عه‌ره‌ب به‌هه‌موو ئەو چه‌سه‌لانه وه‌سف ده‌كات كه‌بۆی شارستانییه‌ش له‌كاوێكاری و وه‌حشیگه‌ری و توێدوتپۆری هه‌ن هه‌ر ئەم وه‌سفانه‌شی وێكرد هه‌دیپ

بەهه‌نگیه‌کی ئه‌و هۆره‌ کۆیکار سه‌، بویه‌ له‌ ئوچوو به‌کی به‌شیوه‌یه‌ب له‌شیوه‌کان
که‌وتۆته‌ ژێر کاریگه‌ری ئه‌و یاروودوخه‌وه‌.

له‌ واقیعد هه‌زهره‌ عه‌ره‌ بیه‌کان مه‌عریسان به‌سه‌وه‌یه‌ی وێر کرد^٢ له‌گه‌ڵه‌وه‌ شیدا
مانوا یس کۆیکارییه‌ک سه‌ به‌ناسنی کۆیکارییه‌کی مه‌عور و ته‌ته‌ره‌ ژمار بکه‌یه‌،
چۆیکه‌ نه‌وه‌ سه‌ره‌ری نه‌وه‌ی نیکده‌ربوون، نه‌و دریده‌ و سه‌ره‌یه‌ش بوون به‌ها
به‌داگر کردنی شار به‌ده‌وه‌ستان به‌کو سه‌د بوست سه‌رحه‌م به‌یشبوونی شاره‌که‌ش
سکۆژ.

بویه‌ ده‌تو یس ملیب عه‌ره‌ب به‌شیوه‌یه‌کی گشتی که‌مه‌ر له‌ مه‌عور و به‌سه‌ر که‌وتوو به
ژێر کاریگه‌ری بیابانیشی هه‌وکاری نه‌مه‌ش نه‌وه‌یه‌ هه‌ر له‌کۆبه‌وه‌ به‌دشیشی
و شارستانی له‌ باوعه‌ره‌د به‌مه‌لایی بوون، بویه‌ ئه‌و رست به‌مه‌عول و به‌ته‌ر،
زیاتر له‌وه‌ی له‌ شارستانی به‌گه‌ر و حیراتن بو گوێحال له‌گه‌ڵید له‌مه‌شی ده‌هاتوو
دێینه‌وه‌ سه‌ر ئه‌و بابته‌.

لانگه‌ی شارستانیته‌:

وتمان به‌که‌م شارستانیته‌ به‌حیه‌ب نه‌وه‌یه‌ که‌ به‌میسر و عێرق ده‌رکه‌وتوو به
نه‌مه‌ش بیه‌کی پێش شه‌ش هه‌ر رسل بووه‌ ئه‌و پرسی به‌ری لێره‌ رو به‌روومان
ده‌یه‌وه‌ نه‌وه‌یه‌ بوچی شارستانیته‌ له‌و دوو واته‌ به‌ر له‌ ولایسی دیکه‌ حیه‌ب
ده‌رکه‌وتوو؟

هه‌دیک له‌ نوێزه‌ران له‌ سه‌ده‌ی رێدوو هه‌ولس داوه‌، وه‌لامی ئه‌م پرسیاره‌ ده‌سه‌وه‌،
به‌گونه‌ی نه‌وه‌ی سیقه‌تی ئه‌م دوو واته‌ روێی ئه‌و، به‌یه‌نی حاکه‌که‌ و که‌شوه‌وی
مامدوه‌د بوو، له‌ته‌حای نه‌مه‌شد کشتوکا پید بووه‌، که‌ نه‌مه‌ش سه‌مای
شارستانیته‌ له‌ راستیدا ئه‌م وه‌لامه‌ سه‌ره‌ری نه‌وه‌ی به‌روکه‌شد، مافوله‌، که‌چی
کیشه‌که‌مان به‌سه‌واوی چاره‌سه‌ر ناگت ئیعه‌ بکۆی له‌ کاریگه‌ری ئا و حاک
و که‌شوه‌و، ناگه‌ین له‌گه‌شه‌ کردنی کشتوکا، به‌لام ئه‌و حه‌سه‌لانه‌ به‌س بیه‌ بو
دروستبوونی شارستانیته‌ وه‌ت ده‌رمین به‌حیه‌ب^٣ رو و لای هه‌یه‌ هه‌شیوه‌ی عێراق

^٢ محمد به‌می عبداللطیف (ایورید الهلائی) ص ٢٠٥٩

سروشنتی گزمنه لگه ی غیراتی..

و میسر نه م حه سله تته ی تبدیه نه ی بزجی له روه وه هاوشیوه ی نه م دوو ولاته شارستانیته تی تیندا دروست نه بووه ؟

میژوو بووسی به ماوسگ نارووسه نویسی له مهاره بووه تیوزنکی هه به، ده کرتیت به چاکترین چاره سه ری برین بو نه م کیشه به یوحنه ی تیوره که ی نه وه به نه و بوچه بیامنه هروسه ی نه مپرو ده میس له ره ریوه به ره و که سد و کشاوه، له سه ره تاد، وه به نه بووه توژیته وه نویسه گن نمازه بو نه وه ده که ی نه م بوچه به روزنک به روزان برانی زور بووه و نه پیت بووه، حورده ها روودت و گنده وه ری نه م سووه، دانیشوووسی له سه ره روکریسی نمازه لال و کوکرده وه ی نه رو بوومه گن ده ژبان وه مشیوه به نه بووه هه سبک بیامیشین و هه ندیک شارسه یی بیت وه نه وه ی بیشتر ماسمان کرد

نه م ناوچه به به مشیوه به سووه، به نریکه ی ده هه ره ر سار له مه و به نه مهش نه و چاچه بووه که رادیان به (چچی چوهره می سه هولنه دان) ماوی ده به له م چاچه دا سه هولنه دانی جه مسهر به ره و باشوور کشووه ت بریکووته وه له ماکووری ناوچه ی عه ره بی، بو به پای جه مسهرین به هه موو وه ره کانی سالد نه و بوچه به دا هه لیکر بووه له نه سحامی نه مهش ماران زور ده بیت و گزوگیا و گبشه به رن زیاد ده که ن

له به ره مۆکاریک که تانیست برانین، سه هولنه دین به ره به ره به ره و ماکور قه تبس ده بیت به هوکاری نه مهش ماران که م دهینه وه به نییه روویی روزگار ناوچه که وشک ده بیت نویسی ده لی دیشووسی ناوچه که رووه رووی کیشه به ل ده سه وه، بیشتر به یادر سووه نه و کیشه به بواری بزویی له به رده م نه سک ده منته وه و بو به سیر له وه ده که نه وه سه ره چاوه به کی دیکه ی بزویی دور نه وه و مارو دیمه نی ژبانی پیشووتریس ده میی

هه سبک له دانیشوووسی ناوچه که ناچار ده بن، دوو شتوری نوی مۆزیان دایه یی که حیاور بووه له وه ی پیشوو لیبی راهمانوو، نه م دوو شتواردش کشتوکار و شوکاره ییه نه وانه ی ویستبر له بیامن میسه وه نه و مه رو ملاتین به ره ورده ده کرد و به نوی له وه رگا ده که ران که چی نه موس دیکه مولای سه ره چاوه ناوییه کانی مریک

حوایان ده چوون و حاكه كه یان بو كشتوكال ده كیلا، به مشیوهیه شارستانیته له لای نهوان دروست بوو¹.

چیروکی نادهم:

هه ندیک له توێژه ران ئاره روو ده گه ن ملین، چیروکی نادهم كه له كێمه پیرۆزه کار باسکرداوه، ته بها چیروکیکی ره مزنا میره نامازه نهو رووداوه میژوو یانه ده کات كه پشتر بسمار کرد پوخته ی چیروکه که نه وه به نادهم و خه وای هاوسهری له به هه شت بهار و بیعه ته وه ده ژان و بو تر سه رپنجی حوایان کرد به هاسدی شه یتر خودا له هه شه نی وه دربان به مه ش میژوی به مانده و بوو و ئاره قه ی نیوچه و پید ده کرد خود بو تر بوو کوری مه و ، نه وایش هابیل و قابیل بوو هابیل بیهی شو لکاره یی ده کرد و قابیل بیهی کشتوکال شه ده که ویته نیوانیان و له نه نجامدا قابیل هابیلی برای ده کوژیت².

یه کێت نهو توێژه ره ی به حیان نهو چیروکه داوه، نویسی میژوو بو سه به روای تونسی نهو به هه شه ی نادهم و نه که ی نید ژیاو، به ره که و تنیاو بو ره و ی نامزه به بو نه و حله ته پر بانی بو سه ی که حله به ره له چیرو نه وه ی چاخ ی سه هۆله بدن تیندا ژیاوه نهو ملامه ی له نیوان قابیل و هابیلیش دروست ده ییت، بریتیه بهو ملامه یی به نیوان بیا بنشینی و شارستانی یی به یه ده ییت.

توێژه مرگی دیکه که به یه ی چیروکی نادهم داوه، نهویش نهو درباری باسراو (وليام ویلکوکس) نهو له م ریگبه دروور به نویسی روینتوو نهو ویستوه تی به وردی شوینی به هه شه ی (عه ده) دیار کات به لیکۆبیه وه کس به وه گه به شتوو بلیت نهو به هه شه له عیرق بووه، به دار کرۆش له هور تی ناوه راست بووه.

عێراقیه گ ویلکوکس ده باس، نهو بوو سه ره رشتی دروست کردی پردی (هبنده) ی کرد حکومه تی عوسمانی له سالی ۱۹۰۸ بگه شتی کردبوو بو نه وه ی تاوتوی پرۆه گانی ناو دیری بکات له عیراق ویلکوکس نه وه ی به هه لرای بو نه وه ی

Toynbee A study of history. Somers a abridgement VOL. p 68-74

ناوی تینبیه به گه رده وه به یه ی که به کێمه میژوو به عه ره ییکان هاوووه که چی بووه سه ره تیه که که به یه رت هاوووه قابی سه یی سه رانکۆین بکه سه ها ی چواره عه ره و ده ی

Toynbee (op cit) VOL I, p 65-66

مسر و شتی گزوه لکدی عراقی

١٧
برئائو دهين.

بؤجی عیراق؟

خا له گهر هم يو چوپوهی ويلکو کس کوټ پس د ډاکوټ پس کنيک نيمه گوی له
ته وی قسه کانی ده گریږ له بهر وی به به که وه نو هه سست ده که س به گه نشته به
يو چوپوه که ی هه ديب به سه ره هه من قه با عت ده که م و سکو کس رسنه ده که ت که
وتوبه تی د رو دخی عېرق و پکړ و وده له هه مو و لاسی چېس گوښه و تر پيب سو
ملعاتی توان بيا اننښنی و څارستانه ت.

[illegible]

ویلیکوئس به ناره به و ده لی " سر به هه موو روو به کس حیهان هاوسه نگره نو
 هاو ده کی باش بهر بهرمووه و بهر رووه و هوشبیری دهات به شپوه به کی
 له کوه له سوکه و د ساکات هیله مور وسته له گه حوی هه سه گرین که به شی
 چاکگرسی ره به کال بگت و به شته هوی به شیبی به سه و ده کی حگه له ماش حالیه
 له مویری و ده به ریسکی حوی به مانگی نه به نه سو و تشریسی به کال له هه موو
 سابل لاهو ده کات به ماش به بیه هوی تیرن و کرسی کینگه رستانی و هاو بی به کار
 له مو ته بیکه کاسشی به ری می و کلسی هه به که به ده سته ی بی ساری لی دروست

^{۱۷} ولید رینکمر (من جنة عدن الى عبور نهر الارض) تعريب محمد الهشمي ص ۱۲-۱۳.

ویلکوکس بپیوابه‌ نه‌و درّایه‌تی له‌بنوان نوو مر که به‌ کۆنترین سه‌ده‌کانی میژوو هه‌بووه. هه‌تا سه‌رده‌می سوییش ماوه‌ته‌وه. نه‌و بومان ده‌گیریشه‌وه له‌سا‌ی ۱۹۰۹ درّایه‌تی بنوون هانیر و فاسلی به‌چو‌ی حوی سه‌وه. به‌م‌گی ناباری نه‌م سه‌انه‌هه‌، کاتیک لافاری مورّات ده‌گانه‌ نه‌وپه‌ری ویلکوکس به‌ که‌داری چه‌پی تێپه‌ر ده‌بیت. له‌ما‌کوره‌وه له‌لای رومادی وه‌بیت ده‌بیمی په‌م‌حا سه‌ر سه‌ر به‌دولیت ده‌روات له‌ده‌ره‌وه‌ی ناوچه‌ به‌سه‌که. نه‌و می‌گه‌له‌ هۆکاری ده‌بیت بۆ ترس و به‌گه‌رنی به‌دلی خووتیاره‌که‌ر. رۆژی دو‌تر، له‌کاتی گه‌ر به‌وه‌ی به‌که‌شیه‌ به‌رنگی رووبه‌ره‌وه، به‌دو‌ی په‌که‌وه‌ گوێی به‌سووته‌فه‌ ده‌بیت له‌دووره‌وه ده‌بیمی ژماره‌یه‌ به‌ سو‌رچا‌ک و‌ه‌لک به‌ په‌باده‌ سه‌ره‌و شوونی روودوه‌که‌ ده‌که‌ن. هه‌م‌دیک‌ار به‌ر وه‌م‌دیک‌ان ته‌ه‌گی‌ن به‌ده‌سته‌وه‌یه، نه‌ماده‌بیان هه‌یه‌ سو به‌رگه‌رکردن له‌دژی شو‌انکاره‌کان و نه‌ه‌بشتنی ترسی لافاره‌که‌.

کاتیک ویلکوکس له‌گه‌ل به‌کیک له‌ شېحه‌کان کۆده‌بیشه‌وه. لایی ده‌پرسی "موچی زه‌وییه‌کان له‌بنوان حو‌نان ده‌ش ما‌که‌ن، به‌شک‌یر به‌ر ناو م‌که‌ن و به‌شه‌که‌ی دیکه‌ی بۆ کش‌تو‌کالی گه‌م و‌حو نه‌رح‌ل به‌که‌ن؟" شېحه‌که‌ وه‌لامی ده‌ده‌نه‌وه "نېمه‌ باتو‌بین له‌بی‌ون حو‌من رێک‌که‌وین، به‌لام هه‌یوی نه‌وه به‌حورین سه‌بسته‌م و یاسا به‌و و‌لانه‌ په‌یدا بێت. بۆ نه‌وه‌ی حېگای نه‌و رفو‌کیه‌ به‌رده‌وامه‌ به‌گه‌رته‌وه" "هه‌روه‌ها شینخ ده‌لی" نه‌گه‌ر له‌ولات یاسیه‌کی گو‌ج‌و هه‌بیت، نه‌و خووتیاره‌کان که‌ رو‌بیه‌ له‌ولات مو‌ک‌ر ده‌بن له‌ رۆزگه‌رتنی نه‌و یاسایانه^{۱۸}

کۆنرینی رۆبه‌ری رووباره‌کان:

لێ‌ده‌وه نه‌مه‌ رو‌ون ده‌بینه‌وه. به‌رو‌دو‌حی رووباره‌کان له‌عێرق حناورییه‌کی زو‌ری له‌گه‌ل بارو‌دو‌حه‌که‌ی مېسر هه‌به‌ له‌عێرق رووداره‌که‌ر به‌رده‌وام بپو‌ستېن به‌وه هه‌یه‌ پال به‌کریه‌وه. که‌مه‌رحه‌می له‌مه‌ ده‌بینه‌ه‌ی نه‌وه‌ی بۆ له‌دو‌ای رۆژ فو‌ر و‌لینه‌ له‌رێ‌به‌ری رووباره‌که‌ که‌له‌که‌ بن، ته‌مه‌ش له‌لایه‌که‌ ده‌بینه‌ه‌ی ئروستبوونی مه‌ترسی لافاو و‌له‌لایه‌کی دیکه‌ شه‌وه ده‌بینه‌ه‌ی گۆریی رێ‌به‌ری رووباره‌که‌ بۆیه‌ نېمه‌ نه‌گه‌ر سه‌یری به‌خشه‌ی رووباره‌کانی عێراق م‌که‌ین له‌مېژوو، نه‌وا به‌رده‌وام له‌گوران په‌

^{۱۸} وایم ویلکوکس (المصدر السابق) ص ۱۸

سروشستی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی

هاریک له‌وێ حاریکی دیکه‌ش له‌شونینیکی دیکه‌یه^{٦٦} نه‌مه‌ش مانه‌نیکه نه‌بهمی کۆمه‌لایه‌تی رۆژ گریگی هه‌یه. به‌تایه‌تی له‌رووی ململایی بیداسشینی وشارستانیتیدا، نه‌مه‌مان به‌روونی له‌سه‌رده‌می عوسمانیه‌کان بینی کاتیک حکومه‌ت لاوار بوو وسیسته‌می ناویدی هه‌رموشکر بوو. مۆمه‌وه ئه‌و وایته له‌ رووباری (العراق) که‌له‌که‌ بوو، ناوی رووباره‌که‌ که‌م بوو، نه‌مه‌ش وایکرد ناوی دیکه‌ به‌ره‌ عماره‌ بچیت له‌وتش نه‌هور ولاماوی به‌ به‌دوای به‌ک دروست بوو. موموه‌ی نه‌مه‌ش هه‌ر له‌ فورات رویدا کاتیک ناوه‌که‌ی له‌ری حيله‌ به‌ره‌و لای هه‌ندیه‌ چوو، بوبه‌ لایه‌ل تووشی وشکانی بوو، لایه‌که‌ی دیکه‌ش مقومی ناو بوو.

بێگومان نه‌م گۆڕایکرییه‌ش له‌بهرده‌ی رووباره‌کان، بووه‌ هوی ریا‌دروسی ململایی بێوان هوره‌ عێراقیه‌کان هاریک ده‌بێی ره‌وسه‌کانی وشکه‌ل‌ئوه به‌ نه‌بهمی گۆرسی ریزه‌وه‌که‌. بوبه‌ ده‌بێ هه‌ولی کوچ کردن ب‌د‌ت به‌ ره‌ویه‌کی دیکه‌ به‌وش له‌گه‌ڵ نه‌و هۆره‌ رووبه‌رووی به‌ک‌ر ده‌نه‌وه‌ که‌ به‌شتر ره‌وسه‌کانی به‌ک‌ر هه‌یه‌وه‌ ده‌توانی ب‌ل‌ین هۆره‌ عێرقیه‌کان له‌سه‌ر ره‌وی کسوکالی ململایی ده‌که‌ن وه‌ک چو‌ن به‌دوه‌کان له‌سه‌ر له‌وه‌رگا‌کانی ب‌س ململایی ده‌که‌ن. نه‌مه‌ش وای ده‌ک‌یت به‌یوه‌ده‌یه‌ ده‌مارگیریه‌کانی هۆره‌ عێرقیه‌کان ریا‌تر ب‌یت و‌د‌گیرک‌رن و‌ت‌وه‌ک‌ر‌ده‌وه‌ به‌یو‌بیان ب‌ل‌و‌سیه‌وه‌ له‌وه‌شه‌ هه‌ست له‌ هۆره‌کان ناچار‌درو‌س سه‌ره‌له‌ب‌وی به‌گ‌ریسه‌وه‌ سه‌ر ژیا‌نی شوانکاره‌یی.

وای‌ده‌وه‌ ده‌ک‌ریت نه‌وه‌ی له‌سه‌ر به‌می عوسمانیه‌کان له‌عێرق رویداوه‌، هوشیوه‌ی نه‌وه‌ بووه‌ که‌ له‌سه‌رده‌مه‌ کونه‌کان رویدا بوو. موموه‌ نام‌ژده‌ سو‌شه‌وه‌ ده‌که‌ین مێژوو‌و‌روسا‌ن ب‌وما‌ن ده‌گیر‌ده‌وه‌ که‌ جی به‌سه‌ر عێرق هات‌وه‌ سه‌کاتی مردی ئه‌سکه‌نده‌ر دکتور نه‌جمه‌د به‌سیم سوسه‌ ده‌لی^{٦٧} به‌ته‌بهمی مردی ئه‌سکه‌نده‌ر شله‌ژی سبسی دلی به‌سه‌ر و‌لا‌. ک‌ی‌شا، که‌ نه‌مه‌ش به‌ه‌وی بیه‌شوو‌یی و‌لا‌ت بوو له‌سه‌قامگ‌ری سبسی که‌ه‌و‌ک‌ری سه‌ره‌کی نه‌مه‌ش گه‌شه‌ک‌رسی سیسه‌می ناو‌دی‌ریه‌ له‌ته‌ب‌ه‌ب‌شدا سیسه‌می عه‌شاپه‌ری له‌ولا‌ت به‌ریا‌بوو. نه‌م درود‌و‌حه‌ به‌رده‌وم بوو ناسا‌سییه‌کان ه‌س. نه‌وه‌ سه‌قامگ‌رییه‌کی ساسا‌سان هه‌بوو بوبه‌

^{٦٦} گۆرتس هسند (الأسس الطبيعية لجمهورية العراق) ته‌ریب جامم محمد الحلف س‌ ٦٦-٦٤

تۆفانه‌که‌ی نوح:

چیرۆکی تۆفانه‌که‌ی نوح، وه‌ك چیرۆکی ئاده‌م و‌كۆره‌كاسی (هابیل و‌قابیل) له‌ كۆتیه‌ پێڕۆه‌ك‌ر هاتووه‌، نه‌وه‌ی حه‌یكای سه‌رحه‌ روژنامه‌ژه‌ شویینی نه‌و تۆفانه‌ له‌عیراق دیار ده‌كه‌ر. پشكه‌رسی شوپه‌ه‌واری عیرقی كور چه‌ند چیرۆك‌نکیان دۆریوه‌نه‌وه‌ نه‌ر ده‌یه‌ك له‌و چیرۆكه‌ی تۆفان ده‌چیت كه‌ به‌كۆتیه‌ پێڕۆه‌كان هاتووه‌، هه‌مدێك له‌زانایان ده‌یان‌ه‌وێ بێنر نه‌و چیرۆكه‌ ره‌م‌ری لافاوێکی گه‌وره‌یه‌ به‌ زه‌مه‌نێکی زۆر كۆندا له‌عیرق روودۆه‌، له‌وه‌شه‌ گه‌وره‌ه‌ری لافاوینت دیشته‌ناسی عیرقی كۆن بیه‌یویه‌، به‌شوپه‌یه‌ك رووداوه‌كاسی ئه‌م لافاوه‌ به‌وه‌ دۆی به‌وه‌ له‌یاده‌وه‌ه‌ری به‌وه‌ نه‌مه‌ش یادی لافاوه‌كه‌ی ئۆ ماوه‌یه‌کی درێژ به‌مر كرده‌وه‌ سه‌رچاوه‌ی ئیله‌هامی روژ نووسه‌ر و‌شاعیری نه‌و سه‌رده‌م بووه‌.^{٦١}

وه‌ك ده‌رده‌كه‌ویت پیه‌مه‌ر نوح، نه‌و كۆنه‌ له‌عیراق زیاده‌ به‌ر له‌كاره‌ساته‌كه‌ش پیه‌شیمی رووداسی كرده‌وه‌، نه‌و ناگه‌داری هه‌لگی ده‌كرده‌وه‌ و‌ هوشیاری ده‌دات و‌ به‌ دۆزماپه‌تی بوو‌خۆب به‌یسی و‌ قه‌یان به‌په‌كه‌ر به‌یت‌ه‌وه‌، به‌لام نه‌و‌ن گۆن‌پایه‌ی به‌ه‌و‌ن له‌وه‌یه‌ به‌ هه‌ملایینه‌ كۆمه‌كه‌یان هه‌م‌ك‌ن، كه‌ پیه‌شته‌ر ئه‌م‌ژه‌مان سۆ كرده‌ شو‌س‌كه‌ره‌ك‌ن هه‌رشیان ده‌كرده‌ سه‌ر به‌دۆی رووبه‌ره‌كان وه‌ه‌ولی رووحان‌دیان ده‌دا و‌خووتیاره‌كانیش به‌به‌رچیان ده‌سه‌وه‌ به‌مه‌ش شه‌ر له‌یه‌یو‌یان هه‌لده‌گه‌رس نه‌مه‌ له‌كاتێكدا مه‌ترسی تۆفان بیه‌وده‌ لێیان نریك ده‌ه‌و‌یه‌وه‌.

ئه‌ه‌ورات نامه‌ژه‌ سۆ نه‌وه‌ ده‌كات هه‌یه‌ به‌ر له‌تۆفان پێرسووه‌ به‌دۆزماپه‌تی و‌سته‌م^{٦٢} هه‌روه‌ها قورئانیش به‌چه‌ند ئایه‌تیکی حوی د ئه‌م‌ازه‌ی به‌و روودۆه‌ داوه‌ قورئان ماسی نه‌وه‌ ده‌كات قه‌ومه‌كه‌ی نوح به‌دكار بوو‌ن، سته‌م‌كار و‌ زۆردار بوو‌ن، خود بو‌خی سۆ ره‌وا‌سه‌ك‌رن، بو‌نه‌وه‌ی داوی خودا‌به‌رستی لێ ب‌كات و‌ داوی دۆر‌كه‌وسه‌وه‌ له‌هه‌ریه‌ و‌ روود‌ریی لێ ب‌كات به‌لام نه‌و‌ن گۆییی لێ به‌گرت و‌گه‌شته‌ش بیه‌ك‌رد، بویه‌ خود هه‌م‌ای بیه‌ك‌رد كه‌شه‌یه‌ك‌ دروست ب‌كات بو‌نه‌وه‌ی حوی

^{٦١} احمد سوسة (المصدر السابق) ص ٦٥-١٦٦
^{٦٢} التوراة، سفر التكوين، الاصحاح الثالث عشر

ولایە بگرەکانی پێ دەربار بکات لە بنووم بووین، کە بە سەرچە‌لک دست لە ئە‌حمادی بە‌دکارییە‌کانیان.^{٢٩}

ویلکۆکس دە‌لی "رکابە‌ری بیوێ گروپە‌ی حیاوارییە‌کان و ئە‌حماد ئە‌خوێراوێ‌کانی ئە‌و رکابە‌رییە‌ مە‌ترسی خە‌ستە‌ بیو دلی هە‌مدێک لە‌رمە‌دار کە‌ بوح یە‌کێک لە‌وان سوو بوح لە‌ ئە‌حمادی دە‌تە‌کە‌ ترسا بویە‌ نامە‌دە‌کاری کرد بۆ‌ رووبە‌ رووبووسە‌وە‌ی رووداوە‌ تۆقینەرە‌کە‌، کە‌ بێ‌شتەر بې‌شبی‌بی کرانوو، بۆ‌یە‌ کە‌شتیە‌کی لە‌داری حور دروست کرد کە‌ لە‌کە‌ سەرە‌کی مورات رۆ‌ژە‌ مە‌قیر سوونی د ئە‌و قەرە‌ لە‌میت دە‌رماسوو بە‌هە‌مان شۆ‌ده‌ی کە‌ ئە‌مرۆ (قوڵە‌ی) "بە‌ فورێ‌ پێ‌ دروست دە‌کرێت"^{٣٠}

بو‌خار توفە‌ کە‌ روویا وە‌ک بوح بې‌شبی‌بی کردوو، کە‌شتیە‌کە‌ی بە‌وانە‌ی لە‌سە‌ری بوو سەر‌ ناو دە‌کە‌وت بە‌ ئارە‌سنە‌ی ناو و بایە‌کە‌ دە‌روێ‌شت بە‌ بو‌چوونی ئە‌حمە‌د سوسە‌ "لواجار دوا‌ی نیشتنە‌وە‌ی توفە‌ کە‌ لە‌یە‌کێک لە‌ بە‌رزاییە‌ بیابانیە‌کانی ئێ‌زێک بە‌خە‌ف حې‌گزیوو ئە‌مە‌ش ئە‌و بە‌رپایە‌بوو کە‌ شە‌س و پێ‌چ مە‌تر بە‌ رووی دە‌روو بە‌رێ‌ بوو"^{٣١}

سەرە‌رای ئە‌مە‌ش دکتور ئە‌حمە‌د سوسە‌ دە‌لی "کە‌شتیە‌کە‌ی بوح ئە‌و رووداوە‌‌مان مە‌یێ‌ر دە‌هە‌بیبە‌وە‌ کە‌ بە‌ سەر‌دە‌می رە‌شید لە‌سالی ١٨٦ کۆ‌چی رووبوێ‌وێ‌ ئە‌و کتێ‌ لادوێ‌کی گە‌وره‌ رووبید رە‌شید دجار بوو شۆ‌بی‌ی حوی وکە‌ سو‌کار و ژ‌سانی خە‌رم و سامە‌نە‌کە‌ی بە‌کۆ‌شک بگۆ‌ریتە‌وە‌ بۆ‌ کە‌شتیە‌ک لە‌وی مایە‌وە‌ نا ئاسنی رووباری دێ‌جلە‌ تێ‌م بوویە‌وە‌، جا گە‌رایە‌وە‌ سەر‌وێ‌شکانی"^{٣٢}

^{٢٩} القرآن ، سورة هود، وسورة الشعراء، وغيرهما

حورە بە‌مە‌سکی بھووکە‌ دەرگە‌ر

بە‌مە‌سکی بھووکە‌ دەرگە‌ر

بە‌مە‌سکی بھووکە‌ دەرگە‌ر

بە‌مە‌سکی بھووکە‌ دەرگە‌ر

بە‌مە‌سکی بھووکە‌ دەرگە‌ر

به‌شی دووه‌م

بیابانشینی چیه؟

فسه‌مان له‌سه‌ر ململایی بیابانشینی و شارستانی ب کرد، مه‌شیره‌یه‌کی تایبته له‌عیرق و به‌گشتی له‌بیشیمانی عه‌ره‌ی سه‌ره‌دا ده‌بیته پرمبارك رووه‌رومان بیه‌وه. بیابانشینی چیه؟^۱ نه‌ی شارستانیته چیه؟^۲ نیمه‌ی ب‌توایی به‌نوێژیه‌وه‌که‌مان به‌رده‌وام ب‌ن. نه‌گه‌ر له‌سروشنی هه‌ر به‌که‌یان به‌گه‌ی^۳ ره‌حه‌ته پیداسه‌یه‌کی به‌رویه‌سه‌لی شارستانیته بکه‌ی، چونکه دیارده‌یه‌کی کۆمه‌لانه‌تی گه‌روه. به‌پیی کات و شوین سیما و تایبه‌تمه‌دیه‌کاسی ده‌گۆریت که‌چی بیابانشینی پیداسه‌که‌ی نه‌سه‌تم بیه، چونکه رووه‌ی کات ناگۆریت و به‌پیی گۆراسی کات و شوین گۆرانی‌گری رووی به‌سه‌ردا رووبات نه‌وه‌ر له‌و دوجه‌یه‌که‌ سه‌ر سار له‌مه‌وه‌ر بای سه‌ر سار به‌مه‌وه‌ر به‌یمووه هه‌روه‌ها له‌دو‌ج‌ه‌ جی‌جیا‌ک‌ا‌ب‌یش هه‌ر هاوشیمووه‌ی به‌ک‌تره هه‌ر نه‌مه‌ش و له‌توینی میژوو‌نووس گه‌روه بیابانشینی به‌ (شه‌رستانی‌ته‌ی چ‌ه‌قه‌ستو) وه‌سف ب‌کات^۴. به‌هه‌رحال کانێد به‌چه‌مکی بیابانشینی تێده‌گه‌ی، نه‌وا ده‌وایی به‌شیمووه‌یه‌کی نا‌پ‌سته‌و‌حو شتێل له‌بار‌ه‌ی شارستانی‌ته‌وه‌ بیه‌گه‌ی شارستانیته له‌روړیک له‌حه‌سه‌له‌کاسی ب‌ت‌چه‌وه‌ی بیابانشینه، بویه ده‌ک‌ریت که‌م یان روو مه‌ه‌زی مه‌راور‌د‌کردنی به‌بیابانشینی چه‌سه‌له‌ته‌ک‌سی روو ب‌ینه‌وه

روون‌کردنه‌وه‌یه‌ک له‌بار‌ه‌ی زا‌وا‌وه‌که‌:

^۱ وه‌سه‌ر ب‌ریب به‌ش‌روشی الناده به‌رامی کوردی به‌کوچه‌ری به‌رحمه‌هه‌ کوه به‌عوایه به‌گه‌ر به‌م وشه‌ کوردییه به‌هه‌و شوین به‌هه‌ر من الناده به‌روس ب‌ت به‌و ک‌یه‌هه‌ ک‌ریکی هه‌و به‌رامی ده‌بیته به‌و‌گه‌ر به‌ چونکه‌ عه‌ر وه‌ری له‌هه‌تی به‌ک‌ه‌می به‌و ک‌یه‌هه‌ وه‌ به‌هه‌ر ناگۆکی به‌وه ده‌ک‌یه به‌وه مه‌شیا پ‌دیوه‌سه‌ به‌ پ‌د‌یا‌وه‌ بویه به‌ک‌ریب به‌هه‌ وشه‌ی کوچه‌ری به‌کار به‌هه‌ی چونکه به‌ک‌ی کومه‌لانه چه‌مکی به‌که‌ س‌ک‌ن ده‌سه‌ به‌هه‌ر به‌وه‌ به‌ه‌ی به‌بیابانشینی هه‌ر به‌ک‌ریب وه‌ به‌ ک‌سی‌ک‌ش که‌ به‌بیابان ب‌ژی، وشه‌ی بیابانشینی (یا هه‌ر وشه‌ی به‌هه‌ی) عه‌ره‌ییمان به‌کار به‌ناوه‌ته‌وه‌ وه‌ر‌گه‌

Toynebee A Study of History, Senior ed. abridgement vol. 1 p 154

سروشتنی کۆمه‌لگهی عێراقی

هه‌ر له‌وهی ده‌ست بکه‌ین به‌تۆبۆنکردنی چیمه‌تی بیاناسشی، ده‌بێت ئاروشنی به‌رروه‌یه‌کی راستی دۆر به‌یه‌وه که په‌نوده‌یییه‌کی نوسدوتولی به‌بانه‌که‌سه‌وه هه‌یه ئه‌ویش راوده‌ی (culture) ئهم راره‌یه‌ی وایله‌یهاتوه گرگییه‌کی گه‌وره‌ی له‌کۆمه‌لناسی و ئاسنه‌کاتی په‌یوه‌ست به‌کۆمه‌لناسیه‌وه هه‌بێت حتی داخه‌ ده‌بێت بووسه‌ری عه‌ره‌ب به‌ وه‌رگێزانی ئه‌و راره‌یه‌ی ئۆرمسانی عه‌ره‌ی خه‌یاریان هه‌یه هه‌ندیکیان وشه‌ی (روشنبیری) (الثقافة) به‌کارده‌هێن، هه‌سکی -بکه‌ش وشه‌ی (شارسته‌یه‌ت) (العصره) به‌کارده‌هێن

مێن ئاره‌رووی ئه‌وه‌م بیه‌ وشه‌ی (شارسته‌یه‌ت) به‌کاره‌یه‌م هه‌کاره‌که‌ش ئه‌وه‌یه‌ وشه‌ی (عصارة) به‌رمانی عه‌ره‌ی به‌بێر ده‌مه‌وه به‌مه‌نای (شارشینی) به‌کارهاتوه ئێس خه‌ندۆ و سه‌رحه‌م میژوووس و تۆبۆر و ئه‌دیانی عه‌ره‌ب به‌م هه‌نایه‌ وشه‌که‌یان به‌کار به‌یه‌اوه ئه‌وا و راه‌بوور خه‌لک بوو توپۆی بیچه‌وانه‌ی به‌کتر پۆلیس بکه‌ن ئه‌ویش بیدشش و شارشینه، بۆه‌ مێن خه‌ز ده‌که‌م مادی کۆمی ئه‌و وشه‌یه‌ به‌اریزم به‌لای مێن شارشینه له‌مه‌شه‌کاتی ئهم کتێشه‌شدا هه‌روا به‌کارهاتوه،

سه‌ده‌ره‌ت به‌ وشه‌ی (روشنبیری) که ئیستا زۆریک به‌بووسه‌راسی میسر و شوپیه‌کاتی دیکه به‌کاری ده‌هێن له‌بری (culture) مێن ده‌مه‌وی به‌گه‌سان مېوم، به‌لام هه‌رحه‌ل ئهم وشه‌یه‌ش بی که‌مکۆری بیه ئه‌و وشه‌یه‌ له‌سه‌کاره‌یه‌نای گشتید' به‌مه‌نای مه‌عریفه و یار بکه‌و و پینگه‌بشتی رسته‌ی نیت ئه‌گه‌ره‌هاتوو خه‌لک که‌سه‌بکیان به‌روشنبیری وه‌سف کرد ئه‌و مادی ئه‌وه‌یه‌ ریکۆبیکه‌ یان به‌شووه‌یه‌کی قول و پینگه‌بشتوو ئه‌گه‌ری مه‌عریفه‌ی بۆنه

ئو به‌کاره‌یه‌یه‌ ناوه‌ی روشنبیری، کاتێب به‌ما به‌رسته‌یه‌که‌ی به‌کارده‌ت، ئه‌وا تیکه‌لی و باروشنی له‌لای خویه‌ر دروست ده‌کات بۆنه‌وه‌ی ئهم باروشنییه‌ دروست به‌بێت مێن هه‌ول ده‌ده‌م (روشنبیری کۆمه‌له‌یه‌تی) ئۆواتای (Culture) به‌کاره‌یه‌م.

سروشستی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی

بەمەش دەتوسریت حیاکاری بوو بە رەستیەکە و ماسا بارەگەیی ئەو رازاوە گرێگە
بکریت^{۳۶}

رۆشسیری کۆمه‌لایه‌تی چیه؟

رۆشسیری کۆمه‌لایه‌تی سۆ بەتەوه‌یه‌ک وەک کەسێتییه‌ بۆ تاکێک چۆن هەر
تاکێک کەسێتی تەبەت بەخۆی هه‌یه‌. ئەو کەسێتییه‌ بەکەگانی دیکە
حیادەکرێتەوه‌. ئەه‌ممان شێوه‌ هەر بەتەوه‌یه‌ک لەتەوه‌کان رۆشسیرییه‌کی
کۆمه‌لایه‌تی تەبەتی دیرکزی هه‌یه‌ وە رۆشسیری ئەه‌وه‌یه‌کی دیکە ناچیت
دەکریت و پێناسەی رۆشسیری کۆمه‌لایه‌تی بکریت، کە کۆمه‌لایه‌تی و ریت و ریتسا
و دیرکزی وه‌یه‌ کە ئەلای هەر بەتەوه‌یه‌ک هه‌یه‌. ئەمەش هه‌موو لایه‌کەگانی ژیا
دەگرێتەوه‌ لەلایه‌ی ئابیی، ئاکری، یاسیی، هه‌وریی، پێشه‌ساری، ره‌مه‌وایی،
ئه‌فسانه‌یی هه‌ند^{۳۷} ده‌یت ئەوه‌ سراس رۆشسیری کۆمه‌لایه‌تی کۆمه‌یه‌کی
ساده‌ بیه‌ ئەچه‌د بەشیک حیا حیا بیکه‌یاسی، بەکو هه‌مووه‌کی بەکاسگیر
و پێوه‌سته‌ به‌یه‌کتره‌وه‌. به‌شیوه‌یه‌ک یه‌که‌گانی موسال هه‌یره‌وه‌ کار له‌یه‌کتر
ده‌کەن، بەمەش ده‌یه‌ حه‌وه‌ سروشتیکی سۆی کە پێشتر وه‌ها به‌مووه‌ کە
بەتەنیا بووه‌.

حانه‌و روس سەکت له‌م ماره‌یه‌وه‌ بوچوووبیکی گرگی هه‌یه‌. ئەم رۆشسیری
کۆمه‌لایه‌تی به‌ پێکه‌تیه‌کی کیمیایی ده‌شوه‌یه‌ی ئەمەش به‌مووه‌ی مارود
ده‌هیه‌یه‌وه‌. سۆ ناویته‌یه‌کی کیمیایی به‌ کزیت و حه‌لۆز و بترتی پوناسیۆم
پێکه‌اتوه‌. هه‌چ به‌کک له‌و مادده‌ توانای ته‌قیه‌وه‌ی بیه‌، به‌لام کانت کارێک
ده‌کەن ئەو پێکه‌اته‌ی مارود ده‌ردده‌چن و کە توانایه‌کی زۆر بو ته‌قیه‌وه‌ هه‌به‌^{۳۸}.
له‌مووه‌ی ئەمە رۆشسیری کۆمه‌لایه‌تی پێک دیت ئەو ناویته‌یه‌ به‌ له‌خودی خۆی

^{۳۶} له‌وه‌یه‌ و شه‌ی رۆشسیری له‌هه‌ریک شوێن به‌کاره‌یمانی هه‌مه‌ به‌بە له‌بیمار گوێگرده‌مه‌وه‌ بووه‌ نکه‌م

به‌جووبه‌ر به‌وه‌ به‌مسا رەسێه‌کده‌ی می بگه‌ به‌مه‌ر شوێنیکێ شه‌م کێسه‌ به‌ئێ وه‌ری

Sutler and Woodward, *Introductory Sociology*, p. 29

Ruth benedict (*Patterns of culture*) p. 42-43

سروشتی کۆمه‌لگهی عێراقی

ئەوێ حیکای دێخ، ئێبێ ئێو دێکەین نا ئێستا روشسیری بابدسشییی،
 ئەزیر روشمایێ توێژییەوێ کۆمه‌لگاسی بوی، توێژییەوێ لەبارەو دێکراو
 روریهی توێژەرانیی بریتی بوو بەگشتیار وروژەلاندسان وەك پێشتر
 نامژەمان سوکرد هەرچەدە ئەو لەو بارەو بوێژییەوێ رور و رەو دێو
 بەسوودیای پێشکەش کردووی، کەچی ئەو توێژییەوێ بەمەبای ئەوێ وشەکە
 راستی بێ ئەوان کۆششێن کردووە بو ئەوێ بەشەکی روشسیری (بەدو و
 بیابانیشیی) داس بکە، بێئەوێ بێی هور بێو، نا بەحەسە گشتی
 وشارووەکە بکە

بەکێک لەروژەلاندسان کە ئەویش براوە دەلی "چاکووریی سەرەکییەکان
 (فەزێلەت) لە بیابانیشیی بریتیە لە ئارایەتی وەحشەدیی و میوانداری و دلسور نو
 هور و سە کردبەو" "موریش هەولی داو ئەو فەزێلەتە لەدووان چەر بکاتەو
 ئەویش (شەرەف و تۆلە کردبەو) " کەچی کۆسری هیر تەبە لەیە فەزێلەت
 کورتیی دەکاتەو ئەویش مروەتە (مروە) ئەمەش چەدین حور لەحویەو
 دێگریی وەك ئارایەتی کەسی شەهامەتیی بێسموور، بەحشەدیی باناستی
 دەسەلاوی، دلسوری ئەواو بو هور دێرەقی بەتۆلە کردبەو، بۆلە کردبەو لەو
 کەسە کە بەگوفەر یار رەفتار هیرش دەکاتە سەر حوی یار کەسیکی تریکی
 یان هۆزەکە^{۳۹}.

مەیلە بەلای گریمانەیه‌کە:

لەحویەری باشرمەو. هەر لەسەرەتای توێژییەوێ بابدسشییی هەولم داو،
 ئەو کێشەیه‌دا بەریری بەکلا کردبەو بگەم، کەچی سەرکەوتوو بەبووم مر دلسام
 چەرە سەرکردی رور پێویسە بو بێگەشتی لە سروشتی کۆمه‌لگهی عەرەبی
 و عێراقی کۆششم کرد لەتوێژییەوێ بۆئەوێ لەو پێشواوەدا بە گریبەیه‌کی
 تێرۆتەسەر بگەم لە سوچووبیکەو چوومە سەر سوچووبیکی دیکە حار لەدوای
 جار، ناشزانم لە کۆتایی دا بەکوێ دەگەم.

^{۳۹} Browne [A Literary History of Persia] VOL. 1, P 190

^{۴۰} Ibid, vol p 193

^{۴۱} خط امین (شجر الاسلام) ص ۷۶-۷۷

له‌وباره‌یه‌وه مه‌یلم به‌لای گریه‌مانه‌یه‌که له‌وبه‌شه دوی کۆنایی چاپکردنی نه‌و کتێبه‌ بوجوووه‌که‌م بگۆرم به‌هرحال من بپه‌عوا به‌ کروکی روشنبیری بیادینشییی یان چه‌سه‌له‌ته‌ گشتیه‌که‌ی، ده‌کریت له‌یه‌ل وشه‌د کورت مکرینه‌وه‌ نه‌وبش (خۆر لکره‌)

بۆ نه‌وه‌ی له‌م بابته‌ بگه‌ین ده‌بیت بۆین هه‌ر رۆشناییه‌کی کۆمه‌لایه‌تی چه‌ند پێکهاته‌یه‌ک. یان چه‌ند نه‌وه‌ریکی به‌شه‌کی، له‌خۆیه‌وه‌ ده‌گرێت نه‌مه‌ش له‌لای زانیاسی کۆمه‌لناسی به‌ (Cultural Complexes) هه‌ر پێکهاته‌یه‌که‌یش له‌ما به‌ له‌چه‌ند چه‌سه‌له‌یه‌کی خۆر و خۆر پێکهات که‌ به‌ (Culture traits) ماوده‌یه‌یت به‌بوای من پێکهاته‌کاسی روشنبیری بیادینشییی سیاس ۱- ده‌مارگیری ۲- داگیرکرس (لغری) ۳- مروه‌ت. حا نییسی نه‌وه‌ ده‌کریت چه‌سه‌له‌تی رانوو به‌هه‌ر سی پێکهاته‌که‌ هه‌یه‌ تاکی (هه‌و) به‌که‌محار ده‌یه‌وی به‌هێری هۆره‌که‌ی ر ل بیت دووه‌میش به‌هێری که‌سه‌ینه‌که‌ی، سییه‌م و دوا‌هریش به‌هۆی مروه‌ته‌که‌ی له‌که‌سانی دیکه‌وه‌ بال‌اثر بیت

نه‌و سه‌ره‌تا ده‌یه‌وی سه‌ر به‌هورک بیت. تا پاریرگری لی مکتا، بومه‌ ده‌مارگیر ده‌بیت مۆی وله‌پینوی په‌ماده‌نه‌ سه‌ر بوله‌کردنه‌وه‌، چوکه‌ در به‌وه‌ ده‌کات نه‌توانیت ئی هۆر به‌ یانان مژیت که‌ به‌ته‌واوی له‌ده‌سه‌له‌تی حکومی حالیه‌ دووه‌م خاریش ده‌یه‌وی پێکه‌به‌کی به‌ری به‌ماو هۆره‌که‌ی خوی هه‌بیت وکه‌سوکاری شاری پێوه‌ مکه‌ن. مۆیه‌ پینویست ده‌کات ئارا و به‌هیر بنت و هیرد ره‌س و حوامنر بیت. حا کتێک هۆزه‌که‌ی ناوچه‌یه‌ک دگیر مکتا، یان رووه‌رووی دگیر که‌ر بیت‌وه‌. نه‌و ده‌بیت له‌کاتی چه‌نگه‌که‌ له‌سه‌رووی که‌سانی دیکه‌وه‌ بنت ژیا له‌بیان که‌سی لاوار و ترسۆکی ساوی، که‌ به‌چه‌مگدا له‌دواوه‌ی هۆره‌که‌ی بیت نه‌گه‌ر که‌سه‌که‌ و بیت نه‌و ملکه‌چ و بیرو ده‌بیت و په‌ن و پێکه‌ی نه‌بیانان

پیاوی به‌دو دو‌خه‌ر پینویستی به‌وه‌ هه‌یه‌ مروه‌تیه‌کی زوری هه‌بیت ته‌ها ئارایی و هیراد په‌سی و خومری (شه‌هامه‌ت) له‌چه‌مگدا به‌یت‌ه‌هۆی به‌ده‌سه‌ته‌نیانی پێکه‌یه‌کی به‌رز، به‌لگو ده‌بیت مۆ حاله‌ک به‌لمینی به‌هیر و خۆسه‌په‌ره‌ له‌چه‌نگ و نا‌شتیدا. له‌ناشتیدا ده‌بیت پاریرگری و به‌هه‌نای هه‌ر که‌سته‌که‌وه‌ بیت که‌ په‌نای مۆ

سروشتی کۆمه‌لگهی عێراقی

ده‌بەت، خا‌نه‌و‌گه‌سه‌م‌ی‌و‌ن‌ ب‌ر‌ گه‌م‌ده‌ر‌مه‌ت‌ یا‌ در‌ا‌وس‌ی‌ ب‌یت، یا‌ن‌ ه‌ا‌وری‌ و
گه‌س‌یک‌ ب‌یت‌ ح‌ۆ‌ی‌ ده‌ج‌یی‌ ن‌ه‌و‌ ک‌رد‌ب‌یت‌ ب‌و‌یه‌ ه‌ه‌ر‌ س‌و‌ک‌ایه‌ت‌یه‌ک‌ ر‌و‌یه‌ ر‌و‌ی‌ ن‌ه‌و‌
گه‌سه‌ پ‌انه‌ه‌ره‌ ب‌یت‌وه‌ ن‌ه‌و‌ ب‌ه‌ س‌و‌ک‌ایه‌تی‌ ح‌ۆ‌ی‌ ده‌ر‌انی‌

پ‌ا‌له‌و‌ن‌ب‌یتی‌ پ‌یا‌وی‌ به‌د‌و‌ له‌ج‌ه‌گ‌دا‌ به‌ ژ‌ه‌ره‌ی‌ ده‌س‌ت‌گه‌وت‌ و‌غ‌ه‌یم‌ه‌گ‌انی‌ پ‌ن‌و‌انه‌
ده‌ک‌ر‌یت، به‌لام‌ ته‌ب‌ها‌ ن‌ه‌و‌ پ‌ن‌و‌ه‌ره‌ش‌ به‌ته‌ب‌یا‌ سه‌س‌ ب‌ی‌یه‌، به‌ل‌کو‌ ده‌ب‌یت‌ ح‌گه‌ له‌
ت‌ا‌ل‌ا‌ک‌ه‌ر، به‌ح‌ش‌ش‌ده‌ش‌ ب‌یت‌ ب‌و‌یه‌ به‌د‌ی‌ره‌م‌انه‌وه‌ و‌ه‌ف‌ و‌ه‌س‌ف‌ی‌ پ‌یا‌وی‌ (به‌د‌و‌)
ک‌روه‌ که‌ "ت‌ا‌ل‌ا‌ک‌ه‌ر‌ و‌به‌ح‌ش‌ش‌ده‌یه‌" (به‌عه‌ره‌سه‌که‌ی‌ ب‌ه‌ب‌ و‌ه‌ه‌ب‌) ب‌ۆ‌یه‌
ق‌ر‌چ‌و‌ک‌ی‌ له‌ل‌ای‌ه‌ی‌ که‌سی‌ به‌د‌و‌ ب‌ی‌شه‌ی‌ تر‌س‌ و‌ل‌ا‌ر‌ی‌یه‌ که‌سی‌ ن‌ا‌را‌ و‌ه‌ه‌ی‌ر‌ ق‌ر‌چ‌و‌ک‌
ب‌ی‌یه‌، ن‌ه‌وه‌ی‌ ه‌ه‌ب‌یت‌ له‌ م‌ی‌و‌ن‌ و‌ن‌ه‌و‌ گه‌سه‌ه‌ی‌ ح‌ه‌ر‌ج‌ ده‌ک‌ت‌ که‌ح‌و‌بان‌ ده‌ج‌یی‌
ک‌رد‌وه‌ له‌وه‌ش‌ د‌لب‌یا‌به‌ به‌ن‌ا‌ر‌ای‌یه‌ی‌ ح‌ۆ‌ی‌ ع‌ه‌یم‌ه‌ و‌ده‌س‌ت‌گه‌وت‌ی‌ د‌یک‌ی‌ ده‌ب‌یت‌
ن‌ه‌و‌ و‌ن‌ه‌شی‌ له‌سه‌ر‌ ر‌ا‌ ده‌ب‌یت‌ "ن‌ه‌وه‌ی‌ ده‌س‌ت‌ ح‌ه‌ر‌ج‌ ب‌که‌، به‌ب‌ی‌ د‌یت‌وه‌
ر‌ی‌گ‌ات".

چه‌ند‌ ن‌ا‌ما‌ژ‌دیه‌ک‌ له‌ش‌یع‌ری‌ ج‌اه‌لییه‌وه‌:

له‌را‌ست‌ید‌ ش‌یع‌ری‌ ح‌اه‌لی‌ و‌ه‌ک‌ گه‌ن‌ج‌به‌یه‌کی‌ پ‌ر‌مه‌های‌ ر‌س‌ت‌به‌ و‌ابه‌، ده‌ن‌و‌ب‌ن‌
ب‌و‌ ت‌و‌ی‌ز‌یه‌وه‌ له‌ج‌ه‌سه‌لت‌ی‌ ر‌وش‌س‌پ‌ری‌ ب‌یا‌ن‌س‌ش‌یب‌ی‌ سو‌و‌ی‌ لی‌ و‌ه‌ر‌ی‌گ‌ری‌ن‌ ن‌یم‌ه‌
ل‌ی‌زه‌دا‌ ب‌ای‌ج‌ به‌وه‌ ب‌اده‌ی‌ن‌ که‌د‌کت‌ور‌ ته‌ها‌ ح‌وس‌پ‌ن‌ و‌ ن‌ه‌وان‌ی‌ د‌یک‌ه‌ چ‌یا‌ر‌ له‌ب‌اره‌ی‌
ش‌یع‌ری‌ ح‌اه‌لی‌ و‌ت‌و‌وه‌، ن‌ه‌و‌ و‌ت‌و‌وی‌ ن‌ه‌و‌ ش‌یع‌ره‌ی‌ گه‌ی‌شت‌وته‌ ده‌س‌تمان‌ ز‌ۆ‌ره‌یا‌ن‌)
ن‌یم‌ت‌ح‌ا‌ر‌ ک‌ر‌و‌ن‌) (وا‌ه‌ ح‌ا‌وه‌ی‌ ر‌اس‌ف‌ه‌ینه‌ب‌ر‌ د‌یا‌ر‌ ب‌سه‌ و‌د‌را‌وه‌ته‌ پ‌ر‌ که‌سه‌ی‌
د‌یک‌ه‌)؛¹ ن‌ه‌گه‌ر‌ ن‌ه‌و‌ ن‌یم‌ت‌ح‌ا‌ل‌ک‌رد‌نه‌ش‌ ر‌اس‌ت‌ ب‌یت‌ ن‌ه‌وا‌ له‌رو‌ی‌ کۆمه‌ل‌ایه‌ت‌یه‌وه‌ ه‌ه‌ر‌
سو‌و‌ی‌ ب‌و‌ ن‌یم‌ه‌ ده‌ب‌یت‌، چ‌و‌ن‌که‌ ن‌ه‌و‌ که‌سه‌ی‌ ر‌ی‌وا‌یه‌ت‌با‌ر‌ ک‌رد‌وه‌ و‌ ن‌ب‌ت‌ح‌ا‌ب‌یا‌ن‌
ک‌رد‌وه‌ به‌پ‌س‌و‌ب‌ی‌وه‌ له‌ چ‌و‌ر‌ج‌ی‌وه‌ی‌ به‌ها‌ کۆمه‌ل‌ایه‌ت‌یه‌کان‌ی‌ م‌یا‌ن‌س‌ش‌یب‌ی‌ ده‌ر‌ج‌ن‌
که‌سه‌که‌ ب‌چ‌ا‌ر‌ب‌و‌وه‌ ش‌یع‌ر‌ن‌کی‌ ه‌ا‌و‌ش‌ت‌وه‌ی‌ ش‌یع‌ره‌که‌ی‌ ح‌اه‌لی‌ ب‌ه‌ی‌سی‌ ب‌ۆ‌ ن‌ه‌وه‌ی‌
له‌نا‌و‌ ح‌ه‌ل‌ک‌ ب‌ره‌وی‌ پ‌ی‌ ب‌د‌ا‌ت‌ و‌ح‌ه‌ل‌ک‌ ب‌ا‌وه‌پ‌ی‌ ب‌ی‌ ب‌گه‌ن‌

1) لانا الحافظی یه‌ک‌ه‌که‌ به‌ک‌س‌به‌ به‌د‌و‌ب‌گه‌کان‌ی‌ ب‌یرمه‌دی‌ گه‌ر‌دی‌ ع‌ا‌ر‌د‌ب‌ به‌ها‌ ح‌وس‌پ‌ن‌ به‌و‌ به‌سه‌ر‌ به‌م‌
ک‌ت‌مه‌ ر‌و‌یه‌رو‌ی‌ چه‌ن‌ب‌ر‌ گ‌ر‌ه‌ت‌ ب‌و‌وه‌ه‌ره‌ به‌ک‌ت‌ له‌ب‌و‌و‌چ‌و‌به‌ک‌انی‌ به‌وه‌به‌ به‌ر‌ ش‌اع‌یره‌ی‌ به‌د‌و‌ی‌ به‌وان‌ی‌
ش‌یع‌ری‌ ح‌اه‌لی‌ ب‌لا‌و‌ک‌را‌وت‌وه‌ که‌سه‌ی‌ ر‌اس‌ف‌ه‌ینه‌ب‌ن‌ ن‌ه‌مه‌شی‌ به‌ س‌ت‌ا‌ب‌ و‌ه‌س‌ف‌ ک‌رد‌وه‌ و‌ه‌ر‌گ‌ی‌ر‌

سروشستی کۆمەڵگەیی عێراقی

هەرچۆنیک مێت ئێمە کەتێک ناویوی شیعری حاهێسی دەکەین، تێبینیی زۆرێک لە سیماکانی روژشمیری بیادشمی دەکەین سو سوووە بێرەد بەشیک بە قەسیدەکەیی عەمڕۆ م کە لاسوم وەرەگیرێ، لە قەسیدەکی شاناری بە هورەکەیی دەکات ئەو قەسیدەیی پێتیی لە بە قەسسی حورالکەرد ئێمە چەند دیرنکی دەگوازیووە:

لَطَاعِنٌ مَا تَرَاغَى النَّاسُ عَنَّا	وَنَصْرَبُ بِالنَّيْفِ دَا عَشِيَا
وَرَثْنَا الْهَدَىٰ قَدْ عَلِمْتَ مَعْدُ	نَضَاعُ دَوْبَهُ حَتَّىٰ يَبِيَا
نَجِدُ رُؤُوسَهُمْ فِي غَيْرِ بَرٍ	فَمَا يَدْرُونَ مَا يَنْتَوِيَا
بَقِيَانُ يَرُونَ الْقَتْلَ مَجْدَا	وَشَيْبٌ فِي لَحْرٍ مَعْرِيَا
أَلَا لَا يَفْقَهُ الْأَقْوَامُ أَلَا	تَصْلَعُ وَابٌ قَدْ وَسَا
أَلَا لَا يَحْتَسِبُ أَحَدٌ عَيْنَنَا	فَنَحْنُ فَوْقَ جَهَرِ الْحَدِيَا
وَنُوجِدُ نَحْرَ امْعَمِ دِمَارٍ	وَأَوْفَاهُ مَا عَقَسُوا بِمِيَا
وَأَنَا الْمَانِعُونَ لِمَا أُرْدَا	وَأَنَا لِنَارِلُ نَحِيْثَ شَيْبَا
وَأَنَا التَّارِكُونَ إِذَا سَخَطْنَا	وَأَنَا لَأَحْدُو دَرْمِيَا
وَأَنَا الْعَاصِمُونَ إِذَا أَطْعَمْنَا	وَأَنَا الْعَرْمُونَ إِذَا عَصِيَا
وَنَشْرِبُ إِنْ وَرَدْنَا الْمَاءَ صَفَا	وَنَشْرِبُ عَرْدَ كَدَرٍ وَهِيَا
إِذَا مَا أَلَكَّ سَامَ النَّاسِ غَسَا	أَيُّمَا لَنْ نَعْرِ الدَّلَّ فَيَا
بَلَانَا الْبِرَّ حَتَّىٰ ضَاقَ عَنَّا	وَمَا النُّحْرُ مَعْدُ سَيَا
إِذَا بَلَغَ الْفُطَامُ لَنَا صَبَا	نَحْرُ لَنَا الْعَبَابُ سَاجِدِيَا

هەمڕۆ ئەو دیرەیی سەرەووە و دیرەکی دیکەیی قەسیدەکەیی ئێس کە لاسوم بڕییه لە شاماریکردن بە هورەکەیی و پیاوەنگۆتی بە فارەمبیتی هورەکەیی و چۆنیەتی وە لەمادەنەوێ دۆزمانی هۆز- وەرگیر.

حوێەر واهەست بەکات ئەم قەسیدەیی لە شیعری حاهیلد بڕییه ره لەرستیدا هەرچەندە لە تۆنێزێیەوێ شیعری حاهیلی فەو بێیەو ئەو لە باوەڕۆکە کۆمەڵەنێکە چەسەر دیری هاویشبووی قەسیدەکەیی ئێس کە لاسوم دەدوریهو هەموو دێرەکی ئامرازەبەکە بو رەوتیکی نویدی راسو وەسەر دەرووسی پێوی بەدو، کە هەردەم سو هێر و حورالکەرد و شاماریکردن هانی دەدات ئەو شانری بە هورەکەیی دەکات لە بەر ئەوێ وەسەر هورەکانی دیکە زانیووە ئەو شامازی مەجوی دەکات چوێکە پێی لە هەوێیەکانی زیاترە لە ئاریەتی و زۆری

^{۱۱} الحسین بن أحمد الأزدي (شرح المعاني السبع) ص ۱۱۷- ۱۶۶

ده‌سنگه‌وب دواحر نه‌و شاداری مه‌خۆی ده‌کات چوکه‌ مروه‌تی له‌گه‌لبان هه‌به‌ و
که‌س له‌چاکتر بیه
که‌سیتی به‌دو:

به‌شیوه‌به‌کی گشتی، که‌سیی دروستگرووی روشنبیری کۆمه‌لایه‌تییه‌ به‌لکو
له‌رویه‌ی حاله‌ته‌که‌ ویه‌به‌کی بچووکرودی روشنبیری کۆمه‌لایه‌تییه‌ نال تاره
چاوی به‌ژیاوه‌ هه‌لندوه‌، ده‌سی روشنبیری کۆمه‌لایه‌تی ده‌وری دوه‌ وه‌سه‌ریدا
ر سه‌وه‌ به‌ هه‌ا و بیکهاته‌ وچه‌سه‌له‌ته‌ گشتیه‌کایه‌وه‌ که‌واته‌ نه‌و تاکه‌
که‌سیتیبه‌که‌ی له‌سه‌ووری نه‌و قاله‌ دروست ده‌بیت که‌ روشنبیره‌ کۆمه‌لایه‌تیبه‌که‌
سوی دروستکردوه‌ نه‌و ده‌بیی که‌سانی ده‌رویه‌ی به‌پی به‌هاکی
روشنبیریبه‌که‌ شاداری ده‌که‌ و حیو ده‌ده‌ن بوه‌ نه‌و هه‌ست به‌ نه‌روویه‌کی
رور ده‌کات، بو به‌ده‌ستیه‌ی به‌های شاداری کرد مه‌خۆی و دوورکه‌وسه‌وه‌ له
به‌های ناچه‌زیوون.

مکۆلی له‌وه‌ناکه‌ین تاکه‌کار به‌پله‌ی بویدی روشنبیری کۆمه‌لایه‌تی به‌به‌کتر
حیاواری هه‌دیکیار رور سه‌رکه‌بوو، هه‌مدنکیش سه‌ریاکه‌و هه‌دیکێ دیکه‌
له‌بو به‌ نه‌و ویا به‌، به‌لام هه‌ره‌هه‌موویان هه‌ر ده‌که‌ن نه‌و شادارییه‌ به‌ده‌ست
به‌پس که‌ روشنبیره‌ کۆمه‌لایه‌تیبه‌که‌ به‌یاریکردوو و به‌هه‌گی دوورکه‌وسه‌وه‌ ده‌ک
سینه‌ر نامازه‌ی بۆ ده‌کات " نه‌م روشنبیره‌ بریتیه‌ له‌ بیکه‌راسیه‌که‌ مه‌ره‌و
گونجاندن و ریکه‌وس "

بۆیه‌ کاتیک توێژینه‌وه‌ی له‌باره‌ی به‌دوه‌کانی بیادن ده‌که‌ین، نه‌و نیکه‌رانیه‌
مه‌ره‌و گوچه‌س له‌گه‌ل روشنبیریبه‌که‌ به‌ روشنی ده‌پس هه‌دیکیار گه‌بشتونه‌ی
ئوپه‌ری مه‌هه‌ست ده‌ک (جانه‌می تی) و (عه‌نه‌ره‌ی عه‌سی) هه‌دیکێ دیکه‌ش به‌
ناسی حیاچ به‌و نامچه‌کێر گه‌بشتوو که‌چی فاشیه‌که‌ بیکومه‌ان
چاره‌نووسی قێره‌ن ده‌بیت، نواتر تووشی ده‌ده‌سه‌ری ده‌بیت، جا زوو یان
به‌هه‌نگ.

مه‌یلی حۆزراکردن، که وه‌ل چه‌سه‌لەتیکێ گه‌شتنی روشنبیری بیابانسانیش
گریمانه‌مان کرد. زۆریان که‌م کاربگه‌ری رووه‌ له‌سه‌ر مه‌موو بیویکی میانان. وه‌ک
بیبیمان پیاوی مه‌دو له‌ده‌وه‌ ده‌یه‌وی له‌مه‌موو بوره‌کسی ژیاان سه‌ره‌که‌وتوو بێت،
نه‌وه‌ک ژیرکه‌وتوو نه‌و ده‌یه‌وی به‌هیری حوی، به‌هیری هۆره‌که‌ی، به‌ مروه‌تی
خۆی زال بێت

حه‌ریکه‌ مه‌وام به‌کلای بێهوه‌ مه‌وه‌ی مروه‌تی که‌سی مه‌دو، شتێک بیه‌ نه‌ها
رووحسانزیکێ حۆزراکردنه‌ له‌سه‌ر نه‌وه‌شه‌ بو که‌سیکی مه‌دو نه‌سته‌مه‌ شابه‌سی
سه‌ره‌یی وچاودێریی بێت و له‌ایه‌ر که‌سیکه‌وه‌ چاکه‌ی له‌گه‌ل مکریت نه‌مه‌
له‌تپووبینی نه‌و مامای لاوار و ده‌سه‌مۆبووه‌ به‌بیچه‌وه‌نه‌شه‌وه‌ ده‌بیس، شامازی
مه‌وه‌ ده‌کات که‌سیک بێت ده‌وی حاکه‌یه‌کی لی بکات و ده‌وی دله‌ده‌ناسی مکا
نه‌مه‌ش به‌ بیشانه‌ی سه‌ره‌ماری و مه‌توایی حۆی ده‌راسی

پوخته‌ی قسه‌کانمان له‌وباره‌یه‌وه‌ نه‌وه‌یه، مه‌یلی حۆزراکردن به‌سه‌ر که‌سیتی
مه‌دوران موه‌ هه‌ر مه‌ینی نه‌مه‌ش سه‌هیری بانه‌ته‌کان ده‌کات نه‌و ده‌یه‌وی
تالانکه‌ر بێت مه‌وه‌ تالانکراو، هه‌رشه‌ر بێت مه‌وه‌ل هه‌رشه‌ی مکریت سه‌ر،
به‌خشه‌ بێت مه‌وه‌ مرچوب دو‌که‌ر بێت مه‌وه‌ل داو‌کراو، هه‌ریاده‌س بێت
نه‌وه‌ک هانابه‌ر، توانادار بێت نه‌وه‌ک تازانه‌ی که‌سیکی دیکه‌ی به‌سه‌ره‌وه‌ بێت
پارێزه‌ر بێت مه‌وه‌ک پارێزرو، به‌رپرس بێت مه‌وه‌ک به‌رپرسیاریتی له‌سه‌ر بێت،
تکای لێبکریته‌ مه‌وه‌ک تاکاره‌، سوپاسگوراری سو‌ مکریت مه‌وه‌ک حۆی
سوپاسگوزاریته‌ هه‌ت

کلێکی که‌سیتی مه‌دو له‌وه‌ی سه‌ره‌وه‌ ده‌رده‌که‌وت و دروشمه‌که‌شی نه‌وه‌یه
ده‌ستی بالا چاکتره‌ له‌ده‌ستی نزم."

تێبینیه‌کی گه‌رنگ:

لێزه‌ر پێویسته‌ له‌سه‌رمان تێبینه‌که‌ ده‌ربه‌هین، که‌ خالی بیه‌ له‌گرگی نه‌و
تێبینه‌م به‌ قه‌سیده‌یه‌کی نه‌رده‌ق دۆزیوه‌ته‌وه‌ که‌تێیدا سته‌بشی ئهمام عه‌لی
کۆپی حوسێن ده‌کات و ده‌لی:

ما قال لا قط الا فی شهده لولا تشهد کانت لاوله نعم

واته هه‌رگیر به‌یگوتوو (لا به‌حیر) ته‌با به‌گورارشتی شه‌هاده به‌بیت که ده‌لی "شه‌ان لا ته‌لا الله" نه‌گینا هه‌موو (لا) به‌کی عه‌لی کو‌ری حوسین بریتیه له (نعم؛ به‌لی) :- وه‌رگیر

له‌رسیتده که بۆ به‌که‌محار گو‌بیستی نه‌و دیره‌ بووم، نه‌وا تیگه‌بشتنی به‌لامه‌وه نه‌ستم بوو به‌موتوسی له‌وه بگه‌م که‌چۆر ده‌کریت بیاویک، هه‌رچه‌نده سامان و ده‌سه‌لاتی هه‌بیت، داوی هه‌موو حه‌لک حه‌نه‌حی بکات بۆ هه‌موو دوابه‌ک بلی (به‌لی) به‌لام کاتیک تو‌بزیه‌وه‌ی له‌ده‌ری بیه‌بششیی کرد، درک به‌وه کرد نه‌و کاره به‌جۆرێک له‌جۆره‌کان ده‌کریت.

پیشتر له‌و دیره‌ی هه‌ره‌رده‌ق نه‌ده‌گه‌بشتم، چونکه من به‌تێپوانینی نه‌و کۆمه‌لگایه سه‌یرم ده‌کرد، که تیه‌با په‌روه‌رده‌ بووم، گریمان‌ه‌ی بوونی بیاویکی زنده‌بو له‌هه‌شده‌یی کرد به‌کۆمه‌لگای حۆس و هه‌ نه‌وه‌ی هه‌ره‌رده‌ق وه‌سه‌ی کردوو، حا حه‌بالی نه‌و هه‌ره‌ه‌لغیه‌م کرد، که به‌ه‌ره‌ده‌رگا که‌ی دروست ده‌بیت نه‌و له‌هه‌موو به‌یه‌که‌وه دو‌کری پێشکه‌ش ده‌کریت و به‌هه‌له‌په‌وه به‌ده‌وری کۆده‌به‌وه هه‌ر به‌کیک به‌و دو‌به‌کی نایه‌نی ده‌بیت و به‌هه‌موو هۆکاریک تکیای لی ده‌کات، به‌مشێوه‌یه پیاوه‌که ناچار ده‌بیت له‌به‌ریان رابکات بیان ده‌رگایان به‌روو داخات نه‌وان بۆ، هه‌رچه‌ده‌یش داوی هه‌ندیکیان حه‌نه‌حی بکریت نه‌وا داواکاران ژماره‌یان زۆرتر ده‌بن.

نهم ده‌ته رۆر به‌کۆمه‌لگای ئه‌به‌ و نه‌و کومه‌لگایه رووده‌ت، که تاره‌ گه‌م یان زۆر شارسته‌یه‌تیا پێگه‌بشتووو رۆڤهار بیه‌یوماه که‌سیک نه‌شاره‌کاسی عه‌زق به‌ مه‌روه‌ت وه‌هه‌شده‌یی ده‌ناسریت، به‌لام نه‌مه له‌سایان ده‌گه‌مه‌ بان به‌ته‌ووی بیه

که‌سی به‌دو نه‌وه‌نده‌ی به‌روه‌ت و به‌هه‌شده‌یه نه‌و هه‌نده‌ش به‌هه‌یر و به‌شکرو نه‌هس به‌رره نهم دوو لایه‌هه له‌که‌سه‌بێی به‌دو هه‌سه‌نگه، به‌شێوه‌یه‌ت ده‌کریت که‌سێک به‌ زنده‌بووی به‌هه‌شده‌یی به‌ناوایگ بیه‌ت، بێته‌وه‌ی حه‌لک نا‌پوره له‌به‌ره‌رگای دروست بکات و هه‌له‌په‌یان بیه‌ت.

سروشستی کۆمه‌نگه‌ی عێراقی...

دیوه‌جانی که‌سی به‌دو هه‌رده‌م کره‌یه، خورس سو هه‌ر میور و رینواریک
پیشکەش ده‌کرت، به‌حیره‌تانی گه‌رم و رووی خوش له‌میور ده‌کرت بیابیه‌کان
به‌مه سه‌وسام ده‌بین نه‌گه‌رنه‌مه له‌ولاتی نه‌وان بوویه نه‌و پر ده‌سو له‌هه‌ژار و
نه‌دار ته‌واوی ژیا‌بیان له‌وی به‌ده‌پویشتی که‌چی له‌بیانان که‌سید ناچینه میو‌خانه
و دیوه‌خانه‌وه ته‌با له‌کاتی رۆژ پێویست به‌ست وه نه‌وه‌ی به‌سه‌ه‌ریکی دوور
دبێت و شه‌وی به‌سه‌رده‌تانی و نه‌ویش له‌یه‌ک‌ک له‌هه‌ره‌کان بێک بیت نه‌وا
ده‌چینه دیوه‌جانی شیخ و له‌وی ده‌حه‌وینه‌وه، پاشش به‌خواستی حۆی نو‌ه‌لێک
ده‌چینت به‌لام نه‌و ره‌ی ده‌کاته‌وه. رید له‌پێویست له‌مار یان دیوه‌جانی‌ک
بمینه‌وه.

له‌یه‌ک‌ک له‌و چیرۆکانه‌ی له‌باره‌ی حاته‌می تی هاتووه، ده‌گوتریب حاته‌م له
بیانان تووشی بپوێک سوو برسبه‌تی هه‌ره‌ساسی کردوو بپاوه‌که حاته‌می
به‌ده‌ناسی حاته‌م به‌بپاوه‌که‌ی گوت "بوچی ناچینه لای حاته‌م، خورال و شوینی
حه‌و به‌وه‌ت ده‌سته‌که‌وی؟" بپاوه‌که به‌و خورده وه‌لامی ده‌داته‌وه، برسینی پێ
داشته له‌وه‌ی مه‌ندری که‌سک بیت نه‌مه‌ش له‌ونه‌که‌ی شه‌هه‌را بێکه که‌ده‌ی
استغ‌ترب الارض کیلا یزی له "علي من الطول امرؤ متطول"
"واته بپی باشه‌ره حال و خور قوت بدات، به‌وه‌ل مه‌ته‌اری که‌سێک بیت -
وه‌رگیر".

له‌بیشه‌کانی غیر وه‌فس به‌ری بپاوی به‌و نه‌وه‌یه هه‌رده‌م بیداگری ده‌کات
له‌وه‌ی دیا‌ری و خورال رته‌ بکته‌وه نه‌مه‌ش بوته به‌ریشکی به‌یره‌و‌کرو
ته‌ده‌ت رۆزیک له‌و به‌رسنه بو‌حه‌لکی عیرق ماوه‌سه‌وه و پاوه له‌بیا‌بیان.
نه‌وه‌ی دیا‌ری ده‌مه‌حشی بیداگری ده‌کات و نه‌و‌یتیش ره‌تی ده‌کته‌وه ده‌مه‌قانی
و ه‌بان و بێتیکێ سه‌ه‌ر د‌روست ده‌بیت - وه‌ک دواتر ده‌سه‌بیس

نه‌مه رۆژ به‌روشی له‌ دیوه‌جانی بپاوی به‌و تێسی ده‌کرت حه‌ه‌حۆی هه‌ول
ده‌ت پارو له‌وی پارو حه‌نه ده‌می میوه‌که‌ه‌وه "تکایه حو - بوحو له‌مه
حو - به‌ه‌ر حه‌تری من حو -" میوه‌که‌ش بیه‌وده ده‌شه‌ژی وه‌ه‌ول ده‌د

^{۱۹} أحمد محمد الموهبي (الحياة المربية في الشعر الجاهلي) ص ۲۳۶

سروش‌تی کۆمه‌لگهی عێراقی

حاریکیان گه‌شتبارێک نووشی حه‌له‌یه‌کی به‌مشووه‌یه ده‌بیت و نه‌یه ده‌گه‌لی و دوو شەرسته‌وه گه‌ده‌ی گه‌شتباری روژناوی به‌و حه‌وره حور که چه‌وره‌هانه رانه‌هاتووه

میری پیاوی به‌دو گه‌شتوته نه‌و ناسته‌ی ره‌نی ده‌کاته‌وه پرسیاریکی ساده له‌که‌سه‌ی بیکه بکت مویه له‌به‌که‌ی به‌به‌سه‌کاسی بیابانشین هه‌سووه "پرسیمبار شه‌رمه‌زارییه ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر (رێگا له‌کۆنیه؟) بێت".

دوو لایه‌نی هاوسه‌نگ:

ده‌توانین به‌شبه‌وه‌یه‌کی گه‌شتی بێتیش روژنه‌یری بیابانشینی دوو لایه‌نی پیچه‌وانه‌ی به‌کتری هه‌یه. به‌لام هه‌ردووکیان هاوسه‌نگر بییمان پیاوی به‌دو به‌پیاوی نالان و دگه‌ڕه‌ری بکت له‌هه‌مان کاته‌شد، به‌حسه‌یه‌ی و پڕه‌ڕه‌ری هه‌یه و به‌مروته‌وه به‌هه‌مان هه‌رکه‌سه‌یک ده‌چیت شیه‌کی بخواری

به‌رسته‌ید، ماکریت سی هاوسه‌نگی نه‌م دوو لایه‌یه، ژبانی بیابانشینی دروست بێت و به‌رده‌وه‌م بێت نه‌گه‌ر گریمه‌یه نه‌وه بکه‌ین لایه‌نی به‌که‌م به‌ته‌یه‌یه سه‌ر روژنه‌یری بیابانشینی رال بێت، نه‌و ژباڵ ده‌ینه‌ ناژاوه، خه‌لک و ده‌ک گورگ ده‌که‌وه گیمانی به‌کتره‌وه سی هه‌ج به‌ره‌سه‌شد، مگومان نه‌مه‌ش رسانی کۆمه‌لایه‌نی هه‌ولی ماکر نه‌گه‌ریش گریمه‌یه بکه‌ین لایه‌نی دووه‌م، واته‌ لایه‌نی مروه‌ت، به‌سه‌ر ژبانی بیابانشینه‌وه رر بێت نه‌و نه‌و ژبه‌ به‌ره‌وه‌یه‌یه‌وه ده‌چیت

ژبانی کۆمه‌لایه‌تی له‌هه‌موو قوباع و به‌هه‌موو شیوه‌کاسیه‌وه ده‌ست هه‌ردوو لایه‌نی رکه‌سه‌ری و هاوکه‌ری هه‌سه‌نگ بێت به‌مه‌شدا حیاوری له‌بیان بیابانشینی و حوره‌کاسی بکه‌ی روژنه‌یری کۆمه‌لایه‌نی بیه‌یه، سه‌لکو نه‌و حیاورییه‌ی هه‌یه له‌سور روژنه‌یرییه حه‌وره‌کاس نه‌و، له‌رووی سروشتی هاوسه‌نگیه‌که و جو‌ری لایه‌نه‌کاسی هاوسه‌نگیه‌که‌یه.

ده‌که‌یت ژبانی کۆمه‌لایه‌نی به‌م لایه‌یه‌وه و ده‌که‌ ته‌رووی کاره‌ب سه‌یر بکه‌ین، دوو چه‌مه‌ری سالب (نیگه‌تیف) و موجه‌ب (پۆزه‌تیف) به‌یه‌کتر ده‌گه‌ن، بۆ نه‌وه‌ی

سروششی کۆ گه‌ی عێراقی..

ئه‌ز ئو‌ی گه‌ها دروست بێت و مه‌به‌سته‌که‌ بێته‌دی. به‌مشێوه‌ش ژيان له‌بیابان
 ١ "و شۆڤێنکی جیهان به‌رتوه‌ده‌چیت.

ئه‌سی، گه‌تێف به‌ ژانی بیانیشتیی برییه‌ به‌ ده‌هرگه‌ری و چه‌رگه‌ری
 ده‌گه‌ر، و تال و هه‌رشکری که‌جی لایه‌ی پورده‌تێف بریتیه‌ له‌ هه‌روه‌ت
 به‌هه‌موو خه‌وره‌ حه‌واره‌که‌یه‌وه‌ نه‌گه‌ر نه‌م نوو چه‌مه‌سه‌ره‌ به‌ویه‌ نه‌و' سه‌رووی
 ژيان له‌ بیابان ده‌وه‌ستا.

وه‌بیره‌نیانه‌وه‌:

له‌و به‌یه‌ به‌کیه‌ پرسیت "ئیا نه‌و روشنه‌ره‌ کومه‌لایه‌نه‌ی تو بێسه‌وه‌مان
 له‌ ناره‌به‌وه‌ کرد، له‌ سه‌ره‌وه‌وه‌ نه‌وه‌ به‌دوه‌کسی حه‌له‌ی ده‌یت یاخود
 ته‌نها له‌ سه‌ره‌ بیانیشتیی و به‌دوه‌کانی عه‌ره‌ب جینه‌جی ده‌بیت؟"

ئه‌سه‌مه‌ به‌تو به‌وردی وه‌لامی نه‌م برسیه‌ ده‌هه‌وه‌، چوکه‌ من
 تو بێسه‌وه‌به‌کی ته‌ووم سو بیانیشتیه‌کمی ده‌که‌ به‌کردوه‌ له‌ سه‌مه‌دا
 بیانیشتیی عه‌ره‌ب به‌ته‌ها ده‌توانیت تو بێسه‌وه‌به‌کی قول و هه‌رواسی سو بکریته‌،
 چوکه‌ نه‌هه‌ب به‌یه‌ده‌یه‌کی به‌هه‌وی به‌مێژووی ئه‌سه‌مه‌وه‌ هه‌به‌ بویه‌ش
 سه‌رچووه‌ و تو بێسه‌وه‌ی له‌ ناره‌وه‌ روه‌ که‌جی بیانیشتیه‌کمی ده‌که‌ مێژوویان
 درو شه‌ به‌شیوه‌به‌کی ریزه‌یی تو بێسه‌وه‌س له‌ ناره‌وه‌ که‌مه‌ره‌

هه‌رچو بێت من ناره‌رووی نه‌وه‌ ده‌که‌م به‌بم، هه‌موو روشنه‌ره‌به‌کی
 بیانیشتی. به‌شیوه‌به‌ له‌ شه‌وه‌ک حه‌سه‌له‌تی خۆر بکدر ب به‌سه‌ره‌له‌
 به‌لام سه‌وه‌روکی نه‌و حه‌سه‌له‌ب به‌رووی سروشتی بیکه‌به‌ و هاوسه‌نگیه‌که‌ی،
 له‌یه‌کتر جیاوازه‌.

بیکه‌نه‌ی روشنه‌ری بیانیشتیی ده‌که‌ینه‌وه‌ ژیر کاریگه‌ری سروشتی
 خوگره‌یه‌وه‌^٢ به‌پیی نه‌مه‌ش دروسته‌ بگوریت. روشنه‌ره‌به‌کانی بیانیشتی،
 به‌پیی سروشتی به‌سه‌که‌ و پێگه‌ و بری به‌به‌دیار به‌شه‌رنامه‌تی ده‌رویه‌ریان
 له‌یه‌کتر جیاوازه‌.

سروشتي کۆمه‌لگهي غيراقى

بۆيىمۈرە كاتىك بىر رۆزىك بىر سۈر نەو سامانە سەكەين كە يىللىشىسى غەزەسى
ئىد سۈسنىۋەدە. نەگەر نەو يىللىشى مەغزلى تىد سۈست بۈۋە. خىاۋرىيەكى
رۇريال لەيىۋىدا ھەيە، نەو خىاۋرىيەلەش لەو سىرەيەي خۈرەۋە دەردەكەۋىت

۱- نەۋدى تېشىنى يىللىشى غەزەسى مېكەت، دەيىمى شۇيىمە خۇگىر قىيەكەي
گىرگىبەكى كۆمەلەيەسى ھەمە چۈشكە يەكەم دەكەۋىيە بىۋىل سىي كېشۈرەۋە.
ئەۋانىش ئاسيا ۋە ئورۇپا ۋە ئوقرىقياپ، نەو رىنگا يانەي پېندا تېپىپ دەست كە نەو
كەشۈرەيە نەكەتەرەۋە دەستەۋە بۈۋەم چەندىن دەربىر ۋىۋو كەندىر ۋەچەند
رۇۋىرىكى سىرېل لەخۈيەۋە دەگىرېت نەمەش ۋادەكەت پەيۋەندى دەريۋىلى لەگەل
ھەمۈۋ بۈيە ھەيىپ كەخى شىا ۋە يىيە يىللىشى مەغور ۋە نەۋدىيە سەۋىيا
دەپراۋ پىت.

۲- يىللىشى غەزەسى دەكەۋىيە سۈجەيەكى گەرەۋە نەشۈۋەيەكى گەشى
سارەي كەمترە لە يىللىشى مەغور كەچى يىللىشى مەغور بىكە سەۋجەي
خەمسەرى، نەمەش ۋادەكەت سەۋىي ھەكەرىي سى سەۋىيەسەي نەو سۈجەي
كروە يىت بۈيە دەكەرىت بىگۈرىت رەخەمەتى رۇب سەۋى ئاستەمترە سە يىللىشى
غەزەي.

۳- گىرگىر نەھەمۈۋ نەمەسە يىللىشى غەزەسى دەكەۋىيە بىرە سەرخاۋەي
شارسەيەتە سىرەيەكى ۋىيى ئايىيە كىيىيەكى پەيۋەندىيەكى سەۋى نەگەر
نەو شارسەيەت ۋە ئايىيە ھەيە بۈيەش سىمەن سەگەۋىرى گەرەكەي ئادەس
لەخۈسەۋە دەگىرە، كە نەۋىش سەگەۋىرى ئېسىلاخە سەۋەك لەۋچىپە
دەرچۈۋى ۋە نەۋى سەگەۋىرى مەگىرەۋە، نەمەش گۈر بىكەس نەمەۋىي خىپەن
ئەنجام دا، دەگەنە ھارۋىيەي يىۋىيەۋە.

بەراۋەدە ئەۋىۋان ۋە دەرچۈۋى:

مەۋىۋى شارسەيەتە خىپەن ۋە رۇۋاۋى يىللىشى مەخۈۋە يىيىۋە كە
نەۋى مەرتىرە رۇۋەۋە كۆمەلەيەتەكە رادەرسە، نەۋىش دەرخۈۋى سەۋى
غەزە نەۋە خىپەن نە ئىخەمى سەگەۋىرى ئېسىلاخە ۋە ئانىش نەشەش سەۋە

دهرچوونی مهعوله سه ره و خهپ له نه بھامی حواله و ده مه کی خه بگيرخاشه وه،
 له نه بھامی نه م دوو ده رچوو مه ش دوو ئيمپر توريه تی مه رن دروست بوون
 هه بديک به روزه لانداس و ميژووبوسپر هه ولبن دوه به رورد له بون نه م
 دوو ده رچووه بکه به کۆتای گه بشنه نه وه ی بھبن هه ر دوو کپن به سروشتدا
 هاوشنوه. مه مه حيا و بيه کی روری به گه خه بگيرخاش به نه مه هه له به کی
 گه و به نه م له گه ليان نين. له راستيشدا خه وازه کی زۆر گه و به له نتيوان نه م دوو
 ده رچووه و له بون نه و دوو پاره هه به که بۆر بو بپو به کړد بپه بيه
 کتیب تويزيه وه له به رهی ره عیاری بيا بيشی می مه ره ب ده که بپن
 له مه بکړن. له گه ره دنا بيا بيشی مه عو به رورد ده که بپن، نه و، ناستی
 حيا وری بپن له بپکها ته ی روشن بپه بيه کومه لایه نه که ده رده که ویت خه ریکه
 ناوه بپم وایت که مه ره ب مروه تبپن رپتر بووه و دله رقی و کاولکاری بپن له مه عو
 که مه تر بووه، وه ک پيشتریش ئاماژه مان بۆ کړد.
 بکۆی به وه ده که بپن مه ره ب رپک به و لانی مه تحکرا ویا کاولکړد. سالیان کړد
 و خه لکبان دپلکړد و خو بپان رشت. به لام نه وه ی له و رینگا به وه نه تجمایان دا، زۆر
 له وه که مه تر که مه عوله کار نه بھامیان دوه لیره به به که ریزه بيه
 به رورد کړد بپش به بپب ره چا و ی کاولکړی و حو بپرشتی مکت و بپری
 ها و سه بگه و ی مه روه و ناکاری سوارچا کی مکت ده گيرکری مه مروه،
 تال و کویکری ده کت، به لام حوی له مه نکر دی ناسرو و هیرشکرده به ر
 بپه سه لان ده پار بپری نه و که سه ده کۆزی که شم بپری مه پوو هه لده کیشی،
 به لام کاتیک حوی ده داته به سه ته وه نه و لپی خوش ده بپت و ده شپا رپری
 سارون دوستوی میژووبوس. که بپسپۆر ده مه ژوی مه عو، له سارود و خ
 ودا گيرکاری به کابیان فول مونه وه، کتیبکی له به رهی مه عوله کار بوو سیوه،
 به سه رچا و به کی گریگ ده مه رپت ناویشا به که ی بپته "میژوی مه عو له
 خه بگيرخاشه وه تا به بمر له ک" له و کتیب ده بپن له به رهی مه عوله کار به وه
 ده لی "له دله قیدا له نو بتر بپن گه لانی هه مه حیا بپن پپه راسوه. له پیرکدا هه موو
 نه و که سابه یان ده کۆشت که له ولانی دا گيرکرا و ده که و نه به ستی بپوین بان ژ

سروششی گۆمه‌لگهی عیراقی.

ئسوار د سروسى روزه‌لانس ئامژدى به بوجووبىكى وهف كردهوه گتت ساس له
داگیرکردى ئیرن ده‌گت له‌لایه هه‌ر یه‌گه به‌مه‌عور و عه‌رده‌وه و مه‌روردیان
ده‌گات به‌یه‌گتروه سرون ده‌لی "عه‌م‌ک‌ردى ئیرن به‌لایه عه‌رده‌وه هوکارىك
سووسو گاولک‌رى و به‌خوشى نه‌رولاته به‌لام عه‌رد به‌قسى دۆمه‌به
ئیسپاییه‌کایس "سوارچال وپاشه‌ون به‌رموبار وره‌فتره‌رس" به‌راستید
رۆزىك له‌گاولک‌رس به‌ئیرن نه‌بام ده‌لام به‌گه‌ل خوشیار چاکه و سوویدیان
هیمه نه‌مه‌ش به‌بیجه و به‌وه‌ی کاره‌کسى مه‌عور بوو که به‌ئیرن و چه‌ندین ولاتى
دیكه نه‌بامدن دابوو مه‌عور به‌عرب سړى هه‌رکه‌سنگیان ده‌ده که رووسه‌روویان
ده‌مینه‌وه. که‌جی نه‌و که‌سایه‌ی ملکه‌جیان ده‌سوون هه‌ر سړاکه‌س مردن سوو
دپه‌قى مه‌عور به‌نه‌قسه‌ت بوو بو نه‌وه‌ی ترس به‌انه‌ دلی دۆمه‌سای سو نه‌وه‌ی
ده‌سئه‌وه‌سترسس له‌سرسا و به‌سوس به‌رگى و به‌کوکى له‌خودن بگه‌س
په‌په‌تو بوو سو سه‌لامه‌تى سوپ سهرکه‌وتوه‌که‌یان وناشهره ته‌به‌ کۆک‌رى و
ته‌بوورى پر به‌خه‌سئه‌ی سووسو به‌خه‌په‌ل نه‌و له‌وه ده‌ترسا به‌کپ به‌بو‌ی
خه‌گه‌وه به‌زیار به‌منن و دواتر ئازاوه و نیکه‌رانیان بۆ دپوست بگات"

شروقه‌کردن و ره‌خه‌:

له‌شروقه‌کردى جی‌بو‌رى که‌ورده‌ی سوار ره‌هتارى عه‌ره به‌مه‌م‌ک‌ردن و
ره‌هتارى مه‌عور به‌داگیرکردن، دوو بوجووبى سو هه‌یه. نه‌و به‌یش شروقه‌کردى
نه‌ته‌وه‌ی و شه‌روقه‌کردى ئایینن.

شروقه‌کردى به‌ته‌وه‌ی نه‌و حیاوریبه ده‌ته‌پان نه‌وه‌ی گوايه عه‌ره به
سروششی حۆس حاوه‌ چاکه و به‌ریبه‌تن ده‌ک‌ریت به‌ربر مه‌حمود شوک‌رى ئالوسى
به‌یه‌ک‌یک هاوپایانى نه‌و رێبازه‌ی شروقه‌کردن دا‌نیش. به‌به‌روای نه‌و جیاوازی نیتوان
به‌ه‌وه‌کار به‌رووی خه‌سه‌لت وناک‌روه، سو عه‌قلس ده‌که‌ریبه‌وه به‌حیاوریبه
سروششیبه‌که‌یدا نه‌و ده‌لی "له‌مه‌ر نه‌وه‌ی عه‌ره به‌ته‌واترین عه‌قل وهوشیار

¹¹ "دواتر به‌روان (المصدر السابق) هن ۵۵۲-۵۵۴

سروششی گۆمەلگەیی عێراقی.

بەلای مەوێ دوو ھۆکار ھاوکاری عەرەبیان کردووێ بۆ ئەوێ زیاتر لە سوپای مەعور بەرەحمەتێرێ بەکەمان ھۆکاری ناسیوە کە پێشتر ناسمان کرد ھۆکاری دووێم ئەوێبە ھەر بەرزگاری ھاھیبەتێوێ ھەستەیی مەرۆت لەبەناستیشی مەھیربووێ بۆیە بەکریت ئیگوریت ئەو مەرۆتێ تۆبەیی ئەلایێن سوپای عەرەبی ھەبوو، ویکردووێ نامادەیی بەرووبیان ھەبێت سوکارێگەر بیوون بە یانگەوار ھورەکانی نایبێ کە ئەوانێن دەپرسێن لەھەلە ئەگەر ھەتوێ ئەو بەگەوار ھورە ئەگەر سوپای مەعولێن بەسوون ئەو دیوستێن مۆچوون ئەوێبە کاریگەریان ئەدەبوو.

وێنێ ناسی مەعور بەکەوێبە دوجەنەکی ساردوو، ھەردەم رووبەرووی بایە ساردەکەیی جەمسەر دەبیتێوێ. ئەمەش بابەتێکە گزنگێھەکی زۆری کۆمەڵەتی ھەبە لەھەر ئەمە مەعور بەچاریووێ ھەوێت و ھەوێتێرگێن ئەسەوور بێت ئەوێ پێوێستێن بەھوریکاکێ چەر ھەب، ئۆ ئەوێ گەر مۆکەیی پێوێست بە لەشیمان بێدات تا بەرگەیی سەرما مگرن. وەک دەردەکەوێت ئەم ھۆکارانە وایکردوو، مەعور زیاتر بایەج ئەلایەیی ماددی بێدات، بەرەبەستەیی مەعەوێ وەت مەرۆت و باوایی مەش بۆیە ئەوێبە سەھەیی ژێن ھۆکار بێت لەوێ. ئەو مەبەیی ھەلچوو و ھوسەپەس کە بەروشی لەبەناستیشیی عەرەبی ھەبوو، لەلای مەعولەکان بووھێندە بێت.

ئەوانەیی بانگەوازیان بو بێنەماکانی ئیسلام دەکرد:

ناسی ئەوێمان کرد کە سیاسەت ھەبوو کاریگەریان لەسەر کەمکردەوێ دەرەفی وکۆلکاری ئەلەن سوپای عەرەبیوێ ھەبوو شایەیی ناسە ئەوێ بەھورە بێدەگێ مەبوون تا بێسان ژیاں ئەلکۆ ئەوێ ئەو کەسانە سوون کە لەسەر تان مە (مۆھجیر و ئەسار) دەناسن و مە ھەبکی مەککە و مەدینە سوو دواي ئەوانیش (نەعیم) ھەن. ھەردە بەکریت ئەوانیش زۆرێبە ھەبکی شارەکان

به‌شی سیاهم

بیابانشینی و مهیلی شهرخواری

له‌وانه‌یه ریده‌رویی به‌بیت، نه‌گهر بنم سه‌دوده‌گر به‌هم‌موو به‌ته‌وه‌کاسی دیکه‌ی
چهار، نام‌ده‌بیر له‌پیش‌ورگانه‌ری ورق و کوشتار هه‌یه نه‌و له‌مه‌ا له‌هم‌موو
به‌ته‌وه سه‌ره‌نایی و شارمشسه‌کان تویدتر نه‌مه‌ش ماسه‌نیک‌ی سه‌یر بییه
نه‌گه‌ره‌توو توپ‌زیسه‌وه سه‌دودی سروشتی ژیا‌ر مکه‌بین له‌بیابان، نه‌و نه‌مه‌ی
سه‌روه‌ه مه‌سه‌تیک‌ی ناسی ده‌رامس وه‌یه‌ی سه‌رسورمان بییه سه‌ر له‌هم‌موو
شش‌ک ده‌بیت مرامس، نه‌و سه‌ره‌ته‌ی شیوری سژیوی به‌بیابان به‌سه‌ر بیت دیت،
له‌پله‌ی به‌که‌مد بریتبه‌ له‌شوان‌کره‌یی نه‌م شسوزه‌ش له‌رووی نه‌مه‌ه
کومه‌لایه‌نییه‌کام‌وه حیواری له‌گه‌ل شیوری روکرد و کوکرد سه‌وه‌ی به‌روومه‌کان
هه‌یه، که له‌نیو به‌ته‌وه سه‌ره‌ناسه‌گر ماوه هه‌روه‌ها حیواریشی له‌گه‌ل کشتو‌کان
ویشسه‌ساری و باررگاسی هه‌یه، که له‌نیوه به‌ته‌وه شدرشتاییه‌کان هه‌یه

نیمه‌له‌وی ساسانیکی رور مروان ده‌بیس، نه‌بها چه‌د گژوگ‌بایه‌کی لیره‌وه‌وی،
لی‌ده‌رویت نه‌مه‌ش به‌نه‌م‌می نارسیکی که‌مه‌وه، بویه که‌سی سه‌و ناجارده‌بیت
پانتیه‌کی مروان بریت نو که‌پشس سه‌و گژوگ‌بایه و له‌وه‌رسی نازه‌له‌ک‌ب
له‌زۆریه‌ی کاتدا له‌وه‌رگا‌کانی بیابان که‌م و وشکن، پیویستی نه‌و داد شمو ده‌ه
دابین ناکات که‌ به‌رده‌وام زیاد ده‌بن، دروسته‌ نیس سه‌و زۆرتیرین زوره‌ه‌کات و
زیاد ده‌بیت له‌وه‌یه هه‌کره‌که‌ نه‌وه بیت ساسان ده‌رد وه‌جوشی تید ده‌ه هه‌ر
له‌مه‌رنه‌مه‌شه ریشه‌ی مردی سروشتی له‌زۆریه‌ی ناچه‌کاسی دیکه که‌مه‌ه ده‌مه‌ش
سه‌رچاوه‌ی کیشه‌که‌به سه‌دوه‌کان سه‌وه له‌دوی سه‌وه ژهاره‌س رینه‌ه‌ه‌بیت
که‌چی له‌وه‌رگا‌کانیا ماته‌و‌ریت زیاد بیت، سه‌گو‌نیه‌ی باران ده‌بیت و بیارانیش
له‌بیابان که‌م و ده‌گمه‌به نه‌به‌ت هه‌بندک له‌توپ‌زیسه‌وه راسنیه‌کان ناماره‌ه‌ه

سروشستی کوزه‌لگهی عیرافی

نمود ده‌گه‌ی ریزه‌ی دربارین به بهانه‌کار لگه‌ل دوریکه ونه‌وه‌ی چاجی سه‌ه‌وله‌ندان که‌متر ده‌سته‌وه، هینشتا نه‌م که‌مبوونه‌وه‌یه به‌رده‌وامه تا سه‌ده‌ی ئنستامان.

به‌مشیره‌یه مارو دوحه‌که به‌ر ده‌بیت به‌دسه‌فامگیری و ته‌بگه‌ده ونه‌مه‌ش ده‌سته‌هوی دروستنوی کوشن و برین به‌صور به‌بیشتنوی به‌دس، هه‌ر نه‌مه‌ش بوو و بگرد به‌گرکرد به‌بیکه‌ته سه‌ره‌کیبه‌کامی روسمیری به‌دس‌بیشیمی به‌ر‌ه‌در بکه‌ین (علیپ هه‌سی ای میژوونوس ده‌ی " به‌گرکرد، به‌ر کرد) به‌ژیانی به‌دس‌دا سوودی یۆ (به‌نو) هه‌یه، چوپکه نه‌و کوشن‌رانه‌ی نه‌نجام‌ده‌دریت ژماره‌ی نه‌م ده‌ماه که‌م ده‌کاته‌وه که‌ حورب ده‌حور " هه‌روه‌ها ده‌ی " به‌بیشتنوی به‌دس‌دا له‌ژیانی به‌سایر حویان هه‌رده‌م له‌سه‌ر بیوری به‌سیمی دیه له‌ه‌رنه‌مه‌شه شه‌رحوری به‌لایه‌ی نه‌و و ده‌ حاله‌نیک‌ی ره‌ی هه‌مه‌شه‌یی له‌ه‌تووه کوشنار وه‌ل کللی سه‌فام‌گیریه بو و بگرد له‌ریادنوی دایه‌ستون به‌وشه‌وه‌یه‌ی له‌سه‌رووی به‌ره‌مه‌که‌مه‌کنه‌وه بیت " وه نه‌وال کاتب ناتوانن سه‌رچاوه‌کانی ده‌اتیان ریاد بکه‌ن، نه‌وا ریگای به‌ه‌رده‌م و لایه بو نه‌وه‌ی ژماره‌ی که‌سه‌گن که‌م بکه‌ه‌وه نه‌مه‌ش وه‌ت به‌ریت به‌حه‌مگ و به‌گرکردیه‌ک رووده‌ت باوه ناوه کوشناری لی ده‌که‌وته‌وه.

یه‌کیک له‌شه‌عیرسی چاهیمی له‌ستایشی هوره‌که‌ی ده‌ی
قوم إذا نبت الربیع لهم ثبتت عداوتهم مع البقل^{۲۶}

ا وه هوریکه له‌گه‌ن سه‌ورایی به‌هار، بوژمه‌به‌تین به‌گه‌ن گبا ده‌رووی- وه‌رگیر
شاعیرنیک‌ی دیکه‌ش ده‌لی:

ونعن أناس لا حجاز یارضنا مع الميث ما تلقى ومن هو غائب^{۲۷}

ونه شیمه‌حه‌لک‌بیک‌ین شح به‌ره‌وبیه‌که‌مال سه‌ه، به‌به‌ت ده‌گه‌ین و کی ران مینت
باران له‌گه‌ل نه‌ودایه.. وه‌رگیر!

^{۲۶} Philip Hitti (History of The Arabs) p. 25

^{۲۷} Ibid, p89

^{۲۸} بوری حمودی القیس (الفرسوة فی الجاهلیة) ه: 14

^{۲۹} المصدر السابق ه: 14

بەراوردێک:

میکومان مەیلی شەرحووی وەبەرشکردن و تالانکردن، لەلای هەموو ئەوەوە کەسی حەیان هەیە، ئەمە لە سروشتی گشتی مەروەتییە، بەلام مەیلی ئارودوخی تاییبەتی هەر کۆمەڵەیەک خەڵک زیادە دەست و کەم دەبێت. بۆ نموونە مەروەتە سەرەتاییەکان ئەوەی بە سەر راوکردن و کوکریسەوه دەژێر، هێرش دەکەن سەر یەکتر و یەکتر دەکوژن، بەلام کەمتر لە بەدووەکان ئەمە ئەنجام دەدەن، مەروەتە سەرەتاسەکان بە شێوەیەکی رێژەیی لە گوندی حەبگیر دەژێر. بەریک حویڕ ئوریل ئو روکری و کوکریسەوهی مەرھەمە حورسکەکان دەدورەوه بۆیە ئەو ھوکارەیی پائەلەر ئو مەرھەمە و کوشتار لەلای ئەو کەمترە ئەوە لەلای بەدووەکان

کەنێک ئۆتۆمبیلی مەتەوه شارەستاییە کایش دەکەین. دەبێت مەیلی شەرحووی کەمترە و لاوترەرە لە بەسەرە کەسی دیکە. چۆنکە وەب ئێس خەڵدوون نامازەیی ئو دەکات. ئەو حکومەتەیی بەیوون شارەستاییەکان دروست دەست، و دەکات ئەوان مەیلی رەتەر ئو خوشگوردەیی هەبێت و کەمتر سەرەو کوشتار و کەسکی ئۆتۆمبیلی

تۆرجاریش کوشتار و داگیرکاری لەبیوون حکومەتە جیا جیا کانی ولاتانی شارستانی روودەدات. بەلام ئەمانە بە سەردەستی سەرکاری رەبیراو دەبێت. کەچی عەوامی خەت مەیلی ئو خەنگ و داگیرکاری سبە تەبەا لە ئارودوخی تاییبەت دەست رەگەری بەرەیی کەن لەبیوون شارەستاییەکان بە شێوەی رەگەری نەشتیانە دەبێت، حوییی ئید، ئاپۆزیت وەسی ئید تالان داکرێت وەب دوو ترەسی دەکەین

دەولەت و بیاباننشینی:

حکومەت یار دەوڵەت مەدەییەکی گشتی، لە شارەستاییەت بەبێت دروست دەبێت، تۆر دەگەمە دەوڵەت ئەژێری سەرەتایی و بیاباننشینی دروست بێت وە کە رەای کۆمەڵەناسی سیمەر نامازەیی ئو کردووه. دەوڵەت تەبەا ئە کۆمەڵەگانیان دروست دەبێت. کە مەرھەمەییانی لە مەگەرێن رەتەرست^{٦١} دەوڵەت هەردەم

^{٦١} این خلدون (المقدمة) ص ٦٠ - ٦١

^{٦٢} "The Sims, Socr and Socrus 201228"

سروشتی کۆمه‌لگه‌ی غیراقی

یه‌کێکێ هه‌رشێ بکریه‌سه‌ر نه‌گه‌ر که‌سه‌ب به‌ده‌ستنی تێکنکی هه‌ریکی دیکه
بکۆژێد نه‌و هه‌ری که‌سه‌ بکۆژوه‌که‌ دوی توله‌ ده‌گات نه‌گه‌ریش به‌بنه‌وی
که‌سی بکۆژ بکۆژیت نه‌و هه‌ر که‌سه‌کی دیکه‌ی هه‌ره‌که‌ به‌کۆژیت

نه‌وه‌ی شایه‌سی ماس بیت، به‌ مری نه‌وه‌ی تاکێک جبه‌دروانی پاراستی
به‌هه‌ره‌که‌ی ده‌گات، به‌هه‌رمه‌ریش هه‌ره‌که‌ ده‌وای قه‌دکاری و ده‌سوری له‌ناکه‌که
ده‌گات هه‌ره‌که‌ به‌جهری بربرگاری به‌ناکه‌که‌ ده‌گات و بره‌ی ده‌گه‌سه‌وه
ناکه‌که‌ش به‌هه‌ریای هه‌ره‌که‌ی ده‌چی و سه‌کته‌ی کاره‌سه‌سه‌ قوربانی له‌به‌سو
هه‌ره‌که‌ی ده‌گات نه‌مه‌س به‌هه‌ره‌وه‌سی هه‌وه‌شه‌ له‌سه‌ور تال وه‌زه‌که‌، نه‌و به
هه‌ره‌که‌ی به‌هه‌ر ده‌بیت، به‌هه‌رمه‌ریش هه‌ره‌که‌ی به‌م به‌هه‌ر ده‌بیت

هه‌ریاکه‌وسی ره‌هه‌ به‌کێکه‌ به‌حه‌سه‌ته‌کانی به‌ده‌ستشی، بکۆژ به‌ده‌ستهره‌ری
بیت نه‌گه‌ر هه‌ریت دوی هه‌ریکه‌وش به‌که‌سه‌ب مکت، نه‌و که‌سه‌که‌ به‌ب دوه‌لی
مکت و برسه‌ر مکت به‌کۆ ده‌سی به‌په‌له‌حه‌که‌که‌ی هه‌بکریت و نه‌دوی هه‌ره‌که‌ی
رکت بو هه‌ر نامحیک هه‌ریش ده‌بیت برسه‌ر مکت و ده‌وول بیت به‌هه‌ریکه‌وتنی
یه‌کێک له‌کۆپه‌کانی که‌هه‌دیل بو هه‌دوه‌ به‌کێک له‌شاعیری جیهانی ستایشی
نه‌و خه‌سه‌له‌ته‌ ده‌گات و ده‌لی:

لا یسألن حاتم حریسه‌هه‌ فی لسانه‌شی ما فیل بره‌هه‌

دوه‌ له‌و که‌سه‌ی برکه‌س هه‌سه‌ل بو ده‌وات به‌سه‌ر ناخوشبه‌هه‌ل نه‌و دوی
به‌لگه‌ی ده‌ووله‌که‌ له‌براکه‌یان ناکه‌ن- وه‌رگێن

شاعیریکی دیکه‌ش ده‌لی:

اذا استجدوا لم یصلوا من ده‌هم لا یله‌ حریب ام یای مگان^{٢١}

(واته‌: کاتیك که‌سه‌یک هه‌نایان بو سات، ناچوسن بۆ کامه‌ جه‌نگ و بۆ کامه‌ شوین-
وه‌رگێن)

^{٢١} عمر النسرقي (الفتوح العرب) هه‌ ١٢٧

گۆرنگی ره‌چه‌له‌کناسی له بیاباننشینیدا:

هیچ نه‌وه‌یه‌ب بیه به‌قهر به‌دودک بیه‌خی به‌ره‌چه‌له‌کناسی دایست، له‌و باره‌یه‌وه‌ قلیب هیتی به‌لی "به‌نه‌وه‌یه‌ک بیه له‌خه‌ن حگه به به‌دودک، که ره‌چه‌له‌کناسیان گه‌یاندۆته‌وه‌ ناستی زانسته‌کان"^{۶۳}

له‌رسنیدا ماسییی ره‌چه‌له‌که‌ک وه‌رینه‌کی کومه‌لانه‌ی گۆرنگی له‌روشسیری بیه‌بیشی هیه به‌ به‌ناسی ره‌چه‌له‌، کسی به‌و که‌سی هوره‌کی له‌که‌سی دیکه‌ حیاوه‌کته‌وه‌ هه‌ر به‌ماش به‌ری توبه‌ له‌کی کوره‌کی هوزه‌کی دیکه‌ بکته‌وه‌ به‌به‌ووی ره‌چه‌له‌کی که‌سیک له‌ بیه‌ نه‌وا هادی نه‌وه‌یه‌ هۆزیک بیه‌ بیه‌پاریزی و تۆله‌ی بۆ بکاته‌وه‌، بۆیه‌ نه‌و که‌سه‌ ناچاره‌ هاوپه‌یمیی له‌گه‌ر به‌کک له‌هه‌ره‌ک مکت به‌ نه‌وه‌ی به‌سپه‌به‌ووی رۆژگه‌ر ره‌چه‌له‌کی نه‌و وه‌ریگرت

به‌دو به‌و به‌هۆکاری مانه‌دیی به‌ره‌چه‌له‌کناسی به‌ نه‌وه‌ی سیفانی نه‌و تاکه‌ دیارکته‌ که‌ به‌وه‌ به‌دودک ماوه‌ریان و نه‌ مروڤ هه‌موو سیفانه‌کانی حوی له‌باوکیه‌وه‌ وه‌رده‌گرت به‌وه‌یه‌ نه‌مه‌ب به‌پیی نه‌رمویی حوس وه‌ریگرتی به‌تایبه‌تی له‌گه‌ر نه‌سپ، نه‌وان نیسبان کردووه‌ نه‌سپ سیفانه‌کانی له‌باوکیه‌وه‌ ده‌مه‌ینه‌وه‌ بویه‌ نه‌وه‌ه‌دی به‌یج به‌ ره‌چه‌لی مروڤ به‌دود، هه‌سه‌ش به‌یج به‌ ره‌چه‌له‌کی نه‌سپ به‌دود نه‌وان به‌ری ژینگه‌ی کومه‌لانه‌ی کریگه‌ری له‌سه‌ر پینکاته‌ی که‌سیتی مروڤ هیه.

له‌حالی حاررد، به‌سه‌ره‌تیک له‌باره‌ی که‌سیکی به‌دو هیه، من به‌چه‌دین که‌سه‌وه‌ گۆبیشتی به‌و به‌ بوخه‌که‌ی نه‌وه‌ به‌ پیاوکی به‌دوره‌و‌خی له‌گه‌ر ژسکی حاره‌ ره‌چه‌له‌ کردووه‌ له‌روزی رۆبه‌تی ده‌یه‌وی نازه‌بیراو ده‌کات و له‌ژیر به‌که‌ی به‌شارینه‌وه‌ به‌ نه‌وه‌ی دایکی به‌سی نه‌و ده‌یه‌وی ژنه‌که‌ی به‌تیا له‌ به‌چیره‌که‌ی به‌وت، مینه‌وه‌ی دایکی به‌ری به‌لام ژنه‌که‌ تویه‌ ده‌نیت و دوا‌ی ته‌لاق ده‌کات به‌و باره‌ی مه‌دانه‌کانی وه‌ل بوکیان نه‌و ره‌ه‌تاره‌ ناخه‌ریان ده‌نیت، بویه‌ به‌ نه‌و دی بوکیان، مانه‌له‌ له‌گه‌ر به‌کیان ده‌که‌ن.

حوین بێژا هوکاری ئەم شەڕەش ئەوەی پیاویکی عەداسی گەلامیوێکی بەرەزی
پیاویکی قەحتانی لیکردبوو. ئەو دوژمنییەتە تا سەر دەمیکی نرێک لە ئیستا
بەردەوام بوو. لە سەرەدا سەدە هەژدەمیش چەد حەمگێک بەبیوان عەداسی و
قەحتانییەکان رویدا.^{٦٧}

پاراستنی ئافرەت لە بیابانتشینیدا:

رێنە بایە حەداڵ بە رەجە ئەک وایکردبوو بەدووەکان دێح بە پاراستنی ئافرەت
بەدەن لە یووی ئاکار و پکیرەییەوه. ئافرەت لە لای ئەو دەفری رەجە ئەکە بۆیە
ئەگەر دەفرە کەش بێس بێت ئەوا ساوە روکششی بێس دەبێت. بەدووەر لە هەموو
شەتێک دەیهوێ ئافرەتیکی بەرەجە ئەک بو کۆرە کە ی دەست بێشان بکات. ئەوان
رەجە ئەکی ئافرەتیان پێی دشارە لە حوایییە کە ی بۆیە لە یە کێک لە پەسەدە کانی
پێشینیانیان هاوێو (ایاکە و خصره العنبر) (مەسەت لەو پەسەدە ئەو یە حۆتەن لەو
ئافرەت بگرێ. ئەرووحسار حوایە، بەرەجە ئەک حەپە - وەرگێڕ) مەسەت لەو
پەسەدە هوشیاریدە بە ئافرەتی بارەسەر و حوای. بۆیە ئەوا ئەم حوورە ئافرەتە بە
گۆنێکی حوون دەشونبێس کە لە سەر رێلەبێک روایی

بەدووەنەها بەو یەسە وارسا بێس بە لکو موکێ دەس لەو ی ئافرەتە کە دەبێت
لەو پەپێ داوینیاکی و ئاویانگی باش بێت. وەک دەردە کە وێت ئەتەو یە ک نییە لە
حیاەدا وەک ئەوان پێداگری بە سەر دوینیاکی ئافرەت بکاتەوه. ئەوان نەرمی
باو بێس لە کوششی زێک کە گوێ لەر بردووه کە ی مکریت کە سەکش چاویوشی
لە هە بکات ئەوا بە گە و حوی و مەدە کە بێشی با پڕ بێس

ئێستا لە بیابان هوریکێ (رەجە ئەک دایەر) هەپە بە سەلە (العنبر)
دەس بێس ئەو دەرگۆن بێس ئەو هورە لە پاشماو ی سەلە کەس ئەم هورە لە بیابان
زۆر بێر دەر ئەشیو یە ک هەرش بکە سەر کەس و کە سێش هێرشیان بکاتە سەر
بەدووەکان حۆیان بەو بەدوور دەگرێ. شەریان لە گەل بکەن و دەسندرێژیان
بکە سەر ئەو ی ئەو هورە پێی باسروە ئەو یە ژەکانیان زۆر حوور، مەلام

^{٦٧} Philip hitti (op. cit) p 280-281
^{٦٨} Jamal, (The New Iraq) p17

سەدۈرەكار خويىلار سەدۈر دەگىن رەۋاھىيەت لەگەن بىكەن. چۈنكى سەدۈرە دەتۈسەن خوينى مىندالەكانىيان بېس نەبىت.

ھىكە لەمەش شەم ھۆرە پىشەگەرى دەكەن. ۋەك مەگىدروۋ و ئاسىگەرى و پىرىشكى ھەتتە كەنەمەشيان سەلەي سەدۈرەكان بىرراۋە ھەمدەك لەۋنەكانىشيان كەرى قانچەنى و لەۋنەشە ھەندىكىل كەرى لەشەۋىشى بىكەن سەلام بەھەر جان نەۋان كەريان لەبىيان مەيسەر دەبىت و گەس سەمىيان لى ناكات. چۈنكى لاۋزىن، بەدو نايەۋى ھىزىش بىكەن سەر لاۋرەكان.

نەۋەي شايەنى سەس نىب، ئى بەكىكە لەھەكارەكەسى سەۋەي شەپ و ئازاۋە لەنىۋل ھۆرەكەسى مەيان، ئى سەدۈ لەشەپەكار تالال دەكەرىت. ھەشەۋەي تالانكەردى كەلۈپەر و خوشتر. سەلام ھۆرى تالانكەر لەتالانكەردى ئىكەكەسى رىيان ھەست بەشەرمەرى دەكەن سەۋە لەتالانكەردى كەلۈپەلە مەدىيەكەن مەبىي گۈنەي (خەمەي تاي) (سامەن سى و سەۋە) كەچى ئىمەت شەۋەمى پىاۋە نەگەر ئىۋى بىرەيت، نەمە چال سەتەۋە دەكەرىت گۈتەن بەكىكە لەگىرەتەن ھەكارەكەسى نەۋەي ئالەۋە مۇسەھىزىۋور و پالەۋانۋەي پىاۋە پالەۋەرى پارستى ئىكەن سەۋەكەيتى و سەلەكەس ھەنەم ھەكارەش مەۋە و بىكەدروۋ ھۆرەكەسى خەبىلەت، رەستەۋو دۈي لەد بىكەۋى. كەيىيان رىدەمەچان بىكەن

ئىيان سەدۈ لەۋە رەھتەن لەخەگەكەن سەدۈي پىاۋەكانىيان مەۋە ۋەيىيان مەۋە ھەندىكەرىش و، رەۋدەت ئىكەن بەكەردەيى خويان لەشەپەكار مەشەر دەس، نەگەرىش بەكىكە لەۋ ئىمانە پالەۋىنى مەسەن، ئىۋە پىگەي كۆمەلەتەنى مەۋە سەۋە ۋەۋەرىنى خۇي سەل خەۋىنى كەچەكەسى رەۋە دەبىت ئىۋەكەنە بە دىكىكى مەرى دەۋەن كە كەۋەي پالەۋى دەبىت ۋەك چەن نەسەي رەسەن ۋەچەي ئاياب دەبىنەۋە

ۋەك لەسەردەمە ئىستەن رەۋە، ھۆرەكەسى سەدۈ بە خەگەكەيى. كەچىكى تايەت بەكار دەسەن مە (قەمەرى - سەرخىل) دەسەرىت دەبىت كەچىكى خەۋە نىت و خەۋە رەچەلەۋە سەبەيەنى بىت ئىۋە كەچە سەۋەي كەۋەۋەي سەۋە خوشتر دەكەرىت و سەرى خۇي دىۋەشنى لەخەگە پىش ھۆرەكەي دەكەۋىت مۇ

سروشتی کۆمهڵگهی عێراقی

ئەوێ هاتیان ببات لەکەسێ خەنگە کە ناوی بەکە بەکە ی پیاوێ کان دەبات و سەرفرازی رابردوویان وەبێردەهێنێتەو. ئەگەر بەکەش بێهێت لەجەنگە کە ریکات ئەواگەیی لی دەکات و هەسنی حوامیری و قارەمانینی دەحوڵینی^{٦٩}

هەروەها دەبێت بۆ ئەو بکەیت، کە پیاوی بەدو بەرامەر ژنی بەچە لەل و حور، روز هەستێرە، پیاو بەشەبەری بەسەر بەندی بەبەردەمی تێدەپەڕی، مۆ ئەوێ بەبەوێ و بەلەوێستی حوی سەرحی ریکەشیت لەوانەشە بەبەردەمیدا کەستی دیکە بۆینی کە حوی لەکەتەکانی دیکە لێی رەهەنووه رورحاریش شیتە حوی دەخاتە ناو خەنگەو نو ئەوێ سەرحی نو کچە بەدەست بەبێتی، کە سەیری دەکات.

ژنی بەو سن لەوێ دەکەوێ شوو بە پیاوی ترسول بکات، ئەو میردیکێ سەرحی و پەوێ دەوێ نو ئەوێ سەرحی بەبۆ ژناسی هورەکە ی پێی بەررەکانەو. عەباس عەزازی میرۆو بۆس نۆمان دەگیرێتەو، ژبێک لە هوری (بەنی لام) هەبوو، هاوسەری بەکێک لەسەرکەوێ هورە کە بوو کاتێک میردەکە ی دەمریت، بەگەر شوو براکە ی زەوح دەکاتەو ئەو پیاو لەرووحسەر رور بە برا مردووەکە ی چوو، بەلام بە ئاریەتی و بۆیری لەدگیرکردن وەل براکە ی نەبوو ژنە کە لەم تۆرە دەبێت و شیعریکی بەرامە ی بەدو بەمارە یەو دایەبێت و دەلی:

الزول زوله والجلایا جلایه والقل ما هو قل ضاقي الغصان

مەستی ئەوێ میردێ نیستا بە رووحسەر حوانەکە ی لە میردە مردووەکە ی دەچی، بەلام خەستەتە شەکەسێ ئەوێ تێدا بێت پیاو کە ئەمە بە سوکایەتێکێ قوڵە کرۆ بەرینیت سوور سوو لەسەر ئەوێ کارێک نەبەم بەدات حینی پەسەد کردنی ژنەکە ی بێت بۆیە دەچیتە عەر و دگیرکردن، دەسکەوێکی رور دەهێنێتەو ئەو کاتە ژنە کە هەست بەو دەکات بە ئاریەتیش ئەم پیاو لەمیردێ پیشووی دەچێت و پێی رازی دەبێت^{٧٠}

^{٦٩} عباس المزاري (عشار العراق) ج ١، ٢٥٧، ٢٠٠٠
^{٧٠} المصدر السابق ج ١، ص ٢٥١

پيشه‌گه‌ري و غه‌زاكردن:

پيشتر ئاماره‌مان مۆ نه‌وه‌كرد به‌دو زۆر رقي به‌پيشه‌گه‌ري ده‌بنته‌وه نه‌وان رقيان له‌به‌رگه‌دروو و سه‌به‌هه‌نكار و بيژكه‌ره‌وه‌ي شمشير و پيشته‌چي و سه‌ره‌ناش و هه‌موو نه‌وكه‌سه‌نه ده‌بنته‌وه كه سزويين به‌ده‌ست و ئاره‌قي ميوه‌چه‌وان دايين ده‌كه‌ن نه‌وان پينايويه نه‌مه به‌سه‌به‌ي نرسبوكي و لاوازييه، كه‌سي به‌هيز و پاله‌وان به‌ترووسي نه‌وان سزويي حزي به‌هيزي سازو و شمشيره‌كه‌ي به‌يد ده‌كات.

هه‌روه‌ها رقيان له‌پيشه‌ي هيكريه، وه‌ك نه‌ودي رقيان له‌پيشه‌ي ده‌ست ده‌بنته‌وه. مامۆستا له‌لای نه‌وان بيزراوه، هه‌روه‌ها نووسه‌ر وه‌له‌كناس و گوزانينژ و موسيقازهن و پيريشك، ته‌سه‌ت رقيان به‌و كه‌سه‌ه‌ش ده‌بنته‌وه كه له ره‌چه‌له‌كاسي و كه‌شاسي و شووبه‌لگري سزويي دايين ده‌كه‌ن.

مامۆستا حافز وه‌هيه ده‌لي" به‌دو نه‌كه‌ر رقي له‌يه‌كيك بيبنته‌وه وله‌به‌ري هه‌موو حبوه‌كار. ساكه حبوي پي مدات نه‌وده‌ي پي ده‌لي، كوري پيشه‌گه‌ر) حاريك و، ريكوت مه‌ليد عه‌بدولعه‌زير نه‌م حبويه مه‌يه‌كيد به‌ميره‌كان ده‌دات هه‌وسه‌ري مه‌ر گويي سني حبوه‌كه ده‌بيت و ده‌لي" من له‌كه‌لت ناژيم، چونكه تۆ كوري پيشه‌گه‌ري به‌وه‌ك كوري هور، كوري سه‌ود درو دكات"

به‌دو ئيسنا نه‌كه‌ر به‌وه‌ي به‌سزويي به‌كيل پيرسني نه‌وا وه‌ك كه‌سي شارينش پيرسي" له‌كه‌ل كارت چوي؟" نه‌لكو ده‌لي" به‌كه‌ل بارووت چوي؟" نه‌كه‌ر سزوي پياويل نه‌سته‌م بيت نه‌و شمشيره‌كه‌ي هه‌لده‌گريه و ده‌چينه عه‌ركه‌ن خا نه‌كه‌ر ده‌سته‌كه‌وتی رۆز مو نه‌و سه‌ره‌راي به‌يداكردی سزوييه‌كه‌ي پينگه‌شي له‌ناو هۆز به‌رز ده‌بنته‌وه.

عه‌بدولعه‌ز راي به‌سه‌ره‌هه‌ك ده‌گيرينه‌وه. بوخته‌كه‌ي نه‌وده‌يه شينجيك له‌شبهه‌كسي هور دوو زني هه‌بووه، به‌كك له‌ژنه‌كاني هه‌رموش كروه وله‌به‌ري شووبي هور كه، له‌حابويه‌كي بچووت ژاوه، به‌لام نه‌وه‌ي بيكه به‌خته‌وه‌ره له‌كه‌ل مندا له‌كاني له‌مالي شينخي گه‌وره له‌ناوه‌راستي هۆزه‌كه ده‌ژيت، ژني به‌كه‌م

کۆپیکێ هه‌بووه . دایکه‌که هه‌رده‌م کۆره‌که‌ی هه‌سار داوه مچینه دیوه‌خانه‌ی ماوکییه‌وه وله‌گه‌ڵ میوانه‌کان دانیشی کۆره‌که‌ی له‌مه‌انه‌ی گونگرتنی بو پیاوایی هۆز هه‌ست نه‌وه ده‌کات ناتوانی پینگه‌ی له‌ای سوله و هۆره‌که‌ی هه‌یت ته‌نها نه‌وه به‌ست دایگه‌رییه‌ک (عه‌رییه‌ک) ده‌کات ده‌سکه‌وت به‌ده‌ست به‌ینی، بۆیه به‌ته‌نها ده‌چینه عه‌رکردن، و ریکه‌وب دوا‌ی بو‌سدی پال‌ه‌وینی و به‌هردی له‌هۆریک نه‌سپ و رمیک و کچیت تالان ده‌کات کاتیک به‌رده‌سته‌که‌وتانه ده‌گه‌ریته‌وه باو هۆره‌که‌ی دایکی به‌شادی وهه‌به‌له‌وه پێشوری لێ ده‌کات وده‌بیه جینی سه‌رمجی جه‌لک به‌مه‌ش جۆی و دایکی پینگه‌پێر به‌لای بوکیان به‌رێش ده‌بینه‌وه

عه‌دوچه‌بار راوی ده‌لی "عه‌راکردن له‌ای به‌دوه‌کان په‌سه‌دکراو و سه‌ره‌هارییه، به‌گه‌یه‌ی وکه‌موکوری دانه‌یت نه‌و دایگه‌ریک و غه‌راکردنه‌ هه‌یواری له‌گه‌ڵ ره‌ماندن و عه‌س ودری هه‌به رورحار پیاوی به‌دو جۆبه‌حشانه ده‌چینه عه‌رکردن و جۆی تووشی ره‌حه‌تی ده‌کاته‌وه، سامان و گه‌نجیه‌ی دوو هه‌ینده ده‌سکه‌وته‌کێ عه‌رکه‌ی ده‌هه‌خشێ نه‌مه‌ش بو نه‌وه‌ی دوا‌سکی چاک له‌ناو قه‌ومه‌که‌ی به‌ده‌ست به‌یسی نه‌وکه‌ته‌ش شاعیران ستایشی ده‌که‌ن و خه‌لکیش یاسی ده‌که‌ن به‌سه‌ره‌مانیک له‌باره‌ی قه‌رحان ده‌گیرسه‌ود، که‌ مایه‌ره گه‌وره‌ی هۆری شه‌مه‌ر بوو، نه‌و هۆره‌ش له‌عیراق داوا‌سکی هه‌به ده‌لێن روزیک چووته‌ گوسدێکی سکووری به‌عه‌د، له‌وی پیاوی ره‌نه‌لاج ده‌یسی، پرسپیریانی ده‌کات "نبوه‌ عه‌را ده‌که‌ن" نه‌ویش وه‌لامی ده‌ده‌به‌وه گو‌یه ناتوانس عه‌زا بکه‌ن، چونکه‌ نه‌مه‌یان به‌کردوته‌وه پێشه‌ی جۆیان که‌چی قه‌رحان پشاه ده‌لی "هه‌یرش بکه‌نه سه‌ر نه‌وانه‌ی له‌خۆتان بچووکترین"^{٢٢}، به‌به‌ستی نه‌وه‌بوو نه‌گه‌ر نه‌وان لاوازن و ناتوانن عه‌ر بکه‌ن، نه‌وا دا هه‌یرش بکه‌نه سه‌رکه‌سامی لاوارتر له‌جۆیان

^{٢٢} هه‌دالجه‌ار الراوی (البته‌یه) ص ٢٤٢، ٢٤١
المصدر السابق ص ٢٤١

سروششی کومه لنگه ی عتراقی

مافی مولکداری دی

مولکداری له شارستانیته د ماف وسمووری د پیریکراوی هیه، ده ولت سرپرشنی حینه حیکردنی ده کت رورچار چه د شیوار نو تومارکردنی مافه کار وسمه لاندین هیه، نه شیوه به ل یاری کړن نو تومار نه کاریکی نه سته مه، به لام له پیدسننیدنا نو دمه که نه وو پیچه ونه به نه مه ش به بهر سلاوی د پیرده ی داگیرکردن وتالانکړنه، له گه ل نه بوونی ده ولت.

چه دین په د له ناو نه دوه کال هیه، نامرزه نو نه م دیارده ی سره دوه ده کات له و نه "چه لال نه و نه به ده ست بیت" بار "هق به شمشیزه نه و نه به ی توانی شاهیندی ده و" چه دین په دی دیکه نو نه م نه نه هیه. هه موپس نامرزه نو نه و ده د که نه به دوه پیچه ونه ی شارشین له مانای مولکداری ده گات

له راستنید، پیاو ی به د و سس نه و ده د کاته وه حگه له به کارهیناسی شمشیز و حور لکړن، به سیوری دیکه ی مافه کاسی وهرگیریت نه و رقی له شارشینیه کاسی ده به و ده کاسیل نو وهرگیرتی مافه کاسی په را نو د د گاکال به بهر شارشین به تیروبینی نه و، به سکه ۱۰۰ - ده ولتی نه حلاقی نه و یی تیکد و نه

نه گه به د مولکیکی ه بیت، نه و ده بیت به شمشیر داکوکی لی مکات، به لام نه گه لاوریو له مه د، نه و که ساسی دیکه هیزشی ده که به به و به بهر مولکه که ی رار ده د بویه شاعری به ماو د سگی حاهیلی (روهریر س نه ی سولما) له و باره به و ده ده لی:

ومن لم یلذ عن حوضه بملاحة یلهم ومن لا یظلم ویظلم

(و نه نه گه که سبک سی چه د بهرگری له حوی به کت، ژیر ده که و ی نه و نه ی سته میش نه کات سته می لی ده کورت - وهرگیر)

مه بریر شت نه لای پیدوی به د نه و نه ی شایاری به ده سکه و نه کاسی مکات که له ریگی کوشت و حور لکړن به ده سنی هیاده نه و ده سکه و نه ی به چه کترین موکی چه لال ده راست خا کاسیل که سینیکی شارستد بیت وینی طلی ده سکه و نه کاسی چه راص و حوالی قنور داکت، نه و پیاو ی به د و به رسام ده بیت

^{۱۰} الحی بن احمد الزورعی (شرح المعتقد السبع) ص ۱۰۴

سروشستی کۆمه‌لگهی عێراقی

و مێکۆلی ده‌کات نه‌و بزوای وایه‌ خودا وه‌ک نه‌و زینر سه‌نارایی ده‌گریته‌ و سه‌ها بۆ ده‌ستکه‌وته‌کانی داده‌نست

هه‌ر له‌و سه‌رده‌مه‌ بڕیکه‌مان بڕییمان، به‌دووه‌ک به‌مالی تالان خیر مو گیانی مریوه‌وه‌کان ده‌که‌ن نه‌وار هه‌رشێ به‌ده‌یه‌ به‌چاکترین هه‌رشکردن ده‌رس، گوایه‌ له‌خوداوه‌ بڕیکه‌ هۆکاره‌که‌ش نه‌وه‌ به‌رووبکی نه‌مهام ده‌دریت و به‌لگه‌یه‌ بو بویری و قاره‌مانیی نه‌وان پبوی به‌دو له‌وه‌ توره‌ ده‌نیت نه‌گه‌ر پی بگوتیت " حوا نه‌و هه‌رشه‌یه‌ی بی حه‌رم کردوی " عه‌ناس عه‌راوی نه‌م پرسبیاره‌ به‌پاویکی به‌دو ده‌کات و نه‌وشت وه‌لامی ده‌ده‌شه‌وه‌ و ده‌س " له‌هه‌رشێ به‌پاکیان هه‌لاتر هه‌یه‌، نه‌و به‌روزی رووبال نه‌مهام ده‌دریت. چوێ نه‌م خوره‌ هه‌رشکردنه‌ له‌م حه‌رامه‌ " ^{٧٥}

ناوینمان له‌ بیابانه‌نشینێ:

نه‌و سو به‌ی به‌تاکه‌که‌سی کۆمه‌لگه‌ل نه‌راوه‌، وه‌ک حه‌بوه‌کانی عه‌وام وایه‌، به‌لگه‌ن مۆ به‌ها کومه‌لامه‌نه‌ سو به‌که‌سی بو کومه‌لگه‌که‌ کاتک تونزیه‌وه‌ی له‌باره‌ی سروشێ ناوه‌کانی به‌دوی حه‌بلیه‌ت ده‌که‌ین. ده‌بیس له‌م رووه‌وه‌ ماناکانیان روونه‌.

پرسبیار له‌دوویکی حه‌بلیه‌ت کر : بوچی مه‌د له‌کامان سه‌ناوی بیزراو ناوده‌بین وکه‌چی کۆیله‌کانت سه‌ناوی خوش بووده‌یه‌ ؟ به‌وه‌ لامه‌وه‌ وه‌تی مۆ دۆژم ناو له‌مه‌د له‌کامان ده‌بس و بو خوشم بو به‌کۆیله‌کامان ده‌بس " ^{٧٦}

یه‌که‌م تێبینمان له‌باره‌ی ناوه‌کانی جاهلیه‌ته‌وه‌ نه‌وه‌ ده‌نیت زۆریه‌یان ئاماژه‌ بۆ (ته‌و)یی ده‌که‌ن وه‌ک (حجر، حجر حه‌دل، حجر حه‌سر، یه‌ش ئاماژه‌ بو هه‌ر وره‌س و ده‌که‌ن وه‌ک (ماله‌، عه‌نه‌ عه‌لمه‌ عه‌رم فاته‌ک مه‌دل مه‌قت، طارق سیف، حرد صرار شه‌د) نه‌وه‌ی خه‌یگی سه‌ره‌به‌ نه‌وه‌یه‌ رو به‌ی ناوه‌کار له‌سوێ ئاژه‌لانی ریانه‌ه‌خش ودریده‌ وه‌رگه‌یه‌، که‌ نه‌مه‌ش به‌و به‌ی به‌نیو به‌ته‌وه‌که‌سی دیکه‌ بیه‌ وه‌ک (سه‌

^{٧٥} هه‌س العه‌رویی (المصدر السابق) ج ٢ مه‌ ٢٢

^{٧٦} مه‌صود شکرێ (اللوئی (بلوغ الأرب فی معرفه‌ احوال العرب) ج ٣ مه‌ ١٩٣

سروشستی کومه لنگهی عێراقی

١ ئەو چەند بەیتە باس لە زەلیل سوودی کەر دەکات، شاعیر پێیویە سەرەپای
هەموو هەمانە ئێکەر دوو جار کە سێک بەردی بە کەر مایە ئەو - وەرگیر

وا جە یال دەکەم. رقی ئەو بو کەر ویکردوو، رقی لە هەر مەزۆئیک بیت کە لە
رەهتاردا بە کەر بچیت وائە سوودی هەبیت وریاسی هەبیت بۆیە ئەو پیاووی
دەبەوی پێگە بەکی بەریری لەلای ئەو هەبیت ئەوا تواسی سوود وریاسی هەبیت
لە یەک کاتدا. بۆیە شاعیریکی جاھیلی دەلی:

ولكن افس الفتیان من راح بو غدا لضر عدو أو لنفع صديق

٢ وائە ئەو گەنجە ی دیت و دەجیت دەبیت زیانی بۆ دوژمن هەبیت و سوودی بۆ
دوست هەبیت - وەرگیر

لە واقەدا تواسی ریاڕ گە یادن و سوود بە حشی دوو مایەنی هاوواتای بە کتر
لەلای کەسی بە دو، وە کە حشە دەبی وئارایی، ئەو ئە بە دەگەن هەبیت ئە گەیا
لە بە کتر حیا ماکریتە وە ئەگەر وا رنکەوت پیاویکی بە دو بگەوتە باریکی ماله ماره وە
سەریشکی بکەر لە هەلئارسی سوود بە حش وریاسی هە حش ئەوا حوی بە شایەنی
ئەو دەربەیت ریا سە حشە کە هەلئیری بە کیک لە شاعیرە کاسی جاھیلی دەلی:

اد انت لم تنفع ضرر يرحى الفتى كيما يفروينفعا^{٣٩}

وائە ئەگەر تەواسی سوود بە حش بی، ئەو ریا سە حش بە مە بە ستی پیاو لە وە دایە
زیان بگەینی یان سوود بگەینی - وەرگیر

یان شاعیریکی دیگە دەلی:

ومن لم يكر ذلها على الأرض جود كثير الاذى . بالله عليه الثعالب

وائە ئەگەر کە سێب گورگ، هەبیت وریاسی لە سەر رەوی هەبیت. ئەوا رێوییەکان
دەوری دە دەن - وەرگیر

بۆیە ئەو پیاووی هەموو کەرە کاسی سوود بە حش بیت ئەوا پیاویکی زەلیلە.
کەوتە و باشترە بۆ پیاوی سەو کە نیک بەیتو سۆ سوود بە حش بیت، ئەوا
ریا سە حش بیت، بۆ ئەوێ رە لیلی بە حوی و هۆرە کە ی دوورخاتە وە دە کزیت
ئەمە لە ماره ی هۆرە کە نیش بگوتیت، ئەگەر هۆرێک بوساکی ناشی ئە بوو، ئەوا

^{٣٩} محمود شكري الألوسي (المصدر السابق) ج ١ ص ٦٣

^{٤٠} علي الوردي (لمسورة الألب الرابع) ص ١٦٤

ھېرش دەكات و رېگىرى دەكات، ئەو ئەمما دەسكەسى لەو كارە دايىت، بەلگە بەلەنى كەمەو، ناۋبانگى لەزىنەبەخشى دەمىت.

كەرامەتى پىلۋى بىباباننىشىنى؛

پىلۋى بىباباننىشىن ھەستىكى رۇرى سو كەرمەتى خۇى ھەبە بەرگەى ھېچ سو كايەتەك ئاگرىت. ھەرچە دە سو كايەتەكە بچووكش بىت. چوئەك لەو دەلدە ئەو سو كايەتە بچووكە ھى گەرەتەرى ئەوۋە دىت، لە بىبابان ھېچ كۆت و سووورك بىيە بۇ خەلگ، مۇنەۋدى بەرپەرچى سو كايەنى و دەستەرىز كەردىيان مەتەو.

كەسى مەدو رۇر تۈرە دەمىت و سەراى تۈدە، ئەمەش بە رۇر ھەستەرىيەتى بەكەرامەتى خۇى ئەو ھەر رۇر شەشپەر ھەلدە كىشى سو كەسەك مۇى بچىت ئەو سەلگەدەو و دوۋىلى لەكىسى تۈرە سوور بىيە، چوئەك پىلۋاىيە ئەمەتە بەلگەى تەرسووكى وى ھېرە ھەر ئەمەش و مەردوۋە ئەو رىر لەو پىلۋە بگىر كە (ھەتەك) ۋەسەى دەكە. ھەتەك كەسىنە رۇر يەدە و رۇر دەكۆزى ھەر كەشەنىكى بەمىشەك ھەت و ھەمەى پىر بكت بەكەك (ھەتەك) ئەو ۋەسە دەكەت (ئەگەر وىستە دەيگەم)^{۸۱}

كەسەك مەزۇرى ھەمەلىيەت دەخەنىيەو، دەمىتىن پەرىنى لە خەلگى كاۋلكار و شەرى دور و رىز لە بارەى رەجەلەكەو كە لە ئەھامى ئەو ھەستەرىسى رۇر بەكەمەت ۋە ھەلچوۋى پىلۋى مەدو رۇر بىر دۈە ئاۋوسى شەرىكى تۈدى رەجەلەك دەگىرىتەو، لە ھەمەلىيەت رۇر يەدە ھەكەرى ئەو خەلگە رۇر سى مايا و بچوۋ بۈۋە پۈختەى بەسەرھانەكە ئەو پە سى پىلۋى بىباباننىشىن سەھەرىك دەكە بەكەكەك ھەرى دەمىت و دوۋەمەىر تەعلۇى دەمىت، ئەو پەرىشىان لەھۇرى كەلى دەمىت بەكەو كەرىكى كىۋى رۈدەكە، ھەرىيەكە دەچىت ھەسەب كەرى ئايەت ئەھمەد مەت، دوۋ ھەرىيەكەى گۆشنى كەرەكە دەمەزىس و دەپخۇر دواتر (كىرى) كەرەكە سەزۋاى سو ھەرىيەكە ھەلدەگىر سۇ ئەوۋى بىھوات كەسەك ھەرىيەكە دەگەرىتەو دەپخوات و ئەو بىش پەدەكەس. ھەرىيەكە

^{۸۱} محمد حبيب اليعقادي (المحبر) ھ ۱۹۲

سروششی گۆمه‌لگهی عیراقی

هه‌لده‌چی و شمشیرده‌کهی رده‌کیشی و هه‌رمه‌ن به دوو که سه‌که ده‌کات له‌گه‌ن بخۆن به‌کێکیان ره‌تی ده‌کته‌وه، نه‌وا سرکه‌ی کوششی ده‌میت، مه‌لام دووه‌میان گۆشته‌که ده‌خوات و نه‌جاتی ده‌میت.

ده‌بو به نه‌ویش به‌جو ب. سه‌وه‌ل به‌رگهی نه‌و سوکایه‌نییه‌ بگرنیت ده‌بوایه‌ ممریت و ده‌ل هه‌ویرییه‌کهی، مه‌لام نه‌و ترسول سوو تیکش، له‌شه‌خامیش حۆی و هه‌ره‌کی بوو به‌ مایه‌ی سووکایه‌تی بیو هه‌زه‌کیان چه‌دبێ شاعیریش له‌باره‌ی نه‌وه‌وه‌ قه‌سیده‌ی داشورییان ده‌بوسی^{۸۱} چاکترین مه‌رسده‌ نه‌وه‌یه، نه‌و پیاوه له‌کره‌کهی په‌شیخان بوته‌وه نه‌و له‌مردن رایکرد به‌لام نووششی شه‌رمه‌زایی بویه‌وه له‌لای که‌سی به‌دو مردن ده‌شێد به‌شه‌رمه‌زار بوو.

تبه‌سگه‌ری توێژه‌ر له‌باره‌ی (به‌دوای نه‌و سه‌رده‌مه‌مان ده‌لی^{۸۲}) نه‌و قبی له‌دل نی، مه‌لام کاتیک پیا، بوو سوکایه‌تی به‌شه‌ره‌مان کراوه، نه‌و رفیق هه‌لده‌ستی و نه‌سه‌ر توه‌نگه‌ده‌وه موکر دهم له‌ پیاویکی مه‌دو ده‌ به‌کسه‌رمان دواتر ده‌تکوژیت ئاسانه‌ که‌سی بنگانه‌ بینه‌وه‌ی مه‌به‌ستی بیت سوکایه‌تی پی نکات هاریکیان ده‌ستم حسنه‌ ملی نیس قبیسه، نه‌و مه‌ویرییه‌وه رووی له‌من کرد و پرسبیری نه‌وه‌ی لیکردم نابا من به‌ کوبله‌ی ده‌رم به‌روکه‌یه‌کم له‌باره‌ی نه‌و کاره‌مه‌وه نه‌بوو، کاره‌که به‌هه‌له‌بوو^{۸۳}

گوێزایه‌لی و هه‌رمه‌ن ده‌وایی؛

که‌سی به‌دو به‌هه‌موو که‌سب ریت به‌ر له‌ سه‌رژکیه‌تی و هه‌رمه‌ن ده‌وایی ده‌کات. له‌هه‌موو که‌سب کیش ریت به‌ر له‌ گوێزایه‌لی و ملکه‌چ بوون رده‌کات. له‌په‌ندیکی به‌دو ده‌کات هاتوو ده‌هه‌رمه‌ن ده‌وایی نه‌گه‌ر له‌سه‌ر سه‌ریش بیت^{۸۴}. "الامارة و ابو علی الحجرة" هه‌رمه‌ن ده‌وایی به‌تیرویمی نه‌وه‌وه‌ بيشانه‌ی رله‌ووه گوێزایه‌لیش ماسای ژیره‌سه‌نییه نه‌و گوێزایه‌لی شیخه‌کهی حۆشیا ب، به‌لکو له‌پیدا هه‌ر که‌وش و شه‌دریه‌وه هه‌وکاری به‌کتر ده‌کات نه‌گه‌ره‌مانو شمع و سه‌روک هه‌ر به‌شینه‌ی

^{۸۱} محمود شكري الألوسي (المصدر السابق) ج ۱ ۲۹۷-۲۹۸

^{۸۲} "الامارة و ابو علی الحجرة" هه‌رمه‌ن ده‌وایی به‌تیرویمی نه‌وه‌وه‌ بيشانه‌ی رله‌ووه

ھەزەن ۋە مەجسۇك زاسىن داۋى شىتىكى لىي كىردى، ئەو سەرىنچى دەكەن ۋە روۋىيە روۋى دەپنەدە.

ھەزەز دەقى شاعىر (ھەزەزىق) سەيشى ھۆردەكەي ھۆي دەكەت ۋە دەلىق
اد نەجىر سەمەرت لىمەن خەمەل ۋان نەجىر ۋەمەل لى لىمەن تۆتەمەل

ۋانە كاتىك ئىنە دەرىۋىس خەلگ بەدو مەسەۋە دەپۋا، كاتىك ئىنەش ھەزەن
دەكەين خەلگ دەۋەستەن ۋە ھەزەزىق

مەسەنى شاعىر نەۋە ھۆردەكەي، سەروكەكەسى ھەزەزى ھۆيا مەسەز تەۋاۋى
ھۆردەكەس سەپەدوۋە مەسەز ئەۋ نەمەزە مەكەشەيەكى گەۋرە دەكەت كە
بىيەسەشەيى مەدەستەۋە دەسەلەيى نەۋىش رەكەزەيە لەسەز ھەمەزەۋاۋى،
ھۆردەكەس كاتىك مەكەچى سەروك دەس، ئەۋا دەۋدەزەك ۋە ھەي سەپەدوۋە،
ئەۋەزەت مەۋەيەكى رۆز بەردەۋام نىت. ئەۋا ھۆردەكەس بەدوۋى ھەلەك دەگەزەت مە
تەۋەي لەسەروك پەچى بى ۋە روۋىيە روۋى مەنەۋە ئەۋا سەروكەيەش دەۋى ۋەك
چۆر سەروك دەۋكەزى ھەمەزەۋىيە رۆزەزەش لەمە پارچە پارچە سوۋى ھۆردەكە
ۋەكەزەي دەۋست دەنەت

ھەزەزەشە ۋەكەزەۋە، ھۆردەكەسى بىيەسەشە، مەيلىن مەلەي دەشەمەۋى
نەت، كاتىك زەمەزە مەسە روۋى ئاستىكى دىسەزەكە نەپەزەدە نەۋەكەتە
رەكەزەي ۋەزەيەنى لەسەۋا سەروكى پەشەكەسى مەۋەل ھۆز دەۋست دەنەت،
دەۋەزەشە لەنەۋەزە مەۋەدە مەسەزەكەسى خەيەلەت چەمەيىن خەيەكە نەۋەزە
كە لەنەۋەزە مەۋە پەشەيەك ھۆزە نەۋەزە مەۋە.

ئەس خەلەۋى ئەمە ھۆيەيە مەۋەكەس (رەكەزەيى لەسەز سەروكەيەش)
نەۋەزەت ۋە دەشەلە ئەمە لەسەۋەزەكە رۆز سەۋە تەمەت ۋەلەنەتەۋە مەۋە
ھەمەزەۋەيى رەدەشە كەسى نەكە مەكەت، نەمەت ئەگەر مەۋە ۋە سەۋەزەك
ھۆردەكەشە نەت، تەمە ئەگەر لەسەز مەۋە ھۆي مەچەزە نەت ئەس خەمەۋى
پەشەۋە ھەزەزە سەشە بەكەكە مەۋەزەكە سەزەكەيەكە ۋەدەكەت پەۋەي
مەۋە نەۋە ھۆكەزەسى ۋەلەنەشە شەزەشە مەۋە، چۆكە ئەمە ۋەدەكەت نەتە
مەزە دەسەلەت ۋە ھەزەزە مەۋەيى، لەنەۋەزەشە دەستە دەسەلەت لەسەز

ره‌عبه‌ت و باج و فرمانه‌کان جیاواژ ده‌نیت، که بواجار ده‌بێته هه‌وی تینکدانێ کۆمه‌نگا و که‌مکردنه‌وه‌ی گه‌شه‌کردن^{٨٤}.

نولیری روزه‌لاتناس پالێشنیه‌کی گه‌وره‌ نه‌م بوجووه‌ی نێس خه‌لدور ده‌کات و ده‌لی "که‌سی به‌دو هه‌ستێکی روری بو که‌رامه‌تی شه‌حسی هه‌یه له‌هر شېوه‌یه‌ک له‌شێوه‌کاسی ده‌سه‌لات هه‌لده‌چی نه‌مه‌ش و ده‌کات سه‌رون هه‌وره‌که‌ی یان سه‌رکرده‌ی هه‌گه‌که‌سی، له‌به‌که‌م رۆژی سه‌روکابه‌تی حه‌وی به‌سه‌ر شه‌و، پێشیمی نهره‌سی و رق و حه‌سه‌تی لێ بکات نه‌مانه‌ت نه‌گه‌ر بوسه‌نێکی رۆر بریکێشی بیت هه‌لچوونی به‌دو بو سه‌ر هه‌ر ده‌سه‌لاتێه‌که‌ی که‌ له‌و به‌هه‌یه‌یه‌ی ربحه‌ری شه‌و ناو و دیاکانه‌مان بۆ شروقه‌ ده‌کات که‌ به‌شیکێ گه‌وره‌ی میژووی عه‌ره‌ب پێک ده‌هێنێ به‌ر به‌نی شه‌و نه‌یه‌یه‌ش روره‌ی نه‌روپیه‌کاسی شه‌و رۆژگاره‌مانی حه‌سته‌ هه‌له‌وه‌، چه‌ندێ قورمانیاں دا، که‌ ده‌کرانه‌ی ده‌و ره‌حه‌مه‌تی فرما به‌روایی کردی عه‌ره‌به‌ وه‌ به‌که‌سه‌وه‌ی مه‌که‌چی بو ده‌سه‌لات، نه‌مانه‌ ناسته‌گ بوو له‌ به‌رده‌م نه‌وه‌ی عه‌ره‌ب به‌ره‌و شارسته‌یه‌تی رۆژناوا بوات^{٨٥}

حه‌ز کردن به‌ نازادی :

نولیری شه‌و حوله‌یه‌ی پێشتر ماسه‌ن کرد بو خه‌رکردن به‌ ناردی ده‌گیریه‌وه‌ که‌چی ماسه‌یله‌ی بوجووه‌که‌ی نێس خه‌لدور که‌ بو کێرکێی فرما به‌روایی گیراوه‌ته‌وه‌ ناری چه‌مه‌کی شارسته‌یه‌تی له‌ نه‌حام شورشه‌ مویه‌کاسی مینه‌تانه‌وه‌ هه‌تووه‌. به‌شېوه‌یه‌ک و به‌هه‌تووه‌ شارشېبه‌کان به‌مالی نازادی هه‌ل ده‌و و سه‌رووی بۆ ده‌لی بواجار و به‌ نازادی مه‌هه‌ستیه‌که‌ هه‌موو بوسه‌وه‌ رێک ده‌بجووێ به‌ باند و شاره‌و و مروفه‌شه‌وه‌ لێره‌وه‌ بیه‌یمان هه‌ستێک له‌شارشېبه‌کان به‌تایه‌به‌ به‌ولامی عه‌ره‌می ستایشی به‌دووه‌کان ده‌کات گویه‌ رۆر هه‌ز له‌ نازادی ده‌کات.

به‌ سه‌رووی ماسه‌دووه‌کان له‌مالای ناردی ده‌گه‌ی به‌عده‌ شارسته‌یه‌ته‌ مویه‌که‌ی که‌ مه‌که‌ی بریبه‌ له‌وه‌ی مروه‌ له‌ گوچه‌ی وه‌هه‌ر نارد بیت، نا شه‌و ناسته‌ی

^{٨٤} ابن خلدون (المقدمة) ص

^{٨٥} O'Leary (Arabia before Muhammad)p 20-21

ھىرش مەكانتە سەر ئاردى كەسەن دېكە ئەمەش مادىيەكە رەھمەتە پىيوى
 مېدانىشېس قىولى بىكات، چۈنكى ئەو دەستىرىزى دەكت و رولم دەكات، ھەروەك
 چۆن غەزادەكات و مەخشەدەشە ئەو مەيلى ھەبە ھىرش بىكاتە سەر ئاردى
 كەسەن دېكە بۇ ئەوھى ھىز و پالەوانى خۆي دەربىحات ھەردەمىش شانازى بەوھ
 دەكات كە ھىرش دەكتە سەر كەسەن دېكە و كەس ھىرشى بەكردەوھ سەر
 ھەر مەم شىوھە غەمروىس كەلسوم سىدىشى ھورەكەي دەكت و دەلى
 بقاء ظالمون وما ظلمنا ولكننا سببنا ظالمينا^{۸۶}

(واتە نىمە رۇددارىن و رولم دەكەن، مەلام رولمەن لىپەكروھ - ھەرگىز)
 يەككە سەپپاوى سەدولە مازرەكەسى سەردەمى ھامىيەت دادەبىشى
 وقاچەكەسى رىزىز دەكات و ئەھدەي ھەك دەكات، ئەوھى كەسىك ئوبىرى مەشەشېر
 قاچى مەشەشېر يەككە مە ئامدەمور مەپەلە شەشېرەكەي ھەلدەكەشېس و قاچى
 پىاۋەكە دەنىت مەنەھامى ئەمە ئازادەكەي گورە دروست دەبىب

ھەربىك و روودەت پىاۋىك مېر دەكت و پىاۋىكى دېكە سەبىرى دەكات و
 دەلى "ھەرگىز دەك ئەمرو غەورەتى و دەھا ئاشىرىم مەپەد" ئەۋىش مەھسۇپىكى
 ئاشىرىش وەلامى دەدانەوھ ھەرو پىاۋەكە لەھسۇد مەردەوم دەس ئا
 ھەلەتەكە ئەوھ دەكت ھەردەو ھورەكە لەشەرى ئەم دەو پىاۋە مەشەد دەس.
 گوترا و گوتىيان ئەمە رۇرى كېشە، ئاتوبىن لېرەدا ئاھازەي بۇ ھەموى مەكەن^{۸۷}

پوختەي قەسەكەمەن ئەوھە مەدومە مەد شارستەي و ئوبەكە لە وشەي ئاردى
 باگات كەتەك كەسەن شارشېس ئاگەشەيان مە ئاردى كەد و پەروشى بوور، لەمە
 ئەوھ سوو كەتە مە چەپۇكى ھەمەسەوای رۇددار پېچەوای ھواستى ئەوان
 ھوكمەرى دەكەد، كەچى مەد كەسىك مېنە مەسەرىن رىت و سەمەيان لىكەت
 و پېچەوای ئارەرووى ئەور مېت ئەوان ھورىيە ھەمەسەوای رىتەر لەوھى
 ھورىيە ئاردى س ئەم مەتەش بۇ نىمە سوودەشە لە تىگەشەش لەھەندىك
 سىمەي كۆمەلگەي عىرقى لەرووى سىياسى و كۆمەلەيەنەوھ

احمد محمد الحرفي (المصدر السابق) ص ۲۷۲
 محمود شكري الألويسي (المصدر السابق) ج ۱ ص ۲۹۰

تاکه‌گرایی له بیابانفیشینی

فلیپ هیتی میژوووس، پیموێه تاکه‌گرایی به‌کێکه له خه‌سه‌ه‌کاسی پیاوی به‌و، ده‌ششی تاکه‌گرایی و ده‌مرگری هۆکری به‌کلاکه‌ره‌وه سوو له هه‌لوشاسه‌وه و که‌وتنی ده‌وله‌تی ئیسلامی.⁸⁸

لێره‌ ده‌وه‌ستم بو‌ نه‌وه‌ی بیرسم مه‌ه‌ستی فلیپ هیتی له‌ وشه‌ی تاکه‌گرایی چیه‌؟ نه‌گه‌ر مه‌ه‌ستی له‌ وشه‌به‌ نه‌ تاکه‌گرییه‌ بیت، که‌ له‌ شارسنایه‌تی سوێ باسروه‌، له‌رامی ئینگیری به‌ (individualism) ده‌ستریت به‌راوی من نه‌مه‌یان رف له‌ سروشتی بیابانفیشینی ده‌وره‌.

تاکه‌گرایی به‌ هات بو‌یه‌که‌ی واته‌ هه‌ر تاکه‌ به‌رپرست له‌خودی خۆی و له‌گه‌شتار و ده‌هتاری خۆی که‌سیک له‌ حرم و کورسی گه‌رت وشار و هوره‌که‌ی به‌شیوه‌یه‌ل له‌شیوه‌کان لی پرسینه‌وه‌ی به‌گه‌ر به‌کات سو‌مویه‌ نه‌گه‌ر تاکه‌که‌ نووشی شه‌ره‌زاری بو‌ نه‌وا هوره‌که‌ی بایه‌جی پیاوه‌ر نه‌گه‌ر ناواییکی له‌دژی که‌سیک نه‌ه‌جام ده‌ نه‌وا هۆره‌که‌ی دو‌اکرو‌یی نه‌ه‌ش له‌ حیجودانی و لا‌ئاسی پێشکه‌وتو‌به‌دی ده‌کرت ده‌گمه‌ به‌ هۆی ئایرووچووی دیک و ساوت و جوشک و ئامۆزا حسو‌به‌تکێک بدیت سو‌مویه‌ پی ده‌گوتریت مایات، در، به‌دره‌وشت، فیلان به‌لام به‌یاسشینی مانه‌که‌ ته‌واو پێچه‌وه‌یه‌ هه‌ر به‌کێک له‌ تاکه‌گانی هۆز کاریکی به‌حو‌راو نه‌ه‌جام ده‌ت، نه‌و ره‌مگه‌وه‌دی مۆ نه‌وای هۆره‌که‌ ده‌بیت، هه‌موو هۆره‌که‌ له‌یو خه‌لگ هه‌ست به‌شه‌ره‌زاری ده‌کات بییمال چو‌ن هۆری هه‌زاری که‌ونه‌ سه‌ره‌ری حیجوده‌ر، ته‌ب له‌به‌ر نه‌وه‌ی پیاوکیال (کیر)ی که‌ره‌ کتویه‌که‌ی حو‌ردسو‌و ح حنیوی به‌ده‌کان هه‌ره‌ه‌مووی به‌ماره‌ی نه‌وه‌یه‌ که‌یه‌کێک له‌که‌سه‌ بریکه‌کان نووشی شه‌ره‌زاری بو‌وه‌ له‌وه‌یه‌ خودی که‌سه‌که‌ می‌ه‌ست می، که‌چی عه‌یه‌که‌ به‌هۆی که‌سیک له‌به‌ریه‌کێک به‌ نه‌ه‌دانی هۆره‌که‌ی یان که‌سیک له‌باب ویاپیرانی به‌دوای ده‌که‌وی.

به‌ریتی تۆله‌کرده‌وه‌ سه‌رووسی نه‌مه‌مان سو‌روو ده‌کته‌وه‌ نه‌گه‌ر به‌کێک له‌ تاکه‌گانی هۆز ناواییکی نه‌ه‌جام دا‌بیت نه‌وا سه‌رجه‌م هۆزه‌که‌ تاوانبار ده‌بیت، هه‌ر

یه‌کێك له‌ تاکه‌کانی هۆزه‌ که‌ سری نه‌وه وهرده‌گرت، که‌ یه‌کێك له‌ که‌ سوکاره‌کانی نه‌سحامي داوه نه‌مه‌ش قورئان ره‌تی کردوته‌وه و قسولی ماکات، له‌ قورئان هاتوه‌ "ولا تذروا زرة و ذرا اخرى"^٨

که‌ونه‌ بۆمان ده‌رده‌که‌وێت، ره‌وسی چه‌مانی له‌ بیا‌ب‌ب‌ش‌ب‌بی شوینی ره‌وسی تاکه‌گه‌رایي شارستانه‌ت ده‌گرتته‌وه بۆیه‌ به‌بو ده‌لی "نعمه" له‌بری نه‌وه‌ی ب‌نی" م"

چه‌نگی شمشیر و زمان:

وش‌ میژوی حاهلیه‌ت پ‌یه‌نی له‌ شهر و ملم‌لایی که‌ له‌هر مه‌سیاری مه‌دوه که‌ پ‌امه‌تی حوی مه‌لده‌گیرسیت. هه‌ر سوکاره‌یه‌ک نووشی یه‌کێک به‌ تاکه‌کانی هۆز ب‌یه‌ته‌وه نه‌وا ته‌واوی هۆزه‌ که‌ رووبه‌رووی سوکاره‌تی ده‌یه‌ته‌وه نه‌وه‌ه‌ش ناچاره به‌هه‌موو نام‌اره‌ ره‌حساوه‌ک رووبه‌رووی نه‌وه‌ه‌ش زه‌یه‌وه‌یه‌ته‌وه شهره‌کانی هور که‌ نه‌وه‌ه‌س‌مه‌د، رووده‌ بوو حوره‌ یه‌کیان له‌یه‌وه‌ه‌ند به‌ (الصافه) ناوده‌یه‌یت نه‌وا ب‌یه‌یه‌ له‌ حنیودان ووتی شیعری د‌ش‌و‌ری و هه‌حو حوره‌که‌ی دیکه‌ به‌ (البوم) ناوده‌یه‌یت که‌ له‌بری زمان شمشیر به‌کار د‌یت.

هه‌ر چ‌وسک بیت، به‌دوه‌کان زمان به‌گ‌ر‌گ‌ر‌ین چه‌کی حویان هه‌زمان ده‌که‌ن، له‌وانه‌شه‌ له‌ شمشیر به‌زهرتری براس نه‌وان به‌ شمشیر و هه‌ندیک‌جاریش به‌ زمان شه‌پ ده‌که‌ن، رووبه‌ی حاریش به‌هه‌ر دوو چه‌ل شهر له‌گه‌ر به‌ک‌تر ده‌که‌ن

وه‌ ر‌ا‌ر‌وه‌ حه‌ل‌کی حاهلیه‌ت نا‌هه‌نگ‌یا‌ن به‌م‌وه‌ی ده‌ر‌که‌وتی شاعری له‌یه‌یه‌دا ده‌گیرا " نه‌گه‌ر شاعریک له‌ هوره‌ که‌ ده‌رده‌که‌وت. هوره‌ک‌نی دیکه‌ پ‌ه‌ر‌و‌ر‌ای‌یا‌ن ده‌کرد، حواری دروست ده‌ک‌را ژ‌مان موسیقا‌ن ده‌زه‌ی وه‌ک نه‌وه‌ی له‌ یوک گواسته‌وه‌ بن. پ‌یا‌وان و ک‌و‌یا‌ن م‌ز‌ک‌ی‌یا‌ن به‌یه‌ک‌تر ده‌دا، له‌به‌ر نه‌وه‌ی نه‌وه‌ شاعیره‌ پ‌ا‌ر‌ی‌ر‌گ‌ا‌ری به‌ ش‌و‌ی‌ر ده‌ک‌ت، کاره‌کیان به‌مه‌ر ده‌ک‌ت، ناویان به‌ر‌ر‌ده‌گ‌ری نه‌وان پ‌ه‌ر‌و‌ر‌ای‌یا‌ن به‌یه‌ک‌تر به‌ده‌ک‌ر ته‌به‌ا. به‌ له‌یه‌یه‌گ‌و‌وی ک‌و‌ریک و ده‌ر‌که‌وتی شاعریک و زانی نه‌سپ‌یک نه‌یه‌ت "^٩

سروششی کۆمه‌لگهی غیراقی

شاعیری بیابانیشین د کۆکی له هوره‌کهی دهکات، وهک چور سوارچاکیکی پاله‌واسی
داکۆکی لی دهکات نه‌ویس به شمشیر، نه‌ویتریاں به‌رمان نه‌مه‌ش هۆکاره
شاره‌وه‌که‌یه وایکردوه هه‌لکی حاهیلیه‌ت بایه‌ح به شیعرو قسه‌ی رازوه بذات. نه‌م
بایه‌خدا‌یه‌ی عه‌ره‌ب شا نیستش ماوه‌نه‌وه دروسته‌ ملیش عه‌ره‌ب به‌کیکه له‌و
به‌ته‌وه‌ی رۆزبیرین بایه‌ح به‌شیعرو ده‌دات و زۆربیی کاریگه‌ر ده‌ست نه‌مه‌شیاں له
حاهیلیه‌ته‌وه سۆ ماوه‌نه‌وه پزیرگ‌ریشی لی ده‌که‌ن سه‌ره‌ری گۆری سارووج و
هه‌لومه‌رجه جیاوازه‌کان.

رۆژگاری عه‌ره‌ب:

نه‌بوه‌ره‌حی نه‌سه‌هه‌ای کۆنیشکی نابیه‌ به رۆژگاری عه‌ره‌ب بووسیه‌، مه‌ه‌ست
له‌و رۆژانه‌یه که هه‌نگی ویرسکه‌ر له‌بیور هوره‌کهی حاهیلیه‌ت رویداوه نه‌م
رۆژگاره‌ش مریتی بووه له هه‌ر رۆحه‌شه‌ رۆژ^۱ کتێك هۆکاری نه‌و رۆژگاره‌
ده‌پشکێش ده‌ییس، له نه‌حهمی سوکا‌یه‌تیکی ساده‌یه، رووبه‌رووی پیاوێت بو‌نه‌وه،
ته‌ویش زۆر توپه‌ ده‌بیت، ده‌یه‌وی رووبه‌ریه‌چی نه‌و سوکا‌یه‌تییه‌ مانه‌وه نه‌و کانه‌ش
هه‌نگ له‌بیور بوو هۆره‌که مه‌ریا ده‌بیت و ته‌مانه‌ت هوره‌ هه‌و په‌یبه‌ه‌کایش به‌شدار
ده‌ین.

بو‌مه‌وه هه‌نگی به‌سوس به‌کیکه له به‌ماوانگه‌ری رۆژه‌کهی عه‌ره‌ب، نه‌و شه‌په
له‌پیداو خوشتریک هه‌لگیرساوه که له‌لانه‌ن شیعیکهی به‌ی ته‌ه‌بوو پیکروه پیاوینکی
به‌ی به‌کریش به‌مه‌ توره‌بووه و ده‌چیته‌ لای شیعکه‌ ده‌کۆزی نه‌و ناره‌و کۆپه
هه‌له‌ده‌گیرسی که مریکه‌ی چر سار ده‌حایه‌ی هه‌زاران مریسدر و کۆژاوی لی
ده‌که‌وتیه‌وه.

ده‌کۆیت هه‌م له‌شت به‌ماوه‌ی هه‌نگی (داحس و العراء) ملیش، نه‌م هه‌نگه‌ش
ماوانگی له‌هه‌نگی به‌سوس که‌مه‌ری به‌یه هۆکاری رسته‌و جۆی نه‌م هه‌نگه‌ کۆنیشکی
سوارچاکیه‌ل بوو به‌میوان هۆری عه‌سی و روپایی، نه‌و کانه‌ مشتومر به‌میوان حاوه‌نی
نه‌سه‌په‌کان دروست ده‌بیت، هوره‌کس و هه‌و په‌یبه‌ه‌کایش له هه‌نگیکهی سه‌خت به‌شدار
ده‌بن که هه‌چی که‌مه‌تری به‌یه له هه‌نگی به‌سوس.

دده. - سبیر نهو سوکایه تبه ساهیه که دهووه هوی هه لگرسانی نهو شیره
 مه وه. کته په یه ک سوو مره رمیی مارود بکه ویت دهرووی مهو هه ردهم
 - دی سدا به نو شهر وکوشار، وه داریونیکه نو نه هیه وه، ته بها پیویستی
 ، کله به کی بچوکه نو نه وهی وشت و نه به به که وه سووتمی

پوخته یه کی میژووی:

نه بدمی مه رده وای شهر به بیاسیشی ویکردوه، مهو تواتی سهر که و و
 خوسه پ - سی هه بیت کاتک به وه حیهای شارسانه ده رده چی و - گیری ده که
 شارشینی دوس حویان بهرامه ر کشانی نهو ر گیری ته بها له چه نه حاله بیکی
 که به ست به دوه ک به کانی - گیر کرده هروانه کیس له ناسیج به ست، ته بها
 نهو کاته به بیت که له بیو حویان ده که وه صملایی حیله کی، به لام نه که رهانو
 له بیو حویان به کگرتووس، نهو به توس ده ست به سهر هه موو دوبا مانگر
 له ستدا به دوه ک به رده حیهای ده راجس ته بها له چه نه حاله تنکی ده که
 نه بیت. هۆکاره که ش نه وه نهو ر ریتر به شری هوره کانی ناو بیاسه وه سهر قالی
 به لای نهو به ده - حمه ته به ل به رده به کگرتووس موته وهی له جور چی وهی بیان
 به وه حیهای ده رچن،

یه کهم زوووی له محوره ش به بیاسی عه ردهی له سهر ده ستی نه م پدوه عه رده موو
 که دوی محمه د کوری عه دویله لیزه د نواری نه وه بییه باس له هه رسی نه م پیاوه
 بکه یی نیعترف به وه ده کهم کهم توانام له ورسوو به وه له به نیی مه ر بییه که ی
 خه لکسی دیکه ش له مه د کهم توس لیزه د بکریت هه ر نه وه مده بلین. دوا ی
 حه دایکی زور توانی هوره دژ به به که ک بکات به به ل به به وه و به وه حیهای
 نارسته بن بکات به شپوه یه به موه به کی کهم توانم نیمیر توری به بیکی که وه
 دایمه زینن.

له کاتی به دایکووی نه م پیاوه بیاسی عه رده هه ر به سهر نهو نارسته به
 ده پوشت که له دیرده مایه وه لینی راه سوو، به لام له کانی مریددا نهو بیان
 کوده نه به کی که وردهی به حویه وه به ییی که هاوشپوهی له میژوود ده که به

سروششی کومه لنگه‌ی غیراقی

ده‌گورتیت چه‌گیرحال دواي چاه سه‌دیه به بیابان مه‌عولی دروست کرد
هاوشیوه‌ی نه‌وه‌ی محمه به بیابانی عه‌ره به‌حامی دابو نه‌مه‌ش هه‌له‌یه‌کی
گه‌وره‌یه ووت له‌مه‌شی پیشوو تا‌مه‌ماں بو کرد و مه‌تحرکی عه‌ره و
دگیرکاریه‌کی مه‌عولش بیی بییماں حماوریه‌کی گه‌وره‌ش له‌بیواندا هه‌یه
چه‌گیرحال هوره‌کاسی مه‌عولی مه‌گگرتوو کرد و به‌ره و دگیرکردسی حیهان
سه‌رکرانه‌تی کرد له‌لام نه‌مه‌ی نه‌بها له‌پیداو دگیرکاری کرد له‌مه‌شدا هگه به
شد‌رکردن به‌هراول‌کردسی دگیرکاری و بوی به‌سنگه‌وت، مه‌ه‌سنگی دیکه‌ی
به‌وو که‌چی محمه‌د هوره‌کاسی عه‌ره‌ی له‌ببو نایینکی بوی به‌کحست، نه‌م
نایینه‌ش مانگه‌وری بو به‌ه‌کاسی به‌به‌ره‌وری و به‌کسی ده‌ک

نیمه‌ی مکی به‌وه‌ی مانگه‌ین. هوره‌کاسی عه‌ره به‌پیداو شام‌رکردن به‌دگیرکردن و
ده‌سنگه‌وت به‌ره و جیه‌ما ده‌چوو له‌لام به‌سست ئه‌مع‌راف به‌وه‌ش مکه‌ین
مانگه‌ور حورانی نایس به‌وو هوره‌کاسی بال‌وسوه‌وه به‌ولانی مه‌تحرک‌ودا، گیایی
به‌به‌ره‌وری و به‌کسی بال‌وسوه‌وه، به‌مه‌شده سه‌رکه‌وتیکی گه‌وره‌یان
به‌ده‌سنگه‌وت له‌سه‌ده‌ی هه‌ژمه‌د، له‌بیابانی عه‌ره به‌دوب به‌اوی محمه‌د کوری
عه‌ندوبه‌ه‌د ده‌رکه‌وت به‌ویست لاسی محمه‌د بکنه‌وه به‌به‌کحستی هوره‌کاسی
بیابان به‌پیداو نایین به‌وریش به‌ره و جیه‌ما شارسناییت ئاراسه‌ین بکات،
به‌شینه‌یه‌کی که‌م توو سه‌رکه‌وت له‌لام به‌حار بووتنه‌وه‌که‌ی بووه‌رووی
شکست بوویه‌وه ده‌گرت نه‌ر شکسته‌ش محمه‌ه پال دووه‌وکار

به‌که‌م محمه‌د عه‌ندولوده‌ه‌د قه‌میه‌کی لاسیبه‌که‌ره‌ود سوو پیه‌مه‌ریکی بیعت
به‌وو به‌شیه‌ی محمه‌د کوری عه‌ندولا که به‌سروششی کومه‌لگاکه‌ی و ره‌مه‌سی
حوی گه‌یشوو ده‌یرانی به‌وو کومه‌لگاکه‌ی سروات و چاره‌سه‌ری کیشه
هه‌بووکه‌یه‌کاسی بکات که‌چی محمه‌دی کوری عه‌ندولوده‌ه‌د شتیکی له‌بویکه‌ی
به‌ده‌ری هگه له‌نه‌رکه‌ری کتب و سوسه‌ت به‌بت، به‌شینه‌یه‌کی شکلی
به‌ده‌وو به‌و نایینه‌وه حیاوریه‌کی رویش له‌ببو بلیمه‌ت و لاسیبه‌که‌ره‌وه هه‌یه

دوهم محهمه‌د عه‌مدولوه‌هاب له‌سه‌رده‌مێك سوو، شارستانییه‌ت چه‌ند خوژی
هوکاره‌کانی چه‌نگ و چه‌کی داهیا‌بوو که‌پنشته‌ر چه‌لک به‌یاده‌ناسی به‌که‌محار
سارودی داهینا. دواتریش ئوتومیل و مروکه. بویه‌ شارستانییه‌ت له‌توانای هه‌بوو
هه‌ر هه‌گری به‌بووه‌کان سه‌خته‌وه، کاتیبه‌ به‌ناوی داگیرکردنه‌وه له‌بیانز ده‌رده‌چوو
ته‌نانه‌ت دواتر توانای له‌ناوی خودی بیانز بکه‌وته‌ رووبانی به‌بووه‌گانه‌وه

به‌هه‌رحال شه‌پۆلی وه‌هابیه‌که‌کان به‌یتوانی له‌ده‌ره‌وه‌ی بیانز به‌له‌هاوێژنی
چه‌ند حاریک هه‌ولی نه‌هه‌یا له‌ به‌یووده‌ بوو دوحار به‌ها هه‌یرش به‌کرده‌ سه‌ر
چه‌ند شارنکی لیواری بیانز دایه‌ستوانیکی زوێ نه‌م شاربه‌ن کوشته‌ و
سامه‌ه‌کانیان تالانه‌کرد دوتن به‌ بیانز گه‌را نه‌وه و سرودی سه‌رکه‌و بیانز ده‌چیری
گرایه‌ نه‌مه‌ی کردیان جه‌هاد بوو له‌پیتاوی خودا !
جه‌نگ له‌بیاباننیشی و شارستانییه‌تی:

دوی نه‌وه‌ی تاوتویی ده‌تی سروشتی چه‌گی به‌دانه‌شینی کرد و نه‌ماژه‌مان بق
پانه‌ره‌کی کرد نه‌و دوحار ده‌ماه‌وه‌ی به‌ سروشتی چه‌گی شارستانییه‌تی به‌راوردی
بکه‌یر له‌رسته‌یدا چه‌گیکی زوێ به‌یوان شارنیشیه‌که‌کان هه‌لده‌گیرسیت له‌وا به‌شه
هوکاره‌کانی می مانا به‌یت و ریت به‌یت له‌وه‌ی له‌ روزگاره‌کانی عه‌ره‌نی جاهلی
به‌بیانز به‌مروه‌ چه‌گی به‌که‌می حیه‌ل له‌نه‌حامی گوله‌یه‌کی قوتیه‌یه‌کی سه‌رس
بوو که‌ نه‌راسته‌ی حیشه‌یی به‌مسی کرد نه‌و گوله‌یه‌ وه‌ل تهریک بوو که‌ شیشه‌ی
به‌نی ته‌غلوبی له‌ وشته‌ریکی به‌سوس بگریته‌..

نه‌مه‌ راسته‌، به‌لام نابیت نه‌وه له‌یاد بکه‌ین، له‌م بایه‌ته‌دا حیاورییه‌کی گه‌وره
له‌یوان چه‌سه‌تی شارستانی و چه‌سه‌تی به‌یانشینی هه‌هه‌ روشنی به‌یانشینی
وه‌ل به‌شته‌ر به‌سمان کرد، له‌سه‌ر مه‌های خوژنکران داده‌هه‌ریت واته‌ چه‌نگ و
کوشته‌ر به‌یکه‌نه‌یه‌کی سه‌ره‌کی نه‌م روشنی به‌یه‌هه‌ر نه‌مه‌ش وایکرد چه‌نگ له
به‌یانشینی هه‌میشه‌یی به‌یت و ناگره‌که‌ی خاموش به‌یت. هاوه‌یه‌ک ناوه‌ستی
له‌بوکه‌وه‌ ده‌سه‌ت به‌یده‌کنه‌وه به‌های به‌یانشینی به‌هه‌موو به‌یکه‌نه‌ و
چه‌سه‌نه‌کایه‌وه له‌ده‌وری هه‌ریکردی عه‌را و سوارچاکی و حوسه‌پادان و شه‌پ
ده‌خوینته‌وه ئاستیک بو نه‌م به‌هه‌له‌ به‌یه‌ به‌یانشینی له‌ مرسته‌یه‌کی هه‌میشه‌یی

سروشستی کۆمهڵگهی عێراقی

دایه، بۆیه ده‌بێت کێڕێکێتی مانه‌وه تێیدا تۆب بێت "ه‌شیوه‌ك لاواری ئێد وێ ده‌بێت و به‌هێری تێدا ده‌میبێته‌وه به‌کێك له شاعره‌كسی جاهیلیه‌ نه‌و مارو دۆحه‌ی له‌دوو دێره‌ شیعردا نیشان داوه و ده‌لی:

یغار علینا واترین فیشقی... یفا إن أسفنا او نفیر علی وتر
قسمات انحر شطریں بینا... هما یبغی الا وعر علی شطر^{٢١}

(وتنه‌ سوژمان هێرشمان ده‌که‌ به‌ سه‌ر و نه‌له‌ی حۆیاڕ ده‌که‌ سه‌وه، به‌بیش ئێمه‌ هێرشێڕ ده‌که‌ بێڕ سه‌ر، ره‌مه‌مان له‌ بیو- حومال کردوته‌ دوو به‌ش، یار نه‌وان هێرش ده‌که‌ به‌ سه‌رمان و سه‌رده‌که‌وێ، یه‌بیش ئێمه‌ هێرش ده‌که‌ بێڕ و سه‌رده‌که‌وێ. - وه‌رگێتی.)

که‌چی شارستانیته‌ له‌ سه‌ر به‌ عه‌به‌کی دیکه‌ بوو یا دا تراوه‌ حه‌ك بو به‌ ده‌سته‌ نه‌ناسی نژۆی حویاڕ په‌دا بو پێشه‌ی حور و حور ده‌س، یار پێشه‌ی هێکری و یه‌بیش پێشه‌ی ده‌سێڕ به‌شیوه‌ی نه‌شته‌ویی کێڕکێ به‌ سه‌ر پێشه‌ کاس ده‌که‌، بێهوه‌ی حویاڕ مریش و مار تالان بکریته‌ حکومه‌ بێکیاڕ هه‌ به‌ کار ده‌کات بو گه‌شه‌ پیدای به‌ ره‌م له‌لای ده‌بیشتوان بۆ نه‌وه‌ی ده‌هاتی ساح ریاتریته‌ حه‌گه‌ له‌ به‌ش حکومه‌ت هه‌وێ ده‌دات هه‌ر مەلایه‌ بێه‌کی تۆسێ بێوان حه‌ك سه‌ر کوته‌ بکانه‌ وه‌، بۆ نه‌وه‌ی به‌ ره‌مه‌ نه‌نیان لاوێ نه‌ بێت و باج که‌م نه‌ بێته‌ وه‌.

سه‌ ده‌رت بو حه‌ بگانه‌ی له‌ سوێر شارسته‌ به‌ کایش هه‌ لده‌ گێرسی، نه‌وا ریاتری سیاسیه‌ به‌ وه‌ل کۆمه‌ لایه‌تی مه‌ به‌ سم نه‌ وه‌ به‌ نه‌وا حه‌ بگانه‌ له‌ بیوان ده‌ وه‌ له‌ تانی حیا حیا وه‌ له‌ نه‌ بده‌ی مەلانی له‌ سه‌ر به‌ ژۆه‌ بده‌ی و نا ما به‌ کابیه‌ وه‌ دیروست ده‌ بێت. هه‌ر ده‌ وه‌ تیک ده‌ به‌ یوی سامان و ده‌ سه‌ لاتی له‌ سه‌ر حه‌ سینی ده‌ وه‌ له‌ تانی دیکه‌ وه‌ زیاتر بیت بو به‌ کانیک هه‌ سێ ده‌ کات تۆ بده‌ی هه‌ به‌ نه‌وا حه‌ بگیک به‌ ریاده‌ کات

بکۆلی له‌ وه‌ ما که‌ بێ ده‌ وه‌ له‌ تانی شارستانی، له‌ م لایه‌ به‌ وه‌ له‌ هه‌ ره‌ کانی بیانان ده‌ چێ، هه‌ ره‌ مه‌ مووێڕ له‌ پێبو مانه‌ وه‌ رکا نه‌ری ده‌ که‌، نه‌ لام سروشتی حه‌ گ له‌ میا ما ده‌ شیبی حیاواری له‌ شه‌ری شارستانیته‌ هه‌ به‌ له‌ وه‌ به‌ هه‌ نه‌ به‌م نه‌ گه‌ر بلیم حه‌ رگ له‌ بیانان

سروشستی گۆهه‌نگه‌ی عێراقی

سه‌رده‌ته و ناشنی تییدا حاله‌تیکێ رگۆزده‌ه، که‌چی له‌شارستانیه‌ت ناشنی سه‌رده‌ته و جه‌نگ راگۆزده‌ه

شارستانیه‌ت ناتوسی به‌حاله‌تی جه‌نگی هه‌میشه‌یی گه‌شه‌هه‌کات، چونکه‌ زیانی نابووری شارستانیه‌تی ته‌نها به‌ ناشنی ده‌ژی، بۆیه‌ کاتێک ده‌که‌وتنه‌ جه‌نگیکه‌وه‌ ده‌ه‌وی به‌روونێر کات کۆبی به‌یی و سه‌ر له‌بوی به‌گه‌ڕیته‌وه‌ سه‌ر زیانی ناشتیا به‌هه‌ورتی ده‌ه‌ول به‌لێن، زیانی نابووری له‌شارستانیه‌ت له‌سه‌ر سه‌مای کێرکی هه‌م نه‌هه‌م ده‌دریت، که‌چی له‌بیانیشی به‌سه‌ر سه‌مای خورنگردی توند ده‌یت

ئه‌مرو تیپیی نه‌وه‌ ده‌کریت سه‌رحه‌م ده‌وله‌ت مانگه‌شه‌یه‌کی به‌رر بۆ ناشنی ده‌که‌ن نه‌مه‌ مانای نه‌وه‌ بیه‌ ده‌وله‌تان ده‌یانه‌وی ته‌هه‌کاری و ناماچه‌ ده‌که‌یاب له‌گه‌ڕ بێن، یان واز له‌ رکه‌به‌ری مانه‌وه‌ ده‌هه‌ن، چونکه‌ رکه‌به‌ری بۆ مانه‌وه‌ له‌سروشستی مروی هه‌تمه‌ و ناتوانی لێی ده‌ریازیه‌ت، به‌لام ده‌وله‌تان به‌هه‌ولیه‌ درکه‌یان به‌وه‌ کردووه‌، کێرکی ناشتیه‌ به‌ ژیر چاودێری یاسایه‌کی بێوده‌وله‌تی وگشتی هه‌ن و به‌سوودته‌ر له‌ شێوزه‌ کۆنه‌که‌ی جه‌نگ

ئه‌و مانگه‌شه‌ به‌ره‌ی ناشنی به‌یو ده‌وله‌تانی شارستانیه‌ته‌دا، ده‌یت رۆژێک له‌رۆژ به‌ری هه‌یت ها روویا دره‌نگ، رۆژێک دیت یاسایه‌ به‌سه‌ر ده‌وله‌تانه‌وه‌ رار ده‌یت و ده‌چو یاسا به‌سه‌ر به‌یشتوسی هه‌ر به‌کێک له‌و ولاته‌ راله‌ به‌هه‌ش به‌یت ئومیدیک بۆ گه‌شه‌کردی شارسانای مروی بیه‌

تیپیی کۆتایی:

شه‌ر و کوشتا رمان به‌یه‌کن له‌گه‌رگه‌ترین سیماکانی بیاناشیشی دانا نه‌هه‌ش له‌سروشتی روشسیری بیاناشیشی هه‌نقولاوه‌ نه‌گه‌ر و نه‌یت نه‌وا که‌سیکی به‌هه‌و له‌بیان ده‌می، چونکه‌ بیان به‌ره‌می که‌مه‌، ده‌یت دانیشوانی هه‌رش بکه‌نه‌سه‌ر به‌کتر و به‌کتر تالان بکه‌ن بۆ نه‌وه‌ی بۆن.

نه‌گه‌ر به‌یتمان به‌هه‌مکان واز له‌ غه‌زاکردن و کوشتا ده‌هه‌ن، نه‌مه‌ مانای نه‌وه‌یه‌ نه‌وان به‌ره‌و خۆ ده‌ریازکردن له‌ روشسیری بیاناشیشی به‌ره‌و جیهانی شارستانیه‌ت ده‌چن، نه‌هه‌ش ئیستا که‌م یان زه‌ر له‌هه‌ندیک ناوچه‌ی بیابانشینی رووده‌ات، تیپیی

سروششی کۆمه‌لگهی عێراقی

ئەم دیاردەیه‌ له ئەجد و عێراق و لیبیا و جەزائیر دەکرنێت ئەمانەش زۆرتەین ناوچەیی بیابانی جیھانیان لەخۆیەوه گرتووه.

داهەبە بویبەکان، له ئۆمومبیل و عێزکە و تۆپ و تەمەگ هتد وایکردووه منوازیت دەسەڵات بەسەر ئاسایشی بیابان عەسەر بکریت و کۆمەنۆلی شەڕ و کۆشەر بکریت شەرستەتیی نۆی دەتوانی بەدخی بێدن شۆڕ بێتەوه؛ بەشیوەیه‌ک وایکردووه بەلو بەرەره هیری پێشەکانی شارنشینیی هت.

ئەمەش ماسای ئەوه‌به‌ روشمیری بیاباننشینیی زۆریان لێهنگ بەره‌و ئەمان و لەناوچوون دەچیت ئەواتۆسی ئەوه‌یه‌کی زۆر حوی لەسەردەم تەوژمی سەهیری شارستاییەت بکریت روشمیری بێدەستییی گەتێک لەسەددەکی پێشوو دا جوراگر بوو، بەره‌و ئەوه‌بوو لەحاحی بێدەستەکی حۆبێد گۆشەگیربوو. ئەوه‌ دوی ئەوه‌ دەژیا، لەشەورێکی سەگۆردا ئەوکات شارستاییەت بۆسی ئەوو ئێنیدا شەورێتەوه‌ و کاریگەری لەسەر هەبێت تەنانەت زۆرجار بەدووەکان لەبیابان دەردەچوون و کاریگەریان بەسەر شارستاییەتەوه‌ دەبوو، ئەوه‌ی شارستاییەت تۆسی بەرپەرچیان بداتەوه‌ مەلام ئێست بڕودووەکە پێچەرە بۆنەوه‌ سەردەست ژێردەست و ژێردەستیش بۆنە سەردەست

لەوه‌یه‌ پەتێک بۆی ئەگەر روشمیری بیاباننشینیی وەک دەتێی بەره‌و لەناوچوون دەچیت، گەواتە بۆ ئێمە حۆمان بەتوێژینەوه‌ی سەرقال بکەین؟

لەراستیدا ئێمە بەتوێژینەوه‌ لەبارەیی روشمیری بیاباننشینیی، بۆ ئەوه‌مان ئێیه‌ گەت سەجیرۆک و قەسەکانی بەدووەکان بەسەرپەرین، وەک هەتدێ کەس پێیانوایە، بەلکو دەمانەوی لەخودی حۆمان بکەین بیاباننشینیی لەسەرمانەوه‌ کاریگەری حوی لەسەر مێزوو و پێکەتەیی کۆمه‌لگەمان داوه‌ لەره‌ ئەوه‌ ئێمە ناتوانس لەو کاریگەرپە بکەین ئەگەر توێژینەوه‌یه‌کی ورد بۆ ئەم روشمیریپە نه‌کەین.

ئەمرو دەستتوانی بێستەمیی عەرەب دەگەت ٨ مێو کەس رێژەیی هۆرەکی سەدو نه‌ جەرەگیکی دەستتوان مەردە دەکریت ئەوه‌ش شارارە بییه‌ ئەم رێژەپە ئەولامکەوه‌ بۆ ولاییکی دیکە حیاوهره‌ سویمووبە لەسعودیا هۆرەکی له‌ ٧٥/

سروشتی کۆمهڵگهی عێراقی

دایشتنوار پێکدههێنس له عێراق ۲، له سووب ۱۵ کهچی له میسر به پێژه بهکی
 رۆر کهمه، له وانهیه له ۵٪، ی دانیشتوان بێت

له واقعهیشدا کاریگهری بایانیشییه له نیشتمانی عه ره ب ته بها به و هۆرانه وه
 فه تیس باکریت، مه لکو دایشتنوا ی گو به کا بێش ده گرێته وه، نه گهر به ریزه به کی
 که مێریش بێت، ته مانه به شینوه به که به شیوه کار کاریگهری به سه ر دایشتنوا ی
 شار ه کا نیشه وه هیه.

ئه مه ش رۆر به روونی له عێراق نییه ده گریت، که له به شه کا نی دا ها تو دا با سی
 ده که یه خه لکی گو ده کار به وه ی دایشتنوار پێک ده هێنس ته وایش له سووب و خه یکی
 کۆمه لایه نی ده ژین، له زو ر به وه وه له به نو کار ده چر که چی به شه کی دیکه
 دایشتنوا بێش خه لکی شار، نه ویش که و نه وه ته ژیر کاریگهری به های بایانیشییه،
 نه مه ش له نه حای به ریه که که و نیا ی له گهر هۆر ه کا نی با س و هوره لادییه کا نی
 ده و به ریا ی نه گهر دروست بێت به لێ یه رۆرک به وان به روو که ش شاریشیه و
 له سووب روکیشتا به ده نه مه ش وایکرو وه هه یه ک سیمای نوو ها قی که سینتی له سووان
 دا به ریلو بێت

را با یاسی کۆمه لدا سی و را ها سووب، دایشتنوار مۆ دوو خۆر پۆ یه یه که خه لکی لادی
 و خه لکی شار، به لام له ولاتی نی مه ده بێت خۆریکی دیکه ریا د بکریت نه وش هۆزه
 کۆچه که ره کا نی به ده کا سه هه ر به کێک له و خورانه به ولاتی نی مه له سووب و خه
 کۆمه لایه نی تابه ت به خۆی ده ژێ، که چی هه ر هه مووبس کاریگهری به سه های
 به ده کار، حیاواری مینایشیا ی به بها له مری کاریگهری به به که و کارلیکردیه نی
 له گه ن به ها کا نی شار ستانی.

ده گهر نه وه سه ر نه و قسه یه م و ده لیم رۆر پێو یستمان به وه هه یه کۆمه لدا سییه کی
 تابه ت به خۆمان دایس، هیوا شم و به نو یژه رسی عه ره ب ناو ریک له مه به ده وه و
 له پێتا ویدا ها ریکار بن.

بەشى چۈرەم

قولايەكانى روشنىرى پىيادىشىنى

پىشتىر وتماق رورنىڭ لەتۈنۈرەنى پىيادى، ئەوانەنى تاۋتوتى بابەتى پىيادىشىنىيان
 كىرۈۋە نە رۇزەلاتىاس و گەشتبارەۋە، نەشپۈەپەكى قىيىيانە لە پىيادىشىنى
 نەگەيشتۈۋى لە ئەسەمى ئەمەشدا كەتۈنەنە ھەلەۋە و ژمارەنى ھەلەكەيشتىيان
 كەم بىيە ئەوان لەدەرەۋە سەيىرى پىيادىشىنىيان كىرۈۋە و نەچۈۋەتە
 قولايەكانىۋە. ئەوان بەتۈنۈرەنى روشنىرى پىيادى سەيىرىيان كىرۈۋە، بۇيە بەپىنى
 ھەلە و پىيۈەرەكەسى حويال شۇرۇفەيان كىرۈۋە، ھەلام نەگەر نە ئىۋىۋىيى رۇشنىرى
 تاپىتەكەنى پىيادىشىنى سەيىرىيان مۇردايە، ئەۋ ھەرىدە دەرەكرا تۈۋىشى ئەۋ ھەلە
 نەدەيۈۋى.

جىيى داخە ھەندىك لەتۈنۈرەنى عەرەبىش دەرەۋە ئەۋ ھەلەۋە، كە پىيادىيەكان
 تىنى كەتۈۋى لەۋانە لەنەر لاساى كىرۈۋەنى پىيادىيەكان بىت، چۈنكە تا ئىستى
 لەلەي ھەندىب كەس پىيادى نەكەسىكى دۈۋر لەھەلە دەناسىرت و رىياد لەپىۋىست
 گەرە دەرەكرا ديارە ئەۋ كەسانە بىرل سەۋە ماكان پىيادىيەكەيشتى مەۋىش و ۋەك
 ئىيە ھەلە دەرەكرا.

بۇچۈۋى ئۇلىرى:

بەكەك لەۋ تۈنۈرەلەنى لە تىگەيشتىنى پىيادىشىنى ھەلەنى كىرۈۋە. ئۇلىرى
 رۇزەلاتىاس نەم رۇزەلاتىاسە كۈمەلىك ۋەسەنى مو پىيادىشىنى كىرۈۋە،
 لەۋاقىمىد دۈۋرە ئەۋ كىتەيىكى لەمارەنى عەرەنى خەيلىيەت مۇۋسپۈە ئىيىدا
 ھاتۈۋە " پىۋى مەۋى، لەرۈۋى سۇردارىيەۋە قالىگىرە، خەبالى كەمە رىتەريەخ
 بە ماددە دەدات، زىياتر لەۋەنى مەيەخ مەلەپەنى مەنەۋى بىدات نەمەكارە،

نێڕۆسینکی ماددی بو شنه‌کان هه‌یه، تکه پێوسه‌ی نه‌و نه‌حامه‌ره نه‌ده که شنه‌که چه‌ند سوودی به‌ره‌هه‌ستی بۆی هه‌یه^{٩٥}

نێڕۆد و نه‌رده‌که‌وێت ئۆلیری به‌یروانیی گه‌شتیارێک یان دررگایێک سه‌یری سیامانیشیی مکه‌ت، به‌لایه‌ن نه‌دوه‌کانه‌وه رێگری یی کرسیت و سامان و حه‌وسه‌رگی تالان کرانیست بویه نه‌و به‌رپاره‌ نۆده‌ی له‌دره‌ی نه‌دوه‌کان دوه نیمه‌ بکۆلی نه‌وه ناگه‌یه‌ن پیاوی نه‌و تالانکه‌ره، بێشتریش ئاماره‌مان سۆ کرد به‌دورور حه‌ره‌ له‌ تالان ده‌کات، به‌لام له‌رستیدا نه‌و حه‌ره‌ی له‌به‌ر به‌هه‌ ماددیه‌که بیه، به‌لکو نه‌مه‌ توای مروه‌ت وه‌حشه‌ده‌یه‌ی پێ ده‌دات وه‌ت بێشتریش وتمان "پیاوی نه‌و تالانکه‌ری به‌خشه‌ره".

نه‌گه‌ر ئۆلیری به‌و نه‌دوه‌کان ده‌ژێ، به‌قۆلی به‌روشسپیری کۆمه‌لایه‌تی نه‌وان تێده‌گه‌یشت، نه‌وا بو‌چوونه‌کی پنجه‌وه‌ی نیست ده‌سوو به‌و کتێد تالان ده‌کات وه‌ده‌سته‌که‌وته‌کانیا به‌وه ده‌گه‌ڕێنه‌وه ناو هوره‌کانیا، بونه‌وه‌ی له‌گه‌ڵیان به‌حشه‌ده‌یی نه‌حام به‌دن یانیش له‌ میوان و دروسکانیا حه‌رحی بکات

له‌راستی لانه‌م نه‌گه‌ر مایم، به‌دوه‌کان له‌هه‌موو که‌سیک ریا‌تر حه‌ره‌ له‌ناوایگی باش ده‌کات بویه ده‌یه‌یه‌ن به‌کێک له‌و قوربانی به‌حوی وه‌هه‌موو شنه‌کایی حۆی ده‌دات، بونه‌وه‌ی له‌ناو حه‌لکد به‌حشه‌ده‌یه‌ مروه‌ت به‌اسپریت

گره‌گه‌ترین هوکاریش که ده‌یه‌ته‌ هۆی نه‌وه‌ی پیاو متوانیت فرما به‌وه‌یه‌ی ویاواگ له‌ناو نه‌دوه‌کان به‌ده‌ست به‌یه‌تی، نه‌و ده‌یه‌ت ئارا وه‌حشه‌ده‌یه‌ت، وه‌ تالانکه‌ره وه‌حشه‌ره‌یه‌ت نه‌و له‌یه‌ی هه‌روێش به‌یه‌تی وه‌ ده‌سه‌که‌وه‌ی ده‌یه‌ت، دواتر ماوه‌سگ و فرما به‌وه‌یه‌ی له‌یه‌ی به‌حشه‌ده‌یی و مروه‌ته‌وه به‌ده‌ست ده‌هه‌تی نه‌هه‌لحه‌یار روی باسی هۆی شه‌مه‌ر ده‌کات که به‌کێکه له‌ هۆزه مه‌واوه‌یگه‌کان عێراق، ده‌لی "عجیل یاوه‌ر فرما به‌وه‌یه‌ی هۆی له‌رنگی داگیرکردن وه‌حشه‌ده‌یه‌ی به‌ده‌ست هه‌یا، نه‌و عه‌رای ده‌کرد و له‌عه‌زاکانیشی سه‌رکه‌وتوو ده‌سوو، دواتر ده‌سته‌که‌وته‌کایی به‌سه‌ر مه‌له‌کایی شه‌مه‌ر ده‌ش ده‌کرد^{٩٦}

^{٩٥} de lacy o'leary (Arabia Before Muhammad)p 20
^{٩٦} عبدالجبار الرزوي (البيديه) هن ٢٨

فدراهمیوں کے بیانات سنیں:

پیاوی به د له مایای همراهه منور وگډ به د ناگات، وډ نه وهی پیاوی
شارشپن تڼی ده گات شارشپن له وه ده گات چاکنډرین ریگ مو نه وهی سژنوی
وکه رامه تی خوی له روژاسی داهتوود مسوگره مکات، نه وهی په پاروسامان به هه مو
خوره کببه وه مو خوی گل مد سه وه، له مه شد دروشمی نه وه ده بیت "پاره ی
سپی مو روژي رهش" خا نه گره سو روژن له روژ سووشی ناحوشی سو، نه
پاره هره هه مپوهه دهرده هیسی وله پیداویسته که حه رحی ده کب، هه مه ش
که رامه ت وژانن خوی ده یارنری

که چي مډول همه دنگت و فغولی ناکاب پاره شو نهو سوودی بائیت کانتیک
 برسینې رووی تېدهکات شراوه بیه مډول نه ژپیدا ریتر له هر شنب له برسینې
 دهرسی نهو ستوی پاره محوات یس خورکیک له نیاسان بکریټ، مویه نهو
 ددهوی دوساگ کوک نهو موهک پاره لیره شهوه و ته کی حنه می تای
 هاتوه. کانیب فوسره گه ی بهر ریده روپی له محشده یی گله یی لیکر دوه
 ونه ویش و دلامی ددهاته و ددهلی:

أماوي؟ إن المال غداً ورائع ويبقى من المال الأحاديث والذكر"

(واته: حاتم ناوی ژنه‌ک‌ی ده‌مینې ده‌لړۍ: نه‌ی ماوړه سامان دیت و ده‌پړا،
نه‌وړی به سامان ده‌مېنښته‌وړه نه‌بیا بېوانگه - وه‌رگېږ)

له واته يه كيك پېرسېت كاتيك پرستى توند ده بيت. سووډى ناويانگ بڼ
كهسى نه د جبهه^۹ له راستيدا ماوبگ سووډنكى روى له زياي (سه د) هه به،
به لايه كهوه ده توى مرمره وايي ولايه گر به ده سته سى. به مش ده توانى شه
وت لاكارى بكات له لايه كى ديكه شه وه وا له خلك ده كات نه كتى به هه مېنى
به هه مېنى چې وه نه له وپه ده هاتوه^{۱۰} به ره بيتن به سه روت هور بيتوه له
لاوريدا^{۱۱} به دوه كار به و حاله د هراي په كتر ده كه وي وكه سى به به حشندوش
به (جابر عترت الكرام) ده سف ده كه ن^{۱۲}.

٢٥٠ "عهد محمد الحرفي (الحياة العربية من الشعر الجاهلي) ص ٢٥٠

چيروکي ڄام: پکيک به چيروک به پوڏاگه کاني عمر به مڏنري به چنسلوڊه پيو هجڻ به رڳهت به ايت به اسي مگن به وڙگن

سەلام پېيۋى قىرچۇك و رەزىل، گلەبى لى دەكرىت و بەخۇبەرسىت و پۇلەكى دەندىرىت خەلگ لىنى دۇر دەكەبىتەرە و جىگى رىق و سوكەبەتى خەلگ دەبىت، تۇبە رۇد رۇبەرووى دەندىرىتى و تالامكارى دەبىتەرە. ئەگەرىش رۇزنىك ئوۋشى ئەھمەتى بىت كەس ئەپىيائى ئاكەۋى سەرەراي دۇرئىسى سامامى، دۇبامگىشى دەدوربى شاعىرىكى خاھىلى ئەمەزەي تۇ ئەمە كرۇۋە و دەلى ومىك ئا فضل فىمىخل بىفۇلە على قومە يىستىن غنە وىنەم“
(وانە ئەۋەي سامامى ئەبىت و لەگەل قەۋمەكەي سەخىل بىت، ئەۋاۋى لى دەھىتىن و گلەبى لى دەكەن- وەرگىپ)

يەكەل ئەگىرىتىن شىۋەك مال سامان لەلەي سەدو، بىتەبە لەۋەي جەندىرگىر ووشىرى ھەبە ئەمەش ھەراھەم ئاكرىت لەشۋەي گەل سەۋەي پەر سامان لەشارسايىبەند ھەردەم ئەۋ سامامەي سەدو رۇبەرووى داگىرگىر و تالامكارى دەبىتەرە. ۋەل بىمىمال لەۋ رۇزگارەمان سەۋەك سامان بە (چىلگى دەست) ۋەسە دەكەن، گۇبە دىت و دەپو كەۋتە لەبەر ئەمە سەدو كۆكرىدەۋەي ئاۋابىگ بەگىرىگىر دەزانى ئەۋەك كۆكرىدەۋەي سامان.

بۇچوۋىنىكى دىگەي تۇلىرى:

ئۇلىرى پېۋى سەدو سەبۇۋە ۋەسە دەكەت تەبەت رىاتىر لەمەش پىنۋايە سەدو رقى لەھەركەسىل دەبىتەرە چاكەي ئەگەل بىكات، چاكەكرىد ھەستى ملىكەچى ۋاۋى پىگەي لەلە دەۋرۇبىسى، ۋا ھەست دەكەت قەرزى ئەۋ چاكەكارەكە دەبىتەرە " ئەمەش ۋ دەكەت سەۋۇك ھۇرەكەي پەر سەركىدەي خەلگەكەن، لەبەكەم رۇزى سەۋۇكەتى جوى سەسەر ئەۋ، پىشېبى ئېرەبى ۋىق وحبابەتى لى بىكات تەبەت ئەگەر دوستىكى زور بىرىكىشى بىت ھەلچوۋى سەدو بۇ سەر ھەردەسەلانىك يەككە لەۋ بىنېبەي رىخىرەي ئەۋ ئاۋان ۋاپا كېسەمان بۇ شۇۋە دەكەت، كەبەشنىكى گەۋرەي مېنۋۇي غەرەب پېل دەھىنى سەرىنى ئەۋ بىنېبەش رۇسەي تەۋرۇپىيەكەس ئەۋ رۇزگارەمى جىسە ھەلەۋە، چەندىن قوربايىس دا، كەدەكر، سەيدەن رەھمەتى ھەمبەۋايى كرىدى غەرەبە

سروشستی کۆمهڵگهی عێراقی

وره بکردنه وهی ملکه چی نۆ دهسهلات، نه ماسه ناستهنگ سوور له بێردم نه وهی عه ره ب مه ره و شارستانییه تی روژنا وایروات " سهرده ده بیس نۆلیری پیتیوایه نه وروپیه کار له تینگه یشتی بیابانیشیی هه له یار کردوه . درکیش به مه ماکات خۆی له هه موویار زیاتر که وتۆته هه له وه .

به هه ره جار . به بوچوونی مر به دو دور بیه به ناکاری وه هادری . له و نه شه وه دیرییه کی رۆزی هه بیت نه مه ش له زیر رۆشایی نه و توێزییه وه یه ی نۆ خه سله ئی رۆشنبیری بیابانیشیی نه به مامان سوو سه یر بیه کاسی به دو وه ک پیتشر ناهاژه مان بۆ کرد نایه وی که سیک به هۆی شیکه وه له سه رووی نه و بیت، نه و ده یه وی چاکه له گه ل خه لکه وه بیت، نه وه ک خه لک چاکه ی له گه ل بکه ن . شتر سوور وانه هیر ورسوور سوو به دو ده یه وی چاکه کرد روت بکه نه وه . به پنی نوای حوی ، حودی حوی ریش نه به امی سات نه مه ش وی لیکرم وه هاداری به خه سله تنگی رۆشنبیری بیابانیشیی بزانه .

له گه ل نه وه شدا بکۆلی به وه بکه ین . به دو له وانه به رفی له که سیک سین وه چاکه ی به سه ره بنت ، له وانه به رق وکیه له و که سه هه لگریت ئینه له و لایه نه وه له گه ل نۆلیری کوکب . به لام تا نه و حانه له گه لی سووین که پنی که پشوووه . تا به دو به ناپک و رلم وه سف بکه یی ده گریت مگوتریت پپوی به دو له به رانه چاکه کاری هه ست به مملانی بیوون دوو پالهری دژ به یه کتر ده کات له لایه ک هه ست به رق و ئیره یی ده کات له به رمبه چاکه کار و به رل سووی به راسی . له لایه کی دیکه وه هه ست به پپویستی به وه هاداری ده کات بۆ نه و چاکه کاره . چوکه نایه وی قه رز و ژیرکه ونه به یینه وه

به هه ره جار . باگریت له سه رق وکیه ی له چاکه کار . گله یی له به دو بکه ین . چوکه چاکه کاری به دو له رۆز لایه وه سروشتی هیر و حۆه لکیشار له حۆیه وه ده گریت نه مه ش و ده کات رق و ئیره یی بکه وینه دلی نه وکه سه ی چاکه ی له گه ل کراوه چاکه کار رۆسه ی کت . به پالهری به ره یی و مروفایه تی ویریکسووه وه له خودا چاکه ناکات . به لکو به پالهری به رکردن به دو باگ و مرمابه وه یی

فرمانده‌یایی رده‌سی که‌سی دیکه ناکات، نه‌یانه‌ت نه‌گه‌ر ساوک وبرا و سه‌رۆک هۆر ده‌که‌شی بێت، نه‌بها نه‌گه‌ر له‌مه‌ر ئاڤووی حۆی ناچار بێت^{١١٢} سێیه‌م شارستانه‌ت له‌سه‌رده‌می بویدا، ده‌یه‌وێ ئه‌و کۆنه‌ی جییا به‌تی که‌م نکاته‌وه، که‌ له‌مر دودا هه‌بوو بویه‌ زۆریک له‌حه‌ک ده‌توس سه‌پینی توانای که‌سی و بارودوخی تایه‌تیار به‌پله‌کاسی جییا به‌تی به‌ر سه‌وه‌ له‌هه‌شدا ئه‌و کێژکینی و نێره‌ییان له‌بیودا بیه‌ که‌ له‌ناو سه‌دوه‌کان هه‌یه‌ ده‌توانس هوکاری نه‌مه‌ش ئۆ سروشتی شارستانیه‌تی سۆی ئه‌گیر سه‌وه‌ ئه‌و هۆکار سه‌ی چاپ وگواسته‌وه‌ وگه‌یاندن که‌ له‌شهرستانیه‌تی سۆی هه‌راهه‌م بووه‌، و ده‌کات که‌ سێکی ده‌رکه‌وتوو له‌سه‌رت سه‌ری وڵاته‌کی و له‌سه‌رت سه‌ری جیها بێش لایه‌گر و سه‌ر سامی یۆ په‌ید بێت له‌مێو ئه‌و هه‌و دار و لایه‌نگرا نه‌میگومان که‌ سامیکی به‌نێره‌یی هه‌ن ده‌یانه‌وی پیلانگیری سو که‌ سه‌ به‌ناو ده‌که‌که‌م، به‌لام کاتک ئه‌و که‌ سامه‌ به‌راورد ده‌کرێش به‌ لیشاوی هه‌وادرس ئه‌و روز که‌م، بۆیه‌ ناچار له‌مه‌ر سه‌ر ئه‌و نه‌وژمه‌ ئه‌عتراف به‌ ده‌رکه‌وتی که‌ سه‌که‌ بکه‌ن.

به‌هه‌رحال، نه‌سته‌مه‌ نه‌مه‌ له‌په‌نانه‌شی سۆسه‌وه‌ له‌راستیدا ئه‌مه‌ بکۆلی له‌وه‌ ناکه‌ن که‌ سه‌پیت هه‌بوو له‌ناو سه‌دوه‌کان ناوایگیکی هه‌رواسان له‌بیانان په‌یدا کرد، به‌لام نه‌وانه‌ ژماره‌یان که‌مه‌، زۆر جابیش سۆی مه‌ردسی ئه‌و ناوایه‌گیان وه‌رگرتوو له‌ژایا پد نێره‌ییان ریه‌ر به‌ سه‌ر ساموور بیه‌یوه‌

که‌ سێکی به‌ناو هه‌ر که‌ به‌هۆی ئه‌مه‌ که‌ سه‌به‌کاسی حۆی به‌ر ده‌یه‌یه‌وه‌، ئه‌وا که‌ سامی به‌نێره‌یی و جه‌سود له‌ده‌وێ به‌ری ریه‌ ده‌ن، ئه‌وان ده‌یه‌یه‌وی ریه‌گری لێ بکه‌ن و به‌سه‌ری ریه‌ن هه‌ر به‌کێک به‌و له‌ حۆی ده‌پرسی موچی نه‌و که‌ سه‌ بایه‌ی له‌م به‌ر سه‌ر بویه‌وه‌^{١١٣} تپ ئه‌و له‌م باستره‌ و ئا به‌نی و به‌خشنده‌یی به‌م ریه‌تره‌^{١١٤} ئه‌و کاته‌ هه‌ست ده‌کات، مه‌یی ئه‌وه‌ی هه‌یه‌ به‌هۆی به‌گییه‌کاسی بیاوه‌ که‌ بکه‌یت و به‌یه‌یی و ئاشکر له‌هه‌ای که‌م نکاته‌وه‌

هۆر ده‌کاسی میده‌ن، به‌شبه‌وه‌یه‌کی ریه‌یه‌ی بچووکی، ناکه‌کاسی به‌شبه‌وه‌یه‌کی شه‌خسی به‌کتر ده‌یاس ئه‌م جوړه‌ باسه‌نه‌ش ئاستی ئه‌ردسی به‌پور ناکه‌ک

هه‌رزه‌ه‌کاته‌وه هه‌وشیوه‌ی نه‌مه‌ش له‌لای شاره‌شبه‌ه‌کێ ده‌بێت کاسی له‌یه‌ک گه‌رد ده‌ژێ. به‌لام هه‌واورییه‌که نه‌وه‌یه شاره‌شبه‌یه‌ت تواسنی نه‌وه‌ی به‌تال به‌حشیوه هه‌روحه‌یه‌یه‌کی عه‌روو بچیت. پێگه‌ی به‌رز به‌ده‌ست به‌یه‌ی. بێنه‌وه‌ی کۆپی گه‌ره‌ک رێگری لێ بکات. که‌چی له‌بیان تان نا‌توانی له‌په‌یه‌یه‌ندی هه‌زه‌که‌ی بپه‌چریت، ده‌گه‌من نه‌یت. نه‌و له‌وه هه‌زه‌که‌ی له‌دایک ده‌بێت و له‌ویش ده‌مێت هه‌ر له‌ویش به‌یه‌ی هه‌سه‌وه‌ه‌ک ده‌کیشی. هه‌تات و سه‌ه‌لوکه‌کان به‌یه‌یت تو‌بیان له‌هه‌زه‌کانیان ده‌ره‌چن، نه‌وانیش ژماره‌یان که‌م بوو.

دوو‌پو‌وی له‌ بیابانه‌شینه‌دا:

وت‌هر به‌دو مه‌لبال بو رشکاوی وته‌حه‌یه‌یه‌ک ده‌یه، بویه روو‌خ‌وشی ده‌ورده‌ له‌لای نه‌و که‌مه نه‌مه‌ش ما‌ی نه‌وه‌یه دوو‌پو‌وی (لهاق له‌لای نه‌وان لا‌وه‌ یه‌ر ده‌گه‌سه، به‌مه‌ش له‌گه‌ر شاره‌شبه‌ه‌ک به‌یه‌که‌تر هه‌واوری. که‌چی بێه‌دا روو‌ه‌رووی گه‌شه‌یه‌ک ده‌بیه‌وه نه‌ویش نه‌وه‌یه قورش به‌ رشکاوی مه‌دوده‌کان به‌ دوو‌روو وه‌سه‌ف ده‌کات" لا‌عراب شه‌که‌را و یفا‌ق و اح‌درا لا‌یسه‌وا ح‌ودمه‌ ابر‌الله علی‌رسوله^١ وه‌ک ده‌ره‌ و شه‌ی (لا‌عراب) له‌ره‌ای قورئانه‌، مه‌دوده‌کان، مویه نه‌مه‌ری له‌ ته‌فسیرکردنی نه‌و نه‌یه‌ته ده‌لی نه‌عراب نه‌و که‌سه‌یه‌ن که‌ له‌ بیابان ده‌ژێ، سه‌سه‌حه‌تیه‌ی که‌سه‌وور به‌ره‌مه‌ر توحیدی ح‌ود له‌حه‌لکی نا‌وه‌ده‌ی، گو‌ند وشاره‌ه‌ک، دوو‌روو‌تر بوو به‌ره‌رولم و ده‌ره‌قی نه‌وان، به‌ره‌ نه‌وه‌ی که‌مه‌تر چاو به‌حه‌لکی چاکه‌ه‌واز ده‌که‌ن، بویه ح‌ود به‌مشیه‌یه وه‌سه‌فی ک‌ردوون نه‌وان ره‌قه‌تیه‌ی ده‌س هه‌یه، که‌مه‌تیه‌ی رابه‌ریان له‌ده‌ری ح‌ودوه هه‌یه"

وه‌ک ده‌ره‌که‌وێت نه‌و دوو‌پو‌وی یفا‌ق که‌ قورش و نه‌مه‌ری ماسی ده‌که‌ن، به‌و مه‌یه‌یه‌یه که‌ کومه‌له‌سی س‌وی تینی ده‌گات نه‌وه‌ی به‌ره‌د شانه‌ی ماسه‌ و شه‌ی یفا‌ق) ره‌وه‌یه‌که له‌ هه‌یانی نیسه‌له‌ بو وه‌سه‌فکردنی کومه‌له‌ هه‌لکه‌ک نیسه‌له‌سو‌ویان رگه‌یه‌سه‌وه، کوه‌ریال شه‌ره‌یه‌وه نه‌وانه‌ ره‌ره‌یه‌ی س‌وای هه‌یه‌یه‌ت

^{١٢٢} القرآن، سورة التوبة، آیه ٦
^١ أحمد نسیم (فهر الاسلام ص ٨٢)

سروشتی کۆمهڵگهی عێراقی

وه سهفانه وه مریکن نه مهش وایکردوه پیاوی شارمشی له مامه له کردن نه گهژ
سه نو له خوی دلبیا بنیت ، له بهر مه ریشدا سه نو له سه لکی شدر و فیله ریا
بترسیت ^{۱۱}

ههروه عه راوی دهلی " هه ر چوینک بنیت سه نو، داگیرکاری و تالار و کوشتار
دهکات، سه لام درو و ته لکه بکات و باپاکی له سپرده ماکات و مژدای ناردنه
راشکاوه، داوین پاگه له زۆربه ی حالته کاندای ... "

پوخته ی فسه کامان نه وه به، پیاوی سه نو له درو و دوروویی و فرتوهیل و
کوشکیشی^{۱۲} سل دهکاته وه، چونکه نه مامه به تاکاری ملکه چی ده راسیت، که
نووشی شارشینه کان مۆته وه سه نو خوی به سورچا و پیاو ده راسی تاکاری
سوارچاکش بپه وانه ی تاکاری ره لیل و می ده سه لانه

نێس هه سوێ نامازه ی بو نه و حیاواریه کانی بیوێ تاکاری مه نو و شار بێشینه کان
کردوه حیاواریه کایشی ده نه پال دوو هوکار حکومهت و خوشگوره رسی
شارشینه کان ملکه چی سه رکوێتکاری حکومهت ده سه وه، بویه باچر ده س
ره هتاری دوروویی و درو و کوشکیشی، بو نه وه ی سته م و رونم ده سه لاندن
مشا به وه هگه له مهش نه و له هه بک رووه وه خوشگوره رسی، له ده ستی
ره راندنه وه مار و حه نه رگ و حورس و سوربووینا ره هانوور، بویه باچار هه پهی
په یداکرمی سه مان ده کەن و په یما نو هه موو هوک ریکی ره و و سه روا ده سه ر، درق
ده کەن، فرتوهیل ده کەن

سه لام سه نو به شه به یه کی ریزه یی له مامه دوروه ژانسان له و په ری سه حتی
و سه ده یی نه حکومه تیر سه سته مان لی بکات و حیا یی نه و ه رگرت بویه
تاکارمان ریا تر سه ریکره سه رگم کی خو بو س و حوه بکسای تید بیه،
به راشکاوی و رو به رووه

به جینگه یان دانی به لێن:

عدس - هک عه مان به - ص ۳۹۳-۳۹۴

وسه ی گوشتیه من له پیری (هوجامعه) ی عه رمیی به کار هیهاره وشه کورد بیه که له میو کورد هواریدا

پیشی به کار ده ست - کاسیه یه کپ به پیری په روه دی سه ی هه رسی نه کی به کت بکرت به، درکتر
نێس خلدون (المقدمه) ص ۱۶۳-۱۶۷

يېشىتر ئاسى سروشتى ۋە ھادىرى (ئەدۋ) مان كىرد لە بەرامبەر چاكانە كارىدا ئىستا دەمانەوى ئاسى سروشتى ۋە ھادىرىيى مەكەين بۇ بەجىگە ياندنى بەلئىن.

بەشىنۋە يەككى گىشتى ۋەك رىراۋە بەدۋەكان رىر ئەجىگە ياندنى بەلئىن دەگىز. ئەۋ ۋىشامەي بۇ بەلئىنك لە دەمەين دەردەچى. پائەند دەبن پىتەۋە، ۋەك قەرزىكى دادەنئى دەنئى ۋە ھادىرىيان بۇ دانەۋەي ھەنئى بۇيە دەمەين بەيەكك لە پەندەكانبار ھاتۋە "بەلئىنى مەۋى ئاراد قەررە" لە رۇر دىرى شىعەرى جاھىلىش ستائىشى ۋە ھادىرىيى ۋە مى ھىدەت ۋىئە ھامى كراۋە

لېرەدا لە بەردەم كىشەيەك دەۋەستىن شىعەرى جاھىلى سەرەپاي ئەۋەي لەجەندىن دىر ستائىشى ۋە ھادىرىيى دەككات، كەچى لە ھەدىك لە دىرەكانى ستائىشى ماپاكى ۋىئە قايش دەككات بەكك لە شاعىرەكانى جاھىلىيەت دەلى قىچ الالە بنى كىيپ انھم لايفدرون ولايفون لىجار"

(ۋاتە خوداۋەد (بىنى كىيپ) دىرئو بىكات، ئەۋان بە ستەم دەكەن ۋە ھاشىيان بۇ دراۋسى نىيە- ۋەرگىي).

ئەۋ دىرەدا دەمەين شاعىر رەمى ۋە ھادىرىيە بەيەكەۋە دەككات ئايا ئەمە دۇ بەيەكەرە؟ دەتۋابىن بىلئىن ئەۋ دۇ بەيەكەرەي لەۋ دىرە شىعەرىيە دەمەينئىت رۈۋكەشە ۋە سەنەقىيە بىيە ئەگەر ھاتۋە لەۋ دىرە شىعەرىيە خەسەلەتى گىشتى رۇشنىرى بىياپانئىشى تۈتۈننى مەكەين ئەۋا دەزائىن چ نەتئىيەكى لەبىشتەۋەيە.

ئەۋەي لەۋ بارەۋە شايەسى دىس نىت ئەۋەيە، ۋە ھادىرىيە دەۋ جىاۋازى لەگەل ۋە ھادىرىي شارسىتائىيە ھەيە شارسىيەكان كىئىك ۋە ھادىرىيە، چۈكە دەزائىن ۋە ھادىرىي سۈدى بۇ بازىرگانى ۋىيىشەي ئەۋان ھەيە ئەۋ بازىرگانەي لەنىۋەك خاۋەن قەسەي خۇي ئەنئى ئەۋ زۈۋىار دەرەگ لەكارەكەي سەرپاكەۋى پىنگەي بازىرگانى ئەۋ بەندە بە بەلئى ۋە قەرەكاسىيەۋە ئەمەش ماساي ئەۋەيە ۋە ھادىرىي شارسىن بىنەمايەكى بەرژۋەندى ماددى ھەيە.

كەچى ۋە ھادىرىيە دەۋ بىنەمايەكى دىكەي ھەيە زىياتر پەيۋەستە بە خەسەلەتى رۇشنىرى بىياپانئىشپەۋە ۋاتە لەسەر مەماي ھىر ۋە خۇسەپاندە پىاۋى بەدۋىق

بەلئىنى خۇي وەڭى ئىيە، تەنھا كاتىك تەبىت كە دەزانى وەك ھىمايە كە بۇ ھىز
 ومروەتى خوى، بەلام كاتىك رانى ئو وەھدارىيە ھىماي لاۋارىيە ئو، ئەو كات
 دەيتە باپاك و پشت لەمەلنەكەي دەكات، لەمەش شادىرى بەخۇيە وە دەكات
 پىاۋى بەدو لەخۇيە وە دەچىتە لاي ئو كەسەي بەلئىنى پىيدلەو، يان راسپارە
 وقەرىكى لايە ئو كاتە وادەرانى مروەتى خوى بواندو و سەر كە وىو وە
 ژېر كە وىو بەلام ئەگەر پىاۋىك ھات داۋى مەلئىيىكى لىنكرد و يابىش پىد گرى كرد
 و تەخەداي كرد ئو پىاۋى بەدو لەو كاتەدا وەھدارى بەھەرە شەيەك دەرانى مۇ
 سەر كە رامەتى خۇي و بەيشانەي مېھنرى دەرانى. بويە بەھەموو شىو بەك بەردو
 پىوۋى دەيتە وە.

بەكەك لە شاعىرەكانى جەھىليەت ستائىشى خوى و قەومەكەي دەكات و دەسى
 قمايستطيع النفس عقدا بشد و نقتضه منه و ركان مېرما

اوانە خەلك ساتوان خوبس لە گرىبە سىنن لادەس كە ئىمە نەجامان داو وە.
 دەشتوابى پاشگەرىيە وە، تەبەت ئەگەر گرىبە ستەكە بەسترا مېت وە رىگىر
 مەسنى شاعىر لەو دىرە شىعەرە ئەو يە، گويە ھورەكەي رالە، دەتوانى
 پامەت نېت بەلەس، دەشتوانى پاشگەرىيە وە، بەخواسنى خويان، ئەوان لەھىچ
 كەس ساترس و ملەكچ دىس، ھەرچەندە كەسەكس مەرەپىش س
دەلسۆزى لە بىبابانئىشنىدا:

مەسەست لە (وەلاء) لىرەدا ئەو يە مەروۇ لايەنگرى ھاۋپە يىغان، سەرۆك،
 گروپەكەي كات لە ناخۇشىدا لىبان حيا بەيتە وە لە پىشگىريان سىل نەكاتە وە،
 ئەمەش جۆرىكە لە وەھدارىي وە سىكجارىش بە (دەلسۆزى) تاۋدە بىرئىت.
 دەمەبەوى پىرسىن ئىپ بەدو وەلانى ھەيە يان ساۋ جافرو ھەسە بە (مەجىن)
 وەلامى ئىپ پىرسىبارە دەشتە وە. ئەو دەلى "بەدو دەلسۆزى لەدل بىيە،
 خەسلەتەكەي بىوۋى و رىبابارىيە مېرەك پىشت مە ھىز و ژمەرى سەدو ھەكان
 دىسەن. روز جارېش بەدو خرابەي مەسەر ئەو مېرەي لەسەنگەرى ئەو دەخەگن،
 چۈنكە خەرىك دەبىت لەشكەست بىرەك دەيتە وە. دەبىنى سەدو ھەكان سامانەكەي

تالال دەكەن بەيىمىنى ئەردى سامەنەكە بۇ ئەوان نىت ماشترە ئەودە بۇ دۆرتمەن.
 ھوشىئەي ئەم دياردە بە لەسەرۈمەندى خەنگى يەكەمى خېھان روويدا، ئەمەش
 ئەفسەرىكى مەرىقاسى سەرسەم كىردە كە ئايا چۆن كەسىك ھارۋىيەكەي خۇي تالال
 دىكات، مەلام لەيىياندا شىتىپ بارىرى جگە لە تالانكارى مەنىت و دەستكەوت
 و غەنىمەش لەيىتىش ھەموو شىتەكە،^{۱۱۲}

بەيىزى مەن ئەرنىر و دەھە لە تىنگە بىشتى بۇ سروشتى بىيائاسشەن ھەلەي كىرۈۋە.
 ۋەك چۆن ئەمەسەرەكەي نىنگىلېرىش ھەلە تىنگە بىشتۈۋە مەكۈلى لەۋە بىكەن رەھە
 تىكەل بە بەدو بوۋە، ھەندىك چار لەنىۋان زىاۋە، ئەي چۆن ئەۋ يەكەك بوۋە لە
 ۋەرىرەكەسى شا غەسولەرىر بىن سەۋد، مەلام مەرىدەي ئەۋە دەكەم ئەۋ
 لەدەرەۋەي سەيىرى بىيائىنشىتى بىكات، لەۋانەشە پەنىۋاننى خۇدى مەلىك
 غەبۇلەرىز لە بەدوھەكان مېۋانى.

شاھىنى ئاسە مەلىك غەبۇلەرىر لەسەرەتەي ھەمىرەۋايدا بىشتى مەسۇپايەل
 دەپەست لە ھۆزەكانى بەدو پىكەتاتىۋو، زۆرچار مەنىتەي بەدەست ئاسەقامگىرى
 ۋا دىلسۆزى ئەۋانەۋە ھەموو ئەۋن بەگەلى دەسۋور كەنىت ھەستىار
 مەسەرەكەۋىتى ئەۋ دەكەردە، مەلام كەنىك بىشتەي زىرەكەۋىتى ۋاۋارىي ۋەردەكەۋىت
 ئەۋانەدوھەكان پەشەكشەيىر دەكەردە لەۋەش ئەمە ۋىكەردى مەرىر و دەھە بە
 ئادىلسۆزى ۋەبەۋىنى (ۋەلا) ۋەسقى بەدوھەكان بىكات.

خەرىكە ساۋەرى ئەۋەم مەنىت، مەدوھەكان مەھەموو كەسىك رىياتر دىلسۆزىيان
 ھەيە، بەلام دەنىت ئەم دىلسۆزىيە مەپنۋەي بىيائىشىنى ۋەسەلتى روشىسېرى
 كۆمەلەيش ئەۋان پىۋانە بىكرىت ھەردەم بەدو ۋەلانىكى تومدى بۇ ھور ۋەسەرۋىت
 ۋاۋاپەيىمانەكەسى ھەبە لەۋانەشە لەتەنگانە گېاسى خۇي ھىدا بىكات لە مېزۋى
 بىيائىنشىنىدا نەۋۋە ۋەسەرەھاتى زۆر ھەيە جەخت لەسەر ئەۋ قەسەيەكەن
 دەكەتەۋە. لەگەلئەۋەشدا پىنشىنى ئەۋە ئاگەين بەدو دىلسۆزى بۇ ھىزىكى بىيائى
 ھەيت، كە لەمەر ھەر ھۇيەك چۆتە رېرەكەپىيەۋە دىلسۆزىيەكەيىر بۇ ئەۋ ھىرە

^{۱۱۲} حافظ رھىة (جزيرة العرب في القرن العشرين) ص ۱۰، و ص ۲۷۵

بەقەد دىلسۇزىيان نىيە بۇ ھۆز و سەرۈكى خۇيان لىزەدا ئەوان حىياورىيان ھەيە،
لەرۇشنايى بەھاكاسى مياناندا ھەر حالەتتەك حىسنى خۇي بۇ دەكرىت .

بەدوھكان لەو رەھاتوون بچە رىزى ھەر بزووتنەو بەكى نوي، كە لەناويان
دروست دەبىت، ئەمە كاتىك كە پىششىسى سەرگەوتن و دەستكەوت لەو
بزووتنەو بە دەكەن، بەلام كاتىك ھەندىك نىشانەي ژىركەوتن و دۇقان بەدى
دەكەن، ئەوا بەپەلە لىنى دور دەكەنەو، لەواشە لەكاتى دۇرۇدا ميانەوي
تالانى ئەو ساماننە بگەر كە ھى حاومى ئەو سزووتنەو بەيە .

ۋا مەزىدە دەكرىت لەشپوھى ئەو ھەلگەپانەو بەيە، كەم نا رۇر لەسەرۈپەندى
مزووتنەو كاتى و ھەيى لەنيوھى سەدەي ھەژدەمەو لەمىناسى عەرەب روويداو
ئەو سزووتنەوانە خار لەدوى خار لەھەلگشان و دىكشان موو، خارىك سەر دەكەوت
و جارىك رۇر دەكەوت. مەن ۋا خەيال دەكەم ھىرەكانى بەنولەكاتى سەرگەوتن
دەچوۋە پالپار و لەكاتى ژىركەوتنىش پاشكشەيان لى دەكرىت

بەدوھكان لەھەموو قۇناعەكاسى مېژوۋى خۇيان لەو خۆرە ھەلگەپانەوانە
رەھاتوون ئىمە كاتىك مە روشىرى شارستانى خۇمان سەيرى ئەو ھەلگەپانەوانە
دەكەين. ئەوا بەدوھكان مە دوۋوۋ و رىياناز، بايش مەدالسىز و سەيىر دەكەين،
بەلام لەراستىدا ئەوان و سىن ھەموۋا لەسەر ھەموو ھەلسوكەوتىيان لەسەر
پلانىكى سەگۇراو دەپۇر، ئەوان دوۋوۋ ماس لەگەن ئەو پلانە ئەوان ھەردەم
بەبايە ھەو سەيرى سەرگەوتن و غەنىمە و دەسكەوت دەكەن، لەپىناۋىشىدا
راستەيى دەپۇن و لىنى لانادەن ۋەلەگەپىنەو سەبارەت بەو ھەلگەپانەو بەيە
تېمىنما كىرەو ئەوا سۇگۇراكارى ماروۋجى دەروەريان دەگەپىتەو، يان
مەواتەيەكى دىكە ئەوان خۇيان ھەلگەپىتەو سەلكو ماروۋجەكەيان
ھەلەگەپىتەو ئەوان لەسروشنى خۇيان خىگىرىن و سازان رۇر لەدوى رۇر
بىگۇرەن

كاتىك سەرۈكىكى شارشىن ھارىكارى ھۆزەكانى مەدوى دەوي، ئەوا دەبىت لەو
سروشستەيان نىبگات بەر لەوھى لەگەليار تىوۋىگلى ھا كاتىكىش دوى
پشتىگىرى، پاشكشەيان كىر ئەو ئەو سەرۈكە ھەقۇبە تەمبا گلەيى لەخۇي مكات

بۆچوونی ولفرێد تیسسگەر (Welfred Patrick Thesiger)

تیسسینگەری تۆیژەر بەباری بیاماسشیسی تۆیژینەوێهکی تیۆسەلی هەیه. ئەم تۆیژەرە جلۆبەرگی بەدوی پۆشیموو و سوری حوشتەر بوو، جا لەگەڵ ھاوپییهکانی بەبیاماسی عەرەسی دەپوا دواتر کتێبێک مالاودەکاتەو، تێیدا بەوردی ناس لەخەسلەکانی بەدو دەکات. ئەو نەتەیی رۆر سەرنجی راکێشاوه و سەرسامی کردووه ئەوێه زۆر خەسلەتی دژبەیهکتری لەهەبوهکان بینیوه. ئەو پینیوايه بەدووهکان تۆمەرپەویی لەهەموو رەفتارەکانیان دەکەن، دەلی "ئەوان تارادەیی زیندەپۆیی بەحشندە دەبن، یابیش زۆر (بگن) دەس تا ناساتێک باوه پ ماگرنیت زۆر دان مەخۆیان دەگرن، یاسش تا ناستی هیستریا هەلەهچس باوه پ ماگرنیت چەند ئازان، گەچی هەندیکجار مەهۆکاری دیار زۆر ترسۆک دەس"^{۱۳۳}.

ئەو تۆیژەرە وەسفی بەحشندەیی بەدووهکان دەکات و ئەو دەگێڕیتەوێه لەبیابانی سوریا لەلەس کۆمەڵە بەدو میوانداری کرۆه، خوانیکی گەرەیی برنجی لەبەردەم دایراوه لەگەڵ بەرخیکی سزۆ، گە مۆ ئەو سەر پراوه، هیندەش چەوریان بەسەردا کردووه، تا بەسەر لەمەکه رژاوه، کاتێک تیسسینگەر لەو مارەپایی بیشان داوه، ئەوان وتویانە "سەر خار مەحیرەهاتی" ئەو زیندە بەحشندەیی، هەردەم تیسسینگەری بێگەرەن کردووه، چونکە راسیویەتی بۆ چەند رۆژێک بۆسی دەس لەگەڵ ئەوێه شدا کاتێک بریاری رۆیشتنی داوه ئەوان هەولیان داوه راری بکەن بەوێه مەینیتەو.

لەلایەکی دیکەوێه تیسسینگەر کۆمەڵێک بەدوی مینیوه، بەدەنگی سەرز، دەمەقالبان بووه دەستیان بۆ ناسمان راته کاندووه، گێشەیهکەش کۆن بووه لەسەر چەند دەرەمێک بووه نەنەت وا خەیاالی کردووه هیچ نەتەوێهەکی نییه لەدوینا ئەو حۆشەویستیه بەهیرەیی بۆ پاره هەبیت، بەلام ئەو لەوکاتەدا شتیکی دیکەیی بێر دەکەوتەوێه. یەکیێک لەو کەسانەیی دەمەقالبان دەکرد، لەبۆیه کدا

^{۱۳۳} ولفرێد تیسسگەر (رمال العرب) تعریب هاجر و عبدالستار محسن ۱۷۵

وہ کہ بہ جسد میں تاکہ مہر ملے کہی حقوی بہ ہو ریہ کہی داوہ کہ نہ مہش
لہ لایم ہیج مرؤتکہ وہ نا کریت بہر نہ ست۔^{۱۱}

[illegible]

نهوهی بهمانهستی سهرجی تیسسه گهتی رکیساره، بابهنی بههشیده یی
دقیجوقیه نهون حوضه ویسری شنی حویان سورمون ده بههشی، له لایه کی
دیگه وه له سهرجه د درهه مینک ده که ونه شه و مملاسه وه بهراستید نهه دژ
به بهل بهه نهوان له سهر پارویه کی کهم به شهر من کامین ده زاییده له رنگی
ناچار کردن و حوضه باندن لینیان و دره گهریت، نهوان جه ربا که رنرکه و توبه سی له
هه رستنگدا هه رجه نده شته که به هاشی کهم بهی وهل پینشر ماسمان کرد کاتیک
میوایش دیت یان که سیٹک هابیان بؤده هیبی وداوای لسی ده کات دوو هییده
هوکاری مکت، نهوا پنی ده هاشی، چوکه به پترو، بیسی نهو نهه مانه تینکی
منه وانه به.

له یه کتیک له په نډه دوه کسې مېرمنې هاتووه (شیم البډوي وخت عباته) به وانه ی
نه وې، نو ده توانی ناکه غږ کړی مېرمنې نه گرهاتو هاتو ساتو سرد وداوات
نیکېرد، به لام نه گره وېستت به هنږه وه غږ کړی لې وهرگریت نه وایست
هغه لږه گره پټه وه لې ده پټه تازه لیکي درېده، ماکی مېرمنې به پټېدو غږ
شړه کړی مېرمنې.

ره و تکردي هه رشتيک له پياوې سه دو، مامای سوکبه تی و ملکه چی ده گه پنی
ره حمله ترين شت به لای نهو، نهو په بگه رپته وه لای که سوکاري مر سريت شتنگی

المصدر السابق، ص ١٧٤-١٧٥

سروششی کۆمهڵگهی عێراقی

بیماری لڤ رڤوت کراوه که سوکاره که ی له سه ر لاو زییه که و باجوامیزییه که ی سه ر کونه ی ده که ر ته ماسه ر ژنه که شی رقی لڤ هانده گریت و به شایه ی عۆی مارانیت، له و حاله تشدا مرڤن ماشتره مه وه ک سه رشویری

ژانراوه، سه دو کسل شیک ده که رت مامه له یه کی رور ده کات له په ندیکه مه دو ده کن هاتوه "مامه له مگات نا بئو چاوه نت، شاره ق ده کاته وه" هۆکاره که س نه وه به جه ریا که ن عرو شیر یه ک فلسیا ی زیاد لڤ وه مرگريت شه و زاده وه رگرتنه به تیروانینی شه و لڤ چۆریکه له رالسور، مه لام کاسک شه و عرو شاره دوا ی شه و مامه له دوور ودریزه بینه مالیاز، جه ندین جار ریا راه و باره ی مامه له یال له گه رت کردوه حواره نی پڤنده ون

شارنسیسه کار واده ران شه و ره عباره ی به دو دژ به په گتره، مه لام له راستبڤد حالیه له دژیه ی یه گتر، رهفتاری به دو ناگۆری ودر به سه کرسه له هه مو حاله ته کان شه و مه یلی به حوز لکوده، نو هه ر کوبه ک حبب شه و مه ییه ی له گه لڤیه

فیلکردن له پیاوی به خشنده:

له په ندیکه مه دو ده کن هاتوه "نه گه ر بته و، فیل له پیاوی به خشنده ده که یت". واهه ست ده که م ته م په نده له و په نده ده چیت که پڤنشر نامازه مار بو کرد "ریری به دو بگره، ده توانی عه باکه ی سی وه رگری" تو کارنیکت به پیاوی به دو بوو، سایشی مروه تی نه وت کرد، وایشانی بده ی گویه له دووره وه له سه ر ناوسانگی به خشنده یی و پیاوه نی شه و هاتوو، شه و به دو ده که ده که وینه هه وای حۆیه وه، هه رچیه بکت بوئ بیت ده د. جه لک له وه راهاتوو و افسه له گه ل به دو بکه ن بلڤ "یا معود" و نه له پیاوه تی و چاکه راهاتوه نڤستاش شه و وشه یه له لایه ن عیراقیه گانه وه به کاردیت و نه بها بووسه ری شه و چه ند دیره ش بڤ مه به ست له گه ل شه و ان به کاری ده هتی.

سلیمان فه یزی ماس ده گیتته وه، له سالی ۱۸۹۹ له ناماده یی سه رباری، له شه جامی شه ری نیور قوتابا ی هسلکراوه ته م رووداوه ش نو شه و کاره ساتنیک ده بیت به حاتوونی نه ده بوو، نه گه ر فرمای سولتان به بوویه له شه سته بوله وه، سلیمان په با ده مات به ر عه دولعه ریری کوپی ره شید که شه و کت میری نه جد

وده‌سکه‌وتیان هه‌بوو، ئه‌و کاته نامی زینیا کرد وله‌ره‌تی دویایان بینی... نه‌و هه‌تکردنا به‌ وده‌سکه‌وته‌کیان وه‌ک به‌لگه‌ی دروستی مانگه‌واره‌که‌ وراستی به‌پامه‌کیان ده‌راسی به‌مه‌مه‌ر به‌لێی هه‌تکردی گه‌جسه‌کاسی کسره‌ و قه‌یسه‌ری بیداره‌وه‌، کاسه‌کش نه‌مه‌یان بۆ هاته‌دی، پێغه‌مه‌ریان به‌مه‌زن وشکۆمه‌د راسی به‌مه‌ش گومان وه‌بۆ گاله‌کردنا سو به‌ تیمان ویه‌قی و دلسۆزی ژباړان سۆ هه‌ره‌م بوو، ده‌ستیان به‌ناسه‌وه‌ گر، چوکه‌ رینگه‌ی به‌ده‌سته‌ندان بوو، ئه‌و ئه‌و به‌مه‌مه‌ره‌که‌یان مه‌ین کرد دوا به‌شیمان به‌هه‌ وگه‌سه‌ی دیکه‌ هه‌سه‌ سه‌ر نه‌وه‌وه‌یه‌ خاڤره‌، به‌لاسه‌ای پیشییاان وه‌ریانگرت. نه‌مانیش رویشتی و به‌هه‌م شینه‌و که‌سانی دیکه‌ هاتی . هه‌ت .

سه‌رکه‌وتن و نایینه‌وه‌ری پیاوی به‌دو:

هه‌ندێک له‌ رۆژه‌لاتناسان هه‌رسێر کردوته سه‌ر پێغه‌مه‌ر مه‌مه‌د، به‌ (پێغه‌مه‌ری جه‌نگ) وه‌سه‌ی ده‌که‌ن، به‌وه‌ (به‌مه‌مه‌ری ناشی) وه‌ک ده‌رده‌که‌ویت ئه‌وان به‌ رۆشینی مه‌سیحی خوێن کاریگر بوون، به‌شبه‌ه‌ل مه‌مه‌دیان به‌راورد کردوه‌ به‌ مه‌سیح، بویه‌ بێنیویا به‌ مه‌مه‌د جه‌نگ یز مانگه‌واره‌که‌ی به‌رپا ده‌کات، که‌چی مه‌سیح مانگه‌واره‌که‌ی له‌ریگی ناشینیوه‌ ده‌نیت

ئو رۆژه‌لاتناسانه‌ نه‌وه‌ی له‌بیرکردوه‌، مه‌مه‌د له‌ژینگه‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌نی نه‌وتۆ ژیه‌و جیاوازه‌ له‌ده‌وره‌یه‌که‌ی مه‌سیح توێسی میژوونووس ناماژه‌ی سۆ نه‌مه‌ کردوه‌ و جه‌ختی له‌سه‌ر گردۆته‌وه‌^{٢٧}، نه‌وه‌ی شایه‌نی باس بێت مه‌مه‌د له‌وکاته‌ی له‌مه‌که‌ بووه‌ سۆ مانگه‌واره‌که‌ی رێگای ناشینه‌ی به‌کاره‌یناوه‌ ژماره‌یه‌کی که‌می جه‌ک به‌نیت که‌سی دیکه‌ پێوه‌ کاریگر به‌بوو، نه‌وایش جه‌لکی شاره‌کان بوو که‌چی هۆره‌کاسی به‌دو له‌سه‌مه‌ر ده‌عه‌وه‌ی ئیسلام سه‌ردوسر بوو، ته‌ماشاکه‌ر بوو وه‌ نه‌وه‌ی مایه‌ته‌که‌ په‌پوه‌ندی به‌وه‌ به‌نیت. کاتێک له‌دای هه‌جده‌ت شه‌ر له‌نیوا مه‌مه‌د وقره‌یش هه‌لگیرسا، نه‌وا هۆزه‌کاسی

^{٢٧} مصطفی جواد (أبو جعفر الثقفي) ص ٢٧-٢٨

Arnold Toynbee (A study of History) vol III p 468-469

بەدو چاودیریان دەکرد بۆ ئەوێ مابوون دواجار گامەیان سەردەگەور کە محەمەد سەرکەوت وەتەنی مەککەیی کرد، نیشجا هۆزەکان درکیان بەمە کرد کە بەراستی محەمەد پێغەمبەر و بێردراوی خودایە

دکتۆر محەسەن نیراھیم محەسەن دەلی^{۱۱} قەتەکردنی مەککە و دەستگرتنی بەسەر کەمە لەلایەن موسڵمانانەو گەورەترین هۆکار بوو بۆ سەرکەوتنی بانگەواری ئیسلام. ئەو هۆزانەیی عەرەب کە سەرەتا بانگەواریان رەت دەکردەو، لەکاتی قەتەکردنی مەککە به‌روای ئەوەیان هەبوو موسڵمانان چاودیرییه‌کی خودایە هەیە کە پێشتر کەسی دیکە نەیبوو. بۆیە بە پەلە و پۆل پور هاتنە ناو ئیسلامەو^{۱۲}.

ئەوێ جینگێ سەرچە، ئەو هۆزانەیی بەدو هاتنە ریزی ئیسلامەو، دواتر ئێتی هەلگەراوەو، دواتر گەراوەو سو ئیسلام. هەر هەموو ئەمانە لەماوەیه‌کی زۆر کورت بوو. کە پێنج سالی تێپەر نەدەکرد. ئەو دوی قەتەکردنی مەککە هاتنە ناو ئیسلامەو، دواتر دواي بیستنی هەوالی مردنی منەمەر هەلگەراوەو کاتیکیش بێمیان هەمالیکەکار هەتج دەکەن و دەسکەومان بەسەردا دەناری، ئەوا دووبارە هۆزەکان گەراوەو ریزەکانی ئیسلام دەلێن ئەلحە کە لەسەر دەمی هەلگەراوەو بانگەشەیی پێغەمبەرێتی دەکرد، دواتر هەبوو زۆرترین پەروشی بۆ جیهاد هەبوو. بەبەت زۆرێک لەلایەنگرەکانی ئەوای پێغەمبەرێی هەلگەراوەو بوون، لەمەدا لاسانان کردەو، لەناکاو بە هەلگەراوەی گەورەو، سوون بە موسڵمانی موحامید.

ماکریت بە چۆیلکە رۆشەنری شارستانی سەیری ئەو رۆوداوە سەیراوە بکەین. یانیش ئاکریت بەپێی ئەها و پێوه‌ری ئایدیالی و پەروەبێی ئەلەسەنگەسیان بۆ بکەین. چۆیکە ئەمە سروشتی بەدووەکانە بەهەر سەردەم و شوونییک ئەو مەیلی رالتوون و داگیرکارییه‌ی بەدووەکان هەیە، واکات تێروپێیان بۆ ناپین و هەرشێکی سیکێ ژیاں لەتێروپێی شارشیه‌کان حیاوێ نیت ئەگەر محەمەد بەنیو ئەو وەك مەسیح بووبە ئەوا دەرفەت بۆ ئالوومەوێ ئییه‌کەیی نەدەبوو، بەم رۆژە نەدەگەیش

^{۱۱} محەسەن نیراھیم محەسەن (تاریخ الإسلام) ج ۱، ص ۱۳۹

پاھتەلەن بۇ داۋىكارىيەكانىن شەفائەتكارىيان لەلەي سولتان ھەيئەت، مۇيە و ھەست دەكەن خۇدش وەك ئەو سولتانەيە دىۋانەك قىلۇن شەفائەتكار وواسىتەچى ھەيئەت

لەراستىدا ھەراگە پىۋرەكان رۇر ھاۋىكارى شارىشەنەكانىيان كىرەۋە لەشەفاكەرنى مەخۇشى وئەۋەييان ئەو ھەستە دەروويىيە لەۋاۋ مەزگەكان مۇيەل دروست دەيئەت، مەنەي دەروويان مۇ دروست دەكەت ئەمەش مەتەكە گىرگى رۇر ھەيە لەچارەسەركەرنى مەخۇشىيەكان وچارەسەركەرنى كېشەكان. وەك رۇر لىكۆلەنەۋەي زاتىنى تۇتىش سەلمەندوويەتى^{۱۲۲}

۲- باۋەي مەريادەسى خۇدەي ئەمەش دىاردەيەكى كۆمەلەيتى دىكەيە، خەرىكە مەمەۋو شارىشەنەتەكانى كۆن دەيدورنەۋە شارىشەنەكان لەدۇر ھەستەكەن مەۋاۋەي بەدەست مەريادەۋاكانىيان دەكېشەن، ئەۋا ھىۋاي ئەۋە دەخۇار خۇدا قىيادەپىنكىيان مۇ مېۋىت تەريان بىكەۋىت (رەۋى پىرىكات لە دادپەروەرى، كەپىشەر پىر سولە ستەمكارى) ئەم ئومىدەش مەتەپەروۋى رۇزگار دەيئەتە باۋەي ۋەقەقەدە.

ئەۋەقەقەدەپەش لە رۇر شىۋە وورەكارىيەۋە لەنەيەكەۋە مۇ تەبەيەكى دىكە دەگۆرەيت، لەگەنەۋەشدا لەرۋەي ئەۋا ئايىن مەزەنەنەۋە ھەيە كە لەنەۋو شارىشەنەكان بىلەۋەتەۋە ئەمەش لەرۋەي دەروويەۋە رۇر سەۋەييان پىن دەگەپى ئەگەر ۋا ئەۋەيە ئەۋا زىيان مەلەيەۋە مەرتەسك دەۋەيەۋە، ئەۋەن بەۋ دۈپە خەپى دەكەن كە چۆن لەنەيىندەدا تۆلە لەدۇمىدىيان دەكەنەۋە، دۋاي ئەمەش دەكەۋە ناۋ خۇشگۈرەرنى ۋار ۋىيەمەتى زىانەۋە

۳- زۇرى رىۋرەسەمە ئايىنەكان، شارىشەنەكان ئەۋە دۋاي مەۋە ئەۋە رىۋرەسەمە رىد دەكەن مۇنەۋەي لەگەن مەۋدۇخى كۆمەلەيتى وەرۋەي مۇيەل مگۈبەيت. ئەۋە رىۋرەسەمە سادە مۇنەۋەل بەس مېيە كە ئايىيەكە بەكەمەار ھىناۋەيتى، مۇيە دەيىپى مېدەي (دەھىراۋ) مەتەپەروۋى رۇزگار رىاد دەيئەت ۋەكەكە دەكەت، ئەگەرىش چاكسارىك مېتەيەۋى خەلگەكە مگەپىتەۋە سە

سارودۇجى كۆمەلگەنى و دەروونى دەگىنچى ئەوتىرىشىپان ئەرامۇش كىردۈۋە،
ئەمەش تەرىتى رۇزىنى خەلگە لەھەر سەردەم و شوپىكىدا

دېموكراسىيەنى ئەپپاناشىندا؛

لەمبىسى رۇزەلەنئاس دەلى ئەمەششىپى مەۋنەنى دېموكراسىيە تە ئۆلپىش
سەرەپى ئەمە دەلى دېموكراسىيە تېكە تار دەپەكى رور رىدەروپى نىدا كراۋە^{۱۲}
لېزەد دەپىت پىرسى ئەو دېموكراسىيە تە جىپە، كە ئەو دۈۋىپاۋە (سەدەپىن پىن
ۋەسە كىردۈۋە ئەگەر ئەو خۇزە پىت كە لەشارسەپىيەنى سۈي ئاسىۋە، ئەۋا
ئەو دېموكراسىيە تە رور لە سەۋەكى دەۋەكەن دۈۋە ئەگەلەمەشدا بىكۈلى لەۋە
دەكەن خۇزىد لە دېموكراسى لەۋە ئەۋەكەن ئەمە، لەگەل خەسلەتە رۇشسەپىيە
كۆمەلەپىيە كەپان دەگىنچى،

ۋەك پىشتەر ئاسەن كىرە، سەۋەكەن لەۋە راھاتۈر، مەكەچى مەمەسى ھىچ
كەسىن ئەن لەگەل ئەۋەشدا رور لە سەۋەكى مۇر دەگەن، ھاۋكەرى دەكەن، سەلام
كۆپرە مەكەچى ئاس ۋەك ئەۋەكى شەرتىپەكەن ئەگەل دەسەلەندەرى خۇپان
لەكۆپدا تەنھامپان دەدا، دەكۆپ ئەمەش پەماناپەكە بەجۆرەك لە دېموكراسى
دەپىرەت

دەپىپىن سەۋەكەن سەۋەكى خۇپان دەپىپىن، ئەگەل دەپىپىن وگەنۈگۈى
لەگەل دەكەن، سەشۈۋەپەكى ئاسەپى و پىتەۋەكى شەرم يەكەن، ئەۋان ۋەك ئەپىتەك
سەۋەكى خۇپان كۆپىيەكەنى سەگى دەكەن (ۋە سەۋەكى سەل و كۆپى سەل)
لەۋەگەرى ئىستەمەن سەۋەكەنى (يا مەۋە، يا مەۋە) قەسە ئەگەن دەكەن،
ھەندەكەپىش قەسە رەقە ئەگەل دەكەن ۋە رەھەنى تۈندى ئاراسە دەكەن

دەكۆر خور مەپىپى دەگىرەتە ۋە رۇزەكەن لە رەشەمەلى شىخەكى ئال سەۋەكەن
سەۋەكەن، كەتەك پىۋەكەنى سەۋەكەن، لاۋا ۋەگەن پەپىۋە، سەۋەكى شەۋە، ھەتتە
رەشەمەل ۋە لەگەن خەلگەكە دىنەشۋە كەتەك يەكەن لە سەۋەكەنى دېكە قەۋەكى
پىشكەش كىرەۋە، تەپىكى لەقەۋەكە كىرەۋە ۋە سەشەنپەۋە مەپىپى داۋە كەتەك
شىخەپىسەپى ئەۋەكى ئە دەكەن بۇچى ۋە دەكەن، ئەۋ دەلى لەشەۋە رەۋە

له لای شیخ بووستوووه و له نهستی تهو دابوو، کهچی خوشتره که ی لی دزراوه ده شلی " به خوا قارهت باحومه وه " شیخ فرما ده کات به سامانه که ی حوی خوشتریک ی مۆ بهین، دو تر شیخ حله وه که ی له سه ره سه ری به وه که داده بیت و قاره ی پیشکه ش ده کات و نهویش ده یخواته وه^۱

نه مه دیارده یه کی کۆمه لایه تی باوه له میااسدا، به دو پێپوه سه رسام داییت، چونکه له سروشتی ره سه نی رۆشسیرییه که ی هه لقولاوه، نیمه ش به دیموکراسی ناوی ده مه ی، به لام حۆریک بیه له و دیموکراسییه ی که نیمه له شارستانییه تی بوی بینیمانه.

وه ک نیس خه لدریش ناماژه ی سو ده کات، شارشییه ک له سته می ده سه لاتداران راهاتوو، نه وان ملکه چ وره لیلن له زیر ده ستی شمشیر له سه ریان ناماده یه مۆ نه وه ی به هر پیاویک بدریت بو تر بیت، یقنه ده ب بیت، بان ملکه چ نه بیت، به لام له سه ره تی سه ده بویه کاه وه، گه لانی شارستانییه ده ستیان کردوو به شورشکردن له دژی ده سه لاتداران، دوا ی خه ماتیک ی دوور ودریژ، تواببانه زور یا که م ده سه لاتداران ملکه چی حویان بکه ن، له و پێناوه شدا خه بات به رده وامه ...

مه به سمان نه وه یه دیموکراسییه له شارستانییه دا راگورهر و بویه، ره سه ن نه، وه ک نه وه ی له میااسستی هیه له لایه کی دیکه وه دیموکراسییه تی به دو به سه تیک ی دیکه حیاری له دیموکراسی شارشی هیه، نهویش ماته تی ره چه له که.

سیسته می فرمانیه وایی له شارستانییه دا له سه ره تادا له سه ره به مای ره چه له ک و سیسته میک ی چینایه تی داخوا دامه زوو، چه د جیبیک ی دیاریکراو هیه. مرق تیدا له دایک ده بیت، ره چه ته گوراکاری شید، نکات، هه لکش ی بان داکشی شورشه مۆ بیه کانی دیموکراسی مۆ درایه تی نه و سیسته می چینایه تی هاتوو، بۆیه مایه دس به گرگی ره چه له ک له شارستانییه دا مه پنی نییه یوونی رۆژگار لاواز ده بیت وایلێهاتوو خه ک له مرام به یاسادا یه کسان بیت، حیواری به نیوان

^۱ جون فاقیس (اکدم اسدقانی العرب) - ترجمه جلیل صمو - ۱۰۷-۱۰۸

سروششی گۆمەلگەي غىراقى

شەپەرەند و ئاست بىر مېيە لە ئەرك و ماڤدا يان بەلایەنى كەمەو وەول دەدرىت
ئەم جیاوازیانە نەمىنى...

كەچى ئەبیانیشىند شامارىگىردن بەرەچەلەك ھەر ماو وەك ئەو وەي
لەدئىرەمانەو ھەموو نكولى سەو ناكەين سىسنىمى چىبانەتى داخراو وەو
شێو پەي كە لەشارستانبەتى كۆن ھەموو، لە بیاناششېیدا بىيە بیاناششېنى
لەسەر سەماي دەمارگىرى ھۆر دادەمەزىت سەو وەك دەمارگىرى چىبانەتى، مۆيە
ئەركى رەچەلەكاسى حیاكردەو وەي ھۆرەكان بىو وەيەكتر سەو وەك
جیاكردەو وەي چىنەكان بىت، ئەمەش مانای ئەو وەيە دیموكراسى بەو دەمىنەو وە
مادام لە بیانان بىت، بەلام كاتىك سەر و حىھار دەردەچى، سەو ئەو وەيە داگىرى
بەكەن، ئەو مەتەو داگىر كراو وەكان ملكەچىيان دەس و ئەویش وار لە
دیموكراسىيەتى بیانان دەمىن لەمەسەر بەتەو وەكانى دىكە دەمە
ئەرسىتوكراتىيەتى ھەزن.

لەو مەدەنى ئىستا لەبیانان دەژىن، بىيەمە سەرەراي پوونى دیموكراسى
لەبىوانىد، مەمەلەكردىيان لەگەل ھەمدىك ئىك وگروپەكانى بیانان ھالى بىيە
بەخۆمەزن كىردن و ئەرسىتوكراتىيەت سۆمۆو رەقىكى گەورەيان لە ھۆزى
(سەلە) پە ھەروەھا رەقىان لە كۆیلەكایان دەمىنەو، رەقىان لە شوانكەرە
وگەسانى پىشگەرى وەك بەرگدروو و ئاسنگەر دەمىنەو، ئەو بەدوانەي خۆيان بە
خاوەن رەچەلەكى رەسەي دەراس رەوچ بەگەر كچانى ئەو ھۆرە كەسەنە ناكەر و
كچىشيان پى نادەن چۆكە بەچىنكى رۆز نزمیان دەراس

ئەو وەيە شایەنى ناسكردن بىت ئەو وەيە بەدو وەكان ئەو شێو تىرۆسبەیان سۆ
ھەموو ھەلكى شارىش ھەب، خۆشيان بەررترین ھەلقى خودا دەزەن، كەچى
شارىش بە پەي دوو وەم دادەدرىت تەبەات ئەگەر لە رەچەلەكى شەرەمەدبش
بىت

رەچەب، كە ئەقىبى ئەشراى شارى سەرا بوو، لەسەردەمىكى رۆز دوو
بىيە، رۆز شامازى بە رەچەلەكى مەدوى ھۆی دەكرد رۆژىك دەچىتە بەغدا
مۆنەو وەي زەواج لەگەل كچىك مكات لە سەمالەبەكى شەپەرەمەد بىت ناوى

سەمالى دىچەچى و خادىچى و جەدىدىن سەمالى دىكەي سۇ دەھىنىس ئەۋىش رەتى دەكاتەۋە و دەلىنى "سە نە شىپاھەكانم دەۋى" گۈايە نەم سەمالانە سە شىپاھ نارانى، چۈىكە پىشەي شارشىيىس دەكەن ئەۋىش دەلىنى "سەمالانە نە شىپاھتر بىمە لەمەدا، ئەگەر ئەشراعت سەيىيى سۇچۇۋىس خوت دەۋى ئەۋا سۇق بىياپان

ۋەك زابىرۋە، ژىبىكى سەدو رەتى دەكانەۋە شۇۋە (اسى المشرى) مكات كە حاكىمى نارچەي رۇبىر موۋ لە سەردەمى عوسمانىيەكان، گۈايە ئەۋ پىاۋە لەمەۋەي كۆيلەكانە" پوختەي قىسمان ئەۋەيە، سەدوكان لەمەۋ خۇپار دىموكراسىيىن كەچى سەمەسەر شارشىيى وحاۋەن پىشە و رەچەلەكى سىرم ئەرسىتۇكراتىيى نەمەش لەكاتى دەمەردەمى دەۋلەتى ئىسلامى سەدەركەۋت، كاتىپ سەدوكان سە نەتەۋەكانى دىكە كەۋت،

مەلانىيى چىناپەتى لاي سەدوكان

بۇنەۋەي لە ئەرسىتۇكراتىيەتى (مەدى) مگەين لەمەرامەرى كەساسى دىكە، دەنىت تاۋتۇنى مەلانىيى چىناپەتى مگەين كە لەلەي عەرەسەۋە مگەن فراۋاسۋىيى فەتھكارى ودامانى دەۋلەتى ئىسلامى دەردەكەۋىت. سەرەتا ئەۋ مەلانىيە لەسۋان خودى عەرەسەكان دابوۋ، دواتر سەرە سەرە مگەنلە نەتەۋە فەتھكارۋەكان نەنجامى دەدا.

مەلانىيى چىناپەتى لە سەردەمى عوسمانى كورى عەففانى سىنەم جەلىفە دەركەۋت. ئەۋ مەلانىيەش لەمىۋار قۇرەپىش ۋەۋرەكانى دىكەي عەرەب بوۋ، ۋەت دەردەكەۋىت رەگۈرپىشەكەي لە رۇزگارى حاھىليەتەۋە بوۋ قۇرەپىش لەحاھىليەت تاكە ھۆر بوۋ نارىگانى لە دۈۋرگەي عەرەنى ئەمحام دەدا، كارى (رىما)شى دەكرد، سەمەش سامىنىكى بىشۋومارى كىۋدەكردەۋە سەرەپى ئەمەش سەردارى كەمەسە بوۋ و خۇپار سە (ئەھلى سەيتى خود) ساۋدەبرد، مۇيە ھۆرەكانى عەرەب رۇپار دەگرت ولەھەماكاندا ئىرەيىن لەبەرامەسەر ھەبوۋ دۋاى رۈۋدۋاى قىل پىنگى قۇرەپىش سەرتىر بوۋ قۇرەپىش ئەۋكاتە مانگەشى ئەۋەي

دەكرد خود، لەسەختى لەگەن دەووسنى و لە دوژمىاسى دەپارىرى ھەر
لەبەرتەووش خودا ئالدى ھى باردووه نۆتەو ھى ئەو ھەمەشيانە لەبەرتەووش كە
لەبەمەنەو ھى نۆتەكەنى گەمە ھاتوون^{۱۲۶}

كاتب سەگورى ئىسلام دەركەوت. قورەيش سۆيەبەكى تۆسى كرد، بەلام
بەبوو، سەگورەكە سەركەوت. ئەوكانە قورەيش ھاتە ژىر رىكەبەو
قورەيشمان بىسى لەسەردەمى ئەو. كروومەر ھەسنى سە برىمى وەلگەچى
دەكرە، چونكە ئەو پىنگە بەردەمى ئەو سەندابو كە لە رۆزگارى ھاھىلەت ھەبوو
ھەندىك ئامارەمى مېژووبى ئاھە. ئەو دەكەن ھەبە ھەمەر رقى لەقورەيش
بوو ھەبى ئەو ئەو بوو، قورەيشىش رقى لە ھەمەر بوو. ئەنەت ھەندىك
لەتۆزەراي پىيانوایە ئەوای پىلانباي بو كوشتى ھەمەر ئاھە

كاتىك عوسمان ھەلەتەي وەرگرت. قورەيش ھەولى دا، ئەو ھەلە بقورەيشەو.
پىنگەي كۆس حۆي مگىرەتەو. قورەيش عوسمانى رور خوشدەوېست، ھاوکارىش
كرد نۆ ئەو ھەلەت بەدەست بەنى، بو ئەمەش كوششەي رۆزى كرد. وەن
دەردەكەوت قورەيش لەسەردەمى عوسمان بەشەي گەورەي لەپۇست وىلايەت
و دەستەكەوت بەدەستەتەو، نۆبە جارەيىكە سەمەلەيى مېوای قورەيش و
ھۆزەكانى دىكە دەردەكەوتەو.

مېژوونوسان دەگىرەو كە والى كوفە لەو سەردەمەدا، قورەيشى موو، رۆزىك
دەل "ھەلەكى ھەوم بىنسەنى قورەيش" ھەلەكى لىي ھەلەستەو و نكۆلى
لەقسەكەي دەكەن ئەو ھەلەكە دەچە لای ھەوایە لەشام و ھەوى مشتومرەيى
نوبد دروست دەنەت ھەوایە بەكورتەكەي پىيان دەلى "ئىو ھەومىكەن
لە ھەمەر پىيان رەگە يادووم ئىو قورەيش بەدوژمن دەران، ئەگەر قورەيش
بەبوایە ئەو ھەلەتەي دەھاتوو. "بەكەك ھەلامى دەداتەو" چەند
قەمانزەوایى قورەيشمان بەسەر ھەلەكەش. ھەمەر بەشەمبەرى حۆيان دەژىن،
كەچى قورەيش يازرگان،^{۱۲۷}

^{۱۲۶} علي الوردي (امطورة الألب الرابع) من ۱۲۲-۱۱۷
^{۱۲۷} أبو بكر بن العربي (العواصم من التوهم) من ۱۲۰

سەرۆک هه‌میشه‌ش ده‌چینه‌وه‌ سه‌ر رێناره‌ کۆمه‌که‌یان که‌ ده‌لی " من و براکه‌که‌م له‌برامه‌ر نامۆراکه‌م، من و نامۆراکه‌م له‌برامه‌ر که‌سی نیاسی " مملانی نیوان عه‌ره‌ب و مه‌والیه‌کان:

ئه‌و مملانییه‌ به‌میزووی نیسه‌لامی باسراوه‌، له‌ به‌سه‌ما کۆمه‌لایه‌تییه‌که‌ی مملانییه‌کی چینه‌یه‌تییه‌، به‌شێوه‌یه‌ک له‌ واقیعه‌دا کاریگه‌ری زیاتر و فراوانتر بوو له‌و مملانییه‌ی له‌نیوان قورهباش وه‌زیره‌ عه‌ره‌بییه‌کانمان مێسی

تویژه‌ران له‌سه‌ر ئه‌و مملانییه‌ ناکۆکن، بۆ نمونه‌ ئه‌حمه‌د ئه‌مین جه‌خت له‌سه‌ر ئه‌وه‌ ده‌که‌ته‌وه‌ عه‌ره‌به‌کان حه‌رب مامه‌له‌یان له‌گه‌ن مه‌والیه‌کان کردووه‌ و رێچار له‌مه‌والی سووه‌^{۱۲} که‌چی ئیبره‌هیم عه‌ده‌وی جه‌خت له‌سه‌ر پێچه‌وانه‌ی ئه‌مه‌ ده‌که‌ته‌وه‌، ئه‌و ده‌لی عه‌ره‌ب رۆشنتی پیشکesh به‌وان کردووه‌ که‌ به‌شانه‌ی حۆشه‌ویستی و دایه‌سۆرییه‌ پشته‌ی مه‌والیه‌کان به‌ستوووه‌ به‌فرمانه‌وه‌ ییذا، له‌چه‌ندین بۆستی کارگه‌ری ورستی و سه‌یاری مه‌والیه‌کی دابه‌ سه‌ره‌پای ته‌ماته‌ش له‌گه‌ڵیان به‌سه‌ر بوون و به‌رگه‌ی ره‌حه‌ت و رووه‌روویه‌وه‌ کانی نه‌وابه‌ر ده‌گرت که‌چی مه‌والیه‌کان به‌برامه‌ر هه‌موو نه‌وابه‌ رقی حۆیان بۆ عه‌ره‌ب ده‌رحست و به‌دوای رێدری شه‌عوبیه‌ت که‌وت بۆ تۆله‌کردنه‌وه‌ به‌عه‌ره‌ب و رالێوون به‌سه‌ر ده‌وله‌ته‌که‌یان.^{۱۳}

من بڕوم وایه‌ هه‌ردوو بۆچوونه‌که‌ی سه‌ره‌وه‌ حاڵی بیه‌ له‌ریده‌پوویی ئێمه‌ ته‌گه‌ره‌هاتوو له‌ژێر رۆشایی رۆشایی بیابانه‌شینی تاوتوینی ماته‌ته‌که‌ مکه‌ین، ئه‌وا ده‌بیین هه‌قیقه‌ته‌که‌ له‌ نیوان ئه‌و دوو بۆچوونه‌یه‌ هۆره‌کنی به‌دو حۆیان به‌سه‌ر مه‌والیه‌کانه‌وه‌ هه‌رز ده‌کرد و به‌حربه‌ی مامه‌له‌یه‌یان له‌گه‌ن ده‌کرد، ئه‌مه‌ له‌لایه‌ک که‌چی له‌لایه‌کی دیکه‌وه‌ هه‌ر ئه‌و هه‌زانه‌ دایه‌ی مه‌والیه‌کیان دا، چه‌ندین هه‌لی گونجاویان بۆ ره‌خساندن ته‌گه‌ره‌هاتوو مامه‌له‌ی ئه‌و هۆر به‌ له‌گه‌ن مه‌والیه‌کان به‌ مامه‌له‌ی پێشوی قارس و زۆمه‌کان به‌روارد مکه‌ین، که‌ پێشتر له‌گه‌ن ئه‌وانیان نه‌تجام داوه‌، ئه‌وا جیاوازییه‌کی زۆرمان بۆ ده‌رده‌که‌وینت.

^{۱۲} احمد امین (مضی الاسلام) ج ۱ ص ۲۹-۱۸
^{۱۳} ابراهیم احمد المدنی (المجتمع الاسلامی و مناخضة الشعبیه) ص ۲۰-۱۸

بیبەمار بە دو لە ژیاپی بیدار، رفبەر لە رەچە ئەکی سەرم و پێشەکان دەبێتە وە،
بەلام لە هەمان کاتدا دەبا پاریز و هیرشیان ناگەنە سەر حیا واریش بە نێوان رۆ
و هیرشکردنە سەر هەبە پیاوی بە دو مەبەر و شائاریبە، مەلام لە هەمان کاتدا،
شەه مەنی سوارچاکی و مەودەتی هەبە ئەو هیرش دەکاتە سەر کە سیک رۆوبە رۆوی
بێتە وە لە بەردەمی مەودەتی، کەچی ئەو کەسە دە پاریزێ کە پەنای مۆدەت یان
داوای هیراکەوتنی لێ دەکات وەک چەندین جار نامازەمان بو کرد

لە راستیدا سەرچاوە میژووییەکانمان پێ بوووە لەو بەسەر هاتانە، کە نامازە
بۆ سووکایەتی کردن مە و الییهکان دەکەن، رەحمەتیشە گومان لە دروستی ئەو
بەسەر هاتانە بکەین دکتۆر عەسڵەبەریر پوری ئۆچووویکی مەتیبەیی لەو
بارەبەر هەبە، دەلی" ئەو بەسەر هاتانە بە سەرچاوەکانمان ناسکراوە، بۆ
ئەو هەبە تۆماری ئەو خەڵاتانە نەبە رەحراکیش و دەرچوووە لە ماو، بۆیە ناگرت
بە دامراویان برین دەنیت لە مەدا نەگادری ئەو دیار دەبە مین لە سەرچاوەکانی
خۆمانە وە دەنیت براین ئەو بە لە مەو بوو یان ناسکراوە، ماییت ئەو بە لە مین
بکەین کە ئەو بوو داوانە ریزپەین^{۱۳۳}

دەمەوی شتیک بۆ ئەم ئۆچوووە زیاد مەکم ئەو بەسەر هاتانە چە و ساندە وە
مە و الییهکان، کە لە سەرچاوە میژووییەکانمان هاتوو، نۆرمەیان لە سەر دەمی
عەباسییه کە وە بوو ئەو سەر دە مەش وەک لێدانی سەر دەمی ئەمەوی مەووە بۆ
نێدانە کردی ئەو سەر پێچانە ی لە سە ماکانی نیسلا مەو کراوە دەنیت ئەو هەش
لە مین نەکەین رۆبەیی میژوونووسە کامی سەر دەمی عەباسییهکان لە مە و الییهکان
بوون، ناستوانین پێشبینی بێلایەیی لەو میژوونووسانە بکەین لە گێزار مەوی ئەو
بەسەر هاتانە وە.

بە هەر حال، مەزەدە دەگرت مە و الییهکان مە چەندین خۆر لە سەر دەستی مە وە
سووکایەتی و چە و ساندە یان بێنوو، خا نۆریان کەم ئەوانیش بە حراپەر رەلامی
حراپەیان داوە تەو، ئەمەش بە شێوەیەکی گشتی مەتینکی سروشتییه لە مە وە

^{۱۳۳} عبدالعزیز الدوری (الجزور التاريخية للشعبية) ص ۲۰-۲۱

کاتێک مەوالبیەکان دەبێسن، عەرەبە بەمیر ولەخۆناییەوه مەملەپس لەگەن دەکەن، ئەویش بەهەمال شینۆه وەلامیان دەدەمەوه، بۆیە سووکایەتی بەدیەمەکانی شاناری مەدوگەن دەکەن و هاوی ناییەوه پوچەلی دەکەمەوه دەتوانن سێن ئایین بوته چەکت بەدەسنی هەردوو لایەنەوه. عەرەب دەڵێ "ئیمە بەهۆی شەمشێرەوه هیدایەتمان بۆ مەوالبیەکان هێناوه". مەوالبیەکانیش دەڵێن "شانازیکردنی عەرەب دژی رێمابییەکانی ناییە". بەمەش لیرە ولەوێ بەتێپەرپوونی رۆژگار ململانێیەکه توندتر دەبنەوه. هەر لایەیکیش دەمارگیری بۆ خۆی زیاتر بیت، ئەوا بەرامبەرەکهشی دەمارگیری زیاتر دەبێت".^{۱۳۲}

سروششی مەوالبیەکان:

مەوالی ئەم ساوه ساویرن. لەمەر ئەوه بوولەکانی ئیسلاموویان هەولیان دا هاوپەیمانی لەگەن هۆرەکانی مەدو بکەن، واتە ویسنیان وەلانیان بۆ ئەو هەبێت ولەژێر پارێرگاری ئەو س سۆمبووسە پیاوێک لە مەنەوه مەتخکراوەکان ئیسلامووی خۆی رادەگەپەند، ئەوا دەچوو لای هۆزێکی عەرەمی سۆنەوهی وەلانی حۆی سۆ دەریخات، ئەوکاتەش هۆرەکه پارێرگاریکردی لەو پیاوه رادەگەیا سدر رینگەشی سۆ دەر حساند هاوی هۆرەکه بەکارهێنی سۆمبوونە دەیتووی ئلی گەدی، تەمبمی. بآن بوخەبجیە، بە وەلانیەوه ئەو وەلانیەش دواي چەند بەودەیهک ئەدەما، دواخاریش مەوالبیەکان دەبوون بە عەرەب

هۆرە عەرەبیەکان بەلایەنەوه بەنگیە رینگە بەکەسێک سەن دەستدرێژی بکاتە سەر مەوالبیەکانیان، ئەمەش بۆ خۆی بە سووکایەتی دەراس، بۆیە بەرگریەکی رووی ئی دەکات ئەمەمان لەعێزق لەسەردەمی عوسمانییەکان بێی، که ژۆزێک لە بێگانە و غەیرە عەرەبەکان دەهاتنە وەلانیان بۆ هێرە عەرەبیەکان دەردەبەری لەرێگای " بکتە" وه، بەمەش لەلایەن هۆرەکانەوه پارێرگارییان لی دەکرا

وا حەبالب دەکەم عەوامی مەوالبیەکان لەسەردەمی ئەمەوی ولەسەردەمی عەباسییەکانیشەوه ئەمەیان کردبێت. وەک دەردەکەوێت هەندێک لە مەوالبیەکان ئەمەیان بەدل نەبووه، ئەویش پیاوماقوولی مەوالبیەکان بوون، لەوانە ئەدیب و

^{۱۳۲} علي الوردي (مهزلة العقل البشري) ص ۳۵۱، ۳۵۲

راڤایان سوور، بزیه وایان به باشتر رابوو له سه‌ر شاناریکردن به ره‌چه‌له‌ك وتوانستی كه‌سی خۆیان بئینه‌وه به‌مه‌ش زۆر یار كه‌م له‌شاناریکردن ركابه‌ری عه‌ره‌بیان ده‌كرد له‌وسیه‌ شعوبیه‌ ته‌به‌ له‌لای نه‌وان ده‌ركه‌وتنی، كه‌چی نه‌وانی دیکه‌ش كه‌ رۆژییه‌ی عه‌والیه‌كان سوون نایه‌حبان به‌ گۆته‌گۆت به‌داوه و له‌زێر پارێزگاری عه‌ره‌به‌كان داووت.

كه‌وته‌ ده‌كرێت مه‌ولبه‌كان مۆ دوو كۆمه‌له‌ پۆلین بکه‌ین كۆمه‌له‌ گه‌وره‌كه‌ بوێت له‌ عه‌وام نه‌وانه‌ مایه‌ج به‌ ره‌چه‌له‌ك و شاناریکردن ناده‌ن، هه‌نده‌ی پایه‌خ به‌ پریرگاریکردن و بێژیوی دهن، نه‌مانه‌ هاوشینوه‌ی عه‌وامی حه‌لكن له‌مه‌موو شوێن سه‌رده‌مینكا نه‌وان ده‌یانوه‌ی مزین، به‌لایانه‌وه‌ گرگ بیه‌ سووكا‌ه‌تی ده‌بیسن یار شاناری كه‌چی كۆمه‌له‌ی دووم كه‌ساسی لووتنه‌ر سووب نه‌وانه‌ی شاناری به‌ره‌چه‌له‌کی سه‌رمه‌زی ده‌كهن بنگومان نه‌مانه‌ كه‌میه‌ن، هه‌ر نه‌وانه‌ش سارودوح و كتنیه‌كان پێ ده‌كهن له‌ هاوهرکردن و نامگه‌شه‌کردن

كه‌چی عه‌وام به‌شینوه‌یه‌کی گشتی حه‌ر له‌سه‌قامگیری و ملكه‌چی ده‌كهن، مه‌یلی نه‌و شانه‌ ده‌كهن كه‌حوا له‌چاره‌بووسی نه‌وانی بووسیوه‌ كه‌میه‌كه‌ش مه‌یلی مه‌لای هاو و نازاوه‌ و باراییوو، به‌مه‌ش ده‌توس كتنیه‌كانی میژوو به‌جوستی خۆیان پێ بکه‌نه‌وه.

پوخته و دهرنه‌ نجام:

توێژینه‌وه‌كه‌مان له‌باره‌ی شروقه‌کردنی حه‌سله‌ته‌كانی به‌دو و روشمیری كۆمه‌لایه‌تی‌یان درێژه‌ی كێشاه ئیستا ده‌بێت نه‌و توێژینه‌وه‌یه‌ پوخت بکه‌ینه‌وه‌ بۆ نه‌وه‌ی له‌چارچێوه‌یه‌کی گشتی دیاری بکه‌ین.

له‌سه‌رده‌تی توێژینه‌وه‌كه‌مان وتان، روشمیری كۆمه‌لایه‌تی هه‌ر به‌ته‌وه‌یه‌ك، خه‌سله‌تی گشتی و بێكهاته‌ی خۆی هه‌یه. هه‌ر بێكهاته‌یه‌ك له‌ حه‌سله‌تی جیا‌جیا بێكدێت بیه‌مان چۆن له‌ روشمیری بیه‌شیشی حه‌سله‌تی (خۆر لکردن) له‌سه‌رووی هه‌موو حه‌سله‌ته‌كانه‌وه‌یه‌ ده‌كرێت بێكهاته‌ و سبه‌ته‌كایشی به‌مه‌شینه‌یه‌ی خواره‌وه‌ كورت بکه‌ینه‌وه‌:

۱- پىنكەتەي دەمارگىرى ئەمە بەكگرتوۋىسى ھۆر. شىنجاپەتتى، تۆلەكردەۋە،
غرىكەۋىش. شىمازىكردىن بەرەچەلەك پاراستىنى ئامەرت ھىند، لەخۇيەۋە
دەگىت

۲- پىنكەتەي دىگىركىرىن بىرتىپە لەشمازىكردىن بە ھىر و قارەمايتتى، خەنگ
ۋە دەسكەۋت، سەرمەزىيى و رىسنگۇيى و لاسارى. رىقوۋەۋە لە پىشەكان
ھىند.

۳- پىنكەتەي مەۋەت بىرتىپە بە شىمازىكردىن لە مەۋەسدارى و بەخىشمەدىي،
پارستىنى پەمانەر، دراۋسى، ھەۋرىي، ھاۋپەيمان، مەۋلىيەكان، ھەر كەسىكى
بىندەسەلەت ھەۋەف ۋە ھادارى و دىلسۇرى و پارستىنى راسپاردەيى لەخۇيەۋە
دەگىت.

مىن مەنگەشەي ئەۋە ئاكەم، ئەۋ تۈيۈنەۋەي لەمارەي بىيائىششىيى نەمھام
داۋە، تۈيۈنەۋەيەكى راستىنى بىد ۋا ماشتەرە مەۋى بىمىم (ھەۋلىكى رىسنىپە)
تەكام لە تۈيۈنەۋەي ھەيە ھاۋكەرم مىن. لايەسى دروست ۋە دىروسنى دەرىخەن
بە راستىد، ئەمە قولتەر ۋە ھەۋەي ئەتەكە كەسىك نەمھام مەرىت تۈيە دەپىت
تۈيۈنەۋەي تىيىدا ھاۋكار مىن ھەركەسە بەپىتى تۈبەي خۇي ۋەبەتتى پىسپۇرى خۇي.
چەند خارىك ئامازەم بۇ ئەۋە كىرۋەۋە. كۆمەلگەي غەربىي نەمەۋە
ۋەلەكەنىيەۋە، ئاتۇ بىرتى تىيى بىگەر، تا بەگەزىنەۋە سەر رۇشنىمىرى بىيائىششىيى
ۋە تۈيۈنەۋەي قول بەيەۋە. چۈمكە بىشنىمىسى غەرب گەۋرەنەن شۈپنە
لە ھىيەند. شارستاپەت ۋە بىيائىششىيى نىد مەلەلەيى كىرۋەۋە، كارىيان لەبەكتر
كىرۋەۋە بىيائىششىيى ۋە شارستاپەت لە بىشنىمىسى لەۋ كۆمەلگەيە داۋەك
دوۋجەمەرى دۇيەكەرن، رەۋتى مىنلەۋى بەپىتى ئەۋ پەيۋەتدىي نىۋانىيان
بەپىرەچۈۋە ۋەك چۆن كارەن لە نەمھامى ھەمەسەر پۈزەتەي ۋە بىگەتەي دروست
دەپىت.

ئەمەش مەتەنكە بەرۋىيى كارىگەزىيەكانى دەپىيى، كاتىك لەمەشەكانى
داھانۋەدا تۈيۈنەۋەي لەمارەي كۆمەلگەي غىراقەۋە دەكەبىن. ئەمەش
كۆمەلگەيەك ۋەستۈمە بىكەم بە نەۋنە بىار دەۋرەۋەيەكى دەستەپىك بۇ
تۈيۈنەۋەي كۆمەلگەي گەۋرەي غەرب.

بەشى پىنچەم

غىراق لە سەردەمى عوسمانىدا

دوى ئەوھى لە بەشەكاسى رىردوود ، بەشىوھىيەكى گىشتى توپزىمەوھما
لەمارەى سروشتى مېناسىنى وىملەسىيەكاسمان كىرد لەگەل شارستانىيەت نىستە
دەچىنە سەر توپزىمەوھى كۆمەلگى غىراقى ، سو ئەوھى سىرى كارىگەرى
مېناسىنى وھۆرى مەلەسىيەكەى لەگەل شارستانىيەت دەرىجەى
بەپىنى بوچووى مى ، شىمە رەتووى لە كۆمەلگەى غىراقى نىستە بگەى ، ئەگەر
بەچىمەوھ سەر تەوتوكردى ئەو كۆمەلگەبە لەسەردەمى عوسمانىيەكاسدا
سەردەمى عوسمانىيەكە لەغىرق چوار سەدەى حايادە . كارىگەرى ئەو سەردەمە
لەغىرق حىيەتوھ ، تەبە سەردەمى خەلگى بەكەمى حىيەتوھ بەسەت ، واتە
بىرەكەى بىو سەدەبەكە شىمە بەتويزىمەوھما لەمارەى كۆمەلگەى غىراقى
بەسەردەمى عوسمانىيەكە ، تەوتووى ئەو دىرودوھە كۆمەلەبەنىيە دەكەىن كە
دوكانمان نىبەا ژياوون ، ئەنەت زۆرۆك لەبرايمانم سىبە ژياوون كە هېشتە بەژىيمان
ماور ئەمەش مانەى ئەوھى ئەو دىرودەرىت وىھا وىرەكردەوھى لەسەردەمى
عوسمانىيەكەن ناو بوو ، تا نىست بەراستەوخو پان باراستەوخو كارىگەرىن لەسەر
نېمە ماوە پىنكەتەى كەسبىشمان بەرھەمى كارلەكردى ئەو دىرودوھەى خەلگە
كە لەسەردەمى عوسمانىيەكەن تىبە ژياوە ، لەگەل بەھا دىرودەرىنى
شارستانىيەتى ئوئ .

بىاباننىشىنى لەسەردەمى عوسمانىدا ؛

ئەمىر ئەو ھۆرە غىراقىيەى لە قۇمانى سەرەتايى مېناسىنى دەژىن ، ژمارەپان
زۆر كەمە ، رىژدەكەى لە ۲ دابىشتون نىپەپىاكەت ، بەلام ئەگەر نىمە بۇ دووھە
بگەپىنەوھ ، بۇ نىزىكەى سەد سال لەمەوېر ، دەبىس ئەو چۆرە ھۆزانە زۆن كە

سروشنى كۆمەلگەي غىراقى

ھېشتا لە قىزاعى سەرەتايى سيااسىيىنى دەژيان، دەگاتە ۲۵٪ كۆي دانىشتوان ئەمەش ئامژدە بو سى شۆيۈنەۋەي يىدەششى لە غىراق لەسەردەمى عوسمانىيەكاندا.

ۋەك دەركەۋىت غىراق لەسەردەمى عوسمانىيەكان خېنى چاۋنەينىنى ئەو ھۆزە بەدۈسە بوۋە كە لەبىيەكانى بىرە لە غىرق ژيان، شەۋر ۋەك سەماكار سەيىرى غىرقىيان دەكرد، ھەلىس دەقۇرىسەۋە بۇ ئەۋەي سۈە ناۋە بو سى غىرق درە مەن لەمەشدا سۈ ھۆكار ھاسى دەس، بەكەمەل لاۋرۋوي دەسەلاتى ھۆكۈمەت سۈ لەغىراق، لەگەن سۈۋىۋەۋەي شۆۋە ۋە ۋە ھۆرگەرايى سۈۋەم سۈۋىۋەۋەي پەنا سۈ، ھەر پەتايەك رۈۋى لەغىرق دەكرد رۈرسەي دانىشتوانى لەناۋدەبوۋ، پەتايەتتى خەلگى شارەكان.

ئەو ھۆزە مەدۋەي لە بىيەل دەژيان، ئەژيانىكى سەخت دى، ھەردەم لەلىۋارى بىرسەتە، ۋەك لەمەشى پىشۋو ئەماژەمان بوکرد ئەمەش ماسى ئەۋەپە كە لە بىياس لەژىر ھشارىنگداپە، ھاسى دەدەپ مەردو غىرق درە مەكە، لە لايەكى دېكەۋە لە غىراق ھۆكارى ئەۋتۈي دەبىيى كە سەرخى رىكىشى ئەۋال لەغىرق خاكى مەپىت ۋ شۆي رۇريان دەبىيى كەۋتە ئەۋ ساتۋس لە بىيەل سەختى ژياندا سەبەر بگىر، غىرقى بىرىكىش مەردەمەن ۋ لايت سەرەرى ئەمەش ئەۋ ۋلاتە خالى بىت لە دانىشتوان ۋ ئازاۋە ۋاسەقامگىرى ئەمى تىدا بىت

تۈنۈنەۋەيەكى بە پىز:

دەكتۇر مەمەد سەلمان خەسەن لەمارەي ئەم سەتەۋە نوپۇسەۋەمەكى سەپىرى ھەپە، سۆ ئىمە رۇر سۈۋەمەد دەبىت پەيماگى ئامار لە زامكۆي تۈكسەۋرد لەپەككە لە سۈۋەكەسى حۈيد، ئەم نوپۇسەۋەي سۈۋەكەۋە^۱ دەكتۇر مەمەد لە نوپۇسەۋەيدا سە ئەخامى ئەۋە گەپشۋە ژمارەي دېشۋوسى غىراق لە سالى ۱۸۶۷ لە مېتۋر ۋ چارەككە نېپەرى سەكردۈۋە رىژەي سى تۈنۈكەي دانىشتوانىش بەمشۈۋەپە بوۋە:

۱- ھۆزە بەدۈەكان: ۲۵٪ رىژەي دانىشتوان بوۋە.

۲- هۆزه لادییه‌کان: % ۴۱ رێژه‌ی دانیشتوان بووه.

۳- خه‌لکی شار: % ۲ رێژه‌ی دانیشتوان بووه^{۱۳۰}

نهمه‌ش ناماژده‌یه‌کی رووه نۆنه‌وه‌ی سراسر کۆمه‌لگای عێراق، ناجه‌ده‌ له‌ ژێر ته‌وژی هه‌لکشانی به‌دوکه‌کان وداکشانی شارنشینه‌کان بووه، بیاپاننشینی له‌ هۆزه بیاپاننشیه‌کان وه‌ه‌زه‌کاسی لادی پیکهاتووه، نهمه‌ش له ۷۶ رێژه‌ی دیشتنوایی پیکهناوه، واته‌ سی چاره‌گی دایشتنوان. که‌چی شارستانییه‌ت له‌ خه‌لکی شار پیکدیت، نه‌وایش چاره‌که‌کی دیکه‌ی دایشتنوان نه‌واو ده‌که‌ن

نه‌وه‌ی شایه‌نی باسه، خه‌لکی شار بویه‌رایه‌تی راسته‌یه‌یه‌ی شارستانییه‌تیان نه‌ده‌کرد نه‌وان به‌ هۆزه‌کان ده‌ور درسوور هه‌رده‌م له‌ ژێر هه‌ره‌شه‌ وریگری نه‌وان دیوور له‌ نه‌حمانی نهمه‌ش ناچاربوور رووبار که‌م مه‌های به‌دوکه‌کان وه‌ریگیرن. نۆ نه‌وه‌ی خوێن له‌مه‌ترسی مه‌دوکه‌کان به‌دوور بگرێ نه‌وان وه‌ن پنیویست هنری حکومه‌تیان ده‌ییبی، نۆ نه‌وه‌ی له‌هه‌ره‌شه‌ی هوره‌کار پارێزگاریان لێ نکات، بویه‌ ناچار بشتیای نه‌حویان ده‌هه‌ست میییم نه‌وان به‌ چه‌ک و به‌های مه‌دوکه‌کان رووبه‌رووی مه‌دوکه‌کان ده‌بوونه‌وه له‌بێ نه‌وایش به‌ریتی ده‌هه‌ری و تۆله‌کردنه‌وه بلامبوپه‌وه. نۆ پارێزگاریکردن له‌ گیان و سامانی خوێن په‌مان بۆ نه‌و چه‌کانه‌ ده‌برد ده‌شار گوت "ناس نه‌مان به‌ناس ده‌تویه‌وه"

دوخی شاره‌کان:

به‌هه‌رجاله، شاره‌کان له‌سه‌رده‌می عوسمانیه‌کاندا، به‌تایه‌تی مه‌ر له‌ماوه‌پراستی سه‌ده‌ی یۆرده‌م، له‌په‌ری هه‌له‌شاه‌وه و دیووحاوی دابوو له‌وانه‌یه‌ رینه‌پۆیی نه‌بێت نه‌گه‌ر ملین (شار) به‌بوور به‌مانای ماوه‌که‌ی له‌حیه‌های شارستانییه‌دا، له‌کو زیاتر له‌گۆنده‌کان نزیك بوون.

گه‌شتیاری ئینگلیزی کیپل که‌له‌سالی ۱۸۲۴ له‌ به‌سپروه له‌ رینگای دیچه‌وه چۆته‌ به‌عدا، نۆمان ده‌گێرنه‌وه له‌بێور قه‌ره‌ و به‌عدا ته‌بها دوو شاری میسروه، نه‌وایش (کووت) و (شعلیج) سوور له‌باره‌ی کوته‌وه‌ باس له‌وه ده‌کات نه‌بها

^{۱۳۰} مصر مجله بغداد، في عددها الثاني عشر من السنة الممبعة، الصادر في تشرين الأول والثاني ۱۹۵۹ م

سروششی کۆمه‌لنگهی عێراقی

گوندیکی بچووکی به‌دو بووه، هه‌مووی حانوی قوڕ بووه، شورا به‌کی قوڕیشی له‌ده‌وره‌ی مووه‌ که‌ شه‌ش پێ به‌ر مووه‌ شیخی قه‌یله‌کاسی (مه‌سی لام) له‌وی ژیاوه، شیخیکی به‌هێز بووه، ده‌سه‌لاتی له‌ نێوان قه‌سه‌وه‌ تا به‌ عدا هه‌بووه.^{۱۳۷} له‌باره‌ی شفلحه‌وه‌ ده‌لی: قه‌لایه‌ک مووه‌ له‌ که‌رپوچ دروست کراوه‌ له‌و قه‌لایه‌ شیخی هۆره‌کانی روپێد نه‌یدا ده‌ژیا، گونده‌کاسی له‌ لای راستی دیچه‌وه‌ له‌ نێوان زێی عوراف و به‌ عدا درێژ ده‌سته‌وه‌ نه‌و قه‌لای شفلحه‌ دو تر به‌ (لمعیله) ماوده‌ برا و دواچاریش به‌ نعمانییه‌ تاوده‌ بریت^{۱۳۷}

وه‌ سه‌عیکی دیکه‌ مان بو‌ شاره‌کسی عێراق هه‌یه‌، که‌ له‌ لایه‌ن که‌ شتباری نه‌لعاسی نیپۆر کراوه‌، نه‌و له‌ سالی ۱۷۶۵ به‌ عیرق گه‌ڕاوه‌، نه‌و که‌ شته‌کی له‌ رنگای موپاته‌وه‌ بووه‌ ناوی نه‌و شارانه‌ی هیناوه‌ که‌ پێیدا تێپه‌ڕیوه‌، له‌ واته‌ سه‌ماوه‌ و له‌لوم و رماحیه‌ و حبله‌ هه‌روه‌ها چونه‌ به‌ حه‌ف و که‌ره‌لا پوخته‌ی نه‌وه‌ی باسکر بووه‌، نه‌وه‌یه‌ هه‌موو نه‌م شارانه‌ له‌ قوڕ دروستکری، حاسوه‌کاسی که‌ مسووه‌ هه‌ندیکیان له‌ که‌رپوچ دروستکری سهرحه‌م شاره‌کاسی موپاتی ماوه‌ پاسه‌ له‌ ژێر ده‌سه‌لاتی شیخی حه‌رعه‌ن داسووه‌، ده‌سه‌لاتی نه‌و وه‌ل حکومه‌تیکێ سهریه‌هۆ بووه‌، ته‌ده‌ت ساحێ وه‌رگرتووه‌ و سه‌را به‌شی له‌ کایان و که‌شتی و رێواران وه‌رگرتووه‌.^{۱۳۸}

شاری به‌غدا:

به‌غداد جاران، به‌ نه‌یست شه‌وه‌، به‌ گه‌وره‌ترین شاری عێراق داده‌نوشت، نه‌و مه‌له‌ندی دره‌وشانه‌وه‌ی شارستانییه‌ته‌ له‌ عێراق نه‌و شاره‌ له‌ لایه‌ک پایته‌ختی حکومه‌ته‌ و به‌ لایه‌کی دیکه‌ شه‌وه‌ رۆژترین داررگا و حاوه‌ن بېشه‌کسی تێدا کۆبوونه‌وه‌ بو‌ نه‌وه‌ی سراسرێ درووخانی شارستانی له‌ عیرق له‌ سه‌رده‌می عوسمانیه‌ کێ چه‌د بووه‌، نه‌و ده‌یه‌ت سه‌یری ماوردوخی نه‌و شاره‌ گه‌وره‌ی عێراق بکه‌ین.

سعد - سه‌ر کس (مجله‌ت عراقیه) ج ۱، ص ۲۷۱

سعد - ته‌مبۆ، ج ۱، ص ۲۱۶

کارستن بیور (مشاهدات بیور) - ترجمه‌ سعید العمري - ص ۵۵ - ۷۰۸

سروشتي ګۆمه‌لگه‌ي عيراقی

به هرحال به‌عدا د زړې ناوې نندارووه، هه‌موو نه‌و ماراړانه‌ش له ناوچه‌قې شار يوون، له نزيك نه‌و ماراړه‌ش خامووي له‌كه‌ريوچ دروستكړاو هه‌يووه كه به نه‌خش ويگار ده‌ر رايه‌وه. هه‌ر ماسه‌راني ګه‌وره وده‌وله‌مهد ومولګداره‌كان له‌و خامووه نيشته‌حي ده‌يوور زور له‌و دوه‌راسته دوور ناكه‌ويېه‌وه كانيك ده‌ګه‌يېه ده‌وړه‌ري شار، چه‌دين ګه‌ره‌كي حراپ و كولاسي نه‌ګه‌ه‌رمان ده‌يېي، كه ده‌مار ګېري ګه‌ره‌كي تندا يووه.

نه‌وه‌ي خيګري سه‌رحه، ت دوه‌پرستي سه‌ده‌ي نورد هه‌م، به‌عدا هيچ شه‌قاميكي چه‌وپړكړاو نه‌وو په‌كهم شه‌قام له‌عدا نه‌سهرده‌مي مه‌دخت پاشا له‌سالي ۱۸۷۰ چه‌وپړكړا، نه‌و واييه مه‌هستي چه‌وپړكړدي نه‌و كولانه‌ كورته يوو كه ده‌ګاته سه‌ر يرده‌وه له‌لای ره‌سافه‌وه نه‌و كولانه‌ به (عقد الصحر)^{۲۱} باوړا، نه‌مش وه‌ك نامز ميه‌و نه‌و به‌ردانه‌ي كه شه‌قامه‌كه‌ي پي چه‌وپړكړاو له‌سالي ۱۹۱۰ سارم پېشې واړ هاته‌ عيراق وله‌ لاسه‌ عيراقيه‌كان به (مه‌دختي دووه‌م) دوده‌را نه‌و واييه هه‌وليدا په‌كهم شه‌قام به‌عدا، مګانه‌وه، نه‌ويش (شارع بهر) يوو، كه دواتر به (شارع المستحسن) باسرا نه‌و شه‌قامه‌ تا ئيسناش وه‌ك حوي دونه‌وه، به‌عراوه و به‌راسته به‌لكو له‌ه‌ره‌وه به‌ شه‌قام باوړاوه، چوپكه له‌ هه‌موو شه‌قامه‌كان راست و فراوتر يوو له‌كولانه‌كاني مه‌عد له‌كاني كرده‌وه‌ي نه‌و شه‌قمه‌ هاواريكي زور به‌ لاسه‌ حلكه‌وه دروست يوو، چونكه خانووه‌كانيان له‌ پېنناو تېكدا؛ پېشتريش شه‌قامي وه‌هايان له‌ شاره‌ګه‌يان نه‌ديوو،

ده‌بېت نه‌وه‌ش له‌به‌ره‌كه‌ين كولانه‌كاسي به‌عدا هيچ روونكييه‌كي به‌يوو، نه‌بها روواكي مياګ نه‌بېت له‌شه‌ري مياګه‌شه‌ود، له‌سالي ۱۸۷۹ وه‌ حكومت كولانه‌كاسي به‌عدي روويال ده‌كرده‌وه^{۲۲} و دېوسي به‌ومي له‌ كولانه‌كان دده‌را به‌لام نه‌و دېوسه روواكي بېوبستيا به‌يوو، روږحه‌ نه‌بها ده‌وړه‌ري حوي روويان ده‌كرده‌وه له‌به‌ر نه‌مش كولانه‌كان پر سور له (حوكه) به‌هه‌موو

^{۲۱} عبدالكريم الخلف (بعده القديمة) هر :
^{۲۲} المصدر السابق، ص ۰

حورەكاسییەو ە زۆرھار تارىكى كۆلەكان ترسى دەخستە دلى رینوارەكانەو، بەشێوەیەك حەيالى تۆفاندر وەیسەكەنى خنۆكەیان لە پەناوێنچى كۆلەكانەو دەكرد، دواھاریش رین دەكرد خنۆكەكان تا سەردەمێكى درەنگ لەكۆلەكانى بەعدا ماووبەو ە نووسەرى ئەم چەند دیرەش رووچارە خنۆكەكان تۆقیو ە

مەترسى ھۆزەكان لەسەر بەغدا:

حەلەكى بەغدا بەشەو مەبەتێن بە دەست مەترسى خنۆكە ھەبوو، لەروژیشدا دەست مەترسى ھۆزەكانەو دەیانلاند عەباس عەرەزى مێژووئەوى دەگێرێبەو ە لەسالى ١٨٥٢ ھۆزى بەدوى عەرە ھێرش دەكەبە سەر كاروبنێكى خوشتر لەبەرك تەرمیەى (العترمية) بكورێ بەعدا، كاروبەكە لەزیر پارێزگارى عوقەبەكاندانوو، ھۆزى عەرە بوسەد خوشترین تالانكرد، دوى چەند روژێك ھەمان ھۆز بەسەرۆكایەتى شێخەكەیان نین ھوران، ھێرشێكى نیکەیان كردە سەر كاروبنێك كە لە شامەو ە دەھات، ھەموو خوشتر وبارەكیان تالانكرد كە چەندین درەھمى ریز و رێوى تێدانوو ھەروەھا چەندین مالاکیان لەزنگای حېسەو ە تالانكرد^{١١}

ئەو ەى شایەنى ناسە عوقەبەكان ھۆزبەبوو^{١٢}، بەلكو كۆمەلەبەدوى بەجد بوو، ئەوان لەسەرى كەرەجەو ە لەمەعد خێگەرئەوون، كارى سەرنێكردن و پارێزگاریكردمى كاروبین كرد بوو ە پێشەى خۆیان^{١٣} ئەوانیش وەك ھۆزەكان سەرۆکیان ھەبوو كرتیبەكى دباریکروپ بە كروانەكان وەردەگرت، ئەوان وا راھاتوو سەرەیان بە ھۆردەكان دەھات، بونەو ەى لە ھێرشەكردن بەلەبەن، ھەبێك حاریش ناچەردەبوو بە شمشیر دكووى لە كروانەكان بكن، ھا سەردەكەوتن یان ھەندێك جاریش سەرکەوتوو نەدەبوون.

ئەمە كریكى دەگەن بێبە، كە عوقەبەكان لەیەك كاتدا رولى در وپارێزگار بێنن ئەوان دلسۆزى بۆ پاراسنى كاروبەكانى بەعدا، بەلام ئەگەریش ھەل

^{١١} ھەبى الراوى (تاریخ العراق بین احتلالین) ج ١، ٧، ١٠٦

^{١٢} ھەندێك بە سەرچاوە مێژوونەكان غویدبێبەكار بەعور باو دەنر گو مە دەستاش بەو كەسانە كە

لەبەغدا (ھوگەبەلى ماو دەریز وەركێر

ھاشم المەمەنى (جغرافیه العراق) ج ١، ١٠٦

ره‌خساوینت شه‌واله‌ تالانکردی به‌عدا دوودل ناس هه‌ر شه‌و کۆمه‌له‌ به‌ له‌گه‌ژ
حکومه‌ت هاوپه‌یما ده‌سوو، له‌دژی هه‌ژمه‌ یاخه‌بووه‌کان ده‌حه‌نگان که‌چی
هه‌ندیک‌خاریش له‌دژی حکومه‌ت ده‌سوو، شه‌ری سه‌خت له‌نیوانیاڕ به‌ریا ده‌بوو
هه‌ریزه‌ر ماسی چه‌نگبکی سه‌خت ده‌کات، له‌ بزیک به‌عدا له‌نیوان حکومه‌ت
وعوقه‌یل له‌سالی ١٨٢٤ روویداوه‌ هه‌ریزه‌ر حوێ شاهینده‌خال بووه‌ شه‌و کات به‌غدا
به‌شێوه‌یه‌کی قه‌یره‌وه‌ن، سوو به‌ گۆره‌پاسی تالانکاری و کوشتن و کاوڵکاری
تێروانیینیکی گشتی:

نه‌گه‌ر نه‌مه‌ دوخی به‌عدا ی پاته‌حه‌ی عێراق وه‌له‌سندی حکومه‌ت بێت، شه‌ی
دوخی شاره‌کانی ده‌که‌ چوڕ بووه‌ ١٤ شه‌دوله‌راق حوسنی مه‌ژووویوس ده‌لی
ده‌سه‌لاتی هه‌ژمه‌ عێراقیه‌کان له‌ سه‌ده‌ی دواسه‌ده‌هه‌، تا سه‌ده‌ی نۆده‌هه‌م
سه‌رتاسه‌ری عێراقی به‌ریزه‌ده‌یه‌ر ده‌سه‌لایه‌م حکومه‌ت به‌بوو، ته‌ها
له‌مه‌له‌سندی ویلایه‌ته‌کان و شاره‌ گه‌وره‌کان، به‌بێت سه‌بارده‌ به‌ ناحیه‌ و
گه‌یه‌ده‌کانیش شه‌و' ملمالای له‌نیوان حکومه‌ت و هه‌ژمه‌ سه‌ره‌کیه‌کان هه‌بوو،
گره‌نگترین شه‌و هه‌ره‌ش (مه‌تفق) و (خراعل) و (به‌و لام) سوو شه‌و هه‌ره‌ره‌ویان
پارچه‌ پارچه‌ ده‌کرد، ب‌حوی شه‌ریان سوو ده‌ده‌، ناح و رسوما‌تی یاساییان
وه‌رده‌گرت، هه‌موو شه‌و کاره‌یه‌یان ده‌کرد که‌ کارگیریه‌کی حوچینی نیسته‌ به‌ ولات
به‌ریزه‌ی ده‌بات، وه‌ل شه‌وه‌ی دهرگی هه‌رمی سه‌ره‌ه‌وس^{١١١}

ده‌کریت سه‌ریخی حوما له‌باره‌ی قسه‌کانی حوسنی موسس و بانی
ده‌سه‌لاتی حکومه‌ت ته‌ده‌ت به‌ مه‌له‌سندی ویلایه‌ت و شاره‌ گه‌وره‌کانیش به‌پیی
بێنوست به‌هه‌ر به‌بووه‌ سگوما به‌و مه‌له‌سده‌ به‌ شویه‌یه‌کانی ده‌که‌ به‌هه‌رت
بووه‌، به‌لام هه‌یده‌ به‌بووه‌ تا سو سیدی شارسنایه‌ت پاپه‌شت بێت

وه‌ک ده‌رده‌که‌ویت شه‌و سه‌رده‌مه‌ده‌ عێراق به‌ل حکومه‌تی به‌بووه‌، به‌لکو چه‌ده‌یه‌
حکومه‌تی حوچیی هه‌بووه‌ شه‌مه‌ش له‌ده‌وری مه‌شایخی هه‌ره‌ گه‌وره‌کان
پیکه‌انه‌وو که‌ دونه‌ر ده‌سپ ده‌که‌یه‌ هه‌رکاتیکیش ده‌یه‌تی و ده‌گرکاری و کوشتار
له‌نیوان شه‌و حکومه‌تانه‌ بوونه‌ر بووه‌، شه‌و حکومه‌ت به‌شێوه‌یه‌ک له‌شێوه‌یه‌کان

سروشتی کۆمهڵگهی عێراقی

ده‌بووه لایه‌نیک له و ململاییه هورگه‌راییه نه‌وه‌ی جیگه‌ی سه‌رحه، نیس خه‌لدوون نامزده‌ی بۆ دوحنیکی وه‌های کۆمه‌لایه‌نی کردبووه، کاتێک نوێژییه‌وه‌ی له بارودوخی سه‌غریبی سه‌رده‌می حوێ کردبوو. نه‌و ده‌لی نه‌گه‌ر ده‌وله‌ت لاوار بێت، نه‌و سێبه‌ره‌که‌ی له ولات کورت ده‌سته‌وه، له‌شوێنی نه‌و ده‌وله‌تۆکه له‌سه‌ر نه‌های ده‌مارگیری دروست ده‌بیت ^{٢٥} له‌وه ده‌چی و لاتانی سه‌ره‌بی له‌م لایه‌نه‌وه هاوشینوه س نه‌گه‌ره‌هاتوو ده‌سه‌لاتی حکومه‌تی مه‌رکه‌ری مه‌هزیروو، نه‌و ده‌مارگیری هورگه‌ری لا‌ور ده‌بیت، به‌پێچه‌وا‌وه نه‌گه‌ر ده‌سه‌لاتی حکومه‌ت لاواز بوو نه‌و ده‌مارگیری به‌هێز ده‌بیت.

ریده‌پۆیی ناکه‌م نه‌گه‌ر بایم (حکومه‌تی عوسمانی) له عێراقدا، به‌نا‌یه‌نی له سه‌ده‌ی هه‌ژده‌مه‌دا، له‌نیو حکومه‌ته‌کانی عێراق له هه‌موویان بچووکتر بوو، مۆه هه‌ندیکجار هاوپه‌یمانی له‌گه‌ر هه‌بدیک له‌و حکومه‌تانه ده‌کرد بو نه‌وه‌ی له‌دژی هه‌بدتکی دیکه موه‌ستیه‌وه. هه‌بدیک حاریش سه‌رکه‌وتوو ده‌سوو، نالان و ده‌لاتی جه‌نگی ده‌هیندیه‌وه، له‌بازارده‌کانی به‌عدا بۆ فروشن هه‌پا‌خی ده‌کرد، هاوشینوه‌ی نه‌م کاره‌ هۆزه‌که‌ش نه‌ب‌حامیان ده‌و کاتێک له‌جه‌نگ به‌سه‌ر حکومه‌ت سه‌رده‌که‌وشن، نه‌و بیش ده‌سکه‌وتی ته‌ه‌گ و که‌لوپه‌ل و ئه‌سپیاری ده‌هینا بازاره‌که‌وه به‌ نرخێکی هه‌رزان ده‌یافروشتن.

ده‌وله‌تی عوسمانی؛

مۆنه‌وه‌ی بارودوخی کۆمه‌لایه‌نی عێراق له سه‌رده‌می عوسمانیدا بۆ روون بێته‌وه، نه‌و پتیویست ده‌بیت تهروانینیکی گشتی و پوختمان بۆ میژووی ده‌وله‌تی عوسمانی هه‌بیت. به‌سه‌ره‌نا چون دروست بوو، دو‌تر چۆن هاته عێرق دیاره ده‌وله‌تی عوسمانی سه‌ر له‌وه‌ی بێته عێراق، تووشی هه‌بدیک نه‌حوشی هه‌میشه‌یی بوو. کاتێکیش هاته عێراق له‌نه‌ب‌حامی بارودوخی نایه‌تی عێراق، تووشی هه‌بدیک ده‌ردی دیکه بوو له‌به‌رنه‌مه‌ش بیتوانا بوو له‌ریکجسته‌نی ئاسایش و پاراستنی مال و گیاسی جه‌ک له عێراقدا. له‌نه‌ب‌حامی نه‌مه‌ش ئازاوه دروست بوو، ململایی هورگه‌ری به‌ شیوه‌یه‌کی هه‌وا‌ن ملابووه

^{٢٥} ابن خلدون (المقدمة) ص ٣٧٧-٣٧٨

ده‌بیت به‌ر له‌هه‌موو شتیك براب، ده‌وله‌تی عوسمانی به‌ سه‌ره‌ئاد ده‌وله‌ت نه‌بوو، به‌لكو هه‌ریكی به‌دو بوو له‌ توركستان، رۆژبه‌لاته‌وه‌ له‌ ئێرسی هه‌رشه‌كاسی هه‌نگه‌رحا رایكردبوو. ئه‌و هه‌وره‌ به‌ ژێر حوكمی سه‌لحوقیه‌كان كه‌ پایته‌خته‌كان یان قونیا بوو، له‌ ته‌بدۆل هه‌نگه‌ریو به‌كێك له‌ سه‌رۆكه‌كاسی ئهم هه‌وزه‌ داوی له‌سولتانی سه‌لحوقی كرد پارچه‌یه‌ك رهبای بو به‌رحا بکات، بۆ نه‌وه‌ی له‌ سه‌ری مژین شه‌ویش پارچه‌یه‌کی به‌سه‌ر ده‌ریای مه‌رمه‌ره‌وه‌ پێدا. كه‌ له‌ داشووری كۆسته‌نتینه‌ی پایه‌ته‌ختی ده‌وله‌تی بیزه‌نتی بوو.

ئهو سه‌رده‌مه‌ ده‌وله‌تی بیزه‌نتی له‌ حاله‌تی توانه‌وه‌دا بوو، هه‌ژنی عوسمانیه‌كانیش ئه‌مه‌یان به‌هه‌لانی، بۆیه‌ به‌داوی ئایینه‌وه‌ هه‌رشه‌كان ده‌كرده‌ سه‌ر شه‌مش وایكرد هه‌ری هه‌وره‌كه‌ كه‌شه‌بکات و پانێ حوی سه‌ره‌ سه‌ره‌ هه‌روا بکات. رۆژێك حه‌سه‌حش له‌میریشیه‌كاسی ده‌وێسه‌ر ده‌هات بۆ نه‌وه‌ی هه‌یه‌اد له‌هه‌یادی خودا بکات. هه‌ر كێشكش هه‌تێکی نوێی ده‌كرد. له‌ (ولاتی كوهر) - ئه‌و كات وێر باوده‌بردا - ئه‌و پێگهی ئه‌و هه‌وره‌ به‌ دیدی موسلمانان به‌رێتر ده‌بووه‌، نه‌وێنی هه‌هه‌شاییش له‌پێناوی به‌هێژ ده‌بوو.^{١١٦}

كه‌واته‌ ده‌توانس بیه‌ین ده‌وله‌تی عوسمانی سه‌ره‌دای ده‌ركه‌ومی له‌سه‌ر ده‌مه‌رگه‌ری هه‌روو گه‌رگه‌ری بووه‌، له‌ژێر په‌رده‌ی نه‌یندا. ئه‌و په‌رده‌یه‌ش به‌دیه‌ژایی زیدی مایه‌وه‌ ریه‌تر شه‌دای به‌داگه‌ركردن و عه‌یمه‌ ده‌كرد، نه‌وه‌ك ئاوادانی و ده‌په‌روه‌ری و لایه‌كێن نه‌یدا مایه‌حیل به‌ دروستكردنی مرگه‌وت و ته‌كه‌ و هه‌روا بکاردسی ئه‌و قاعه‌ ده‌دا، به‌وه‌ك گه‌شه‌پێدای دامه‌رزه‌ گه‌شتیه‌كان و هه‌ركاره‌كانی به‌ره‌مه‌یه‌تان.

دیالیکتیکی سوپای نینکیشاری:

دکتۆر نه‌سه‌د بوسته‌م ده‌لی ده‌وله‌تی عوسمانی به‌خه‌ری گه‌وره‌ بوو، به‌خه‌ری بیه‌ش پیر بوو. ئه‌و ده‌وله‌ته‌ له‌ مایه‌یه‌کی کورتدا چه‌ندین ولاتی هه‌تێکرد، كه‌چی به‌خه‌ری دانه‌روو، تاده‌وه‌ و ژاوه‌ی له‌دو ده‌رده‌كه‌وت ساتح هه‌سری

^{١١٦} سلطه‌ الحصري (البلاد العربیة و الدولة العثمانیة) ص ١٣-١٦
^{١١٧} من معاصره‌ له‌ القاهه‌ فی جامعه‌ بیروت الامریکة عام ١٩٤٠

سروشتی کۆمهلهکی عێراقی

سهرحههه هۆکاری نهو دیارانه بو سروشتی نهو سوپایه دهگهڕێتهوه که سوپای عوسمانی به ههتحرکهیه کانی پشتی پێدهههست نهه سوپایهش به سوپای ئینگیشاری باسراوو به که محار نهو سوپایه هۆکاریکی که سوو سو سه رکهوتنی دهولت، دوجاریش هوکریک سوو بو دبووحای دهولت^{١٤٤}

له راستیدا ئینگیشاری سوپایهکی سهیر سوو، هاوشیوهی له سوپای کۆن و مونی حیهار بادریسه وه نهو سوپایه نهو سه ربار نه پیکهاتوو که دهولت ههه له مبدالیه وه له که سوکاری رهاندوو دوانیش له سه ره موو هه ره کانی جهگ و کوشهه مه شقیان کردوو زۆرییه یان مدالی ولاتی مه سیحی سوو که دهولتی عوسمانی هه تخی کردوو، به لام دواتر که دهولت له ده ره وهی تابسه ت په ره ده یان ده کات، نهو له هه موو سه رباریک رپتر په روشیان سو ئیسلام ههیه و ده یانه یی حیهادی له پیمانو بکه نهو سه ربارانه هیچ شتیکیان له ره ی ره چه به کی حۆیان ده رانی نه بها نه وه مددیان ده رانی نه وان سه ربه ری ئیسلام هه ره له ره نه مهش حۆیان ده هسته ههنگه کاسه وه، دلییانوو له وهی (سه رکهوتن و به ههشت) به ده سته هه یان نه مهش به کیک سوو به هوکراه کانی سه رکهوتنی عوسمانی به هه موو نهو هه تحرکارییه ی له هه ره تی لاوی حۆی نه حامی دبوو

ساته جه سه ری ده لی تیکچوو سی کاروباری دهوله ی عوسمانی، به تیکچوو سی سیسته می ئینگیشاری دهستی پیکرد نهو سوپایه به ره به ره هه موو سیقه ته کانی حۆی له ده ست دهه دوا حاریش سوو شه راریکی نه ره وه و به دکاری په به مدی ئینگیشاری به سه ربارگه کال لاو ده بوو، زۆریه شیه به ده چوو به سه ربارگه کانیان نه بها له کانی نهو پلاسه نه به ت که به (عه وهات) باسراوو زۆریکیشیان دوی هه رۆشینی عه وه ته کانیان به کاری دیکه وه سه رقل ده بوو هه ره ها پشک و قوچانه کانیان ده هه رۆشت به گه نه وه شد سوو ده بوو له وهی بچه سوو گه ربه ونه وه و نه ره رییه کال، نه مهش به پیتر نه فره دانی که سانی خاوه ن به ره وه مدی نایه ت و پاله وانی نه ره وه و پیلانگیر کانیک سوو جه گه نامگه نهشت ده کران نهو سلیمان ده کرد وه یان ریاده کرد بونه وهی نه یگی را کرد له حۆیان

^{١٤٤} ساطع المصري (المصدر السابق) ص ٤٨

دوور بعههوه قسهوقسه لۆکیڕ ملاوده کێردهوه، سوو بموووه دهیانگوت
سهرکێده کانیان به بیاربوو به دوژمنه کهوه کانیان بفروشن^{١٩}
دهولهتی عوسمانی له عێراقدا:

دهولهتی عوسمانی له سهردهمی سولتان سولهیمانی قامووی دهستی به سه
عێراق داگرت. نهههش له سالی ١٥٣٤ موو، کاتیک دهولهت له پهبیری هیزی حوی
داوو. هیشتا بنگهی له عێراق حیکیر مهوو. بېشابه کاسی لاوژی و به خوشبیه کاسی
پسیری سه ره له قهوره کهی ده رده کهوت شیهی ناسکرده دهولهتی
عوسمانی نهوهی له چاره بووس بهوو ماوه بهکی درێژ ژیت، نوای نهوهی
نه خوشبیه کاسی پهبیری لیده کهوت نه گه واریان لیده هیتا، نه و له رووه ده مرد
به لام نهوهی وایکرد سه ره بری لاواریه کهی دهولهتی عوسمانی بیتییه وه، نه و شته
سوو که له هینژووی مویدا مه (لېبرسییه وهی روزه لانت)^{٢٠} ناسراوه هه بێک
دهولهتاسی گه وه وهک نیمگل ترا وه ره سنا ده یام بوست بهرامه ر دهولهتی عوسمانی
سیاسهتی (به ژیاں به مرس) په پره و بکهن نه و دهولهتانه ترسیان له وه هه بوو
دهولهتی عوسمانی له نا کاو بهریت به رله وهی رکه وئ له سه ر دابه شکر دی
میرانه کهی نه حام بدریت، بۆیه کوششیان ده کرد بریکی کهم ده رماسی پیمده
نه و کاتهی ده یام برسی له لیواری مه رگ نرک مونه وه به مشینو ده دهولهتی
عوسمانی ماوه بهکی زۆر ماوه وه له سه ره مه رگ حاره سه ر ده کرا

به هه ر حال، به شیکێ روری نه و لاوژییه گشیهی ده وهتی عوسمانی به ر عێراق
که وئوو، عێراق به ده ستیه وه ده یالاند عیرق وه له مه بقایه ک سوو مۆ والی
وهه رماسه راسی نورك، هه ر له به ر نه ههش سوو به (سیریا ی نوركیا)^{٢١} ناویان
ده مرد هه رماسه ران راری به موور کار له عێراق بکهن. وهک چۆن هه رماسه راسی نه م
رۆژگاره مان راری دین له (نه هور) و (چیا ییش) کار بکهن، بۆیه ته بها نه و که سامه ی
راری ده موور له عێراق کار بکهن. که له شونی دیکه کاریان ده سته ده کهوت.

^{١٩} المصدر السابق، ص ٤٧-٤٨

^{٢٠} محمد مصطفی صوف (المسألة الشرقية و مؤتمر باريس)

^{٢١} عبدالله القیص (الثورة العراقية الكبرى) ص ٤٧

سروشستی کۆمهڵگهی عێراقی

یابیش نەو مەزەنە رەوی دەیراسی ماو بەیەکی کورت دەمینیتەو، بۆ ئەوێ
سامانیکی زۆر بۆ ناییندەوی خۆی کۆیکاتەو.

مەلانیی ئێزانی - عوسمانی:

ئەوێ قورەگەیی جەستەر کردووە، ئەو مەلانییە درێژەبە کە دەوڵەتی ئێزانی
و دەوڵەتی عوسمانی لە سەر عێراق هەبە قەدەر وایکردووە عێزق لە مینوان ئەو
دوو دەوڵەتە رکا بەرە پیت، ئەمیان مانگەشە بو شیعە دەکات و ئەوێزانی مانگەشە
بۆ مەرەبە سوسە دەکات ئەوێ شاپەیی ئامژەدان نیت ئەوێ دەیشتوانی
عێزق بەسەر ئەو دوو مەرەبە دانەش دەس و مەلانیی تایفی لەسەرەتای
ئیسلا مەو لە بیویاندا نۆسە دوا حاریش مەلانیی عوسمانی و ئێزانی دیت
بۆ ئەوێ ناگرەگە خۆشتر بکات.

دوای دەربردنی دەوڵەتی سەفەوی لەسەر دەستی شا ئیسماعیلی سەفەوی،
مەلانیی نینوان عوسمانی و ئێزانییەکان دروست بوو. وەک دەزانیت بەر لە
دەربردنی دەوڵەتی سەفەوی زۆریە دایشتووی ئێزانی سوسە مەرەبە بوو،
شیعەیان نەد، کەمتر بوو تەنەت حەوی شا ئیسماعیل سوسە بوو لە
بەمالەبەکی بەلایانگی سوسە بوو^{۱۱} لە بەر هۆکاری کە ئێزانی سایران، ئەو
شیعە سوسە جۆی رادەگەیی، زۆریک لە شویکە و نووی لە ماوچەیی ئازەریجان
لەگەڵ دەپیت و دواچار هەل سەرکەوتنی بۆ دەرەخسیت، بۆ ئەوێ دەوڵەتیکی
بەهێز دامەزرینی لە سەر تاسەری ئێزانی سەرکەوتن دوای سەرکەوتن بە دەست
بەینی.

دواتر شا ئیسماعیل مەرەبەیی شیعە دەکاتە مەزەبە فەرمی دەوڵەتە
بۆیەگەیی، خوشی بە مانگە و ارحوار و پارێزگاری ئەو مەرەبە دەزانی بۆیە
دەستیکرد ئەوێ ئێزانییەکانی ژێردەسەلانی جۆی مەجەدین شیوە ناچار بکات،
بچنە سەر مەرەبەیی شیعەو تەنەت لەو پیتەو داسی سەدە کردووە پەنا بۆ
کوشتن و چەوساندنەو و نەشکەجە سات شا ئیسماعیل توانی لە ساڵی ۱۵۰۸
عێزاق داگیر بکات، بۆیە دەستیکرد بە چەوساندنەوێ دایشتوانی سوننە هەندێک

^{۱۱} "ابراهیم الصبح الحیدری (عوان المجد) ص ۱۱۶

له پیاو ما قۆڵ و ههقیهه کانی سووسه ی کوشت، چه ندر گۆزی ئیمامی سووسه کانی نیکدا له و به گۆزی نه سوچه بیغه و عه دوفدیری گه یلانی بوو^{۱۲۷}

ئه و کاته له دهوله تی عوسمانی سولتانیکه به هیز و به زه بزو زهنگ، حوکمرانی ده کرد. نه ویش سولان سه لیم بوو نه و مه ارناوی (پاور) باسرا بوو. به مای به ره بره رگ دیت جا هه ر که سولتان سه لیم گوپیسی نه و روودوه ی عێرق ده بیست نه و نا ئو به ده بیست، خوی به رتیه ری سوخته داده نیت و نه و هه توانه وه رده گریت که شیعه به ره رجوو له ناییمی نیسلام ده سی به ره گارووه وه و کوشتن به واحد ده راسی^{۱۲۸} له مانگه کانی سه ره تاد بریاری دا شیعه له هه ر کونیه کی ولاته که ی هه بیست سه ریا ل به دریت^{۱۲۹} بویه له نه دمد کوشتارگه یه ک له نه دلول و ده ورویه ری خه له ب روود به هه ر و سه ر بر

به دی مردی سولتان سه لیم، سولتان سووسه یما سی کوپی خه گی گرتوه، که به سولتان سووسه یما سی قه سو ی ناو ده بریت له ر سندن نه وه دن حیاویری له گه ر ناوکی هه بوو، ریا تر له ناو دا کرد وه و دا ده روهری بریت بوو له سه ر ده ستنی نه و عێراق هه تکه رابه وه. هه ولی به و ده ناوکی قۆله نه شمه کال بکته وه، به لکو هه مو به رارگه پیرو ده کانی شیعه و سووسه ی به یه که وه بوژا ن کرده وه

نه مه سیاسه تیکه خه کیمانه بوو. به لام به داخه وه زۆری به حایه ند عێراق که و تبه وه بیو نه و دوو ده وله ته وه که نه ما عکریان له عێراق هه بوو، ده یان بوست ده ستنی به سه ر داگر ده سه لاند ریکیش له شیوه ی سولتان سووسه یما سی قه سو ی به و دوو ده وله ته ده ره که وت و ده ت ده رده که وت با رو دخی ده رووسی و کۆمه لایه تی ده ورویه ری هه مان به واکانی هه ردوو ده و له ت به شیوه به ل بوو، تا له سه ر سیاسه تی نه و په نده بری " مزاکه ت سه رمه خه خا لالم بیند یا ل مه رلوم"

شا عه با سی سه قه وی توانی خاریکی دیکه له سالی ۱۶۲۲ خاریکی دیکه عێراق دگر بکاته وه. ده ستنی کرد به چه و ساند به وه ی سووسه کار کرد و سه ر بریسی له بێوانیا ن نه محام د دوا سه خاریکی دیکه سولتان مو رادی چواره م هات مو نه وه ی

^{۱۲۷} شیخ لونکرک (الربعة قرون من تاریخ العراق الحديث) ص ۱۸-۱۹
^{۱۲۸} مصلح المصري (المصدر السابق) ص ۱۰
^{۱۲۹} شیخ لونکرک (المصدر السابق) ص ۱۹

سروشتی گۆمه‌لنکن عیراقی

جارینگی دیکه عیراق هه‌تیج ماکانه‌وه و وه‌ب شا‌عه‌اس تۆله‌ی له‌ شیععه‌کان کردووه
بانه‌ته‌که به‌ وه‌نده به‌ره‌ستا، به‌لکو عیرف بو‌هاوه‌یه‌کی رور حار له‌بوی حار
له‌ئێره‌ره‌شه‌ی ئیڕ سوو، به‌شیکین داگیر ده‌کرد دواتر ده‌کشانه‌وه له‌هر
جاریکیشدا مارو‌بۆخی ده‌رووسی و کۆمه‌لایه‌تی عیراقیه‌کان ده‌که‌وته نه‌مگه‌زه و
پێده‌بوو له‌ رق وکیه هه‌ر تابه‌یه‌ل له‌ دیشته‌وای عیرق به‌ رق و دۆژمه‌یه‌تی
سه‌یری تابه‌که‌ی دیگه‌ی ده‌کرد،

نه‌وه‌ی شایه‌سی سه‌ نه‌وکت حه‌ک وه‌ب حه‌لکی ئیستا هه‌ستی به‌ته‌وه‌یی
ویشیم‌یار به‌بوو به‌لکو له‌بری نه‌مه‌ مه‌یی شایه‌سی هه‌یه و که نه‌مه‌ش له
ده‌مارگیری مه‌ره‌سی به‌رحه‌ست بوو له‌بیوان حه‌لکدا به‌وانه‌ی نه‌وه‌ی حه‌لکی
عیراق ئیڕی و عوسما‌یه‌کیان به‌ بیگانه نه‌ده‌راسی که ده‌یانه‌وی ده‌ست به‌سه‌ر
ولانه‌که‌ی مگر و خسروه‌راتی به‌، به‌لکو هه‌ر لایه‌تیک و سه‌یری هاوه‌زه‌یه‌ی
حۆی ده‌کرد، گوا‌یه فریاره‌سه نه‌هلی سونه به‌ چاوی پالېشتی و دلسۆری
سه‌یری ده‌وله‌نی عوسمانار ده‌کرد و شیععه‌ش به‌هه‌س شینوه سه‌یری ده‌وله‌نی
ئێڕ بیان ده‌کرد رور حار و ریکه‌که‌وب هه‌شت حه‌گ له‌بیوان نه‌و دوو ده‌وله‌ته
به‌رپ به‌ده‌بوو، نه‌وا حه‌لکی عیرق، هه‌تیک ده‌بوو به‌لایه‌نگر وه‌تیک به‌یار هه‌ر
لایه‌تیکیش ده‌ستی باری بو سه‌هرکه‌ونی ده‌وته‌نی حۆی به‌ر ده‌کرده‌وه نه‌و
مارو‌بۆحه‌ش حالی به‌بوو له‌ خه‌یوان و تاوا‌سارکردنی به‌کتر هه‌ر لایه‌تیکیش وه‌ها
سه‌یری به‌ده‌که‌ی ده‌کرد گوا‌یه با‌پل وکامه‌ره (ده‌بیت وردو‌حاش بکریت)

به‌کێک له‌ په‌نده ناوه‌کاسی عیرق هه‌تووه "له‌بیو روم و عه‌حه‌م نووشی به‌لا
بووین" وه‌ب ده‌راس نه‌و کات عوسما‌یه‌کیان به‌ عوسما‌یه‌کیان ده‌گوت (رۆم)
، له‌راسنیشدا به‌هۆی مملاتی بیوان روم و عه‌حه‌مه‌وه به‌لایه‌کی گه‌وره به‌سه‌ر
عیرق هه‌تووه، ته‌مانه‌ت نه‌و به‌لایه هه‌تا نه‌مروش به‌هینی و به‌ناشکرا کاریه‌گری
له‌سه‌ر ده‌روونی خه‌لکه‌که هه‌یه.

نە ئىجامىكى گشتى

لەوێ راندرود دەگەبە نەو ئەسقامەى، بارودۆخى سیاسى و کەرگىرى لە عێراق
لە سەردەمى عوسمانىيەکاندا، لەو بەرى دەرچاى و ئازاوە دایوو لەوانە پە دروست
بیت بێن تواسنى والى لە عێرق نەو چور مەتەى خورەو دەپورا
۱- تواسنى لە دزایەتى ئێران و بەرپەرچدانەوێ هیرشەکانى ئێران
۲- تواسنى لە رووى نەمى کردى هور و شارە باحییەکان لە ناوێوێ عێراق
۳- تواسنى لە رووى کۆکردنەوێ رۆژتێرین سامان، لەزىگای باج و سەرا و
دەستەسەر داگرتن، دواتریش رەوانە کردى نەو سامانە بۆ ئیستەمبول
۴- دامەزراندنى مرگەوت و قوناسخانە ئایىبەکان. دەرکەوت بە سیمای ترس
وتەقوا، نە ئىجامدانى رۆژرەسە ئایىبەکان.

هگە لەم چوار خەلەش، والى ئاراد سوو لەوێ چى دەکات رور کەم مەبیت،
نەگیا کەسبک نەموو چاودێرى بکات و ئیپرسىيەوێ لەگەل بکات ئەو دەبیتوانى
بەچەندىب شینواز رۆژتێرین سامان مۆجوى کۆمکاتەوێ، مەحواسنى حۆزى چىژ لەو
سامانە وەرگرت نەو مەرماسەرانى لە بەردەستى کریان دەکرد، ئەوایش ئاراد
بوو لە کارەکانیان بە سەورى دەسلالتى حویار مەرماسەر نەرکبکى مەموو
نەبها راریکردى سەرۆکەکەى مەبیت، هگە لەمە مەبیت مەرماسەر دەبیتوانى
مەحواسنى حۆزى خەلک بچەوسىبیتەوێ، خەلک بگوشى تەمەب مەبیت لە
مەرماسەران لەوێ راهاتمبوو مەبىبى لەگەل در ورتگر رێک مەکوو بۆ ئەوێ شتە
دزراو و تالانکارەوێ کانێان لەگەل دابەش بگەن.

کاتێک گەشتیارى ئەلماسى بېپور لە سەرەتای گەشتەکەى لە سالى ۱۷۶۵،
بە سەرا ئێدە پەربیت، وینەيەکی رۆبەمان پى دەدات لە بارەى مەدرەفتەرى
هکۆمەتى عوسمانى لەو رۆژگارەدا بېپور ساس لەوێ دەکات دەولە مەبدەکانى
مەسرا، خوشگورەرانى حویار دەشارەوێ. بۆ ئەوێ لە تەماعکارى مەرماسەر واکان
دوور بى و پارەيان لى وەرەگرن دەولە مەبدەکان مۆکەر سوو لەوێ مەناشکرا
پىنج بۆژە کەيان مەگن، بۆ ئەوێ رووبەرۆوى تومەنى دەسەلاندان بەسەوێ تا
مەماوى کە مەترخەمى لە ئایىب مە بارەيەکی رۆژ سەرا بدرين کەچى قومانرە واکان

بایه‌حسان به‌وه به‌ده‌دا هه‌زاره‌کار بویژ ده‌کەن یان ما، به‌لام بویژی ده‌وله‌مه‌د به‌ تیپوانیشی نه‌وان نۆز گزنگ بوو.^{۱۵۶}

که‌ئینکی ساد له‌لایه‌ن ده‌وله‌مه‌دیکه‌وه نه‌حام بدایه، رۆز له‌ ئاوانیکی گه‌وره که‌ هه‌ژاریک نه‌حامی ده‌دا، گه‌وره‌تر ده‌کرا، نه‌گه‌ر ده‌وله‌مه‌ند نه‌و که‌ته‌ی ده‌کرد، نه‌وا پاشا فرمانی حکاکندی ده‌دا و به‌شیک له‌ سامانه‌که‌ی داگیر ده‌کرد ک‌ئینکیش پاره ده‌چوووه خه‌زینه‌ی پاشاوه، نه‌وا گه‌راشه‌وه‌ی نۆز نه‌سه‌تم ده‌بوو. نه‌سته‌مه‌به‌که‌ی وه‌ل نه‌وه سوو که‌سه حکاکه‌که‌ حارینکی دیکه زیانی به‌ به‌ردایته‌وه.^{۱۵۷}

سوپای ئینکشاری رۆلینکی گه‌وره‌ی له‌و به‌دره‌فتارییه هه‌بووه، نه‌وان هه‌ر هه‌بنکیان بو ده‌ره‌حسا هه‌زیشیان ده‌کرده سه‌ر مالی مه‌سیحی و حوه‌که‌کان، له‌ رۆژی روودک تالایان ده‌کرد ته‌مانه‌ت موسلمه‌سپش به‌ حراپه‌ی نه‌وان به‌دوور نه‌بوون، ته‌با نه‌و که‌ ته‌بیت که‌ ده‌چوووه ریری نه‌واسه‌وه سایش سه‌رانه‌یان ده‌دا.

ئینکشاریه‌کان له‌ هه‌موو شاره‌کان و له‌ به‌سراش ئیمیناری گه‌وره‌یان هه‌بوو به‌کێک له‌و ئیمینار به‌ نه‌وه‌وو به‌ده‌کرا که‌س بیاوه‌ستبێ یان سزایان ده‌دا، ته‌با سه‌روکه‌که‌یان به‌بیت بوه‌ ریاپێ له‌ هه‌ر که‌سێک ده‌دا که‌ سه‌ره‌ی به‌ده‌دا و ناویشی له‌ ده‌فته‌ره‌کانی نه‌وان تۆمارکرایوو.

نیپور ده‌لی مارناوی (ئینکشاری) به‌ به‌سرا له‌ گه‌وره‌ترین که‌سه‌وه تا بچووکترین که‌س ده‌هر نه‌وان ئینکشاری بوون به‌ نارناو سحی نه‌وه‌شمان ده‌دا بۆ نه‌وه‌ی پارێزگاری له‌ گیان و سامانیان بگه‌ن.^{۱۵۸}

دوا‌ی هه‌ولی نوێکردنه‌وه‌

سولتان مه‌حمودی دووه‌م، له‌سالی ۱۸۲۶ و ده‌سیگه‌رد به‌ بویگه‌رده‌وه‌ی ده‌رگی سوپا و ده‌وه‌ت له‌ نه‌سته‌سول به‌سه‌ر ئینکیشارییه‌کان ر‌ئسوو، فرمایشی دا له‌ هه‌موو ولاتی سه‌ر به‌ده‌وله‌شی عوسمانی سوپای ئینکیشاری

سروشتی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی

هه‌لبه‌هه‌شینه‌وه له‌سهری نه‌مه ده‌ستبکۆر ده‌کرد سه‌وه‌ی قوت‌نحاه‌ی سوێ نو ده‌رجوواندنێ نه‌فسه‌ر وه‌رمانه‌بان بۆ کارگیرێ ده‌رگا بوییه‌که‌ی به‌مه‌ش عیراق حورێک له‌ بومبووه‌وه، یان چاکسهری رووکه‌شی له‌ حکومه‌ته‌که‌ی بیمی، نه‌مه له‌ ماوه‌ی رستی سه‌ده‌ی نوێ ده‌هه‌مه‌وه بوو (نه‌هه‌دیه‌کار) نه‌واهی ده‌رجووی قوت‌نحاه‌ه‌ بوییه‌کار سوور، شوینی ئیکیشاری وه‌مالیکه‌کایان ده‌گرته‌وه بکوێ له‌وه ناکه‌بن نه‌هه‌دیه‌یه‌ حربه‌ وه‌دره‌هتیاربان، له‌واهی پێشووتر که‌مه‌تر بوو، به‌گه‌له‌وه‌شد به‌پانتوایی به‌پیی پێوه‌رکه‌انی شارستانیه‌تی بوێ هه‌رمه‌یه‌وه‌ی چاکه‌ور ب هه‌کره‌که‌ش نه‌وه بوو نه‌وه‌هه‌شیانه‌ی قه‌واره‌ی ده‌وله‌تی ته‌ببوو به‌ ناسانی به‌کرد سه‌وه‌ی چه‌ند قوت‌نحاه‌یه‌ک وه‌درجوواندنێ که‌سانێک که‌ زاراوه‌ی زانسته‌ نوێیه‌کان کاویژ بکه‌ن و حوێان له‌ خه‌ک به‌ گه‌وره‌تر بزانن، چاره‌سه‌ر ناگرێت.

مه‌دام دیولاوه‌، که‌ نه‌گه‌ن هاوسه‌ره‌که‌ی له‌سالی ١٨٨١ به‌عیراق گه‌ڕاو ماس ناستی به‌دره‌هتاری نه‌فسه‌ر وه‌رمه‌سه‌رانی ده‌وله‌تی عوسمانیه‌م بو ده‌گیرێته‌وه ناس له‌وه ده‌کات به‌کێک له‌ به‌ریوه‌به‌ری هه‌رمانگه‌کاسی به‌عه‌دا به‌لینی دروستکردنی ماله‌حابه‌یه‌کی داوه، دوو حار دروسمی کردووه جاری به‌که‌م هه‌شتا به‌نه‌ووی ساعه‌ی دروست به‌کردبوو، به‌نه‌هه‌ست سووتیدی، له‌ نه‌هه‌می نه‌مه‌ش سه‌ره‌ پاره‌یه‌کی گه‌وره‌ی وه‌رگرت مه‌دام دیولاوه‌ ده‌شلی سه‌ره‌کرده‌کاسی سوپ شایاری به‌ گه‌شته‌ هه‌گی ما رسته‌قیه‌کایان ده‌که‌ن که‌ له‌ به‌رامه‌رد پاره‌یان وه‌رده‌گرت حریک و ریکه‌وت براریه‌ت هه‌بێک له‌ گه‌وره‌ نه‌هه‌سه‌رانی سوپا بووبان نییه‌ که‌چی سوێ ماوه‌یه‌کی که‌م به‌ (سات العالی) ب راگه‌پاند هه‌موو ته‌که‌کانی سوپا ناماده‌ن نه‌مه‌ش ب به‌رده‌پێشکردنی ئیروچووبان سوو له‌ هه‌روشینی چه‌ک و حه‌رپ مه‌مه‌له‌کرد به‌ پله‌ی سه‌ره‌درید رووچارش وا رووده‌ت سه‌ره‌کرده‌کاسی سوپای به‌گه‌ر شیخی عه‌شایر رکه‌ده‌که‌ور نوێه‌وه‌ی له‌ چه‌ند شوێنکی دیریکرو سوپ تالان بکه‌ن و دو‌تریش به‌گه‌ر نه‌و شیخانه‌ تالانه‌که‌ دابه‌ش بکه‌ن^{٨٤}.

^{٨٤} مه‌دام دیولاوه‌ (ره‌طه‌ مه‌دام بیه‌لاقوا) - ترجمه‌ علی البصری- ٨٤-٨٣

سروشتی کۆمه‌لگهی عێراقی

هه‌وێیه ئه‌و چێروکانه که‌م یا زۆر دروستکر ست، یان رێده‌روی له‌ به‌شێکی کرابێت، به‌لام له‌گه‌ڵه‌وه‌شدا مانوایی بکۆلی هه‌وێ بکه‌ن به‌شێکی یان زۆر راستی ئێدایه‌ رۆژیک له‌ پاشماوه‌ی شه‌و هه‌رماسه‌را به‌مان باسیوه‌، یانیش گوێبستی به‌سالاچووه‌که‌مان بووین له‌ باره‌به‌وه‌، بۆیه ئه‌و چێروکانه به‌زۆر سازایی که‌ له‌ باره‌ی ئه‌و هه‌رمانبه‌رانه‌وه‌ کراوه‌.

ده‌گوتریت بۆست و نه‌رکه‌ بالاگل به‌ نیسته‌ممول له‌شه‌وه‌ی موراسه‌ده‌ بوو، سز ئه‌و که‌سه‌ بوو که‌ به‌رتیلی گه‌وره‌ی ده‌د^١ ئه‌و پیاوه‌ی که‌ به‌رتیلیکی گه‌وره‌ش ده‌دا، چاوده‌بێتته‌ ئه‌وه‌ی پاره‌که‌ی خۆی بگێڕێته‌وه‌، له‌گه‌ڵ زنده‌یه‌کی گونجاو، ئه‌مه‌ش له‌ گێرفانی خه‌لکی داماو ده‌بێت.

نیمه‌ نۆکۆلی له‌وه‌ ناگه‌ین له‌ مێر هه‌رمانبه‌رانی ئه‌وکاته‌ی ده‌وله‌ت پیاوی چاک و له‌خوارس هه‌بووه‌، به‌لام ئه‌ممه‌ ژماره‌یان زۆر که‌م بووه‌، ته‌ده‌ت له‌و به‌یه‌ له‌نیو هاوپیانیان به‌هشار راسرا^٢ وه‌ک ده‌ره‌که‌وێت زۆر ئه‌ستهم بووه‌ هه‌رماسه‌ر ده‌ستپال بێت، چونکه‌ ناتوانی به‌ مووچه‌ی خۆی بژیوی دین بکات، که‌ زۆر که‌م و باریک بوو. زۆرحاریش چه‌ند مانگیک بواده‌که‌وب^٣

موحسن ئه‌میس مومان ده‌گێڕێته‌وه‌. له‌ سالی ١٩٠١ له‌ عێراقه‌وه‌ سه‌هه‌ری شامی کردووه‌. به‌ رومادی تێپه‌ریوه‌. له‌وی مه‌ثموری بقوس ریگه‌یان پیده‌گرت و ریگه‌ی رۆشتیان مادات، ته‌بها دوی پیدای به‌ریب به‌بێت دواتر ئه‌و مه‌ثموره‌ ده‌چێته‌ لای و دوی لیپوری ده‌کات و ده‌لی "ایم مه‌گه‌ر، ده‌وله‌تی نیمه‌ مه‌ثمور ده‌نێری و ده‌لی به‌رتیر وه‌ریگه‌ر، پاره‌ی خه‌لک سه‌ و چی ده‌ته‌وی ته‌بجانی ده‌ده‌ مووچه‌ی یه‌ک مانگم پهیچ مه‌جیده‌ (دراوی عوسمانی) ئایا به‌شی تۆته‌که‌م ده‌کات ئه‌گه‌ر تۆوشی نبوه‌ به‌م، چی بکه‌م؟" پیاوی گوت لیت بگه‌ڕێ^٤

هه‌ر موحسن ئه‌میس ماسی هه‌وێ ده‌کات له‌ کانی گه‌ڕانی به‌هه‌دا، سکی شه‌هانه‌ی به‌ریتانی مینیه‌ به‌هه‌ر ده‌رگه‌که‌ی تهلوی سکی مینیه‌وه‌ دوو پیاوی هه‌یدیش

١ - سحر بشام ترجمه يوسف خاتمه من ٢٣١ (نقلا عن ابراهيم الوائلي - الشعر الميسمي
بهر نو. ١٠٠ - ١٠١ - ١٠٢ - ١٠٣ - ١٠٤ - ١٠٥ - ١٠٦ - ١٠٧ - ١٠٨ - ١٠٩ - ١١٠ - ١١١ - ١١٢ - ١١٣ - ١١٤ - ١١٥ - ١١٦ - ١١٧ - ١١٨ - ١١٩ - ١٢٠ - ١٢١ - ١٢٢ - ١٢٣ - ١٢٤ - ١٢٥ - ١٢٦ - ١٢٧ - ١٢٨ - ١٢٩ - ١٣٠ - ١٣١ - ١٣٢ - ١٣٣ - ١٣٤ - ١٣٥ - ١٣٦ - ١٣٧ - ١٣٨ - ١٣٩ - ١٤٠ - ١٤١ - ١٤٢ - ١٤٣ - ١٤٤ - ١٤٥ - ١٤٦ - ١٤٧ - ١٤٨ - ١٤٩ - ١٥٠ - ١٥١ - ١٥٢ - ١٥٣ - ١٥٤ - ١٥٥ - ١٥٦ - ١٥٧ - ١٥٨ - ١٥٩ - ١٦٠ - ١٦١ - ١٦٢ - ١٦٣ - ١٦٤ - ١٦٥ - ١٦٦ - ١٦٧ - ١٦٨ - ١٦٩ - ١٧٠ - ١٧١ - ١٧٢ - ١٧٣ - ١٧٤ - ١٧٥ - ١٧٦ - ١٧٧ - ١٧٨ - ١٧٩ - ١٨٠ - ١٨١ - ١٨٢ - ١٨٣ - ١٨٤ - ١٨٥ - ١٨٦ - ١٨٧ - ١٨٨ - ١٨٩ - ١٩٠ - ١٩١ - ١٩٢ - ١٩٣ - ١٩٤ - ١٩٥ - ١٩٦ - ١٩٧ - ١٩٨ - ١٩٩ - ٢٠٠ - ٢٠١ - ٢٠٢ - ٢٠٣ - ٢٠٤ - ٢٠٥ - ٢٠٦ - ٢٠٧ - ٢٠٨ - ٢٠٩ - ٢١٠ - ٢١١ - ٢١٢ - ٢١٣ - ٢١٤ - ٢١٥ - ٢١٦ - ٢١٧ - ٢١٨ - ٢١٩ - ٢٢٠ - ٢٢١ - ٢٢٢ - ٢٢٣ - ٢٢٤ - ٢٢٥ - ٢٢٦ - ٢٢٧ - ٢٢٨ - ٢٢٩ - ٢٣٠ - ٢٣١ - ٢٣٢ - ٢٣٣ - ٢٣٤ - ٢٣٥ - ٢٣٦ - ٢٣٧ - ٢٣٨ - ٢٣٩ - ٢٤٠ - ٢٤١ - ٢٤٢ - ٢٤٣ - ٢٤٤ - ٢٤٥ - ٢٤٦ - ٢٤٧ - ٢٤٨ - ٢٤٩ - ٢٥٠ - ٢٥١ - ٢٥٢ - ٢٥٣ - ٢٥٤ - ٢٥٥ - ٢٥٦ - ٢٥٧ - ٢٥٨ - ٢٥٩ - ٢٦٠ - ٢٦١ - ٢٦٢ - ٢٦٣ - ٢٦٤ - ٢٦٥ - ٢٦٦ - ٢٦٧ - ٢٦٨ - ٢٦٩ - ٢٧٠ - ٢٧١ - ٢٧٢ - ٢٧٣ - ٢٧٤ - ٢٧٥ - ٢٧٦ - ٢٧٧ - ٢٧٨ - ٢٧٩ - ٢٨٠ - ٢٨١ - ٢٨٢ - ٢٨٣ - ٢٨٤ - ٢٨٥ - ٢٨٦ - ٢٨٧ - ٢٨٨ - ٢٨٩ - ٢٩٠ - ٢٩١ - ٢٩٢ - ٢٩٣ - ٢٩٤ - ٢٩٥ - ٢٩٦ - ٢٩٧ - ٢٩٨ - ٢٩٩ - ٣٠٠ - ٣٠١ - ٣٠٢ - ٣٠٣ - ٣٠٤ - ٣٠٥ - ٣٠٦ - ٣٠٧ - ٣٠٨ - ٣٠٩ - ٣١٠ - ٣١١ - ٣١٢ - ٣١٣ - ٣١٤ - ٣١٥ - ٣١٦ - ٣١٧ - ٣١٨ - ٣١٩ - ٣٢٠ - ٣٢١ - ٣٢٢ - ٣٢٣ - ٣٢٤ - ٣٢٥ - ٣٢٦ - ٣٢٧ - ٣٢٨ - ٣٢٩ - ٣٣٠ - ٣٣١ - ٣٣٢ - ٣٣٣ - ٣٣٤ - ٣٣٥ - ٣٣٦ - ٣٣٧ - ٣٣٨ - ٣٣٩ - ٣٤٠ - ٣٤١ - ٣٤٢ - ٣٤٣ - ٣٤٤ - ٣٤٥ - ٣٤٦ - ٣٤٧ - ٣٤٨ - ٣٤٩ - ٣٥٠ - ٣٥١ - ٣٥٢ - ٣٥٣ - ٣٥٤ - ٣٥٥ - ٣٥٦ - ٣٥٧ - ٣٥٨ - ٣٥٩ - ٣٦٠ - ٣٦١ - ٣٦٢ - ٣٦٣ - ٣٦٤ - ٣٦٥ - ٣٦٦ - ٣٦٧ - ٣٦٨ - ٣٦٩ - ٣٧٠ - ٣٧١ - ٣٧٢ - ٣٧٣ - ٣٧٤ - ٣٧٥ - ٣٧٦ - ٣٧٧ - ٣٧٨ - ٣٧٩ - ٣٨٠ - ٣٨١ - ٣٨٢ - ٣٨٣ - ٣٨٤ - ٣٨٥ - ٣٨٦ - ٣٨٧ - ٣٨٨ - ٣٨٩ - ٣٩٠ - ٣٩١ - ٣٩٢ - ٣٩٣ - ٣٩٤ - ٣٩٥ - ٣٩٦ - ٣٩٧ - ٣٩٨ - ٣٩٩ - ٤٠٠ - ٤٠١ - ٤٠٢ - ٤٠٣ - ٤٠٤ - ٤٠٥ - ٤٠٦ - ٤٠٧ - ٤٠٨ - ٤٠٩ - ٤١٠ - ٤١١ - ٤١٢ - ٤١٣ - ٤١٤ - ٤١٥ - ٤١٦ - ٤١٧ - ٤١٨ - ٤١٩ - ٤٢٠ - ٤٢١ - ٤٢٢ - ٤٢٣ - ٤٢٤ - ٤٢٥ - ٤٢٦ - ٤٢٧ - ٤٢٨ - ٤٢٩ - ٤٣٠ - ٤٣١ - ٤٣٢ - ٤٣٣ - ٤٣٤ - ٤٣٥ - ٤٣٦ - ٤٣٧ - ٤٣٨ - ٤٣٩ - ٤٤٠ - ٤٤١ - ٤٤٢ - ٤٤٣ - ٤٤٤ - ٤٤٥ - ٤٤٦ - ٤٤٧ - ٤٤٨ - ٤٤٩ - ٤٥٠ - ٤٥١ - ٤٥٢ - ٤٥٣ - ٤٥٤ - ٤٥٥ - ٤٥٦ - ٤٥٧ - ٤٥٨ - ٤٥٩ - ٤٦٠ - ٤٦١ - ٤٦٢ - ٤٦٣ - ٤٦٤ - ٤٦٥ - ٤٦٦ - ٤٦٧ - ٤٦٨ - ٤٦٩ - ٤٧٠ - ٤٧١ - ٤٧٢ - ٤٧٣ - ٤٧٤ - ٤٧٥ - ٤٧٦ - ٤٧٧ - ٤٧٨ - ٤٧٩ - ٤٨٠ - ٤٨١ - ٤٨٢ - ٤٨٣ - ٤٨٤ - ٤٨٥ - ٤٨٦ - ٤٨٧ - ٤٨٨ - ٤٨٩ - ٤٩٠ - ٤٩١ - ٤٩٢ - ٤٩٣ - ٤٩٤ - ٤٩٥ - ٤٩٦ - ٤٩٧ - ٤٩٨ - ٤٩٩ - ٥٠٠ - ٥٠١ - ٥٠٢ - ٥٠٣ - ٥٠٤ - ٥٠٥ - ٥٠٦ - ٥٠٧ - ٥٠٨ - ٥٠٩ - ٥١٠ - ٥١١ - ٥١٢ - ٥١٣ - ٥١٤ - ٥١٥ - ٥١٦ - ٥١٧ - ٥١٨ - ٥١٩ - ٥٢٠ - ٥٢١ - ٥٢٢ - ٥٢٣ - ٥٢٤ - ٥٢٥ - ٥٢٦ - ٥٢٧ - ٥٢٨ - ٥٢٩ - ٥٣٠ - ٥٣١ - ٥٣٢ - ٥٣٣ - ٥٣٤ - ٥٣٥ - ٥٣٦ - ٥٣٧ - ٥٣٨ - ٥٣٩ - ٥٤٠ - ٥٤١ - ٥٤٢ - ٥٤٣ - ٥٤٤ - ٥٤٥ - ٥٤٦ - ٥٤٧ - ٥٤٨ - ٥٤٩ - ٥٥٠ - ٥٥١ - ٥٥٢ - ٥٥٣ - ٥٥٤ - ٥٥٥ - ٥٥٦ - ٥٥٧ - ٥٥٨ - ٥٥٩ - ٥٦٠ - ٥٦١ - ٥٦٢ - ٥٦٣ - ٥٦٤ - ٥٦٥ - ٥٦٦ - ٥٦٧ - ٥٦٨ - ٥٦٩ - ٥٧٠ - ٥٧١ - ٥٧٢ - ٥٧٣ - ٥٧٤ - ٥٧٥ - ٥٧٦ - ٥٧٧ - ٥٧٨ - ٥٧٩ - ٥٨٠ - ٥٨١ - ٥٨٢ - ٥٨٣ - ٥٨٤ - ٥٨٥ - ٥٨٦ - ٥٨٧ - ٥٨٨ - ٥٨٩ - ٥٩٠ - ٥٩١ - ٥٩٢ - ٥٩٣ - ٥٩٤ - ٥٩٥ - ٥٩٦ - ٥٩٧ - ٥٩٨ - ٥٩٩ - ٦٠٠ - ٦٠١ - ٦٠٢ - ٦٠٣ - ٦٠٤ - ٦٠٥ - ٦٠٦ - ٦٠٧ - ٦٠٨ - ٦٠٩ - ٦١٠ - ٦١١ - ٦١٢ - ٦١٣ - ٦١٤ - ٦١٥ - ٦١٦ - ٦١٧ - ٦١٨ - ٦١٩ - ٦٢٠ - ٦٢١ - ٦٢٢ - ٦٢٣ - ٦٢٤ - ٦٢٥ - ٦٢٦ - ٦٢٧ - ٦٢٨ - ٦٢٩ - ٦٣٠ - ٦٣١ - ٦٣٢ - ٦٣٣ - ٦٣٤ - ٦٣٥ - ٦٣٦ - ٦٣٧ - ٦٣٨ - ٦٣٩ - ٦٤٠ - ٦٤١ - ٦٤٢ - ٦٤٣ - ٦٤٤ - ٦٤٥ - ٦٤٦ - ٦٤٧ - ٦٤٨ - ٦٤٩ - ٦٥٠ - ٦٥١ - ٦٥٢ - ٦٥٣ - ٦٥٤ - ٦٥٥ - ٦٥٦ - ٦٥٧ - ٦٥٨ - ٦٥٩ - ٦٦٠ - ٦٦١ - ٦٦٢ - ٦٦٣ - ٦٦٤ - ٦٦٥ - ٦٦٦ - ٦٦٧ - ٦٦٨ - ٦٦٩ - ٦٧٠ - ٦٧١ - ٦٧٢ - ٦٧٣ - ٦٧٤ - ٦٧٥ - ٦٧٦ - ٦٧٧ - ٦٧٨ - ٦٧٩ - ٦٨٠ - ٦٨١ - ٦٨٢ - ٦٨٣ - ٦٨٤ - ٦٨٥ - ٦٨٦ - ٦٨٧ - ٦٨٨ - ٦٨٩ - ٦٩٠ - ٦٩١ - ٦٩٢ - ٦٩٣ - ٦٩٤ - ٦٩٥ - ٦٩٦ - ٦٩٧ - ٦٩٨ - ٦٩٩ - ٧٠٠ - ٧٠١ - ٧٠٢ - ٧٠٣ - ٧٠٤ - ٧٠٥ - ٧٠٦ - ٧٠٧ - ٧٠٨ - ٧٠٩ - ٧١٠ - ٧١١ - ٧١٢ - ٧١٣ - ٧١٤ - ٧١٥ - ٧١٦ - ٧١٧ - ٧١٨ - ٧١٩ - ٧٢٠ - ٧٢١ - ٧٢٢ - ٧٢٣ - ٧٢٤ - ٧٢٥ - ٧٢٦ - ٧٢٧ - ٧٢٨ - ٧٢٩ - ٧٣٠ - ٧٣١ - ٧٣٢ - ٧٣٣ - ٧٣٤ - ٧٣٥ - ٧٣٦ - ٧٣٧ - ٧٣٨ - ٧٣٩ - ٧٤٠ - ٧٤١ - ٧٤٢ - ٧٤٣ - ٧٤٤ - ٧٤٥ - ٧٤٦ - ٧٤٧ - ٧٤٨ - ٧٤٩ - ٧٥٠ - ٧٥١ - ٧٥٢ - ٧٥٣ - ٧٥٤ - ٧٥٥ - ٧٥٦ - ٧٥٧ - ٧٥٨ - ٧٥٩ - ٧٦٠ - ٧٦١ - ٧٦٢ - ٧٦٣ - ٧٦٤ - ٧٦٥ - ٧٦٦ - ٧٦٧ - ٧٦٨ - ٧٦٩ - ٧٧٠ - ٧٧١ - ٧٧٢ - ٧٧٣ - ٧٧٤ - ٧٧٥ - ٧٧٦ - ٧٧٧ - ٧٧٨ - ٧٧٩ - ٧٨٠ - ٧٨١ - ٧٨٢ - ٧٨٣ - ٧٨٤ - ٧٨٥ - ٧٨٦ - ٧٨٧ - ٧٨٨ - ٧٨٩ - ٧٩٠ - ٧٩١ - ٧٩٢ - ٧٩٣ - ٧٩٤ - ٧٩٥ - ٧٩٦ - ٧٩٧ - ٧٩٨ - ٧٩٩ - ٨٠٠ - ٨٠١ - ٨٠٢ - ٨٠٣ - ٨٠٤ - ٨٠٥ - ٨٠٦ - ٨٠٧ - ٨٠٨ - ٨٠٩ - ٨١٠ - ٨١١ - ٨١٢ - ٨١٣ - ٨١٤ - ٨١٥ - ٨١٦ - ٨١٧ - ٨١٨ - ٨١٩ - ٨٢٠ - ٨٢١ - ٨٢٢ - ٨٢٣ - ٨٢٤ - ٨٢٥ - ٨٢٦ - ٨٢٧ - ٨٢٨ - ٨٢٩ - ٨٣٠ - ٨٣١ - ٨٣٢ - ٨٣٣ - ٨٣٤ - ٨٣٥ - ٨٣٦ - ٨٣٧ - ٨٣٨ - ٨٣٩ - ٨٤٠ - ٨٤١ - ٨٤٢ - ٨٤٣ - ٨٤٤ - ٨٤٥ - ٨٤٦ - ٨٤٧ - ٨٤٨ - ٨٤٩ - ٨٥٠ - ٨٥١ - ٨٥٢ - ٨٥٣ - ٨٥٤ - ٨٥٥ - ٨٥٦ - ٨٥٧ - ٨٥٨ - ٨٥٩ - ٨٦٠ - ٨٦١ - ٨٦٢ - ٨٦٣ - ٨٦٤ - ٨٦٥ - ٨٦٦ - ٨٦٧ - ٨٦٨ - ٨٦٩ - ٨٧٠ - ٨٧١ - ٨٧٢ - ٨٧٣ - ٨٧٤ - ٨٧٥ - ٨٧٦ - ٨٧٧ - ٨٧٨ - ٨٧٩ - ٨٨٠ - ٨٨١ - ٨٨٢ - ٨٨٣ - ٨٨٤ - ٨٨٥ - ٨٨٦ - ٨٨٧ - ٨٨٨ - ٨٨٩ - ٨٩٠ - ٨٩١ - ٨٩٢ - ٨٩٣ - ٨٩٤ - ٨٩٥ - ٨٩٦ - ٨٩٧ - ٨٩٨ - ٨٩٩ - ٩٠٠ - ٩٠١ - ٩٠٢ - ٩٠٣ - ٩٠٤ - ٩٠٥ - ٩٠٦ - ٩٠٧ - ٩٠٨ - ٩٠٩ - ٩١٠ - ٩١١ - ٩١٢ - ٩١٣ - ٩١٤ - ٩١٥ - ٩١٦ - ٩١٧ - ٩١٨ - ٩١٩ - ٩٢٠ - ٩٢١ - ٩٢٢ - ٩٢٣ - ٩٢٤ - ٩٢٥ - ٩٢٦ - ٩٢٧ - ٩٢٨ - ٩٢٩ - ٩٣٠ - ٩٣١ - ٩٣٢ - ٩٣٣ - ٩٣٤ - ٩٣٥ - ٩٣٦ - ٩٣٧ - ٩٣٨ - ٩٣٩ - ٩٤٠ - ٩٤١ - ٩٤٢ - ٩٤٣ - ٩٤٤ - ٩٤٥ - ٩٤٦ - ٩٤٧ - ٩٤٨ - ٩٤٩ - ٩٥٠ - ٩٥١ - ٩٥٢ - ٩٥٣ - ٩٥٤ - ٩٥٥ - ٩٥٦ - ٩٥٧ - ٩٥٨ - ٩٥٩ - ٩٦٠ - ٩٦١ - ٩٦٢ - ٩٦٣ - ٩٦٤ - ٩٦٥ - ٩٦٦ - ٩٦٧ - ٩٦٨ - ٩٦٩ - ٩٧٠ - ٩٧١ - ٩٧٢ - ٩٧٣ - ٩٧٤ - ٩٧٥ - ٩٧٦ - ٩٧٧ - ٩٧٨ - ٩٧٩ - ٩٨٠ - ٩٨١ - ٩٨٢ - ٩٨٣ - ٩٨٤ - ٩٨٥ - ٩٨٦ - ٩٨٧ - ٩٨٨ - ٩٨٩ - ٩٩٠ - ٩٩١ - ٩٩٢ - ٩٩٣ - ٩٩٤ - ٩٩٥ - ٩٩٦ - ٩٩٧ - ٩٩٨ - ٩٩٩ - ١٠٠٠ - ١٠٠١ - ١٠٠٢ - ١٠٠٣ - ١٠٠٤ - ١٠٠٥ - ١٠٠٦ - ١٠٠٧ - ١٠٠٨ - ١٠٠٩ - ١٠١٠ - ١٠١١ - ١٠١٢ - ١٠١٣ - ١٠١٤ - ١٠١٥ - ١٠١٦ - ١٠١٧ - ١٠١٨ - ١٠١٩ - ١٠٢٠ - ١٠٢١ - ١٠٢٢ - ١٠٢٣ - ١٠٢٤ - ١٠٢٥ - ١٠٢٦ - ١٠٢٧ - ١٠٢٨ - ١٠٢٩ - ١٠٣٠ - ١٠٣١ - ١٠٣٢ - ١٠٣٣ - ١٠٣٤ - ١٠٣٥ - ١٠٣٦ - ١٠٣٧ - ١٠٣٨ - ١٠٣٩ - ١٠٤٠ - ١٠٤١ - ١٠٤٢ - ١٠٤٣ - ١٠٤٤ - ١٠٤٥ - ١٠٤٦ - ١٠٤٧ - ١٠٤٨ - ١٠٤٩ - ١٠٥٠ - ١٠٥١ - ١٠٥٢ - ١٠٥٣ - ١٠٥٤ - ١٠٥٥ - ١٠٥٦ - ١٠٥٧ - ١٠٥٨ - ١٠٥٩ - ١٠٦٠ - ١٠٦١ - ١٠٦٢ - ١٠٦٣ - ١٠٦٤ - ١٠٦٥ - ١٠٦٦ - ١٠٦٧ - ١٠٦٨ - ١٠٦٩ - ١٠٧٠ - ١٠٧١ - ١٠٧٢ - ١٠٧٣ - ١٠٧٤ - ١٠٧٥ - ١٠٧٦ - ١٠٧٧ - ١٠٧٨ - ١٠٧٩ - ١٠٨٠ - ١٠٨١ - ١٠٨٢ - ١٠٨٣ - ١٠٨٤ - ١٠٨٥ - ١٠٨٦ - ١٠٨٧ - ١٠٨٨ - ١٠٨٩ - ١٠٩٠ - ١٠٩١ - ١٠٩٢ - ١٠٩٣ - ١٠٩٤ - ١٠٩٥ - ١٠٩٦ - ١٠٩٧ - ١٠٩٨ - ١٠٩٩ - ١١٠٠ - ١١٠١ - ١١٠٢ - ١١٠٣ - ١١٠٤ - ١١٠٥ - ١١٠٦ - ١١٠٧ - ١١٠٨ - ١١٠٩ - ١١١٠ - ١١١١ - ١١١٢ - ١١١٣ - ١١١٤ - ١١١٥ - ١١١٦ - ١١١٧ - ١١١٨ - ١١١٩ - ١١٢٠ - ١١٢١ - ١١٢٢ - ١١٢٣ - ١١٢٤ - ١١٢٥ - ١١٢٦ - ١١٢٧ - ١١٢٨ - ١١٢٩ - ١١٣٠ - ١١٣١ - ١١٣٢ - ١١٣٣ - ١١٣٤ - ١١٣٥ - ١١٣٦ - ١١٣٧ - ١١٣٨ - ١١٣٩ - ١١٤٠ - ١١٤١ - ١١٤٢ - ١١٤٣ - ١١٤٤ - ١١٤٥ - ١١٤٦ - ١١٤٧ - ١١٤٨ - ١١٤٩ - ١١٥٠ - ١١٥١ - ١١٥٢ - ١١٥٣ - ١١٥٤ - ١١٥٥ - ١١٥٦ - ١١٥٧ - ١١٥٨ - ١١٥٩ - ١١٦٠ - ١١٦١ - ١١٦٢ - ١١٦٣ - ١١٦٤ - ١١٦٥ - ١١٦٦ - ١١٦٧ - ١١٦٨ - ١١٦٩ - ١١٧٠ - ١١٧١ - ١١٧٢ - ١١٧٣ - ١١٧٤ - ١١٧٥ - ١١٧٦ - ١١٧٧ - ١١٧٨ - ١١٧٩ - ١١٨٠ - ١١٨١ - ١١٨٢ - ١١٨٣ - ١١٨٤ - ١١٨٥ - ١١٨٦ - ١١٨٧ - ١١٨٨ - ١١٨٩ - ١١٩٠ - ١١٩١ - ١١٩٢ - ١١٩٣ - ١١٩٤ - ١١٩٥ - ١١٩٦ - ١١٩٧ - ١١٩٨ - ١١٩٩ - ١٢٠٠ - ١٢٠١ - ١٢٠٢ - ١٢٠٣ - ١٢٠٤ - ١٢٠٥ - ١٢٠٦ - ١٢٠٧ - ١٢٠٨ - ١٢٠٩ - ١٢١٠ - ١٢١١ - ١٢١٢ - ١٢١٣ - ١٢١٤ - ١٢١٥ - ١٢١٦ - ١٢١٧ - ١٢١٨ - ١٢١٩ - ١٢٢٠ - ١٢٢١ - ١٢٢٢ - ١٢٢٣ - ١٢٢٤ - ١٢٢٥ - ١٢٢٦ - ١٢٢٧ - ١٢٢٨ - ١٢٢٩ - ١٢٣٠ - ١٢٣١ - ١٢٣٢ - ١٢٣٣ - ١٢٣٤ - ١٢٣٥ - ١٢٣٦ - ١٢٣٧ - ١٢٣٨ - ١٢٣٩ - ١٢٤٠ - ١٢٤١ - ١٢٤٢ - ١٢٤٣ - ١٢٤٤ - ١٢٤٥ - ١٢٤٦ - ١٢٤٧ - ١٢٤٨ - ١٢٤٩ - ١٢٥٠ - ١٢٥١ - ١٢٥٢ - ١٢٥٣ - ١٢٥٤ - ١٢٥٥ - ١٢٥٦ - ١٢٥٧ - ١٢٥٨ - ١٢٥٩ - ١٢٦٠ - ١٢٦١ - ١٢٦٢ - ١٢٦٣ - ١٢٦٤ - ١٢٦٥ - ١٢٦٦ - ١٢٦٧ - ١٢٦٨ - ١٢٦٩ - ١٢٧٠ - ١٢٧١ - ١٢٧٢ - ١٢٧٣ - ١٢٧٤ - ١٢٧٥ - ١٢٧٦ - ١٢٧٧ - ١٢٧٨ - ١٢٧٩ - ١٢٨٠ - ١٢٨١ - ١٢٨٢ - ١٢٨٣ - ١٢٨٤ - ١٢٨٥ - ١٢٨٦ - ١٢٨٧ - ١٢٨٨ - ١٢٨٩ - ١٢٩٠ - ١٢٩١ - ١٢٩٢ - ١٢٩٣ - ١٢٩٤ - ١٢٩٥ - ١٢٩٦ - ١٢٩٧ - ١٢٩٨ - ١٢٩٩ - ١٣٠٠ - ١٣٠١ - ١٣٠٢ - ١٣٠٣ - ١٣٠٤ - ١٣٠٥ - ١٣٠٦ - ١٣٠٧ - ١٣٠٨ - ١٣٠٩ - ١٣١٠ - ١٣١١ - ١٣١٢ - ١٣١٣ - ١٣١٤ - ١٣١٥ - ١٣١٦ - ١٣١٧ - ١٣١٨ - ١٣١٩ - ١٣٢٠ - ١٣٢١ - ١٣٢٢ - ١٣٢٣ - ١٣٢٤ - ١٣٢٥ - ١٣٢٦ - ١٣٢٧ - ١٣٢٨ - ١٣٢٩ - ١٣٣٠ - ١٣٣١ - ١٣٣٢ - ١٣٣٣ - ١٣٣٤ - ١٣٣٥ - ١٣٣٦ - ١٣٣٧ - ١٣٣٨ - ١٣٣٩ - ١٣٤٠ - ١٣٤١ - ١٣٤٢ - ١٣٤٣ - ١٣٤٤ - ١٣٤٥ - ١٣٤٦ - ١٣٤٧ - ١٣٤٨ - ١٣٤٩ - ١٣٥٠ - ١٣٥١ - ١٣٥٢ - ١٣٥٣ - ١٣٥٤ - ١٣٥٥ - ١٣٥٦ - ١٣٥٧ - ١٣٥٨ - ١٣٥٩ - ١٣٦٠ - ١٣٦١ - ١٣٦٢ - ١٣٦٣ - ١٣٦٤ - ١٣٦٥ - ١٣٦٦ - ١٣٦٧ - ١٣٦٨ - ١٣٦٩ - ١٣٧٠ - ١٣٧١ - ١٣٧٢ - ١٣٧٣ - ١٣٧٤ - ١٣٧٥ - ١٣٧٦ - ١٣٧٧ - ١٣٧٨ - ١٣٧٩ - ١٣٨٠ - ١٣٨١ - ١٣٨٢ - ١٣٨٣ - ١٣٨٤ - ١٣٨

له‌هر ده‌رگا مووه کانیکی دیکه به‌ه‌رده‌م بایکه‌که تێپه‌ریوه تاملۆکه‌ی به‌بییوه وه‌ک ده‌رده‌که‌وێت نه‌وان به‌رۆژ تاملۆیان داواوه، به‌شهر هه‌لیانگرتووه، به‌وه‌ک در بایکه‌که به‌ریت موحسین نه‌مین ده‌لی "به‌لامه‌وه سه‌بر بوو نه‌مه له‌ شارێک روودات، ولی و موشیری بی بی‌ت و پابته‌حتی ولایش بی‌ت"^{۱۲}

مه‌دحه‌ت پاشا

بۆشه‌وه‌ی درک به‌ه‌ده‌ده‌م‌تارییه‌ بکه‌ین، که‌ حکومه‌تی عوسمانی له‌ عێرق به‌ده‌سته‌یه‌وه‌ ده‌یالاند، ده‌ییت سه‌یری سه‌رگوره‌شته‌ی مه‌دحه‌ت پاشا بکه‌ین، که‌ ده‌ولت وه‌ک والی عێراق له‌سالی ۱۸۶۹ ده‌یمه‌رراند و نزیکه‌ی دوو ساڵ له‌م پۆسته‌دا مایه‌وه.

ئه‌م والیه‌ ده‌سته‌پاک بوو، موکرمو له‌سه‌ر کارکردن، خه‌ری به‌چاکساری بوو سه‌ره‌پای نه‌ماه‌ش پرمو له‌ روشسیری نه‌روویی هه‌ولێشی دا هه‌دێک داهینانی شارستانی له‌ عێراق ئه‌حم دات له‌وه‌ به‌که‌م قوتابجای بویی دامه‌زراندن، له‌گه‌ل قوتابجای پێشه‌ساری، کارگی رستن وچین، ناحجه‌ی گشتی، نه‌خۆشخانه‌ی میانیار، چاپخانه و روزنامه‌ه‌کی هه‌رمی دامه‌رراند هاوکاربوو له‌ئایاس شری دسپیه و رومادی، هه‌ولیدا شاری گه‌ربه‌لا هه‌راوان مکت، سیسته‌می مۆشاره‌وانی به‌عدا داب بۆژه‌بک‌رده‌وه‌ی قشله‌ی ته‌ه‌وک‌کرد، هه‌یشتا به‌هه‌رمایه‌گه‌کانی ده‌وه‌ته‌وه‌ ئاودانه کۆمپانییه‌کی نه‌ه‌لی (ن‌رام)ی له‌ بنیان به‌عدا و کارمیه‌ دامه‌رران. هه‌روه‌ها هه‌ولی چاکساری له‌ ره‌ویه کشتوکالییه‌کان و مافی به‌کاره‌ینانی چه‌دین کاری دیکه‌ی ئه‌حم دا، بۆه‌ ده‌ره‌شی باس‌کردیان بیه.

مه‌دحه‌ت پاشا وه‌ل نه‌وه‌ی پێش خۆی به‌بوو، رور به‌ه‌خی به‌ بۆژه‌بک‌رده‌وه‌ی مرگه‌وت و هه‌روابکردنی نه‌وقاف به‌دا نه‌وله‌ری شه‌وه به‌ه‌خی به‌ ئاودانی ولات ده‌دا، کاره‌کانیشی به‌سه‌ره‌تای شارستانییه‌تی نوێ داده‌بریت له‌ عێراقدا، هه‌ک به‌و کاره‌وه‌ سه‌رسام بوو، هه‌دیگیش درۆ و ده‌ستابه‌وه، به‌وه‌ له‌ هه‌ری ماوه‌دا سه‌ر سه‌رکه‌ی هه‌رحه‌م هه‌ره‌کان بریاری باحییوویمان دا، به‌ شێوه‌یه‌ک

سروشنی کۆمه‌لگهی عێراقی

مەدحەت پاشا نەبوایە ملکه چیاں بکات، دواى کۆششینی زۆر بەبێت لە مەدەش گەرەکی (باب شەین) و گەرەکی (مەسەر عەلى) و چەدین گەرەکی دیکە لێنى یاحیوور نەمەش لە دژی سەربریکردى نیحاری بوو گە مەدحەت پاشا مەزرى کردبوو ئەو حەلگە چەکیان مەلگرت و هەرا وهۆسەیاں دەکرد وەك نامادە کاربێهەك بۆ حەگ، تەبەت لە ساو ریکاگەن هاتوچوبان دەکرد وەهەدیک کاری تالاکاریشپن نەحام دە ئەو حەلگە خویان سو هینشکردە سەر گەرەکی کاسی مەسیحی و حەلگە کەن نامادە کردبوو مەلام مەدحەت پاشا هەر زوو بەسەر ئازاوە کەر بوو^{٢٦٦} لە راستید ئەو وەل چوون چاکسەر بوو، بەهەمان شیوە پیاویکی سیاسى ژیر بوو.

سەر نەو بوو، پیاوای دەولەت لە نیستەنەنول، ئەو کارە چاکسەرییانەیان لەهەرچاو مەگرت کە ئەو پیاو دە عێراقدا نەحامی دبوو وەل ئەوێ رور و کەم بایەخى بەلای ئەوانەو نەبێت. بەلکو ئەوان سەیری ئەو برە پارانەیان دەکرد گە لە عێراقەو نۆپەرەوان دەکرا، لەوانەشە هەر هەچى بۆ رەوانە مەکردین، داھتەگەى مەر لەعێرق حەرح کردۆتەو نەمەش کارێك سوو حیبى رەز مەندى ئەوان نەبوو، بۆیە یەكسەر فرمانى گواستەنەوێان دا.

عەبەس عەرەوى مینژوو بووس لەو بارەسەو دەلى^{٢٦٧} پیاوای دەولەت لە نیستەنول بێبیان ئەو پرۆژایەى مەدحەت پاشا دەولەت لەو داھاتە رورە بێش دەکات، کە سالانە لە عێراقەو نۆپەر دەچوو دەولەتى عوسمانى لەمەدا وەل ئەو کەسانە بوو کە نەوقاف سو مەرامى حۆپان مەکار دەهین. ئەوان دەیانەوی بە نریکترین کاتدا کرێ وەرگیر، مایەح بە دارو حان و بەناوچوون نادات^{٢٦٨}.

لە پرۆژەگاسى ئودس کردنەو، مەدحەت پاشا پششى بە بەحششى خەلگەو دەبەست، نەمەش هیچ دەر قووسى بۆ حەزینەى دەولەت نەبوو کێشەکە نەرواگەى دەولەتەو لەو دابوو ئەو برە پارەپەى نەباردبوو کە دەولەت هەموو سائیک لە عێراقى وەر دەگرت، نەمەش گەرەترین مەگبیه کسى والى بوو لەو سەردەمە

^{٢٦٦} عەبەس العرەوى (المصدر السابق) ج ٧، ص ٢٠٦-٢١٢
^{٢٦٧} المصدر السابق ج ٧، ص ٢٧٠

«... ر حىگى سەرىجە كاتىك مەدخەت پاشا ھاتە غىراق، وتارىنكى درىزى سۇ
 - جۈمەدە، تىيىد، سىنى لە شىكۈمەندى سولتان دەۋلەتى عوسمانىيە
 دەستى دەۋلەتى عوسمانىيە كۆيە خۇشگۈرەسى وادىيە رۈھى كەمەسى و
 «ھەمەن ر ھەمۇ ھەك دەۋى سى خىلوارىيى دوتىرتى» ئەو كارتىرىيە
 ھەيە، سى چالاقى، ھەمۇ لە كەمۇ كۆپى ھەلگە ھەيە ئەۋال ئەۋرنگە يار
 ھەگرتى «ھەك مەتە ھەكارت پىيىد، رويىشئور ھەك ھەكەسە ھەرىكى كارتورى
 خۇبەتى بويە نۇمەت ھەگە يىشئۇنە ئاستى مەتە ھەكەسە ھە دەستار بويىش ئەو
 ئەگەزە ھەيە، تەپ ئەۋە مەنەت مەدۇ سولتانى مەنە سرويى ھەمۇ ھەۋە
 پۈستەك بىش مەنەت گۈيرەلى وىسى ئەۋە، سولتان پارتىگارى لە مەنى ئەۋە
 ھەك كەردۈۋە، چاۋدىرى ئاسۈدە يىل دەكت، دەستە ھەيە ئەۋە يار ھەقەر
 دەكات واسىيە كاتىشى مۇئە ھەستە ساردۈۋە، رىد لە گۈيرەل سۈر بويان و
 خىنە خىكرەسى ھەمە كاتىش دوا نەكات، مۇئە ھەيە سۈر كوشش بىكەن و مە
 ئامانچەگە...»^{۱۶۱}

۱. ھەمەل دەگەم، مەدخەت پاشا دركى مە ھەلەى بوجۈۋە كەي كەردۈۋە، كاتىك
 دەۋلەتى مەمەنى گۈستە ھەيە لە غىراق، لەۋەشە رويىش ئەۋە كەي گە يىشت
 بىت، كە دوا ھە سولتان دەۋرى ھەستە ھە مەمەنى رە ھەقوردى دە، كە بوجار
 لە مەنقا كۆرۈا^{۱۶۲}.

پۈختەى قەسەمەن ئەۋە، مەدخەت پاشا چاكتىرى ولى عوسمانىيە كەن سۈ
 كە لە غىراق خەۋى دەستەلەت بىنە دەستە ھەگرتى و رويىك لەۋالىيە كاسى دواى
 ئەو وىستىل لە ھەمەنە شەت لاساى بىكەسە ھە، مەلام لە قولاىى ناھىيە ھە
 دەيانراى لە لايەك دەۋلەت چاكتىرى سۈنە، لە لايەكى دىكەش ھەلگى غىراق لە
 چاكتىرى ناگەن لەۋەشە ھەدىك لەۋالىيە كەن خۇبەن چاكتىرى سۈ و
 لە ھەكەسارى مەدەگە يىشت

کاتێک دکتۆر حۆن فاییس له‌سالی ١٩٠٣ هاته عێراق، راسی کۆمه‌لگای عێرقی پێویستی بۆری به قوتابخانه‌ی بۆی هه‌هه، حویدس به‌رماسی عه‌ره‌می بێت مه‌وه‌ک زه‌مانی تورکی، که له‌قوتابخانه‌کسی نه‌و سه‌رده‌مدا ماو بووه کاتیکیش نه‌و سه‌ته له‌گه‌ن و ئی ده‌کانه‌وه، و ئی به‌گانه‌وه وه‌لامی ده‌ته‌وه و ده‌سی " سۆ تۆ کانی خۆت له‌فێرکری ئی گوێدریژ به‌هێرق ده‌ده‌یت" ^{١٩٨١}

دوا‌ی را‌گه‌یان‌دنی (مه‌شرو‌تیه)

مه‌سه‌ست له (مه‌شرو‌ته) نه‌و مرو‌وتنه‌وه‌یه سوو، به‌ تورکیا و ئێران ده‌رکه‌وت داوا‌ی ده‌ستوور و سېستامی موده‌ریه‌تی ده‌کرد به‌ حوکمه‌راییدا ئه‌وه‌ی له ته‌سته‌سور مانگه‌شه‌یان مۆ نه‌و مرو‌وتنه‌وه‌یه ده‌کرد، له‌سالی ١٩٠٨ و ١٩٠٩ سه‌رکه‌وت و سوولت عه‌مدولعه‌میدین که‌درگه‌ر کرد هه‌ویشیان دا له ولاتانی ژێر ده‌سه‌لاتی عوسمانی هه‌لمژدن نه‌جام ده‌ن، دروشمی مرو‌وتنه‌وه‌که‌ش بریتی بوو له (نازادی و دادپه‌روه‌ری و یه‌کسانی).

ئکۆلی له‌وه نا‌که‌ین له ته‌جمای مرو‌وتنه‌وه‌ی مه‌شرو‌تیه، حکومه‌تی عێرق هه‌ب‌دێت رو‌وحساری چاکساری به‌حووه‌ مېسی چه‌ب‌دین رۆژمه‌سه له‌ به‌عدا ده‌رده‌چوو. نه‌و رۆژنامه‌یه ره‌حه‌ب‌ین به‌ هه‌رماسه‌ر ده‌گرت و داوا‌ی ته‌جمادی چاکسارییان ده‌کرد له‌ ده‌رگی کارێگری عێراق ده‌شیوه‌به‌کی دێیه‌ نه‌مه‌مان له رۆژنامه‌ی (الرقیب) نێبێی کربوو. ئه‌م رۆژنامه‌یه ره‌حه‌می نو‌س‌دی له‌م و له‌وه ده‌گرت، نو‌تر ستایشی و ئی ده‌کرد سۆ هه‌م‌دی له‌لادی هه‌رماسه‌ری گه‌م‌دن به‌هه‌رحا‌ر نه‌و رۆژنامه‌یه مه‌یده‌م‌وی به‌راشکاوی ئی له‌وا‌به‌هه‌ و ئی حۆی سه‌ری گه‌م‌ده‌ئیه‌کان بێت

کێشه‌ی زورمه‌ی عێرقیه‌کان، به‌تایه‌شی عه‌وامی حه‌ل‌ک نه‌وه‌بوو، وای به مه‌شرو‌تیه ده‌گه‌ب‌شتن گوا‌ه ئا‌ردی ره‌ه‌یه مه‌رو‌ه ده‌تو‌ی به‌ ئا‌ره‌زو‌ی حۆی هه‌رش‌تێک م‌کات ده‌گوت‌ریت درێک چوو هه‌رم‌الێد و حاوه‌ مال‌ه‌که‌ی کوشت نو‌تر به‌دا‌گا ب‌پ‌یاری له‌ سیداره‌دی بو‌ده‌رچوو به‌وه‌یه و سو‌وی " نه‌ی نه‌و ناز‌دیه‌یه به‌کوبیه که مانگه‌شه‌ی مۆ ده‌که‌ن" ^{١٩} ده‌که‌ وای تێگه‌یش‌تووه ئا‌ردی رێگه

۵- والى بەداونىكى درىزى لايىمى رۆزەلانى بەعدوۋە دروسىنىڭ، سۇ ئەۋەي مەغدا لە لاۋاپ پارىزىت شەۋ بەداۋە تا ئىستاش ماۋە بە بەداۋى ئارم پاشا دەئاسرىت چەندىن خار بەعداى لە بقوم بوۋى رىگار كىرۋە

۶- والى رىزىكى مەرنى مۇ مانكى رەمەرن داناۋو، پۇلىس لە كۆلال و بارىرەكان دەحولانەۋە، ھەركەسىك حۋاردىي ھۋاردايە دەستگىر دەكر دەستگىر كراۋەكەش دە دار خەلدەي لى دەدرا و دواترىش مانگىت رىدى دەكرا^{۱۶۹}

۷- ئەۋ چان و خەدەھەي پىر كىرەۋە كە لەچەند لايەكەۋە لە دەۋرى بەعداۋە ھەلەكەدرا بوۋ، ئەۋ چالانە لەمىز بوۋ سەۋى شۋراي بەعدوۋە ھەلەكە سىرسوۋ، سۇ پىراستىنى شارەكە لە ھىرشىكرىن دوخارىش بىۋە شۋىنى پىسى و نۇگەن، تاۋانكارى.

۸- ئۆۋرى ئارىگاسى مەعداى دەمەرىدە، ھىمىنى دا كۆمپاينىكس ئاۋىيا ئۆمارىكەن و مۇلەت لە ئۆۋرى ئارىگاسى ۋەرىگىر بەكەم سەۋىكى ئۆۋرى ئارىگاسى مەركۇرىي بوۋ كە بەرئىۋەھەرى ئاكى عوسەنى بوۋ، سەۋىكى دوۋەمىش شائوۋ خەسقىل بوۋ.

۹- والى مە شىۋەپەكى رىزەيى توۋاى ئاسايش بەرقەررىكەت، دىۋاى لەپىۋاى ئايىنى و قەتئەكان كىرەتۋى جەمەكرىن داگىركىرى مېۋا ھۆرەكان دەن ئەمەش دوتىر باسى دەكەين.

لەۋاىيە ئەۋ كارەي ئارم پاشا لە بەعدە ئەمەدى دۋە، بە تىۋىۋىنى ھەندىك كەسەۋە ھىچ نىت. ئەگەرەتۋو بە تىۋىۋىنى شارىستايىنى پىشكەۋتۋو سەيرىكەين ئەۋا بە زۆر ۋاتال ھەبە نىمە بۈيە ئاسمان كىرۋەۋە سۇ ئەۋەي خۇبەر برى ئەۋكەنە شارىستايىب لە غىزىق مەلەكەنى مەكەمى خېھار لە چ ئارۋوۋخېكى سەير بوۋە ئارم پاشاش لە غىراق مە كۈششەكانى سۇ چاكىرى ئاسراۋە ئەمەش لە ئەمەدى ئەۋ كارەي كە بە ھىچ دەرىزىت خورگە دەمانىنى خالى و ئىپپەكاسى دىكە چى بوۋە كە بەچاكسارى بەسەروۋ، يايىش بە گەندەلى بەئاۋبانگ بوۋ.

^{۱۶۹} عبدالكريم الخفاف (المصدر السابق) ص ۱۷۷-۱۸۰

نوڪته ي ڪوتايي:

ڪاتنگ سارم پاشا له بهعد گويزر بهره، دهولت حه مال پاشاي وهل والي له شويبي نهو دها نه م واليه بويه ناراده بهكي روز به وايهه ڪي پيشووي دهچوو له رووي روشنيري سوي و ڪوششي نو چڪسازي ڪه چي حه ڪ رقي له و واليه سوو چوڪه ٽيڪهي ڪه ساسي نهو روپي دهوول بهعد، له ٺاههنگ و سه ماير بهشدن دهوو نهو له ڪوشڪيكي سه روواري دبحه شسته هي سوو له بريك باب شهرگيه وه نه ههش نهو ڪوشڪه سوو ڪه نا سه رده ميڪي بريك وه راره تي ڪاروباري ڪڙمه لاهه تي لي سوو دراوسي حه مر پاشا به ريوه بهري ٽيڪي عوسماني سوو ڪه پياوٽي ٽيگير سوو هه دنگ حار حه مال پاشا به گه ن هاوسهري نهو پياوه سه ماي ده ڪرد نه ههش ويڪرد سوو واي چيگي رقي و ناچه رڪردسي حه ٿڌ بنت به ڪيڪ به سوو سه ره ڪاسي نهو سه رده به سهري مووسيوه و دهلي^{۱۲} به ٺاير وچوون به باوناگ سوو، سه ماي ديسي له گهل مه دامي به ريوه بهري ساقي عوسماني ڪر بهوه...^{۱۳} دياره حه ڪ دهيوست نه م وايههش وه ڪ پياوٽي پيشووي عوسماني بنت ريشي دريژ مڪات و مري شاروه مڪات، سوپڙ له مرگه وٽ مڪات هه لسو ڪه وٽ له گه ن پياوٽي ٺايري مڪات گرگيش بييه دواي نه ماهه چي له وان و ولائه ڪه يان ده ڪات.

نه مه حالي حه ڪ سوو له سه رده مي عوسماني به ڪار، به سه ردر و ٽيڙده سته وه نا نهو ڪا ٽرميرهش ده سه واري نهو مارو دقحه ڪڙمه لاهه بييه له ده رووني زور ٽيڪ خه ٿڌ به شاروه مي ماوه ته وه.

^{۱۲} (المصدر السابق)

بەشى شەشەم

مىللىتىي رۇشنىرى لى عىراقدا

ۋەك لەشەشى پېتىشوو بېيىمان، رۇ لى سەردەمى عوسمانىد مەدەست دىروختىكى توندى شارسەبەنەۋە ەيالايد سەرەرى ئەمەش مەروى بىمان كىرەتەۋە، مەشپەيەك ھورەكاسى (مەدە) ماۋە درەيان دەكرە عىراق وتىيدا جىگىر دەپور، لەشەمى ئەمەش عىراق سوۋە مۇتەپەكى كۆمەلەشەن گەۋرە تىيدا نە ھۆرەنە لى بىمانەۋە ھاتىور لەگەن دىشتوۋى عىراق كە پاشماۋەنە تەۋە كۆنەكان بوۋن، كاريان لەپەكتەر دەكرە.

ھۆرەكان دەھاتە عىراق، لەگەن خۇيان بەھى بىياسىبىيان ھەلگىرئوۋ لەگەل ئەۋ دىشتوۋە كاريان لەپەكتەر دەكرە كە مەھى تەبەتى خۇيان ھەۋو مۇپە دەپىت ھۆرە مۇپەكان كاريگەر مە دىشتوۋە كۆمەكان و لەمەرامەرىش دەپىت دىشتوۋەكان كاريگەر مە ھورەكانەۋە ئەۋ ئالوگۇرىيە كاريگەر كۆمەلگەن عىراقى كرەۋە ھاۋەن خەسەلەنكى تەپەت، ئەۋ دىرەۋەش مەھەم ھىماۋە كە ئەكۆمەلمەسى مە مىللىتىي رۇشنىرى دەماسرىت (Cash of Cultures)

رئەي كۆمەلمەسى مۇرۇلە ئامازەي مۇ دەركەۋتى ئەۋ ھۆرە مىللىتىيە رۇشنىرى كرەۋە، مە ھەۋو ئەۋ ئاۋچانەي جىھەن كە تىيدا مەدەكان بەر ھوتىدىر دەكەۋن مە مەۋى مە مىللىتىيە لى عىراق تۇر رۇۋە، چەدىن رۇۋىسارى ھەپە مەشپەيەك تىمە دىۋىن مە سىۋىتى كۆمەلگەن عىراق مەگەن، ئەگەر لەۋ مىللىتىيە قول ئەيىنەۋە.

ئەۋەي شەشى ئامازە بو كۆرە، ئەۋ مىللىتىيە رۇشنىرى لى سەرتاسەرى عىراق لەسەرى مە رىچكە نىيە، ئەلگە لى شۇپىنكەۋە بۇ شۇپىنكى دىكە دەگۇرىت، مەپى

سارودۇچ و شىئورى سۆزىنى ناوچەك دەتواپىس لەو لايەتەو غىراق سۆچەك ناوچەك دەش بگەي، كە ئەمەي حواریەو پوختەكەيەتى

۱- ناوچە شاخاویيەكان ئەمە دەكەوتنە گوشەي باكورى رۇژەلانى غىراق، زۆریەي كورد تىپدا دەژیت ئەگەل كەمبەيەكى نوركمان لە شار و گودەكان كە بەرىكەي بەسەریەل هێلى راستى هەر ئەو هیلەش ناوچەكە لە شۆینەكانى دیکەي غىراق حې دەكانەو هەر لەو ناوچەش كەمبەي نایىبى هەيە وەك ئیزدى و تابەكانى مەسیحى.

ئەم ناوچەيە ناچىتە چوارچىنەي توپىيەوئەكەي ئىمەو، بەلكو شایەنى توپىيەوئەكەي نایەتە حاریكىش هەولنى توپىيەوئەم داوە سەلام كەمیل بەیت، ئەگىبا سەرکەوتو بەسەو، ئەمەش لەسەر بە شارەرايىم موو لەو زىيانەي لەناوچەكە مان، بەهەر حال ئىمە بىماناویە ئەو هۆزانەي لەبیاپانەو هاتوون نەیانساویرە لەو ناوچانە شۆر سەو، كاریگەرەكى نەوتویا سەسەر ئەو ناوچەيە ئەسەو، ئەو ناوچەيە رباتر كەوتۆتە ژێر كارمگەرى هۆرە كۆچەرەيەكانى ناوچە شاخاویيەكانەو، ئەو كە هۆرەكانى سەمان بویە ناوەپم وپە لە رۆر لایەتەو ئەو مەللائیە روشنیرەي لەو ناوچەيە هەپە جیاواری لەگەن ناوچەكانى دیکەي غىراق هەيە.

۲- ناوچەي دبالى ئەم ناوچەيەش دەكەوتنە باشوورى ناوچەي شاخاویيەو، لە رۇژەلانى سەداو، سەرەراي چووكیەكەي، ئەم ناوچەيە گرگیەكى كۆمەلایەتى و ناوورى گەورەي هەپە زۆریەي ئەو ناوچەيە بىستە لەرور رووئەو لە غۆتەي شام و دەتای میسر دەچىت ئەوێ لەمەشدا هاوكارى كردووە رووبارە ئەو رووبارەي ناوچەكە سۆ حوى لەو وەرگرتووە، لە ناوچەي شاخاویيەو دىت، واتە ئاستەكەي بەرزە، نواتر بەرە بەرە ئاستەكەي ئۆم دەیتەو، بۆیە سوودیكى دووسەرەي سۆ ناوچەكە هەپە كەنىك لە كەنەلە سەر كەووە دەردەچىت ئەو مەدەم رۆیشتنەو بىستەكان ئاودەدات، ئەلایەكى دیکەو كەنىك ئاوەكەي زیاد دەبىت ئەو، (دەراو)ی مۆ دروست دەكریت ئاوەكەي دەرزىتە ئاوبىستەكانەو.

سروششی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی

ئەو دیشتوانەیی لەو ناوچە بە کاری گشتوگالی دەکەن. ژمارەیان زۆرە، لەگەڵ هۆزەکانی دەورووبەریان حیاویری زۆریان هەیە. ئەوان بڕیکترین لەشارستانیەت ئەوەک هۆزەکان. سۆمۆوە ئەوان سێ لەچاندنی سەوزە ماکەن. ئەلکو لەدێرەمانەوه لەچاندنی راھەنۆر. ئەمەش ناھارەییەکی گرمگی کۆمەلایەتی هەیە، چونکە چاندنی سەوزە ئەلای هۆزەکانی (بەدو) بە پیشەییەکی بێم دەرابێت. ئەلای ئەو کەسانەی هینشتا بە بەدو کەیش بڕیک هەر وابە. حیاویریەکی دیکە کۆمەلایەتی هەیە لەو دەرفەتە. قورسە بچییە دێو و دەکارێکەن. ^{۱۶}

۲- ناوچەی جەریرە. ئەو ناوچەیە دەکەوتێتە میوانی دێجلە و موراوە، بەناکۆری بەغدا. نیمچە مێسە لەرووی جوگرەییەوه بە دڕیژبووەوهی بێسانی شام دانەبێت. ئەبەا مورات حیایان دەکاتەوه. بۆی ئەو هەیە زۆری هۆزەکانی بەدو، کاتێک لە بیابانەوه دێر بەکەمەدر دێنە ئەو ناوچەیە. دواتر بەرە بەرە بەرە و باشوور دەکشێن. هێچ بەرەستێکی سروشتی بە بەردەم هاننی ئەو هۆزە نایە. ئەبەا مورات بەیت. ئەو رووبەرەش لە هەندێک شوێنی بێم خۆی دا هەندێک خالی پەڕینەوهی ئاسانی هەیە ^{۱۷}.

دەتوانین بەشێوەیەکی گشتی بڵێین، ئەو هۆزەیی بە ناوچەی جەریرە دیشەحێن، ریانر لە هۆزەکانی باشوور پەڕینەستی بە هەاگانی بیابانیشییەوه. ئەو پەڕینەیی بە بیابانەوه هەیە، بەلگەیی ئەمەش شێوەزارییە کە زۆر لە شێوەزەری مەدوکان بڕیکە. سەرەرای ئەمەش لەسەر مەرھەسی سۆپین. کە مەرھەسی زۆرییە لەبیابانی عەرەبدا. کەچی هۆزەکانی باشوور زۆرییان شیعە مەرھەس بەراستیید. ئەمەش بەکێکە لە بەلگەکان لەسەر کۆنی جێگەبۆی شیعەگەرای لەعێراقدا. ئەو مەرھەسە هەر بە سەدەیی بەکەمی نیسلاوەوه لە عێراق دەرکەوتوو. لە بیابانەکانی دەورووبەر بەیوپیو بەلۆپتەوه، ئەمەش لەبەر چەند هۆکاریی کە لەبەشی داھاتویدا دیتینەوه سەری.

^{۱۶} البکریر بێرسمی بێرەووع سی عەسە دامەن خۆر و. د. مەرھەسی بە ۱۹۹۳- عەرەب عەف دەرم- ھە ۳۵

٤- ناوچه‌ی بیابان نه‌مه‌ش ناوچه‌یه‌کی پار وهروانه، ده‌که‌وینه رۆژناو وناشووری رۆژاوی عێراق نه‌و ناوچه‌یه‌ له‌کۆن، به‌ه‌شیک به‌عێراق به‌ده‌راوا. وه‌ک ده‌رکه‌وت له‌سه‌رده‌می عوسمانیه‌که‌وه، به‌ه‌شیک له‌ عێراق راسراوه. نه‌مه‌ش نه‌و کاته‌ یوه‌ که‌ سشووری بیور عێراق و سور و مه‌حد، سو‌چه‌د مه‌یه‌ستێکی کارگیری دانراوه.

نه‌م ناوچه‌یه‌ هه‌شتا‌ حاوه‌ن سه‌له‌تێکی گه‌شتی به‌دوه‌ مه‌ملانی روشنبیری تیدا بیه، که‌مێک به‌میت نیتسا‌ چه‌د هۆریکی به‌دوی تیدا بیه‌شته‌جینه، به‌ناوبانگترین عسره‌ و ره‌هیره‌ عێراق روره‌ده‌ست هه‌رشه‌کاسی نه‌و هه‌رشه‌ لاندوویه‌تی، هه‌رشه‌کابیشیا‌ به‌وه‌ستاوه، ته‌نها‌ مه‌م ده‌رکه‌مه‌ به‌میت، نه‌مه‌ش دوی نه‌وه‌ حکومه‌ت تو‌ای راوه‌دوویا‌ میت س ده‌سته‌مۆیا‌ مکه‌ت

٥- ناوچه‌ بیه‌مه‌یه‌ک (المطقة الرسوبية) نه‌مه‌ش ده‌که‌وینه ناوه‌رستی عێراق وناشووریه‌وه‌ له‌ه‌رته‌وه‌ش به‌مه‌ ناوی ده‌هه‌ین. چو‌یکه‌ بیه‌به‌کی زو‌ری روویاره‌کاسی تیدا بیه‌شتووه‌ به‌راسفید نه‌م ناوچه‌یه‌ رورترین گه‌رگی له‌رووی کۆمه‌لایه‌تی و مێژوویه‌وه‌ هه‌یه‌ ته‌وه‌ی شایه‌سی ناسه‌، جو‌گه‌هه‌یه‌سه‌کاسی کۆر کاتیل باسی عێراقیا‌ کردست، بیه‌حیا‌ به‌و دو‌چه‌یه‌ ده‌وه‌، هه‌مه‌تیکه‌اریش هه‌مه‌تیک ناوچه‌ی دیکه‌یه‌ ده‌گه‌ن نه‌و ناوچه‌یه‌ داوه‌ نه‌وان و راهاتوو که‌ ناوچه‌ی جه‌زیره‌ له‌عێراق جیا‌به‌که‌نه‌وه‌ به‌ولاتێکی سه‌ریه‌خۆی دابین^{١٧٢}

به‌ به‌وای م ناوچه‌ بیه‌شته‌یه‌که‌ن نه‌و سه‌له‌ت کۆمه‌لایه‌تیه‌ی به‌عێراق داوه‌ که‌ له‌ دێره‌ماسه‌وه‌ پنبیه‌ ناسرووه‌، مۆیه‌ م نه‌و ناوچه‌یه‌ به‌ بو‌ته‌ی سه‌ره‌کی کۆمه‌لایه‌سی عێراق ده‌راوه‌، تیدا که‌سیتی تاکێ عێراقی به‌شبه‌وه‌یه‌کی گه‌شتی تیدا بیه‌گه‌یه‌شتووه‌.

ده‌میت نه‌وه‌ش له‌به‌ره‌که‌ین هه‌ر نه‌و دو‌چه‌یه‌ زیدی نه‌و شارسانیه‌ته‌یه‌ ته‌ شان به‌شانی شارسانیه‌تی میسر به‌کۆترین شارسانیه‌ته‌کاسی دو‌یا‌ داوه‌ترین له‌ته‌ورات ناوی به‌ (شمع) هاتووه‌ کاتیکیش عه‌ره‌ب له‌هه‌تی نیسلا‌ی هاش

^{١٧٢} نیت اسماعیل الراوی (العراق فی العصر الاموی) ص ١٩-٢١

سروشستی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی

مه‌باوی (لسود) ماویان سرد، نه‌مه‌ش نه‌هر چیری کشتوکار و زوری داییشنوان له‌سه‌رده‌مه‌کاسی گۆنتر نه (عه‌مه‌اری ده‌هاتی حیه‌ان) باسروه^{١٠} یه‌کێک له‌حه‌سه‌نه‌ جوگره‌یه‌یه‌کاسی نه‌م ناوچه‌یه‌ نه‌وده‌یه، له‌سه‌رده‌مه‌ مێژوویه‌ حیاوازه‌کاندا رێبه‌ری رووباره‌کاسی تیندا گۆراوه^{١١} نه‌و ناوچه‌یه‌ به‌مه‌موو ناوچه‌کاسی دیکه‌ی عێراق ریاثر ریه‌ری رووباره‌کاسی تیندا ده‌گۆریت نه‌مه‌ش له‌لایه‌ل بۆته‌ هه‌وی تنگچوونی شارده‌کان، له‌لایه‌کی دیکه‌شه‌وه‌ بۆته‌ هه‌وی دروستنوی هه‌ره‌کان (الافوار) نه‌گه‌ر ریه‌ره‌که‌ به‌و ناوچه‌یه‌کی دیکه‌ بگۆریت، نه‌وا شاری سه‌ر ریه‌ره‌وه‌ کومه‌که‌ له‌بۆده‌جیت و به‌ ریه‌ره‌وه‌ بویه‌که‌ش هه‌ره‌کان دروست ده‌بن.

سه‌ره‌ری نه‌مه‌ش نه‌م ناوچه‌یه‌ سویری تیندا که‌له‌که‌ ده‌ست، ناستی ره‌ویه‌یه‌کاسی له‌ ناستی رووباره‌که‌وه‌ سه‌ره‌ر ده‌ست، مه‌تایه‌تی له‌وه‌ری لافاود بویه‌ کاتیک به‌بێو نه‌و حاکه‌ هاتوچو ده‌که‌بن ده‌بێن پستاییه‌کی زور هه‌راوسی به‌که‌لکی کشتوکار بایه‌ت و سه‌رتی له‌ حاکی سویری نه‌مه‌ش له‌لایه‌ل شاره‌راپانه‌وه‌ به‌ گه‌وره‌ترین کێشه‌ی کشتوکاری ناوچه‌که‌ داده‌بریت^{١٢}

به‌مه‌موو نه‌مابه‌ی سه‌ره‌وه‌ ماسای نه‌وه‌یه‌، ناوچه‌ بیه‌شته‌یه‌یه‌کان پێویستی به‌بایه‌ خدایکی سه‌رده‌ووم و زور هه‌یه‌، سو‌ چاکردنی رووباره‌کان و رێکخستنی شوێنری و به‌پێنگردنی ره‌ویه‌یه‌کان، مۆ نه‌وه‌ی شارسته‌یه‌ت تیندا گه‌شه‌ بکات نه‌گه‌ریش که‌مه‌رحه‌می له‌مه‌دا کرا، نه‌وا میاناستیسی شوێنی شارسته‌یه‌ت ده‌گه‌رێته‌وه‌ نه‌مه‌ش نه‌وه‌ ده‌که‌بێی که‌ مملایی رۆشسیری له‌و ناوچه‌یه‌ به‌مه‌موو ناوچه‌کانی دیکه‌ی عێراق زیاتر روونه‌.

٦- ناوچه‌ی به‌سه‌را نه‌م ناوچه‌یه‌ له‌لای ماشووره‌وه‌ نه‌وپه‌ری ناوچه‌کاسی عێراقه‌ ده‌که‌وێته‌ هه‌ردوو لایه‌ی به‌سه‌راوه‌یه‌ عه‌ره‌سه‌وه‌ که‌ تیندا هه‌ردوو رووباری دیخه‌ وه‌ورت به‌یه‌کتر ده‌گه‌یه‌ی نه‌م ناوچه‌یه‌ به‌ مه‌رتبه‌ی بنه‌ستنی دارخوهرار

^{١٠} مێ عێراقی (العراق و عێراق) - موه‌ب و مه‌جید حواری - ص ٥٣، ٥٤
^{١١} مێله‌ الهه‌شمی (جغرافیه‌ العراق) - ص ٥٣، ٥٤
^{١٢} مێ عێراقی (المصدر السابق) - ص ١١٢، ١١٣

بەدوی دێت بۆ ناوچەي حەریرە، چەندیی جەنگی لەبیور ئەو دوو هۆرە بەرپا دەبێت کە تا ئێستاش نموووەي لەبەدەوهری مەوەتەو^{١٨٦}

لە کۆتاییدا شەمەر تۆسی لەحەمگەکان سەرکەوت. لەریگی هورپاوەوە عەبرەي وەدەرپا، بەمشێوەيە هورات بەرەستی بێوايان بوو، عەبرە بە میاماسی شام بیشتەحی بوو، چەزێرەشی بۆ شەمەري نەياری جێهێشت. ئەوێ تیبیسی دەگرت عەبرە پارێزگاری لەزۆریک لە بەها مەدەوکانی حۆی کرد. لەزور حالەتەکاندا هێشتا بەدوی لەوەرگای بباسان دەگەڕێب، حکومەتی عێراق تا درەنگ سەرانی بەو هۆرە دەدا، مو پارێزگریکردن لە کاروان و ئەو ئۆتومبیلانی مە ناوچەي ژێر دەستی ئەو هۆرە تێدەپەڕین^{١٨٧}

کەچی شەمەر بارودۆخەکەي زۆر لە عەبرە حیاوهر حکومەتی عوسمانی لەسەردەمی مەدحت پاشاوە ویستویەتی دەستەموی بکات و هاسی بدات بۆ ئەوێ پێشەي کشتوکال بکات. شیخ فەرمان شیحی شەمەر مو ئەستەمور چوو لەوێی حویند. دواتر کە گەڕایەوهر حکومەت هەبێک رەوی کشتوکالی پێدا مووچەيەکی بەری ٢٠ هەرار قورش پند کە لە سەر موومی کشتوکالی وەری دەگرت. لێهەکانی هۆرەکەي لە دەوهری کۆبووسەوهر کەری کشتوکالیان دەکرد و واریان لە شەپ و نالال هیا کەچی دواتر حکومەت ئەو مووچەي بەزۆراسی، مووچەکەي بێی مەمەش هۆرە کە گەڕانەوهر سەر حووەکەي پێشوو^{١٨٨}

دوای دامەزراندنی دەوهری عێراق، لەدوای حەنگی یەکەمی حېبەسەوهر شەمەر، حاریکی دیکە گەڕایەوهر سەر کشتوکال ئێستا تیبیسی ئەوهر دیکەین هەبێک لەسەرۆک هۆرەکانی حاوهر رەوی کشتوکالی و حەریان بەژداسی سەقامگیری و خوشگۆره ریبی تەنەت مەوەبەکی سوێ لەبیویاندا پێگەیشتووە دەچنە قوتامخانەي بوی، لەشارەکان دەژین. لە جلەبرگ و ئۆتومبیل و حوردر کەشخە و خوشگۆره وائەن.

^{١٨٦} هاشم المهدی (جغرافية العراق حصة من ١٩٠١-٩٩)

^{١٨٧} مثنی عێراقی (المصدر السابق) ص ٢٥٥

^{١٨٨} عێراقی (تاریخ العراق بین اختلافین) ج ٧ ن ١٣٦

كۆتىل دەگەرىنەۋە سەر تەمىم دەيىمىس. ھەمگاۋىكى دۈۋر تىر رويىش نۈۋر
سەرۋكە كاسى ئەۋ ھۆرە لە ئاستىنكى سەرى كەشەيى و خوشگۈرەرمى دار،
تەمانەت ھەندىكىن سەرەپاي كشتوكال، كاري ياررگاني دەگەر مەدالە كاشيان
لەكۆشكى گەرە دەژىن و حى قەرەمچى (ئەۋرۈپى) دەپۇش و ھەموشرى يابە
ۋەلھاكاز دەگەر.

ھەۋرەنىكى ئاگادار سىسى نەۋەي سۈ كىردە، لەسەرەمى سەدەي بىستەم
تەمىمىيە كاز تەيادەراسى كشتوكال چىيە، سۈ ئۆزۈي حوبىل يىشتىن تەمەردارى
دەمەست ھەندەب لەسەرۋكە كىيان ژمارەيەكى دىار يىكرۈيىار خوشتر سۈ
شايارىكىردن ھەنۈر كەچى شەمەر پىشنيان تە خوشترەۋى دەمەست، بويە
سۈكايەنى تەمەم دەگەر ۋە (شاۋىيە) ماۋى دەردن ۋە لە پىگەي كۈمەلەيەتى
ئەۋاننى كەم دەگەرەۋە،

تەمىم كاري كشتوكالى تەدەگەر، ت ھاۋەيەد سەر لەجەنگى بەكەمى خېيەن.
دۈتر تە كشتوكالى تەمەيە دەسنى پىكرد ۋە لەۋى ئەمەش دەس يىكرۈۋە تە
كشتوكالى سەرەۋە، ۋا مەردە دەكەم تەمىم ۋە دۈرۈش غەيرە سەۋاى تەمىمەۋە
ھەمان رىنگەيان گۈرۈش

ۋا جەئال دەكەم، ئەۋ ھۆرەي سەر لە تەمىمىش ھاتۈر سەۋ قوباعاى
گەشە كىردن ئىپەرەيۈر كە تەمىم پىيىد ئىپەرەۋە سەرەتا لە سەۋ سۈۋە
خوشترەۋر سۈۋە، دۈتر بۈۋاۋەكى دىرۈز يار كۈرت (شاۋىيە) سۈۋە ۋە تە مەپدار
سۈۋە دۈتر دەس يىكرۈۋە تە چاسىي تەمەۋەلە، لەۋاى ئەمەش كشتوكالى
سەۋزەي كىردۈۋە، لەۋاىيى خارىش دا گەمىشەۋان ۋە ھەندىك پىشەي يىگەي
شارىستانى كىردۈۋە ئەمە رىخەردى چەد ئەقەبەكە، سەۋى بەكترەۋە دىن
ھەرچەندىش ئەۋ ھۆرە ھەمگاۋى دۈۋر تىر ئەۋ رىخەربە تەبىت، ئەۋا بەبەرچاۋى
ئەۋ ھۆرەي دۋى ئەۋ دىتە غىرۋ پىگەي كۈمەلەيەتى تەمەيە

ھۆزەكاسى تەدو لەبىيان، رىقبار لە ھەمۈۋو رۈۋجسارەكاسى شارستانىيە تە، نۇبە تە
يەككە لەپەندە كانيان ھاتۈۋە: "ئەگەر بەدو شارستان بىت تەدەرە قاتار دەبىت"
ھۆرى تەدو، تەپپى تۈۋا تەپۋى لە كشتوكال حۋى تەدۈۋر مگىر تەۋەشە ۋا

مزانبت که گشتوک له که سه‌ری دوه‌که‌هه، نه‌گه‌ر تووشوو نه‌وا تووشی ته‌ورمه‌که ده‌ببت و تالوایی له‌گه‌ل ده‌ببت.

حاشا تیبیی ده‌کریم ته‌میم موباعی بیداسشینه‌وه مۆ قوباعی شارستانی، نه‌ماوه‌یه‌کی کورت مریوه هۆکاره‌که‌ش نه‌وه‌یه ته‌میم کاتیکی دره‌بگ هاته عێراق نه‌مه‌ش نه‌و سه‌رده‌مه بوو نه‌ه سه‌ره‌تگنی شارستانی مۆی نه‌عێراق به‌ره‌به‌ره به‌دی ده‌کرا، که‌چی نه‌و هورانی پیش ته‌میم هاتوو به‌ عێراق حکومه‌تی لاور و شارستانی تیبکی بره‌یان بیه‌یوو، بۆیه زۆر به‌سه‌ستی به‌ره‌و شارستانی ده‌ڕۆشتن.

به‌رمیلی تورشیات:

پنشت ناماژه‌مان مۆ نه‌وه گه‌ر، ناوچه‌ی هه‌ریه‌ه، وه‌ل ده‌وره‌یه‌کی عێراقه مۆ نه‌و هورانی له‌ بیدیه‌وه دی، بویه هوره‌کی ته‌م ناوچانه ریاسه‌یه‌یه به‌ مه‌ها مه‌ده‌کای خوسه‌وه، که‌مه‌تر له‌ هوره‌کای ناوچه‌ی میشته‌یه‌کان تیکه‌ل دایشتو به‌ کونه‌کان ده‌س له‌ سکووری هه‌ریه‌وه نه‌و هوریه‌ ده‌ژێر که‌ تاره‌ له‌ پایانه‌وه هاتوو، هبشت پریگاری له‌ شوکه‌یه‌ی و کوچکه‌ر ده‌که‌ر نه‌وان له‌ خنوه‌تی دروستکراو له‌ تووکی خوشتر ده‌ژێر، هه‌روه‌ه مه‌ده‌کای بیدیه‌هه‌ر چه‌دیش به‌ره‌و ماشوور شووبیه‌وه، نه‌و ده‌بیه‌ر هوره‌کان شوو بکاری و ره‌شمانشیی خنده‌هیل و دانه‌وله‌ ده‌جسه‌ر و له‌ حاوچه‌کی به‌قور دروستکراو ده‌ژێر.

کاتی که‌ ده‌گه‌یه‌ لێوری هوره‌کانه‌وه، ده‌بیه‌ر حاوچه‌کی له‌ قامیش دروستکراو شوینی حاوچه‌کی قور ده‌گریته‌وه به‌ویش به‌گه‌ل چه‌دسی گه‌م و حۆ، مریح ده‌چنیریت وه‌ک ده‌ژێریت مریح به‌هایه‌کی ناووری به‌ری هیه‌، هوره‌کیش مۆ هوشنی له‌ بازاره‌کان ده‌بچینه‌ نه‌مه‌ش وا ده‌کت ناووری به‌خسته‌یی له‌ بێو هۆزه‌کان بلاینه‌وه، که‌ دواچار له‌ به‌های بیایانه‌شینی دووری ده‌خاته‌وه.

کاتی که‌ش ده‌گه‌یه‌ نه‌وپه‌ری ماشوور، که‌ به‌سرای حاوه‌ر بێستانه‌کانی حورمایه نه‌وا ده‌بیه‌ر پانه‌دبوو به‌هور و به‌هاکانی بیداسشینی ده‌گاته نه‌وپه‌ری لاور، چونکه‌ ناوچه‌ی هۆرگه‌رای بیه‌ وه‌ک هه‌ری فیلد ناماژه‌ی مۆ کردوو به‌ بێره‌دا ده‌کریت عێراق به‌ ده‌ه‌ری ترشده‌س (به‌رمیلی تورشیات ناوی ده‌ه‌ی) مشو به‌نێن،

سەرىشتى كۆمەلگەنى غىراقى.

لەسەرى باكورەۋە ئەۋ ھۆرە نەر وتارايە تىدايە كە ئازە لەياپاسەۋە ھەتتور
ھەرچەندىش بەرەۋ قولايى بىرۈي ئەۋا دەبىن ھۆزە تازەكان تىكەل بە ھۆزە
كۆبەكان دەس. ۋە بىكەر دەس لەرۈۋى دوركەۋنەۋە بە بەھەكانى
بىيانتىشىنەۋە.

رەچەلەكى ھۆزەكانى باشور:

كانىك سەبۈ ھۆرەكانى ناۋچە بىشتەبىيەكان دەگەرېن، دەمىنېن رورەپن
رەچەلەكى حۇيان بو رەگۈرىشتەنى بەدۈى كون دەگىرەۋە ھەر ھۈرىكىش
دەيەۋى رەچەلەكى حۇي داسەپان كەسايەتى ۋ ھۈرىكى سىراۋ بو ھۈرە
خەرەلىيەكان حۇيان دەگىرەۋە سەر سوليمى حورەى، جەفاحى بۇ
ئەۋەۋەبە س خەرەج، ئال نىرەھىم بۇ نىرەھىمىن مالكى ئەشتەر، ئار ھىلە بۇ
ئەۋەسى كۈرى مايىك. سوخەكىم بو غەممار كۈرى ياسەر، ئال شىل بو شەمەر.
عرالان بو غەرە، رۈەيد بو خەمەر، ئەلىو مەھەد بۇ غەرە^۸

مايەى شەرى ھۆر دەنېت، شىجەكەى سو خەلك ساس لەرەچەلە غەرەبىيەكەى
ھۆزەكەى مكاك. خارېب نەگەل كۈمەلت قوتاسى جۈۋىيە لاي شىچىك لەزىك قەزاي
(غەك) ئەۋ ساسى ماۋى مات ۋ ماپىرى كىر، زىانەر لە دە داسەى ژمەرد. بۇر سەۋردى
ئەرەرى كىردىۋو ساسى ئەۋە كىردەكەى ھۆرەكەپن ھانوتە غىرق ۋ دوانىش
ساسى سەرۋەرىيەكانى ھۆرەكەى كىرد ۋەك دەردەكەۋىت ئەۋە مەرىتى زۇزىيەى
شىنچى غەشپەرەتەكانى غىراقە، بەتەبەتى لە ناۋچە بىشتەبىيەكان

لەۋاەيە يەكېك لېزەد، بىرسىت ت چەد دەتۈپن مەمانەى بەراسنى رەچەلەكى
ھۆزەكان بىكەپن؟ ئەگەر ھەتتور دىۋىست بىت، ئەى كەۋاتە پاشماۋەى بەتەۋە
كۆنەكان لەكۈيىن؟

ئىمە دەرىپن دابىشتىۋاسى غىرق، لەكانى مەتەكردى دالەلەپن ئىسلامەۋە. چەد
ملىۋىنك بوۋە، ھەندىك لەمىژۋوۋوۋوسا رىدەپۈيى لەۋ ژمارەيە دەكەن ۋدەلېن
نرىكەى سى مىلىۋر بوۋە ئەۋ دىشتۋوۋەش پاشماۋەى سومەرى، ئەكەدى،
غامورى، كەدى، كاشى ۋ ھارس ۋ بەتەۋەكانى دېكە موۋە، بەۋاە بە ئەتەبىيەكان

^۸ عبدالجبر فارس (علمان فى العراق الأوسط) ھز ۷۷-۸۷

سروشتی گۆمەلگەي غىراقى

ساۋدەدىن (السط) ئات ئەۋەتە بو كۆي چوور؟ ئەي رەجەلەكى كۆيىر جى
بەسەرھات؟

مىن وا خەپىل دەكەم، ئەۋەتە لەۋ ھۆرە غەرىپىيە تۈۋەنەۋە كە لەپىدەۋە
ھاتوپ لەرىگاي ھاۋپەيمانى ۋەلەنەۋە چۈۋەتە رىپى ئەۋ ھۆرەۋە دوتىرىش
بەتپەرىپوسى رۆزگار رەجەلەكى كۆيىپ لەياد دەكەم، سەپىيى ھەر ھورنىك
رەجەلەكى غەرىپى ۋەردەگىر ئەمەش ماناي ئەۋەتە ئەۋ رەجەلەكە غەرىپىيەسى
كە شىجەكەن ساسى دەكەم، لەسۋورىكى دىيارىكرو درۋسە سەمارەت بەشىخ
ۋچەك كەسىكى دەۋرىۋەرى درۋستە، بەلام سەمارەت بەنەۋەي ھۆرەكە ئەۋ
لەۋانەيە زۆرىك لەۋان سەر بەرەچەلەكى دىكە بىن.

رۈۋىتىپ سۈۋنە كە دەكرىت سەۋرەبەۋە ئامازە بو كەبىن، ھۆرى ئەلىۋ
مەمەد، ئەۋ ھۆرە لەدەۋرىۋەرى عمارە ئىشتەخس، ئەۋ ھۆرە ئەۋرۇ بىرتىيە لە
يەكېنىيەكى گەۋرە لەچەندىن يىشت ۋەشېرەتى سىكە پىكھانۋە ھەموۋىل
رەجەلەكى خوس دەۋەۋە سەر پىدۋىپ سۋى مەمەد بىن خەسەنە، ئەۋ پىپاۋە لە
ھۆرى غەد بۈۋە كە لە ئاكورى سەد لە لاي رۆزەلەنى دىچەۋە بۈۋە لە سەر
ئاكۆكىيەك ھۆرەكەي خىيەھىلى ۋەردەۋ عمارە دەجىت، لەۋى خوشكى يەكېن لە
شىجەكەنى فرىجات دەھىيى، ئەۋ پىدۋە زور بىن پالەۋ بۈۋە، لە ئەخاد دەھىيە
تۈي ھۆرىكى گەۋرە ۋەھىر كە ئەۋرۇ بەھۆرى ئەلىۋ مەمەد دەۋاسىرىن ئامان
بىيە ئىستا ۋىدى ئەۋە كەبىن ھەموۋ پىۋانى ئەلىۋ مەمەد لە رەجەلەكى ئەۋ
مەمەد بىن كە سەمەن كەرد، بوخوۋى درۋست ئەۋەتە زور بىن پىشماۋەي
ئەۋەتە كۆسەك بىن، سەرىگى ھاۋپەيمانى ۋەلەنەۋە چۈۋەتە رىپەكەنى
ئەسۋەمەدەۋە بۈنەۋەي سەرىگىر لەخوس مەكەن

بەسەرھىكى خوش ئەۋ سەرىۋە ھەيە، بوۋسەرى سىرو نىرھىم سىخ شوكر
مەۋەيە لەسلى ۱۹۳۶، قامقامى قەرى (قەيەي سىخ بۈۋە، كە سەر بەشارى
عمارەيە ئەۋ بوۋسەرە گۈمەي بەغەرەنىنى ھۆرى ئەلىۋ مەمەد دەكرە، پىپو بوۋ

سروشتی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی

تیسێگەر ئاس له رووداویکی هاوئێوه‌ی نه‌مه ده‌کات که به‌عوممان رووبداوه له‌وی کومه‌نبد له‌ ملوشه‌کان هه‌یه. دواتر چوونه‌ته‌یار هوری وه‌هه‌یه‌ی عه‌ره‌یی دوا‌ی ئێبه‌رپه‌ووسی روزگار نه‌وان مانگه‌شه‌ی نه‌وه ده‌کات که ره‌چه‌له‌کات هه‌مان ره‌چه‌له‌کی هوری وه‌هه‌یه چوونه‌وه سه‌ر ره‌چه‌به‌کیکی مه‌ناو‌دنگی عه‌ره‌ب. له‌روژه‌لاتی ماوه‌یه‌ست گه‌رگی حوی هه‌یه وه‌ نه‌ره‌چه‌له‌کی نۆرمه‌دیبه‌ به‌ریتانیا^{١٨٨}

هه‌ندێک له‌نویژه‌رانی نه‌سروپه‌لوژی له‌وله‌ هه‌ندری فید و سیش بوید پانێشینی بۆچوونه‌که‌ی تیسگه‌ر ده‌کات سو‌مه‌وه‌ سبب لوبد تێبیه‌ی هه‌ندێک نیکچوون ده‌کات له‌سوان ده‌ستخۆشی هوره‌کات و به‌ته‌وه‌ کوه‌کان، له‌رووی بپه‌وه‌ی سه‌ر و که‌سپه‌له‌ کشتوکالیه‌کان نه‌وه‌ره‌ی ده‌ستخۆشی هوره‌کانه‌وه‌ ده‌لی "زیر و باروودوخیان ت پده‌به‌کی رور له‌ زیانی هوره‌کاتی کور ده‌جیت دیوه‌حانه‌ ماره‌یی و حونه‌کاتی شمه‌کات که به‌ که‌سه‌کان ده‌جیت، هه‌مووی به‌قامش و قور دروست کړوه. ماراده‌یه‌کی رور به‌ په‌رسه‌گاکانی سو‌مه‌ ده‌جیت به‌ هه‌زاره‌ی چواره‌می پێش زاینه‌وه^{١٨٩}

کرده‌ی نو‌مارکردن (الکتبه‌)

مه‌هه‌ست به‌ (الکتبه‌ - نووس) که‌ ئێست له‌ گوته‌کاتی عێراق به‌کارده‌ت. بۆیکه‌ له‌ مادی هاو‌په‌یمانی و وه‌لا که‌ له‌رمی عه‌ره‌یی کۆر هه‌به‌ دکتۆر شاکر مه‌سته‌ها سه‌بیم نوێژیه‌وه‌ی مانی کیه‌ی به‌ هوره‌کاتی چمابش (مخابش) کردوه‌ له‌وه‌ هوره‌دا ده‌سه‌لاسی به‌ی نه‌سه‌د ره‌ نه‌وه‌ هوره‌ مه‌هه‌ره‌ هه‌ر له‌سه‌رده‌میکی دوورده‌وه‌ بونه‌ کرۆکی به‌کگرتیه‌کی هورگه‌ری گه‌رگ بویه‌ش هوره‌ لاوه‌کات له‌ رێگه‌ی کیه‌ته‌وه‌ ره‌چه‌له‌کیان وه‌رده‌گرت دکتۆر شاکر ده‌لی "وشه‌ی کتبه‌ له‌ رمای عه‌ره‌یی به‌ وشه‌ی، لکمه‌ - نووس و وه‌رگه‌روه‌ وه‌ر روه‌یه‌ل سو نه‌وه‌ به‌کریته‌، خیرنه‌ب به‌ به‌مه‌به‌ ره‌چه‌له‌ له‌ هورپ وه‌ه‌گه‌رته‌، مه‌م کرده‌ش به‌ نووسین نو‌مار ده‌کرت نه‌م شوری ته‌به‌ی کرده‌ش هه‌ندێک

ئىمىنىر مە خىر ن سەمالەكە دەدات، لەر مەسەرىش ھەدىك شەركى دەحاتە
ئەستۇ مەمش ھۆرد تەمەنى كروەكە لەگەل ھۆرد سەرەكپەكە بەكسا دەمىت
كۆمەلەك ھوکارىش مەسەنى ئەو دىيار دەو ھەيەكە نەرىدووبەكى مەرىك
مەشىوۋەكى ھەراون ئەسەم دەدات مەشىوۋە بەل ھەموو نەكەسى ئىستە مەلەكەسى
مەنى ئەسەدېشەو، لە مەرەند مۇ ھۆرى دېكە دەگەپتەو

"كەتەك ھەكەكەسى ھۆر لە رەردوود رەزخا بەن سوو، ئەو لاپە مە لاۋارەكەسى
مەشاپەرى پەدىيا مەسە مەسەنى ئەسەدى مەھىر، مۇ ئەو ھەل ھۆر چەدەرى
ئەو مەزىن لە رەزىكە مەسەو ھەگەن ئەو سېكەدەو ھەگەلەو ھەل ھۆر
تەكەلەو ھەلە مەسە مەكە دوورەو ھەو ھەو، مەسە ھەل ھەل ھەل ھەل ھەل ھەل
مەسە مەكە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە
ئەو تاسار مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە
مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە
پەزىسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە
لەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە
مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە
مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە
بەبەن مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە

ئەو ھۆرە لاۋرەكە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە
ھۆر مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە
ھۆر مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە
كۆمەلەكە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە
ھەمە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە
شەو مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە مەسە

یه‌گیتی هۆزه‌کان:

ناوچه‌ی بيشته‌سی له‌سه‌رده‌می عوسمانیه‌ی کاسد به‌ده‌ركه‌وتی كومه‌لیك یه‌گیتی به‌هیزی هۆزه‌كان به‌ناویانگ بوو. ئه‌و یه‌گیتیا به‌ده‌ك پیش‌ریش ناماره‌مان بۆ کرد له‌ شێوه‌ی حکومه‌تی بچووك ده‌رده‌گه‌وس ئه‌و یه‌گیتیا به‌رویه‌ی کاسیان دانه‌ش ده‌کرد، تحویب ب ده‌کیشا سه‌را به‌ وایان و ده‌ده‌گرت به‌ده‌ت بۆ به‌ی کاره‌کاسی حکومه‌ت بێن ده‌کرد و ده‌ت نه‌وه‌ی دامه‌روه‌ی سه‌ربه‌خۆی حکومه‌ت بێن^{١٩١} هه‌ر نه‌و یه‌گیتی به‌ش مله‌لانیان له‌سور حویان ده‌کرد و له‌گه‌ر به‌گه‌ر ده‌حه‌نگان، هه‌ر یه‌گیتی ب له‌وان ده‌بویست له‌سه‌ر حسینی دروسیه‌ی که‌ی فرات بێت حکومه‌تی عوسمانیه‌ی به‌حی نه‌و کیش به‌ده‌دا مامه‌کی باحی حویان ده‌ده‌ن له‌وه‌شه‌ هه‌ر حکومه‌ت هه‌دیک خاوه‌نی مله‌لانی و کوشه‌ری بیو بیانی دایه‌ت نه‌مه‌ش به‌پیی و ته‌به‌ی ده‌لی "به‌رت که‌ و زان به‌" سه‌روکی سالی یه‌گیتیه‌که‌ی هور به‌پیدی بێن پاره‌ی سالا به‌که‌که‌ی ژیر ده‌سه‌لانی رامی ده‌کرد. دوا‌ی نه‌مه‌ش سه‌رپشک بوو له‌وه‌ی چی له‌هوره‌که‌ی ژیر ده‌ستی حوی ده‌کات رورخاریش سه‌رپشک ده‌ستی سه‌ربه‌ سنه‌می لی ده‌کردن پسه‌وانه‌ ئاییه‌ نه‌کانیشی فرمانه‌کانیان جبه‌جی ده‌کرد.

هه‌دیک خاوه‌نه‌ر نه‌وه‌ پاره‌یه‌ی سالا به‌، ماکوکی ده‌که‌وته‌ بێن حکومه‌ت و سه‌روک نه‌مانه‌ت شه‌ریان له‌بوان به‌پاده‌بوو کاتیک حکومه‌ت ده‌ستی به‌وه‌ ده‌کرد له‌به‌رمانه‌ر سه‌روک لاوه‌، نه‌و به‌هه‌رحال به‌که‌م زری ده‌بوو^{١٩٢}، که‌چی نه‌گه‌ر حکومه‌ت ده‌راسی به‌هه‌رت به‌ نه‌و لێی ده‌دات و شه‌پی له‌گه‌ر ده‌کرد، نه‌مانه‌ت سه‌روکی به‌نیشی بۆ شێخه‌کی دیکه‌ ده‌گواسته‌وه‌.

به‌ناوایانگه‌ری یه‌کیه‌ش که‌ له‌سه‌ده‌ی هه‌ژده‌م له‌ناوچه‌که‌ راسوو، نه‌و یه‌گیتی خه‌ره‌لیبه‌ک و موینه‌هه‌ق بوو له‌ دیوی تورته‌وه‌، به‌نولام و رونه‌ید بوو له‌ به‌ره‌ی به‌یله‌وه‌ له‌ سه‌ده‌ی مۆده‌هه‌میش به‌گیتی نه‌سو محمه‌د له‌ده‌رویه‌ری عماره‌

^{١٩١} عبدالرزاق الحسینی (العراق قديمًا و حديًا) ص ١٥٤
^{١٩٢} عه‌س العزای (المصدر السابق) ج ٧ ص ٧٤٩

سروششی گۆمەلگەي عىراقى

كەسىپ ئەگەر نە ھۆرە رەسەكەك بىت، ئەو لە كەندى رۆبەرەو دەوەسىنىت
 و (ھەلەكە) ئى بەدەستەو دەگىت، بۆلەوئى ماسىيەك بى چەند ماسىيەك راو
 كەت. دىيەوئى ماسى نە تور رۆبەكەك، چونكە تور ماسىيەكى رور دەگىت، ئەو
 كاتە ماچىر دەنىت ماسىيەكەك لە رور رۆبەكەكە، كەچى ھەلە تەبەا رەبەكە
 كەمى ماسى پى رور دەكەيد، تەبەا مەنى خوركى خور و خىرەكەي دەكەك
 ئەوئى شەبەسى سە ھەلە بە گۆدە غىرەكەك دەك چەكەك سەو دەك
 جەبەبەكە سى دەمى سۆزى ھەسە، رورخار بەكوشەكەك بەكارھاتووە، بەلام
 تۆپەكان ھى بەقالە بىنەزەكانە.

لە گۆدەكەك جور تۆبىزى بىرەو ھەبە نەھەموپار بىرەوس بەرگىرەكەس،
 دىوئى ئەوان، ئەو جور تىيارانەن كە سەوژە دەچىس، لەزمانى عىراقىيەكان بە
 (خساوئىيەكان) ناو دەبرىس، دواتر ماسىگرەكان ئىن كە (بەربەرەكان) ناو دەبرىن و
 دواخارىش مەعدان دىر، ئەمانەش ئەو كەسانەن گامىشەوان.

رەقبوونەو ئەوانەي رست و چىن دەكەن:

ئەوئى خىگەي سەرخە خىزىسەكى رور بە يىگەي كۆمەلەنى ئەو كەسانە
 ھەبە، كە خەسەرى قامىش دەچىس، بەگە ئەو كەسەي رىس و چىس دەكەك
 بىل كرى سەكەي دوورەس دەكەك، خەسەرخەكەك بىگەيان لەو كەسانە كەمى
 بىيە كە دەوئەلە دەچىس، كەچى ئەوئى رست و چىس دەكەك ھىچ كەسىپ نە
 فېرەوئە موور پىيال دگە ئەوئەي خور نە رۆئەي ھۆرە رەسەكەك دەرس
 كچ ئەوان سەل و كچىش بىل دىخور تەبەا ئەگەر شەروكوسنار سوست موو.
 پىوئىسەك بەرگىرەو ئەو خورە پناوئە بەشەرەس، ئەو لەگەر ژان
 دەبەشەس و لەخەگە سۆي ھىچ ھۆكەسەكە سى بەگىت، ھەرچەند
 ھاوکارىيەكەيان كەمىش بىت.

دكتور شاكىر سەلىم بەرەدى رەقبوونەو بەرگىرەوئەكان پەرسىيەر لەشەرەبەكە
 بەرەنە غەشەبەكەك دەكەك، ئەوئىش ھەلەمى سەتەو و ھەلە بەرگىرەوئەكان

ھەلە مەمىرىكى دەك شەبەي كۆرەوئە ھەند سەتەرىكى ھەبە سەسەر بەدەسەوئە عىروئە رورە ماسى
 بەكارھاتووە شەمىشى پىكرەو - وەرگەپ

سروشنى كۆمەلگەي غىراقى.

لەرووى رەجەلەكەو، غەبىدار، دىرۇر دەكەن، ئەوان ئەستوپال سىن، ئەوان
حشەكاسى خوسىنىيان دىرى شاھىدخانىيان لەسەر مەرىم كىرد كاتىب مىدانى سوو
نۆز كارى بىرداويان كىردوود، بەمىژوود تۆماركروە."

وەك دەردەكەوئىت ئەو ميانواسە دروستكرارون. ھۆرەكاس سۆرفى خۇبىيان لە
بەرگىدروودكان دەيكەمە پساو لەرسىد رقبوسەو لەبەرگىدروو و ئەوكەسەبەي
چىيى دەكەن، بەرىنچىكى كۆسى بەدوۋەكانە. بەدوۋە لە دىرۇرەمانسەو ئەگەر خىبىوى
دەدا دەيگوت (بەرگىدرووى كورى بەرگىدروو) سەرچەوئى ئەو رەسوسەوئى ئەوئىيە
پىاوى بەرگىدروو كاريك دەكات كە لە سەرەتەوئى ھى ژانە. ھگە لەمەش لەبىرى
ئەوئى بە شىشىر و ماروو بژىت، بەدەستى خوى بەژى ئەوان پەسدىگىيان ھەمە
دەلى "بەرگىدروو لەژامى خوى مشكىكى بەكۆشتوود"

سەبارەت بەجىكردەوئى ھەسەرچىن، و ئەوكەسەبەي رستى و چىيى دەكەن، ئەوان
بە بىرواى مەن بوئەو دەگەرتەوئى ھەسەرچىن، وەك ئەوكەسەبەي كە دابەوئىلە
دەچىيى، ھىشقا پەيۋەستە مە بەھاكاسى بىناسشىيەوئى ئەو لەگەر ژان
دادەستى و تەراروو بەكرەبەيى ئەو ھەسەرچىكى رۆر بەرھەم دەھىيى. دواتر كۆي
دەكانەوئى بەيەككار بە ماررگاسى دەفروشى ئەو بە دابە لە ماررەكاسى مافروشى،
مامەلى كرىن و فروشىن بەسەر ھەسەر ماكانات، بويە وەك ئەوكەسەبەي كە لە
وەرزى لىوئىنەدا دانەوئىلەكەي دەفروشى.

ھۆرەكاسى فوراتى ناوېراست:

پىنشتىر غىراقمان لەرووى ئىنكەلىووسى رەجەلەكى ھۆرەكان مە (بەرمىلى تورشىپت)
چوۋاند ناوچەي بىشتەبىيمان مە سى بەرمىلەكەوئى وەسەف كىرد لىرەوئى دەئىت
ھۆرەكاسى مورنى باوەرست لەو ھىانكەبەوئى ئەو ھۆرە خىبەلەيەكى رورپىن
ھەيە لەگەر ھۆرەكاسى كەبىرى دىخسەوئى لەرووى رۆژھەلات و ھۆرەكاسى
ھۆرەكانەوئى. لەرووى بىگەرەبى رەجەلەك وئىدى پانەسدىويان مە بەھاكاسى
بەدوۋەوئى.

* المصدر السابق ج ٢ ص ٤٦٢

سروشنى كۆمەلگەي غىراقى

ھورنى دودەراست دەكەۋىتە ئىنۋارى بىلەنەۋە، بۇيە دەكرىت نەۋى ناۋچەي
 ھەرىرەۋە نە دەۋرەۋەي دودەم دىسەنت، مۇنەۋ ھورەنەي لە بىلەنەۋە نۇ غىراقى
 دىنى لەراستىدا رۇرىك لە ھۆرەكەي ھورنى دودەراست ماۋەيەكى رور نىيە
 ھاتۋەنە غىراق نەۋى نە ھۆرەكەي ھەرىرە ھاتۋەنە غىراق، نەلام دۋاي
 ھۆرەكەي دىچلە ۋ ھۆزى ھۆرەكەۋە ھاتۋەن.

شىنخ مەرىق مەرىرە ھەرىرە نەۋەي مۇ ھۆرەكەي ھورنى نۇ
 دودە ھۆر پۇلىن كىرەۋە ھورى يەكەمىر لە ھۆرەكەي ھورات ۋ ھۆرەكەي
 ھەرىرە پىكھاتۋە نە تىرەۋىسى نەۋە ھۆرە ھەشەت رەسەبەيەي ھەرىرەيى
 پاراستۋە كەچى ھۆزى دودەم ھۆرەكەي دىچلە، نەۋ ھۆرە رورلە نە نەرىت ۋ
 خەسلەنە نەش ۋ كۆمەكەي ھورلە دەست داۋە، لەنەمەي پەيۋەسىدىن
 نە ھەكەمەت ۋ ھامۇشكەرى شەر ۋ بىكەسۋىيەن نە ھەلەكەۋە^{۲۲}

ۋەك دەردەكەۋىت دىكتۇر شاكىر سەيىم پالېشتى نەۋ پولىيىكەردە دەكت ۋ دەلىق
 رۇرىك لەۋ ھۆرەي لە دورگەي ھەرىرەۋە نەۋ غىراق ھاتۋەن، ھۆرەكەيى
 كىرەۋە پەلەگەي ھور، نە ھۆرەكەي گامبىشەي كىرەۋە سەرجاۋەي سۇيى
 خۇيان، لەنەمەي نەمەشدا بۇ سەدان سال دەجىت، پەيۋەندىن لەگەل ژيانى
 بىلەن پىچاۋە سەرىرەي نەش دەكرىت نەۋى بىيىمى سىيەنەكەي
 بىلەن سىيىمى سىرۋىتى ۋ شارستى نەرىت لە دىيىشتۋى ھۆرەكەي دۋچەي
 ھورەندا نەش لە نەمەي پەيۋەدى نە دورگەي ھەرىرەۋە لە رىگەي
 كۆچكەردى ۋ دەۋاۋە نەگەر نە شىۋەيەكى سۈشەش بىت نەۋە ۋاىكەردەۋە
 دىيىشتۋى ھۆرەكەي نۇ دودە ھۆرەش سى، ھورى نەكەم دىيىشتۋى
 رۆزەلاتن كە لە ھۆرەكەي دىچلە، ھۆزى دودەمىش نە رۇشاۋ، لە ھۆرەكەي
 ھورەتن^{۲۳}.

ھەرى مەلە بۇ ھەمان نۇچۈر دەچىت نەۋ نەۋى ۋە ھۆرەكەي بىشتەخنى
 دىۋورى كۆت لە بىلەن سىيىمى دىۋور، يەكەل لەۋ نەۋ سىيە، نەبھا ھۆزى نەۋى

^{۲۲} مەرىق مەرىرە (الحنقن النصة) ج ۲، ص ۲۲
^{۲۳} شاكىر مەسلىم (المصدر المفق) ج ۱، ص ۲۰

وه‌رن مێر بکەوێ بۆ ئەوێ لەو کۆمە دەزگایەل دروست بکەین و تەند بچێه ناو خانوو و کەوێ.^۱

لەوێه هۆرە کاسی هورنی ناو دروست لە رەقوو وەیان لە مەعدان هەندیک لە سەر هەق بێ، چونکە مەعدان ناتوانێ وەت پێویست پارێزگاری لە بەهاکانی مەدانیشتی بکەر، لەوێرە هەوێ نەبێ بگەر دەستی بەرێهە کانی بێ بەرێهە بە کلاکەر وە کاسی بەو حیاوێرە، ئەوێ لە مێو و سۆستی وەت ئەوێ بێ، ئەوێ بێ نۆزەدر، سەر بیتی تۆلە کە مەوێ وەل ئەوێه بە ناویان بەبیت دووبەل بکێکی فراوانیان لە نزیکردن هەیه.^۲

دانیشتوانی شارەکان:

سەر جەم قەسە کەس لەوێه شەو، لەوێه هۆرە حیا کاسی عێر قەرە سوو، کە چۆر رەچە کەس نیکە بە پاشماوێ بەتەوێ کۆمەل سوو، نیشتا پێویستە قەسە لە سەر دانیشتوانی شارەکان بکەر، سەر بە هەموو شتێ دەبیت سەریان رۆرە هێ شارە کاسی ناوچە هێشتە بێهە کاس لە بێوێ دوو هەمی سەوێ سۆرەم دێوێ لەوێه قەلە هێ سەح، عەدرە، مەحری گەوێ، عەلی عەرەبی، کۆمەیت، شێخ سەد، کۆت، مەعابە، صویرە، عەرەبە، شەنرە، رەبەعی، قەلە هێ سوکەر، جەرە، سامە، ئەوێه حەزیر، هێدەبە، مەحمودبە، ئەبە سێ شارە سەوێ هەژدەم سەر، ئەوێه دێوێه و سۆق شێوێ و رۆرە، ئەبە بەب شار لە سەر هێ سەوێ نۆزەدر، دروست سوو ئەوێه (حە) بە ئەسەوێ بێستە هێش شاری هاشمی و فەیسە لێه دروست سوو.

ئەوێه کۆمە لێهە ئەوێه ناوچە هێشتە بێهە کاس حیا کاسی سەر جەم وەت بێشتەر نامەردەن بۆ کەر، بە گزێگترین هۆکارە کاسی ئەوێه بێرەبە، گۆرینی رێرەوێ رۆبەرە کاس بە ناوچە کە، شارەکان هەردەم دەکەوێ کەماری رۆبەرە کەوێ.

۱- "مەوسف جەعفر حەللی پێوێ ئەو کتێه

لەووسیی حوبەتی بەر سەب ئەو کتێه رۆر رێباری کۆمە لێهە سۆو وەش

لەخۆیەوێ دەگرت" - عەلی وەردی

۲- "والتر دێسیر (المصدر السابق) ص ۴"

سروشنى كۆمەلگەي غىراقى.

كاتىك رېزەي رومارەكە دەگوريت، ئەو شارەكەش مەرەو لەناوچوون دەچىت
ئەم دېردە كۆمەلەيە تېپە كرىگە رېپەكى رورى لەسەر سىروشنى ئەو شارەكە ھەبوو
كە تارە دروستكراون دايشتواسى ئەو شارەكە رۇرەيان لەھورەكەنى دەورەسەر،
سە راروھى ھۆرگە رايى سە (سەلوم - ئەو) لە ھۆرى حياحياوھ دېمە شار،
لەگەلنەوھ شىد، كەساسى دېكە مو كاسسى و دارگاسى دېمە شارەكەوھ
لەگەلنەوھ شىد ھەموو ئەو دايشتواسە ناچار پائەد س سە ھا و سە رېتى
ھۆرەكەنى دەورە رەوھ رورحار شەر لە پىوسىل دروست دەيت، تۆلە كرىدەوھ و
رقىوھەوھ پەرە دەسىسى. لەبەشى دەتوود ساسى دەكەين

كەجى كاتىب دېيە ناوچەي ھەربەرە، س ناوچەي دابەوھ، ئەو دەسەپس مەپىنى
تېپە پىووسى روزگارېش رومارەكەن رېزەويان ھېگىس ئەمەش وېكرىدوھ
شارەكان لەكۆنەوھ لەشوسى حويار مەننەتەوھ، گۆرانكارى سەئاو وشوئەكەي
سەكراوھ، ناويان لەكئىمى جوگرافىدەسە كۆنەكال ھەر سەمشوھى ئىستا ھانووھ
ناوھى ئەوھش ھەبە رورەي دايشتواسى ئەمحورە شارە پاشمەوھى سەنەوھ
كۆنەكان س ئەوان نووشى سەەرەكەن نووھەوھ لەنەسھامى سەركەوتىيان
لەگەل ھۆرەكەنى دەورە رەيان ئەو دوحار حياو رېپەكەيان لەگەر ئەو ھۆرەكە
بېيە، ئەبە ھەندىك حياورى سادە سەيت سە رمان و رەنگى پېست و قزو چاويان
سەيت.

بۆتەي كۆمەلەيەتى:

سەھەدى شارى غىراقە، كەساسى بىياسى دەژىر، كە لە ولاتىنى ئىسلامى، وەك
ئىران وئەفەستەن وئەرەبىچەن وھىدەوھ ھەتوون ئەو سەبەبە لە شارە
شەبەبەكال رىاتەر، سەئايەتى لە كەرىلا و كارمېيە، رورەشەن ئىرەس ئەوھى
تېنېسى دەكرىت ئەو بىابىيە، لەسەرەتاي ھېگىر نووسى لەبەكەل لەشارەكەنى غىراق
ھەست سەھەرىي دەكەت، ھەست سە ھاكەنى دەورەرى دىكات، سەلام
سەتېپە پىووسى روزگار لەو نۆمەكە كۆمەلەيەبىيەكە دەتوئەوھ ئەگەر ھۆشى
تواناي تېكەل نووسى سەيت، ئەو مىدال و سەوھەكەنى دەسەيت سە شىوھەك لە

بەشى جەننەم

جەنگى ھەمىشەيى لە غىراق

لە بەشى راسدوددا گونمان بەكك بە دېرتىرىن سىمىگى روشىمىرى
بىناسشىنى بىرىنە لە جەنگى ھەمىشەيى جەنگ لە ئىلمى بىماند رەسەن و
بەرەنە، ناشتى دياردە بەكى رگورەر و لاو كىبە كاتك توپىشەودى لە بەرى
كۆمەلگى عىرق دەكەين بە سەردەمى عوسمانىيە كاند، دەپىيى ئەو دياردەيە
بوونى ھەيە بە شىنۆە بەك بە سەما كۆمەلە تىبەكەي خدورىيەكى لەو ھى بىمان
بىيە رۇر دەگمە ماوە بەل لە عىرق تىبەرىت بىنەو ھى بە شىنۆە بەل لە شىنۆە كال
جەنگى نىبەكە وېت نىستە بەت بەدوای بە دەپىيى گرگى و ھىروانىيەكەي، ساس
لە شىنۆە جىاوازەكانى ئەو جەنگانە دەكەين.

۱- جەنگى نىوان ھۆزەكان

۲- جەنگى ھۆزەكان و حكومت

۳- شەرى نىوان گەرەكەكان لە يەك شاردا

۴- شەرى نىوان ھۆزەكان و شارەكان

۵- شەرى شارەكان لە گەل يەكتر

۶- شەرى شارەكان و حكومت

ئۇنەو ھى خوبەر وىيەكەكى رووسى لە بەرى سىروشىتى كۆمەلگى عىرقەو ھە
ھەيت، و' دشتەرە مېر بەزردى ساسى ئەو شىنۆەي جەنگ بەكەين
جەنگى نىوان ھۆزەكان:

نەمە گىستىرىن شىو ھى جەنگ بوو لە سەردەمى عوسمانىيە كاند، بەرووى
كۆمەلە تىبەشەود لە ھەموو بەل گرگىز بوو كەچى ھۆكەرەكاسى خور و خور بوو،
گرگىز بېيى مەملەسى بە سەردەو ۋىر و ئاۋ، بىيى، مىلانىيى بە ھوى قىيەي كور
و تۆنەكەو ھە. مەملەسى بە ھوى ھاۋە بىمانى و بە سەرد و مەياكەوت و ئەو خورە

بە‌هاریانە بە‌وایە دە‌مه‌قەلی لە‌سەر شییکی رور هیچ لە‌نیوان دوو‌کە‌س رووبە‌یت،
نە‌وا دواتر فراوان بوو تا هە‌ردوو هۆزە‌کە‌ تێیدا بە‌شداریبون و لە‌ ئە‌تە‌مامیشدا
هە‌ردوولا خە‌گی‌ن راگە‌یان‌دوو. لە‌شی‌ئۆ‌ی جە‌نگی بە‌سوس.

کاتێک دارم پاشا لە‌سالی ١٩١٠ یوو بە‌ وای بە‌عد، بیسی گە‌وره‌ترین کیشە‌ی کە
کۆمه‌لگە‌ی عێراقی بە‌دە‌ستی‌یە‌وه‌ دە‌ئالێسی، ئە‌و، خە‌گی نیوان هۆزە‌کان، وە‌ک ئە‌و
بە‌ (العروا، ناوی برد، بویه بە‌دی بردە‌ هەر‌ریگە‌یە‌ل بێ‌بوو. دە‌سو‌سی ریگەر بێ‌ت
لە‌و دیار‌دە‌یە، ئە‌ویش بە‌مان‌دە‌سەر بە‌دە‌سنه‌یاسی هە‌تۆ‌ی بێ‌ئۆ‌ی ئاییمی شیعە
و سوو‌سە‌ سو. کە‌ بە‌ هە‌ر‌واکە‌ هە‌تۆ‌و، عە‌رو‌ک‌ر بە‌کێکە‌ بە‌ هەر‌یتە‌ک‌سی جاهی‌بە‌ت
نی‌سلام خە‌رامی کردوو، هۆزە‌ک‌ایش دە‌بێ‌ت وری لە‌و دیار‌دە‌یە بێ‌س وە‌ت
گو‌یرە‌لی نو‌عە‌سی خود، و پێ‌نە‌مەرە‌کە‌ی هەر‌ بە‌سەر‌دەر‌کردی ئە‌و عە‌تۆ‌بە‌ش
شیخی هۆزە‌ک‌س لە‌بە‌عد کۆ‌کرە‌وه‌ و هە‌تۆ‌کە‌س سۆ‌جوب‌سەر‌ه‌وه‌ وای
هە‌رە‌شە‌ی کرد کە‌ نابێ‌ت سەر‌بێ‌چی ئە‌و هە‌تۆ‌سە‌ بکە‌ن، بێ‌رێ‌شی پسی بە‌خە‌س،
ئە‌هە‌ش رۆژ‌نکی می‌ژو‌ویی بوو لە‌ بە‌غدا.

دارم پاشا بە‌و ئە‌حمە‌ دڵخۆش بوو هۆزە‌دی بە‌ خە‌لکە‌کە‌ دا و خە‌مالی سۆ
خە‌لک کرد کە‌ عێرق کە‌وتۆ‌بە‌ قوس‌عێکی بویه‌وه‌، ئە‌و‌ی شایە‌سی دە‌سە‌ دارم پاشا
تە‌نها ماوه‌یە‌کی کورت لە‌ عێرق ماوه‌وه‌، بە‌س‌ل‌ب رێ‌نر بە‌بوو ئە‌و ماوه‌یە‌ خالی
بوو بە‌ خە‌گی نیوان هۆزە‌کان، بە‌لام دو‌تر دارم پاشا ئە‌و عێرق گو‌یرە‌یه‌وه‌، لە‌دو‌ی
ئە‌و خە‌مال پاشا هە‌ت، هە‌و‌ی د بە‌ ریگای وی دارم پاشا سۆ‌ت، بویه
بە‌ی‌سامە‌یە‌کی رێ‌بێ‌ژی دەر‌کرد هۆزە‌ک‌سی بە‌ خە‌گ ناگ‌دەر‌کردوو ئە‌و
فە‌تۆ‌ایە‌شی بە‌بێ‌هێ‌نان‌ه‌وه‌ کە‌ پێ‌شتر دەر‌چوو‌بوو.^{٢٠}

ئە‌و بە‌ی‌سامە‌یە‌ فێ‌ج سوود‌نکی بە‌بوو، هۆزە‌ک‌س گە‌رسە‌وه‌ سەر‌شۆ‌ری
پێ‌ش‌بوون، بویه خە‌گ، بە‌ی‌و‌بێ‌ن بە‌ر‌بوو هە‌سێک خە‌ل سۆ‌س و بە‌ هۆزە‌ک‌س
لە‌ ترسی دارم پاشا و رێ‌ب لە‌ خە‌گ هە‌ت‌بوو بە‌لام ک‌اس رو‌یشت ئە‌و رێ‌یان
لە‌دو‌ی ئە‌و‌ه‌گرت گە‌رسە‌وه‌ سەر‌ه‌رتنی کو‌بێ‌ن ئە‌م بو‌جو‌وبە‌ش خاسی بێ‌یه، لە
ساده‌یی و گو‌رت‌بێ‌نی.

^{٢٠} عێش‌ العراوی (تاریخ‌ العراق بین‌ عێش‌لین) ج ٨، ص ٢٦٦، ٢٦٨

سروشتی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی

هۆرەکان له دێرهمانهوه له چه‌گ و عه‌رکرس ره‌هاتوون سه‌ود دوا‌ی سه‌وه له‌سه‌ری رۆشتوون، هه‌قور مینه به ترسی ئارم به‌ش و عه‌یره سازم و ر له چه‌گ به‌ین. سابیکیش وره‌یا به‌چه‌گ به‌لگه‌ی شتیکی بیه، نه‌مه ماوه‌یه‌کی کورته وه‌ک ناگره‌ستیکی کاتبه، رورحار بیه‌ش نه‌مه له‌عیرق رۆبداوه خا هوکری پان مێ هۆمنت نه‌نامه‌ت به‌سا‌بایش نه‌و ناگره‌ستانه رۆبداوه مێ مێوم ویه هۆرەکان هه‌ر له‌سه‌رده‌می ئارم پاش ده‌گه‌رمه‌وه سه‌ر چه‌گ وکوشتار نه‌گه‌رنه‌و ماوه‌یه‌کی ئۆرتو له‌عێراق به‌رده‌وام بووایه.

هۆرەکانی عێراق وریا له چه‌گ به‌هیا، ته‌با به‌م سه‌رگه‌ به‌یت نه‌مه‌ش کاتێک بوو که حکومه‌تی عیرقی به‌سوپ و چه‌که موبه‌کشی ئوسی به‌سه‌ر باوچه لادنییه‌کان رال به‌یت به‌گه‌له‌وه‌شدا هۆرەکان هه‌شیا وریا به‌و دیارده‌یه به‌هناوه، رورحار ده‌بیه‌ر هه‌ندک رۆبداوی کوشتار له‌ بیه‌یا رۆو ده‌رات، مه‌لام به‌هه‌رحار ده‌بیه‌ش نه‌و دێرهمه‌ رۆ به‌دوی رۆ به‌ره‌و لاوارموون ده‌چیت

چه‌ند نه‌مونه‌یه‌کی نوێ:

له‌وه‌یه سه‌وده‌هش به‌ت، ئاماژه بو چه‌ند چه‌نگی هۆرەکان بکه‌یر، که له سه‌رده‌میکی نزیك ته‌جاملراون، له‌وانه:

١- له‌سا‌ی ١٩٣٢ چه‌گ له‌سور عه‌لیچه و عه‌مه‌ریبه‌کان له ده‌ورو سه‌ری دیو بیه به‌ریا‌وو، پو‌یس به‌ه‌ی کرد مو نه‌وه‌ی چه‌نگه‌که هه‌راو به‌ست و حوس به‌ژیت که عه‌لیچه هه‌وت که‌سپان کوژر و عه‌مه‌ریبه‌کیش چوار که‌س پۆلیسیکیش کوژرا و سی‌بایش بریدر بوو، ده‌سته‌سه‌ر ٢٦ نه‌ه‌گ داگه‌را^{٢٦}

٢- له‌سا‌ی ١٩٣٧ هه‌ملای له‌سه‌ر ره‌وی له‌ماحه‌کاسی عه‌ماره، له‌به‌ور نه‌ریح و به‌ور دیوسنه‌ بوو کومه‌لیک له‌پیا‌وسی به‌رود، ژماره‌پان به‌پنج سه‌د پیا‌وی چه‌کد به‌رده‌ده‌کر، هه‌رشیا‌ی کرد به‌ر نه‌ریح و تریکه‌ی سو که‌سپان له‌وان کوشت و هه‌وت که‌سپشیا‌ی بریندارکرد، ئوسی دیکه‌ش ریا‌ن کرد کاتیکی نه‌ریح به‌مه‌یا‌ن زمی حۆیا‌ن مو توله‌کردنه‌وه ئامده‌کرد، رۆژی دو‌تر سو‌پا‌یه‌کی گه‌وره‌ی نه‌ریح که‌ تریکه‌ی ١٢ هه‌ر که‌سی چه‌کد رگه‌راو به‌ته‌ه‌گ هه‌رشپان کرد

^{٢٦} عه‌دال‌رراق الهه‌می (تاریخ عێراق) ج ٣، م ١٦٨

سەووشتی کۆمەڵگەیی عێراقی

سەر سەرۆک بێکە ی ١٨ کەس نەهەردوولا کۆژرا و ٤ کەسیش بڕیاردار بوو. سوپای نەزوح توب - مالی نەرووسە ک - بوستپس و هەسەب کە بویەیی بیومال و شتی بیکەشیان لە دوکانی عەتارەکان تالانکرد.

دوچار نەهوی نەمحومە بیکە عەسەبەری مەلایبە کە یەکلایە وە نەسجە بە کە توبی رەوسە کە نەپیی نەرمی عەتایی نەسەر هەردوولا نەش بکات خوینی کۆژوو بڕیاردارەکان نەخوین حەسب کرا نەهەش لە زمانی عەسەبە کە پێدەگونزیت المەدوم مەسەب نەو رەو دەپە نەو دەهەر کۆژوی هۆزبە لەهەر مەهەر کۆژوویکی هۆرە کە ی بیکە حەسب بکریست وە نەو دەرکەوب هۆری مەزب نەو چەرە ی رری نەو بوو بویە لەسالی ١٩٤٦ سەر سەووی کێشە کە دەرکەوبە وە حەرب بوو دەسوود کۆشتاریکی گەرە، نەلام حکومەت بیکاری گرتە بەر بۆ مەهەرکەوتکردنی ئاژاوە^{٢٢}.

٣- نەسالی ١٩٤١ مەلایبە نەسەر هۆری نەسومحە و نەسەر عەو دروست بوو لەسەر دزینی چەند گامشست و کۆشتنی چەند گامشینیکی بیکە و سەگە کێک مەمەد حەبە شیحی نەلو مەمەد سەر بوو نەسە لسانی هۆری نەلو عەو، بۆ نەکە کە ی هۆرە کە ی حوی کوکەرە وە و ناگاد رکرە وە ی نەشیخی نەلو عەو، بۆ نەگەر رکرە وە کە ی حەبە حەسکەر و هەرشەکی مودی کردە سەر هۆرە کە، چەسەن کەسپ کۆشە و مەهەکان سوبە و مەرومەلەن و سامەسە لال کرد. ناگە پێشە مە ی شیحی نەسوعەو و نەسوعە ی نە و مەل لە شەپ نەهەب. نا پوسس کەسە نەحەسە شە هە ٥٦ کۆژوو و ٨١ بڕیاردار بوو. ١٥١ خانووش سوتینران و ٢٥٠ مالبش تالان کرا^{٢٣}.

٤- نەسالی ١٩٤٥ مەلایبە نەهەر دەوی نەسەر هۆری مە ی نەسەر و نەل حەسە نە چەشە روویا، کە بۆ نەوود هۆی حەبکە هەوود مەرمەد و پیرەب نەشەری بێد کرد. حکومەت هەمە ی کرد و توبی نەو کێشە سەرکۆت مەکان، دوحە کە ی گەرە وە نەری حوی و هەردوولا مە ی مەوودی سەر

٢٢ محمد باقر الجلالی (موجز تاریخ عسیر العسار) ص ٥١-٥٢

٢٣ المصنوع السابق ص ٥١-٥٢

٢٤ شاکر مصطفی ملیم (تجیب) ج ١، ص ١٣٤-١٣٥

جەنگی نێوان هۆزه‌کان و حکومه‌ت:

له‌سه‌رده‌می عوسمانی ده‌گه‌ڵ نوو والیه‌ل مێته عێراق، له‌ ساوه‌ی حوکمرانی حوی جەنگی به‌گه‌ر هوریت ب چەند هوریت به‌گه‌ر به‌وه‌شه‌ ولیه‌که‌ به‌دریژی هه‌م‌به‌وه‌ی حوی به‌جەنگی هۆزه‌که‌وه‌ سه‌رقار نوو بوو. هه‌شتا له‌ جەنگی به‌کێک به‌هۆزه‌کان به‌یوه‌وه‌، نووشی هوریکی دیکه‌ نووود. بویه‌ به‌سه‌رده‌می عوسمانیه‌که‌ند بیه‌یام، شاعیرێکی شیعری له‌سێدێشی نوو سه‌رکه‌وتنه‌ به‌نووشی که‌ و له‌سه‌کار له‌شه‌رکه‌ر به‌گه‌ر هۆزه‌کان به‌ده‌سیال به‌هه‌ی.

له‌و به‌یه‌وه‌ به‌ره‌یکی سه‌ر هه‌یه‌، بانی ده‌که‌ی، شیع هه‌ریق هه‌رعه‌و، هۆکاری نوو شه‌ره‌ هه‌میشه‌یه‌ی بیو حکومه‌ت و هۆزه‌کان نوو نه‌وه‌ به‌گه‌رینه‌وه‌ گوایه‌ هۆزه‌کان هه‌زیان له‌ نازادی بووه‌ و مه‌یلیان به‌لای به‌ده‌سه‌یه‌انی سه‌ریه‌ستی نوو شیع هه‌ریق ده‌لی له‌مه‌دی نوو شه‌ره‌وه‌ عه‌رقیه‌که‌ر دوی سه‌ره‌حوی عه‌رقیان له‌نه‌واوی سه‌وره‌که‌ی حوی، به‌ده‌سه‌لانی عوسمانی ده‌کرد. به‌لام نوو به‌یاده‌ری گوررشت به‌وه‌ بکه‌ چ له‌بیل و له‌ مێشکیان هه‌یه‌، به‌ده‌ری که‌ گیانیان نوو ئاردی به‌پروشه‌، بۆه‌ ده‌نیسی، هه‌ر چەند سار خاریب حوولانه‌وه‌یه‌که‌ن له‌ دژی ده‌سه‌لانی عوسمانی به‌خام به‌د. به‌ره‌ری حویان به‌دژی ده‌رده‌ری، به‌لام گوررشتیان به‌وو جگه‌ له‌ (نه‌م حکومه‌ته‌مان ساوی) وشه‌ی (نامه‌وی) چاکترین گوررشت نوو به‌هه‌ستی حویان له‌هه‌ره‌ ئاردیوون له‌ کۆتی ئه‌ستهمار و ده‌سه‌لانی ده‌گه‌رێکی ریه‌دانی رسته‌قیه‌ی نوو ده‌یگوت حکومه‌تی که‌ له‌حوماڵ به‌وی، نوو ئودی حوکمرانی حوماڵ بکه‌ی.

وه‌ك ده‌رده‌که‌وت شیع هه‌ریق به‌یه‌وی سێدێشی هۆزه‌کانی عه‌رق بکات، که‌ حوی به‌کێکه‌ به‌شیحه‌کانی بویه‌ مه‌یلی نازادی و سه‌ره‌حویان به‌ده‌ته‌یان له‌راستیش هۆزه‌کانی عه‌راق به‌شیوه‌یه‌کی تابه‌ت و عه‌رقیه‌که‌ر به‌شیوه‌یه‌کی گه‌شتی نوو مه‌یلیان به‌بووه‌ و درکێ به‌مانا که‌شی به‌که‌ر بووه‌ نه‌مه‌ ره‌وتیکی

سروشنى كۆمەلگەنى غىرائى.....

توبىيە زور سەرسەنگە يېتىشكە ئىشەنچىمىز، ئەمەش ئەنە شۇ يەردە سىزىكىرىنى غىرائى
 مەشەرسىسىمەننى بويى وەرگىزگىنى ھەسەل چەت وەررۇدە لەو شەرسەسەنەنەنە
 مەزىر شۇرسى ئەو ئوچۇق ھەرىق ھەرىق بۇجەن دەكەنەنە كەيلىك دەنەنە
 رەستىيەكە ئەنە ھۆرەكەننى غىرائى لەگەر ھۆكۈمەتنى غوسسەننى مەرىپەت دەكەنەنە.
 مەھۇرى ئاچىدەنە، بىر مەھۇرى ئەنە ھۆلەتنى غوسسەننى مەھەسەسەننى سەسەننى
 پەيلىشىنى ھەرىكى دەكەنەنە پەيلىشى مەھۇرىكى دەكەنەنە پەيلىشى مەھۇرىكى دەكەنەنە
 رەھىيەكە مەھۇرى دەسەندە ھەم مەھۇرىكى دەكەنەنە سەھەرى ئەنە مەش
 ھەندىك جەر ھۆكۈمەت ھەلەتنى سۆزادەننى دەسەندە كۆرە ئەنە نەچەمى رۇودەننى
 كۆشتار و دۆزەنەننى و تالانەنە بىر زىرەھى ئاويان ھەلەكەنەنە، لەگەر ئەنە چەندىن
 ھۆكەرى دەكەنەنە ھەم مەھۇرىكى، بەلەم ئەگەر سەيلى ھۆكەرىكى شۇرش و
 جۇدەنەنە سەھە جۇجورى يال مەھەسەننى ئارەننى ھەم مەھۇرى دەكەنەنە مەھەسەتەننى
 شۇرشە گەھەكەننى غىرائى بىر سەگەنەنە مەھۇرى مەھەسەتەننى سەھەسەتەننى
 دەسەلەت و مەھەسەتەننى سەھەسەننى ئەنە سەھەرى ئەنە مەھەسەتەننى كەسەت
 لەنە شەھەتەننى بىر بىر مەھەسەتەنە سەگەنەنە ئەنە مەھەسەتەننى ھۆرەكەننى كەم
 مەكەنەنە، كەسەت ئەنە روزگار مەھۇرىكى يەكەننى و مەھەسەتەننى سەھەسەتەننى مەھەسەتەننى
 ھەم مەھەسەتەننى ئەنە مەھەسەتەننى ئەگەر مەھەسەتەننى ئەنە مەھەسەتەننى پەيلىكەنەنە
 دەھەلەت چەنە بىر ھەسەتەننى ھەم مەھەسەتەننى ئەنە مەھەسەتەننى مەھەسەتەننى بىر
 مەھەسەتەننى ئەنە دەكەنەنە، ئەنە مەھەسەتەننى غىرائى كەنەنە ۱۹۲، كە
 ھۆرائى ئامەزەننى سەھەسەننى مەھەسەتەننى ئەنە مەھەسەتەننى ئەنە مەھەسەتەننى سەھەسەتەننى
 ھۆرەكەننى ئەنە مەھەسەتەننى غوسسەننى ئەنە مەھەسەتەننى ئەنە مەھەسەتەننى ئەنە مەھەسەتەننى
 رۇودەننى ئەنە مەھەسەتەننى ھەم مەھەسەتەننى ئەگەر مەھەسەتەننى پەيلىكەنەنە سەھەسەتەننى
 مەھەسەتەننى ئەنە مەھەسەتەننى ئەنە مەھەسەتەننى ئەنە مەھەسەتەننى ئەنە مەھەسەتەننى
 ئەنە مەھەسەتەننى ئەنە مەھەسەتەننى ئەنە مەھەسەتەننى ئەنە مەھەسەتەننى ئەنە مەھەسەتەننى
 ئەنە مەھەسەتەننى ئەنە مەھەسەتەننى ئەنە مەھەسەتەننى ئەنە مەھەسەتەننى ئەنە مەھەسەتەننى

حکومت ده‌هه‌ر به‌و که‌سی بیده‌سه‌لا و ده‌لیس پیاوی سه‌هه‌ر نه‌و که‌سه‌پ به‌ده‌ستی خوی توله‌نگ‌توه به‌وه‌ده‌ستی که‌سی ده‌که کانت روو‌وی کوشش به‌او هورب ده‌بیت، پویسی نو لیکولیه‌وه به‌ده‌لام که‌سه‌پ به‌ده‌سته‌وه به‌هوره‌که‌ده‌وکاری بکات تا‌که‌که‌سی هوره‌که‌ده‌رس کی بکوژده‌. به‌لام ریه‌اری به‌پولیس ماردن، چو‌که‌مه‌سه‌سته‌به‌به‌ده‌ستی حویا بکوژن نه‌گه‌رش پولیس ده‌سه‌نگه‌ری بکات و به‌ده‌ستی ده‌گی بکات، نه‌و به‌سه‌رده‌م ده‌گا چاره‌پویی ده‌که‌، که‌ده‌بیس به‌هه‌موو لایه‌ بکوژده‌که به‌پولیس ده‌وره‌وه و ده‌وره‌ده‌یه‌ ریه‌دن، نه‌و ده‌وه‌ی ریه‌دن کرس نه‌و چاره‌پویی ده‌که‌، خوس مه‌لاس ده‌وه‌، ده‌له‌ ریه‌دن به‌ده‌جیب و ده‌هه‌ولی کوشتنی ده‌ده‌ن.

روزنکیار هه‌ما‌عه‌ئێک لایسم بیه‌، عه‌ب و ده‌هه‌ری به‌ده‌سته‌وه به‌وو. به‌وی کورب ده‌گه‌رن گۆه به‌که‌جیکی نه‌وی ده‌وه به‌نوره‌یی ده‌پاسرسی "حو که‌ بیکه‌س به‌یه‌ ۱۴" مه‌سه‌تب نه‌وه‌بوو بیه‌ که‌سه‌ هه‌یه‌ (لاهر) و نه‌ عه‌شه‌ره‌تکی هه‌یه‌ توله‌ی بکات، حه‌ چور ده‌کریت کورب ده‌سه‌ندریزی بکه‌سه‌ری مه‌ نه‌وی چو‌که‌که‌م به‌وی، به‌لام ته‌سه‌ره‌ ده‌که‌م هه‌بیککی نو‌ده له‌و هوری که‌که‌ و هوری کورده‌که‌، به‌نه‌حامی نه‌م روو‌وه هه‌بیکه‌سه‌یت

حه‌ له‌گۆسه‌گه‌ن روو‌هی که‌س (لاهر) شو‌پیی حکومت ده‌گه‌رنه‌وه نه‌گه‌ر که‌سه‌پ بکوژیت که‌سه‌پ به‌بیت ده‌وی توله‌کرده‌وه بکات، نه‌و بۆی ده‌گه‌رن ده‌موو ده‌لیس "به‌سه‌رمه‌ی بیکه‌س نو" که‌جی حکومت به‌هه‌یه‌ به‌به‌ت نه‌وه‌ی حه‌گی سه‌ره‌حه‌ ته‌سه‌پ پۆلیس و سه‌ره‌ره‌ کابیش له‌گه‌ن به‌که‌ن ده‌مارگه‌ری ده‌ویس و به‌وی توله‌ ده‌گه‌ری. چو‌که‌ پولیس و سه‌ره‌ره‌ کابیش رو‌یه‌یه‌ن رو‌یه‌ی هه‌ره‌که‌س هه‌ره‌به‌ده‌ مه‌شقیل مۆ حکومتی و پارسه‌نی ئاسایش بیکه‌وه که‌شی ماته‌ن ده‌مارگه‌ری حویا له‌یه‌ ده‌که‌ ته‌سه‌ره‌ ده‌مارگه‌ری حویا بیه‌ده‌حه‌ن نو نه‌وه‌ی به‌گه‌ن ماره‌و‌وحی بۆی بگو‌حیت هه‌به‌یکه‌ار شه‌پ به‌یوار پولیس و سه‌ره‌ره‌ دروست ده‌بیت، یار له‌یه‌و سه‌ره‌ره‌ و کومه‌به‌به‌ ده‌که‌

سروشستی کۆمهڵگهی عێراقی

له سهرده می خوی و دلاویزویه که روود وه که روز له وه که ورده تر سووه که به بانهامه هه رمه که ماسی کردووه شهردکه روزتر له بیو سه رمار و پویسه کان سووه نه مامت کوژ ویشیار به سووه هه سووه هه ریه که له پوییس و سه رده کان نه و چه که بیه کاره میانوو که هه حکومت سووه سو پزاراستنی ناسایش وه رپسگرتوو که چپی نه و ناسیشیان بیکه له بری پراستنی

شهری تیوان گهره‌گان:

له سه ره می غوسمه سه کال ور جار به یو گهره که کانی شاریک شه روست
به پاده یو ریشی هه گهره کید هه سبب به مارگریبه کی بیه به کرد
گویه حیوور له گهره گهره که کانی دیکه به مواریت بگورید، نه و به مارگریبه ی
له گهره که کانی شارد هه به، له ور لایه به وده ووشیوه ی نه و به مارگریبه یه که به
گوسه کال هه به بویه چه مکی کوپی گهره که هه به به شارد، مریکه به اکوپی
هوره که به لاند به هه گهره که کیش سبخ و پاله ور و به سه ره می حوی هه به
وه که نه وده ی له موزی گوندتک هه به.

[illegible]

به‌گرم به‌حاف له‌دعد ونو شاربه‌ی دیکه دووره که ده‌سه‌لانی حکومتی تیندا
گردنوته‌وه ده‌مویس ناوی دوورده‌سی) هم شارد نیبر، که ئیس حادور
رازده‌ی فقهیه‌ای موبه‌کرده‌قیبت نیس حادور ده‌سی "ئه‌گر ده‌سه‌لانی
ده‌وبه‌ب ره‌ری، نو سینه‌ره‌که‌ی به‌شویه دوورده‌سنه‌کان کم ده‌بینته‌ود بویه
چه‌لکی شره‌کان ده‌یت له‌سهر به‌مای ده‌مرگری حوبال ریت به‌ه‌وه"^{۳۴}
نه‌مه‌س نه‌کرده به‌سره‌ده‌می عوسمانیه‌کار له به‌حاف رویدا

٢- سه‌رده‌ماری هه‌رماسه‌ری و سه‌ودیه‌ییان له‌ ناکوکیس- ملکه‌ چووبیان سو
حییه‌ جیکاره‌کان.

له‌ راستیدا لێوه‌دا ده‌رفه‌ت زینیت سو شه‌وه‌ی نموونه‌ جیاجیاکانی ده‌مارگیر
گه‌ره‌که‌کان به‌شاره‌دکی عیرق به‌یییه‌وه‌ حاریب ویستم سو مموینه‌ وردیه‌وه‌،
نهمه‌ش به‌ به‌کاره‌بناسی سه‌رچه‌وه‌ی حور/حور و راپورسی قوتاییان، ژماره‌یه‌کی
ڕۆژ ممویه‌م کوووه‌ له‌ وایه‌ له‌ کێشی داهاووم ده‌رفه‌تی نه‌وه‌م سو موه‌جسی سو
وردی باس له‌ نموونه‌ به‌گه‌م.

به‌هه‌رحال ده‌تو به‌س وییه‌ی نویدی نه‌و ده‌مارگیریه‌ی گه‌ره‌ل به‌کێش به‌شه‌ره‌دکی
عیرقد، نه‌گه‌ره‌هاتوو توڕیه‌یه‌وه‌ له‌اره‌ی ده‌مارگیریه‌کانی به‌عد به‌کێش نه‌و شاره‌
نا ئیساس له‌هه‌موو شه‌ره‌دکانی دیکه‌ عیرق سارسنا به‌تره‌ شه‌ره‌گه‌ره‌کی تیدا
به‌هه‌موو شه‌ره‌دکی دیکه‌ که‌مه‌تر بووه‌ وه‌ل به‌یشتریش نامژه‌مان سو کرد که‌چی
چارچاره‌ شه‌ره‌گه‌ره‌کی توندی تیدا به‌ریابوووه‌.

هه‌ر له‌و ماره‌یه‌وه‌ به‌سه‌ره‌تبه‌کی خوش هه‌یه‌، ڕۆژه‌لاتنسی هه‌ره‌سی لوس
ماسبور له‌سالی ١٩١٢ له‌به‌عد بووه‌ نه‌و شه‌ره‌کی توند له‌بیور گه‌ره‌کی ساب
شیخ و گه‌ره‌کی حه‌یده‌رحانه‌ ده‌سی هوکری شه‌ره‌که‌ ده‌رچه‌وسی که‌ژاوه‌کان
ده‌بیت به‌گه‌ره‌که‌کانه‌وه‌ نه‌و کاته‌ هه‌ولی هه‌رشکرده‌ی شتالما سو سه‌ر نه‌رئوس و
هه‌لگه‌رسدی حه‌نگ له‌بیور ئه‌تات و ده‌وه‌تی عوسمان ده‌گانه‌ به‌عدا و حه‌لله‌ سو
پشتگیری ده‌وله‌تی عوسمانی و کوکرده‌وه‌ی کومه‌له‌ دینه‌ده‌ره‌وه‌، له‌ باب
موعه‌زه‌م که‌ژاوه‌ی باب شیخ به‌که‌ژاوه‌ی حه‌یده‌رخانه‌ ده‌گات و به‌ریه‌که‌وتن و شه‌پ
به‌سو باس دروست ده‌بیت، سه‌رکه‌وتیش سو گه‌ره‌کی ساب شیخ ده‌بیت^{١٢}

عەلی مەررگەل دەس بوو بەدکاب لەگەنجی بێتێی بەجۆی حوی شەپێ نویدی لەبیور
گه‌ره‌که‌کانی حه‌یدرحانه‌ و مهبس و عه‌عمار و نه‌وشهل سبه‌وه‌، گه‌نج و عه‌بره‌ندال
به‌شد و یان به‌شه‌ره‌کان کردووه‌ و ژباایش شه‌ره‌که‌ریپ هاساوه‌ شه‌ره‌که‌ری
داره‌سا و به‌ردی گه‌ره‌ییان به‌کاره‌ندوه‌ شه‌ره‌دکیش به‌هه‌ر هوکری ڕۆژ هه‌نج و

^{١٢} لوسن ماسبور (له‌جه‌ بغداد العربیة) ترجمه‌ انگره‌م فضل هر ه

پووچ ئەجام دروێ هەر مه مووشبەر مه هەر چاو و گویچکهی حکومهت روویده ده که چی نهو رینگری لێ نه ده کرد.^{۲۳}

دکۆر مستهفا جهواد باس له وه دهکات له شه رینگری مه عه، نه ماده مووه له سالی ۱۹۳ له سور گهره کی مه سی سه عید و گهره کی کورد و ما با شیح روویده وه. پوئیس هه نۆسه بیوانی و په روره ی پیکروو. کومه لیک گه بخش ده سنگیر دهکات و به تۆمه تی جیاوازی سزایان ده دات.^{۲۴}

شه ر له نیوان شه ره کان و هۆزه کان؛

گهره که کاسی مه بار له هه شه ردا. کینه و ده ره گری نابیه تی له بهر ده که، نه که مه ترسیبه کی گشتی له بهر شه ره که یال دیت نه و کابه هه مووی له رزی سوژمه هه وه شه که یال به ک ده گری. نه مه ش مه پیی نه و په نه ده ی مه و که ده لی (ص و برا که م له مه مه شه ر، ص و نامور م له مه مه شه ر یگه ۱)

نه و مه ترسیبه گشتیه که هه ره شه له شه ره ده کات له سی ناراسته وه دیت له هۆزینکی نزیکه وه دیت، له شه رینکی دیکه وه دیت جا دووره یان نزیک، هه ندیک حاریش له لای حکومه نه وه دیت حاکمیت مه ترسی له هه ر لایه کی نه م سی نارسته به وه دیت. نه و نه وری حه کی شه ره که له ژمه سه رکردیه ی پیاویکی گهره کو ده سه وه. هه روه ها هه ب سو هه و په یما سبب ده مه ر له هور و شه ره کانی دیکه، حاکمیت یه رگری یال هه ر شه کری ده گری بهر وه ل نه وه ی مه و ی بهر گهره ک یان په ک هۆز بن.

نه وه ی شانه یی نه وژه به، هه ره ک و سه بری شه ره کانی ده کری، وه ل نه وه ی هورب س، حاریش به هه ب نه وری سه بری حوی ده کری هه بیک حاریش به یو ل هور و شه ره کانی هه و په یما یی و ریکه و تمی عه شه ر ی نه محام ده درا، وه ل نه وه ی هه ره کانی به گه ر یه کتر نه محامی ده ده ل شه ریش له نیوان هور و شه ره کانی ده ده ل، توبه کرسه وه و کینه شیا ل به یو ل هه ووه وه نه وه ی به یو ل دوو هور هه بیت

^{۲۳} عی ال مژرکان (الوقائع الحقیقیة فی الثورة العراقية) ص ۵۷
^{۲۴} مصطفی جواد (مقدمة کتاب الثورة لایس المعمار البغدادي) ص ۹۹

ئێکۆنۆمی ئەوێ ناکیێر حەلگی بیوون هۆرەکان وشارەکان نیستامە ماوێ ئەمەش
دوای ئەوێ بووێ حکومەت بووای سەقامگیرکردنی ئاسایش و بەرپەرچەبووێ
هێرشەری هەبێ لەگەڵ ئەوێ سە حەلگی لێ بیوون شاری حەلگی و هۆری مەباح
لە ساڵی ١٩٥٤ بەرپاوو وە ئەوێ روود، ویکس رێپەرپوو، دەنگدانەوێ یەکی
گەورە لێ سەرت سەری عێرق هەبوو. هۆکارەکی ئەوێ بوو ئال یاسس که
شیخەکی مەباح، رەوورریان لە دەور سەری شاری حەلگی هەبێ ئەوان
حەلگەبێ بو ئەسککرنەوێ لێ بوو، بو ئەوێ شارەکی بەسپورە کۆبەکی
فرونتز مەبیت هەرماسەرائی کارگیریش بویران هەبوو بو فرونگرەکی شارەکی و
شکاسی نالوقەکی سەعید قەرر که وەریری پێشووی بوو، بەرەم
دەنگی دای سەری تەبە، رەگەبێ لە مشتومریکی بەرەم دسوو لەگەڵ
شیخ عەبدوللا ئال یاسس بو ئەرخنرەکی رەوێکی گورستان بو حەلگی شاری
حەلگی...

رۆژێک دەمەقالی بەبیوان حەمەعەنکی ئال یاسس و بەکێک لە عروشیارەکانی
حەلگی حەلگی دروست دەبیت بەرپەرکەوش بەبیوان هەردوولا روودەت بوی پێچ
رۆژێکی سەد کەس بە هۆری مەباح بەبێ هێرش ددەکە سەر سەرخ و
رێرگرەکی ساری حەلگی، هەبێد بە حەلگی حەلگی بو برکاییان دەبێ.
شەرنکی گەورە لە ئێوانیان دروست دەبیت بوو کەس لە هۆزەکی وپانزە کەس لە
حەلگی حەلگی بڕیندار دەبن و یەکێکیان دواتر دەمەیت.

حەمەد حەسب شەحی رێفە بەبێ دەکەوێت بوژبو بیان، بو حار دەبوو
سویحک لەبیوین ئەحەم مەت، ئەلام ئەم سووچە بەروانەت بوو، حیر بوو
کەرەساتب، بە ساڵی ١٩٥٦ ئەمەش ئەو کاسەبوو کە حوێشماندێ حەلگی حەلگی
لەدژی هێرشە سێ قولیپەکی سەر مێسێ ئەحەم بڕا.^{٢٢٦}

^{٢٢٥} عبدالرزاق الصبي (المصدر السابق) ج ١٠، ص ١٠٨
^{٢٢٦} المصدر السابق ج ٩، ص ٨٧، ٨٨

شەری نیوان شارەکان و حکومەت:

هەواڵێکدا شەری نیوان شارەکان و حکومەت لەسەر دەمی عوسمانییەکاندا بەدەنگەش رووبەدەوێ. ئەمەش بەبیچەو بەی حەلکی بەدەوامی بێتوان هۆرەکان و حکومەتە وەک دەردەکەوێت. حەلکی شارەکان بەی توانی حویڕ دەکەن. لە بەر مەر سوپ و توپخانەیی حکومەت، سوپە بەترس لەوێ حایوو و بارێ کانیان بە نۆبی حکومەت مروحیت و لەلایەنی سەر بەر کەبێشەوێ تالان بکەن. کەچی هۆرەکان بایە حەلکی گەورەیان بەمە دەدەوێ. ئەوان بە حایووی حەلکەیان هەبە و بە باری ئاود بیان هەبە تا لای مەترس دەشتوان بە هیر و توپی حکومەت راکەن. وەرەو هۆرەکان بچن یا بەرەو قوڵایی بیان بچن.

حەلک بە نیوان شارەکان و حکومەت لەسەر دەمی عوسمانییەکان رووبەدەوێ. ژمارە بەکێ رۆژ کەم بەست. بەدوای گەزێن حەلک ئەوێ سوو لەسەر دەمی بەحیث پاشای ولی بەسالی ١٨٤٢ لە کەرەلا رووبەدەوێ. بۆحەلکەیی ئەوێ کە سەبک بەدوێ نەرمەدە عەفرەنی کۆمەڵە بەکێ لە حەلکی شارەکان پیکەبەدەوێ. بەر مەرییەکان "ئەو کۆمەڵە بە هیر دەبێت و بەتەبەر مەوێ رۆژگار ژمارەیی کە سەکەیی رێد دەست، بەشیوە بەک هەر کە سەبک بە سەر تاسەری عییرق لە حکومەت یاساع دەسوو. پەنای مۆنەو کۆمەڵە بە دەست ئەو حەلکەتە لەسەر دەمی داود پاشا دەستیان بەسەر شارەکان داگرت. کەتێک عەلی رەر پاشا سوو وال سوپە بەکێ سەر کەرەلا و نالوقەیی بە پێدووی نایییی و پیاو ماقولان هانە ماو دەتەکەوێ. حەفت هەرز فەریان دا، والیش رری مۆو واری لە کەرەلا هەب، بەلام کاتێک بەحیث پاشا مۆو بەولی. لەسەر تەمبەکردی کەرەلا و گێر بەوێ مۆ ژێر دەسەلانی حکومەت مۆکر مۆو. هوشیاری مەکەچی و دانی چەت دا و مەبک مۆبەنی دا، کەچی کەرەلا کاردەوێ مۆ هوشیار بەکەیی ئەو بەدو، سوپە سوپا بەکێ بەهیری بەتۆپخانەوێ ساردە سەرشارەکان و ٢٣ رۆژ نالوقەیی دا. حەلکی شارەکان حویان بە شورا قایمەکەیی شار پارسەت سوو کەچی

سەر مەر مەرمەنی مۆرکی مەکەسەب، دەرگۆتێرێک کە کەبکی مەچی بەست. مەمەسەش شەر مەگەردەکەیی
چەمەنێ کۆمەڵگەبە. مەو و مەردی سەمەری بەمە بەک. رەحە فەریز تۆخە قەمەر الحیات ص ١٢٨

توپه‌کان که نێمه‌ی له‌ و شورییه‌ دروست کرد له‌ لای باب حانه‌ وه‌ هه‌ندێک له‌ هه‌لکه‌ که په‌دیه‌ی برده‌ به‌ر هوره‌کانی ده‌وره‌یه‌ وه‌ک هوری ئال مته‌ و ئال به‌سار و ئال روعه‌ شه‌رده‌ که نوێتر ده‌بوو ژماره‌ی کۆش و ده‌کان گه‌یشت هه‌رر که‌س^{٢٢٨} دو‌خار سووبی عوسمانی سه‌رکه‌وت چوو هه‌رره‌ی عه‌سه‌وه‌ و نه‌وه‌ سه‌مه‌شی کوشه‌ که هه‌ر له‌ و نه‌و شوپیه‌ برد بوو، بو‌ هاوه‌ی چور سه‌عات هه‌موی س‌ال کرا و دواتریش بانگه‌وازیان بو‌ ئاشته‌وایی کرد...^{٢٢٩}

له‌ سه‌روه‌یه‌ی هه‌مگی به‌که‌می خه‌به‌ره‌، سی شار له‌ حکومه‌ی عوسمانی با‌حی بوو نه‌ وایه‌ش که‌ سه‌لا و نه‌ خه‌ف و خه‌سه‌ بوو حکومه‌ت سوپا به‌کی به‌ سه‌رکه‌ به‌تی عه‌کف به‌ و به‌ خه‌ بارد، بو‌ نه‌وه‌ی بو‌ نه‌وی سه‌که‌ بیکه‌ت به‌ په‌ندێک نه‌وشه‌ شه‌ره‌ که‌ی دگه‌ر کرد و خه‌فه‌نا باوی له‌ سه‌ره‌ به‌ عه‌کف له‌ گه‌ره‌کی رو‌خا‌ و هه‌سه‌نک له‌ ژبه‌کی ره‌فا نه‌مه‌ بوو و بکی قه‌به‌ وه‌ن بوو به‌ رووب‌وی عه‌کف به‌ سه‌روه‌ عه‌کف و یه‌ستی به‌ره‌ و که‌ سه‌لا به‌خت، بو‌ نه‌وه‌ی به‌ی خه‌سه‌ دووب‌ده‌ بکا‌ وه‌ به‌وه‌ی نه‌وشه‌ به‌ره‌ و به‌ خه‌فه‌ به‌خت سه‌لام نه‌مه‌ی سه‌که‌ر مه‌سه‌ده‌ ده‌که‌ر حکومه‌تی عوسمانی به‌ هه‌نجیوو‌ی ری گه‌ستی مه‌سه‌یه‌، به‌ سه‌روه‌یه‌ی خه‌به‌ر، نه‌مه‌ کاتێک ته‌گه‌ر هاو‌نه‌بو‌ی خه‌به‌ بو‌له‌ له‌ به‌ خه‌ف و که‌ سه‌لا بکا‌ وه‌ به‌ هه‌ر حال به‌ خه‌ف هاوه‌ی دوو‌سال سه‌ره‌ خو‌ ما‌ وه‌ به‌ لایه‌ سه‌روکی گه‌ره‌ که‌ کاه‌ وه‌ به‌ زیوه‌ ده‌به‌ر، له‌ به‌به‌ که‌ سه‌لاش و ده‌ نه‌و بووبیه‌ نه‌وه‌ی له‌ سه‌رباری هه‌ر به‌ل ده‌که‌ر رووب‌ له‌ به‌ خه‌ف ده‌که‌ر به‌وی سه‌لامه‌تی و پارێگه‌ری به‌وره‌ وه‌ به‌کی له‌ وه‌ر به‌ش باوکی بووسه‌ری نه‌و دێزانه‌ بوو.

هه‌ی نه‌وه‌م بو‌ ره‌حه‌ت له‌ گه‌ر خه‌را به‌که‌م به‌وه‌ی باوکه‌م به‌چیه‌، نه‌وه‌کات مه‌دلیکی به‌وول بووم، نه‌یشتش به‌یادم هاوه‌ نه‌وه‌کات به‌ خه‌ف له‌ به‌ چ سارووبه‌جکی کوه‌سه‌ له‌ به‌ی سه‌به‌ر ده‌بوو هه‌ر گه‌ره‌ که‌ به‌ چو‌ر گه‌ره‌ که‌ که‌ سه‌روکی تابه‌ی حوی هه‌بوو، به‌سی به‌رینی عه‌شه‌یه‌ری گه‌ره‌ که‌ که‌ی به‌بو‌ده‌به‌ر که‌ سه‌انی چه‌که‌ری

سلمان هندی الطهعة (تراث كربلاء) ج ٢٧٢
عباس العزاوي (المصدر السابق) ج ٧، ص ٩٦
محمّد المومني (الحاج عطية ابو کلال) ج ٣، ص ٩٠

سروششی کومه لگه ی غیراقی

له گهر یوو فرمانه کانیان حسه حی ده کرد زور حار شه رو پیکر ادا له مینون زه قیوت و شه مروت رووی ده د - دوکته کان داده حاران و حالک بهر و مار رابنده کرد و ته قه ی تفهنگ له هه موو لایه کوه ده بیسترا.

شه ری نیوان شاره کان:

شهری سول شاره کان له سه رده می عوسمانیه کار که م رووی به ده د کاتک یوو شر دراوسنی به کتر ده سوو و بیوسان دوور به یوو، نهوا بژمه نی به بیوسان به سه رچه دانه نیب بروسیت ده یوو هه مدید جاریش بژیه به که ده گه پشته ناسنی کوشناری یان دریمزه ی ده کیش و دل نه وه ی له ییوان شروچکه ی زوه و عامه رووید یان نه وه ی له ییوان به ده د و سوچیل هه یوو هه مدید جاریش بژیه نی له ییوان دوو شری دوور به یه کتر رووید و ده نه موش به کتی موسه و روره سمه گشیمیه کار یوو که دوو شر تیب به شاری کردووه، و دل نه وه ی له جله، له نیوان کارمیه و نه جه ف رووید.

بوکته به له عیرق ده گیره وه نهو بوکته به نه وزه سو بوسدی سول حه کی شروچکه کانی عامه و زوه بوخته که ی نه وه به پادوب به حه لکی عه کییمکی کول به رمای عه ره می به خو شته وه، هه ریو بیره و له وه ی نه وه ی به رچاو ده که بیت "فر بروی" و به رسی به گن حه کی زوه ی به، زور توبه ده بیت و قه م به ده سمه وه ده گریت هه موو زوی به کان ده سرنه وه له شویمیه نهو (یعنی) - دوسنی موسه گشته که پر ده بیت له رسته ی فر لعی،

زور بوکته و چپروکی دیکه هه له بده ی مانه تی دوژمیه تی شاره کانی عیراق له و به به بیره به سوود بیت ته بها به کورسی دسی دوژمیه تی بیوان حه لکی کریمیه و حه کی به حه ف مکه یان نهو چپروکه ماوه به کی له مزه داوبگی هه به، به م چپروکه ده توبین نه سه وری سروشمی بارو و حی کومه لایه می عیرق مکه یان له سه رده می عوسمانیه کاند،

دوژمیه تی نیوان کارمیه و نه جه ف:

نه م دوژمیه تیه به سالانی به که می سه ده ی بیستنه م ده سنی بیکرد هژکره که ش نه وه سوو پیاوکی کارمیه کوری گو سته وه ی به رمی هه وری

ده‌کرد به کارمیه‌وه بو به‌جاف نه‌و پیاوه بویر وئار، بووه نه‌ه‌گی هه‌لگرتووه بو نه‌وه‌ی بێوانی به‌ریگی به‌جاف پریرگاری به‌ تهرمه‌کان بکات روژیک تووشی به‌ماعه‌تیکه‌ی خه‌لکی به‌جاف ده‌بیت، بێگدادان به‌بێوانیان رووده‌دا، پیاوه‌که‌ی کارمیه‌ ده‌توانی بوو که‌س به‌وار بکوژی، دوتریش به‌سه‌لامه‌تی بو کارمیه‌ ده‌گه‌ربه‌وه. بویر خه‌لکی به‌جاف نه‌ماده‌کاری بو تزه‌کرده‌وه ده‌که‌س، بیاوێکی کارمیه‌په‌ن ده‌سه‌ده‌که‌وێت ده‌بکوژ، هه‌واله‌که‌ ده‌گانه‌وه کارمیه‌ و سه‌روکی گه‌ربه‌که‌کان کۆبووه‌وه ده‌که‌س بو نه‌وه‌ی مشتموری به‌ته‌که‌ بکات دوا چاره‌سه‌ر یان توله‌کرده‌وه بکات به‌پیی به‌ریته‌ عه‌شایربه‌ ناوه‌کان

سه‌روکه‌کان به‌وه گه‌یش له‌ کارمه‌ هاوشیبه‌ی به‌جاف و روژه‌ی شاره‌کانی دیکه‌ هاوپه‌یمانیه‌تی عه‌شایه‌ر دروست بکات. وه‌ک ده‌رده‌که‌وێت کارمیه‌ پێشتر هاوپه‌یمانی له‌و حوره‌ی به‌بووه. نه‌مه‌ش له‌به‌ر بێکی به‌مه‌عدا و مووس ناره‌گی ولی و پولیس و ده‌سه‌لانی حکومی دوا مشتمور بکات تووید له‌ناره‌ی نه‌وه‌ی کێ ده‌بینه‌ شخی هاوپه‌یمانیی سه‌روکی شاره‌وانی که‌ خه‌عه‌ر عه‌تیقه‌ بوو ده‌بووست سینه‌ سه‌روک. که‌چی سه‌روکه‌کان به‌تومدی به‌ربه‌رچیان ده‌وه، به‌بروی نه‌ون خه‌عه‌ر ده‌وله‌مه‌ند و سامانی روژه. مه‌لام به‌ هورن و سه‌نه‌یه‌ت بیه، نا پانه‌شی بکات نه‌وش به‌مه‌ سوره‌ ده‌بیت و به‌بێنی ده‌جینه‌ لای والی، پیی راده‌گه‌یی کارمیه‌ به‌یاری باحیبووه‌ له‌ حکومت، والی دوا نه‌وه به‌رتیلیکی گه‌وره‌ی لێ وهره‌گرت ناوه‌ری پنده‌کان، به‌مه‌ش ولی فرمای دوورخسته‌وه‌ی سه‌روکه‌کانی کارمیه‌ ده‌دات، بۆ نه‌ئادۆل.

هه‌رچۆیک بێت نه‌و بوژمه‌به‌تیبه‌ میه‌وه و توه‌کرده‌وه به‌بووس به‌رده‌وم بوو به‌هه‌سی ۱۹۲۹ شه‌ریکی سه‌خت به‌بوول خه‌لکی کارمیه‌و به‌جاف له‌ چله‌ رووید له‌ شاری که‌رمه‌لا پیاوێکی به‌خه‌می کۆژا به‌دوی ده‌غور خه‌لکی کارمیه‌ هه‌رشیان کرده‌ سه‌ر خنوه‌تی به‌خه‌مه‌بک وگوریسی حیوه‌نه‌کاسیان پچراند وقاوه‌کاسیان ژێد، دوتریش رووین له‌مه‌رگه‌ی عه‌س کرد و هونامی سه‌رکه‌وتیان ده‌کێشا مر له‌ که‌رمه‌لا بووم کاتێ رووداوه‌که‌ روویدا، بیه‌م روژی دوتر خه‌لکی کارمیه‌ له‌ که‌ژوه‌یه‌کی گشتی ده‌رکه‌وش و هه‌موو گه‌ره‌که‌کان به‌په‌که‌وه‌ سوو، نه‌مه‌ش

پیشتر رووبه‌دانوو، چونکه هه‌ر گه‌ر که وکه‌شوه‌ی حوی هه‌بوو له‌و رۆژه‌دا سگی حۆی نه‌ده‌کوئا و هه‌ر به‌رینه‌که هه‌یه، به‌کو ده‌ستیای راده‌وه‌شمان ده‌ت نه‌وه‌ی نه‌مانه‌و رانوو و رووبه‌رووبوه‌وه به‌ک هه‌تاه‌ی سه‌رکه‌وتنیان ده‌کیشا و سبابشی خه‌لکی کارمیه‌یان ده‌کرد. و هه‌تاه‌وه شو به‌هه‌م هوریه‌یان به‌سه‌ر هوریه‌کی دیکه‌ رانوو. بۆیه گۆرانی سه‌رکه‌وتن ده‌لێن

له‌سالی ۱۹۴۵ هه‌ندێب له‌بیاوماقوڵانی کارمیه‌ و یسنێن کۆسای به‌دۆزما به‌تیه به‌یه‌ن که له‌نیوان کارمیه‌ و به‌خه‌ف هه‌یه شه‌ویکیان به‌مالی به‌کیکیان کۆده‌سه‌وه. ماسی چوپه‌تی نه‌خامدی سوله‌که‌ ده‌که‌، ماکوکی له‌سه‌ر نه‌م به‌نه‌ دروست ده‌بێت. ئایا ده‌بیت خه‌لکی کارمیه‌ بچینه‌ به‌خه‌ف، یان خه‌لکی به‌خه‌ف بینه‌ به‌لای کارمیه‌کان؟ هه‌مووی له‌سه‌ر نه‌وه کۆل سوێ به‌کێله‌ شه‌ره‌ریانی به‌رینه‌ عه‌شی به‌ریه‌کان به‌یه‌ن بو نه‌وه‌ی کیشه‌که یه‌کلا بکه‌ته‌وه

شیخ خه‌سه‌ن سو هه‌بلێن له‌خه‌و به‌ ئاگافیا و بو شو بومی کۆبووه‌وه‌که‌یان هه‌نا شیخ خه‌سه‌ن شیخی به‌ی ته‌میم سوو سووی شیخ نه‌وه سوو که نه‌و لایه‌به‌ی قه‌وه‌ی رشتوو، بچینه‌وه‌ لای به‌پاره‌که‌ی و دوی سوله‌ی لی بکات سه‌رکه‌کانی کارمیه‌ به‌مه‌ رازی به‌وو، به‌کو وتیان ده‌بیت سوله‌که‌ له‌ که‌ره‌لا بێت، بو نه‌وه‌ی خه‌لکی کارمیه‌ و به‌خه‌ف هه‌ردوو لای نه‌وه‌ی بچن به‌هه‌رحان کۆبووه‌وه‌که‌ سه‌رکه‌و سوو به‌وو، به‌هه‌و ده‌ کۆتایی هه‌ت، به‌نه‌ی توله‌کرد به‌وه‌ی ده‌عوولێش هه‌تا ئه‌ستا و هه‌ حوی ماوه‌نه‌وه - رۆر به‌داخه‌وه

نه‌وه‌ی بچینه‌ سوو ورده‌کزی نه‌و مه‌سه‌له‌یه‌وه. ده‌راسی کاریگه‌ری به‌ه‌ی مێادستیی له‌سه‌ر کومه‌لگای عێرق چه‌نده نه‌گه‌ریش له‌به‌وه‌پاستی سه‌ده‌ی بیستهم به‌هاکاسی به‌دو به‌عشی به‌یه‌ کاریگه‌ری هه‌بووی ئانا ده‌بیت سه‌ده‌ی رانددوو یان پیشتر چوون بووبیت؟ نه‌گه‌ر باروودوچه‌که له‌یتو خه‌لکی شه‌ره‌کان به‌عشی به‌یه‌ بووبیت، ئانا به‌بو خه‌لکی هه‌ره‌کان چوون بووه

په‌شی هه‌شتم

پێکهاته‌ی که‌سیتی له‌ لایندا

که‌سیتی به‌مانا راسته‌یه‌کی بریتی به‌ پێکهاته‌یه‌کی ده‌رووسی به‌چه‌د سیفه‌نیکی حیاووه‌ پێکدیت. نه‌و پێکهاته‌یه‌ مه‌یلی به‌لای گو‌بخاو نه‌ماوون هه‌یه‌ له‌گه‌ل نه‌و روش‌سیریه‌ کومه‌لانه‌تیه‌ی له‌کومه‌لگا که‌ ساوه‌. هه‌ر مرو‌فتیک که‌سیتی تاییه‌تی حزی هه‌یه‌ و به‌و که‌سیتی له‌حه‌لکی دیکه‌ حیا ده‌کرێته‌وه‌ خه‌لکیش له‌که‌سیتی حیاوێ ده‌سن، به‌پیی حیاواری نوانای کردانه‌وه‌یه‌ له‌گه‌ل روش‌سیریه‌ کومه‌لانه‌تیه‌ که‌ خا هه‌ندک سه‌رده‌که‌و و هه‌ندیکیش سه‌رناکه‌و له‌ راستیشدا ژۆرینه‌ی حه‌لک له‌یه‌ک کات سه‌رکه‌وتوو و سه‌ره‌که‌وتوو حیاوارییشیان له‌ ریزه‌ی نه‌و سه‌رکه‌وت و سه‌ره‌که‌وتنه‌ دیه‌ که‌ له‌پێکهاته‌ی که‌سیتیان هه‌یه‌.

نه‌و هۆکاره‌ کومه‌لایه‌ی و ده‌رووبیه‌ی هه‌ر له‌مه‌دانیه‌وه‌ کاریگه‌ریان له‌سه‌ر مرو‌فه‌که‌وه‌ هه‌یه‌. و ده‌که‌ن که‌سیته‌که‌ی به‌مشیه‌یه‌ بێت که‌ به‌ گه‌وره‌یی نومان ده‌رده‌که‌وت، بۆیه‌ کاتی‌ک مرو‌فتیک به‌چه‌د سیفه‌تێکی خرابه‌وه‌ ده‌بیسێ، ناگریت گه‌یه‌ی له‌حزی بکه‌ین، به‌ه‌و نه‌مه‌ نه‌حمانی ساردو‌ج و هۆکاره‌ ده‌روونی و کومه‌لایه‌تیه‌که‌ نه‌گه‌ر ئێمه‌ش له‌ ساردو‌جی نه‌و بوواین نه‌و نه‌گه‌ری ژۆری هه‌بوو ئێمه‌ش نه‌و سیفه‌تانه‌مان هه‌بوایه‌.

بیرمه‌دسی کۆن پێیابوایوو، مرو‌فه‌ به‌پیی پێگه‌بشینی عه‌قل و دروستی برک‌دنه‌وه‌ی سیفه‌ته‌کاسی د‌ش و خراب ده‌بێت. به‌لام سو‌حار نه‌م نۆچوو به‌ ژێر روش‌دیی تو‌یریه‌وه‌ بویه‌کاسی راست هه‌له‌که‌ی ده‌رکه‌وت ته‌مانه‌ت خودی برک‌دنه‌وه‌ش ملکه‌جی ساردو‌جی کومه‌لایه‌تی و ده‌رووسی ده‌بێت خا جۆری برک‌دنه‌وه‌، به‌گۆز رشتیکی دیکه‌ بریتی له‌ سیفه‌تێکی که‌سیتی هه‌روه‌ک خودی

که‌سی‌تیش به‌ره‌می بارودوخی ده‌ووبه‌ریه‌تی پێشتر ناماژه‌مان سۆنه‌وه‌کرد
کاشیک مرقۆ پێده‌کاته‌وه. بێکرده‌وه‌ی سه‌و حۆره ده‌نیت که کۆمه‌لگه‌ی
ئاماره‌ی سۆ ده‌کات نه‌گه‌ریش بیهیما نه‌ بێکرده‌وه‌کانی له‌کۆمه‌لگه‌ی
لده‌دات، نه‌وا سو کاریگه‌ری هه‌م‌دیک هه‌وکار ده‌گه‌رنه‌وه له‌کۆمه‌لگه‌ی که‌ی
هاتوه، خا سه‌هه‌ر نیت یا خوینده‌وه و بیهیما وه‌وکاری دیکه نیت، به‌لام نه‌وا
مرۆفه‌ی که له‌ جوارچیوه نه‌سه‌که‌ی کۆمه‌لگه‌ی حویه‌تی، نه‌وا ریت له‌حۆی که‌سی
دیکه ماباسی، به‌ ده‌گه‌ن به‌نیت نه‌وا که‌سه له‌ بێکرده‌وه له‌کۆمه‌لگه‌ی حۆی
لانادات.^{۲۲}

بۆچوونیک و ره‌خنه‌یه‌ک:

هه‌باسی عه‌زای میژوونوس، تێبسی نه‌وه‌ی کربوه‌ه نۆزیک له‌ هۆزه‌کانی به‌دو
نه‌واهی له‌ بیهیما وه‌ هاتوبه‌ته‌ عێراق. هه‌م‌دیک له‌سیفه‌ته‌ په‌س‌ده‌کانی
له‌ده‌ست ده‌وه، وه‌ک راستگویی و راستگویی و پاراستنی راستگویی، وه‌ک
ده‌رئیت له‌رامه‌ر نه‌مه‌ پانه‌دن به‌هه‌ریه‌کانی کۆی بیاپاستن و هه‌ن داگیرکاری
و ده‌مارگیری و بۆله‌کرده‌وه خا عه‌زای بۆی و به‌ ده‌کریت رنمایه‌ی مه‌و هۆزه
سدریت و ئارسته‌ مکرین، له‌رێگی خویندن و پێگه‌ننه‌وه، تا وار له‌ سیفه‌ته‌
ناپه‌س‌ده‌کانی مه‌بسی و پیرگیری له‌ سیفه‌ته‌ په‌س‌ده‌کانی بکات.^{۲۳}

له‌رسته‌یدا نه‌وا بۆچوونه‌ی عه‌زای له‌رووی ئیورییه‌وه خاوه‌، به‌لام له‌رووی
کردرییه‌وه، خه‌به‌حیکردنی سه‌هه‌ته‌، یا ره‌نگه‌ مه‌حار نیت خویندن و پێگه‌ننه‌وه
ره‌می مرقۆ پێده‌کات له‌بۆکه‌ی به‌ره‌، به‌لام مائوای کاریگه‌ری کرده‌یی به‌سه‌ر
که‌سنتی مرۆفه‌وه هه‌نیت که‌سی‌تی به‌ره‌می بارودوخی واقیعه‌یه‌، وه‌ک پێشتر
ئاماژه‌مان بۆکه‌، نه‌گه‌ر نه‌وا مێشکی مرۆفیکه‌مان بێکرده‌وه له‌بۆکه‌ی به‌ره‌، که‌چی
هه‌وای گورمی بارودوخی و قه‌می که‌سه‌که‌مان به‌هه‌، نه‌مه‌ش ده‌نیت هۆی
ده‌رکه‌وتنی هه‌م‌دیک سیفی دووه‌افی له‌که‌سی‌تی نه‌وا، خا که‌سه‌که‌ له‌و

نه‌مه‌ مائوای که‌رگه‌ سو له‌ده‌که‌که‌ی کۆمه‌لگه‌ی سو به‌ مه‌به‌جی پۆل جوازی نه‌شی کۆمه‌لگه‌ی
راکۆی مه‌به‌ ده‌خویندا رست به‌ده‌ سال به‌سه‌ر به‌ت به‌و وابه‌یه‌ ده‌گه‌ننه‌وه که‌چی دو جاره‌ لانا رور
به‌ده‌وه - مه‌ل وه‌دی

عێراقی (عێراق) ج ۴، ص ۱۹-۲۳

سروشتی گۆمەلگەى عىراقى

مارودوخەدە گومتار ئەو قەسە مەرفەدرا ئە دەكەت كە فەرمەن كەردووە، لەژيانى كەردەيشدا بەپێى مارودوخى حۆى پىچەوانەى ئەو قەسە كەردەكەت^{١١} مۆيە ئەو كەسە رەستى كەردووە كە گوتوبەتى "مارودوخى مەزەنك بگۆرە، ئاكارەكەى دەگۆرەيت".

مارودوخى لادىي عىراق:

ئاماسى مالاى هەر تاكنىكى مۆرەكەى عىراق ئەو يە سەرپاى مەهاكاسى بىيانەشەبى پەپەرە مەكات هەموو ئەو مەهاپەشە بە لادىي پەپەرە مەديان مەشامارىكەردن و داشۆرەپەو هەيە ئەمەش مەدى ئەو يە ئەو مەهاپە مەيلەكى مەهیر مەو ئاگە دەدەر، بو مەرك بۆرەو لە سەپەتەكەى شامارىكەردن و دۆرەكەوتەو لە سەپەتەكەى داشۆرەين. مەلام كەشەكە ئەو يە مارودوخى لادىي لە عىراق بە شەپەو يەكە تاك زۆر يان كەم ئاچار دەبەيت لە مەهاكەنى بىيانەشەين لادەت.

بە شەپەو يەكە رەزەپى ئەو مارودوخى لە لادىي عىراق هەيە، لە بىيان مەووسى بىيە ئەگەر مەپە ئەو مەهاپەى مەو كە لە بىيان پەپەرەو و لەگەر ژيانى ئەوئى گۆمەو، ئەو دەرەكە كەشەى ئەو مەهاپە دەكەين كاتەك سۆ لادىي عىراق دەگۆرەينەو.

دەكرەت مارودوخى لادىي بە شەپەو يە حۆرەو پوخت كەپەو.

١- مەووس دەسەلاتى حكومەت هەر چەدە ئەو دەسەلاتە لەسەر دەمى عوسمانىيەكان لاوژ بوو، مەلام مەهەر خەلىك مەت مەووس هەموو و كارىگەرەپەكەى تەواوى لەسەر كۆمەلگەى لادىي هەبوو.

٢- مەووس ئەو بارپاى مەهەمە كەشتوكاڵىيەكانى ئەو دەفەرەشەيت، لادىيەكان لەو بارپاى پەيدەبەستى حۆبار دەكەرى. ئەو مەووس (رەيا) يان دەدەر، كارىگەرەى زۆر يان لەسەر ئەو بازارپاى هەبوو.

^{١١} ئەمەش دەتەووە ئامەش دۆرەكەى كەسەيتى عىراقى مەكەش مەلام مەكەش دەتەووە ئەو وردى مەسە مەكەش مەدەبەستى دۆرەكەى كەسەيتى لە عىراقى لەسەر مەسە مەووس و مەووس مەدەبەستى

سروششی کۆمەلگەى غىراقى

۳- دەرکەونى سەرە تاكاسى دەرپەگايەتى لە لادى، مەشئودەك ھەمدىك
لەسەرۆك ھۆزەكار و سەرۆكى يەكئىتايى ھۆر سەنەمىيان لەلەپەنگرايان دەکرد و
مەيليان بۆ خۆشگوزەرائى ھەبوو.

۴- دەرکەونى پالمەرى قاراج و خۆشەويستى سامان لەلەى ھەمدىك
لەلادىيەكن، مەتايەتى ئەوانە پەيوەنديان بەدراپ وشارەكانەو ھەبوو، ئەو
دوتردەبوو مە مەقال پان (سوو) مەحش، يەيش لەھەمدىك وەر دەبوو
بەكرىكار.

۵- ملاووبەو ھەمدىك مەخوشى لە لادى، لەو مەلاريا و بىجى و مەزى
خويباوى و سىچووى خويباوى و سىر و مەخوشى كرمە خياحىك.

۶- چەوسانەو ھەمى ئاسى لادى، ئاردىيان مۆ ماراپەكان سو كرىن و مۆششت،
دواخارش ئەو ژىنە كاريگەردەبوو مە رەفتارى شارستانەكانەو، ھەمدىكخارش
بەرەو بەدپەوشتى دەپۆيششت.

مىواندارى لەلەى

شىخى لادى ھەول دەت لە ھەموو مەھا و ئاكارەكاسى لەشىخى مەدو مچىت
ئەو دەپەرى ئارا و مەحشەدە بىت و دروسى و لىفەوماو پەناسەر و لاوژ پيارىرئىت،
لە دىوہ خانەكەى دادەيشى بۆ ئەو ھەمى كىشەى ھۆرەكەى چارەسەر بىكات ئەو
لەخەنگا سەرگەردايەتى ھۆرەكەى دەكات و لە دىوستانەكايىش مۆپەرايەتى
دەكات، مەلام شىخى لادى تا چەم دەتوسى لاسايى شىخى مەدو بىكاتەو.

بەگەم رووحسارى لەپەكچووى بىو شىخى لادى و شىخى مەدو لەبەھاي
مىواندارى داپە لەگەئەو شەدا دىوہەس شىخى لادى رەشەئىكى گەورە بىيە
و ەك ئەو ھەمى ئە بىبى ھەيە، بەلكو ەك ئەو ھەمى سەبى لوپد وەسەفى كرىوہ، رىئار
مە ھەيكەلە كۆسەكاسى سۆمەر دەچىت دىوہ خانەكە مەقامبىش و قوپ دروست
دەكرىت، ژمارەى چەمانەو ھەمى سەرى دىوہ خانەكە بەپى پىنگەى شىخ و نەرىتى
مەمالەكەى دەبىت تاكرىت شىخى لادى كرىكارى پىشەگەر مۆ دروستكردى
دىوہ خانەكەى بگرىت، بەلكو داو لەرۆلەكاسى ھۆرەكەى دەكات ھارىكارى بەكتر
بەكەر لە دروستكردى، شىخىش تەبەا لەسەرەتى حورديان پى دات

سروشتی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی

سه‌ره‌پای نه‌مه‌ش دیوه‌خاسی لادی نه‌رووی سه‌ریت و سه‌ها کۆمه‌لایه‌تبه‌کانه‌وه
هیچ حیاوریه‌کی له‌گه‌ل دیوه‌خاسی سه‌دو بییه له‌دیوه‌خاسی لادینیش سه‌پینی
به‌ریشه‌کان قوده‌ پێشکه‌ش ده‌کرنیت، حواری سه‌مه‌موو میوانیک ده‌دریت، سه‌ر
کنبه‌ک بیت. هه‌رچه‌نده‌ میوانه‌که‌ پێگه‌ی کۆمه‌لایه‌تی به‌رزتر بیت نه‌وا ژماره‌ی
کوشتیه‌کان مۆ نه‌و ریا تر ده‌بیت کاتیک هه‌لکی گۆمه‌که‌ گوبیار له‌ ده‌گی ناوی
قاوه‌چی ده‌بیت، نه‌و ده‌رس میوانیک هاتۆته‌ لای شنبه‌که‌ سه‌ر حاسۆ
به‌حیره‌نای ده‌چه‌ دیوه‌خاس و چاوپیش ده‌که‌ر وه‌ک رێلیندیک له‌میوانه‌که‌
به‌شداری خوانه‌که‌ی بگه‌ن،

هه‌لکی گۆمه‌ هیوا ی نه‌وه‌ ده‌حواری میوانه‌که‌ یان پایه‌ی سه‌رریت بۆ نه‌وه‌ی
خواردنه‌که‌ رورتر بیت نه‌و گه‌شه‌دا نه‌و گزشت و بڕخ و چه‌دین حواری دیکه‌ی
خواردنی چه‌وریان به‌رده‌که‌ویت، که‌ ده‌گه‌سه‌ سه‌بیت نه‌گه‌یه‌ له‌ ماله‌که‌ی حویان
به‌حۆر شنبی لادی هه‌رچه‌نده‌ خواردنه‌که‌ی له‌ دیوه‌خان رۆترو چه‌ورتر بیت،
نه‌وا ناوبانگی به‌رزتر ده‌بیت وه‌ه‌والی دیوه‌خانه‌که‌ی به‌ریلاوتر ده‌بیت. بۆ نه‌وه‌ی
ده‌گوتریت مه‌شه‌ی هه‌لیه‌، که‌ شنبی نه‌له‌و مه‌مه‌د سووه‌، سێ سه‌ل دوی
مردنی حاکی دیوه‌خانه‌که‌ی گز و گیای لی به‌رواوه‌ له‌ سه‌ر رۆزی نه‌و روور و
چه‌ورییه‌ی له‌ پێشکه‌شکردنی حواری مۆ میوانان رژاوه‌^{٢٥} سه‌مه‌له‌یه‌ک له‌ ئال قه‌له‌
هه‌په‌ به‌باوی (ئالو هه‌له‌) باسراور چوکه‌ وشه‌ی (به‌دل) به‌واتای ده‌رژیت و
شورده‌بیتوه‌ نه‌مه‌ش له‌ به‌ر نه‌وه‌ی حواری له‌ سه‌ر قاپه‌که‌ی رژاوه‌
له‌ دیوه‌خانه‌که‌ یاندا^{٢٦}.

مێکه‌ی بێست سه‌الیک نه‌مه‌وه‌ر، چه‌ند پیاو ما قوڵیکێ نیرن سه‌ردنی یه‌کێک
له‌ هۆرده‌گاسی مووتی ناوه‌رستیان کرد، له‌ لای شنبه‌که‌ی میوان سوور شنبی
مێنکی رۆد حواری پێشکه‌شکردن به‌شی سه‌ر نه‌ک سه‌ر ده‌کرد مێر بیه‌کان
سه‌ریان له‌ مه‌ سوورما سوو، به‌یاده‌ری هۆکاره‌که‌ چیه‌ به‌راستین شنبی نه‌و
حواردنه‌ رۆدی وه‌ک رێلیندیک پێشکه‌شکردوور، به‌پینی سه‌ر بیتی لادینی عێراقی

^{٢٥} محمد باقر الحلالی (موجز تاریخ عتقر الصراة) ج ١٥
^{٢٦} ج ١، ج ١ (قوله كما عرفت) ج ٥٥

سروشتی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی

هه‌سه‌رکی حوێ هه‌لساوه. نه‌و حوارد به‌حه‌سار باچیت، سه‌لکی لادیکه‌ بیتی ده‌خۆر و سه‌که‌ به‌تاله‌ کانیان له‌و حواردنه‌ پرده‌که‌ر که‌واته‌ میوانداری له‌ لادی وه‌ل بیامانیشی رۆلنکی گریگی کۆمه‌لایه‌تی هه‌یه‌. شینخ به‌و میوانداره‌ ناوسانگ په‌یدا ده‌کات و پیاوه‌کانیشی خواردنی به‌تام ده‌خۆن.

نه‌حه‌مه‌ مه‌هه‌می ده‌لی، ژۆریه‌ی خه‌لکی لادیی له‌عیراق له‌حاله‌تی سه‌داری و بیه‌شی ده‌ژێر تامی گوشت ناکه‌ن به‌بها نه‌وکانه‌ به‌بیت شینخ میوینکی به‌ریزی دیت نه‌وکه‌ته‌ش هه‌موو ده‌وری میوانه‌که‌ ده‌ده‌ن، بینه‌وه‌ی که‌س مانگیان بکات کابیکیش ئۆ حواردن بگ ده‌کری، ئه‌و به‌ره‌و حواردنه‌که‌ باچن، ته‌نها دواي ته‌وه‌ی چه‌ند حاریک ده‌گونزیت "ده‌ی، ده‌ی، هه‌لسه‌ هه‌لان" ئه‌وان وایشان بایانه‌وی، سه‌بگیی ده‌نوبین، نه‌مه‌ش دیاردیه‌که‌ حه‌یگای سه‌رنه‌^{٢١٦}

ئه‌وان به‌ مه‌هه‌ستی حواردن هه‌نوونه‌ دیوه‌خان، به‌لام به‌ریزی به‌دووبیان هه‌یان ده‌دات ئه‌و مه‌هه‌ستی حوێار بشاره‌وه‌ ئه‌وان وای ده‌رده‌حه‌ن، ئۆ به‌حیره‌هاتنی میوین هه‌اتوو، که‌چی سه‌کیان ئاره‌رووی حواردن ده‌کات، له‌په‌یناوی خواردندا قۆره‌ی سه‌کیانه‌.

له‌م لایه‌وه‌ پیاوی لادی له‌ مه‌لانییه‌کی ده‌رووسی ده‌بیت، به‌ده‌ست چه‌دین حوێری دیکه‌شه‌وه‌ ده‌بالتی، که‌ دو تر یاسی ده‌که‌ین ئه‌و له‌بیادنشیشی له‌سه‌ر سه‌س به‌ری و لوته‌ری راهاتوه‌، که‌شی سارودوخی خراپی بژێویه‌کی له‌ هه‌ندیک حاله‌ت واده‌کات چاوپرسی و ملکه‌چ بیت.

خۆده‌خیلکردن له‌ لادیدا؛

شینخی لادیی ده‌یه‌وی به‌پاراستنی دراوسی وکەسی ده‌خیل و دانه‌دراو به‌بوسانگ بیت، وه‌ل چوێ ده‌یه‌ویست به‌حه‌شده‌بی و میواندوستی دوسانگی هه‌بیت رۆریک به‌سه‌ره‌ات له‌ماردی (خۆده‌خیلکردن) ^{٢١٧} ده‌گێزدریه‌وه‌ له‌لادیدا هه‌روه‌ک ته‌ویه‌ که‌ له‌بیابانیشینیدا هه‌یه‌.

^{٢١٦} احمد فهمی (تقریر حول العراق) ص ٢٤

^{٢١٧} بوونده‌ی اندجانه‌ هه‌مه‌ سه‌ی خو ده‌خیلکردن به‌ به‌کاره‌یانه‌ سه‌ه‌ وشه‌ هه‌رچه‌ده‌ له‌ عه‌ره‌یه‌که‌ ده‌رگه‌روه‌ به‌لام به‌کاره‌یه‌ی له‌و کۆر-ژاری و به‌بانت به‌کاره‌یه‌ی به‌چه‌ند ته‌کنه‌ییکی به‌بوسانگی شینخی کۆره‌یدا وایکۆد ئه‌مه‌ش ئه‌یه‌ده‌ به‌کاری به‌یته‌ن - وه‌رگێز

ده‌گێڕنه‌وه‌ پیاوی هۆزێکی لادێ، خۆی ده‌خیلی شیخی هۆزێکی دیکه‌ ده‌کات،
 واریکده‌که‌وێت کوری شیخ مکوژی کوری نه‌و پیاوه‌یه‌ که‌ خۆی ده‌خیلی شیخ
 کردووه‌. پیاوه‌ که‌ نارار ده‌چێژی و ده‌یه‌وێ نه‌و هۆره‌ حه‌یه‌یلێت که‌ کوپه‌که‌ی
 کوشتووه‌. به‌لام کاتێک شیخ به‌مه‌ده‌رانی رۆژ نوپه‌ ده‌بێت وه‌سه‌ت به‌و به‌گییه‌
 ده‌کات که‌ له‌ نه‌نجامی رۆشستنی کاسرا نووشی ده‌بێت، نوپه‌ به‌په‌له‌ کوپه‌که‌ی
 ده‌کوژی. دواش له‌پیاوه‌که‌ ده‌کات له‌ ده‌خلسوور به‌بێته‌وه‌ مادامه‌کی تۆله‌ی
 کوپه‌که‌ی کردوته‌وه‌^{٢٧} شیخ کوپه‌که‌ی له‌ده‌ستد. به‌لام له‌نێو هۆره‌کاندا شایاری
 پێرا نه‌گه‌ر نه‌و ملکه‌چی سووری ناوکایه‌تی ده‌بوو وپارێزگاری له‌ژایاس کوپه‌که‌ی
 ده‌کرد نه‌و ناوبانگی ده‌زرا وپێراو ده‌بوو.

لێره‌دا ده‌وه‌ستێن نو نه‌وه‌ی پێرسێن ئایا شیخی لادێ له‌ هه‌موو حاله‌ته‌کان وه‌ک
 شیخی به‌دو ده‌توانێ دانه‌ی نه‌و که‌سانه‌ بدات که‌ خۆی ده‌خیل ده‌که‌ن؟
 له‌راستیدا شیخی لادێ له‌مه‌دا به‌پێی توبه‌ هه‌ول ده‌دات وه‌ک شیخی به‌دو به‌ست،
 به‌لام هه‌ندیک حار که‌م توبه‌ ده‌بێت به‌هۆی سووسی حکومه‌ته‌وه‌ نه‌گه‌ره‌هاتوو
 که‌سێک له‌ حکومه‌ت رابکات و خۆی ده‌خیلی به‌کێک له‌ شیخه‌کان بکات، نه‌و
 حکومه‌ت هه‌ره‌شه‌ له‌شیخ ده‌کات و دواي راده‌ستکردنه‌وه‌ی پیاوه‌که‌ ده‌کات
 شیخ له‌و کاته‌دا چی ده‌کات؟ ده‌که‌وێته‌ بێون دوو ئاگره‌وه‌، نه‌گه‌ر پیاوه‌که‌
 راده‌ستی حکومه‌ت بکاته‌وه‌ نه‌و تووشی شه‌رمه‌زاری ده‌بێت، نه‌گه‌ریش موکریبیت
 له‌سه‌ر هه‌شاردن پیاوه‌که‌ نه‌و حکومه‌ت تۆپه‌ ده‌بێت شیخه‌کابیش له‌
 هه‌لئاردنی نه‌و دوو هه‌لویسته‌ حیاوازیان هه‌یه‌ هه‌بێت شه‌رمه‌زاربوون له‌ تۆپه‌یی
 حکومه‌ت به‌گه‌رگه‌ر ده‌راس، هه‌ندیکێ دیکه‌ش به‌په‌چه‌وانه‌وه‌

حاجی و دی عه‌تیه‌ ده‌گه‌ڕێته‌وه‌. حکومه‌ت به‌سه‌ر یاحیویه‌که‌ی موته‌لگ کرێدی
 شیخی خه‌راغل رال ده‌بێت و له‌هه‌ر شوێنێ رویده‌نی نوپه‌ موته‌لگ خۆی
 ده‌خیلی بوسه‌یف من ده‌روپشی شێخی ره‌بیه‌ ده‌کات که‌چی شیخ بوسه‌یف
 پشتی تێده‌کات و راده‌ستی حکومه‌تی ده‌کات پاساوی نه‌وه‌ش ده‌هێنێته‌وه‌
 گوايه‌ حکومه‌ت باجاری کردووه‌ که‌چی هه‌لک نه‌و پاساوه‌ فوولناکه‌ن به‌سه‌ش

سروشستی کۆمهڵگهی عێراقی

حۆی و هۆرهکەیی روورەش و شەرمەر دەبن. دووچار هۆری حەرەل نوای تۆلە لە رەببە دەکەن و هەبەش دەکەن سەر و پیاوانی دەکوژن و نالانی دەکەن. دوزمابەتێکە مە باوژیوانی هەبەش لەسەر وەکەسی زوێد کۆتیی هات، رەببە خۆینی خەزاعلی دا.^{٢٥٠}

مەسەرەتێکی دیکە هەبە تەواو پێنجەوێی مەسەرەتەکەیی سەرەوێهە لەسالی ١٩٢٧ عەمەد عباس مەزەر لە هۆری ئال فەلە برکەیی حۆی کوشت، حۆی دەحییە بەکێک لە شێخەکانی مەسی روکاب کرد، شێخ ئەو پیاوێی لە پۆلیس پاراست، تەنابەت ماچار بوو ئەو پیاوێ لەگەڵ حیران و زەکەن حەشار دات.^{٢٥١}

دەرکەوتنی سەمەکاری لەنیو شێخەکاندا:

کاتێک مەراوردی نیوان شێخەبەتیی مەدو، شێخەبەتیی لادنییەکان دەکەین، نییسی دەرکەوتنی هەندێک حیاواری لەنیوانیان دەکەین، بەتایبەتی دواي تۆمەدوویی دەسلاتی حکومەت لە لادبەکانی عێراق. لە ماوەی پاستنی سەدەیی نۆرەمەوێ بەکێک لەو حیاوارییان ئەوێهە شێخی لادنی زۆر بەکەم مەبەلی بەلای سەتم و روورەبەوێهە هەبە ئەمەش بەپێچەوانەی شێخی مەدوێ شێخی مەدو دتووی سەمەکار و چەوسینەری زۆلەکانی هۆرهکەیی بێت، یان لەمەمەلەکردیان دەرەق بێت ئەگەر وایکات ئەو ئەسەمانی هۆرهکەیی باشکەشی لێ دەکەن و لەدەوری مراکەیی یان نامورەکەیی کۆدەمەوێ، لەشونیی ئەو دەرەکان مە شێخ مۆبە شێخی مەدو وەک نیین خەلدور وەسفی دەرەکان، بێشەرەوی دەرەکان و سەمەکار سبە ئەو مەقوولی و سەرۆکیەتی حۆی لەوێ وەرەدەگرتن هۆرهکەیی مەدو و بێهە بن، رۆزی بگرن، ئەو هەبەش نییە، پاسەوانی تاییەتی نییە، ئایە هۆی ئەوانەوێ فرمائی حۆی بەسەر هۆرهکە بێهەبێ.

کەچی لە لادنی عێراق، خەتەتەکە لەلای هەبەش شێخ گۆراوێ، بەتایبەتی لەلای ئەوێ سەرۆکەبەتی هۆرهکان و بەکێتی هۆره گۆرهکان دەکەن. ئەو حۆره شێخەبەتییەکان مەحکومەت دۆه پانەبەدی وەرگرتنی ماح بن، لە هۆر و عەشیرەت

^{٢٥٠} وادی العطیة (تاریخ الديوانية) ص ٤٩. :
^{٢٥١} عبدالجبار فارس (عامان في الفرات الأوسط) ص ١٠٢-١٠٣.

سروشتی گۆمەلگەدى غىراقى

و سەمەلەكەن ئەمەش ئەمەش زامەنەك پەسەۋاسى تايپەنى بۇ دروست دەيت،
زامەنەكەكى زور كۆپلەي دەيت. بۇ ئەۋەي ھاۋكارى بىكەن لە كۆكردەۋەي مەخ و
ۋەزگرتنى سىزا لەۋكە سوڭارى ھۆزەكان.

تەبەت ھەندەك لە شىخە گەۋرەكان رەبەس و شامبىرى ئەشكەمە وسردىيان
ھەبە ئەۋەل ساۋەر بۇ نامەخى خەگ دروست دەكەن و مە (مەفانىل) ئاۋى
دەمەن ھەبەسەن خەلىفە كە شىخى ئەلىو مەمەد بۇ تۇدى شەرەرايان بېتىنى بۇ
ئەۋەي سۇھاۋىزى بۇ دروست بىكەن شىخى مەمەد غورەنى زامەنى پەسەۋانە
چەكدارەكانى دەگەشتە ۵۵۰ پىپاۋ، مە (خوشبە) ساۋدەرايان ئەۋ پىپاۋسە ھىچ
كەركىيان مە بۇ تەبەا خېتە خىكردى مەمەكەنى شىخ و كۆكردەۋەي سامان
نەبىت^{۲۵۷}.

ھەندەك لە شىخەكان دۈۋەل مە بۇۋ لەۋەي سىرى تۇدى ئەۋكە سەنە مەدەن.
سەرىپچى مەمەكەبىر دەكەن و كەتەرخەم دەس لەپىدى سەرىپە، مە بۇۋە
ۋدى شەفەخ رەبەيد ھەبۇۋ، ھۆمەنى غوسمانى لەسالى ۱۸۲۲ ۋەك سەۋكى
گشتى ھۆزەكانى مۇراتى ساۋەرەست دەپمەرىدۇۋ مەلا خاسمى ھىندى ۋەك
بۇۋەسەلەلەي دامەرزىۋ شىخ ۋدى مەخشەدىي خاتەمى تەي ھەبۇۋ بۇيە
سەرىپچى ھۆزەكانى رەبەيدىۋ مەلۇم زور دۇرەق بۇۋ لە كۆكردەۋەي سەرىپە
تەبەت سىستەمى ئەۋگەشتە ئەۋ خانەنى لەۋاچەكەي بىركى خەرىۋەكى
كۆكردىۋە، ئەۋ شىخەنى دەھىسا كە سەرانە و مەخپىيان دواخستىۋ، خە فرمەنى
دەكرد ۋەك كەزىزگەر مەسخرىپەۋە ئىچا خەرىۋەكەنى پىي گىرە دەكرد
ئەمەش ۋەك ئەشكەنجەدەنەك و سوڭاپەنى پىكردن^{۲۵۸}

ۋەدەردەكەبەت شىخە گەۋرەكان مەپالېشنى ھۆمەتەۋە، مەۋ ئاستەي
ستەڭكارى گەبىشتىۋ ھۆمەنى غوسمانى لەۋەپەسى سەدەي نۇرەھەۋە.
لەۋرەكتە، ئۇۋەي داس و لادى شىخەكان ھەبۇۋ ھەندەك خەرىپەنى مە
ھەمەنى سولتاسى ھەبۇۋ، بۇنەۋەي سىت مە شىخ ھۆمەتەش باكى مەۋە مەبۇۋ

۱. محمد باقر الجالالى (المصدر السابق) ص ۱۵۴
۲. ودي السطية (المصدر السابق) ۱۰- ۱۲

سروششی کۆمهڵگهی عێراقی

کمی له ناوچه که ی ژێر دهسه لاتی خۆی بکات به شیخ، نه نهها شهوه بوو که میك یان روز باح و سه سه کانی بو کۆیکانه وه، ریز و گوپی به لیشی بو سه سه رانی ده ولت هه بیت

له روز ده ی ره قبی ریکه وتی ٢٥ ی شوینی ١٩٩٦ هه توه، حکومت به شیب له ره وییه کانی هوری حوچه بشی به شیخی نه لئوسولتان داوه شه و کردش حوچه بشی هاندوه نام ده ککاری بکات بۆ شه رکزی به گه نه لئو سولتان، حکومت به به مادت و قه مچی ناوچه که وتوبه نی (بسه بسه) و به شه ی له بێوابار بیت حریره به نه مچی شه شه به بێو دوو هوره که روویداوه هه رار به زیاتر کۆژاو و بریندار هه یه^{٢٤}.

ده توبیس شیحی لای له سارو و حنکی وه ها هه دبیت له سیمه ی دوو هانی که سیتی هه بووه، به هاگانی بیابانستن له لایه که وه هانی ده ده ن به ره شه هه ممت و مروه ت برون، له لایه کیش ده سه لاتی حکومت به ره و ستم و رورداری ده ت و ده ت ده ده که ویت شیه که بیش حیا واریان له به ی شه ی شه دوو قبییه هه بووه، هه دبیت رینر هه یلی به لای مروه ته وه هه بووه، هه دبیکش مه یلی بۆ سته مکاری زیاتر بووه.

ناکاری شیخه کان:

هه رچوبیک بیت به شیوه که گشهی شیحی لای مه یلی به لای روورس و کوشکشی کردن بوو بو حکومت به ره شه کاری سه ره ریی و رشکاری که له لای پیشینی هه بوو، هه رموشی ده کرد. له به ره ره ماستا و جینی له بیو شیه که ملاو ده بییه وه ته ده ت قسه ی هیمه در، ماستا ووه، له بیوین ملاو ده بییه وه که له لای نه و به (هه سچه) ده ده را له واره ییه وه هه هه خه لیلی ده لی: نه و حۆره قسه کرد به وه ل به ریتیب تیه نه به شیه کان، هه دبیکان هه ره که ریی تیدا ده که، حواره و به یی تیکه ل ده که، به شیوه یه کی ناراسته و خۆ ئامانه که گانیان ده پینکن به ده ت نه گه ر بیان وه ی و سه فی یه که ت به قسه زان و زیره ک و نوکته چی وه سف بکه ن ده لب "که سیکي هه سچاوییه"، نه وان

^{٢٤} عبدالله الفیصل (الثورة العراقية الكبرى) ص ٢٤

مەبەستی راستەقەییە لە قەسەیی خەسەجە دەدۆزێتەوە، ئەگەر کەسێکی شەڕ لەو خۆرە قەسەییە ئەگات، ئەوا بە دەبەنگی وەسف دەکەن.^{۳۵۵}

زۆرێک لە شێخەکان نێکەلی ژیاپی رەوردن و لەرەب سوور، حا رەوا یان بەرەوا بێت خامووی مەڕ لە تەك دیوێ خاوە قامیشییە کە یان دروست دەکەرد، لە وایە هەندیکیان خامووی گەرە یان لە شەڕەکان هەموو هەندیکیان کچی حوایان بوو حۆبەر دەستیشیان دەکەرد، حا حۆبان و کەسوکاریان زاری س یان سا لە وێنەش هەندێک لە ئەحمادی کوکەردەوێ پارەبەکی زۆر لە رێگای سەرەوانەو بەرەو ئەو رینگایە ی بردن.

بو نموووە دەگوتێت شێخ مەدر عەزەوز لە ئار مەنە، خەریکی رەوردن بوو پارەبەکی رەوردنی لەو پێشووە سەرە کەردووە، عەلی نازرگان لەو بارەییووە دەلی هەموو شەوێک ۵۰ لیرە ی زێری لە سەماکەر و لە شەڕەکان خەرج کەردووە.^{۳۵۶} لەووە دەچێ ئەو زەبەردە زەبەردەیی تێد، کراپەت، لەگەڵ ئەوەشدا حاالی بێبە لە هەقیقەت مە لە بەرە ی هەندێک شێخ مەستوووە کە زۆر پەرۆشی سەماکەری قەرەج سوور. ئەمانەت شەوێکیان لەگاتنی سەماکەردن کە رووناکی دەکوژێتەو، ئەو پارە ی کاغەز دەسووتێنێ بۆ ئەوێ رووناکی هەبێت

ئەگەر لەو ماوە ئەو پەتە لە یو شێخەکانی سەر دەمی عوسمانی کەم روویداوە، بەلام سەرەرای کەمبەهە ی ئامازە ی دەرکەوتنی گۆرانکارییە لە سروشتی شێخەکانی لادی ئەو گۆرانکارییەش رەتەر سوو دوا ی داناسی ئەو یاسایی ۱۹۳۲ کە بە یاسای (التسویه) ناسراوە حکومەتی عێراق لەو کاتەووە دەستیکرد بە پێوانەکردن و دیکر کردنی دەویەکان و مەبەوێ شێخە کابیشی تۆمەردە کرد لە مەووە شێخە مەبەوێ حێنیشتی لادی. دیشتی پایتەحی هەبوو، بۆیە دەستیار کرد بە تێکەڵەوور لەگەڵ ئەوەندەکان، بەرەبەرە لە ژیاپی حۆشگۆرە راسی لاسایی ئەوانیان دەکەردەووە ئەمەش بە تێکە لە کتێسی مەهاتوو بەوردی دەچینەووە سەری.

م. ح. (المصدر السابق) ص ۱۱۰
ع. د. یزیدانی (الواقع الحقيقي في الثورة العراقية) ص ۳۲

ناکاری جووتیاری عێراق:

کاتیکی ناکاری شمه‌کسی لانی ده‌گوریت، نه‌وا ده‌بیت نه‌واهی به‌دوای که‌وتووێ کاریه‌گرس پنی و لاسایی بکه‌نه‌وه. نه‌واهی به‌ریده‌پویی به‌که‌ن نه‌گه‌ر بلیم رۆله‌ی هۆره‌کار رۆژنهر له‌ شمه‌کاران شکاریس گۆرا و ناکاری پینشوویان هه‌له‌وه‌شابه‌وه. جووتیه‌ریش که‌وتوووه ژیر فشاریکێ توند که‌ وایلیتکردن ناکاری کوسی بیادسشیبی هه‌راموش بکات. نه‌و فشاره‌ش له‌حه‌ندین لانه‌سه‌وه هات به‌مشیه‌یه‌ی خواره‌وه پوختی ده‌که‌ینه‌وه:

۱- فشاری هه‌رامسه‌رس و نه‌و که‌سه‌یه‌ی سه‌راهیان کۆده‌کرده‌وه. به‌کێک له‌ گرنگترین نه‌و بانه‌شاهی جووتیه‌ری عێراقی له‌ ژیاپی لینی ده‌ترسا، نه‌وه سوو هه‌رامسه‌ران و نه‌و که‌سه‌یه‌ی بیت سه‌رژمیه‌ری ماله‌ته‌که‌ی بکه‌ن و مه‌زنده‌ی به‌روبوومه‌ کشوکلییه‌که‌ی بکه‌ن بو نه‌وه‌ی سه‌ره‌ی له‌سه‌ر دسین بۆیه جووتیه‌ره‌که‌ هه‌ول ده‌دا له‌ ده‌ستیای رابکات یس درۆیان له‌گه‌ل بکات بو نه‌وه‌ی هیندیدی بتوێ باحه‌که نه‌دات. نه‌و سوێندی به‌په‌رووتنیه‌ی شت ده‌حوارد بو نه‌وه‌ی به‌و یاره‌یه‌وه دوه‌ریشی پی بکه‌ن. و راهاتوو له‌هه‌رامسه‌ریان به‌هیر و هه‌که‌چ بیت و گینچه‌ل و سووکایه‌تس قبول بکات. بانه‌ری ده‌ره‌یه‌یه‌ی یا بیه‌و به‌گریت

جووتیه‌ری عێراقی له‌هه‌رامسه‌ر هاوشانی حوی به‌هه‌ره‌که‌یه‌ی به‌فس به‌رر و لوتنه‌ر ده‌ به‌لام هه‌رکه‌ هه‌رامسه‌ریک حکومه‌تی لێ ده‌رکه‌وێت نه‌وا که‌سینتییه‌کی دیکه‌ و ده‌ره‌گریت، چوکه‌ باتووی له‌گه‌ل حکومه‌ت لوتنه‌ر بیت چوکه‌ نووشی توندترین به‌لا ده‌بیت

کێشه‌ی نه‌م جووتیه‌ره‌ نه‌وه‌ ته‌به‌ له‌هه‌رامسه‌ره‌ی حکومه‌ت ناخرسی، به‌لکو له‌پیاوایی شمه‌که‌وره‌که‌یه‌ی ده‌ترسیت هه‌موو نه‌وه‌ له‌ توانای حوی، ژیر دوا‌ی لێ ده‌که‌ن، که‌ونه‌ ده‌بیت سیفه‌تی درۆ و ماستوچییه‌ی و سوێندی به‌درۆی هه‌بیت. یابیش حوی هه‌ژر ده‌ریحات، بۆ نه‌وه‌ی حوی به‌ هه‌ندیکی کاره‌سات لاندت کاره‌سانیش له‌سالی ۱۹۳۵ ده‌به‌سه‌ر نه‌و جووتیه‌ره‌وه‌ ریاتر بوو کاتیکی حکومه‌ت سه‌ره‌ری نیجبه‌ری هه‌ره‌گرده‌، به‌مه‌ش که‌وتنه‌ بیه‌وا فشاریکێ

سروشستی گۆمه‌لگهی عێراقی.

سینگوشه‌یی، هه‌رلایه‌ك له‌ واته‌ پێانی ده‌سا سو هه‌لوه‌شاسه‌وه‌ی ئاكاره‌كانی پېشوو

٢- هشارێکی دیکه هه‌یه‌ له نه‌خه‌می هه‌ژرییه‌کی کوشنده ده‌که‌وتنه سه‌ر جووتیاره‌وه، جووتیاری خۆی زه‌وییه‌کی مولکی سه‌ به‌لکو له پارچه زه‌وییه‌ك کار ده‌کات که شېخ بوی ته‌رح ده‌کات، جا به‌روومی کشتوکالی ده‌بیت سێ نه‌ش، به‌شێب بو شېخ ده‌جی، به‌شی دووه‌م بو حکومه‌ت، به‌شی سه‌یبه‌م ته‌ها نه‌وه‌بار به‌شی جووتیاره‌که‌یه^{٢٢} نه‌مه‌ش به‌شیکێ یور که‌مه، به‌شی بژێوی حوی و حیره‌که‌ی ماکات، بۆیه‌ ماچار ده‌بیت له به‌شه‌کانی حکومه‌ت و شېخ مدیته، ئۆرچاریش نه‌مه‌ی ده‌کرد.

نه‌محۆره دبییه وه‌ل به‌ریتیکێ لی هاتوو له ئاکاری جووتیاره‌وه ریشه‌ی دگروتا بوو، به‌یده‌توانی حوی لی به‌اربریت نه‌مه‌ بو نه‌و پېویست بوو، بۆنه‌وه‌ی حوی و خیزانه‌که‌ی له‌ژبان به‌یتسه‌وه، ئێمه به‌ خه‌یانه‌تی ده‌زانین که‌چی نه‌و به‌پېویستی بژێوی ده‌زانێ.

به‌سه‌رهاتیکێ خوش هه‌یه‌ له‌وباره‌یه‌وه، ده‌گیرسه‌وه که سه‌بدیکێ عه‌مامه به‌سه‌ر له به‌وه‌ی پێعه‌مه‌ر پارچه ره‌وییه‌کی هه‌بوو، داوای له جووتیاران کرد کاری له‌گه‌ل مکه‌ر جووتیاره‌که‌یش وه‌ به‌ریته‌که‌ی حویان، چوون له شېخ دربان ده‌کرد، نه‌وه‌ش درێ و حیانه‌ت له سه‌ید ده‌که‌ن. سه‌ید به‌ حیانه‌ته‌که‌ی نه‌وان ده‌راسی و بزا ده‌کات خودا سه‌رییه‌کی توشدیان بدات و ریکه‌وت روژی دواتر گه‌ورده‌ی نه‌و جووتیاره‌نه‌ مرد، بۆیه هه‌موو جووتیاره‌کان له ره‌وی سه‌ید راده‌که‌ن، چونکه خود به‌ په‌له‌ دوعه‌کاس قسول ده‌کات نه‌وه‌ه‌واله له بێتو هۆزه‌کان بلۆده‌بیته‌وه، دواتر که‌سیک ناویری له ره‌وییه‌که‌ی سه‌ید کار ماکات، بۆیه سه‌ید ماچار ده‌ست واز له‌کشوکان به‌یی و کاریکی دیکه ماکات نه‌و درک به‌وه ده‌کات ده‌توانی له بێتو هۆزه‌کان سینه‌ پیاوینکی پېرۆزه جه‌لک راوای برای لی مکه‌ن و نه‌رری بۆ بکه‌ن، به‌لام ناتوانی خاوه‌نی زه‌وی بێت و له‌گه‌لیان کشتوکال بکات.

^{٢٢} احمد قه‌می (المصدر السابق) ص ١١٠-١١١

سروشستی کۆمهڵگهی عێراقی

دهییت ئهوه مان به سربێت ئهوه خۆره حیا بهتی حووتبیری عێراقی بێی راهاتوووه، مووی له بیا سیشینی دهگمه، به دو ده بهوی رو به رو له ریگای هیر و رالسو و ناری بهتی تالاکات، ئهوه قسول پاکات له ریگای حیا بهت و فیلباریه وه درێ پاکات، چوکه نه مه له تیروایی ئهوه سیفهتی بیده سه لات وره لیه کانه

۲- فشاری سببه میش هه به، جووتبیری عێراقی ده که ویتته ژیر باریه وه، ئه ویش فشاری ریمچی و دوکانه داره کمی گوید و شارده بریکه کانه له و شار و گوید به که سانبک هه به چه و سه ده وهی حووتبیر ده ژیر و سامان کۆ ده که به وه ئه و پاره و که لوبه لی پیویست بهر له وه درێ دروینه ده و بهر به حووتبیره کان، سوویه کی رۆر ده چه به سه ر پاره که، نه مهش به به لکه تۆمار ده که ن حووتبیره که بکی به وه بیه چه به ده مهش و سه ده که ده و سوو سرنیت، ماده مه کی ئه و پیویستییه خێرا که ی دابین ده کات.

حووتبار ئه و سیفه تی له پێشه به نوییه که ی وه رگرتوو، ته بها بهر به ئه مری ده کات و حسینی به یانی پاکات، وه له ئه و به ده ی ده ی " نه مری ئه وه ی ده ستت خه رج بکه، ئه وه ی به یابیت بۆ دینت" بویه حووتبیر هیوا حوازه، له وه رزی دروینه دا هه موو قه رره کانی دانه وه، به وهش دانیابه به حاله تیکد بیت، خودا و وه لیه کانی له مه دا هاوکاری ده که ن.

له په ده ماوه کاسی لادێ عێراقی هاتوو " قه رری به یه " له بهر نه مهش ده بیسی له رۆر حاله تا قه رز له سه ر جووتبیره که که له که ده بیت، جا کانی دانه وه ی قه رز دینت، ئه و دتوانی بیداته وه ئه و کاتهش دچار ده بیت دوو پاره قه رره که ی تۆمار بکابه وه له گه ر زیاد کردی سووه که ی، ئه و قه رر له که سیکی دیکه وه رده گریت بۆ ئه وه ی قه رره کۆنه که ی دانه وه نه مهش له گویده کن به و ته ی " کلاو له سه ر کلاو له سه رده نی" گوزراشتی لی ده گریت^{۲۵۸}.

حووتبار له سه ره تا دا په دانه ته بهر هروشتی که بو په له کاسی بۆ دانه وه ی قه رزه که له که بووه که ی، به لام کاتبک حواوهر قه رر بێزاری ده کات. بهر به هاوکاری جۆر و خوری سه دای ده که ویت، ئه و حووتبیره که به شیک له مگا کاسی،

^{۲۵۸} شاکر مصطفی ملهم (الجهش) ج ۲، ۱۴۲

ئەلەمەكەنى. تەمەگەكەنى، پار ھەرىشكىكى دىكە دەھروشىنى و ھەدىك يان ھەموو قەرزەكانى دەداتتەۋە^{۶۵۱}.

عەبدولجەبار فارىس دەگىرىتتەۋە، مەچاۋەكاسى خۇي بىنبويەتى، جوتيارىك لە گوندى (ئەدىر) سى مېرىشكى قەرر كىردە سۇ ئەۋەى حىۋاردى مىۋابىك ئامادە نىكت خار مەدۋى خار قەررەكەى رىاد دەنىت تا دىۋاچار ماچار دەنىت گايەكەى سۇ دىۋەى قەررى سى مېرىشكەكە بىروشىت^{۶۵۲} لە راستىدا ئەۋە كەسانەى سوويان مە جوتيار دەدا، يەھەمان شىۋە نۆزجار شىخ و سەركارەكانىشيان دەچەۋسانەۋە. خەغەر خەلىلى دەلى مەچۋى خۇي سىكالاىكى بىنبويە، يەكەك لە ماررگەكان لەسەر كارىكى كىردەۋە سۇ ۋە رىگرتتەۋەى قەرر قەررە راستەقىيەكە بىنچ لېرەى رىز مۈۋە ئەلام سەركار سوۋى مە ماررگەكە داۋە تاگەىشتۈنە چىل ۋېنىخ لېرە لەماۋەى ۱۰ سار. كەچى قەررەكە ھەروەت خۇي ماۋەتەرە^{۶۵۳} خارىنگان سەركارىل پىلاۋىك مە قەرر دەكرىت، كە مەچەكەى يەك دىيار مۈۋە، ئەلام دىۋى ماۋەيەك ئاچار دەنىت سۇ دىۋەى قەررەكە (تەغرىك بىرىخ) بدات، كە نىخەكەى پانزە دىيار مۈۋە^{۶۵۴}.

خەغەر خەلىلى دەلى ماررگەكان مە مەشبوۋە شىخى عەشىرەتەكان دەچەۋسىنەۋە و خوشىر سامانىكى مېشومار پىك دەھىس شىخەكان مە خىسنى خويى رادەگىر و مە خەرىيەكاسى خويى رىك دەھەن، ئەۋ قازانچەى كە ماررگان لە شىخى دەكات لە ھەدىك خارە نىۋەى مەھەمە كىشتوكاىيەكە مە ئەگەر زىاتر مەنىت^{۶۵۵} پىۋىكەم دەدەسى، پىشتر لە مەماۋىە دىۋەرە مۈۋە (مەقالى گەپۇك) ئەلام نىستە مۇنە ماررگان و خاۋەس مولىك و سامانىك گالتەى پىناكرىت، ئەمەش بەھۇى ئەۋ جۆرە مامە لە بازىرگانىانەۋە^{۶۵۶}.

رەمگە پىنويست مەۋە نەكات ئىلىر ئەۋە دىيار دە كۆمەلەيە پىۋى لادىنى ئاچار دەكات رىگەى سۇ خىسنى و دىرئۇرەۋە ۋەسىر و دىرۇرگىتەسەر لەۋاەشە

^{۶۵۱} المصدر س. ج. ۱: ۱۱۰.

^{۶۵۲} عەبدولجەبار فارىس (المصدر السابق) ص ۶۱.

^{۶۵۳} ا. س. ج. (المصدر السابق) ص ۶۵.

^{۶۵۴} عەبدولجەبار فارىس (المصدر السابق) ص ۶۱.

^{۶۵۵} ا. س. ج. (المصدر السابق) ص ۶۵.

سروشستی کۆمهڵگهی عێراقی

ناچارنیت بکۆلی له قهرزه که بکت پر به دهستی راکات قسم له گه له هه بێک له و باررگانانه کردوو که مامه له گه له هه و لادینییه کس ده کهس نه و نه هه موویا له سه ر نه وه کوکس. پیاوی به دو رور ده ستپاکتره، بۆیه به (هه قاسی) وه سعی ده کهن نه و نه گه ر قه رر بکات و نه گه رینه وه بیاسان، نه و ده نیت له بریکترین ده رفعت ده گه رینه وه مو دانه رهی قه رره که ی، که چی پیاوی لادی له رور حالت له مه دا پێچه وانه ی به ده.

پالنه ری قازانج:

دکتور مه تی عه قیری ناماژه ی مو نه وه کردوو نه و گیانی به ده سته نیان و ته ماعکاریه ی به پالنه ری قازانج له لایه ن رۆژئاوییه کان هیه. ئیستا له لای نه و هۆزانه ی له عێراق به ره و شارشیه ی ده یو ب رولیک دی ده گێن.

لیره دا ده مه وی که میک بوه ستم، بو نه وه ی سه رخی حویه ر مو سروشتی نه و ملعلانییه ده روونییه راکشتم، که پیاوی لادی له عێرق له نه حامی دوو پالنه ری پێچه وانه وه، به ده سته وه ده نالنی نه و بوو پالنه ره ش یه که میان پالنه ری قازانج و پاره به ده سته یه. له لایه کی دیکه پالنه ری دووهم دیت که پاراستنی به رینه کانی بیاسشیه و پینگه ی کۆمه لایه نییه پیاوی به دو رور که م نه و ملعلانییه ی هیه، چونکه نه و به پابه وایی و هیری شمشیره که ی سه مان و پینگه ی کۆمه لایه تی له یه ک کانه به ده ست ده نی نه و داگیرکاری نه و له ژیا می بیاس له سه ری ره اتوو ده و ده ست به حویه وه ده گریست نواسدن پالنه ویتی و به ده سته نانی غه نیه.

نه و هۆزانه ی به دو، به سه رده می عوسمانیه کاند هاته عێراق، له سه ر داگیرکاری به ده و م بوو. به لام سوانز به ره به ره به نه حامی زیاده وونی ده سه لاتی حکومه ت و نه گه شه کردی شارسنه یه، واریان به و کاره یان ده هیا روریکیش به حه لکی لادیکار به تابه تی دوی جهنگی حیه ی یه که م. مه یلیس به لای پیشه ی شارسنه ی هه بوو. وه ک سوکاسداری. کریکاری، ریا و باررگانی نه وانه ش به تێروانییه هۆزه کانیان پینگه ی کۆمه لایه تیان له ده ست ده دا.

يەكەنك لەو كىنشەي كۆمەلگى لادىي دەدەستىيە دەمالىي ئەو دەپ پىگەي
كۆمەلەتەش پىيوسنى سەسەمە مۇسۇسە دىيەمەن. يەكەنكە لە گىرگىزىن
رەوەكەي پىگەي كۆمەلەسى لە لادىكەن، دەمەت ھەردەم خورل و رايەي تىند
بىت مۇھەر مېوئىل ھەرچەندە مېوئىش رىيە بىت ئەو پىگەي ھاوۇس دىيەمەن
لەلەي ھۆردەكەي رىيەن دەمەت، ئەلەم لەكۆي ئەو پارەيە دەھىيە، تا ئەمىوانەكانى
خەرج نەكە؟ ھەندەپ خەر مەرومى كىشۇكالى مەشى ئەو مەكەت، ھا ھاوۇس
دىيەخار پىن دەمەت دىيەمەنكەي ھەرامۇش نەكەت. پىن رىگەيەكى ماشىيە بۇ
دەدەستىيەسى پارە مەگىتەنەر. ھەردەم مەتەش لە كۆمەلگەي لادىي قىلۇرگەي
قورسە

ئىستە لە لادىكەي غېرق سۇرەتەي پىچەسەي مەكەنمەن ھەپە يەكەيەن
مەتەيە لە پىيوانى ھاوۇس و ھاوۇس رەجەلەت، ئەوئە تووشى كەمەدەمەتەي
ھانۇن بۇپە دىيەمەنكەي ھەرامۇش كۆرۈرە و داپىسەتوۋە، مەش پىگەي
كۆمەلەتەش ئەدەستەو ھەردەكەي سىكە، ئەو كەسەن كە رەجەلەكى مەمەن
ھەپە يان پىشەي نىرراو دەكەن، ئەلەم سامەنلار كۆرگەتەو. دىيەمەن تەبەت
نەھپان ھەپە، لەئەمەن كەم يان رەز پىگەي كۆمەلەتەن ھەپە

ئەمە لەسەردەمى عوسمانىيەكەن دەگەن رەوئەدە. پەندىكى پىشەيان ھەپە
لەلادىكەن مەس دەكەت بۇ رەمەكەي پىيوانى مەم كە ھەول بەت لە رىگەي
سامەنەو خانەدان دەرىكەوئەت. ئەوان دەلەت "وەك دىيەمەنكەي زۇبەدە".
سەرچەوئەي ئەو پەندە ئەوئە بەتلىكى گەرەدە لەلەي ھۆر رەبەد دەمەنەو و
دەوئەمەند دەمەت، نواترەز لەكەرەكەي دەھىتەي و دىيەخانىك دەكەتەو.
خەلگى ھۆرەكەش بۇ پەندە بۇدەرد و سەكەلەيان لەلەي ئەو يەكەلەدەكەو.
تۆرەدەبىر مەلەن كەسەنكە دەتەسەن ئەگەر سەرىپچى مەمەكەي دەكەدە،
ھەلەس مەلەن شىخى ھۆرەكە كەنەت مەمە دەرسى ئەو لەنەو ھۆرەكەي
دەرىدەكەت.^{۳۱}

سروشتنی کۆمه‌لگهی عێراقی

وه‌ك ده‌رده‌كه‌وێت نێسا بمووێی ئه‌و به‌قانه‌ له‌ لاندگانی عێرق روره‌، بینه‌وه‌ی ده‌ریكێن باڵ به‌دیان لی دروست بكرێت. دكتور شكر مسه‌ف سه‌بیم ناس به‌وه‌ ده‌كاته‌ كه‌ رۆژێك هه‌ك به‌ چاباش هه‌مووه‌ سه‌رووت و سامانی حوێان بو به‌رگرده‌وه‌ی پێگهی كۆمه‌لایه‌تی حوێان به‌كارهێندوه‌، ئه‌و بمووێیه‌كه‌ی دیار ده‌هه‌بینه‌وه‌، ئه‌ویش هه‌بووه‌ سه‌هانه‌، ئه‌و پیاوه‌ به‌سه‌ره‌نادا هه‌راشێب ده‌بێت له‌هه‌رمانگه‌یه‌كه‌ی حكومه‌ت له‌چاباش، دو‌ر به‌كێك له‌ به‌رتوه‌سه‌ری ناحیه‌كان وه‌ل پیاویك بو سه‌رنێن وه‌رگرت به‌كارسه‌هه‌بێی له‌هه‌نگی دو‌وه‌می حیهار ده‌بێت مایه‌عی شه‌كه‌ر، به‌مه‌ش ده‌بێت پیاویكی ده‌وله‌مه‌سد و ناسراو دیوه‌جانیك ده‌كانه‌وه‌ ببو‌ما‌فولانی سه‌ی نه‌سه‌د له‌لای ئه‌و كۆده‌سه‌وه‌ و قه‌وه‌ی ئه‌و ده‌خوبه‌وه‌ ته‌بابه‌ت ئه‌و پیاوه‌ هاوكاری به‌درسی عه‌شیره‌كه‌ی ده‌كاته‌ و دواجاریش ئاویانگێنکی چاکی به‌ده‌ست هه‌تاوه‌^{٢٦٥}.

ئه‌و پیاوه‌ ئاویبو‌هه‌تی به‌سامانه‌كه‌ی پێگه‌یه‌كه‌ی كۆمه‌لایه‌تی به‌ر به‌ده‌ست به‌ینی، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی هه‌ولێ دو‌ه له‌گه‌ل به‌رمه‌كه‌ی هورگه‌ریی رێوت، ئه‌و هاوكاری سه‌داران ده‌كاته‌، حورده‌ به‌هه‌ك ده‌دات لێره‌وه‌ پرسیارێك رۆسه‌روومان ده‌بێتوه‌، ئیا نه‌مه‌ له‌توبی هه‌موو ئه‌وكه‌سانه‌ هه‌یه‌ كه‌ ده‌وله‌مه‌سد و پێشتر خاوه‌ن پێگه‌ی تزم بوون؟

وه‌ك ده‌رده‌كه‌وێت كاتێك پانه‌ری قه‌ریح به‌سه‌ر پیاوی لادێنی رل ده‌بێت، واده‌كاته‌ له‌ زۆریه‌ی خاله‌نه‌كان به‌رمه‌كاسی هه‌ژمه‌راموش بكاته‌، قه‌چووت سه‌ت، هه‌له‌یه‌ی كۆكرده‌وه‌ی سامان بكاته‌، ته‌بابه‌ت تاكێتی حوی به‌سه‌ری ران ده‌بێت، و ده‌كاته‌ ریا نه‌دات، ساحتی بكاته‌، هه‌ژبه‌رستیكی دله‌رق بێت. شاكه‌ر مسه‌ف سه‌لیم چه‌ند بمووێی واقعی ده‌هه‌بینه‌وه‌ به‌باره‌ی پیاوی خاوه‌دن له‌چاباش، ئه‌وایه‌ی به‌یوكه‌سداری و كاری باره‌گاسی هه‌ریك، دیوه‌جیان و سه‌رینی هورپان قه‌رمۆشكرده‌وه‌، به‌شێوه‌یه‌ك له‌ كاره‌كسیان له‌گه‌ل رێوت و ده‌جیان و كۆیله‌كان به‌سه‌ر به‌اره‌یه‌كه‌ی كه‌م ده‌مه‌فانی ده‌كان. ئه‌مه‌ش پێشینی ئه‌و بو‌چووێی هه‌ك

^{٢٦٥} شاكه‌ر مصطفى ملیم (المصدر السابق) ج ٢، ١٦٠.

سروشتی گۆمه‌لگه‌ی عیراقی

دهکات که پییاوییه که سانه‌ت له‌گه‌ن ژیا‌سی هۆرگه‌رای‌سی مگو‌خیت، نه‌وان دوو دژی
یه‌کت‌رن به‌یه‌که‌وه گۆنا‌کرتنه‌وه.^{۲۶۶}

داریل هورد موموسی نه‌می له ب‌حیریا تبییسی کردووه، ده‌لی نه‌و
کار‌یگه‌ریه‌ی له نه‌م‌حامی ش‌یو‌ری ش‌ر‌س‌ت‌ن‌یه‌تی بو‌ی په‌یدا ده‌ب‌یت، له‌رور‌حاله‌ت‌دا
ده‌ب‌ینه‌ هوی د‌ه‌ر‌که‌وسی تا‌ک‌ن‌نی (س‌ر‌عه‌ ل‌ه‌ر‌د‌یه) نه‌مه‌ش به‌ک‌ن‌گ‌یری گۆمه‌ل‌گای
کۆر هه‌ل‌ده‌وه‌ش‌ن‌ب‌س‌نه‌وه و به‌یه‌که‌وت‌ن له‌ه‌وان به‌ر‌وه‌س‌دی تا‌که‌کار دروست
ده‌کات.^{۲۶۷}

پینگه‌ی ژنی لادینی

ژن به‌پیتی به‌های بی‌اس‌ش‌یی پینگه‌ی له‌ پیاو ن‌ز‌م‌تره، نه‌و نا‌ت‌وان‌ی وه‌ک پیاو
دا‌گ‌یر‌کار‌ی و‌ک‌وش‌تر نه‌م‌د ده‌ب، بویه نه‌و حوی به‌رحار ده‌کات بۆ کومه‌ل‌ک‌کار
که‌ پیاو حوی له‌ قه‌ره‌یان مادات، وه‌ک به‌ری‌وه‌برد‌نی مال وه‌ل‌د‌اس‌ی ح‌ی‌وه‌ت،
دروومان و چه‌ند‌ین کار‌ی د‌یک‌ه هه‌ر‌چه‌ده‌ پیاوی به‌دو به‌م‌روه‌ت و س‌و‌ار‌چ‌کی
ماس‌روه، هه‌لام به‌حراپ مامه‌له‌ له‌گه‌ل ش‌ا‌ه‌ره‌ت ماک‌ت، رۆ‌رح‌ار ر‌ی‌ری ده‌گ‌ر‌یت، ل‌ن‌ی
مادات، له‌ زه‌وح که‌مه‌تر‌ح‌م ده‌ب، به‌ل‌کو ره‌رامه‌ندی به‌ده‌ست ده‌ه‌ب‌نی ده‌ست
به‌سه‌ر ماره‌یی ژنه‌کی نا‌گ‌ر‌یت ش‌ا‌ه‌ره‌تی به‌دو ن‌ر‌ده‌ له‌ داو‌ک‌رد‌نی ته‌لاق
نه‌گه‌ره‌ات‌وو پیاوه‌که‌ی ح‌ی‌ی ره‌رامه‌ندی نه‌و به‌بوو عه‌د‌ول‌حه‌دار ر‌ا‌وی ده‌لی (ته‌لاق
به‌دو دوو گ‌ری‌به‌ به‌کیان به‌ده‌ستی پیاوه و نه‌و‌ی‌تر‌ین به‌ده‌ست ژنه)^{۲۶۸}

ژنی به‌دو کاتب له‌گه‌ن هۆزه‌که‌ی به‌ره‌و ع‌ی‌راق هات‌ن، نه‌وا پ‌ر‌ی‌ز‌گ‌اری له‌ پینگه
وتابه‌نه‌مد‌یه‌ک‌اس‌ی ح‌وی ده‌ک‌ر‌ه، ماره‌کی هۆره‌که‌ی هه‌ر له‌ ق‌ز‌اع‌ی ک‌و‌چ‌ک‌ر‌ن و
به‌دو موده‌نه‌وه. هه‌ر‌که هور ده‌ستی کرد به‌ پ‌ی‌شه‌ی ک‌ش‌ت‌وک‌الی نه‌و پینگه‌ی ژنان
گۆ‌را. پینگه‌ی کۆمه‌ل‌ایه‌تب‌شی رور دابه‌ری و هه‌موو نه‌و ئ‌ی‌م‌ت‌یار‌انه‌شی له‌ده‌ست ده‌ب
که‌ ب‌ی‌ش‌تر هه‌موو هه‌ر‌چه‌ده‌ش هۆره‌که به‌ره‌و ش‌ا‌ر‌ی‌ش‌نی ده‌رو‌ی‌ش‌ت و پ‌ی‌شه‌ی
گام‌ی‌شه‌وسی و ک‌ش‌ت‌وک‌اس‌ی سه‌وره و مه‌فالی ده‌کرد، نه‌وا پینگه‌ی ژن ر‌ی‌ات‌ر
داده‌ری

المصدر السابق ج ۲، ص ۱۱۰، ۱۱۱

المصدر السابق، ج ۲، ص ۲۶۹

عبدالجبار الراوي (البیضة) ص ۲۶۸

هه‌رحال ده‌تواپس ملن‌س ژێ له‌ رووبه‌ی لادیکاسی عێراقدا ، به‌تایبه‌ نیش له‌ هۆبه‌کان ده‌ک ئاژهن وکوبه‌ی لێهاتوو ده‌. له‌رووی ئابوورییه‌وه‌ ده‌چه‌وسینه‌وه‌، به‌ناوی ره‌واحه‌وه‌ کرێن وه‌روشستی پێده‌کریه‌ سه‌یحه‌ شیع داود ده‌لی نه‌و تیروانیه‌ ئابوورییه‌ی که‌ پیاو له‌ لادی سو ژانی هه‌یه‌، وایکردوو ده‌رورحار ریه‌تر له‌ نه‌و دی حۆی مادیو میت نه‌و به‌رده‌وام کار ده‌کات له‌ مادیو حیکمی سه‌خته‌دا که‌ ژۆرحار پیاوان به‌رگه‌ی ساگر. پیاو سه‌حترس کاروبار ده‌داته‌ ناوه‌تان، به‌شینه‌یه‌ل هه‌رده‌م له‌چه‌مه‌وه‌یه‌، بزازی کیلگه‌ ده‌کات، ره‌وی نه‌خت ده‌کات و به‌ره‌م کۆده‌کاته‌وه‌، گوێم له‌ پیاویک بوو، گومانم له‌ ته‌سه‌کانی نییه‌، نه‌و پیاوه‌ رووبه‌ی ژانی له‌ لادیکاسی عێرق به‌سه‌ربردوو ده‌. نه‌و پیاوه‌ ده‌یگوت حاریک ژبکی حویتیاری بیه‌یه‌وه‌، له‌گه‌ل که‌ریکه‌دا گاسی رکیشاوه‌ و له‌ره‌وبیه‌کی ره‌ه‌دا که‌ که‌ره‌که‌ به‌نه‌یا به‌یناوه‌ راسکیشی، که‌چی پیاوه‌که‌ی ده‌سکی گاسنه‌که‌ی گرتوو و لێی خوێڕه‌^{٢٢١}.

پیاو به‌وه‌نده‌ وار ناھینی، به‌لکو به‌شینه‌یه‌کی دیکه‌ ناوه‌ت ده‌چه‌وسینه‌وه‌، کێنیک ره‌ه‌سه‌ی به‌ره‌کانی ده‌کات و به‌ره‌مه‌ شیری و کشتوکاتنه‌کانی به‌وی به‌ژنه‌که‌ی ده‌ه‌روشیت، حوشی ت دره‌مگی رۆژ چاره‌ریی گه‌ر به‌وه‌ی ده‌کات سو نه‌وه‌ی پاره‌ یان نه‌و شتانه‌ به‌هێسته‌وه‌ که‌ رابهربردوو له‌واشه‌ لێی بدات نه‌گه‌ر پێشبینی شتیکی لێکردبیت و نه‌و نه‌جامی نه‌داییت

نه‌مه‌ به‌شینه‌یه‌کی تابه‌ت، رور به‌روونی له‌ لای مه‌عاده‌وه‌ به‌دیده‌کریه‌ت، نه‌وان له‌ ده‌ورو به‌ری هه‌سنگ شار ده‌ژین، ژۆربه‌ی رۆژه‌کانیان له‌ قاوه‌خانه‌ به‌سه‌رده‌نه‌ن، یان له‌ بوژی حه‌مه‌ت نه‌ماده‌ ده‌بیت و گوێی له‌ وێه‌کان ده‌گریه‌ت، که‌چی ژبه‌کانیان ره‌حه‌ت ده‌کیش له‌ سه‌پنده‌وه‌ کارده‌که‌ن و داهاکی مانی سو کۆده‌که‌نه‌وه‌. سامانی پیاو له‌ لای مه‌عدان به‌ژماری ژێ و گامیشه‌کانی پێوانه‌ ده‌کریه‌ت، گامیش ماست و قه‌یماعی ده‌بیت، ژنه‌که‌ش له‌ بازار ده‌یه‌روش

سروشستی کۆمه‌لگهی عێراقی

ده‌نویس هه‌مان نه‌و قسه‌یه‌ی سه‌ره‌وه له‌ به‌ره‌ی لادییه‌کانیش بکه‌ین، نه‌واسه‌ی کشتوکالی سه‌وره‌ ده‌که‌ن، بیاو بایه‌وی خۆی له‌ به‌ره‌یه‌کان سه‌وره‌ به‌روشی، چونکه‌ هه‌ر ناگه‌ت سیف به‌قار، بۆبه‌ له‌حیاتی حوی ژبه‌که‌ی ره‌وه‌یه‌ ده‌کات

بارودوخی هاوسه‌رگه‌ری:

مو نه‌وه‌ی سراس بری چه‌وسانه‌وه‌ی ژ به‌ لادیکانی عسراق چه‌نده‌، ده‌بیت تاوتوبی نه‌و به‌روحه‌ بکه‌ین که‌ هاوسه‌رگه‌ری تبه‌، ده‌گه‌رت نه‌وه‌ تبه‌یا به‌رو له‌تد، ره‌واحه‌، به‌لام له‌سنبه‌د جانی بیه‌ له‌مابای به‌روشتی وشت گۆریه‌وه‌، بار شتیکی هاوشیبه‌وه‌ی نه‌واسه‌ به‌خو ره‌وه‌ به‌گورنی به‌س له‌ به‌رو دوخی هاوسه‌رگه‌ری ده‌که‌ین له‌ لادیکانی عێراقدا:

یه‌که‌م مە‌می یه‌که‌م ره‌وه‌وی ژمی لادیی مو شهورکه‌یه‌تی، نه‌و سی به‌ره‌یی یان به‌ماره‌یه‌کی ره‌مزی ده‌بجواری نه‌گه‌ر که‌ سسکی بیگانه‌ به‌وه‌ی ره‌واخی به‌گه‌ل مگات نه‌وه‌ ده‌بیت نامۆره‌که‌ی به‌ بێک پاره‌ رری بکات، وه‌ک نه‌وه‌ی قه‌ره‌به‌وی زیاده‌که‌ی بگاته‌وه‌،

دووه‌م سوکی هه‌زار بپی دشتێد که‌چه‌که‌ی مدیته‌ که‌ سسکی بیگانه‌، مو نه‌وه‌ی سوور له‌ پاره‌که‌ وه‌ر بگه‌رت وه‌ک به‌ریتیک سوکه‌که‌ ده‌سنت به‌سه‌ر دوو به‌سینی یان ته‌وای ماره‌بیه‌که‌ ده‌گه‌رت ته‌باعت مامه‌ه‌ش به‌ سه‌ر به‌ادی ماره‌یی به‌کات، دواتر که‌چی حوی به‌و که‌سه‌ ده‌دات که‌ پاره‌یه‌کی روژنه‌ری پیده‌دات وه‌ هه‌ستیش ده‌کات به‌شووونی که‌چه‌که‌ی به‌سکی مادی به‌کات، چونکه‌ پێشتر مو سوکی کاری کردووه‌، له‌مه‌شه‌دا سوکی به‌ماره‌یه‌که‌ ده‌وه‌ی قه‌ره‌به‌وی به‌شیک یان نه‌وای زیاده‌که‌ی بکاته‌وه‌ وه‌ک ده‌گوتریت هه‌بید له‌ سوک به‌ نه‌بازی به‌شووادی که‌چه‌کانیان ده‌وله‌مه‌ند بوون،

سینیه‌م روژخاریش ره‌واج له‌سه‌ر به‌مابای شت گۆریه‌وه‌یه‌کی رشکواوه‌ ده‌بیت، نه‌مه‌ش له‌لای نه‌و به‌ ژ به‌ژمی (به‌ عه‌ره‌بیه‌که‌ی گه‌سه‌ بگه‌سه‌) ده‌باسریت دوو بیاو رێک ده‌که‌و به‌شکی به‌کتر ماره‌ بکه‌ن سی ماره‌یی هه‌بید به‌سه‌ره‌ات هه‌بیه‌ له‌ ماره‌ی نه‌و بیاو به‌ ده‌گه‌رسته‌وه‌ که‌ که‌چی حوایی هه‌به‌، بۆبه‌ که‌چه‌که‌ی حوی به‌شوویدا ده‌دات له‌به‌رامبه‌ر که‌چی بچووک بۆ خۆی.

سروشستی گوهرنگهی عراقی

چوهرهه ژنی لایبی همدیک حار وده شیک له قهره مووکرده وه ددیت له سولحه کومه لایته کار، یار نو چا کردی کیشه ی دمووس دوو هوزی نژ به یه ککر ریک دهکون، نو سولحکون به پیشکه شکردی چه د ژنیک یار چه د نازهلید، بریک پاره. نه عیش سو قهره مووکرده وه یه شیک له رینه گیاهی و مدیسه کاسی هوزنکیس مه عروف، ره سامی ده گریته وه له شاروچکه ی عولی عری له سالی ۱۹۲۸ کیشه به کی عه شایه ری بییوه، بوخته که ی نه وه به پناویک ده سندرژنی کردوه سه ر ژنیک و سوار له حوی ماره کردوه، مویه داوی لیکرود خوشکه که ی قوی وه ماره یی بدات. ۳۷.

پنج نه ماوکه ی کچی زړی مه به و کوری سه هاوکاری نکاب. مه دواي کورپکي
هه ژار ده گړت مو نه دوی ره وځ له گال به کښل له کچه کاسی نکاب، می ماره یی. مه و
مه رخی کوره که له گال دلی سوکی کچه که مړت نه مه له لاسی کاسی غیراق به
(نعمدی) سوږه مړت نه گړ نه و که به وېستې له گړ هاوسه ره که ی به مالی سوکی
جیا بیتوره، نه واد د بیت نه و ماره یی به دات که پښتې له سه ری ریکه وتوړن،
نه گړیش ژبه که ی به لاق د، نه واد هیڅ شتېل دات

شەشەم ھەدیک خارو، بوودەرب، بوکت یەکیک نە کچەکی ھەر لە مەدائیەو
دەکات ھەر مو یەکیک لەسەیدەکان لە پەچەلەکی پیچەمەر، یان مو ھەرگە یەل لە
ھەرگە پەرورەکان، کەنێد کچە کە گەرە دەبێت، نەو بوکە کە کچەکی
بیشکەشی سەیدە کە دەکات، یان بیشکەشی مەجبوری ھەرگە کە دەکات، نەو
کە سەش دەبوسی لەو مافەتی حوی خوش مێت نە مەرامەر بونک پارە وەرگیرێت
کە لە سەری رێکە دەون.

چەونەم هەندیک خاریش شر دەکرنتە دیاری و پیشکەشده کەریت، وهه ئازدەلیک بیان وهه کەهرشتیکی بکه. که بهای ئانوری ههست دکتۆر حوس فەیسس ناس لهوه دهکات حاریکیسان چیه لای هۆزکی مه عذر، بو چاره سه یکردی به حوشه کیسان، شبعی هۆزه که حوشی دهوی و دیوی لنده کات له لای هۆزه که

معروف الرصافي (آراء الرصافي) ص ١٣
شاکر جواد ملهم (المصدر السابق) ج ١، ص ١٠٨، ١٠٩

بمبێتهوه بۆ نهوهی چاره‌سه‌ری به‌خۆشه‌کابیار م‌کات. شیخ ده‌لی" بۆ نهوهی وات لیس‌کەم له‌لای ئێمه‌ بمبێته‌وه نه‌وا کچه‌برگهی خۆم‌ت بۆ ده‌کەم به‌ سووک، چو‌یکه‌ هاتنی دکتور‌ییکی شار‌ه‌ری وه‌ک نو‌مو نه‌و دو‌چه‌یه‌ رو‌ر ده‌گه‌مه^{٢٧١} هه‌شته‌م نه‌گه‌ر بیاویک ژم‌یکی حواس‌ت و م‌اره‌بیه‌ک‌هی نا، دواتر بوی ده‌ری‌که‌وت که‌ موکو‌رییه‌کی حه‌سته‌یی پا‌ن به‌رووسی هه‌به‌، نه‌وا ده‌توانی ب‌نگریته‌وه بۆ لای که‌سو‌کاری و داوای م‌اره‌سه‌که‌ بکاته‌وه نه‌گه‌ریش زه‌فره‌ته‌که‌ ک‌نێشه‌ی ره‌وشتی هه‌بوو، گومان له‌ره‌ه‌ساری ک‌را، نه‌وا بیاوه‌که‌ ده‌توانی می‌کو‌ژی‌ت، له‌مه‌شدا که‌سو‌کاری ژمه‌که‌ هاو‌کاری ده‌ک‌ر له‌ پاک‌کردنه‌وه‌ی شه‌ره‌ف پا‌ن نه‌وه‌ی به‌ (غسل العار) ده‌ناس‌وت.

بۆیه‌م نه‌گه‌ر ژم‌یکی لادیی شووی کرد و ماوه‌یه‌کی رو‌ر م‌یرده‌ک‌هی د‌ی‌ار به‌بوو، نه‌وا به‌خێوه‌که‌ره‌ک‌هی هه‌ول ده‌دات به‌شووی بداته‌وه نه‌مه‌ش وه‌ل ته‌ماع‌کاری بۆ م‌اره‌بیه‌ک‌هی سه‌ب‌حه‌ شیخ د‌و‌د باس له‌وه‌ ده‌ک‌ت له‌ماوه‌ی کارکردنی له‌ دادگا، رۆژیک ک‌چ‌یکی لادیی ب‌سیوه‌ ته‌مه‌یی له‌چوارد‌ه‌ سا‌ن ت‌یبه‌ری به‌کرد‌ووه، له‌به‌رده‌م دادگا وه‌ست‌وه به‌تۆمه‌تی نه‌وه‌ی بۆ نه‌لاق‌د‌ر س‌ی حار شووی کرد‌ووه، چون‌که‌ دای‌کی جار له‌داوای جار بۆ م‌اره‌یی به‌شووی داوه^{٢٧٢}.

مه‌عروف ره‌سه‌می ده‌گیریه‌وه. له‌سا‌لی ١٩٣٢ له‌ عماره‌ ژم‌یکی لادیی ب‌سیوه له‌گه‌ل م‌را وم‌یرده‌ک‌هی هات‌وته لای موته‌سه‌ره‌ف، م‌یرده‌ک‌هی س‌ک‌لای نه‌وه‌ی هه‌بووه. کاتیک له‌ م‌ه‌س‌را بووه، تا گه‌راوه‌ته‌وه م‌رای ژمه‌که‌، هاوسه‌ره‌ک‌هی به‌شووی داوه‌ته‌وه بۆ وه‌رگرتنی م‌اره‌یی^{٢٧٣}.

چه‌د مانگ‌یک له‌مه‌وه‌ر رو‌وداو‌یک له‌ ده‌وری‌ه‌ری که‌ره‌لا روویدا، ح‌ینگا سه‌ره‌به‌، بیاوینکی لادیی خوش‌کیکی حواس‌ی هه‌بووه، له‌ریگای به‌شوودنه‌وه به‌ کاری ه‌ی‌ماوه، چه‌د ح‌اریک به‌شووی داوه، بۆ چه‌دین ب‌یاو، س‌ی نه‌وه‌ی نه‌لاق س‌دریت، هه‌ر ح‌اریک‌یش م‌اره‌یی وه‌رگرت‌ووه. دواتر ناشک‌را به‌یست وده‌ستگیر ده‌کر‌یت و د‌دگایی ده‌کر‌یت، نه‌و باب‌ته له‌ ته‌ه‌ری‌قه‌نه‌ک‌اسی به‌ع‌دا په‌خش ک‌را

^{٢٧١} ح‌ور د‌یس (القم‌ أم‌کن‌ی العرب) ص ١٥٠
^{٢٧٢} ص‌یحه‌ الش‌یخ داود (الم‌صد‌ر الس‌بق) ص ٢٣٢
^{٢٧٣} مه‌عروف الر‌ه‌ص‌لی (الم‌صد‌ر الس‌بق) ص ١٤

پاککردنه‌وه‌ی شه‌رف:

له‌ لادیکسی عێراق سه‌ربسکی رور ساوه‌یه‌. شه‌ویش کوشتنی ئاوه‌نه‌ کاتیک گومان له‌ ره‌فتاری ده‌کریت شه‌مه‌ش به‌ (غسل العار) ماوه‌دریت شه‌و دیاردیه‌ له‌ زۆری ولاتی عه‌ره‌ی هه‌یه‌، مه‌لام من سه‌وی شه‌وه‌م هه‌یه‌، له‌ لادیکسی عێراق رۆژێر ماله‌ و له‌ هه‌موو ماوچه‌کاسی دیکه‌ی عه‌ره‌ی تومدره‌، هۆکاره‌که‌ش به‌ بڕوای من ئۆ دیاردی (به‌گویماسی کومه‌لایه‌تی) ده‌گه‌ڕینه‌وه‌

(نه‌گونجانی کۆمه‌لایه‌تی) راره‌وه‌یه‌که‌ کاتیک په‌نای یۆ ده‌بهم، که‌ ده‌مه‌وی شه‌و دژبه‌به‌کتر و به‌رکه‌وتنه‌ رووڕ بکه‌مه‌وه‌ که‌ له‌ لادیکسی عێراق به‌ بیوان سه‌ه‌ی بیادسیشی و ئارودوخی سوپی هوره‌کان رووده‌دات شه‌مه‌ش مانه‌تیکه‌ له‌ به‌شی راسروو باسماں کرد، به‌لام ریاثر له‌ مانه‌تی پاککردنه‌وه‌ی شه‌ره‌ف تینیسی ده‌کریت.

وا له‌ به‌دوه‌کان راسروه‌، به‌ دیزره‌مه‌وه‌ له‌وه‌ ره‌هانه‌وه‌ ژێر بکوژێر کاتیک گومان له‌ ره‌فتاری ده‌که‌. به‌و ئاره‌یه‌وه‌ دکتور هه‌زل جه‌ماوی ده‌ی نه‌گه‌ر کچیک شه‌وی سه‌کرده‌یت و دووگیان بیت، شه‌وا که‌ساسی بربکی ده‌به‌سه‌ دووری ره‌شه‌له‌کان، ده‌کوژێر و ده‌بیژێر، یه‌نه‌وه‌ی که‌سیب پرسیار له‌ هۆکاره‌که‌ی بکات نه‌گه‌ر یه‌کێک به‌ سه‌و سه‌ه‌وه‌ بول به‌باردی ره‌هه‌ماری ژینب بکات، شه‌و دواوی مه‌لگه‌ی ئی ده‌کریت، نه‌گه‌ر به‌لگه‌ی هه‌موو، ژنه‌که‌ ده‌کوژدیت، شه‌گیان به‌دوه‌که‌ سواده‌دریت چوکه‌ هه‌وێ به‌دکردی شه‌ره‌می ژنه‌که‌ی دوه‌^١

لینه‌دا پیویسته‌ بگویمت رور ده‌گه‌ر ژێر سه‌ ساد شه‌ره‌ به‌ره‌هه‌فتاری ده‌کوژدیت ئارودوخی ریه‌ به‌ بید هۆکاری ژێر ده‌ست بوئه‌وه‌ی پارێزگاری به‌ پاکیره‌یی و ئاسرووی حوی بکات بیاوی به‌و له‌روره‌ی کات داوێن پاکه‌، ده‌گه‌ر به‌بیت هه‌ور دات سه‌وی بید و ته‌خروشی بی بکات له‌لایه‌کی دیکه‌وه‌ ژێر له‌گه‌ر کوری هوره‌که‌ی ده‌ژین و رور که‌م بیکه‌ی که‌ساسی بیکه‌ ده‌بیت، نه‌گه‌ر سروه‌وح بچاری کو به‌ره‌و شه‌وسکی دیکه‌ بروت، شه‌و بو هه‌ر کوی بچی که‌سیکی له‌گه‌ر ده‌بیت پارێزگاری ئی بکات.

ده‌رام نه‌و چیرۆکه‌ی حالی بیه‌ له‌ زنده‌رویی، له‌وه‌شه‌ له‌سه‌ره‌نه‌وه‌ هه‌له‌ستریت، له‌لام به‌ هه‌رحال هه‌بیه‌کی کۆمه‌لایه‌نی هه‌یه، نه‌ماژه‌یه‌ی مۆ به‌له‌کردنی پساوی لایه‌نی به‌کوشتنی ژ، ته‌به‌ به‌ هه‌روشه‌یه‌کی ساده‌ پیاو نه‌ماژه‌یه‌ل بو به‌ده‌ره‌هتاری ژ. هه‌لکی لایه‌نی به‌ریشتی پاککردنه‌وه‌ی شه‌ره‌هیا له‌ بیاپانه‌وه‌ بوها ته‌وه‌، نه‌مه‌ش به‌ریشتیکه‌ مۆ بیاپان گوهاوه‌، له‌لام مۆ ژانی لایه‌نی ناگوشتنت، ژانی لایه‌نی موبه‌ته‌ قوربانی نه‌م "هه‌گوهاوه‌ کۆمه‌لایه‌یه‌"

نه‌خۆشییه‌کان له‌لایه‌دا:

گرنگترین هیاواریه‌ ده‌اره‌که‌ی بیاو کۆمه‌لگای سه‌و له‌ بیاپان وکۆمه‌لگای لایه‌نی به‌ عێراقدا، که‌می به‌خۆشییه‌ له‌ یه‌که‌میان وروموبیه‌نی له‌ دووه‌میان، نه‌م هیاواریه‌ش گرنگیه‌یه‌کی زوری هه‌یه‌ له‌رووی سه‌رووسی وکۆمه‌لایه‌تیه‌وه‌ به‌خۆشییه‌کان له‌ بیاپان زور که‌م، نه‌مه‌ سه‌ره‌ری نه‌وه‌ی مه‌وه‌کان ماله‌ج به‌ پاکێ هه‌سته‌ و بۆشه‌ب و ماله‌وه‌یان سادو^{٢٧} هۆکاره‌که‌ش نه‌وه‌یه‌ نه‌وان له‌ ره‌شمالی گوێزراوه‌ ده‌ژن. مه‌وه‌یه‌کی زۆر له‌ شویبیک نامینه‌وه‌ نه‌و له‌می به‌سه‌ری سه‌روو خۆر و هه‌میشه‌ پاکێ ده‌که‌نه‌وه‌، بویه‌ ره‌حه‌ته‌ مکه‌روو له‌و ده‌ووبه‌ره‌ که‌شه‌ نکات، ده‌که‌نه‌شه‌ په‌تا و به‌خۆشی گوێزراوه‌ به‌ بیاپان ماله‌بینه‌وه‌.

ده‌کریت بگوێزیه‌ شووش ویا به‌خدا له‌خووسی، به‌و هۆگری به‌بووه‌ وته‌ده‌ته‌ ماله‌شی ماریت نه‌و به‌بهر ده‌گه‌مه‌، نه‌وان به‌بوسته‌تیه‌ به‌ناو بیه‌ ته‌به‌ مۆ خورده‌وه‌ی خوێس و تازده‌که‌شیان به‌یت به‌که‌ره‌شیان ناو بو شووش و پاککردنه‌وه‌، نه‌وا به‌لای نه‌وه‌وه‌ سه‌ره‌ و بکولی لی ده‌که‌ن حاریک بیه‌ونکی شاربه‌شی له‌ مه‌حه‌بیه‌ی به‌بیه‌ب به‌سه‌ له‌وه‌ ده‌کات سالی حاریک بیا دووچار خوی ده‌شوت، به‌ده‌که‌ن به‌سه‌رنامه‌وه‌ ده‌یه‌ن مۆ مۆ مروی^{٢٨}

نه‌و زوری کات پی حاوس نه‌و حله‌مان بشو و ده‌پوشنه‌ ته‌ ده‌ری هه‌روه‌ه‌ فب وهاج و ده‌ستال دو به‌خوارن باشو، به‌یکو ده‌سته‌یه‌ به‌ریش وپه‌رده‌ی ره‌شماله‌که‌ به‌سه‌ره‌وه‌ بکورو خور به‌بیه‌ب به‌سه‌ له‌وه‌ ده‌کات بیاو بکی

شاربىشېن سەردىسى سەدۈنكى كىردۈۋە، ھەندىك ماستىيان لە خامىكى بىرسىگىدار پىندۈۋە، سالىك دواتر ھەمان پىياۋ سەردىسى نەۋەكە دەكەت، نەۋەجارە لە خامىكى بىس ماستى پىندەدەن. شاربىشېكە پىرسىيار نەۋەكارەكەي دەكەت، نەۋەكە ۋەلامى دەدەنەۋە" سەلى، نەۋەاخەۋە سەگەكەمان سەۋەۋە، سەگەكە دەۋەكەمان بەزەمان دەلىستەۋە ۋەپاكى دەگىرنەۋە"^{۲۷۸۱}.

نەۋەكەكان ئاۋدەست نەكارەھتەن، نەلەي نەۋەۋە قىزەۋەدە، نەۋەل نەجۈلەۋامى پىسايى دەكەن. لىرەشەۋە لەرمەس غەرمەس پىشش نەۋەۋەسەب دەگەن، نەۋەلە (ۋەتە جۈلەۋامى) ھەگە نەۋەش نەۋەل نەۋەسەپنى رىكەۋت نەۋەل چىلمىر دەرىس. دەگۈرتىت خارىك كۆمەلەك سەدۈ پىياۋىكى شاربىس بىس نەۋەسەۋەكەي چىمى دەسپى نەۋەل ۋە تىگەيشتەن نەۋە پىياۋە چىلمەكەي لە دەسپەكەي ھەلدەگىرت ۋەك دەرمەن بۇ ھەندىك نەخۇشى بەكاردەھىي.

نەۋەل پاشماۋەي خوراكەكەيان نەدەست مۇ ئورۇمى دەدەن، بابەج نەۋە دەدەن ۋەكەلەكى شار لە شوبىكى ئابىتە قىزى دەدەن نەسەرھانىك ھەيە نەۋە مارەيەۋە دەلىن شىنچىكى سەدۈ سەرەۋەي لەۋ خەخەدە ۋەردەگىرت، كە بەۋەچەكەي نەۋە تىپەپدەۋەن نەۋەكەكان حىيا دەگىردەۋە ۋەلىيان خۇش دەۋەۋە ۋە رىكەكەۋىت پىياۋىكى شار سەۋەۋەچەبە تىدەپەپى، سەلام شىۋەۋەرى سەدۋە نەچاكى دەرمەس، بۈيە بۈيەۋەي سەرەۋە بەدات. ۋەخۇي دەردەحات نەۋە شىخ گۈمەنى لىدەكەت ۋە دەپەۋە تەقى مكنەۋە، بۈيە خورماي پىشكەش دەكەت، كاتىك پىۋەكە خورماكە دەخوت ئاۋكەكەي لە بىرە خۇي دەدەيت، سەۋەۋە ۋەك بەۋەكەكان بۇ ئورۇم قىزى بەدات. شىخ نەۋە دەپىنى، يەكسەر داۋاي سەرەۋەكەي دەكەت.

مەسەستە لە ماسكردىسى نەۋە نەرىتەۋەي سەدۋە نەۋەيە، نە نەۋەمىكى كۆمەلەيەنى كىرەك بىگەم كە بىزىيە لەۋەي نەۋەكەكان نەۋە نەرىتەۋە لەگەل خويان دەگۈزەۋە كاتىك بۇ غىراق دىر ۋە پىشەي كىشتوكال دەكەن. نەۋە نەرىتەۋە ۋەك پىشش ماسەن كىرە، لە بىيەند زىامى مۇ بەدۋىيە، سەلكو گۈبجەۋە لەگەل زىامى نەۋەي، سەلام

کاتب ده‌گوازینه‌وه عێرق نه‌و گومحوا باییت و به‌لکو ریبیکی گه‌وره‌ی بۆ سه‌ر ته‌ندروستی ده‌بیت.

ئهمه‌ش په‌کک له‌ سیمه‌کانی دێرده‌ی "به‌گومحای کومه‌لایه‌تی" له‌ عێرقدا نه‌ریت که‌ر به‌ بیسه‌وه سو عێرق ده‌گوازینه‌وه، خه‌نکیش په‌سه‌ ده‌بیت به‌و داووه‌رینه‌وه، سه‌ره‌رای نه‌ودی له‌گه‌ل ژینگه‌ی بوی گومحوا بێ بۆ نه‌مونه‌ دوو سه‌ریت له‌مانه‌ وه‌رنگره، پهی حاوس و پێسابی له‌سه‌ر ره‌وی نه‌و دوو نه‌ریت له‌ژیانی بیاس زیل به‌ نه‌و ده‌گه‌م، چونکه‌ نه‌و له‌ه‌ی له‌سه‌ری ده‌روو حاوسه‌ و ده‌ل نه‌وه‌به‌ حاسی بیت به‌میکروب کتێک پێسابیه‌که‌ به‌ ده‌ره‌وه‌ی ره‌شمانه‌که‌یان حه‌نده‌هیل دوا‌ی ماوه‌یه‌کی کورت هیچ ربابیکی ته‌ندروستی باییت

ریایی ته‌ندروستی به‌لای هوره‌کان نه‌و کاته‌ دروست ده‌بیت کتێد به‌گومده‌کانی عێراق خه‌یگیر ده‌س، بومه‌ ده‌بیس نه‌و سوو نه‌رینه‌ی سه‌ره‌وه ده‌بیت هه‌وی به‌لوه‌وه‌وه‌ی به‌خوشی نه‌کستوما به‌شیوه‌یه‌کی هه‌و، نه‌و به‌خوشیه‌ له‌ریگای گه‌راکانی کرمیکه‌وه ده‌بیت که‌ به‌کرمی قولای سوده‌ریت کتێک خوونپیری تووشبوو به‌و به‌خوشیه‌ به‌ سه‌ر ره‌وی پێسابی ده‌کات. نه‌و گه‌راکانی دوو پێسابیه‌که‌ی به‌گه‌ل حه‌که‌که‌ تکه‌ر ده‌بیت. نه‌گه‌ریش به‌پیی حاوسی ده‌رواب نه‌و گه‌راکه‌ له‌ریگی شه‌قاری پێبیه‌کانه‌وه ده‌چه‌ ناوچه‌سه‌ی، روره‌ر پهی خوونیار شه‌ق شه‌ق بووه‌ دوو نه‌ریگای خووه‌ده‌که‌وه‌ به‌ده‌و سیه‌کان و دوو تر سو قورگ و له‌وشیه‌ سو سو ریبچک بۆ گه‌ده‌ شور به‌یه‌وه، دوو جاریش به‌ ریحوله‌ی خووبه‌ره‌که‌ خه‌یگیر ده‌بیت و تووشی نه‌خوشیه‌که‌ ده‌بیت^{٢٢}. هه‌ر ئهم خووناره‌ش ده‌ته‌وه سه‌رچاوه‌یه‌کی بوی بو به‌خوشیه‌که‌، به‌مشیه‌یه‌ی پێشوو دووباره‌ ده‌بیت به‌وه.

شابه‌ی ناسه‌ نه‌و سوو به‌ریه‌ی سه‌ره‌وه نه‌و له‌ لایه‌کی عێرو بیه‌، به‌لکو له‌شاره‌کانیش هه‌یه، به‌لام له‌سه‌رووریکه‌ ته‌سکتر سکتور (دو) که‌ به‌یه‌وه‌ری ته‌ندروستی حه‌قه‌س بوو به‌سالی ١٩٢ ده‌لی له‌ شه‌ره‌که‌ کومه‌لایه‌ت ناوده‌ستمان دروست کرد، به‌لام سه‌ره‌ری سوسنکردیان خه‌لکه‌ هه‌ر له‌سه‌ر به‌رینه‌

سروشتی کۆمهڵگهی عێراقی

کۆمهڵگه‌یانی، مه‌هه‌ستم نه‌وه‌هه‌ شه‌قامه‌کان مه‌ر ده‌که‌ن و په‌یاسایی له‌ که‌ناری رووباره‌کان ده‌که‌ن.^{٢٨٠}

نه‌وه‌ی ده‌یه‌وی برسی نه‌و مه‌رینه‌ جه‌ند به‌ عه‌رق مایۆنه‌وه‌، ما له‌ میانه‌ی سه‌رداسی (چه‌له‌) سه‌رداسی که‌ره‌ه‌ لا‌مکات، له‌وی بریکه‌ی بیو مه‌یور یا‌ل ریانه‌ر چه‌لکی گوێد و شه‌ره‌کان کۆده‌نه‌وه‌، نه‌و مه‌چاری حوت له‌ کۆلانی و که‌ناری رووباره‌کان به‌ چاری خۆی شتی سه‌یر و سه‌مه‌ره‌ ده‌ییت

هه‌سێک به‌و شه‌ماره‌ی له‌ سانی ١٩٢٦ نه‌یامه‌روه‌، شه‌ماره‌ به‌و نه‌وه‌ ده‌که‌ن به‌ حووشی کریمی قولانی له‌ بیور دایه‌شتوانی عه‌رق به‌ ریزه‌یی ٢٧ مایۆنه‌وه‌^{٢٨١} مه‌رمده‌ش ده‌که‌ریت ریزه‌ی مایۆنه‌وه‌ که‌ی له‌ بیور لایه‌نیکال رور له‌ شه‌اره‌کان ریانه‌ر بیست کیشه‌ له‌و به‌ حووشبه‌ نه‌وه‌یه‌ مووشه‌موور به‌و به‌ حووشیه‌ هه‌سێک به‌ حووشیه‌ که‌ ده‌که‌ن و له‌ که‌ر که‌ردیش به‌ ده‌ستی دکتور هاشم وه‌نری ده‌لی رۆر په‌ی حووشه‌اران به‌ به‌چه‌ برسته‌یه‌نی هه‌میشه‌یی به‌ حورا که‌کیان له‌ مایۆنه‌ی ره‌ق و که‌وره‌ پیل ده‌ی، به‌لام له‌ رۆی حور که‌یه‌وه‌ به‌ سوود به‌ی، به‌ نه‌یامی نه‌مه‌ش که‌ ده‌ب به‌ ده‌کشی و تووشی په‌شۆکی هه‌رسکردن ده‌ی، نه‌که‌ریش تووی به‌ حووشی کریمی قولانی به‌، نه‌و نه‌یامه‌ که‌ی له‌ سه‌ر نه‌و ترسناک ده‌ییت.^{٢٨٢}

ده‌توانییت بگوتییت به‌ حووشی کریمی قولانی به‌ که‌یکه‌ له‌و سی به‌ حووشیه‌ی که‌ چه‌لکی عه‌راق، به‌ شیوه‌یه‌کی تابه‌ت لایه‌نه‌کان، تووشی که‌ مه‌حوبی و لایه‌نوی مه‌رگه‌ی ده‌کات به‌و به‌ حووشیه‌ که‌ی دیکه‌ش سه‌رتی له‌ مه‌لاریا و به‌ له‌هاریا ده‌که‌ریت شه‌ماره‌ به‌و نه‌وه‌ به‌که‌ش، ریزه‌ی مووشه‌موور به‌ به‌ له‌هاریا به‌ بیور دایه‌شتوانی مایۆنه‌ی عه‌رق ده‌گه‌ته‌ ٨٠ به‌یامه‌ت^{٢٨٣} له‌ هه‌سێک به‌چه‌ی شاری دیو به‌ چه‌ل له‌ به‌ به‌ر په‌ راه‌به‌وه‌ شه‌که‌ر به‌ که‌یک تووشی نه‌و به‌ حووشبه‌ به‌ییت، نه‌وا به‌ به‌ به‌تیکه‌ی نا‌ناسایی ده‌زانیت^{٢٨٤}

عصنر السبق، هه‌ ١٨٣

السبق السبق، هه‌ ٢٢٦

Hisham witry (op.cil) p 18

منی عه‌رق (السبق السبق) هه‌ ٢٢٥-٢٢٦

سروشنى كۆمەلگەي غىراقى

سەنارەت مەنەخۇشى مەلۇم، ئەلۋا رۇز خراپىرە دكتور ھاشىم رەتەرى لەسالى ۱۹۴۴ دەلى: لە غىراق مەلۇم لە ھەموو نەخۇشىيەكى دىكە زىاتەر بلۇه^{۲۸۱}. ئەۋەى شەبەنى باسكردە. ئەم نەخۇشىە لە غىراق كەسۇتەۋە دۋى ئەۋەى گۇماۋەكان بەدەرمانى دى دى تى دەرشىمىرت، بەلام بەر لەۋە نەخۇشىيەكى باۋ بوو، بە تاسىي دەرمان، مەتايەسى لەباۋچەى كەرەلا ۋە سىرا ھەلكى ئەۋى مە(گەرمى ۋ ساردى) ماۋىل دەرد دەگەن بو كەسى دۇرئەۋە لەزىاس زىاتەر لەجارىكى توۋشى ئەۋ نەخۇشىيە مەبوۋىت

پوختەى قەسك ئەۋەى ئەۋ سى نەخۇشىيە، ئىستىشەى لەگەلدەيت ھۇكارى لاۋرى نەرگىرى ھەستەى لەلەى دايشتۋان مەتايەتى لەلەى ھەلكى لادىكان ھەر ئەۋ نەخۇشىيەش ھۇكارى مۇ نەخۇشىە گۇرراۋەكان ۋ پەماكان، ۋەك مەخۇشى سىر ۋ تىفۇئىد ۋ كولىر ۋ چەدىن مەخۇشى دىكە ھەلبرەدا دەيت نامازە مۇ ئەۋە مەكىن مەلۇبوۋەۋەى مەخۇشى لە لادىكان رۇلىكى گىرگى ھەبە مە پىكەنىيەى كەسىنى، چۈكە ۋىكردۋە تىۋىنىيەى كەسى لادىي ئىۋاۋىيەى مۇ زىار لەگەن كەسى مەۋ ھىۋار يىت، مەۋە كەسى لادىي پىۋىسىنى بە پەماگەيەكى دەۋۋىسى ھەبە، دۋى نوۋشۋورسى مەنەخۇشىيەكە پەماى مۇ سات، مۇ ئەمەش روۋ لە مەراگەيەكى پىرۇز دەكات مۇ ئەۋەى ئارارى كەم مەتەۋە مەراشى مۇ دەكات ئا شىيەى مەت ھەروەھا كەسى لادىي روۋ دەكاتە پىۋاچىكان ۋ ۋەبىيەكان مۇ ئەۋەى شەفاعەتى لەلەى ھودا مۇ بىكەن، ئەمەش مەتەنگە لەمەشى داھاتوۋ بەۋردى دەگەرىنەۋە باسى دەگەين.

كەسى لادىي دىك مەۋە دەكات، لە زورەى ھالەتەكان تەبە شەمشىر سوۋدى مۇ ئەۋەبىيە، ۋەك ئەۋەى پىۋارى مەۋ سوۋدى لى دەبىنى ئەۋ كاتىك توۋشى مەخۇشى دەبىت ناتۋابىت بىلەكەى ھەلگىرت، جا چۇن دەۋانەيت شەمشىر ھەلگىرت، بۇيە كاتىك دۋىب لە دەۋرەرى گۇرۋە ئەۋ تىۋاۋىيەى مۇ دۇنيا دەگۇرەيت

پوختە

ئەم بەشە بەره پوخت دەکەبەرێ و دەلێن هۆرەکانی بەدو کانتێک دێنە عێراق
 دەکەوێ زێر مارو دووختیکی قورس کە پێشتر بەزێای بیابان بەیاسیوێ، هەر
 بەهەرئەمەش لەعێراق بەدەست کۆمەڵێک هشاری دەرووسی وکۆمەلایەتی دەمالێن و
 تواناشی ناینت کەم ت رور دەست بە بەها رەسە بەکاسی بیابانیشی بگرت -
 هۆرەکان بە روشنبیری بیابانیشی و پێکھاتە و خەسلەتەکانی بەهەر دێنە عێراق،
 لە شانازی کردیش بەو روشنبیری بەهەر دەوام دەس. ریزینگی گەورە ی لێ دەگر،
 بەلام ئەو مارو دووختی لەعێراق هەیه باچاریان دەکت لە مەشێکی خەسلەتەکی
 لابەن. لەوانەشە بروست بێت بێن ئەمە دەبێتە هۆی دەرکەوتنی ململانێیەکی
 دەرووسی بەپێکھاتە ی کەسیتی لادێید کەسی لادێی لەماحی دەرووبی بەهەر
 دەیهوی وە پێشو بەدو بێت بە هەموو خەسلەتەکانیدا، بەلام دەبێی لەزۆر
 حالەتدا لەمەدا کەم توانایە.

بەشى نۆپەم

رووخسارەكانى دىندارى لەغىراقدا

رورەك لە غەبەسوف و رىباب مەيلى ئەو يىل ھەيە ملىن، دەرووى مرويى
سويىستى مە ديدىرى ھەيە. وەب چوڭ خەستە پىيويستى مە خورل ھەيە، بويە
دېدىرى وەب ئەو دەپە خۇركىكى دەرووى بىت مۇ مروۇ مروۇ ھەمىشە لە ژىر
ھەرەسەي مەنرسى و كىشەكەل دانە، ئەو لە مردى دەنرست، كەوت پىيويستى مە
سودېر و كەشكىك شايىنى ھەيە مۇنەو دەي لە روو روو بوو ھەي ئەو مەنە
ترسىنە رانە ھاو كارى بىكات. تواماي مە ھىز بىكات، ئاسوودەيى بىكاتە دەروويىيە وە
مروۇ لە مەدا ھىو رى لە گەر شەلەل ھەيە، ئاۋەل لە چىرە ساسى ئىست دەۋىت،
بارى قەدەر چ كەرە سانسكى مۇ خەشەردو وە، كەچى مروۇ تواماي بىر كەرسە وە
وە دەسنى ساسى دەرنە بىمەكەنى ھەيە، ئەگەر دەيىنى كەسپك ئوۋشى كەرە سىتەب
موو وە، ئەو خەيالى ئەو دەكەت روۋيان دەرەنگ ئەو كەرە سىتە مەسەر ئەۋىش
دەت كاتك مروۇ دەيىنى كەسپى پىشوو ھەموويى مەردوۋ، يار لە سەرمە رگدا،
ئەو بىرل مەو دەكەت ئەۋىش دەيىت بىرىپ، مەسەر ئەۋىش پىيويستى مە ھۇكارىگە
مۇ ھىو رگە شىيىنى مۇ ئەو دەي روۋ مەروۋى مەس و كەرە سىتەكەن سىتە وە
توۋزەر لە رورەيى ئاۋچەكەنى رەۋى گەراۋ، توۋزە وەپىل لە رەي رورەيى
گەلەنى سەر رەۋى كەروو وە. خاگەلەنى سەرەنەيى بىر بىار شىرستاسى گەلەنكىيان
مەدورپو وە تەو مە شىو وەپەل لە شىو وەكان دىدار سەيىت مەرو وە و كەسە
ئايىپەكان مە گەنكە وە مۇ گەلەنكى دىكە دەگورەت، مەلام لە بىو ھەمووشىيان
بوۋنى ھەيە.

سروشتی کۆمهڵگهی عێراقی

هه‌ندێك چار به‌یو هه‌ندێك گه‌ڵای شارستانی دهرده‌كه‌وێت، كه‌سانێك باوه‌ریان به‌ ئایین بیه، یان ره‌خسه‌ به‌ ئایینه‌ك ده‌گرن. هه‌رچه‌سه‌ ژماره‌ی نه‌ونه‌ له‌ سه‌ده‌ی نوێیه‌وه‌ رێترو ده‌ییت، مه‌لام له‌گه‌ڵه‌وه‌شدا ژماره‌یان له‌ به‌راوه‌ر رووبه‌ی دایشتوانی حیهان كه‌مه، ته‌مامه‌ت ده‌توانی به‌پێی یاسای گشتی نه‌وان به‌رییه‌ر دایه‌یه‌ر، باشترین چاره‌بووسین به‌ ئاییدا داچی ده‌ییت، ئاسا ژماره‌یان زیاد ده‌ییت، یان كه‌م ده‌كات؟ ئه‌مه‌یان خودا ده‌زانێ!

هه‌رچۆنێك بێت نه‌و كه‌سانه‌ سه‌ره‌ری خوده‌رخستیان به‌وه‌ی باوه‌ریان به‌ ئایین بیه، كه‌چی له‌ناخی ده‌رووس جالی بێن له‌ دیداری، حا رورسان كه‌م كانێك تووشی كارده‌ستێك ده‌ییت پس به‌مه‌رگ بریت ده‌سه‌وه‌. نه‌و سه‌یری ئاسمان ده‌كهن و شتێك له‌ خورگه‌ و باوه‌ر به‌ خاتوووی لی چاره‌روان ده‌كهن پششیان درکیان به‌مه‌ كردووه‌، نه‌وان كاتێك له‌ناو كه‌شێبه‌ك ده‌بن و هه‌ریكه‌ بقوم ده‌بن نه‌و به‌كێك له‌ ده‌هه‌یه‌كانیان له‌گه‌ر ده‌ییت، بیهان نه‌ویش وه‌ل نه‌وان ده‌ستی بو جالی گه‌ردوون به‌ر كردونه‌وه‌. به‌گه‌رموگوری دای به‌خاتوووی لی ده‌كات

ده‌ییت لیره‌دا ئاماره‌ بو نه‌وه‌ بکه‌ی، ئاكریت رووخته‌سه‌ره‌كانی دینداری له‌ هه‌موو هه‌موو گه‌ڵای وه‌ل به‌ل بیه، به‌لكو به‌پێی حیاوری روشنبیری و سروشتی نه‌و كێشه‌ و مه‌ترسینه‌ی روووه‌رویان ده‌ییه‌وه‌، ده‌گه‌رت كانێك ئایینه‌یه‌ به‌یو به‌ته‌وه‌یه‌ك دهرده‌كه‌وێت، ده‌ییه‌ر ناموس بو باوه‌یه‌کی رور پاریرگار له‌ ریه‌یه‌یه‌ سه‌ره‌تسه‌كه‌ی بکه‌ن، نه‌و به‌خاڤ گوربکاری بیدا بکه‌ن و یان به‌ییه‌ باروونۆخی نوێ بیکوچین

ئایینه‌ی ئیسلام به‌هه‌موو به‌هه‌رگه‌ر، سه‌ره‌ت بیه‌و به‌ رگماکی و سه‌ده‌یه‌ی، له‌رووی باوه‌ر و ژۆره‌سه‌مه‌كانه‌وه‌ نه‌و ئالۆزییه‌ی تێد نه‌بووه‌ كه‌ ئیستا له‌ ژۆریه‌ی ولاتی ئیسلامی به‌دی ده‌كریت هه‌ر یه‌كێك له‌ موسلمانان له‌ ولاتانه‌ به‌شیه‌کی له‌ ریه‌ماییه‌ سه‌ره‌تاییه‌كانی ئیسلام وه‌رگرتووه‌، ناموس كردووه‌ و زینه‌ده‌وێن تێدا شه‌خام داوه‌، به‌هه‌رمه‌ریشدا لایه‌نی دیکه‌یان سه‌رموش ده‌كهن، ئه‌مه‌ش به‌ تیرۆیی کومه‌لانه‌نی به‌تیه‌کی سروشتیه‌ دكریت خۆمانی لی به‌هه‌ر بگرین

ئیمه رولم ده‌که‌ین کانیك ره‌حه‌یه‌ی سێ ده‌گیرین له‌سه‌ر شه‌وه‌ی سه‌روای ساوه‌ر و که‌شه‌ ئاییه‌ هاوشینه‌که‌ن. که‌چی خودا له‌ قورئان ده‌هرموی ((و نوحاه‌ربك‌ بجه‌ل انسا‌مة‌ واحده‌ و لا یرالون مه‌تلفین))^{٢٨٧} ده‌یت ئاماژه‌ بو شه‌وه‌ که‌یه‌ی مامای وشه‌ (امه‌) له‌ رمای قورئاندا حیوازی هه‌به‌ نه‌و مامایه‌ی که‌ نیست باسراوه‌ هه‌هه‌ست له‌ وشه‌به‌ له‌ قورئاندا بو کۆمه‌له‌ که‌سیکه‌ که‌ ئایینه‌کی داریکراوی هه‌بویت، که‌وانه‌ مامای شه‌و ئانه‌ته‌ی قورئانه‌ شه‌وه‌یه‌ جه‌ك به‌ ئایینه‌کانی حیوازی. هه‌شتا به‌جیاوایش ماونه‌ته‌وه‌.

ئین جه‌لدون بۆچووینه‌کی له‌وباره‌یه‌وه‌ له‌سه‌ر شه‌وه‌ حیوازییه‌ هه‌به‌. کانیك‌ ناسی ناکوکی توندی نیوان سه‌حابه‌ ده‌کات له‌روای وه‌فاتی پیغه‌مه‌ره‌وه‌، ئین جه‌لدون ده‌لی^{٢٨٨} "ساوه‌رم وایه‌ حیوازیه‌کیان بۆ داهاووی ئومه‌ت ره‌حه‌ته‌، چوکه‌ هه‌رکه‌سێک یه‌کیکیان هه‌ده‌ه‌ژیری و یه‌کیکیان ده‌کات نیام و ریه‌شاسه‌ری خۆی^{٢٨٩} ئی جه‌لدون به‌هه‌ ئاماژه‌ بۆ شه‌وه‌رمووده‌یه‌ی پیغه‌مه‌ره‌ ده‌کات که‌ وتیه‌تی "اقتلاه‌ استرحمة" وته‌ (حیواری نیوان ئومه‌ته‌که‌م ره‌حه‌ته‌) حا ئومه‌ته‌ی ئیسلامیش دوی پیغه‌مه‌ره‌که‌ی بووه‌ چه‌دین ریه‌ار وتایه‌، وه‌ك هه‌موو ئومه‌ته‌کی دیكه‌ شه‌ه‌ش سوپه‌ته‌ی خودایه‌ له‌سه‌ر هه‌موو به‌ده‌کانیه‌وه‌. بۆ شه‌وانیش سوود و ره‌حه‌ته‌.

له‌نیوان بیاباننشین و لادینه‌:

له‌هه‌شیکی راسدودا ئاماژه‌مان بۆ شه‌وه‌کرد دینداری له‌ میانان له‌گه‌ژ رۆشسیری کۆمه‌لایه‌تی نه‌وی گومحامود کانیك‌ رۆشنیاری بیاباننشین خه‌سه‌له‌تیکی بریتی ده‌بێت له‌ خۆزاکردن و جه‌نگی هه‌میشه‌یی، شه‌وا دینداری له‌ بیابان کاریگه‌ر ده‌بێت به‌و خه‌سه‌له‌ته‌وه‌، کاتیکیش هۆزه‌کانی به‌و به‌ره‌و لادینه‌کانی عێراق بێن شه‌وا ده‌ییس به‌ره‌ دینداریه‌که‌یان ده‌گه‌ژیت به‌پێی شه‌و بارودۆحه‌ی که‌ پێشتر هۆزه‌کان نه‌یاسییوه‌

^{٢٨٧} سورة هود، الآية : ١١٨
^{٢٨٩} این خلدون (المقدمة) ص ٢١٨

سروشتی کۆمه‌لگهی عێراقی

تێبیبی نهوه ده‌کرنێت ناوه‌ڕ و‌گه‌شه‌ ئایبیه‌کاسی ئه‌ستا له‌ بیا‌سا‌ر هه‌یه‌، هه‌شتا له‌ لایه‌نه‌ رگماکیه‌که‌ی حوی بریکه‌ هه‌شتا دینداری نه‌وه‌ی له‌ ناوه‌ڕه‌هه‌یان به‌خودا و پیه‌مه‌ر و نه‌حامداس هه‌زه‌کاسی نوێژ و روژوو و حه‌ج تێپه‌ری نه‌کردوه‌، که‌چی له‌رووی ئا‌کاری کرده‌یی نه‌وان هه‌شتا به‌ پێشانیان ده‌چن له‌سه‌ره‌تای ئیسلامدا، به‌دوه‌کان جیا‌ولزیان له‌گه‌ڵ نه‌وان تێبه‌، هه‌شتا ده‌مارگیری و داگیرکاری و تۆله‌کردنه‌وه‌ و ره‌وشتی دیکه‌ی هاوشنه‌وه‌ی نه‌و ره‌وشانه‌یان هه‌یه‌، پێشیا‌ویه به‌و کارانه‌یان سه‌رپێچی فرمانی خودا و پێعه‌مه‌ر نا‌که‌ن.

هه‌بدێک له‌توێژه‌ڕان سێبیبی دیارده‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌تیار کردوه‌وه‌، له‌سه‌رده‌می عوسمانیه‌که‌دا نه‌و دیارده‌یه‌ سه‌رحی رکیشاور بینه‌وه‌ی سوایین هوکاره‌که‌ی چیه‌، نه‌ویش بریتی له‌وه‌ی رۆژێک له‌ هه‌زه‌کاسی نه‌و سوای هاتین به‌و عێرق سو ناوه‌یه‌کی زۆر یر که‌م. چوونه‌ سه‌ر مه‌ره‌مێ شیعیه‌ یه‌کێک له‌وا‌یه‌ی ئاماژه‌ی بۆ نه‌و دیارده‌یه‌ کردوه‌، ئیبراهیم هه‌سج حه‌ده‌رییه‌، له‌کتیبه‌که‌ی دا که‌ ناویشانی (عماد المجد) ٥. له‌سالی ١٢٨٦ موسراوه‌ که‌ ده‌گه‌ته‌ بریکه‌ی سه‌د سال له‌مه‌وه‌ر نه‌و له‌ کتبه‌که‌ی دا ناوی هه‌بدێک له‌ هه‌زه‌کاسی هه‌بوه‌، نه‌وا‌یه بوونه‌ شیعیه‌ و نه‌و به‌ گۆسه‌ی حۆی سه‌ر ره‌وا‌هر. سوای ده‌هات به‌شیوه‌ی بریکه‌ی میژووی شیعیه‌بووی نه‌و هه‌زه‌ی دیارکردوه‌، بۆ به‌و به‌ ده‌لی هوری ته‌میم بریکه‌ی شه‌ست سال ده‌میت بو‌ته‌ شیعیه‌، حه‌را‌ع بریکه‌ی سه‌دوپه‌مجا سال. رووبه‌ بریکه‌ی شه‌ست سال، که‌ع بریکه‌ی سه‌د سا‌ر، رووبه‌عش بریکه‌ی حه‌فتا سالتیک ده‌بیت بو‌وته‌ شیعیه‌.

دواتر ناوی چه‌دین هوری دیکه‌ش ده‌هیبی سنه‌وه‌ی میژووی شیعیه‌گه‌ریان دیارکه‌ات. وه‌ل هوری نه‌لومحه‌مه‌د و به‌نی عه‌میر، حه‌ره‌ج ٥. شه‌مه‌ر توفه‌. ده‌مه‌هه‌، به‌نی لام. ئال نه‌قره‌ع، ئال به‌دیر، حه‌ور، حلیجه^{١١٧} هه‌بدێک له‌ توێژه‌ڕان پێشیا‌ویه نه‌و گۆسته‌وه‌ هه‌زه‌ی سه‌ره‌و شیعیه‌گه‌ری له‌ نه‌حامی کریگه‌ری پڕوپگه‌سه‌ به‌هه‌ره‌که‌ی ناوه‌ده‌کسی شیعیه‌ بووه‌ به‌عیراو وه‌ل حه‌له‌ و که‌ره‌ لاوه‌حاف نه‌و بو‌حووه‌ سه‌گی حوی هه‌مه‌. وه‌ل ده‌ر بریت

ناوه‌ده‌دکاسی شیعه له‌رابردود به‌ئێسا‌ش‌ه‌وه، ژماره‌یه‌کی تۆر فوتاس‌حاه‌ی ئاییی له‌حویه‌وه ده‌کریت. ئەو فوتاس‌حاه‌ش له‌سه‌ر ئاستی‌کی فراوان هه‌قیه و خه‌تی‌بان پنده‌گه‌یس، دو‌تر ره‌وانه‌ی لای هۆره‌کاسی لادی‌بان ده‌گه‌ن، ئەو خه‌لک‌ه‌ش ده‌بێت به‌شێک کاری‌گه‌ریا له‌سه‌ر ئەو هۆره‌وه هه‌بوو بێت. به‌لام ده‌ماه‌ه‌وێ لێره‌دا بێرسێ. ئەگه‌ر ئەو هه‌قیه و خه‌تی‌بان له‌میا‌بان ده‌چوو له‌لای هۆره‌کاسی به‌دو، نایا له‌توا‌بان هه‌بوو هه‌م‌س کاری‌گه‌ریا هه‌بێت که له‌سه‌ر هۆره‌کاسی لادی‌بان هه‌بوو؟

هه‌ر پروپا‌گه‌نده‌به‌ه‌ل، خا‌ه‌ر خۆریک بێت، مانوا‌بێت کاری‌گه‌ری به‌سه‌ر میله‌تی‌که‌وه هه‌بێت، ئەگه‌ر مارودۆخه کۆمه‌لایه‌تی‌که‌ به‌زی گۆ‌حواو هه‌بێت پروپا‌گه‌نده وه‌ک ره‌وه‌که پێویستی به‌خه‌کیکی گۆ‌ن‌حواو هه‌یه مۆگه‌شه‌کردی، ئەگه‌ر هاتوو له‌خا‌کی‌کی به‌گۆ‌حواو د‌س‌ریت، ئەوا مانوا‌بێت بپو‌یت و گه‌شه‌بکات به‌روای م‌س ئەو مارودۆخه ده‌رووسی و کۆمه‌لایه‌تی‌یه‌ی له‌عێرق ده‌وری هۆره‌کانی ده‌وه، و بک‌روه هۆره‌کان له‌سه‌ر ئاستی‌کی فراوان کاری‌گه‌ر م‌س، به‌پروپا‌گه‌نده‌ی شیعه‌گه‌رای، بۆیه ئەگه‌ر بارودۆخی نو‌بیان هاو‌شیوه‌ی بارودۆخه کۆمه‌که بو‌وا، ئەوا هۆره‌کان هه‌رچه‌به‌دین پ‌روپا‌گه‌نده‌یا به‌سه‌ر ر‌س‌ن‌کرایه، ئەوا هێشتا پ‌ه‌ند ده‌بوون به‌عه‌قیده و ر‌ت‌وه‌ده‌سه‌ کۆمه‌کان.

لێره‌دا نۆ‌چوو‌ییکی سه‌یر ده‌گه‌رایه‌وه، ه‌ی شێخ عوسمان م‌س سیدی به‌سه‌ریه، ئەمه‌ش له‌کتیبه‌که‌ی هاتوو به‌ما‌وی (مطالع‌ المسود‌ لطیبات‌ الو‌ت‌ی داود) به‌سه‌ری ئەو کتیبه‌ی به‌سالی ١٢٤٢ی کۆچی بو‌وسیوه، له‌بارده‌ی هۆره به‌ما‌وانگه‌که‌ی زو‌بێد له‌عێراق‌دا ده‌لی " شیعه‌کانی ئەو هۆره به‌ئهم‌ی سوسه‌ بو‌ون، دو‌تر بو‌وسه ره‌وه‌عیر (شیعه)، ئەمه‌ش به‌هۆک‌ری ئەوه‌ی شیعه مانگ‌حوا‌و و خه‌تی‌بی خۆ‌بان هه‌هه، ئەوان به‌ما‌و هۆره‌کاسی به‌دو ده‌گه‌ری‌ت و ئاموزگاری‌ان ده‌که‌ن و به‌دیاری خۆ‌یر هه‌ده‌ژن، به‌دوه‌کان خه‌لکی عه‌وام و گیلان. هیچ شێک له‌بارده‌ی ئاپ‌ن و عه‌قیده‌ سارس، هه‌ر به‌ه‌رنه‌وه‌ش هه‌بێکی‌گه‌ر گوم‌ر‌بو‌ون و هاته‌سه‌ر ر‌ی‌نا‌زی قسه‌گوتن به‌سه‌حبه‌که‌ن، ئەگه‌ر خود، ده‌وله‌تی پ‌ه‌ه‌ر له‌و نا‌ه‌ته‌ترسه‌که ناگادار بکاته‌وه، که رو‌ویه‌رووی ده‌وله‌ت ده‌بێته‌وه، ئەوا ده‌زانی ته‌نها زیانه‌که‌ی

سروششی کۆمهڵگهی عێراقی

مۆ ئییس بیه، ئەلکو ریسی بو مەلێک و سیاسەتیش هەیه هەر کاتێک دەولەت لەسەر مەرھەبیکەو دە بێت و هەندیکیش خەلک لەو مەزھەبە دەریچن، ئەوا ئەو خەلکە کۆسپ و ئاژووی ئەوتو بەرپا دەکەن کە دەولەت ساتوانی سەرکوتیان بکاتەو. پێویست بوو دەولەت سیحوری لە بیان هەبێت لەلای بەدوکان بۆ ئەوێ رێگری لە بەدساری رەواکەریکات، یایش دەبوا بە رابردوانی ئەهلی سوبە رەوانە لای ئەو خەلکە عەوامە بکات، بو ئەوێ فیزیال مکات، کە چۆر دەست بە مەرھەمی سوبە و حەمەتەو بگێر، مۆشەوێ کاتیکی مۆ مەرھەبیکێ دیکە گوێزێرێرێرێر، ئەوا بەشیوەیەکی هێناش بێت، ئەوێ بەو حیزبیەکی کە لەلای ئەو عەوامە مێشک بەتالانە بینیمان. ^{٢٨٨}.

شێخی بەسری پێیو بە ئەبە پروباگەندە دەتوانێت خەلک لەسەر مەرھەبێک حیزگر بکات. پێشێش بیاخاتە سەر مەرھەبیکێ دیکەو، لەرستیدا رۆزێت لە بیرمەمدانی سەدەکی کۆر نەووی ئەو ئوچوو بەیان هەبوو، ئەمانەت هەندێک ت ئەمڕو ئەو ئوچوو بەیان ماره و پێیابو بە هەوی ئامۆزگاری و قسەو، مژۆ دەکەوێتە ژێر هەر کاریگەرێیەکیو، ئە ئاوەر و ئاکاریدا ئەوان ئاگاداری هەقیقەتی مژۆ بێن، کە چۆر ریانر بە ئارودو حە واقعیەکی کاریگەر دەبێت ئەوێ ئەو بێرۆکە ئیدیالەکی کە ئامۆزگاری بۆ ئەکریت، ئامۆزگاریش سوودی نامێت ئەبە ئەو کاتە بەست لەگەڵ ئارودو حە واقعی گونھاو کۆک بێت.

شیعەگەری لە عێراقدا:

بۆ ئەوێ لە ئارودو حە بگەین کە وای لە هۆرەکانی عێراق کردووە، مەیلیان بەلای شیعەو هەبێت دەبێت شێخێک لە مارهێ مێژووی شیعەگەری لە عێراق تازووی بکەین لەراسمیش ئەو دەتە درێژ و شالۆر، هەڵدەدەین بە وردی بەکێبێ دەتوو ئوربەوێ بەسەر بکەین لێرە دەتوانین ئەبە ئەوێ دەتوانین عێرق ریدی لە دیکووی شیعە بەسەر ئەوێ و دواتر بەولانی دیکە مەلاوێتەو.

سروششی کۆمه‌لگهی عێراقی

هه‌دیك به‌تویژه‌رن له‌سه‌ده‌ی رابردوودا پێیابوو، شیعەگەری سه‌رچاوه‌یه‌کی فارسی هه‌یه. دواچار هه‌له‌ی ئه‌و نۆچوو به‌ ده‌ركه‌وت^{٢٨}. چونكه رورییه‌ی فارس له‌ نه‌ه‌لی سوسه‌ وحه‌ماعه‌ت بوو، له‌سه‌ر ئه‌و مه‌زه‌به‌ش مابه‌وه تا سه‌ده‌ی ده‌یه‌می كوچی، له‌یه‌و نه‌وایش زۆریك له‌رایایی سوسه‌ پێگه‌یشتوو^{٢٩}. خا ئه‌و به‌یوه شیعە نه‌با سه‌رۆر به‌ییت له‌سه‌رده‌می ده‌وله‌تی سه‌فه‌ویدا. وه‌لا پێشتریش ئاماژه‌مان بۆ کرد.

شیعه‌گەری له‌یه‌و ئه‌و هوریه‌ی عه‌ره‌ب ده‌ركه‌وت، كه له‌ كوه‌ به‌شته‌حی بوو، دو‌ترمه‌ره‌ سه‌ره‌ له‌یه‌و خه‌لكی سه‌واد بڵاویه‌وه، واته‌ له‌یه‌و ئه‌و مه‌والیه‌ی له‌سوچه به‌شته‌میه‌كانی عێراق به‌شته‌حی بوو. شیعه‌گەری له‌ عێراق له‌سه‌رده‌دا، هه‌چ حه‌واره‌کی له‌گه‌ر مه‌رغه‌نه‌کاسی دیکه‌ی نیسلاهی نه‌بوو، ته‌ها به‌ ئارسته‌ سیاسیه‌کی به‌ییت. واته‌ مه‌رغه‌یه‌کی شۆرشگیرێ سوو پالێشتی عه‌له‌وییه‌کانی ده‌کرد له‌شۆرشه‌که‌یان له‌درژی ئه‌مه‌وییه‌کان.

کاتێک ده‌وله‌تی عه‌ساسی ده‌ركه‌وت و به‌سه‌ر ده‌وله‌تی ئه‌مه‌وییه‌کان رالان بوو، ئه‌مه‌ به‌ سه‌رکه‌وتنی شیعه‌گەری له‌ قه‌له‌م درا. چونكه عه‌ساسیه‌کان له‌سه‌رده‌می ئه‌مه‌وییه‌کان به‌ شیعه‌کان بوو، به‌گه‌ل ئامور کانی له‌شۆرشێ دژ ئه‌مه‌وییه‌کان به‌شدان بوو. ئێس خه‌ندوور ده‌وله‌تی عه‌ساسی به‌ ده‌وله‌تێکی شیعه‌ ده‌سه‌ییت^{٣٠}. مه‌لام شیعه‌گەری ئه‌و ده‌وله‌ته‌ زۆر مه‌رده‌وم به‌بوو، کاتێک عه‌ملاویه‌کی توند به‌یه‌ن عه‌ساسیه‌کان و عه‌مه‌ویه‌کان دروست بوو ئه‌و شیعه‌کان له‌عێراق بوون به‌دوو به‌شه‌وه، به‌کنکبانی لانه‌گیری عه‌ساسیه‌کان کرد و ئه‌وانه " نه‌ه‌لی سوسه‌ و حه‌ماعه‌ت" داوه‌یه‌ن، مه‌لام به‌شی دووه‌م ئه‌وان لانه‌گیری عه‌له‌وییه‌کان کرد، ئه‌وان هه‌ر به‌ناوی (شیعه) وه‌ پابه‌ند بوون.

شیخ عبدالعزیز ده‌هه‌وی ده‌سی " نه‌ه‌لی سوسه‌ به‌شیعه‌ دلسوره‌کان بوو، مه‌لام سوو حه‌ولان له‌ تمکه‌بوو دریاوی شیعه‌یان حیه‌یشت نه‌مه‌ش وه‌ت

٢٨- ده‌سه‌رده‌مه‌ی ده‌یه‌می عێراقی، ج ١، ه ١، ص ١٠٠.

٢٩- عه‌ملاویه‌ (ص ٣٠).
٣٠- عه‌ملاویه (کتاب العبر و تهوران امینک و انجیر ج ٢ ص ٢٤).

سروشنی کۆمه‌لگهی عێراقی

رقسوبه‌وه له‌وه‌ی له‌باورد له‌گه‌ر شیعه سه‌نیه‌کان هه‌وسه‌ش مر، ته‌ده‌ت به هه‌سێک کتیب له‌وا به «تاریخ لواقعه‌ی والاستیعاب» هه‌نووه هه‌لāl شیعه‌یه، نه‌مه‌ش به‌وه‌یه‌که دژی ته‌وسی دیکه بیه، چوینکه رینه‌ری نه‌هلی سونه وحه‌ماعه‌ت، شیعه بوو. هه‌هه‌ستیش له‌مه شیعه‌ی سه‌ره‌تا بوو که نه‌هلی سونه‌ش به‌شیک بوون له‌وان.^{٢٩٠}

به‌هه‌رحه‌ن، هه‌رچۆنیک بێت ته‌و ده‌هه‌شووه‌ی له‌بیوان شیعه و نه‌هلی سونه رووید ته‌و کاریگه‌ری گه‌وره‌ی له‌سه‌ر سروشنی کۆمه‌لگای عێراقی هه‌بوو. ته‌ده‌ت ده‌هه‌واریت بگوتریت ولاتیکی نیسه‌لامی بیه هه‌وشنوه‌ی عێراق بێت له‌ دروستبوونی مملاتی له‌بیوان ته‌و دوو تابه‌دا ته‌و دوو تابه‌یه که به سه‌ره‌تا دا به‌ل بوو. دو‌خار بوو به دو‌هه‌ی حیاور له‌بۆر رووی هه‌قیده و ریه‌ره‌سه‌که‌وه ته‌و حیاواریانه‌ش به‌وه دوای به‌وه ریاوی ده‌کرد و که‌له‌که ده‌سوو، نه‌مه‌ش به‌هه‌شیه‌نکی سروشیه، شاهه‌نی سه‌رسام بوو بیه، مملاتی مروه‌ به تێبه‌ریه‌وی رۆژگار تو‌ده‌وه‌ی و ریده‌پویی له‌لای به‌شداربوونی ده‌رده‌که‌وێت، هه‌ر لایه‌نیک بێیدا له‌لایه‌ن حویه‌وه تو‌ده‌وه ده‌هیت و ریاور ریده‌پویی به‌و مروه‌که‌به ده‌کات که کومه‌له‌که‌ی دیکه‌ی به‌باریه‌تی، دوتریش هه‌رچه‌ده مملاتی و مشتومیری موامیان درێژتر بیه‌وه ته‌و تو‌ده‌وه‌ی له‌بیوانیان دروست ده‌بیت

نه‌مه‌ش دایه‌ده‌یه‌کی کومه‌له‌یه‌نی گشتیه ته‌ها له‌بانه‌تی مملاتی تابه‌ی ته‌تیس باکریت، به‌لکو هه‌موو حوره‌که‌ی دیکه‌ی مملاتی مروه‌ی له‌حویه‌وه ده‌گریت ته‌و تو‌ده‌وه‌یه‌ی نیسته له‌مملاتی بیوان حربه‌کان و دوله‌تار و گه‌ل ده‌پیس، له‌بۆر رووه‌وه حیاواریه‌کی روری به‌گه‌ل مملاتی مروه‌ شیعه و سونه‌وه بیه

هه‌ندێک به‌یرمه‌ندان له‌هه‌رته‌وه نایان ره‌نده‌که‌به‌وه، چوینکه به‌بۆچوونی ته‌و دو‌مه‌یه‌تی و رکه‌هه‌ری ده‌حاته بیوان هه‌لکه‌وه، که‌چی ته‌و به‌ریان چووه که مملاتی به‌هه‌شیه‌نکی سروشنی مروه‌، نه‌گه‌ریش به پانه‌ری ده‌مارگیری نایمی مملاتی به‌که‌ن. ته‌و، به پانه‌ریکی دیکه مملاتی به‌که‌نه‌حام ده‌ده‌ن ده‌گریت بگوتریت مروه‌ مملاتی به‌وه‌ی به تازده‌لی باپه‌ره‌به‌وه بۆ به‌میرات هه‌وه‌ته‌وه!

٢٩٠ - هه‌واری (مختصر سه‌ده) (سی هه‌تیه) شهبه‌ر محم - شکرانی لایه‌نی ص ٧

نایین و کومه لگا:

سرد مه‌ستمار بیه یه‌کیل له شیعە‌گه‌ری بار سومه‌گه‌ری مه‌چاکتر مریس
و به‌نگه‌ی مروستی مو رستی به‌کبکس به‌بیه‌وه، که که‌مه‌یان له روحی نیسلام
مرکه نه‌مه له پشپوری پدونی نامس و رایسی که‌لامه، نه‌وه به‌هودد نیستاشی
له‌گه‌ر بیه هه‌ستومر به‌سەر نه‌وه ده‌که‌ن نه‌ودی نیسه له‌باز به‌وه
مه‌ه‌ستمار نه‌وه‌یه بوونی نه‌وه دوو عه‌ره‌مه بکه‌یر له‌رووی به‌وه‌سار به
کومه‌نگوه، نه‌مه‌یش به‌ه‌نیکي گه‌ریگی به‌ه‌نه‌کسی کومه‌لناسی بویه، که به
کومه‌لناسی نایبی ناو‌ده‌بریت.

[illegible]

نه هلی سوننه مه یلبار نه لای گوبر به لی حکومت هه به، ریر له هرمه کس
ده گری نه وار مروت و به سوج سینه زی خود به نه سهر ره وی، گوبر به لی
سوننه یس گوبر به سووسه سو هرمه کس حور، نه مه شرا پخت نه نه نه
ده به سس که ده هه رموی خنوه نه وایعو نوسول وای لامر مکه ح نه وار وین
لامراه خنوه به بیت گوبر به لی س، نه گهر به دکار و رورده یس بیت

که‌چی شیعه‌کن به رده‌جه و رفقه ده حکومت دهراس، نه‌وال دهوره‌په‌ری له حکومت ده‌کن، حهر ماکه ایسی بیک سه‌وه، پل حهر ماکه پاداشت و مووچه‌ی لی وه‌ریگر. کونوری شورگیری و پل لی ده‌کات گریماهی نه‌وه مکه سوتش ده‌پیت وه‌ی کوری نه‌ی تلب بیت له سه‌په‌روه‌ری و روه‌دها کاتکیش راپار سوتش موادی نه‌وه‌ی بیبه. نه‌و سه‌ره‌شینی ده‌کن و نه‌راموشی ده‌کن.

يو يوسف (كتاب العرج) ص ٩٠-٩١

سروششی کۆمه‌لگهی عێراقی

ده‌سودین ئێلین شیعه له به‌نی حکومه‌ت به‌حیابان بوو. که‌وسه‌ په‌شی عه‌وه‌وه
به‌یوسی شیعی به‌و شیعه‌ به‌سەر ده‌گات و (په‌یجیه‌کی) به‌ان له‌سەر به‌ه‌له‌سی
ناسی عه‌یوان ده‌ژێر، نه‌مه‌شی لایه‌نی ماش و خه‌یسی خوی هه‌یه‌ وه‌ل هه‌موو
به‌ته‌کانی دیکه‌ی ژیا‌نی موزقابیه‌تی^{٢٩١}.

لایه‌نی چاکه‌:

له‌وه‌ به‌ به‌ده‌روێ به‌که‌م، نه‌که‌ر مه‌یم هه‌قییه‌کانی شمه‌ به‌هه‌موو که‌سه‌یل
به‌بان کوشش بوو به‌ده‌سه‌به‌نی رسته‌ نایمی و زمانه‌ واییه‌کان ده‌که‌ن و کێرکی
له‌سەر ده‌که‌ر. نه‌ور به‌سەر مووچه‌ی نایه‌ به‌ به‌رین له‌حکومه‌ به‌وه‌ بو‌یان به‌یت،
به‌یکو له‌سەر نه‌و ده‌نه‌ ده‌ژێر که‌ له‌لایه‌ن خه‌لکه‌وه‌ بو‌یان به‌یت، سروشتی
خه‌بکیش وایه‌ ناگه‌ری سه‌انی خوسان و به‌اره‌ به‌هه‌قیبه‌ل به‌ده‌ریان
به‌رست و نه‌قوکه‌ی به‌یت به‌نه‌مه‌شه‌ هه‌ر هه‌قیبه‌کی شیعی سه‌یه‌ به‌وه‌ی
خاره‌بووسی بزبوی و کومه‌لانه‌نی به‌ده‌ به‌ری قولبوو به‌وه‌ی به‌رست و به‌وه‌ی
له‌دو‌نیادا.

به‌وه‌ی سه‌ردی به‌خه‌ف به‌گات نه‌مه‌ به‌رووی به‌به‌یت نه‌و به‌اره‌ به‌یت
بو‌یه‌ به‌سه‌نی شیعه‌گه‌ری به‌هه‌موو وڵاته‌ی ئیسلامی، به‌شیوه‌ به‌هه‌موو هه‌قی
و عوت‌سان وڵاتی شیعه‌گه‌ری به‌وی کوره‌ به‌وه‌ می‌چه‌ به‌ به‌ره‌نی به‌خه‌ف
کردووه‌. ته‌به‌ به‌خه‌ی نه‌وه‌ به‌بوو به‌داری هه‌رحه‌ی ته‌لا موخه‌ به‌هه‌م
به‌که‌م می‌به‌عرف به‌وه‌ به‌که‌م که‌سه‌ به‌به‌یه‌ وه‌ل خه‌لکه‌گه‌ی نه‌وه‌ی
سه‌رقال به‌یت به‌زانست و کێرکی له‌سەر به‌گات.

به‌رسته‌ به‌ریک به‌و به‌ده‌ست میه‌شوو و به‌هه‌تی ژێر به‌دانه‌ن جو‌یه‌
نه‌و به‌هه‌ی بو‌یان به‌یت به‌هه‌نی زسانیکی خوشگوره‌ به‌ ناگات، به‌لام له‌که‌ن
نه‌و به‌شدا نه‌وان به‌شیوه‌ به‌هه‌کی سه‌رقالی خویه‌دن، مایه‌ی سه‌رسانبوونه‌. هه‌ر
به‌که‌م به‌و هیوی نه‌و به‌خواری به‌رست و به‌وه‌ده‌که‌ی به‌ره‌ به‌ی خه‌لک
و به‌رگه‌یت، به‌هه‌ش نه‌و ته‌مه‌ به‌ به‌ریژی ژێری هه‌وی بو‌یه‌ ده‌ت کێرکی
به‌وی کێرکی ژۆر به‌و ته‌مه‌ به‌ ده‌گات و به‌یه‌ موخه‌ به‌یه‌کی به‌ناو به‌گ نه‌و

^{٢٩١} علی الوردي (وعظ السلاسل ص ٢٥)

ساواشی شوییه‌که‌ی حوی بو خوشگوره‌رانی و حومه‌ریکردن به‌کاربهێشتن کاتیکیش هه‌بدێک نامازه‌ی خوشگوره‌رانی به‌ حویه‌رگ و ماله‌که‌ی دیربوو. نه‌وا قسه‌وقسه‌لوکی به‌درووه‌ دروست ده‌یشت. به‌رد به‌ره‌ بېگه‌ به‌ره‌که‌ی له‌ده‌ست ده‌دات

روژنامه‌بووسنێکی میسری سه‌ردانی چه‌ند موخته‌هیدنێکی گه‌وره‌ ده‌کات له‌هه‌خه‌ف. له‌ روژنامه‌ له‌سه‌ردان ده‌بووسی و سه‌رسامی حوی به‌ ژبانی روهد و سه‌ده‌یه‌که‌ی نه‌وان ده‌رده‌یشت. سه‌ره‌ری نه‌وان ده‌سه‌لانیان به‌سه‌ر ده‌یان میوان جه‌لت هه‌یه. به‌هه‌ر کوییه‌ک به‌یت سامانیان بو دیت نه‌وان روژنامه‌بووسه‌ ماری ده‌سه‌لاتی نه‌وان به‌سه‌رحه‌لکه‌وه‌ له‌رونده‌که‌یان وه‌رگه‌راوه. نه‌گه‌ر نه‌وان خوشگوزه‌ران بن نه‌وان ده‌سه‌لانیان له‌ده‌ست ده‌دەن

لایه‌نی خراپ:

نه‌وه‌ی ژبانی دسکری به‌ت. هه‌قییه‌که‌ی شیععه‌ میراگری موخته‌ریه‌ن له‌ئاسه‌ی هه‌سه‌هه‌کاری وشاردی بیرکرده‌وه^{٩٧} له‌به‌ر نه‌مه‌ش به‌ پێشخاتی عه‌قه‌ی حوی گه‌یشنه‌وه‌ته‌ پله‌یه‌کی به‌ری وده‌کاری و هه‌ره‌یی. نه‌وه‌ی له‌مه‌شدا هه‌وکاری کردوون نه‌وان مانی ئه‌جته‌ادیان به‌ عه‌قه‌ی ده‌هه‌سته‌وه‌ نه‌وه‌ی ماری خۆیندن له‌لای نه‌وان به‌یشت. سه‌رسام ده‌یشت له‌و مشتومره‌ قولانه‌ی که‌ له‌بهری عه‌قه‌دا نه‌جامی ده‌دەن

له‌هه‌مان کاتدا نه‌وه‌درده‌هه‌ حالی بیه‌ له‌لایه‌ی خه‌ری و ده‌دریشت پیاوانی ئاسی شیععه‌ هه‌سه‌هه‌کاری ناکه‌ن. ته‌ها له‌ ته‌هه‌کاسی خۆیندن و مشتومره‌ تبه‌ته‌که‌یان به‌یشت. نه‌وان به‌و حۆره‌ دايشته‌به‌ ده‌گه‌به‌ نه‌وه‌ری ئازادی بیرکرده‌وه‌ و هه‌واشی ئه‌جته‌ادکرد. به‌لام دانیس نه‌مه‌ بو عه‌وامی جه‌لت ئاسکر بکه‌ن. له‌ترسی نه‌وه‌ی له‌دریان هه‌ل به‌ر و بیار پاشه‌گه‌ر سه‌وه‌ جه‌لکی عه‌وم به‌شبه‌وه‌یه‌کی گشتی له‌کاروباری ئاسی حویان مه‌بلیان بو ته‌هه‌سه‌هه‌یه‌، رورخاریش عه‌قیده‌ و ریزه‌سه‌می بوێ داده‌هه‌ین. به‌ینی مازوودوخی و پێویسته‌ کۆمه‌لایه‌تی و ده‌رووه‌که‌یان ئه‌ییبی نه‌وه‌ ده‌کریت پیاوانی ئاسی له‌ناو شیععه‌

^{٩٧} ئهم مۆز (المصدر السابق) ج ١، هه‌ ٩٧

روژگات درت به مه ده کس، به لام ستوس له بهرامه ریدا شتیک بکس، شهوان رۆد
له خه لکی عه وم ده ترس، خه رر باکس له شتیک به ر دگاریان سه وه رور که م
به بیت.

هییه دین شه هرستانی له گوفری (لعلم) نامزهی مو شه دیارده یه کردووه .
گوفاره که به ر نه خه بگی به که می حه ران ده رده چوو، شه هرستانی و ناریکی نیندا
بوو سیوه به ناوی (رادیاس و ده رجستی هه قیبه ت) به واره که ی هاتوو ده "
له و سه ره ده می دوید ده سه لانی ری گشتی به سه ر رای رباب ده رکه و نووه
واییه اتوو ده و هه قه قه قسه له سه ره ترسییه کانی حوی ده کات به یو غوتانیان،
به پیچه و به ی شه و ی عه وام به چاکی ده زسی له کتیبه لوزیکه کانی حوی شه
شتانه هه له بژیری، شه وه سه به و شه زاسشییه کانی هه توی له به ره وه ده ده . له
هه نو کانیشی مو خه لک جه دین هه سه ری سیسه ت و کوشکیشتی به کارده هییه
له ترسی هه لچوو ی خه لک ته به ت هه قیبه ک بوی گرسه وه که به کیک له خه لکی
عه وام لبی پرسوه گو به خونه که یه نو خوسین گریاوه . هه رنسه که ی که و نۆنه
سه ر کرسه که ی شه، ناب کرسه که پیس مووه یس سا ؟ هه قیبه که ش به ترسه وه
وه لاهی ده داته وه و ده لی وه لاهی شه و به ته له لاهانییه ی ده هرایه به کیکه دیکه
له هه قیبه کی پرسیه مو به لای کی مو خوسین سه ری خۆ شق بکات شه و
به هه ران شه و ی پشوو وه لاهی ده دته وه شه و به ده یه هه ره شه له نایس ده کات
و سییه که ی له ناو ده دات و سه ماکمی ده نویسته وه، چوکه به راهه کانی مبله تان
له که می رست و که می ناماده ییان، لاوری خه سه له ت کانیان مه یلیان به لای
خوهرات و راهیدی شتی به خوهر و هه یه، نه گه ره اتوو رانیان لبی بنده مگ بووین
و وه لامین به ده وه، به به خوسه کانیان هه و کریان کردن، شه و ریاده کروه کان
به سه ره سه ماکمی ناییه وه ران ده بیت، بنده به سه ره هه قیبه ته وه ران ده بیت،
کانیک شه ریجه تی به به رستی و هه مه چی به سه ره ناییه وه ران ده بیت شه و
نه وه کانیش هه له ته کین... "٢٦١

سروشنی گۆمەلگەى غىراقى.

لەنيوان شىعەگەرى و سوفىگەريدا:

كاتىك دەپىس عومى خەلك ئەرەروو دەكەن مېدە لەعەقىدە و رېورەسمە ئىببەكەن بىكەن. ئاكرىت ئەمە گلەبى لەور بىكەن. وەل لەسەرەتى ئەم بەشەد نامزەماق مو كەرد، ئەور باچار روو رووى شو مەبرىسى و كېشە بېنەو كە لەنيانىدا بەدەستىانەو دەتالەنن.

عومى خەلك لەمەموو سېغە و ئىببەكەن لەمەد ھاوشىو، ئەور لە شىئەو ئەو عەقىدە و رېورەسمە خەلەس ئەبە كە ئابەنەماو، ئەگىبا سەرووى پەسەرەكەو خەلەس بىبە ئەمەش مەرووى ئەسور ھەر يەكە بەشىغە و سوبە دەبىنن، ئىمە كاتىك لە ئاوپە سونىيە جىاجىياكان دەگەرىپ، بەخىا كەردەو خەلەس بىبە، ئەو خورە عەقىدە و رېورەسمەكى ئابىبى دەپىس، لەرووى سەغەي كۆمەلەبەكەي ھىچ خەلەس ئەگەل ئەو بىبە كە بە شىعەكەي عىراقەماق بىبەو دەتومىن ئىببە سوفىگەرى لەو و لاتا ئەو عەقىدە و رېورەسمەنى پەشكەشى خەلك كەردەو كە ئەوان بېوىسان پەبەتى، بەشىئەكە دالەبىي وگەشسىيان پى دەت، لەمەرامەر كەنەكەي ئىبان و مەترسەكەي

لەستىدا لەم لایەنەو بىكچووبىكى رور بەبوان شىعەگەرى و سوفىگەرى ھەبە، ئۆبە مو ھەر ولەتەكى سوسى پە شىعە بېچ، ئەو مەراگەي پېرور دەپىس، خەلك سەردىبان دەكەن و برا و بەرىبان مو دەكەن ھەروەھا خەلكى پېرورىش دەپىس خەلك دوى بەرەكەتەن بېدەكەن، دوى پالەشتەن بېدەكەن لە مەخوشى و شىعەي مەخوشەكەن سەيدەكەنى شىعە ئەو ئەركە دەرووبىيە ھەلدەس، لەلەي ئەھلى سوبە شىعەكەنى سوفىگەرى ئەو ئەركە دەپىس

بەكەل ئەو سەنەنەي بەمەس سەرىكى رەكەشام ئەو مو رەبەرەتى (سەيد بەدوى) لە ئەنە، خەلەسەكەي رورى ئەگەن رەبەرەتى خوسىن مەو لەكەرەلە، ھەروەھا بىبەم سوفىيەكەن مەنەسەي بەد بىكچووبى رەبەت و خوسىن شەبەگ دەگەن، ئەلقەي رېكە سەردەكەن و بەكەنە و ئالەو دەردەكەن، ھاوشىو ئەو شىعەكەن لەيادى مردنى ئىمامەكانيان دەپكەن.

نێس خەلدۆر نە کتێبی موقەدیمە (المقدمه) ^{٢٢} نامۆزەیی ئۆ ئۆ لێکچوووە کردووە کە لە بێوڵ بوودری سووعیگەری و بوودری شیعەگەری هەبە، ئەو دەبی "وێل بەرکەوت سووعیگەری ناسی (قوتب) دەکەن، ئەمەش ماسای سەرۆکی عارفەگانه، بڕوایان وایە کە سینک لە پێگەی مەعریفەدا هاوشانی نییە، تا خوا گیانی دەکێشێ، دواتر یەکیکی دیکە لە ئەهلی عێراق دەیتە میراتگری.... ئەمە هەمان ئەو شەخسە کە رافیرەکان نە میرتگری نێمەکان ناسی دەکەن، سەیرکە چوون ئەو کەسانە ئۆچوووی رافیرەکان بڕووە، ماوەریاڵ پێتیی دواتر ناسی بە ریکخستنێ شوینگەرەوی ئەو قوتبە کردووە، وە چوون شیعەکان ناسی بە قەبەکیان کردووە ئەمانەت ئەو کاتێک دەبەوی بچنە دوو سووعیگەرییەوه بونەوی مێکەنە ریسار و بوودرێک بوحویاڵ ئەوێ ئەلی (خو بێی زاری سی) دەوێست، ئەمەش هەمان ماسای هەهه کەچی ئەلی لەبێوڵ سەحەکان بە ریسار و بە مەرھەسی تەبەتی خوی هەبوو. دواتر لە مەعریفەت بەخودا کردیان سەقوب، چوونکە سەرۆکی عریفەکە، دواتریش حیاپان کردوونەوه وەک لێکچووێ بە نێمام لەروحساردا، دەیت لە بوخسندا هاوشێوە بێت... بێر لە قسەیی ئەو سووعیانە مەکۆد لە مەزەیی (ماسای مەوای مەهەدی چاوە پڕامکرا) گۆنوباسە، کتێبەکیان پێکردووە مەو ماسەوه. ئەمەش لە قسەیی شیعە و رافیرەکان و ریسارەکان وەرگێڕاوه. خو ریسارەدەری هەهه ^{٢٣}

دکتۆر کامر شەبیبی، یەکیکە لە مامۆستایانی بەشی فەلسەفە لە رانکۆی بەعید، ئەو توێژینەوهیەکی تیروتنەسەلی لەوبارەیهوه هەبە. لە توێژینەوهکەیی دەریخستووه تا چەند پەڕیوەندی و هاوشێوەیی لەبێوڵ بڕوایەوه کەسی شیعەگەری و سووعیگەری هەهه ^{٢٤}

^{٢٢} مەو مەکسەنەیی هاوشێوەیی تیکسەیی مەر خەلدۆس، وەرگێڕ بیان بو ماسی گۆردی کاربکی رەحمەتە ئەمەر مەهەوی وەرگێڕ، بیکێ زۆر وردە. بو نەکەس. خوونکە مەرمار و زۆر بێزەکی کۆن بووسر وە بویە نیمە ئەمە و بێشومانە بەبێ بو نا مەکانە بکۆر مەرمار و مەرگەر.

^{٢٣} جەد ١، مەدە، بخیو، عیالی عیالی وافی - ج ٣، ١٠٧٤-١٠٧٥

^{٢٤} بکۆریوە سەر کتێبەکی پەماری (الفقه بين التصوف والتشيع) بێم نێرکەنەش کەسکەر. دیکە لەو بارەیهوه ئەمەر هەمان مابەت دەرتەجێت ئەلی وەرەدی

ھەدىك لە پياۋاسى ئايىمى لەمار سوسە ھەول دەدەن رەھبە لە سۆھىگەرى
مىگىر و مىگولى لە ماۋەز و كىشەكەسى مەن، گۈبە ئەمە سىدەبە لە ئىسلام دىيىپ،
بەلام ھەولەكەيان پۈچەل دەپىت نەۋەي نەرەھبەگىرە لە سۆھىگەرى ئاۋاسىگى
ھەموو ئىس تەمبە مور، ئەو پياۋە نزاپەتى سۆھىگەرى و شىيەگەرى بەيەكەۋە
دەكرد، مانگەۋارى مو مۇسلمان دەكرد مۇنەۋەي بگەرتتەۋە سەر رىيەبە
سەرەناكاسى ئىسلام، بەلام مۇچۈبەكاسى مەدەي مەمو، مەبەا بە مياپان مەنىت،
ئەۋمىش مەچەد سەدە دەۋى مەرسى مور، كانىك مەمەد مەدولۇۋەھاب مەركەۋت
لە ماۋەرسىنى سەدەي ھەشەم، مانگەۋرى مو ھەمال مۇچۈبەكاسى ئىس تەمبە
دەكرد لە ماۋچەكاسى دىكەي ۋاۋاسى دىكەش ئىسلامىش خەلەك ۋەك خۇيان
مەۋە، لەسەر رىيەرى سۆھىگەرى يان شىيەگەرى، ئەمەش مەپتى مەۋدۇخى
خۇيان ئەۋان لە زىابىن مەدەسنى چەمىدىن خور مەخۇشى و سەم و بىگەرانى
دەدلىس، كەۋتە پىۋىستىيان مەنىت مەيە ھاۋكەرىن سىت، لە روۋەروۋىۋەۋە
بەرگەگرتن.

دەبەشۋونى ئايىقى ئەغىراقدا:

يەكەت لەو دياردە كۆمەلەتەبەي لە غىراق خىگەي سەرخە ئەۋەبە
دەشۋونى ئايىقى لە ماۋچە خىياچىك، مەگۈرەي بەيۋەدى ھەر ماۋچەبەكە مە
پىدەششەۋە مە ماۋچەي خەرىرە مەتەبەتى مەشى ئاكۋورى ھەموو ھور و
شارەكان مەسەر مەزھەسى نەھلى سۈنەن، رۇر مەرىكە لە مەقىدە و كەشە
ئايىپەكەپان ھاۋشىۋەي مەدەي پىدەن بى، كەچى ماۋچەي بچۈۋل دەپىپىن، ۋەك
رەزىپەرىك كەمىنەي ئايىنى تىدا دەۋىتەن لەۋان شەبەك لەنزىكى مۇسلى و نەسپىرە لە
نەزىك مەنە.

كەتەك كەمەنك مەرو مەشۋور دەۋىپىن، دەپىپىن خەلەكەكە پارىزگارى
مەسۈبەۋونى خۇيان دەكەن، كەچى سۆھىگەرى لەنئۈيان پەرە دەستىنى، مەلام
ھەركە دەگەبە ماۋەرسىنى غىراق، ئىپىسى ئەۋە دەكەپن سوسەگەرى لەنئۈ ھۆز
ۋىشەرەكن ۋىر دەپىت شىيە جىگەي دەگرتتەۋە، لەۋى دەپىپىن شىيەگەرى لەلەي
ھەدىك ھۆز مەيە ۋ لای ھەدىكى دىكە ئىپە، تەننەت لەۋەبە ھەدىك ھۆز لەپەك

سروششی کۆمەلگەي عىراقى

شىعە و سونە ھەيە، واتە ھەندىك لە لقەكانى ھۆرەكە لەسەر مەزھەمى سونەيە و بەشىكى دىكەش لەسەر مەزھەمى شىعەن، ئەمەش لە شارەكانىش مەدى دەكرىت، بەشىوەيەك دوو شارى دراوسىيەكتر ھەر بەكەيار لەسەر مەزھەمىنكى، يان دوو گەرەكى يەك شار، يەك يان سونە و ئەويتريال شىعەبە

ئەمەش بەشىوەيەكى بايەت لە دوچەي دىالە بەردەكەويت، ھەي تەكەلىووبى تايغى دەگاتە ئەوپەرى، رەنگە بىتوانىن بلس پىنكە وەزىانى ئاشتىانە لەنتوان دوو تايغەكە زۆرە، دەگەن بىيە سىيس گەرەكىكى سوننى بەشداری گەرەكىكى شىعەى مەكات بە كەژاوە و دىشتى بە حوسەبىيەك، بەباەت بەشداری پەروركردى ھەندىك لە مەزارگە و ئىمامەكانى يەكترىش دەگەن.

كاسبەك لەباوەرستى عىرق سەردو باشوورى دەرويس، كە دەگەيە ناوچە بىشتەبىيەكان، ئەو شىعە بە ھەموو لايەكەو بەسەر ناوچەكە رلە، زۆر بە دەگەن دەبىنى لەو ناوچە ھۆرە يان شارە يان گەرەكىك سونى بىت، ئەو ناوچەيە ئەوەيانە كە شىعە لەسەرەتارا بىنى گەشەي كىردووە، پروپاگەندەي شىعەگە رايش زور مەتووبى حەخت لەسەر ئەم ناوچەيە دەكانەو

لەوپەرى باشوورى ناوچە بىشتەبىيەكان و لەناوچەي بەسەر، ھەندىك شونىى چووكى سونە دەسەر، وەك شارى روىر و ئەوچەسب، چەند گەريكى سوق شىوچ و ھەندىك ناوچەي دىكە ئەو بە درەنگ بە بىدەو ھانور، ھىشتاش پەيوەسيال بە ھۆرەكانى بىدەو ھاو، خەلكانىكى كەمىش لە ئەھلى سونە لە ھەندىك ناوچەي بىشتەبىيەكان دەزىس وەك ناسرپە ئەو ھى تىبىيش دەكرىت ئەو بەرە بەرە كەوتوونە ژىر كارىگەرى شىعەگەرايى، نۆيە بەشداری لە ھەندىك رىورەسمى شىعەكان دەگەن و لە دىشتەكەيان بەشدەر دەس، تەباەت ھەندىكيار لە مۆەكان كەژاوەي ئايەتىن دەبىت ئەمەش ھاى ئەو بەرە بەرە بەرە شىعەگەرايى دەچن.

نامرازدگانی پروپاگه‌ندهی شیعه‌گه‌راییی:

شیعه‌کان ربوره‌سعی نابینی تیبب سه‌خویار هه‌یه، ئەم ربوره‌سمانه‌ش له رامردوو و دەر مه‌رتزین هه‌کار و نه‌مرزی پروپاگه‌سه‌ده‌وون سو کاریگه‌ری نه‌سه‌ر ده‌روون، له‌خواره‌وه ناوی گه‌ریگه‌ترینیان ده‌میی.

۱- سه‌ردانی مه‌رازگه‌ پیروره‌کان شیعه‌ پاره‌یه‌کی زوری له‌سی‌دانی مه‌رازگه‌ی ئیعامه‌کان هه‌رچه‌کردوو، ماره‌ی مه‌رازگه‌کان درێژ ده‌کته‌وه، گه‌مه‌ره‌کانیال زه‌رپوش ده‌کات و ده‌وه‌ی مه‌رازگه‌کانیش حواڵ سه‌حش ده‌کات، نه‌شیوه‌یه‌ب هه‌وسه‌به‌یه‌ب سه‌حیه‌ب بیه، هه‌موو نه‌ماه‌ش کاریگه‌ریه‌کی زوری له‌سه‌ر رێکێشانی خه‌لک هه‌یه‌ بو شیعه‌گه‌ری کاتێک یه‌کیک سه‌ردانی نه‌و مه‌زرگانه‌ ده‌کات نه‌و، نه‌که‌شه‌ روحانه‌کی سه‌رسام ده‌بیت، هه‌رچه‌ندیش ریا‌تر مو نه‌و شوپانه‌ بکات، نه‌و کاریگه‌ری شیعه‌گه‌ری نه‌سه‌ر ماحید، ریا‌تر ده‌بیت

۲- که‌ژوه‌ و کێوانی حوسه‌سعی شیعه‌کان نه‌وه‌ راهاتوون نه‌ده‌ روژی نه‌که‌می مانگی موچه‌ره‌م نه‌ که‌ژوه‌ و کارۆس گه‌وره‌ ده‌ریکه‌ون سو یادکردنه‌وه‌ی کوشتنی حوسین نه‌و کردنه‌ نه‌ شه‌فامه‌کان ده‌روور و نه‌لا و نه‌پیل و زوریه‌بیل هه‌یه، چه‌ندس قه‌سیده‌ی خه‌م‌کی میلی تیده‌ ده‌خوێنه‌وه، خه‌لکه‌که‌ له‌سه‌بگی حویار ده‌ده‌ن، نه‌ ریح‌یه‌پشتی حویار ده‌ده‌ن، له‌ روژی ده‌یه‌میش مه‌راسیمی (نه‌تمیز) نه‌بام ده‌ده‌ن، خه‌لکه‌که‌ له‌و مه‌راسیمه‌ گه‌ن ده‌پوش و حوین له‌سه‌ریال دینه‌خواره‌وه، دوتریش بو‌دسی رو‌د‌وی کوشتنی حوسین له‌ که‌سه‌لا نه‌بام ده‌دریت... هه‌لچوونی سوژ ده‌گاته‌ نه‌وپه‌ری.

۳- پرسه‌کان هه‌ر پیاو‌م‌قور و ده‌وله‌مه‌سدیکی شیعه‌ ناره‌روو ده‌کات پرسه‌یه‌کی ده‌ روژی ده‌بیت، سو خوێندنه‌وه‌ی داسی کوشتنی حوسین، نه‌ده‌تیش له‌ مانگی موچه‌ره‌م و سه‌هه‌ری هه‌ر هه‌موو سالێک نه‌مه‌ ده‌کریت نه‌وه‌ی نه‌و برسانه‌ سسی و گوێ له‌ شیعه‌ره‌ خه‌م‌ویه‌کان بیت که‌ له‌لایه‌ن خه‌تییه‌کی شیعه‌وه‌ ده‌خوێرنه‌وه‌ و نه‌بیدا وه‌سعی کوشتنی حوسین و کور و مر، و که‌سو‌کری ده‌کریت، نه‌وا مه‌ینی بو‌ گریان ده‌بیت خه‌تییه‌کانی شیعه‌ له‌و سواره‌دا هه‌یه‌ر کارییه‌کی سه‌یریال کردوو، نه‌شیوه‌یه‌ن ده‌نوابین نه‌هه‌ر

سروششی گۆمەلگەي عىراقى

مەخسەسكىدا گۇياش و قىياش سىرۇست مەكەش. ئەو خەتەبەش سەگۈيرەي غەقش و
رەمىي خەلەقەسە دەكەش. رۇرخارەش شىيەي مېنى سە دەنگىكى خەمبار و
ئاولار دەخۇبىيەو. كارىگەرەكى رۇر دەخەنە سەر دەروور

ئەو ھۆكارەي سەرەو. ئىستالەلەيەر خۇيىدەوارەكاشى شىيە بوئە كارىكى
غەيە، بۇرۇنكە پەپاوشى شىيە بېشى رۇرى سىن و ھەندىكىش مۇكۇلباش نېكرىو. و
يەخەرامى دەراس بەرسىنەد ئەو ھۆكارە ئەمرو سەرى ئەو خەلەق سولاي
شىيەگەرى رىكەش. ئەو لىي رۇر دەخەنەو. ئەلام دەمىت ئەو بەيەر بەكەين
ئەو ھۆكارە لە سەدەكاشى رەردو. لەگەل غەقلى خەلەق گۇجاو بوو و دەپاستو. و
كارىگەرەي سەر خەلەقەو ھەست. تەمەت بەگىگەي ھۆكارەكاشى پىرۇپگەندە
موور. بەشوبەل پالەر موور بو بەشەرىي غانەغەيەي خەلەق و ھەمىسە رەشتى،
دەرەتەنكىش سوو سو دەردە دلى خەلەق كە بەدەست كېكەش و ئارەو
دەپانئالەند.

لىيى رۇر دەگىرەتەو. ژىنىكى مەسىحى بوئەدى بەسەرەئى خوسىنى
ئەمەرگەوتى گەورەي كارمە بىيەو. بەرۇرى عاشوراد، سەبىرى خەلەقەكەي كىرەو
كە خەم بەسەريار رە. ئەم رۇر دەو. رۇر كارىگەر دەمىت. ئەو ھەمىسەكى سەگۈر
دەتە خوارەو. ئەو كاتە ژىنىكى شىيە دەپىيى و ھاوار دەكات و دەلى "سوپاس
بۇخودا، ھىدایەتى وەرگەرت و بوو بە شىيە"^{۹۲}.

دكتور خورىف دىل بەردەي كارىگەرى ئەو نامرەي شىيەگەرى كىرەو. ئە
ھىند، لەوئى بىيەيەنى شىيەگەرى لەسەردەمىكى رۇرەو. سلاو مۇنەو
شىيەكە لە ھىند ھاوشىو. بەركاش بە غىرق پىرسە و ھەتەمىي دادەنىي و بە
كەزاو. و ئالەو لەشەمەكەل دەردەكەش خورىف دەلى ئەو گەورەي ئەو
سەنە دەردەكەش كە ئىيەمەكەش كىرەو. بەشەش كارىگەرەكى گەورە
بەدەرومى خەلەق دىرۇست دەكەش. چۈنكە مۇرۇ بە سروشتى خوى مەيلى سەلەي

^{۹۲} لۇدى رۇر (قى پەلەزىن) تەرجمە قۇلە جەمەل. ھ. ۹۲

مه‌رئوم هه‌یه ته‌باعت نه‌گه‌ر له‌سه‌ر ده‌هه‌ قه‌یش مێت، له‌مه‌ر مه‌ر رقه‌یار به‌ رالم ده‌بێته‌وه نه‌گه‌ر له‌سه‌ر هه‌ق بێت

ژێبیه هه‌ستیاره‌کان:

کاتێک هه‌ره‌کسی سه‌دو ده‌سه‌ عێراقی ده‌که‌وه‌ ژێر کاربگه‌ر پروپاگه‌نده‌ی شیعیه‌گه‌رای. وه‌ل به‌یشتەر بیه‌یه‌ن نه‌و پروپاگه‌نده‌یه‌ ئامرازێ رور سه‌رکه‌وتووی هه‌یه، ژێبیه هه‌ستیاره‌که‌ر له‌ دلی روه‌که‌کانی نه‌و هه‌ره‌ ده‌ژه‌می و رور به‌هه‌ره‌وه به‌ره‌و شیعیه‌گه‌راییان کێش ده‌کات.

دوو بابه‌ت هه‌یه پروپاگه‌نده‌ی شیعیه‌ رور هه‌ختی له‌سه‌ر ده‌کاته‌وه، به‌که‌مه‌یان باسکردنی هه‌سله‌نه‌ ناشه‌کامی نه‌ه‌لی به‌ته‌. دووه‌میش باسکردنی نه‌و روله‌مه‌یه که به‌ نه‌ه‌نی سه‌بێتکروه ده‌کریت بگوتریت سوو که‌س هه‌ر له‌ نه‌ه‌لی به‌بێت نه‌و هه‌سله‌تانه‌یان بێد ده‌رکه‌وتوود و نه‌و روله‌مه‌یه‌یان به‌رکه‌وتووه نه‌و به‌یش عه‌و کۆپی نه‌بوئاب و خوسه‌نی کۆبه‌تی، بویه رورنرس و تار و شیعهره‌کمی شیعیه له‌بارهی نه‌و دوو ئیعامه‌یه نه‌و رور له‌سه‌ر نه‌و سه‌بغه‌تانه‌ ده‌رون که‌ عه‌و هه‌یمووه، وه‌ل پاله‌و بێتی، ره‌وایه‌ژێ، دادیه‌روه‌ری و روه‌د، دواتریش باسی نه‌و کاره‌سته‌یه ده‌که‌ر، که‌ روره‌رووی ئیمام بوته‌وه. دواخاریش به‌ده‌سه‌نی باوسه‌ریکه‌ود کۆژروه به‌سه‌ر خوسه‌بیش به‌هه‌مان شیوه نه‌وه‌ی نه‌ه‌نی باسه‌ کوشنی خوسه‌ن باه‌تیکی گرگه‌ له‌ پروپاگه‌نده‌ی شیعیه‌گه‌ری، بویه هه‌ت و شاعه‌راسی شیعیه ته‌ نه‌و به‌ری به‌کارێان هه‌بناوه و نه‌بامی زوڕینه‌یان به‌ده‌سته‌یه‌ناوه.

له‌رسته‌دا نه‌و شیواره‌ی پروپاگه‌نده‌ کره‌ن له‌گه‌ل هه‌زه‌کامی لادی ده‌گه‌وچی، به‌گه‌ل باروودوچی ده‌رووسی و کومه‌لایه‌تیان گوچاوه، له‌لایه‌ل چه‌روکی بابایان له‌باره‌ی پیاوه‌تی و ئارایه‌یتی و مروه‌ته‌وه ده‌گیرێته‌وه، له‌یه‌کی دیکه‌شه‌وه، مه‌ه‌لی رۆشینه‌ری بیه‌بشبه‌ن له‌لا ده‌روژێتی که‌ له‌بامی دلیان هه‌یه، نه‌بته‌ت خۆره‌ چه‌روکبکیان بێ ده‌دات پڕبه‌تی له‌ حه‌م و په‌ژاره، نه‌هه‌ش ده‌ره‌ه‌تی که‌ مۆ هه‌سه‌نکی ده‌رووسی نه‌و که‌ ژیا به‌ر پڕیتی له‌ به‌خوشتی و سه‌تم و ته‌نگه‌یه‌ی

نه‌گه‌ره‌توو نه‌و پر و باگه‌ده‌ی شیعه له‌ به‌و هۆره‌کاسی سه‌روی بیابان به‌کار به‌یت، نه‌و نه‌و کاریگه‌رییه‌ی سه‌ده‌وو که له‌سه‌ر هۆره‌کاسی لادینی هه‌بووه، به‌دو حه‌ره‌که‌ن گۆنی له‌ سه‌رگۆره‌شنه‌ی چا که‌کاری بگرن. به‌لام نایه‌ه‌وێ گۆنیان له‌ سته‌م و خه‌م به‌یت، نه‌وان له‌ بیابان به‌رگه‌ی هیچ سته‌مێک باگر، بویه بیابانه‌ روویه‌رووی کوشتن و مودن ده‌بنه‌وه. رۆر که‌م به‌سه‌ر کۆژرو و مێروو ده‌گرین، گرێان به‌ تێروایی نه‌و سێقه‌نی ژبه‌، به‌لام سێقه‌تی پیاو و سه‌رو ناماده‌باشی بۆ شه‌په‌شمێر و توله‌کردنه‌وه‌یه.

سه‌رده‌ریکم گیره‌وه. شیعیکی سه‌دو. له‌ماره‌ی ماوه‌ری شیعه پرسیارێ له‌شیحیکی به‌ی ته‌میم کردووه. نه‌ویش له‌وه‌لامدا وتویه‌تی ماوه‌ری شیعه بریتیه به‌ حۆشه‌و به‌ستی عه‌لی کوری نه‌و تال و به‌چاکتر رییسی له‌هه‌موو جه‌نگ له‌دوای پێغه‌مه‌رده‌وه. شیخی به‌وه‌هه‌له‌چیت و ده‌لی 'هه‌موومان شیعه‌ین. نه‌وه‌ عه‌لییه ناوکی حوسین، سوارچاکی (مه‌یموه)'. که‌س هه‌یه‌ وه‌ نه‌و به‌یت!

نه‌و وه‌لامه‌ و به‌به‌کی روومان له‌ماره‌ی ماوه‌ری ناییسی لای سه‌ده‌ه‌کان پێده‌دات، له‌راستید نه‌و عه‌لیان رۆر حۆشه‌ه‌وێ، سه‌رسام به‌ پاله‌و به‌تی و ره‌واسیژی و مروه‌نه‌که‌ی عه‌لی، بویه له‌ تێروایی نه‌و عه‌لی به‌وه‌ی سوارچاکی عه‌ره‌به‌ له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا ناتوان بێ به‌و شیعه‌یه‌ی که له‌ عێراق هه‌یه، نه‌وان ته‌نها له‌ کاتی سه‌رسامی و حۆشه‌و به‌ستی له‌لای عه‌لی ده‌وه‌ستن. کاتێک بگاته‌ حه‌له‌نی گرێان له‌سه‌ر عه‌لی و کۆره‌کاسی و پێ به‌وه‌ به‌سه‌ر گۆره‌کانی، نه‌مامه‌ بانه‌تیکه به‌ده‌ه‌کان قه‌ولی بکه‌ن و تیی ناگه‌ر نه‌و بڕوای وابه‌ شانه‌رییه‌ بۆ پیاوی قه‌ره‌مان به‌ کۆژراوی ممریت، به‌بگیه‌ پیاو له‌سه‌ر جینگه‌کی ممریت شوینه‌کانی سوێندخواردن:

له‌ به‌شێکی رێڕه‌ویدا باسی نه‌وه‌مان کرد ناکی به‌دو رسته‌گویی و راشکویی و نه‌مانه‌ت و وه‌فای به‌سه‌ر زاله، له‌مه‌ر نه‌وانه‌ له‌ قسه‌ و به‌لینه‌کاسی په‌مان بۆ سوێندخواردن مانات، به‌که‌می نه‌به‌یت گه‌وره‌ترین سوێندی به‌دو نه‌و کاته‌ دیت که

وشای مێمور مان وه‌ن حوی ده‌ده‌وه‌ له‌سه‌ر ده‌وه‌ی ماوی به‌سپه‌که‌ی عه‌لی کوری به‌و مانات به‌وه -
وه‌رگێڕ

چېنگە درێك ئەرەوی هەسە گزیتەو و دەلی: (وَقَدْ هَذَا الْعُودُ وَالرَّبُّ الْعَبُودُ)^{٢٣} (واتە بە رستی ئەو چلگەبە و ئەخوری پەرسبو و سویمووبە لەو بەبە بەکۆشتن تۆمەتار بکریت، ئەگەر دەوی سویمیدی لێکرت ئەو نامادەبە دان بەناوبەگەیی سبت. بەلام بەدرو سویند ناخوات^{٢٤}.

بەلام گانیك بەدو بەدرو عیرق دین ئەو بەرە بەرە ئەو خەسەتەدان بەدەست دەدە. ئەو دەکەوسە رەش فەشاری ساج و بیاوسی حکومەت و رێماکاران. سچەردەس بەرێسی دزو و ئیفاکاری سەو بەگزیس بو ئەو دەوی ئەو قسارەیی سەریس کەم بەگەو. لەو قەسەر نیم بەدرو بەشیو بەگەیی سەسب. سە لادیکان دلاووتەو، بەبابەتی ئەو بەی کریس و فەوشس لەگەر خەلکی شار دەکە. ئەو هەرکە لە ناشی کالاً و مەحەکەیی دەبیرسی. ئەو بەو بەری ئەماند رەسەو سووس دەخوت و زورەیی خاریس مەسەگاسی دزو. ئەو ساردەبە بەشیو بەگەیی تەبەت ئەو ژانی لادی سەدی. دەکریت ئەو بەرە مەسەکیلگە و شەرمەس دەهیبە بەرەگەو. ئەو کاتە گوسپست دەبیت بەسودەگی سەر کەشەکە پەر دەکەن لە ئیمانداران و سویندخواردن.

ئەم بەرەو بە کۆمەلایەبە و دەکت پەویست بە خورک لە سویمووبەردن سبت خەت لێی سەبا سبت و زوی سەکت کاسک خەلگەکە بە ئیفاکی سەرو رهاووە بەناوی خواد و بێعەسەر و ئیفا مەروەرەکان. دەبیر سویمیدی سبت لەبێوانین دەریگەوینت خەلگەکە لەبەکارهێنانی پەرس.

کاتێک لە لادیکان دەگەڕێن مەنێک مەزارگە دەبیس خەلک یق سویند بەکاریان دەهیب، پەشیانو بە سەو سەویتی ئەو شوستانە بەخووشی و کردەسەر تەوش دەکەو. ئەمەش ئەو مەزگەنەبە کە سە خوارووە سەپس گرگە کۆمەلایەتیەکەیی هاتوو:

١- مەزارگەیی عەباسی کوپی عەل لە کەرەلا

٢- مەزارگەیی سەید محەمەد لە نزیك بەلەد

عبدالجبار الراوي (البلدیه) سن ٢٣٤
عبدالله الراوي (عشائر العراق) ج ١، ٢٠٦

۲- مەرگهی عەبدوللای کۆری عەلی بە باشووری قەڵعی سەح

۴- مەزارگهی عەلی شەرقی لە نزیک کۆمیت

۵- مەرگهی عەلی بە سەرس کۆری موسای کارم بە بێک بە درە

چەندی مەرگهی دیکەش هەبە گریگیان بەمەنی سەرەوێ کەمە، هەمووشیان
حەلکی دەورووبەریان هەیان بوو دەمەن و لە مەسەلە ی دررگانی و هاوێبەمانی
هەر و شنی دیکە پەناس بوو دەمەن، و ناوێ گۆبە هەر مەرگە بەل بێمانی حوی
بە، دەتوێ نەو کەسە بەخوش بکات، کە سویدی سەرو حوربوو وەک
دەردەکەوێت درۆرە کە مە کەرگەر دەرووسی لەکامی سویدی حوربوو کە بەخوش
دەکەوێت.

لە پەکیب بە پەندەکی حەلک عێزق هاتوو " لاسە سەلا پەندە لاس سەندو
نەو نێمانە ی بێمانە ی بەمید نەو حەلک بەمەرد و حەزب بەکەری دەهێس
نەمەش مانای نەوێبە خاوەنی مەرگە کە نەگەر بێمانە ی سەرو حەلکی سووش
بەکرد نەو نەها سوکەنەنی پێدەکری، مە مە ترس سویدی پی دەخوێ، سەلام
نەگەر بێمانە ی هەبوو نەو درۆی نەگەر ناکەن هەر جەسەد بێمانە کەشی
ترسناکتر بێت نەو زیاتر زێری دەگرن.

عەباسی کۆری عەلی:

مەرگهی عەباسی کۆری عەلی عەزیزترین شۆبە بوو سویدی حواری لە دۆچە
بێمانە بێمانە کە عێزقدا حەلکی عەوم نەو دۆچەبە عەباس مە سەرگەرم وەسەف
دەکەن، مەسەنیار نەوێبە خاوەن سەلیفەبەکی بوو و زۆر تۆرەبە بێمانە کە ی
حوی بوو بچات حەلک سویری دەکات سەروی بێمانە و نێمانە گەورە کە
سویدی سەرو حووت، سەلام سویری بەر مە عەباس سەرو بکەن، بە بارە ی
هۆکارە کەوێ پرسیارم لە هەندیکیان کرد، دەیانگوت " پێفەمەر و نێمانە کە
مە عەسوم و ئاریری کە سەب ناوت حەتایی بەر مە بکات، کەچی عەباس و بێمانە
سەرگەرمە."

بێبی درۆر دەنی " نەگەر شێفە بە درۆ سەروی حوسین سویدی حووت، نەو
سەری نۆ دابێت، نێمانە بەر مە بکە کە لێی خوش دەبێت سەلام عەباس تۆرەبە و

كەسكىنى سەربارى تۈدە. دۈەرى مەغشار وگوشار ھەبە، بۈيە كەسكىن خورنەت
ئاكات بەدرۇ بەناۋى ئەو سۈيىد بخوات. ئايا نەتبىنبۈە لەساپىتەى مۇگەنەكەى
عەباس سەرى پىاۋىك ھەلۈسراۋە^{۱۹} دەگۈنرەت نەمە سەدرۈ بەناۋى عەباس
سۈيىدى حۋاردۈۋە. بۈيە سەركە ھىچى دىكەى لە دەست نەبۈر تەبەا لە جەستە
حىا يىنەۋە و مە ساپىنەكە سىكىت. بۈيە مەرو ھەر كىك بەدرۇ بەناۋى عەباسەۋە
سۈيىد بخوات ۋەك ئەو پىاۋەى لى دىت^{۲۰}.

لەرسنىدا كارىگەرى عەباس نەبەا لە ھۋارى سۈيىد حۋارىن قەتبىر ئاكرىت.
سەلگۈ سۇرۇر ھۋارى دىكە دەروات تىببىى دەكرىت ھۋردكىسى ئاۋچەى
مىشەبىيەكەل گەل ئاۋەر و نەرىيىل لە ماردى عەباسەۋە ھەبە. ۋەدە قەتخەى
عەباس. پىلاى عەباس. ئىلاى عەباس، شەشىزى عەباس. دارەسەى عەباس،
ئاسى عەباس. جەندىن نەرىتى دىكە ئەۋن ئەگەر پىسۋى يەككىك نەكەمى سىدىرى
ۋەسەف كەن، ئەۋ دەلەس "عەباسى نەپىرچۈۋە" شاكر مەستەفا سەلم ماس لەۋە
دەكات سەلم حەبۈر شىخى نەبى ئەسەد. دۋاى پىيىچ سار دۈۈر خەبەۋە لە ھىند
دەگەرىتەۋە. ھەندك لە ئەسەمەسى ھۈرەكەى سىبىسى دەكەن ھەلسۈكەۋتى
ھەردەخى ھەبە ۋارى لە دىسەرىيە تۈدەكەى ھىدۈد. بۈيە دەسەن ئەۋ سەيد و
عەباسەكەنى نەپىرچۈۋە. رىشى تەشىۋە. غەرق دەخواتەۋە، قەسە لەبارەى
سىياسەتەۋە دەكات، سەگ رادەگىرت^{۲۱}

بۈيە ئەم دىارەدە كۈمەلەتە، خىكەى سەرىخە خە ھەكەرەكەى جىبىيە^{۲۲} نۇچى
عەباس لەبىۋ ھۈرە لادىيەكە ئەۋ بىنگە نەردەى ھەبە^{۲۳} مەن سۈۋام ۋايە ھۈرەكەن
لەمەر ئەۋە زۈر پەروشى عەباس، چۈيەگە مەۋەى سۈرچاكىكى مەدۈپەن نىدا
دۈزىۋەتەۋە. ۋەك دەركەۋىت ئەۋان ئاتۈلەن بە روۋنى گوزارشت لە ناخى دەروۋشى
خۇپان مەن. بەشىۋەدەك يىنىيەن عەباس نەسەرگەرمى ۋەسەف دەكەن، گۈايە
تۈپەيە وئىشەكەى پەلەيە، لەراسنىدا ئەۋان ۋا سەبىرى عەباس دەكەن كەسىتى
سۈرچاكىكى ئازايە، كە زۈر رىرى ھەبە مەپىنى مەھەى مەدۈى كۇپان

^{۱۹} لۈدى دۈۈر (المصدر السابق) ص ۸۴
^{۲۰} شاكر مەستەفا سەلم (الجبلىش) ج ۱ ص ۲۰۵

سروشستی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی

کشتیک به‌سه‌رهاتی عه‌باس له‌ کتێبه‌که‌ی میژوو ده‌خوێنینه‌وه، شه‌وا ده‌توانین نه‌وه‌کار به‌ دوزینه‌وه‌ که‌ هه‌کار به‌ سه‌رسامبوونی هه‌زه‌کار به‌ عه‌باس، نه‌مه‌ش چه‌ند خالێکه‌ له‌ سه‌رگۆزه‌شته‌ی عه‌باس:

یه‌که‌م میژوو بووسان ماس له‌وه‌ ده‌که‌ن ئیمام عه‌لی، قاسیدی باردۆنه‌ لای عه‌قبلی رای مۆ نه‌وه‌ی پرسی پێ مکات مۆ ده‌ست بيشان کردی هاوسه‌ریک که‌ رۆله‌یه‌کی سوارچاکی بۆ بێنینه‌ دهباهه‌ وه‌ک ده‌ربڕیت عه‌قبیل ده‌چه‌له‌کاسی عه‌ره‌ب سوو شاره‌راسو تیندا، بۆیه‌ نامۆزگاری برکه‌ی ده‌کات نا ماتیمه‌ی کچی حه‌رم کلاب حوریمی مکات، ده‌شلی "له‌یو عه‌ره‌ب که‌سێله‌ بیه‌ له‌موانی نه‌و نازاتر و سوارچاکیتر بێت" ئیمامیش حوارییی نه‌وژبه‌ ده‌کات و عه‌باس له‌دایک ده‌بێت دووهم عه‌باس له‌هه‌رده‌نی لاویدا خاوه‌ن سیغه‌تی حه‌سته‌یی مه‌ن بووه‌ به‌پێی پێوه‌ره‌که‌ی بیا بيشییی، نه‌وه‌ره‌ح نه‌سه‌هاسی نه‌وه‌سفی عه‌باس ده‌لی "سوارچاکیکی قوژ سوو، حه‌سه‌نی به‌هێز سوو، که‌سواری نه‌سه‌په‌که‌ی ده‌سوو، رێکوپێک، وه‌ک نه‌وه‌بوو قاچه‌کانی بگاته‌ زه‌وی".

سێیه‌م عه‌باس له‌حه‌مگی که‌ره‌لا، به‌رگری له‌خوسنتی بیری ده‌کات، پاله‌وا بێته‌کی بێویه‌ ده‌بووی له‌راسنیدا نه‌وه‌له‌گری ئالا و پاله‌وسی حه‌مگه‌که‌ بووه‌، بارماوی "ئاوده‌ری تێوه‌کاسی که‌ره‌لا"ی لێبروه‌، چونکه‌ تویی ئالوقه‌ی سه‌ر سه‌رباره‌که‌ی خوسین بشکیمی و بگاته‌ قه‌رع رووما، دیمکه‌که‌ی پر ده‌کات له‌ ئاو، ده‌گه‌پتیه‌وه‌ بۆ نه‌وه‌ی ئاوبدات ژد و هنداله‌کانی خوسین.

چواره‌م دایکی عه‌باس وه‌ک پيشتریش ئاماره‌م مۆ کرد له‌ هه‌ری کلاب سوو و رێکه‌وت له‌ سه‌رباره‌که‌ی دژم پیدوبیک ده‌س، له‌هه‌مان هه‌ور ده‌س، سه‌رکرده‌ و خاوه‌ن ده‌سه‌لاتیش ده‌س له‌سه‌رباره‌که‌دا، له‌وان شه‌مه‌ری خوش، عه‌مدوللای کورپی حه‌رام که‌ حالی عه‌باس و برکاتی ده‌بێت، نه‌مه‌یان هه‌ول ددات عه‌باس به‌ مه‌س ررگار مکت، له‌مه‌شدا شه‌مه‌ریش پلېشینی ده‌کات به‌لام هه‌وله‌کایی به‌رماد دوت، کانێد عه‌باس پیدگری ده‌کات به‌وه‌ی حوی و برکاسی به‌گه‌ل خوسین مه‌س، به‌مه‌ش به‌وه‌یه‌کی بایسی شه‌هامت و سه‌رراستی ده‌بووی

سروشتی گۆمه‌لگەى عىراقى.

پىنچەم حوسىن عەباسى رور حۆشويستوو، دواشى لى دەكات سەھاوارى
 حالەكالى بچىت و حۆى نەحات دات. حوسىن دلىابوو حۆى دەكۆزىت، سوودى
 نىيە عەباسىش لەگەل ئەو بکۆزىت، گەچى عەباس رەتى دەکاتەو پىشت
 لەمرگەى مكات و دەلى وازت لى ماھىس و دوى توش ماژىن^١

ئەو خەسلەنەى سورچاکی که لە سەرگۆرەشتەى عەباس دەرگەوتوو،
 دەبىت کارىگەرى نەسەر دەرووى ھۆرەكاسى لادى ھەست. خەتییەكاسى پەرس و
 مانەمىنەكەس لەو رەھتوو لەسەر مینەنەرەکان دووبارەى مەس. لەوانەشە رەادى
 مەس و ریندەروپى تیندا مەس، دواتریش چەدین قەسیدە لەسەپىشى عەباس
 دەخوینەو، پەمو بە مەروڤىك نىبە نۆمى گۆى ئەو شەھرا بە مگرىت، مەشئو بە
 لەشئو ھەکان کارىگەر نەبىت

پیاوچاکیكى دیکە:

لەرووى کارىگەرى نەسەر ھۆرە لادىنەکان، پیاوچاکیكى دیکە دىت، ئەمەش
 سەید محەمەدى کوپى ئىمام عەو عادیە ئەو لە مەرك شەرى مەلەد لەباوەپاستى
 عىراق بىزراو. وەل پىشتەر نامازەمار سۆ کرد لەبۆچەى باوەپاستى عىراق
 ھۆرەکانى شیعە و سوسە بەیەكەو نىشتەحىن ئەو ھىجەى سەرىج مەت ئەو
 ھۆرانە سەید محەمەد بە پیرۆز دەزانن و بە ئازناوى "سبع الذھیل" ناوى دەبەن،
 ئەم ئەو باوچە بە ھەم ئەو پىگەى ھەبە کە عەباس لە بۆچە بىشتەبىبەکان
 ھەبەت.

مەرگەى سەید محەمەد چەد مەلەكى نەشارى مەلە دوورە. حابوو و بىستاسى
 لەدەورو بەر نىيە، بۆیە مەوانەکان دەتوانن ئەو ژورانە بىمىنەو کە لەدەورو بەرى
 خەوشى مەرگەگە بویان نامادەکرو. دەشەواس ھەموو پەند و بىستەكەى قەپ
 و قەحاح و رابەج و لانكى مەدەل سە محنورەکان و ھەرگەر عیو سەکان ئەو
 کەلوپەلە نەکار دەھەس سەو ھى بەکەل سوسى سەدى. رولەى ھۆرەکان لەو
 رەھتوو ھەر شەبەل سەد کە دەکەوتە مەردەستەل سەلام مەتوس درى لەسەید
 محەمەد مەس، چۆنکە ئەوان دەراس ئەو درىبە کار دەساتەبىکیان تووشى دەبىت.

نۆبه ده‌بیس قاپ و قاچاچی مه‌رارگه‌که له‌هه‌موو شوپینکی ده‌روه و ناوه‌وه‌ی مه‌زارگه‌که جێماوه، که‌س نه‌یبردوه.

له‌راسنیدا سه‌ید محهمه‌د ئه‌رکینکی گریگی کۆمه‌لایه‌تی و ده‌رووسی هه‌یه له‌نیو هۆزه‌کاسی ده‌وروپه‌ری. ئه‌وان سو چاره‌سه‌ری به‌خوشه‌کابیای و سو دوعه‌کردن، چاره‌سه‌ری کیشه‌کابیای په‌س مو ده‌هر و به‌ری مو ده‌که‌ن و سویندی مه‌درق به‌ناوی ئه‌و به‌خۆر، ئه‌گه‌ر عه‌داس سه‌رگه‌رم بیت ئه‌و سه‌ید محهمه‌د شیره، حا فوڕپه‌ست ئه‌و که‌سه‌ی له‌مه‌راسه‌ر ده‌وه‌سنیت و مه‌که‌می ده‌راسی.

بوری له‌کتیبه‌که‌ی (البحه‌اشقب) ده‌لی^٦ سه‌د محهمه‌د چه‌ندین که‌رامه‌نی له‌لای نه‌هلی سوینه و به‌دوه‌کاڵ هه‌یه، ئه‌وان په‌روزی ده‌که‌ن و لینی ده‌رسی، سویندی به‌درو به‌ناوی ئه‌و به‌خۆر، به‌ریشی مو ده‌که‌ن. رۆبه‌ی سکاڵاگن له‌سامه‌را و ده‌وروپه‌ری به‌ سویندخواردن به‌ناوی ئه‌و په‌کلا ده‌سینه‌وه. چارنکیان بیهیم که‌سین بکولی له‌وه کرد قه‌رزاربیت، به‌لام کاتی هاته‌سه‌ر سویندخوردن به‌ سه‌ید محهمه‌د ئه‌وا پاره‌که‌ی دایه‌وه و سویندی نه‌خوارد^{٦-٨}

موخته‌هینی به‌ناویانگ هه‌سه‌ر سه‌در ده‌گیرینه‌وه، به‌چاوی حوی به‌کێل به‌ که‌رامه‌ته‌کاسی سه‌ید محهمه‌دی بیهیو، گۆبه‌ دریک ویسویه‌سی مه‌رومالانیک بدری که‌ به‌ناو شورایه‌کی ته‌بیشته‌ خووشی مه‌رارگه‌که‌وه بووه. کاتیک دره‌که ده‌یه‌وی به‌ ده‌لاقه‌یه‌کی شورکه‌ بیه‌رینه‌وه ئه‌وا په‌کسه‌ر گیاسی ده‌رده‌چیت هه‌سه‌ر سه‌در به‌چاوی حوی لاشه‌ی مردوه‌که‌ی بیهیو که‌ له‌ده‌لاقه‌که‌ بووه.

چه‌ندین چیه‌روکی دیکه‌ هه‌یه هه‌ک له‌دیه‌ی که‌رامه‌ته‌کاسی سه‌د محهمه‌د ده‌یه‌گیرینه‌وه. وه‌ل شه‌فاردی به‌خوش، به‌حه‌یه‌یانی جوړگه، سراسی بوو، به‌شیکیش له‌وانه‌ حالی بیه‌ له‌ هه‌فقه‌ت توژیسه‌وه بویه‌کاسی راست سه‌مه‌اندویه‌تی ناوه‌ر کاریگه‌ریه‌کی گه‌وره‌ی به‌سه‌ر ده‌رووسی مروغه‌وه هه‌یه، سو نمونه ئه‌گه‌ر که‌سینک مروی و بیت به‌نه‌بخامی ناوایب ده‌ره‌ق به‌ بیه‌وچاکێک تووشی به‌خوشی ده‌بیت، ئه‌و تووشی به‌روکی و ده‌سه‌سه‌ ده‌بیت. رۆجاریش

^٦ محمد علي الثوري (محمد بن الإمام علي الهادي) ص ٤٠
المصدر السابق ص ٤٦

تووشی نه‌و شته ده‌بیت که لای ده‌ترسی، هه‌ر نه‌مه‌ش رووده‌دات کاتێک که سێک
 بوای وایته نه‌و نه‌خووشیه‌ی مه‌او ده‌نووشی بووه
 ده‌رووسی مژویی حیهاییکی سه‌یره پڕیه‌تی به‌ بهیمی، ژۆرنێک له‌ که‌رامه‌ته‌کاسی که
 ده‌دریته پال پیاوچاکه‌کان له‌و به‌نیه‌یه‌وه سه‌رچاوه ده‌گریت.
سه‌یده‌کان له‌عێراقدا:

سه‌یده‌کان چینیکی به‌رری کۆمه‌لگای عێراق بیکده‌هه‌بن، نه‌وا ده‌که‌ریه‌وه
 سه‌ر ره‌چه‌له‌کی پێغه‌مه‌ر، هه‌دیك حاریش به‌ ساوی "مداڵاسی پێغه‌مه‌ر" و "
 بچه‌وه‌کسی ره‌هرا" بووه‌مژین، به‌راستیدا نه‌و چیه‌ له‌رورسی ولاتانی نیسلاهی
 مووییه‌ هه‌یه، له‌و شوێنه‌ش پێگهی به‌ریان هه‌یه، له‌ میسر و حیحار و مه‌عرب
 به‌ نه‌شراف بووه‌مژین، نه‌بایته له‌ میسر سه‌دیگانه‌کی بایته به‌حویان هه‌یه^٦
 سه‌روژ و توهمری ره‌چه‌له‌کیان هه‌یه، ئه‌وه‌ر به‌کیکیان موچه‌به‌کی ره‌مزی هه‌یه،
 له‌کاتی دیاریکراو وه‌ری ده‌گریت.

سه‌یده‌کان له‌بو هه‌ره‌کاسی شیعهی عێراق، نصیبیار و پێگه‌به‌کی زوڕ به‌ریان
 هه‌یه، هاوشیوه هیچ ولاتکی نیسلاهی بیه، سه‌بد له‌ هه‌ره‌کاسی عێراق هه‌قی به‌ک
 له‌ پێنخی ده‌اته کشتوکالییه‌کان هه‌یه، سه‌می پار به‌ود و هه‌سه‌کردن به‌وه‌ی
 هاریکاریه‌ وه‌ری ده‌گریت و ساوی ده‌بیت "هه‌قی باپیره‌م" نه‌که‌ر به‌کیل له‌بێو
 سه‌یده‌کان بیه‌سه‌ی به‌هه‌روو نه‌وا پێگهی به‌ ساو هه‌ره‌کان به‌رده‌بینه‌وه و به‌ناوی
 نه‌و سوید ده‌خۆم، داوی دوعه‌کردی لنده‌که‌ن و به‌ری بو ده‌که‌ن نه‌که‌ر به‌که‌ن
 نه‌خۆش به‌که‌وێته نه‌وا ده‌چینه‌ لای سه‌ید و داوای (تفره‌ک)ی لێده‌کات که داوێکی
 سه‌وره به‌خۆشه‌که له‌ مه‌جه‌کی حوی ده‌هه‌ستی بوئه‌وه‌ی شیعای به‌رکه‌وێت

ده‌گێزه‌وه سه‌بدیکی باسرو هه‌بوو، روژیک له‌ شیعید توڕه‌ ده‌بیت و
 هه‌ره‌شه‌ی کاره‌ساتی لێده‌کات و ریکده‌کوی پاشمووه‌به‌کی که‌م حۆجیسی شێخ
 ده‌سوونی، خه‌لکه‌که نه‌مه به‌سه‌سه‌ی سه‌ید به‌راس و له‌به‌ر چاوی نه‌وا به‌روو
 ده‌بیت و سامانیکی که‌وره کۆده‌کاته‌وه، نه‌بایته مداله‌کایشی سوودیای له
 پێوڕیسی ماوکی به‌رده‌گریت به‌کیل له‌ مه‌دله‌کاسی ده‌هه‌سم، بۆم به‌رکه‌وت له‌ لادی

سروشنى كۆمەلگەي غېراقى

پارەيەكى نۆز كۆدەكتەۋە مو ئەۋەي دوتىر لە شار لە ئارەروۋەكاسى خۇي
خەرجى بىكات،

دكتور شاكر مستەھا سەلىم ئەمارەي پىنگەي سەيدەكان لە گوئىدىكى چىايش
دەلى "خەلكى چىايش ۋەك تەۋاۋى شىعەكاسى دىكەي عىراق، سەيدەكان سەپچۆر
دەزاس ۋە سەروۋى مەۋى دىكە يار دەدەس، لە سەرنەۋەي ئەۋر سەۋەي
پىغەسەن ئەۋا رىزگىرىش ۋە مەۋرىس ئەركىكى نايسى دەبىت، ئەھلى چىايش
سۆيىد بە سەيدەكان دەخۇن، مەتبەئەي زمارەيەكى كەمىا سەۋاۋى دىدار ۋە
خوئىس باسروى كاتىك خواربىسى كچىك دەكرىت، يار دەپەۋى كىشەيە بەكلا
ئەگەۋە ۋە دلى شكاۋ ۋە تۈپەيى كەسەك چاك ئەگەۋە، ئەۋا سەيدىك سەروكانەتى
خەمەتەكە دەكات، چۈنكە ھەر شىئىك دىۋا بىك ئەۋرەت باكرىتەۋە سەيدەكان
لە سەروۋى دىۋەخەۋە دادەبىش ۋە مەپتەسە ۋە چاكر دادەنەيى مۇ ھەر شۆيىك
بچى سەركارەكان سەرنە لە مەھەمى ئەۋ سەيدانە ۋە رىناگر، كە لە رەۋسەكاسى
ئەۋان كارەكەن".

ۋەك ئەۋەي سەيد لە نىۋەزەكاندا پارىزراۋ ۋە مەۋرىس بىت، دەتۋاى لە ھەر
پىاۋبىكى لادىي بىدات يار رىسۋاى بىكات ۋە ھىزىشى بىكاتەسەر خا ئەۋ پىاۋە پىنگەي
كۆمەلەيتى ھەرچىيەك بىت نابىت تۈپە بىت ۋە بەناشياۋ ۋە لامى سەيد بىداتەۋە،
ئەمەش ۋە ئىكرىۋە زۆرىك لە سەيدەكان زۆر تۈپە بىن ۋە كەلەرق بىن، خەلك سەيد
بە "رەچەلەكى بەسى ھاشم" ۋە سەف دەكەن، ھەدىك خارىش شىتقان دەدرىتە
پان، لە يەكەك لە پەيدەكەن ھەتۋە "الەيدىلا جىۋى كەلەرقەنەلەۋىن" ۋە سەيد بىن
شىتقى ۋەك بىزى بىن شاخە

لە دۋابىن سەردام دا مو ناخىيەي عەك، ديار دەيەكى كۆمەلەيتى سەرخى
راكىشام، چىۋىرمەي سچوۋىم بىبى بە قۇر دىۋىستىكرانۋ، ئالەي سەۋى مەسەرەۋە
مو، تەب لە رىنگاى عەك ۋە دەعارە سى چۋار دىنەم بىبى، پىرسىارم لەمارەي
ئەۋاسەۋە كىرد ۋە تىمە ئەۋ شۆيەنە خەستەي مەۋۋى سەيدەكاسى تىندا
شۆراۋە، دوتىر لاشەكە يار مۇ مەخەف رەۋانە دەكرىت، مەلام ئىستىنا شۆيى

شووشنشیار پیروز نووه و هه‌لگه‌ی نێدا ده‌کهن کۆ ده‌رای له‌وانه‌مه‌ رۆژنیک له‌ رۆژێک ئه‌و شووشننه‌ بیه‌ هه‌رگه‌، گوهره‌ن بو دروست مکریت و مهنیوریان هه‌یت

زۆری گوهره‌کان:

گه‌شیاری نه‌لماسی بیوریاس له‌وه‌ ده‌کات له‌میانه‌ی سه‌هه‌ره‌که‌ی بو هورانی ناوه‌رست له‌ سالی ١٧٦٥ تیبسی روز گوهری کرسووه، بـ ئه‌و حابووه‌ مچوکه‌ی بییوه‌ که‌ له‌سه‌ر گوری که‌سانیک دروستکروه‌ هه‌لگه‌ی بیبوچاکیان ده‌راسی، ئه‌و شووشنه‌ش له‌ترب گۆسه‌ده‌کان بـ هه‌دیک حاریش له‌ چوله‌واسی هه‌یه^{٣١*}.

له‌رستب هه‌شت به‌شیکێ روز له‌و گوهره‌ له‌ سه‌رتاسه‌ری لاسکاسی عێراقدا هه‌یه. زۆریک له‌وان ئه‌سلیمان نازانرست، ناشزانیت کۆ له‌ناو گۆره‌کان نێژاوه، ته‌نانه‌ت له‌وانه‌یه‌ خالی بـ له‌تهرم. تیبسی ئه‌وه‌ ده‌کریت هه‌ندیک به‌ کچانی هه‌سه‌نی ده‌رس، گوهره‌ کچاسی هه‌سه‌نی کوری عه‌ل ئه‌مونا بـ له‌وی نێژاوه، نه‌مه‌ش قسوکردی ره‌حمه‌ته. چوکه‌ ژاره‌ی کچاسی هه‌سه‌ن ئه‌وه‌ده‌ رۆژ نه‌بووه، دواتریش هه‌ژنده‌ ئه‌وه‌ ده‌کریت له‌مه‌دیه‌ نێژاوه.

هه‌یکێ لاری بیویستی ئه‌و گۆره‌ پیور به‌ هه‌یه. بو ئه‌وه‌ی له‌کاتی به‌خوشبه‌یه‌کان و کیشه‌کان په‌یاپار بو بـت ئه‌و بیویستبووه‌ش و ده‌کات به‌هه‌رحالیک بـت، گوری پیوریان له‌لا ده‌ریکه‌ویت به‌پیی ئه‌و پره‌سیپه‌ی ده‌لی" بـت ویستی دایکی داھتانه"

هه‌مه‌ر هه‌لیلی ده‌گریته‌وه. پناوت هه‌بووه‌ به‌بوی مرع هه‌م، ئه‌و رۆز هه‌ژار به‌رموو، بیری له‌وه‌ کړه‌وه‌ دایلیب دویینه‌وه. ب هه‌ژری له‌حوی و حیرانه‌که‌ی دووربـته‌وه، رۆژیک رانگه‌پاند هه‌ره‌تی حدری به‌هه‌ر بییوه‌ پییگوتووه‌ گۆری به‌کیک له‌پیاوچاکیان له‌مانه‌که‌ی ئه‌ودا هه‌یه، هه‌والی ئه‌و حه‌سه‌ به‌ناو هه‌لگه‌

بلاوه‌بسته‌وه و مالی مرعل ده‌بننه مەزارگەیه‌کی گەوره، مرعل جوی ده‌بننه محبوری مەزگەکه، دو‌تریش مەهوی مەر و دیارییه‌کان ده‌بننه پی‌ویکی مەری^{۲۱} چیرۆکیکی دیکە هاوشنبۆه‌ی نه‌وه‌ی سه‌ره‌وه هه‌به، بڕیکه‌ی چل و پینچ سال له‌مه‌وه‌ر رووبداوه، نه‌وش نه‌وه‌یه خووتیاریک له‌گۆدی فریشانی بڕیک به‌حه‌ف، گواپه‌وه‌ییکه‌ی بێنبوه، به‌حه‌وه‌که‌ی ن‌شکر سووه گۆری بی‌اوجاکیک به‌دوی سه‌به‌ مه‌مه‌د له‌ته‌بیش ماله‌که‌ی هه‌به، له‌گەر ن‌ا‌و‌بو‌نه‌وه‌ی نه‌وه‌وه‌ له‌ حه‌لک سه‌به‌ گۆره‌که و مو‌پ‌پ‌ور کردن خووتیاریکه‌ی دیکه‌ش گواپه‌ گۆری سه‌به‌ بڕمعی به‌حه‌وه‌ بێنبوه، ده‌ونه‌مه‌د سوو، گۆری سێتیه‌م و چوار،.. تا گونده‌کان پ‌پ‌ور له‌ گۆری پ‌پ‌ور^{۲۲}

بڕیکه‌ی سه‌د سالیك له‌مه‌وه‌ر گۆریك له‌بڕیک شاری هیندیه ده‌رکه‌وت گۆیه‌هی نه‌وه‌ی نیعام جه‌عه‌ری سادقه، ماوی "سه‌گفان سوو"، سه‌به‌ نه‌وه‌یه ناوه‌که عه‌ره‌بی سه‌ه، مه‌مادی "پ‌سه‌و‌بی سه‌گ" د‌بت به‌سه‌ره‌مه‌ی عوسمه‌بییه‌ک به‌ حۆره‌ سه‌ر‌ایک ده‌گۆر سه‌گفان خا‌ مافور بیبه‌ دوی نه‌وه‌ی جه‌عه‌ری سادق به‌و ناوه‌ د‌بت، به‌لام حه‌لک به‌حه‌س نه‌وه‌ به‌د ر‌ژنه‌ سه‌ر گۆره‌که‌ی و پ‌پ‌وریان کرد^{۲۳}.

چیرۆکیکی دیکە هه‌به‌ حه‌لکی عێزق، مو‌بو‌کنه ده‌یگن‌پ‌سه‌وه، گۆیه‌ دوو بی‌او له‌ لادی هه‌بوو. لاشه‌ی که‌ریکی تو‌پی ده‌دو‌سه‌وه و دواتر ده‌بیژن و گۆمه‌ری له‌سه‌ر دروست ده‌که‌ن، خوشیاپ ده‌سه‌ محبور. حه‌لکی لادبی مو‌پ‌پ‌وریی سه‌رد‌بی نه‌وشو‌یه ده‌که‌ن، به‌رده‌که‌ن و سو‌ن‌ده‌ به‌وشو‌یه ده‌حو‌ری روژیک و ر‌ب‌که‌وت هه‌روو محبوره‌که‌ شه‌پ له‌گه‌ن یه‌ک‌تر ده‌که‌ن و به‌ک‌ن‌ین تو‌ره‌ ده‌بن‌ت سو‌ن‌ده‌ گۆمه‌ره‌که‌ ده‌حو‌ت. هاو‌رییه‌که‌ی به‌سه‌ر‌سه‌می ده‌لی "ثاب نه‌وشو‌ینه خۆمان دروستمان نه‌کرد؟!"^{۲۴}

^{۲۱} جعفر الحلیلی (الولاد الحلیلی) هه‌ ۱۱-۱۴

^{۲۲} مه‌هل و مه‌دی (هه‌نگیان)ی نووسیه‌ نه‌ری ر‌شه‌ی سه‌نگان - وەرگیر

^{۲۳} علی الو‌ردی: الاحلام بین‌ العلم و عه‌به‌ هه‌ م-ن

وەك دەردەكە ویت ئەو چىركە حالى بىيە لە رىدە پۇيى و لە وىشە لە سەرە تاوہ
 ھەلە سترائو بىت بە ھەر حار بە لام حالى بىيە لە ماى گۆمە لایەتى، ئەمەش
 ئامزەيە مۇ ئەوێ حەلەك پىويستىبان بە گۆمەز ھەيە و بە لایەوہ گىرگ سىبە كى
 لە ژىر گۆمەزەكەوہ نىژاوە.

ئەم پىويست بووہ مۇ گۆمەر و گۆرى پىرۆر ئەبەا بوويان لە عىراق بىيە، بە لكو
 لە رۆر لادىنگاى حىبەا ھەيە كە مارودۇخەكەي وەل لادىنگاى عىراق بىت، ئەنەت
 لە ھەدىك شارىش ھەيە كە مارودۇخەكە لە مارودۇخى لادىنى بچىت گۆفارىكى
 ميسرى لە سالى ١٩٥٩ بە دوا داجووى مۇ پەكەل لە گۆرە پىرۆرەكار كرىسو كە
 لە شارى بەنى سويف دەرەكە وىسو لە دوا داجووى دەرەكە وىسو حاوہى ئەو گۆرە
 كە سىبە بىيە ئەبەا لاويكى شىت بووہ، رۆر لە مردى نوساوە بىھوش دەسو كاتىك
 تەرمىكى دەبىنى، بە لام دراى مردى ھەرارگە لە سەر گۆرەكەي دروستكراوە حەلەك
 بۇ پىويستى حۆبار رووى نىدەكە، ئەنەت ھەدىك حەلەك بە دورەوہ بىويان
 رووناكى لە سەر گۆرەكەي دەردەوشىتەوہ...^{٣٦١}

گۆفارى (العري) كۆيتى، لە بەكەك لە بەدو داجووى رۆژنامەوسى و وىشە دارەكاسى
 لە مارەي شارى سويسى ميسر دەلى "ئەبەا لە سويس ٢٧ مرگەوب ھەيە، ئەو
 شارە وەك ھەموو شارەكاسى دىكەي ميسر شىخى تايەتى تىدەيە كە حەلەك
 بە پىرۆرى دەراس، ئەفسانە و موعىرە دەدە بە پار شىخەكە! سەرەزى ئەوہى
 سويس رەتەر لە شىخىكى تىدەيە، بە لام سەيدى عەرىب (سىدى العرىب) لە ھەموويان
 بە باوامگترە تارادەيەك كە حەلەكى نىسماعىليە لە ھەفتەي لە داىكسووى ئامادە
 دەين لە ناھەنگەكان ديارى وەزرى پىشكەش دەكەن. ھەر يەكەكەش بەو شىخانە
 وەل بە رىتەك لە ماو گۆرەيكى تايەتى ناو مرگەوت دەبىزىت، ھەدىكەدەر دەبىيى
 رىاتر بە گۆرەك ھەيە، كاتىك چوويە مرگەوتى (لعربى و الاربعى) لە بەرەي ئەسەلە
 مېژوويەكەي شىخ پىرسىارەر دەكرد، كەچى ئىمامەكار بە رشكوى وە لامبان
 دەدايەوہ دەيامگوت "بىھوودە رۆر لە ھەموو شويىك لە بەرەي ئەو مېژوويە

سروشستی گۆمەلگەیی عێراقی

دکتور شکر مستەفا سەبیم نامۆزی مۆ ئەو ناسە کردوو لە ناوچەیی هۆرەکانی عێراق، دەلی "دانیشتووسی هۆرەکان پێبەنویبە پاراستنی نیمام عەلی کۆیی نەبوایە. مەن دەکەن لە ژێبەگەیی دیکە، کاتێک مردووەکانیان بە حاکی بەحەف دەبێژ، مۆی تەرمەگە لە هەر ناوچەیکە سەختی هۆرەکان مێت ئەوا بە بەلەم و تۆتۆمبیل و شەمەندەفەر دەگەبێژتە تەجەف، ئەگەر کاری یەكسەر گواستەووی تەرمەگە سەخت مێت ئەوا وەك ئەمانەت لەشونێك دەنێژێت تا لە توانای حێزانەگە دەبێت دواتر تەرمەگە مۆ بەحەف بگوریتەو. دەبێت كە سووکاری یەك مەر لە گواستەووی تەرمەکان هاوکاری یەكتر مەن. نەبەت ئەگەر ئەو هاوکارییە بە کوکردەووی سامان و بەشداری رێسنەقێبەیی گواستەووش مێت"^{۳۱}

دەبێت نامۆزە مۆ ئەو مەن ئەو هەژارەیی مائوس تەرمی مردووەکانیان مۆ بەحەف سەن، ئەوا مردووەکان لە بەکێک شارە پێچووەکەیی مێك حۆبان دەبێژن، ئەگەر ئەمەش مەن، ئەوا لە مێك گۆری هەر سەبەدیک یان رەبەل یان رەبەدیکەیی نەبوایەگ دەبێژێت "هەبێك حاریش شارەووی هاوکاری هەژاران دەکات لە گواستەووی مردووەکان مۆ بەحەف"^{۳۲} هەبێك حاریش هەبێك لە دەولهەندان ئەو تەرمەگە دەگەن ئەسەوی حۆبان ناوەرەن و یە لە ئەمەجانی ئەمە حێریکی مەزنیان پێدەگات.

بەکێک لە چاکسارەکان لە ناواری نایینی کە ئەویش هەسەدیی شەهەرستانییه، هەوێی دوو مەمە رێگری لەحەك بکات، لە ساڵی ۱۹۱۲، ئەوێی راگەبەد ئەو دەرەبە حەرە و مێچەووی شەریعەتی نیسلا، دواتر رۆژێک بە موخەهیدانی شیعه هەتوس دا و رۆریکێک بەگەر شەهەرستانی هەور، کەچی حەلکی عەوم لەگەر ئەو حەر مەکردە بەهۆر، بەردەواموون لەسەر مەردی مردووەکان مۆ تەجەف، تەنانەت هەسەدیکیان هەوێی کوشتنی شەهەرستانیان دا بەتۆمەتی کەرموون و رەسیدی ئەمەش هاوشێوەی روودووەکەیی ۱۹۳۰ مۆ کە موخەس ئەمە، کەروان و کەژاوەکەیی حوسێمە و ئەو کارە بەحوارووی نییدا ئەنجام

^{۳۱} شاکر مصطفی سلیم (الجبارش) ج ۱، ص ۲۷

^{۳۲} شاکر مصطفی سلیم (المصدر السابق) ج ۱، ص ۲۷

^{۳۳} عبدالجبار قریش (عامل في التراث الاوسط) ص ۱۰۴

سروشستی کۆمهڵگهی عێراقی

دهدری، به جهرام راسی جهلك له بزى هه لچوو و هت شه هرسنانی به کافر و زندیقیا ن ژانی.

پیداگری جهلك له سهرا ماستتی مردوو کابیار له به جهف، له و پاوه په وه دیت گویه مردوو که حوی مافی خوده جبه کردی به نیمام عه ل کوری نه بو تالب وهرده گزیت که ونه له نیو بیسی شه وه ماقول بیه نیمام یاریگری له و پپوه به کات که هانی بو هیدوه و به ته بیشت نه و جه وتوو و له نه ستوی شه، بۆ نه مهش روریک به نه مه سابه له یو جهلك بلامونه وه بهاره ی چۆر نیمام بۆ فرپکه و سی مردوو که دیت و هاوکاری ده کت و بو تریش چۆر له کاتی حسینی (منکر و نکیر) یان له رۆژی قیامت شه فاعه تی بۆ ده کات.

ئه وای و ده راسن رۆزی قیامت وه ل دیشتی شه و دادگیا به، که به ژیا یی حویا یی ره توو، به لام له ئاستیکی فرا وایتر، له وی خود له عه رشه مه ره که ی داد دیشتی، به مه مه ره مه مه د له لای راستی و نیمام عه لیش له لای جه پیمه وه داد دیش، نه و دو بهش ده سی شه فاعه ت بو نه و که سابه که، که شه و بیان خوشه و یستوو و له ته نیشتیان نیشوو.

ماشتی مردوو کهان له برب مه ررگ په رورده ک، به راستی هه ره له و به مه یه وه وهر گپ وه، که جهلك له ژبا ییا ن به کانی به خوشی و پیو بیستیه کابیار په و بۆ شه مه رارگ به ده ره ئه و و راه توو په به ره به واسیته بو شه و ی دا واکابیار مه فرما به و کس یگه به، هه رچه دیش که سی واسیته که مه رر بیست شه و نه گه ره سه رکه و نی و سینه که ربه تره، مویه شه و و به راس خودا وه ک فرما به و کانی دو بیا به، خود به دیدی شه و دا و کاسی شه وای ما هین ته ده ی و له گوبه ی شه و حۆش ناییت، ته نها به کاریگری واسیته و شه فاعه تگاری نه بیست

له مه رموده یه هاتوو " مرۆڤ به کاره کابیه وه ده بیژیت " که چی عه وای جه ب به مه مه رموده به ماگه و له ماحی دینه وه ب توم به مه راری س عه وای جه ب به نو بین بیه به سه ره به مای لوریک و بچکر به وه عه قیده یان بو بیا د سین، به لکو شه و ب و به و عه قیده ی به سه ره به مای شه و ی له ژیا یی کۆمه لایه نی له سه ره ی ره توو بو بیا د به بین

گۆشاری (العربی) ناماژهی مۆسهرینی خه‌ك كرده‌وه له‌شاری سوێس و ده‌وروهری كرده‌وه، نه‌و مرده‌وه‌كسیان له‌ناو مرگه‌وتی سه‌یدی عه‌ریب و مرگه‌وته‌كاسی دیکه ده‌نێژ، گۆشاره‌كه ده‌لی "نیمامه‌كاسی ناو مرگه‌وته‌كه ئه‌كایان لێكردین هه‌له‌یه‌نێکی رۆژنامه‌واسی نه‌جام ده‌ییر مۆسه‌هیشتنی گۆرسان له‌ مرگه‌وته‌كان، تا مێشکی خه‌ك په‌یوه‌ست نه‌یت به‌ یاوه‌یه‌نێان به‌خورانیات وادروست، به‌لام ئێمه نه‌و نرگه موهراره‌تی نه‌وقامی میسری خنده‌هێلین، ده‌زگاكاسی ئهم وه‌زاره‌ته نوای حیاكردسه‌وه‌ی شته ره‌سه‌هه‌كاسی هه‌یه له‌ خورافات" ۳۳۱.

مسه‌هالی نه‌وه ده‌كهم نه‌گه‌ر وه‌زاره‌تی نه‌وقامی میسری نه‌و كاره مكات. وه‌ك شه‌هرستاسی نووشی شكست ده‌نیت كه‌ بیه‌شتر له‌عراق هه‌ولی داسو خه‌ك بێوېستیان به‌وه په‌كێك له‌ درۆی مردن شه‌هه‌هه‌تیان مو مكات، وه‌ك نه‌وه‌ی له‌ ژیان بۆ پێدایه‌ستبه‌كانیان شه‌هه‌هه‌تیان بۆ ده‌كریت. شمشیری چاكسازی:

هه‌وه‌یه‌ به‌ر له‌ ئیستا كوشتارگه‌یه‌كی تایبی له‌شاری تیری پاكستان نه‌جام درا، نه‌و رووده‌یه‌یه‌وه‌ندی هه‌هه‌تی ئهم هه‌شمان هه‌یه، پوخته‌كه‌ی نه‌وه‌یه، شاری تیری و ناوچه‌كاسی ده‌وروهری زوړیك شیعه له‌خووه ده‌گه‌ر، نه‌واپیش راهاتوون مه‌راسیمی خوسینی له‌ رۆژی عاشورا نه‌جام ده‌ن سه‌یر نه‌وه‌یه له‌و شاره قوتابخانه‌یه‌كی ئاییمی هه‌یه مه‌ره‌هه‌ی وه‌هه‌ی تیدا ده‌خوێرنیت، زوړیك قوتابی له‌و قوتابخانه‌یه ده‌خوین و ناوی قوتابخانه‌كه‌ش (هه‌وه‌یه).

وه‌هه‌یه‌یه‌كان ده‌ستیان كرده‌وه‌ی شیعه‌كان ته‌نگاو بكه‌ن، هه‌یه‌شیان لێده‌كردن مو نه‌وه‌ی مه‌راسیمی خوێن وه‌ك هه‌موو سائێك نه‌جام ده‌ن، چوێكه نه‌و مه‌راسیمه مه‌تیرواییی نه‌وان بیده و ده‌رجووه نه‌ئیسلام. نه‌وه‌بوو له‌سالی ۱۹۶۲ وه‌هه‌یه‌یه‌كان ئامده‌كارییان كرد مۆرێگرت له‌تیره‌سه‌هه‌كاسی شیعه، له‌ رۆژی عاشوراش به‌ توبدی هه‌یرشیان كرده سه‌ر كاروانه‌كاسی شیعه و هه‌موو خۆره‌چه‌ك و بیل و نه‌ور و داریان تیدا به‌كاره‌ینابوو، له‌نه‌جامدا سه‌دان كه‌س كوژرا و مریندان

۳۳۱ مجلة العربی، العدد الثمان فی كانون الاول عام ۱۹۶۳، ص ۸۶

سروشتی کۆمهڵگهی عێراقی

موو، کوشتارگهیهکی ترسناک بوو. نهوهی جینگای سه‌رنجه ژماره‌یه‌ک سوبنه‌ش کوژران چوینکه له‌کاروان وکه‌ژاوه‌ی شیعه‌کان به‌شدربوو، وه‌ک نهوه‌ی له‌هه‌ندێک ناوچه‌ی عێراق نه‌نجام ده‌دریت.

نهم روودوه‌ مه‌رحه‌عی مالا‌ی شیعه‌ی نه‌عێرق نارار دا، که‌ سه‌ید حه‌کیم موو، بویه‌ بروسکه‌ی نو‌ بالۆزیری پاکستان له‌مه‌عد و چه‌دین به‌رپرسی دیکه‌ی پاکستان مارد، داوی بیکردن رینگری سکریٓت و رینگاری له‌وباره‌یه‌وه نه‌نجام بدریت ^{٣٦١}

نهم روودوه‌ به‌هه‌ندیک لایه‌یه‌وه له‌و رووداوه‌ ده‌چیت، که‌ وه‌هاسیه‌کان له‌ که‌ره‌لا له‌سالی ١٨٠٢، له‌ شاری ساف له‌سالی ١٩٢٤ نه‌نجامیار دسوو، له‌گه‌ل چه‌دین شدری دیکه‌ که‌ وه‌هاسیه‌کان توسووبه‌ دگبری مکه‌ و ده‌سه‌لاتین به‌سه‌ر زال مکه‌ نه‌نمات حاریک له‌گه‌ر که‌ژاوه‌ی هه‌لگیراوی میسریه‌کان به‌رپه‌کتر که‌وت، میسرییه‌کان واره‌ستوون له‌کاتی حه‌ج نه‌و که‌ژاوه‌ به‌گه‌ل خویان بگوازنه‌وه شام.

وه‌هاسیه‌کان ده‌یانوه‌ی موسلمانان بگه‌رێسه‌وه سه‌ر نه‌و ته‌عالمه‌ ساده‌یه‌ی ئیسلام له‌ سه‌ره‌نای مانگه‌وره‌که‌ی حوی هیدویه‌نی، بی نه‌نجام بی هیچ زیاد و که‌میک نه‌مه‌ش بانه‌تیکه‌ جینه‌چیکردنی له‌ ژۆریه‌ی ولاتانی ئیسلامی نه‌سته‌مه‌، بار وه‌ل نه‌وه‌یه‌ مه‌حال بیت له‌واپه‌ به‌ بیابان حینه‌جی سکریٓت، چوینکه‌ مارودۆجی کۆن و مویی له‌په‌کتر ده‌چیت، که‌چی له‌ لادی وشاره‌کار مارودۆج رۆر گه‌راوه‌، وی لێهاتوه‌ مروڤه‌ پپووستی به‌وه‌ هه‌به‌ به‌کێک له‌ به‌رگه‌گرتنی بارودۆخه‌که‌ هاوکاریان بکات.

وه‌هاسیه‌کان هه‌شتا پینیاویه‌ به‌ توانایان هه‌یه‌ به‌ شمشیر وکوشترگه‌ چاکسازی به‌ به‌وه‌ری حه‌لک مکه‌ نهم شیواره‌ش له‌لایه‌ن روریک له‌سوڵتانه‌کانی کۆن به‌کارهاتوه‌، که‌چی نه‌نجامه‌که‌ په‌چه‌وه‌ی خواستی نه‌وان بووه‌، به‌که‌ره‌یبی شمشیر له‌ گۆریی به‌وه‌ر و عه‌قیده‌ ده‌سته‌ هوی ریا‌تر هه‌نقوڵانی عه‌قیده‌که‌ له‌دانی خه‌لکه‌که‌ و زیاتر ده‌ستگرتن به‌عه‌قیده‌که‌وه‌.

^{٣٦١} احمد الحسینی (الإمام الحکیم السید محسن الطیلباتی) ص ١٢٣-١٤٧

سروشستی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی

و که موکورییه‌کانی جۆشی له‌بهر بکات ئێسنا کاتی نه‌وه هانوو و ز له‌وه‌ریته به‌یسن و بز چاکساری خۆمان کار مکین به‌وه‌ک چاکساری که‌سانی دیکه نه‌و چاکسارییه‌ی مه‌او تیفه‌به‌که‌وه هه‌لده‌قوڵی به‌سوودتر و ریاانی که‌متره له‌و چاکسارییه‌ی له‌ده‌ره‌وه دیت زۆرحار نه‌و چاکسارییه‌ی له‌ده‌ره‌وه دیت ده‌میت هۆی و روژاندنی کینه و ململانی له‌بیور تیفه‌کار، له‌گه‌ز ریا‌ترکردنی ده‌مارگیری تاییقی یق‌عه‌قیده کۆنه‌کانیان خۆیان.

دوهم نه‌وه‌ی ده‌یه‌وی چاکساری بکات ده‌میت هۆی له‌شیواری باچارکردن و هیرشکردن سه‌ر حاله‌که‌ نه‌وور بگریت، به‌لکو ده‌میت شیواری سه‌رم و ره‌حه‌مت و مشوم‌بو چاکترین له‌گه‌ر په‌یبه‌و بکات، نه‌مه‌ش نه‌و رینگایه‌یه که ئێسلا‌م فرمائی پیده‌کات " ادع الی سبیل ربک بالحنکة و الخوفة العسمة و جاهد المپانی هی عسرة " له‌ر ستیدا ره‌چاو‌کردنی سووری مرویی چاکترین رینگیه بز داسی کارگه‌ری به‌سه‌ر حاله‌که‌وه ت به‌ره‌و باوه‌ریب سیر، که‌چی باچارکردن یق‌عه‌قیده‌به‌ل نه‌وا حاله‌ک له‌ه‌ری رده‌کات له‌ه‌ری نه‌وه‌ی به‌ره‌وپه‌یری نیت، میژوو دسی گه‌لێک عه‌قیده‌مان بو ده‌کات له‌به‌ر حاله‌که‌ ملاموته‌وه له‌نه‌حامی نه‌وه‌ی حاله‌که‌ چه‌وساندنه‌وه و دله‌ره‌قی له‌پێناو‌دا بینیه‌وه.

سێیه‌م چاکساری ده‌میت پیویستی و بارودوخی کۆمه‌لگه‌که له‌به‌رچاو بگریت، به‌رواوه‌ر سه‌رده‌ی کۆمه‌له‌به‌تیبه‌ ریا‌تر نه‌وه‌ی میژوکه‌ی روت نیت به‌یبه‌داسی کور هه‌مه‌مان کردووه که گوتویه‌ نه‌وه‌ی مروه‌ نازه‌لێکی عافله، له‌راستیدا مروه‌ نازه‌لێکی کۆمه‌له‌به‌تیبه له‌هه‌موو حوره‌کسی ره‌ه‌تر و بیکرده‌وه‌ی له‌سه‌ر نه‌و ریه‌وه ده‌میت که بارودوخی کۆمه‌له‌به‌تی و ده‌روونی ده‌بخواری عه‌قڵی تانکیش شتێک نییه‌ ریه‌تر نه‌وه‌ی دروستکراوی کۆمه‌لگه‌یه، روحساریکی روشنبه‌ره‌ باوه‌که‌ی کۆمه‌لگه‌یه.

به‌شی ده‌یه‌م

بارودوخی کۆمه‌لایه‌تی له‌ شاره‌گاتدا

له‌ میانه‌ی قسه‌گامادا، له‌ به‌شه‌گاسی رابردوو، ئاماژه‌مان بو‌هه‌مدێك سیمای کۆمه‌لایه‌تی شاره‌گاسی عێراق کرد، بیهیما چۆن به‌های بیابانشینی تیندا بلاووته‌وه‌ نه‌هه‌م بیه‌مدین سه‌هۆره‌گاسی ده‌ورو به‌ریسه‌وه‌ نیه‌ستاش ده‌هه‌سه‌وی به‌شینه‌یه‌کی بایه‌ت نویژیه‌وه‌ که‌مان جه‌خت له‌سه‌ر شاره‌گان بگاته‌وه‌ به‌پیی نه‌و جه‌ختکردنه‌وه‌یه‌ش ده‌بیت ئاماره‌ بو‌نه‌وه‌ بکه‌ین، له‌یه‌ودی سه‌ده‌ی رابردوو ده‌ شاره‌گاسی عێراقی سه‌حزایی ژماره‌ی دابیش‌تواییان ریا‌تر ده‌بیت و‌ناو‌دین ده‌بیت‌وه‌ نه‌هه‌ش هه‌ای نه‌وه‌یه‌ شاره‌گان مۆته‌ سه‌رچاوه‌یه‌ك بۆ به‌هه‌گاسی شارستانی، به‌شبه‌یه‌ت به‌هه‌ره‌گاسی نه‌وژمی به‌های بیابانشینی ده‌گات که‌ پیش‌تر له‌ عێراق باو بو‌وه‌

ده‌کرت بگوریت هه‌له‌گاسی بیو‌ر بیابانشینی و‌شارستانی له‌ عێراق حوی له‌دوو جه‌مسهری به‌رمه‌ر دو‌ریوه‌ته‌وه‌ نه‌هه‌لایش بیابان له‌لایه‌که‌وه‌، شاره‌گه‌یش له‌لایه‌کی دیکه‌وه‌، که‌چی لادی له‌بیو‌ر نه‌هه‌م دوو جه‌مسهره‌ ده‌وه‌ستنی به‌سه‌ده‌گاسی رابردوو! کاتێك نه‌وژمی به‌دوه‌گان له‌ بیابانه‌وه‌ ده‌هات، له‌گومده‌گان به‌زوده‌بووه‌، دواتر له‌شاره‌گان بلاوه‌ی ده‌کرت، که‌چی نیستا نه‌وژمه‌که‌ پێچه‌وه‌به‌ مۆته‌وه‌، ته‌وژمی شارستانی له‌شاره‌گانه‌وه‌ ده‌ستبده‌گات و‌دواتر به‌ره‌و لادێکان ده‌چی، به‌م دره‌نگه‌ه‌ش شتیکی که‌م به‌ره‌و بیابان ده‌چی

به‌ر له‌سه‌د سا‌ن، رمژه‌ی به‌دوی کوچکردوو له‌کوی دابیش‌توایی عیرو نریکه‌ی ٣٥ بوو، دواتر نه‌و ریزه‌یه‌ به‌ره‌ به‌ره‌، سا‌ن به‌دوای سا‌ن ده‌ری نیست گه‌یشته‌وه‌ نریکه‌ی ٢٠ دابیش‌توایی، که‌چی نه‌و کات ریزه‌ی شارمشیه‌کان ٢٤ دابیش‌توایی عێراق، وای بو‌ ده‌چی نیستا نه‌و ریزه‌یه‌ به‌ره‌ به‌ره‌ بووبه‌سه‌وه‌ و‌ له‌یه‌وی دابیش‌توایی

عبرق که من به بیت، نهانهت بهر بویه وه که ش سال له دواى سال به سه رده و می زیاد ده کات.

بیبی ئه وه ده کریت. لادیکار سه سه سه سه لای نوایید. به دوی کوچ کردوی له لایه ک فووت ده دا، له لایه کی دیکه وه به شیک له دیشته یی حوی به ره و لادی ره وانه ده کرد. نه و دیارده به که ش گرگی گه وری کۆمه لایه یی هه به، ناماژه به سو نه و پیشکه ونه حیرییه یی که و به دیشته یی عبرق کردوه له قووعی به ک له دواى به ک له بیاسینه یه وه به ره و شارسه یی سوو شه پیشکه ونه ش له م ماوه به یی نوایید، گه شه یی کردوه و به ره م و کیشه کانی حوراو حور بوه ، نه مه ش کانیک که شارسه یییه یی سوو به سه رنامه یی عێراق ملوده بیتوه و کاریگری به پله یی حیاچی له سه ره ووی دایشته یی ده بیت

شار چییه؟

به ره وه یی ده ست بکه یی به نوژییه وه یی بارودوخی کۆمه لایه تی له شماره کان، ببویسته شار پیداسه بکه یی و چون ده کریت حیواری له بیوون شار و گوید بکه یی؟

له سه ستید پیداسه به کی سوو بییه سو حیا کردیه وه یی بیوان شار و گوید، شماره زیانی ماره که بوچوو بیان له سه ره شه به ته له به کتر حیاواره هه مدیک هه ولپان دوه له سه ره سه می ژماره یی دایشته یی شار و گوید له به کتر حیا که سه وه سو بویه به ویلایه ته به کگرتوه کان هه رده م له سه ره مگه کانی ژمار و سه ییری شار ده کریت که ده بیت دایشته یی ۲۵۰۰ که س یان زیاتر بیت. نه گه ره یه ک که س که تر بیت نه و گوید له سه ره سه و ماوه ژماره یی دایشته یی ۲۰۰ که س بیت، له به لچیکا ده بیت ۵۰۰۰ که س بیت^{۳۳}.

وه ده رده که ویت نه م ببویه ره یی حیا کردیه وه یی شار و گوید، له عێراق سوودی بییه. بویه به یروای من دروسته ره ببویه ریکی دیکه له عێراق به کار به نیس، نه ویش ببویه ره یی کۆمه لایه تییه مه به سه تم له و ببویه ره ش نه وه به نا چه ند پیشه یی شارسه یی له نیو دیشته یی ملووتیه وه نه گه ره اتوو زۆرییه یی دایشته یی

کشتوکالی بکەن ئەوا من بە گوندی دەزانم، بەلام کاتیک یازرگانی و پیشەسازی و کاری کری دەکەن، ئەو شویینی ئەو دیشتوانە بەشار دەرم لەگەڵ ئەوەشدا نێمە ناتوانین ئەم پێوەرە بە وردبین سربین، بەلام بەهەر حال لە جیاکردنەوەی بنواڵ گۆد و شار بە عێراقدا سوود بە حشر دەبێت بو ئامانجی ئەو توێژێکە بەهەر گۆد و بنوویە شار و چکەکی حەربەت لە دیالی، هەبێت لە توێژەری بە گۆدی دەراس، دینستوانی کەمە و زۆرەیان حەریکی بیستان، بەلام من مەبلم هەبە بەشاری لە قەڵەم بەم، ئەمەش بەبێ ئەو پێوەرە کۆمەڵایەکییە پیشەر ئامازەم بو کرد. بە سۆی من کشتوکالی بیستان حەبۆری لەگەر کشتوکالی دەرەیلە هەبە کە لە لادیکار دەکری، کشتوکالی بیستان وەک پیشەبەکی شارنیشی وایە، زۆرەبە حەر لە پێدۆی قاراج دەکری و بەهای حەبەکی کە مەتر کاریگەری بە سەر وە دەبێت سەرەری ئەمەش حەربەت زۆرێک لە سوکادەر و پیشەگەر و کاس و کریکەری سەرە، زۆرەش لە حەبۆی حەبەر بیشتە حەبەر کە بە حەشە سۆر دەرست کراوە، نەبەت لەو سەرە هۆکارە کاسی حۆشگۆرە مە و دەبێت وە کاسی شارستانی ئارادەبەکی زۆر بلاو مۆتەو.

مەلانیی روشنبیری کۆمەڵایەتی لە شارەکاندا:

لەمەشی شەشەمی ئەم کتێبەدا بێبێم مەلانیی روشنبیری دەرەبەکی کۆمەڵایەتی گشتییە بە عێراق، بەلام ئەو مەلانییە بەشیوەبەکی تەبەت بە شارەکان دەورۆزێت و تۆد دەبێت. هۆکارە کەش ئەوەبە شارەکان ئەو شویەن کە سیمای شارستانیەتی نوێیان نێدا دەرەبە کەوێت و لەوێشەو بە شویتەکانی دیکە مەلادەسەو. ئەمەش وایکەر وەو حەلکی شارەکان مەو بە بنواڵ دوو تەوژمی پێچەو بەی بەکترەو. بەکبەرەو پەسەو بەو بەهەبە مەدویان دەبەت کە لە پاپیرایانەو مەو تەو، ئەوێریش بەرەو وەرگرتنی بەهای شارستانیەتیان دەبەت کە تازە لەنێویان بلاو دەبێتەو، جا تەچەند دەتوانین ئەو دوو تەوژمە لەگەڵ بەکتر بگۆنجین؟

ئەوێ شەبە مەسە مەلانیی روشنبیری لە شارنکەو مۆ شارنکی دیکە حیاواری بەبێ ئەو هۆکارانە ی خوارەو:

پرسیاریان کرد مەنت ئەمە چ راستیکە و لەو کێچ و کۆرانی کردووە بەیەگەو
سەرەکان بۆ ئەوەی شاروچکەیەکی وەل دوحەیل بێنێت.^۱
ئێبیری ئەوەمان کرد شارەگە هەر لەو دۆخەرایە کە لەسەر دەمی عوسمانییەکان
هەییووە. زۆریە ماله کاسی بەک مەزەم، زۆریە یار لەقور دڕوستکراون، کەمیکیان
لە کەرپوچ، هەندیک دوکاسی لێرە و لەوێ هەپە، وەک دەر دەکەویت حاوون
دوکاندارەکان لەچیبی بەری شارەگە سێ سەرۆکەکانی شار و پیاوماقولاتی
هەشت واری لە گۆتەگانی حۆیان بەهێندە. ئەوان هێشتا حۆیان لەو سەدوور
دەگرن بێنە بەقال و تەراو بەکار بێنێت.

لەسەر دەمیکی نێرکەو سیمای شارستانیەتی بۆی لەشارەگە دەر دەکەوێت
ئەویش لەدوو لایەنەو، بەکەمیار گەشەکردنی دەسلاتی حکومت، دوو هەمیش
دەرکەوتنی توێژێکی خۆیندەواری کە رۆشسیری بویان هەپە لەلایەنی بەکەمەو
کاریگەری حکومتان لەلایەکی شارەگەو هەیبی ئەمەش لە سەرەتای دوحەیل لەو
شوێنەپە کە شەمەندەفەری لێپە. لەوێ حکومت خانووی نوێی بۆ قەرمانگە و
قوتابخانەکانی دڕوست کردووە، ئەمەش وایکردووە بەشێک لە پیاوماقولاتی
شارەگە لاسایی مەپەووە خاوی بۆی بۆ خۆیان لەنێک قەرمانگەکانی حکومت
دڕوست کەن، لەنیوان ئەوایش بۆتە مەپەیی شاناری تا لە حکومت مەنت بێسەو
و مەدالەکانیان سێرە بەرحوسیدی قوتابخانەکانی حکومت

هەر چوێک بیت حکومت تو بویەتی ئەو مەملاییە تۆمە سەرکوت بکات، کە
لە راسدوودا لەنیوان حەررەح و مەحاییل هەبوو، بەکیکی بەممانە سۆی گێرامەو
ئەو مەملاییە ئێستا چۆتە قوتابخانەکی نوێیەو، هێشتا لە باخی دلبان ماوەشەو،
بەلام ناشکر بەکراو و لەشێوەی راسدووی بێپە، بەلکو زۆرحار لەشێوەی فیل
وتەلەکەیی شاراو دەبێت، جەلگە بەچریەو ماسی دەکەن لەدەنێشتنە
تایەتەکەبەر، کەچی لەلای کەسانی بنگانە ماسی بکەن و لەوانەشە مەزۆلی
لەمۆسی بکەن و وادەرحەر کە زیان لەو مەملاییە هێناو، ئەمەش
بەشێوەیەکی رۆون لەلای ئەو مەملاییەکانی جەلگی دوحەیل دەر دەکەوێت، ئەوان
رۆشسیری بویان هەپە و لەقوتابخانەکانی بەعدا خۆیندویاسە، دواتریش

گەرەتە تەۋە دوحەيل بويى تە مامۇستەن ۋە مەرماسەر مەن قىسەم لەگەن ھەندىكىيان كىرد ۋە مەردەنى ئەۋەدى چەند دەمارگىرى ھۆرىل لەمۇرە پىرسىيارم لىنكىرد، كەچى ئەۋرە بىگوبىيان لىنكىرد، مەلام ھېشت قىسەگام تەۋە مەگىردىۋو نۇم دەركەۋت ئەۋەتەنى دەيلىن پىنچەۋەتەنى ئەۋەتە كە لەناخىيان ھەيە.

گومەنى بىنا بىيە ئەۋكەسە كەمتر لەكەسەنى دىكە پەندەن بەدەمارگىرى ھۆر ۋە مەدەنى دىكە بىنا بىششىسى، دەيىت ئەۋ مەھابەش دۋارتەر دەيىت كاسىك سىرى پەيۋەندىكىردىيان بەشارستايەتنى سۈي زىياد دەيىت، مەلام سەرەراي ئەمەش ئەۋرە ساتۋاس مەيەككار جۇيىل لەۋ پىشمۇۋەي رۇشسىرى كۆمەلەتەنى سەھات بىدەن تەمەسەت دەنومىنىست بىگوتىنىست مەملەسى رۇشسىرى رىياتر لەيىن ئەۋكەسە جۇيىدۇر، بەدەركەۋىت تەۋەت لەكەكەنى دىكە دوحەيل

نەۋەتەكى دىكە:

شەرى بەلەد دەكەۋىشە مەكۇرى دوحەيلەۋە، سۈرى مۇۋاپىيان تەنھا شەرىە كىيۇمەنرە ئەم شەرىە دايىشتۇنى لەدوحەيل رىياتر ۋە رىياتىش پەيۋەندى سە كۆمەلگەنى دەردەۋە ھەيە لەمىرك بەلەد مەرارگەنى سەيد مەمەد ھەيە، لەمەموۋ لايەكەۋە خەلگ سەردانى دەكەت سەرەپى ئەمەش بەلەد لەقەراعى دىخەلە بىرەكە ھەموو ھۆكارەكەنى گۈاستەۋە لەروۋمارە بەلەي ئەۋ شەۋچەكە تىنەپەپ، ئەمەش يەككە لەۋھۆكارەنى ۋىكىردۋە خەلگى بەلەد رىياتر لەخەلگى دوحەيل لە بارىگەنى شەرىەتروسەرقەنتىر س ئەۋەي تىيىسى دەكرىت مەدوبىيە رۇرئىك بەدايىشتۇنى ئەم شەرىە بەرەۋ بەد كۆچ دەكە ۋە ھەندىكىيان بويى تە بارىگەنى گەۋرە ۋە ژمارەيەكى رۇزىشپان بويى تە مەرماسەر ۋە جاۋەن مۇۋاپىيە بەر.

خەلگى بەلەد شىس سۆۋۋ جەمەتەنى دژ تەبەكتەر دىشە دەمەن، ئەۋايش نەلبۇخەسۇنلا ۋە ئەۋايش ھەرىەكەت لەۋ جامەتەتە گەپەككىكى تايەتپان بىيە ۋەل دوحەيل ۋە شەرىەكەنى دىكە غىرق، بەلگۈ لەۋا يەكتەر لەۋا گەپەكەنى شار بىلاۋوبەتەۋە، مۇيە دەيىنەن ھەركە گۇيىن بەۋاۋرىك دەيىت ئەۋا تەپەلەۋە چەكەكەيان ھەندەگىن ۋە بەرەۋ سەرچاۋەنى ھۈۋەرەكە بىي بويىلى رادەكەن، ئەگەرىش مەترىسبەكى گىشتى رۈۋ لە خەلگى شەرىەكە بىكات ئەۋا ھەموۋىن دەيىن

سەرىشتى كۆمەلگەسى غىراقى

بەل خەمەت، خەلكى ئەو شارە داراماتوۋى سەخۇيان ئېلىپ "شەمۇ واحىد" ئەمەش شەخەزىيە بۇ يەككەرتىپا لەدزى مەترىپەكى ھەمەش ئەو بەككەرتىپە سە روۋىرىپ شىۋە لەۋكەتە دەركەۋت كە ھۆرى شەمەر لە كۆنەپەككى سەدەي مۇردەم ھېرىشى كۈرە سەرىپ ئەۋ تا ئېست سە شامارىيەۋە ئاس لەم روۋداۋە دەكەر. گۈايە مەتۈندى بەرپەرچى ھۆرى شەمەرىپ ساۋەتەۋە گەيشىۋەتە رەشمالى شېخەكەپا، شېخىش رى كىرۋەۋە، ئەۋان تەپا مۇ شەرمە رار كىدى تەپەككىيان لە رەشمالەكەي ساۋە،

دەمەرىگىرى ھۆرە بەلەد ۋەت دەمارگىرىكەي دۈجەپەل گەشەي كىرۋەۋە، ۋاتە ئېستە سە بېسى مەملەتتەپەككەل شەخەم دەرىپت، خەلگ لەرى شەۋەي چەك بەكارىيەنن، ئەۋا پەنا بۇ بەدىيازى و پىلانگىرى دەمەن. ئەگەرھاتوۋ روۋداۋىك روۋىدەت كە ھايەي روۋزاندسى رۇ و كىيەي ھۆرگەرايى بېت، ئەۋا خەلگەكە ۋەك پىشتەر سە پەنە پەد مۇ چەكەكەپاىيان سەرىپ، سەلگۈ ھەر لاپەك ھەۋن دەدات تۆمەت مۇ ئەۋانى دېكە دروست نكات، تەمەت بەرتىل و وسىتە بەككەردەھىنى بۇ شەۋەي لە مەملەتتەپەككە حەكۈمەت لەتەپىشت ئەۋ لەدزى بەپارەكەي بۈەسىپ

بەسالى ۱۹۴۱ ئەمە روۋىدا، كاتىك لەبەلەد يەككەل لەمەرماسەرەكان كۆرۋا، ھەر لاپەننە ھەمۇ كۆششى بۇ ئەۋە موو تۆمەنى كۈشتەكە مەتە پال خەمەتەكەي دېكە بەسالى ۱۹۵۱ بەمەمان شىۋە موو كاتىك مۆمىنىك خراپە مالى بەرپۈەبەرى ناھىيەۋە... دەپت ئەۋە لەرىكەپىن ئەۋ پىشتەكەۋتى دەمارگىرى ھۆر بەتەۋاۋى شەپەككى رىشەكەش سەكۈرۋەۋە، ھىشت ساۋە ساۋە خەلگ لەپىۋان ئەۋ ھۆرە روۋدەت، ئەمەش لە كاتىكە، دەپت كە خەلكى شارەكە لەگەل خەلكى شارىكى دېكە ياخەي يەككە دەگىرن.

لەسالى ۱۹۴۴ كاتىك خەلكى بەلەد لەسەردى چەلە موور لە كەرمەلا، كەزاۋەكەپان سەدۋاى كەزاۋەي خەلكى بەسەرا بوۋ، شەپكەلەپىۋان خەلكى بەسەرا و خەلكى شېپەپە دروست دەپت و خەلكى بەلەدەش غىرەتپان دەخولۇ و لەسەركەۋتن لاپەگىرى پىشتى بەسەرا دەگىرن، ئەۋان پالەۋىتپان بەخەنگەكە بۈادە موو دارى ئالاكەپان بەكارىيەن بوۋ، دۈچارەپەنى قەسەي خۇيان ئەۋان سەركەۋتن

سروششی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی

سهرده‌مبکی بربک حه‌نگبکی توبه‌ له‌ بنور حه‌لکی به‌ له‌ د و شروگبه‌ کان له‌ سارپی سهرده‌کانی مه‌عدا (سارری کوشانقوشه‌کان) دروست بوو شه‌ره‌که به‌ نه‌حامی دمه‌قالی بیور بارگه‌بکی به‌ له‌ د و بارگه‌بکی شروگی بوو. دواتر هه‌ر حه‌مه‌ه‌تیک دکرکی له‌ تاکه‌که‌ی حوی کرد، حه‌نگه‌که‌ توبه‌ بوو، ته‌بابه‌ت مه‌تری ئه‌سنی تیدا مه‌کره‌هات، وایه‌که‌وت شه‌و کات مه‌ به‌ ساراره‌ تیده‌په‌ریم، کاتیک مه‌تره‌ ئاسه‌که‌م بیسی مه‌ر سه‌ری حه‌لکه‌که‌ ده‌که‌وت، شه‌وا رامکرد

نه‌م شه‌ره‌ ئاماره‌ی کۆمه‌له‌یه‌تی حوی هه‌یه‌. چونکه‌ ئامازه‌ سۆزاده‌ی شه‌و مله‌لاییه‌ روشنبه‌یه‌ ده‌کات که‌ له‌ لای به‌شداربوایی شه‌ره‌که‌وه‌ هه‌یه‌. شه‌وا سهره‌و شارسه‌بیتی ده‌ور بووه‌ته‌ سارارگان له‌ ساریدا، له‌ لایه‌که‌وه‌ به‌پانه‌ری قاریح کرده‌که‌ن، به‌لام له‌ لایه‌کی دیکه‌وه‌ نه‌بسته‌بووه‌ حویان له‌ ده‌مارگیری کۆن به‌حات به‌هه‌ن. شه‌وا به‌دو وشارشبین له‌یه‌ک کاتدا ئه‌مه‌ش شه‌و کیشه‌ که‌وره‌یه‌یه‌ که‌ خه‌لکی شاره‌کانی عێراق به‌ئێستاده‌ به‌ده‌سته‌وه‌ ده‌بالێن

رواله‌تی میوانداری له‌شاره‌کاندا؛

زۆریک له‌ شاره‌کان له‌ سهرده‌می عوسمانییه‌که‌ندا، شایاربه‌ن به‌هه‌دیک رواله‌تی میوساری و به‌حشده‌می ده‌کرد به‌و حۆره‌ی که‌ له‌ لای حه‌لی لادیک و بیاسا هه‌یه‌ ئه‌مه‌ش به‌شیه‌یه‌کی دایه‌ت له‌ لای حه‌لکی شاره‌ بچوکه‌کان به‌رووی ده‌رده‌که‌وت که‌ به‌یه‌مه‌دی به‌هیریا له‌گه‌ن هۆزه‌کانی ده‌وره‌یه‌ریا هه‌یه‌ پیاوی حه‌مه‌د له‌ حه‌لکی شه‌و شار به‌ حه‌مه‌دی و پیه‌گی کۆمه‌له‌یه‌تی حوی له‌ زۆریه‌ی کاته‌کان له‌ زۆری میوا و پیه‌شکه‌شکردی قاوه‌ وه‌رده‌گرت

دیوه‌حی شاره‌کان له‌مه‌دی عه‌ره‌می دوشه‌ی (دیوار) بۆ مه‌کاردیت، هه‌رده‌م شه‌و دیوه‌حیه‌ له‌و که‌ره‌ستاه‌ دروست ده‌کریت که‌ حاوه‌به‌که‌ی حاوه‌به‌که‌ی حوی پی دروست کردوه‌ شوینه‌که‌شی له‌باو حاویدا له‌ده‌رگا بربک ده‌بیت بۆ شه‌وه‌ی هه‌موشوی میواکه‌ن ئاسه‌ر بیت و می‌شه‌رمکردن بیت که‌چی ته‌واوی به‌شه‌کانی دیکه‌ی حاووه‌که‌ به‌ (حه‌رم) دوده‌بیت. دایه‌ت ده‌سو به‌ژان. بولینه‌سی ژ له‌عێراق به‌ (حورمه‌) لێروه‌ هاتوه‌.

ئەۋەى شاھىسى ئاسە ئارودوۋى مېۋىدارى لەشارەكان لەم ماۋەيەى دۈيىدا،
پېشكەۋىتى بەخۇيەۋە دېۋە، ۋەك چۆن پېشكەۋىتى لە دەمارگېرى ھۆز ۋە ھەككەنى
مېۋىدارىسى روۋىدۈۋە. بۇيە ژمارەى دېۋە ھال لەرۋەى شارەكان كەم دەيىتەۋە،
بەتايەتى ئەۋ شارەى كە بەرەۋ شارستايەتى نۆى دەچىن، سۆ نەۋىسە لەشارى
بەلەد بەر لەسى سال پېش دېۋەخان ھەبوۋە، لەۋانەيە پېشتر زۆرتەر بوۋىيىت،
كەچى ئىسىلا لەلەلەد تەبەك بەك دېۋەخان ھەبە. ئەۋىش دېۋەخانەكەى على
خوسىن غەبۇدە دەگۈنرى ئەۋىكە دېۋەخانە ئىست بەرەۋ بەم دەچىت،
خاۋەكەى رەھمەتەكى زۆر دەيىس لەپىناۋ پاراستى لەۋ سۈدۈجە بوۋىيەى
شارستانىدا، لەۋانەشە رۆژنىك ئاچار پېت دايىخات

دېرە ئەۋەى لەلەلە روۋىدۈۋە، ئىست لە زۆرەى ئەۋ شارە روۋدەس كە لە
ئاستى كۆمەلەيى ھوشىۋەى بەلەس، ھەدەك لەشارەكان دەرەنى نوپان
لەبەردەمە سۆ ئەۋەى پالېشنى پىگەى كۆمەلەيەتى خۇيار مەكەن ۋەك
كۆكردەۋەى سامان ۋە دۈستگۈردى كۆشكى ھەۋال ۋەرىك بوۋەۋە لە
دەسلەنلەر ۋە نامادە كۈردى خوسى باياۋ ۋەچەدىن دەرەتى دېكە، ھەمۇ ئەۋ
دەرەشەش پىگەيەكى بەرۋىر لەۋەى دېۋەخان. بە خاۋەكەى دەدات.

لەپىنكى دېكە ھەبە لەسەر ئەۋ مەنە مەنەت لەبىرى مەيىن، كاتىك خاۋەنە
كۈبەكەى دېۋەخان دەمىرەت كەسىك لەمەدالەكەنى دەرناكەۋىت تا شۈيىنى ئەۋ
بگىرەۋە ۋە پارىرگىرى لەدېۋەخان مەكات، زۆرەى رولەكانى ئەۋال چۈۋەنە
قوتابخانە ۋە بوۋەتە ئەفەندى، كەۋاتە پىيىن باشە بە بوۋانامەى بەرۋ ۋە پۇستى
بالا لەسەرەرى خۇيىن بەر سەۋە، ئەۋەك دايىشت لەدېۋەخان ۋە بەرگەگىرتى
كۆتەگۈنى كۆن.

ئىستا پىۋەرىنكەم ھەبە بۆ پىۋەكۈردى رادەى ئەۋ پېشكەۋىتى لەۋانەتى
مېۋىدارى شارەكان روۋىدۈۋە، ئەۋىش دەرەكەۋىتى خۋاردىگە ھەتتەلەكە ۋەك
دەرەزىت پېشتر زۆرىك لەشارە بچۈۋەكار رېگەى كۈردەۋەى مېۋىخانە ۋە
چىشخانەى تىدا ئەدەرە ئەگەر كەسب بۆرەۋە شىنكى لەۋانەتى بېكرەپەۋە،
ئەۋا خانەدەى شارەكە دەھاتىن سەررەشتىن دەكرد ۋە دەرىس دەكرد، چۈنكە

سروشستی کۆمهڵگهی عێراقی

ئەو کارەیان بەناوبراندنی خوێس و شارەکان دەزنی، دیوەخانەکی ئەوان بەس بوو بۆ پێشکەشکردنی خوێس و جینگای جوانەوهی هەر زینور و عەرپێک کە رووی لەشارە کە بکردایە.

بەلام نایستنا حالە ئەکە گۆڕا بکارپێهکی رووسی بەسەر داها تۆوه، چێشتخانە و میو بەخانەکان لە هەموو شارەکانی عێراق دەکرێت و هە، ئەمانەت ئەگەر شارە کە بچوون کیش بێت یە کێک لەو ناوەتە ی چەند مانگی بە هەوسەر سەرخە رگێشام لە میانە ی سەرد بیکم بۆ عەقەت، کردە و هە ی هۆتیلێکی بچوونک بوو وەل دەرکەوت تارە دروست کراوە، لە روزدا داخرا بوو، راسیم ئەبە لە شەود دەرگای هۆتێلە کە دەکرێت و هە، ئەو ی تیببسی دەکرێت ئە هەش نوێرە ی تەوژمێکی نوێیە لە شارەکان، دەبێت ئەو تەوژمەش مەتێنە پووسی بۆزگار مەرە و پێش بچیت

نەریتەکانی بەخشندەیی بەدو:

خوێدنگە و هۆنێل لە سەردەمی عوسمانییەکان وەک ئەو سوو ئەبە لەو شارە گەورە سووسی هەبێت کە ساری فراوانیاس هەبوو، یان لە هەندێک وەرژدا جەماوەریکی رۆزی لە میوانان تێدا کۆدە بۆوه وەک شاری مەغد و موسڵ و کەرەلا و بەحەف و کامیە و شاری دیکە هاو شێو، کەچی دیوەخانەکان لەم حۆرە شارە نا بە حیا بە ئامادە کردنی خوێس و جینگای جوانە و هەدەد سو میوانەکان، هەوشێو یە ی کە لە دیوەخانە ی شارە بچوونکەکان هەبە، بە لک وەک هەندێک مەحلس بوو قاوە ی تێدا پێشکەش دەکرا و هە لکی گەرەک بۆ بە سەربردنی کات بە قسە و باس هاو شوێی دیوەخانیان دەکرد.

بەلام ئەو شارە گەورە، بە هەرحالێک حالی بە سوور لە بەخشندەیی هەندێت نەریتی بەخشندەیی و میوانداری لە شێو ی بەدو یە کێک لەو نەریتانە ئەو یە کە لە شێوەراری مەغسابی بە (الویر) ناسر و هە، مادای ئەو و شەپە ئەو یە پیاوێک پاری خوێس و خواردنە و هە ی هاو پێهکی دەدات لە چێشتخانە یان چایخانە بۆ نموونە ئەگەر کە سێک بچێتە چایخانە، چای بۆ بێت، یە کێک لە هاو پێکاسی لە چایخانە کە دا بێشتوو مانگ دەکات (وێر) ^۱ مەهەسنی ئەو یە برخی چایبە کە لە سەر جیسە ی ئەو دەبێت زۆر جار رکابەری لە بێوان دا بێشتوان دەبێت لە سەر دانی

پەردى چاكار، لەوانەشە لەمەر دەركاى چاچەكە دەپىت پالپەستو بۇ پەردا،
ئەمەش بابەتتىكى سەپەر.

يەككە لە بەسەرھاتە خۇشانەى لەو بارەپەرە دەگىرپەرە، گواپە خوالىخۇشپەرە
رېى شىپىخ رەمەغ رۆژىك لە چاچەكەىكى كارمىپە دەپىشتەرە گونىپىستى شەرە
دەپىت موشنەرەك لە دىواى پەل دەلەش (وېس كەتەك ھاوپىنكاسان دىت، لەمەر
ئەوئى شىپىخ كەم ھاوشوئى چاچەكەى كەردەرە، پىشتەر ئەمەى نەسپەرە، لەمەرەى
وشەى وېر پەرسىار دەكەت كەتەك مەسكەى دەراسى ئەوا روو لە چاچەكەى دەكەت و
ھوار دەكەت "مى براى ھانىمەم، وېر بۇ ھەمەو ئامدەمەو" مەرسىتىش پەردەى
ھەمەوئان دەدەت.

نەرىتى وېر دوتەر لەشارەكاسى دىكەى غىراق مەلۇمەتەرە، واپىنھاتەرە پەردەئاسى
پاس و سىپەما و مەلەكەكەپىشى گەرتەرەتەرە بۇپە لەماو پاس و لەمەر دەركاى
سىپەما و مەلەكەكە ھاوشپەرەى ئەو دىاردەرە دەپىس كە پىشتەر لە مەردەرەكەى
چاچەكە و چىشتەكەكان ھەبەرە.

ئەو نەرىتە رەمەكەى نەسەرچەرە، لەگەلنەتەرەش رۆرىك لەحەك پەندەمە
دىاردەرەپەرە و بايانەرەى دەستەرەدەرى مى ئەمەت ھەندەك دەكەپە ھالەى
شەرمەزارىپەرە يەككە لەپەرە مى حەر دەكەم ھاوشوئى چاچەكەكان بکەم،
چونكە گىرگەتەرى سەرچاوەپە بۇ تۆتەپەرەى كۆمەلگەى غىراقى رۇرچارىش
ئووشى كەشە و ھەلۇنەستى مەخۇش دەم مازام چۆن خۇمى لى دەرباز بکەم،
چونكە پىتەپىست دەكەت لەكەتە دەرچەرە پىشتەركى لەگەن كەساسى دىكە بکەم،
لەمەر پەردەى نەرىتەكەش وپە دەپىت پەندە بکەم و ھاواربکەم و پالپەستو
دروست بکەم بۇ ئەوئى لەدەپى داپىشتەرە مە قەچۆك دەرنەكەوم، ئەمەش ھەندەك
حەر كەرىكى ئەستەمە لەش سوكى دەوئەت، كەچى بچار ئەتھامى مەم حەوا
پەنەى ھەمەوئان پەدەت!

نەرىتەكى دىكە ھەپە رۆر لە رۆر لایەپەرە لەنەرىتى وېر دەچەت، ئەوئەش
شەرمەزەرەپەنى تەپە كەتەك تە سەردەنى مەلەكەكەت، ئەو، ھاوەرە مەلەكەكە
لە ھاوەرە و خواردەرەت پەنە دەدەت، پەنەستە تۆرىگەى لەخۆت بکەى، ئەوئەش

پیویسته پند گری نکات و موکری بیت، حاوه‌ن مار رحمت پناکات نه‌گه‌ر
قورحه‌ی گه‌ده‌ت مه‌بیت، نه‌و پاروو له‌نوا‌ی پاروو ده‌خاته ده‌مه‌وه، پینداگری
ده‌کات ده‌سی بجوی نه‌گه‌ر حورده‌ت پاروویه‌کی دیکه‌ دبت به‌مشینویه
سویدت به‌پیروترین شت مو ده‌خوات که ده‌بیت محوی، توش سویدت ده‌جۆی که
ناخۆی...

هاوشیوه‌ی نه‌مه‌ له‌کاتی پینشکه‌شکردنی دیری روو ده‌دات، وا پیوست ده‌کات
که‌سه‌که‌ قسولی به‌کات و که‌م مایه‌ج سه‌پزی دباریه‌که‌ نکات، هه‌رچه‌ده‌ نه‌و
که‌سه‌ی دباریه‌که‌ ده‌به‌حشی پند گری نکات نه‌وه‌ی دیکه‌ی پینداگری ده‌کات که
وه‌ریاگری نه‌و له‌وه‌به‌ پیویستی به‌دباریه‌که‌ دبت و له‌ده‌وه‌ حه‌ری لینی دبت
به‌لام نه‌ریتی کۆمه‌لایه‌تی وا پیویست ده‌کات پیچه‌وانه‌ی ناخی دلی ده‌ربخات،
نه‌گه‌ره‌هاتوو بو‌حار دباریه‌که‌شی قسول کرد وا ده‌رده‌خات له‌به‌ر پید گری که‌سه‌که
قسولی کرۆوه، دو‌تریش به‌لێوه‌کاسی بێشده‌ی قیره‌وسی و لونه‌ری له‌قسولکردنی
دباریه‌که‌ نیشان ده‌دات.

نه‌گه‌ر حورده‌ن دهرینه‌ مایه‌ک، دایکه‌که‌ هاو‌ر ده‌کات نه‌وان پیوستن به‌حواردن
بیه و ده‌یحه‌ به‌رده‌م مریشکه‌کر- رۆزخاریش به‌مه‌ درو ده‌کات، که‌چی دواتر
به‌دوهری حواردنه‌که‌ کۆده‌سه‌وه و به‌به‌سه‌وه قسولی ده‌ده‌ن کاتێک له‌ ویلایه‌ته
یه‌که‌گرتووه‌گان بووم تنبسی نه‌وه‌م له‌هه‌لکه‌که‌ کرد پیچه‌وه‌ی نیمه‌ له‌به‌رامبه‌ر
دیاری هه‌لسوکه‌وت ده‌که‌ن، کاتێک دباریه‌که‌ به‌که‌سێک ده‌ده‌یت، هه‌رچه‌نده
دباریه‌که‌ من مایه‌ج دبت، نه‌وا و پیویست ده‌کات خوشی خۆی ده‌ربریت و بسی
به‌های دباریه‌که‌ نکات، نه‌و که‌سه‌ سۆ روو‌خۆشی نه‌و قسنا به‌ ده‌کات، له‌وانه‌یه
دواتر دباریه‌که‌ بخاته‌ نه‌نه‌که‌ی رله‌وه‌ له‌وێ کاتێک مانگ له‌که‌سێک ده‌کرت
حواردن بحوات، نه‌وا نه‌و که‌سه‌ جاوه‌رێتی ناکات حاوه‌ن مانگه‌شته‌که‌ پینداگری
نکات له‌سه‌ حواردنی هیش له‌ژیانی نه‌مریکا ره‌هاتووم جارێک سه‌ردانی مایه‌ک
کرد، حاوه‌ن ماله‌که‌ ماسی ئیوره‌ی ده‌خورد مانگی لێکردم بۆ نه‌وه‌ی له‌خواردنه‌که
له‌گه‌ڵی به‌شدایم له‌راسنیدا من نه‌و کاته‌ ئاره‌رووی حواردنم هه‌بوو، به‌لام
جاوه‌روانی پینداگری و موکریو‌و له‌خاوه‌ن ماله‌که‌ ده‌کرد وه‌ک نه‌وه‌ی له‌عێراق

لېس راهاتووېن، رار سه‌مووم و بېه‌ودوه حۆم گراڻ کرد، که چي ته‌مها بېنده‌گيم له‌خاوه‌ن مان بينى، له‌ته‌هاميش خوارده به‌تامة‌گم له‌کيس چوو!

تيغه نه‌و به‌ريته‌مان به‌ بيابانشيني سو ماوه‌ته‌وه، خوي به‌ريته‌گه‌ش له به‌هاکي لوته‌ري و به‌عس به‌ريسه‌وه وه‌رگېراوه که خه‌سله‌نه سه‌ره‌گيه‌گاني بيابانشيبه وه‌ل له‌مهي پېشوو نام‌ژه‌مان مۆ کرد، نه‌و به‌ريته‌ش به‌مها له‌مواي مواند ري و دېريدا قه‌تيس باکريت به‌لکو روو نواي ديگه‌ش ده‌گرېته‌وه رۆرچار تېيمى کوشکيشي نېور خه‌لگه‌نېک ده‌که‌ي له‌کتي چووه‌زورده‌وه يار ده‌رچوون له‌شموبېنک، به‌کېنک پېد گري ده‌کات که که‌سينکي ديکه پېنشه‌وي، نه‌مهمي نه‌مهي پلپه‌ستو دروست دوست و ريگاگه‌ش ده‌گري

کيسک دوو که‌س له‌سه‌ر شتېنک په‌له‌يار سوو، بېشه‌وه‌ي به‌کتر ساسن، نه‌گه‌ره‌انو به‌کېکېن وتي "فه‌رموو" نه‌و نه‌ويت به‌په‌له‌ ده‌لي "نۆ فه‌رموو" به‌لام نه‌گه‌ر به‌کېکېان وشه‌ي فه‌رمووي به‌کار نه‌هيدا، نه‌و درودوخه‌که وه‌ک رووه‌روووه‌وه و نۆرئساري لېدېت، که‌واته ده‌توانېن لېين ناكي عيراق نه‌و لاپه‌وه به‌به‌دو ده‌چېت، ده‌به‌وي نه‌و چاکتر مېن له‌که‌سي سکه، به‌وه‌ل چاکه‌ي خه‌لکي به‌سه‌ره‌وه بېت،

داوه‌تي خوارده‌ن له‌شاره‌گان!

رۆريت به‌خامه‌داني شاره‌ گه‌وره‌گان پېنگه‌ي به‌ري کۆمه‌لايه‌تي حؤيان له رۆري سازکردي داوه‌ت ورۆري بانگه‌نشتکراوه‌گان ده‌دوره‌وه نه‌مهي کولتورېنکي کۆبي به‌دوه‌که‌ه، ته‌ده‌ت مايا ونه‌رکه کومه‌لايه‌تبه‌که‌ي له‌ده‌ست داوه، بۆته سه‌رچاوه‌ي ده‌ستلاوي و حۆمه‌لکېشان و ئى سووېي

نه‌گه‌ر به‌کېنک مېريت، پان ره‌واج بکات، به‌حه‌ج بگرېته‌وه، پان کوپه‌که‌ي سوبه‌ت مکرېت، پان هر مونه‌به‌کي دېکه، نه‌وا حوېنکي گه‌ره سار ده‌کرېت و خواردي چه‌وري تېدا ده‌دېريت، خه‌لکېنکي زۆريش بانگه‌نشت ده‌کرېن، تېيمى نه‌وم له‌مه‌ديک له‌و خاوه‌ن داوه‌تانه کردووه، له‌سه‌ر که‌مترېن پاره مامه‌له له‌گان کۆلکېشه‌گان ده‌که‌ن، به‌شينک له‌فه‌رزه‌کاني فروشياره‌گان ده‌خۆن، که‌چي له‌سارکردي ده‌وت وه‌ک حاته‌مي ته‌ي ده‌رده‌که‌ون، ژماره‌به‌ک ناژه‌ل سه‌رده‌مېن،

مه‌سحانی گه‌وره پێ ده‌که‌ر له‌حواردن. دوتريش له‌کاتی پيشکه‌شکردنی حواردن وه‌ک خزمه‌تکار ده‌وه‌ستن، قوتيان مه‌لنده‌مالی و به‌هوکردنه‌وه هه‌ممان ده‌ده‌ن وه‌ک نه‌وه‌ی شينخه‌کانی به‌بو بن.

پيشتر ناماژه‌مان سو نه‌وه کرد ميوانداری له‌ لادی و بياناسشمی ئه‌رکینکی کومه‌لايه‌نی گه‌رمگی هه‌يه. له‌وانه هه‌لێک مه‌ رۆله‌کاسی هه‌ر ده‌وات حواردنێکی چه‌ور محو، که‌ له‌ژيانی ناسایی حویان مایحۆن که‌چی داوه‌ته‌کان به‌شاردا، که‌مه‌یله به‌نێد نه‌گه‌یبه‌ ئه‌و نه‌رکه‌ کۆمه‌لايه‌تیه ئه‌حمام به‌ده‌ن، رۆبه‌ی مانگه‌په‌شتکراوه‌کان به‌هه‌ورێ و هاوکاری حاوه‌ن داوه‌ته‌که‌ن، نه‌وان له‌ رۆرخاله‌تدا له‌حواردنی چه‌ور راهاتوون.

ئکۆلی له‌وه ده‌که‌ین حاوه‌ن داوه‌ته‌کی رێگه به‌هه‌ژاره‌کان ده‌ده‌ن می مانگه‌په‌شت کردن بێنه سه‌هرحوانه‌کانه‌وه. له‌ زۆر داوه‌ت تێبینی نه‌وه‌کراوه هه‌ژاره‌کان به‌ تامه‌رزۆه له‌ ریزی ده‌وله‌مه‌د و حانه‌ده‌که‌کان حواردن ده‌حۆن، به‌لام له‌رستیدا نه‌مه له‌سه‌ر ئه‌ستێکی هه‌راوان له‌را به‌ر دوو دا روویداوه، که‌چی به‌مه‌دواییه ئه‌و به‌بارده‌به‌ لاوار ده‌میته‌ له‌ئه‌حمامی گه‌رپه‌یی ده‌ستووری داوه‌تکردنه‌وه

له‌را به‌ر دوو له‌ داوه‌نه‌کان شپووری راخستنی سه‌فره هه‌به‌وو، له‌هه‌به‌دیل لایه‌به‌وه هه‌وشپوهری شپواری ميوانداری لادینوو سه‌فره مریتی بوو له‌پارچه قوماشێک له‌سه‌ر ره‌وی راده‌حس، قه‌به‌کسی له‌سه‌ر داده‌مرا، داوه‌تکراوه‌کان و راهاتووون ده‌ووری سه‌فره‌کانیان ده‌دا و حواردنیان به‌ده‌ست ده‌خوارد، هه‌رکه قه‌به‌کانیان به‌تاز ده‌بوو، دووباره پێ ده‌که‌ریوه له‌ حواردن. هه‌ر که‌ جه‌ماعه‌تێک له‌حواردن ته‌واو ده‌بوو، جه‌ماعه‌تێکی دیکه شویسی نه‌وسی ده‌گه‌رتوه

که‌چی ئیستایاوه‌ن داوه‌ته‌کان کورسی ومیتر به‌کارده‌هێنن له‌گه‌ل چه‌قو وچه‌بگان، چه‌ندین هه‌سه‌ری حۆشگوره‌راسی و رازاندنه‌وه به‌کاردیت، نه‌مه‌ش وایکه‌ردوه داوه‌نه‌کان حاوه‌ن خه‌سه‌له‌تی تابه‌ت من. نه‌نه‌ له‌گه‌ل خه‌لکاسی دیار و خۆشگۆزه‌ران بگۆنحیت. حه‌ا ته‌گه‌ر هه‌ژاران بچه نه‌و داوه‌تاسه‌وه به‌هه‌ر پێنج په‌نجی ده‌ستیان به‌شپواری گۆن حواردن محو، نه‌وا که‌سانی ده‌ووبه‌ریان به‌ نارێکیان ده‌راس، له‌وانه‌شه هه‌ژاره‌کان بێنه هه‌ی قه‌یربووبه‌وه‌ی نه‌وس

سروشنی گۆمه‌لگهی عیراقی

که‌سانیکی هه‌ژار ده‌داسم له‌کرمیه‌یه (سوریه) بۆده‌مار، نه‌وان رۆربه‌یان به‌هۆدی رابوو بوون. کاتیک هه‌ولی ده‌وه‌نیکیان له‌شر ده‌راسی. شه‌و، مرگنیه‌یان به‌یه‌ب ده‌هه‌، و سکین بۆ ئامده‌ ده‌کرد، تا کاتی ده‌هه‌ته‌که‌ ده‌هات، ئیبا رۆر سه‌یر ده‌وێری باوه‌ته‌که‌یان ده‌هه‌ هه‌ر چۆنیک بوایه‌ ده‌سوو حاوه‌سی باوه‌ته‌که‌ مه‌حیره‌اتمان بکات. وه‌ب ده‌رده‌که‌وێت نه‌و که‌سانه‌ ئێست درکین سه‌وه‌ کردووه‌ سه‌رده‌سی ریزیه‌یان به‌هه‌رچوو، بۆه‌ نه‌و مه‌جیره‌اته‌ به‌حاوه‌سی باوه‌ته‌که‌ وه‌رمانگه‌ که‌ پشتر لێی ره‌ه‌نوو، به‌کو سه‌یری شه‌وه‌ رووگرێ و چاوسوورکردنه‌وه‌ بێن به‌رده‌که‌وێت.

شیوازی خواردن:

رۆرێک له‌حه‌لکی شر له‌ شیوازیکی خواردن راه‌توو که‌ به‌شیوری هه‌لکی لادی و بیه‌س ده‌جیت نه‌و شیواره‌ش بریتیه‌ له‌خواردن به‌په‌سه‌ و به‌یه‌ج به‌ران به‌خوینی خۆرده‌که‌، له‌بە‌ه‌کی ده‌که‌شه‌وه‌ بریتیه‌ به‌ مرکۆده‌وه‌ی گه‌ده‌ به‌خۆرکیکی رۆره‌وه‌. چه‌سب په‌سی به‌وه‌هه‌یه‌ له‌ لاییه‌که‌ر باوه‌، هه‌روه‌ها کاریه‌که‌ ره‌شمان به‌شاریش هه‌هه‌. له‌وا به‌ گۆته‌ی (کرم‌الرجال عس‌ق‌ده‌الها) واته‌، خواردنی پداو به‌قه‌د کاره‌که‌ته‌ی (کرم‌الها و قه‌س‌الرجال) و نه‌ و دڵ خوشتر به‌وه‌ به‌لام به‌ر له‌ پیاوه‌کان هه‌سه‌ (کرم‌الها و قه‌س‌الرجال باع) و نه‌ وه‌ب شر به‌وه‌ به‌لام روون له‌پیاوه‌کان هه‌سه‌.

له‌رستید نه‌م خۆره‌ به‌سه‌ به‌ سروشنی ژبانی به‌وه‌ هه‌هه‌وه‌، له‌گه‌ به‌ریی میوینداری نه‌وان گوێحاوه‌ به‌وه‌ راه‌توو له‌ رۆرتین کندا خوارسیکی ساده‌ و ساکار به‌وب وه‌ب ماست و خورما و نان، نه‌وان خواردنی چه‌ور ناخۆر نه‌بها نه‌و کاته‌ به‌بیت که‌ شینه‌که‌یان میوینیکی به‌ریی دیت، پـ له‌ ژبه‌یه‌یان و بیه‌سه‌ و شه‌و خۆره‌ بۆسه‌ به‌بیت نه‌و کاته‌ش ده‌سه‌س خواردن به‌ هه‌هه‌به‌ له‌وه‌ی هه‌هه‌به‌به‌ ده‌دریت، ده‌بیت به‌و کاته‌ش په‌له‌ له‌خواردنه‌که‌ که‌ر بۆته‌وه‌ی ده‌ره‌ه‌ت به‌رینه‌ که‌سانی دیکه‌ له‌ه‌وای نه‌وان به‌ر خواردنه‌که‌ به‌خۆن به‌ر له‌وه‌ی ساردبیته‌وه‌.

به‌وه‌ به‌و خواردن شیوازیکی نه‌بته‌ به‌خوین هه‌یه‌، به‌ر خواردن به‌پیه‌ج ده‌هه‌سه‌ریت، نه‌م شیواره‌ش بریتیه‌ به‌وه‌ی به‌ پیه‌ج به‌هه‌که‌ خۆرده‌وه‌

سروشستی کۆمهڵگهی عێراقی

کۆده که مه وه دواتر ده بچه ده ميان وه به چاوتر و گه بێت قوسی ده ده ل کانیکیش له حواردن ده نه وه شو به سه ر زه و بیه که راده کشین شو نه وه ی هاوکاری گه ده بکه ن له هه رسکردنی حواردیه که خه لکی لادی نه وه ریه یار له بیابانه وه شو ماوه ته وه . دواتریش به شار مالاووته وه . نه مه ش به کێکه له روله ته کی ته ورشی به دو به یوان دمیشتو بی شرد . که رۆر جار بوته هوی هرواسووسی گه ده و رۆژیک له په شوکاری له هه رسکردندا .

دکتۆر هاشم وتی ئاماژه ی مۆ شو ریا به به دروستی به کردوو به نه محامی شو به ریه له لای خه لکی لادی په یه . ده بێت^{٢٢٢} له راستیدا شو به ریه ریبی شو سه ر خه لکی شار ریا ته له خه لکی لادی . تاکی لادی وه به وه شیوری بیج به بچه نه بها له چه د بو به یه کی به ریکرا به کرده هینی . که حورسی له پیش که له که ده بێت . نه مه ش به هه بێک ده رسی مۆ شو دی روترین حورس هه لوشی مۆ شو دی قه ره بووی شو برسیته هه مشه یه بکه نه وه که نه وای رۆژ که به ده سته وه ده سایی

که چی به شار هکان بارود و چه که له رۆژ لای وه حیا وه . ئاسی نژیوی به شار به رینه له لای له شار هکان بویژکی گه وره ی خه لک له توانیا هه به هه رده م حواردی چه ور حار بکه . تاکی نه ور کانیب شیوری حواردن به بیج په ته رۆژ به وای رۆژ به کاره هبی . له بیه ورو و بیه ودا . وک نه وای به رورد له گه ل خه لکی لادی له لای وه تیکی هه مشه یی بێت

حواردی په سه د به لای خه لکی شار هوه هه ل شو حواردانه به که به لای خه لکی لادی وه په سه ده . روره ی حاره کب له مریحی پاریرین و هرووسی مەقلى . دوتر به له گه م هه رگه و گوشت نیکه ل ده کربت ئیجا به ته مه ریه کی سه بر ده بچو ل نه وای شایه یی ماسه شو حوره حورده رورسین ریس و که مترین سووی هه به که چی نه ور په روش و جگه له و حواردنه له رت له حورسی دیکه وه مایگی بویه ده بیی به کیکی ل ته راده ی رشا وه حوردا به که ده حوت و دواتریش له سه ر به ک قریی دینه وه .

لەر ستىدا ئەمە نەرىتى رورەي داپىشسواي شار بىيە، نەلگۈ نەرىتى دەولەمەند
 و تاكەكسى چىنى ناوەرەستە، كەچى ھەژرەكەل حىاۋزىيەكى ئەوتۇيان نەگەل
 داپىشتىسواي لادى بىيە، رورەي كاتشەكايىا حىواردى سادە دەخۇن، مۇبە لەوھى
 دەرەتى داوت دەگەپىن مۇ ئەوھى سىكياپ پىر مەن

شانازىكردن بە مەنچەلى گەورە:

نەكەل لە شانازىيەكەسى زۆرىك لەخەلگى شار گەورەيى ئەو مەنچەلەيە مۇ چىشت
 لىنار نەكارىدەت، لەگەل ئەو چەورىيەي لەمەنچەلەكە دەرگىت وەك نەرىتىك پىاۋ
 شەرم دەكات لەماراپ مېچكى كەم خۇراك مۇ مالەكەي مكرىت، نەگەر ئەمەي كىر
 ئەو خەلگى بىراپ مە قىچۇكى دەرەس و قىسەقسەلۇكى لەسەر دەكەل ھەژار
 نەگەر ئەمە سكات ئەو لىنى خۇش دەس، مەلام نەگەر كەسبىكى دەوئەمەند يان
 كەسەك لەچىسى ناوەرەست ئەو كارە سكات لى خۇشسواي مۇ نىيە

خاھەداسى پىاۋ ئەوئەپە رىياد لەپىنويسىنى خىرانەكەي چىشت لەمالەكەي خىر
 مكرىت، ئەمەش نەرىتىكى كۆنە لەئەسھامى ئەو دىروست سووہ خەلگى پىشپىي
 مېوايى ناوہەتنى كىرەوہ روزخار تىپىي ئەو دەكرىت لە كۆلەكەل باشماوہى
 حىوارد لەمەردەرگەي مالەكەل مېرى دەدرىت، لەوئەشە ھەسەك بە ئەمەست وا
 مەن مۇ ئەوھى سەرىخى خەلگ مۇ زۆرى حىواردى مالەكەپار رىكىتىن

دەتوام بلىم خەلگى شار لەمەتنى حىواردەوہ نەدەست گرىيەكى
 دەرەوئىيەوہ دەمالىن، كە دەتوابىن بە "گرىنى چىشت لىتان" ناۋى بىيەن، ئەو
 گرىيە وا لە ھەسەك ھەژر دەكات زىدەرەيى مەن وەك ھەولەك مۇ نەرىكەنەوہى
 پىنگەي كۆمەلەيتىپال، ئەوامەي لاسايى دەولەمەندەكەل دەكەوہ لە گەورەيى
 مەنچەل و زۆرى حىواردن پىاۋىك لەو ھەژارانە دەناسم، ھەولەكەسى مۇ ئەوھى
 خۇراك مە مېچكى زۆر بىكرىت لەسەرەوۋى داھانە كەمەكەي نىت، وا راھانەوہ ئەو
 خۇركەل نەرىكەلگىت كاتىك لەبىزەرەوہ مەرەو مار دەچىتەوہ، وەك ئەوھى
 لىنى "تەماشى مەن" ئەو لەپىياوہە خۇي و مىدالەكاشىنى نەگەتاۋ دەكات
 وادىتىر مۇ ئەو پىاۋە داھانەكەي مۇ شىتى مەسودتر سەكارمېنىنى، مەلام گرى
 دەرەوئىيەكە رىنگەي پىنادات.

يەكەنك لەو چىزۇكانەى لەبىرى ناكەم، چىزۇكى بىنۆەژنىكى پىرە، لەگەرەكە
كۆمەكەمان دەژيا، يەكەنك لەژمانى دراوسى رۆژنىكىا حنىوى پىدا و دەها وەسفى
کرد كە رۆژەژارە بەشنىوەيەك چىشت لەمالەكەى حازر ناكەن و ناگر لەمالەكەى
هەلماكەنئەو، لەراستىشدا ئەم ژنە وا بوو، مەلام مەيتوانى بەرگەى ئەو سوكاپەتە
بگەن، ئەو حنىووش وەك خالى وەرچەرچار بوو لەژياندا، بۆيە دواتر سەرچەم
قسەكانى ئەو ژنە لەسەر خواردن بوو، ئەو دەيوست بۆ خەلكى گەرەك سەلمىنى
كە مەيشە مەنچەلەكەى لەسەر ئاگرە و دراوسىتەكەى درۆ دەكات، مەرو
بەباسىيەك دەمبىنى بە زەمىلبەكەو مەرو باراڤ دەپۆشت دواتر دەگەرپاەو
بۆخەلكى گەرەك باسى گرانى برخى خۆراكى دەکرد، هەسدك جارىش قسەكانى
دەبىرى و مەپەلە بەرەو مەلەو دەچوو، واى دەردەحست دەپەوئ لەخواردەكەى
سەر ئاگرەلنيا پىتەو مەوەك پستى^{٣٣}.

گيانى دراوسىتەى ئەشارەكاندا:

بنەماى ماو لەلاى خەلكى شار لە رابردوودا بىتى بوو لە "الجارقبل الدار" دراوسى
بەر لەخانۆوەكە. هەردەم ئەو گوزارشتەمان دووبارە دەكردهو "جاركەشم جاركەشم
جاركە" تەناتە رۆژك لەخەلكى شار هىشتا دراوسى كۆمەكانيان وەبىردىتەو و
لاپەنگرى بۆ دەكەن و لەكاتى مەهامەتى بەهاپاەو دەچن.

ئەگەر كەسنىكى بىنگاە مێتە گەرەكەو، خانۆيەك بۆ خىزانەكەى دابىن بكات،
ئەوا خەلكەكە لىكۆلبنەو لەمارەى ئاكارى خۆى و خىزانەكەى دەكەن، ئەگەر
زانيان شەرىفە، ئەوا بەپەكەك لەخۆيان دەزانن، ئەگەر شەرىفە ئەوا
هەول دەدەن بەهەر هۆكارىكى رەخسساو لەگەرەكەكەى دەرىكەن. لەوانە
بەئەنقەست جاپسى دەكەن و بەرد دەخەنە مالەكەى پاشىش دەرگاگەى بەپىسايى
دەكەن.

دراوسىتى نوئ لەگەرەك لە رۆژى يەكەم سەرقال گواستەووى ناوماپتەتى،
بۆيە لەم رۆژەدا درلوسىتەكانى خواردنى پىشكەش دەكەن وەك هاوكارىيەكە،

^{٣٣} طى الرودى (الاحلام بين العلم و الخفوة) ص ١١٣

ئەویش ئەگەر لەخواردنەکی خوارد، ئەوا پەییوەست دەبێت بەدراوسینی و ئەمەك دەکەوێتە نۆوانیان و نابێت ناپاکی بکات.

ئەوێ شایەتی باسە بەمداییه، گیاسی دراوسینی بەرە بەرە لە ئەنجامی فراوانبوونی شارەکاندا لاوار دەبێت و هەڵدەوه‌شیته‌وه. ئەم فراوان بوونه‌ بۆتە هۆی ئەوێ خەلگە کە مەلیار لەگەرە کۆنەکان مۆدەرووبەر بگوازیه‌وه، لەراستبێشد، ئەو گەرە کە نوێیانە ی شار کە لەدەرووبەر فراوان دەن، ئەیتوانی بەتەواوی پارێزگاری لە گیاسی دراوسینی کۆن بکات، خەلگ تەکە تاکە دەچنە ئەو گەرەکانە و رەوتی ناکی کەسی بەسەرین زان دەبێت، کاتێک یەکیێک پارچە زەوییه‌ بۆخۆی تەرخان دەکات مۆ ئەوێ حەنووێ لەسەر دروست بکات، مایەخ بەو نادات کۆ دراوسینی، ئەوانە یە هەمدیکجار بۆی دەرمکەوێ ژینگی بەدراو دراوسینی، ئەو کاتە بێزاری و سکەلای خۆی دەردەبرێ بەلام ناتوانی بەرامبەر ئەو ژنە ئەو کارانە دووبارە بکاتەوه کە پێشتر خەلگ لە گەرە کۆنەکان لەحاله‌تێکی وەها ئەنجامیان دەدا.

دانیشتوانی ئەو گەرەکانە ی دەرووبەر هێشتا لەباجی دەرووبیانەوه پاشماوێ گیانی دراوسینی کۆن هەڵدەگرن، بەلام ئەو پاشماوێ بەس بێهە بۆ ئەوێ لەحۆشی و باخۆشی لەگەڵ بەکتر هاوکار بن، ئەمەش سوو هۆی دەرمکەوتنی کێشە یەکی کۆمه‌لایەتی نوێی لەنێو دانیشتوانی ئەو گەرەکانە، ئەویش کێشە ی (ماله‌ گومان لێکراوه‌کانە)، ئەو کێشە یە لە بەغدا دوا ی داخستنی لەشەرۆشەکان سەری هەڵداوه، بەشێویە ک لەشەرۆشی ئەو گەرە کە مۆیانە لەسەر ئاستێکی فراوان سەری هەڵداوه خەلگ بێهۆده‌ بێزاری خۆی دەردەبرێت.

ئەو کێشە یە لە زۆری شارە گەورەکانی ولاتانی پێشکەوتوو هەیه، بەلام خەلگ لەو شوێنانە بایەج ئەو مەسەلە ی نادات، کەچی لەلای ئێمە بایەختکی گەورە ی پێده‌درێت، چونکە هێشتا رەگوریشە ی مەسەلە ی دراوسینی و شەرەمی گەرە ک لە پێکەتە ی خەلگی ئێمە قوڵە .

لاوازى پىنكەو ژیان لە مالددا:

ژیانى ماله وه لهشارهكانى عىراق لاوازه ويهكگرتوو نيبه. مههستيشم لهژيانى ماله وه، پهيوهندى هۆگرى و پىنكهو ژيانى نىوان ئەدامانى يەك ماله، واته له نىوان پياو وژن ومندالهكانى، كه له رمانى ئىنگلىرى به (Home life) ناودهبريت^{٣٣١}.

پياو بۆ ماوه يەكى كەم مەبىت، ئەگىنا لەگەڵ ژن ومندالهكانى دابابىشى. دواى ئەوا بويونى كارەكانى، لە ماله وه هەركە تەكەى خوارد، ئەوا دەست سۆ عەباكەى دەبات و بەرەو چاىخامە و ديوەخان و ماوشىوێى ئەو شوێنانە دەچىت. وەك مەريتێك مەل تايبەتە بە ژنان، پياویش حەز ماكات لەگەڵ ژنان لە ماله وه مەيتىتەوه، ئەوانىش لەلایەن خۆيانەوه نايانەوى پياو لە ماله وه مەيتىتەوه سەلىقەيان تىك بدات. هەروەها منداڵانىش وەك چاوه بوسيان لىدەكريت لە ماله وه نامىننەوه، ئەوانىش دەچنە كۆلان بۆ ئەوێ لەگەڵ منداڵى دروسى يارى بکەن. زۆر جار يەش دەبىسەن داىك خۆيان منداڵەكەيان رەوانەى دەرەوه دەكەن بەمشىوێهەش ئەندامى ماله كه پەرت دەن، تەنها لە چەند كاتىكى ديارىكراوى وەك كاتى خواردن و نوستن كۆدەبنەوه.

دەتوانىن بلىن پى لاوارى پهيوەندى پىنكهو ژیان لە ماله وه ديار دەيەكى گشتى به عىراقدا، بەلام لەشارەكانى زۆر بونتره له بهر ئەو هۆكارانەى خوارەوه:

١- دابراىنىكى توندى ژنان: ئەمەش ژنى لە ماله وه گۆشەگىر كىردووه. بەمشىوێهەك مەل تاكه بوارى ژمە دەتوانى تىيدا ئازاد بىت. ژنان لەوه راهاتوون لە ماله وه سەردانى يەكتر دەكەن. ئەگەر هاتوو سەردانى مالىكىيان كرد ئەوا دەبىت پياو كە ماله وه حىبىنلى، بۆ ئەوێ ئازادى ئەوان تىك نەدات. ئەوكاتەش ژنان دەسندەكەن بە قسەكردىنىكى چىروپ لە مارهى كاروبارى تايبەت بە خۆيان و كەسوکار و دراوسىيان بى هیچ كۆت و بەرەستىك بەمەش دەتوانن ئەفەسەتێك وەرگىر ئەو تەنگەبەرىيەى لەنىو دىوارى ماله وه هەيانە.

٢- قەرەبالى مەل: ئەمەش مەبەتێكە لە زۆر مالى شارەكانى عىراق بەدى دەكرىت. هەردەم چەند خىزانبەك لە خانوویەك پىنكهو دەژىن، لەوانە يە هە

^{٣٣١} مئى عىراقى (العراق الحديث) ص ٢٤٢-٢٤٣

خێزانیك له ناو ژوورێك یان چه‌ند ژوورێك مژیت، به‌مه‌ش هه‌وشی حاسووه‌كه‌ ده‌بی‌ت شوپینی مات وه‌واواری ژنار، له‌و كاته‌شدا پیاو ناچار هێمنی و هه‌وانه‌وه‌ له‌ ده‌ره‌وه‌ی مال بدۆزێته‌وه‌.

۳- خۆ به‌گه‌وره‌زانی پیاو: پیاوان له‌ بیا‌ان‌ن‌شی‌نی‌ ئه‌و نه‌ریته‌یان‌ بۆ ماوه‌ته‌وه‌ كه‌ حوێار له‌ ژر به‌ گه‌وره‌تر سزانن و حوێ له‌مه‌جلیسی ژنار به‌دوور بگرن. نه‌گه‌ر پیاویك نه‌ریتی وه‌ها بی‌ت له‌ماله‌وه‌ له‌گه‌ژ ژنار به‌می‌بێته‌وه‌ ئه‌وا له‌ روانگه‌ی هاوپییه‌كایه‌وه‌ كه‌سی‌كي‌ لوسكه‌له‌ و ژمانیه‌. له‌هر ئه‌وه‌ی ئه‌و پیاوه‌ ده‌بی‌ت له‌گه‌ژ پیاوای هاوشانی خۆی داسپیشیت

۴- بارودۆخی مال: وه‌ك ده‌زان‌یت مالی عێراقی به‌شێوه‌یه‌کی گشتی فه‌رامۆش‌كراوه‌ و هۆكاری پشوو‌دن و خۆشی و رازاوه‌یی تێدا‌نییه‌ ئا پیاو بۆ مانه‌وه‌ رابگێشیت. ژنی عێراقی له‌وه‌ راماتووه‌ زیاتر بایه‌ج به‌ قاپ و قاچاخ و ئاگر‌دان ده‌دات هێنده‌ بایه‌خ به‌ رازاندنه‌وه‌ی مال و خۆشی‌ مال‌وه‌ نادات زۆر‌ه‌زار ده‌بین‌ن ئافه‌رت له‌شاری عێراق شامازی به‌باره‌گه‌ی بۆکی‌می ده‌دات گوايه‌ گراسه‌هایه‌ و ده‌ست‌بلاوی تێدا‌ كراوه‌، كه‌چی بایه‌خ به‌وه‌ نادات چ سوو‌دی‌کی كرده‌یی هه‌یه‌، بۆیه‌ ماوه‌یه‌کی كورت به‌سه‌ر بۆکی‌می نیشاپه‌ریت باره‌گه‌كه‌ فه‌رامۆش ده‌كریت و ئا‌زاوه‌ و پیسی روو له‌ماله‌كه‌ی ده‌كات

كاتێك به‌راوردی ئێ‌وان مالی عێراق ده‌كه‌ین به‌ماله‌كانی ولاتی دراوسی وه‌ك سوریا و تورکیا و ئێران، ئه‌وا جیاوازییه‌کی روو له‌نی‌واسیان به‌دی ده‌كریت. ژن له‌و ولاته‌ هه‌ول ده‌دات به‌پیتی توانای خۆی، مال‌كه‌ی رازاوه‌ و سه‌رنج راکێش بی‌ت، ئه‌و مال‌وه‌ جوان ده‌كات و خۆشی له‌گه‌ژ مال‌كه‌ی جوان ده‌كات، مۆ ئه‌وه‌ی ده‌رفه‌تیك به‌ پیاو ده‌دات تێدا به‌می‌بێته‌وه‌ دوا‌ی كاره‌كانی، كه‌چی ژنی عێراق بارودۆخه‌كه‌ی ناچاری كرده‌وه‌ خۆی فه‌رامۆش بكات و له‌زۆر لایه‌نیش‌ه‌وه‌ مال‌كه‌ی فه‌رامۆش بكات.

ئكۆلی له‌وه‌ ئا‌كه‌ین به‌م دوا‌ییانه‌ ژنی عێراقی بایه‌خ به‌خۆی و مال‌كه‌ی ده‌دات، له‌مه‌شه‌دا به‌ به‌ها شارستانیه‌كان کاری‌گه‌رسووه‌. ئێمه‌ ئێستا سه‌ره‌تای كۆده‌تاییه‌ك ده‌بین‌ن له‌بارودۆخی مالی عێراقیدا. له‌راستیدا ئه‌مه‌ گه‌رن‌گه‌ترین كاره‌

وه‌راره‌تی په‌روه‌رده ده‌بیت له قوتابخانه‌ی کچاڤ مایه‌حی پښ دات، چونکه ژبانی مان بته‌مای دروستیوونی کۆمه‌لگه‌یه‌کی چاک و گه‌شه‌کردنی که‌سیتی دروسته، ده‌بیت گرتی خواردن له مان به‌میتیت، ژبانی ئارامی وئاسووده‌یی شوینی نه‌و مگرتیه‌وه له فرموده‌یه‌کش هانوه "رحمه‌الله من جمل فی بیته جنته" واته خوا رحمتت بۆ نه‌و که‌سه ده‌بیت که ماله‌که‌ی خزی ده‌گات شوینیکی وه‌ک به‌هشت- وه‌رگیز،

یه‌کانگیری خیزان:

له‌گه‌لته‌وه‌ی ژبانی مان له‌شاره‌کانی عێراق لاوازه، که‌چی په‌کانگیری خیزان له‌نیوانیاندا زۆر به‌هتیه، تاکه‌کانی خیزان وێرای که‌م کۆبوونه‌وه وپیکه‌وه دایشتیان له‌ماله‌وه، که‌چی له هه‌مان کاتدا ده‌بینین له‌هه‌ست به‌رایه‌لێکی به‌هیزیان نیوایان ده‌کرت له‌هرامه‌ر بێگانه‌دا، نه‌وان له‌خووشی وناخووشی له‌گه‌ل یه‌ک هاوکار و یه‌کانگیر ده‌ن، بۆیه نه‌گه‌ر یه‌کێک تووشی کاره‌ساتێک بیت نه‌وا هه‌موویان ده‌وری ده‌ده‌ن و هاوکاری ده‌که‌ن.

یه‌کانگیری خیزان له‌شاره‌کاسی عێراق به‌کێکه له‌رواله‌ته‌کانی کولتوری مه‌دو، خیزان وا هه‌ست ده‌گات له‌هرامه‌ر نه‌وانی دیکه وه‌ک هۆزێکی مچوکه، بۆیه هه‌ر نه‌نگی و هه‌ر شانازییه‌ک له تاکێکی خیزانه‌که به‌ر ته‌واوی نه‌ندامی خیزانه‌که ده‌که‌وێت، نه‌مه‌ش بابته‌تیکه ده‌توانین له جێیه‌کسانی عه‌وام وه‌ری بگه‌ڕێن، نه‌گه‌رهاتوو گویمان له‌که‌سێک سوو خنێو به‌که‌سێکی دیکه ده‌جبات نه‌وا تێبینی نه‌وه ده‌که‌ین جێیه‌کان ته‌نها بۆ که‌سی حیوێنێدراو نییه، به‌لکو ماوک و دایک و برا و که‌سوکاریشی ده‌گرتیه‌وه. بچووکترین جێنویش له‌و باره‌یه‌وه که‌سه‌که رووبه‌رووی ده‌بیتیه‌وه نه‌وه پتی ده‌گوترێت "سه‌گی کوپی سه‌گ" پنیوستیش ناكات پاسی جێیه‌کانی دیکه یکه‌ین هه‌موویان رابراون....

به‌هه‌رحال نه‌و یه‌کانگیرییه‌ی خیزان بۆته هۆی ده‌رکه‌وتن جوړیک له بیمه‌ی کۆمه‌لایه‌تی له‌نیوان تاکه‌کانی خیزاندا، نه‌گه‌ر ژنێک بێهه‌ژن بکه‌وێته‌وه، مندالێک هه‌تیو بیت، پیاویک پیر بوو، نه‌وا یه‌کێک له خیزانه‌که ده‌رکه‌وێت سزویان دایین بکات و چاودێریان نکات نه‌گه‌رهاتوو نه‌و حۆره که‌سایه بێ سه‌ربه‌رشت مانه‌وه

ئەو كەسانى خاۋاپىدلو لە تاكەكانى خىزانەكە لەلاپەن خەلگەو روۋىيەروۋى تۈنچ دەنەو و بەكەم دەزانىت، ئۆيە پىنويست دەكات ھەر كەسنىكى دەولەمەند بەھەموو تۈمانى خۇى ھاۋكارى كەسى نەدار بىكات لەئەندامانى خىزانەكەى، ئەگەر كەمتەرخەمىشى ئەۋاند ئەو پاساۋى لى قىول ماكرىت

ھەرۋەھا لەسەر ئەندامانى خىزانەكە پىنويستە ۋەك بەك پىۋاۋ بوەستى كاتىك يەككىيان روۋىيەروۋى دەستدرىژى و سۈۋكاپەتى دەيتنەو ھەندىك خار تۆلەكردنەو و قىنە دەكەۋىتە نىۋان خىزانەكانەو ھاۋشىۋەى ئەۋەى لەلادى و بىابان دەكەۋىتە نىۋان ھۆزەكانەو.

ماۋەبەكى دوور بىيە كارمىيە روۋداۋىكى مەخۇبەو بىمى كە ئامازەبەكى كۆمەلايەتى گەرەى ھەيە پۈختەى روۋداۋەكە ئەۋەبوۋ پىۋاۋىك لە خىزانىكى ناسرلۋى گەرەكى ئەنبارىيەكان لەسەر دەستى ھۆرىكى لادىنى كۆژا يەككىك لە ئەندامانى ئەو خىزانە بەپەلە بەرەو چايجانەبەك چۈۋكەيەككىك لە ئەندامانى ھۆزەكەى لى دابىشتىۋو، بەكسەر كۈشتى. لەراستىدا ئەو پىۋاۋەى كۆژا بەيۋەندى بەروۋداۋى كۈشتەكەى پىشۋو بەۋو، لەۋانەشە ھەر ئاگادارى روۋداۋەكە مەبىت، كەچى مەشىۋازى بىباباششىنى لەپىتاۋ تۆلەكردنەو كۆژا. ئەمەش ماناى ئەۋەبە بەكانگىرى خىزان لەشارەكاسى غىراق دوۋلاپەنى ھەيە چاك وخراپ، لايەنى خراپ ئەۋەبە دەمارگىرىيەكى تۈندە بەرامبەر دەمارگىرىيەكانى دىكە، كەچى لايەنە چاكەكەى بىرىتە لەھاۋكارى و زامىنكردنى كۆمەلايەتى لەكاتى پىرىۋون و نەخۇشى و كارەسات، ئاسانىش نىيە ئەم دوۋلاپەنە لەيەكتر جىياپكەنەۋە.

ئەۋەى شايبەنى باسە ئەم يەكانگىرىيە خىزان لە بەرامبەر ئەو تاككەرايى شارستانىيەتى نۆى ھىتاۋىيەتى خەرىكە لاۋز دەبىت، ئەمەش لەنىۋ خۆيۇندەۋاران روۋە، خەلكى دىكەش بەرە بەرە بەو تاككەرايىيە كارىگەر دەبن رەۋشى ژنان لە شارەكاندا؛

سارۋىخى ژنان لەشارىكەۋە بۇ شارىكى دىكە بەپىنى جىۋاۋرى بارۋىخى شارەكە و بىرى زالىھۋونى تەۋزى مەۋەكان دەگۆپىت. لەو شارە بچۈۋكانەى

په یوه نډیان به میژیان له گه‌ل هۆزه‌کانی ده‌رویه‌ر هه‌یه، شه‌وا ده‌بین بارودۆخی ژنان له‌ ژۆد رووه‌وه له‌ بارودۆخی ژنانه‌ی لادی ده‌چیت، ژن ده‌موچاوی ده‌رده‌خات وهاوکاری پیاوان ده‌کات به‌ کاروباره‌کانی، تیکه‌ل پیاوان ده‌بیت و قسه‌یان له‌ گه‌ل ده‌کات، ته‌واو وه‌ك شه‌وی له‌ لادی هه‌یه له‌ هه‌مان کاتیشدا تیبیتی ده‌کریت کوشتن له‌ سه‌ر شه‌ره‌ف له‌و جوژه‌ شارانه‌ وه‌ك نیو هۆزه‌کاسی لادی هه‌یه

ئه‌گه‌ر شه‌ره‌که‌ گه‌شه‌ی کرد و بازاره‌کانی فراوانوو نیگانه‌ زیاتر هاموشۆی کرد، شه‌وا حه‌جاب و گۆشه‌گیری ژنان به‌ره‌ به‌ره‌ زیاتر ده‌بیت، کاتیکیش شه‌ره‌که‌ ده‌بیته‌ مه‌له‌ندیکی مازگاسی گه‌وره‌، وه‌ك شه‌وی له‌ سه‌را و موسل و به‌غدا هه‌یه، شه‌وا ده‌بین حه‌جاب و گۆشه‌گیری ژنان ریده‌پۆی تیدا ده‌کریت شه‌ناهات پاک‌ی ژن به‌ بری خۆدایۆشین و زیاتر مانه‌وه‌ی له‌ماله‌وه‌ پیاوانه‌ ده‌کریت. ئه‌گه‌ر خه‌ك بیانوه‌ی وه‌سفی شه‌ره‌تیک‌ی داوین پاک‌ مکه‌ن شه‌وا ده‌لین " کچی ماله‌ که‌سێک په‌مهی ده‌یوه، که‌س گۆی له‌ ده‌نگی ده‌یوه " بن ده‌لین " ژن له‌ درێژی ته‌مه‌ن مافی هه‌یه نوو حار له‌ماله‌وه‌ ده‌چیت ده‌روه‌، حاری به‌که‌م رۆژی بوکینی کاتی له‌مالی ساوکی بۆ مالی میرده‌که‌ی ده‌چیت، حاری دووه‌میش کاتیک ده‌کریت ته‌مه‌که‌ی له‌ماله‌وه‌ به‌ره‌و گۆی ده‌بریت^{٢٢٢}

شه‌وی پتیسته‌ باس بکریت شه‌وه‌یه: شه‌وا که‌سه‌هی به‌مشیه‌ توندپه‌وه‌ پابه‌مد ده‌بن به‌ جینه‌جینکردنی حه‌جابی ژنانه‌وه‌، نه‌ریتی کوشنی به‌تۆمه‌ت نامووس له‌لایه‌ن لاوازه‌، ده‌گه‌مه‌ به‌کێک له‌وان به‌تۆمه‌تی گومانکردن ژنیک بکوژیت، شه‌مه‌ش وه‌ك شه‌وه‌یه به‌ حه‌جاب قه‌ره‌بووی نه‌ریتی کوشتنیان کردۆته‌وه‌، نه‌ریتی کوشتن به‌تۆمه‌تی شه‌ره‌ف وه‌ك هه‌ره‌شه‌یه، که‌چی حه‌جاب وه‌ك زیندانه‌، کاتیک ژن کراوه‌ ده‌بیت و له‌ گه‌ل پیاوان کارده‌کات وه‌ك شه‌وی له‌ شه‌ره‌ بچووک و لادیکان هه‌یه شه‌وا ده‌بیت به‌خه‌بهری شه‌ره‌ف پاک‌کردبه‌وه‌ هه‌ره‌شه‌ی لی بکریت بۆ شه‌وی له‌ پرێنگای راست لانه‌ات، که‌چی ئه‌گه‌ر له‌ماله‌وه‌ زیندان بیت و حه‌جاب بیت شه‌وا رینگه‌ به‌تیکه‌لبوونی نادریت له‌ گه‌ل پیاوان، له‌و کاته‌ش مۆکاریک نییه‌ بۆ هه‌ره‌شه‌کردن له‌و ژنه‌،

^{٢٢٢} عه‌دایه‌ ران ایه‌لانی (تاریخ ایتیم می عراق می العهد العثماني) ص ٥٩

ئەمە بارىدۇقچە كە بوو لە سەردەمى عوسمانىيەكاندا، بەلام ئىستىسىماكانى شارستانىيەتى نوئى لە شارەكان بلالۇ دەپنەتەو، رەوتىكى نوئىش دەركەوتتوۋە كە گرگىيەكى زۆرى ھەيە. لەشارە گەورەكان ژنانى نوئى بە خىرايى لەھىجابەوہ باز دەدەن بۇ سفورى، ئەمەش لەماوہيەكى زۆر كورت بويدا لە دەيەي سىيەمى ئەم سەدەيەمان ژن لەمالەوہ دەردەچوۋ ئەگەر بوو غەباي بەسەرەوہ نەبووايە، يەككىيان بەسەر ژانى و نوپىستيان لەسەر سەرى، رىنگاي خۇي نەدەيىنى تەبھا لەميانەي كونيكي بچوۋكەوہ نەبىت، پان لەدواي ئەو پەردەيە نەبىت كە پىدەگوترا(پوشىيە) كەچى ئىستىسىما قىزۇ ھەيدىك لەسەگ و قاچى دەردەحات و بەسوتىرتىن ھونەرەكانى شارستانىيەتى نوئى خۇي دەرازىننەتەو.

ئەوہى خىنگاي سەرنەخ بىت لەوكانەي لەشارە گەورەكان ژان بەخىرايى لەھىجابەوہ بەرەو سفورى دەپۆن، كەچى لەھەيدىك شارى بچوۋكە بەپىچەوانەوہ ژن لە سفورىيەوہ بەرەو ھىجاب دەچىت.

لەسالى ۱۹۵۱ يەككە لە قوتابىيەكانم راپۆرتىكى لەمارەي شارى ھىتەوہ كىرەبوو، باسى ئەوہى كىرەبوو پىش چەند سالىك ھىجاب لە شارەكە بلالۇتەوہ. ژانى ھىت لەراپىرەبوو ۋەك ھەموو ژانى لادى وشارە بچوۋكەكان ھىجاب نەبوو، بەلام دواتر لە ئەحمادى تىكەلبوۋى مە ژنانى شار مەيلى ھىجابيان بۇ دىوست بووہ. ئەوان لاسايى ژانى شارپان كىرەتەوہ ۋەك ئەوہى ھىجابيان بەنیشانەي پىگەي بەرزودەسەلات زانىبوہ، ھۆكارەكەش ئەوہ بىوہ ھىجاب لەرىنگاي ژنە ھەرمانبەرەكانەوہ ھاتۆتە ھىت، بۇيە ژنانى ھىت ۋەك مۇدە سەيرى ھىجابيان كىرەوہ گويە پىگەي خۇپانى پى بەرزەكەنەوہ، سەرەتاش ژنانى خانەدان داپار لەمىزەكانيان كىرەوہ غەبايان بۇ كىرە ھاوشىوہى ژنانى ھەرمانبەر، بەمەش ئەو مۇدەيە بەرە بەرە لەھىت بلالۇ دەپنەتەو.

مەزىندەي ئەوہ دەكەم ئەوہى لەھىت بوویداوہ لە زۆرىيەي شارە بچوۋكەكانى غىراق بوو دەدات، سەلام دەپنە سرائىن ئەمە لەو شارانەدا قۇناغىكى كاتىبە و ماوہيەكى زۆر بەردەووم نابىت. مۇدەي سفورى كە لەشارە گەورەكان بلالۇتەوہ زوۋيان دىرەنگ تەۋمەكەي بەرەو ئەو شارە بچوۋكە دەچىت، ئەمە روالەتتىكى

تەوزمى شارستانىيەتى گەرەپە حەرىكە بەسەر كۆمەلگەى عىراقى زال دەبىت و
ناكرىت كەسىك بەرەو رووى بووستى؛

ئەو سەفۇرە بەدەى لەسەردەمى عوسمانىيە كار لە نىتو نۆزىيەى ژنان بالاۋىو،
ئەمىر بەرەو ئەمان دەچىت لەراستىدا ئەو جۆر سەفۇرىكى سەنگىن بوو ھەوسەنگى
لەنىوان حىجاب و سەفۇرى ئىستا كرد بوو، سەرەپاى ئەمەش ناتوانى خۇى لە
بەرامبەر مۇدا ئۆيىيەكان بگىرت.

ریش و سەمىل

ریش لە رۇشنىبىرى بىباباننىشىنى پلەيەكى بەرزى ھەپە. لە تىروانىنى بەدوریش
گىرنگىر نىشەھەى حىاكرەنەھەى پىاوە لەژ، بۆيە كەپىاۋىك رىشى تاشراۋ دەبوو
ئەوانى ئەچاۋى رەھەو سەپىريان دەكرد و گۈابە پىاۋەتى كەمە ۋەك لەكۆندا
زانراۋە كاتىك دەيانۋىست سووكاپەتى بەپىاۋىك بگەن ئەوا رىشىيان دەتاشى يان
دەيانسوتاندا، بەمەش دەيانۋىست ھاۋشىۋەى ژن بىت، لىرەۋە شاعىر دەلى؛
من حقت لعيۋ جار لى ھىسب الماء على لعيۋ

اۋاتە: ئەگەر كەسىك رىشى بىنى رىشەى دراۋسىيەكەى تاشراۋ، ئەوا ئاۋە رىشى
خۇى داسكات مەبەست ئەۋەپە ئەگەر خراپەبەك بەسەر دراۋسىيەكەت ھاتۋە
تۆش خۆتى بۇ ئامادەبەكە - ۋەرگىر

خەلكى شار ئەو نەرىتەيان لەبەدەكان بۇ ماۋەتەۋە، تا ماۋەپەكىش لەمەۋبەر
پاەندىۋون بەو نەرىتەۋە. كاتىك ھاناي بۇ كەسىك دەبرد ئەوا دەستى بۇ رىشى
دەبرد، يانىش كاتىك بەلنى دەدا ئەوا دەستى لەرىشى دەدا سۆ زامىكرەنى
بەلنىكەى كاتىك بەلنىكەى دەبردەسەر ئەوا دەپىرى يان دەيتاشى.

لە كۆتايىيەكى سەدەى نۆزدەھەم، مۆدەى رىشتاشىن ھاتە عىراق، ۋەك
دەردەكەۋىت ئەو مۆدەپە لە رىنگاى ئەو ئەفەدىانەۋە بوۋە كە لەقوتايخانە
نۆيەكانى ئەستەنبول دەرچوۋىۋون، ئواترىش ھەندىك لەدائىشتۋانى شار لاسايان
دەكردەۋە، لە ئەجامى ئەمەش ھەملاننىيەك لەنىۋان لايەنگرانى رىش ۋەپارانى
رىش دروست موو، پىاۋانى ئايىنى لايەنگرىۋون، فەتۋاى حەرامىۋونى رىشتاشىيان
دا، ئەنەت رۆزىكىيان تا ئەمىر لەگەل ئەو بۆچۈنەن.

دهكرت بگوترت بايه خدان به سميل له لايه ن هه نديك له خه لكی شار شوینی ريشی گرتوه، به تاييه تی له لای (شه قاده گار) نه وان بايه خيان به دريژکردن و بايرکردنی ريشيان ده دات، به نيشانه يه کي پياوه تی خويان ده زاسی، پياو له نيو نه وان له کاتی به هانچوون و شانازيکردن به په سه کانی سمیلی باده دا، نه و کاته له زمانى به غدایيه گار پتيان ده گوت (البرم) واته شانازی به سمیلی خوی ده کات و باي ده دات.

نه مه ش وایکرد سميل په يوه ست بخت به مروه ت و وهاداری پياوه وه، وه ک چۆر پيشتر ريش نه و نه رکي هه موو. بۆيه نه گه ره ک داواي شتيکیان له پياويك بکرديا به ده يانگوت "له سمیلی تۆمان ده وێ" نه گه ريش خوی به ئێنی ده دا ده يگوت "له سمیلی من وه ری بگرن" له و کاته شه دا نه ده يتواني له نه ئينه کهي په شيمان بيته وه.

به سه رهاتیکي خوش ده گيريه وه، ده لێن پياويك له واهي شانازی به سمیلی خوی ده کات له بازار شت ده کريت، کاتيک سه يری گيرفانه گانی ده کات ده بيی نه و پارهيی هه يه تی به شسي مرضی شته کار ناکات، بۆيه موويه ک له سمیلی خوی ده کاته وه وه ک زامنکردنيك به دوکانداره کهي ده دات، دوکانداريش بی نوودلی قسولی ده کات به خوشحالييه وه که لوپه له کاسي پيده دا، چونکه له وه دلنبايووه پياوه که قه رزی خوی ده داته وه و مووی سميله کهي ده باته وه. له نزيك دوکانه ک وه پياويك ناگاداری رووداوه که ده بخت، ده يه ویت سمیلی خوی وه ک پياوی به که م سه کاربه نیی، بۆيه چه ند قاله موويه کي سمیلی ده رده هيني و به دوکانداره کهي ده دات، به لام دوکانداره که ره تی ده کاته وه، چونکه به های پياوان ده ناسی و ده توانی سمیلی "نه سلی وعادی" له يه کتر حياکاته وه.

هه روه ها ده زانريت نه و کات ژنان به و جۆره سميلانه سه رسام ده بوون و رتريان ده گوت، له کاتی ناخوشي بۆ کارنيک هانای مۆ پياو ده برد بانگی ده کرد "وه ره سميل قنج" ده گوتريت ژنيك شووی به پياويك کردبوو له بهر سميل بايرپيه کهي،

که چي ده رکوت پياوه که شايه نی نه و سميله نيبه، بۆيه ده لی:

شفت شواره تهرزته يه لوما شواره ما گنت افيه

۱ واته ، سمیله‌که‌ی نه‌وم بیسی شانازیم پیکرد، نه‌گه‌ر سمیله‌که‌ی نه‌بوایه‌ شه‌وا
هاوسه‌ری نه‌ده‌بووم سه‌ره‌گنیرا

مه‌رچۆنیک بێت نه‌و جۆره سمیله‌نه له‌دوای حه‌نگی یه‌که‌می جیهانه‌وه باوی
نه‌ما، له‌شوینی نه‌و سمیلێ بڕوا، له‌شێوه‌ی چارل چاپلن، شوینی گرتیه‌وه... دواتر
مۆده‌ی سفرکردنی ته‌واوی سمیلێ هات. بۆیه ئێستا پیاوان زیاتر بایه‌خ به‌ قژیان
ده‌ده‌ن، نه‌مه‌ش له‌لای نه‌وه‌ی رابردوو به‌ ژنانی و پیاوی لوسکه‌له‌ ناوده‌برین
ئه‌وان ده‌یسه‌وی پیاوان پارێزگاری له‌سیمای پیاوه‌تی حۆی نکات هاوشێوه‌ی
پیاوانی رابردوو.

پیاویکی به‌سالچوو له‌نه‌وه‌ی رابردوو ده‌ناسم. زۆرحار له‌گه‌ڵی داده‌بیشم باسی
یادگاریه‌کانی رۆژانی به‌سه‌رچوو ده‌کات. نه‌و زۆر به‌رقه‌وه‌ له‌گه‌نجانی ئێستا
ده‌روانی. کاتیک گه‌نجان به‌لای تینه‌په‌پ، له‌سه‌ر یه‌ک جه‌سره‌ت ده‌کێشێ بۆ
رۆژانی (سه‌رفرازی) که‌ پیاو تێیدا به‌واته‌ی وشه‌که‌ پیاو بوو "وێنه‌ی شه‌و گه‌نچه
ده‌به‌نگانه بێت، که‌ ناتوان مریشکێک سه‌ربه‌په‌ر، هه‌موو خه‌میان شه‌وه‌یه سمیلیان
بنه‌شن و قژیان شانکه‌ن و چاوباری له‌گه‌ل ژنان بکه‌ن" شه‌و به‌ جه‌سره‌ته‌وه ده‌لی
پیاو نه‌ما "مه‌به‌ستی له‌و سمیلێ فشانه‌یه که‌ کاتیک ده‌رۆیشتی ره‌وی له‌به‌ر پێیانی
ده‌له‌رزی.

بەشى ياز دەم

دووقاقى كەسپتى لەشارەكاندا

دووقاقى كەسپتى بابەتتىكى سەخت و ئالزەرە. مەن لەكتىتى (كەسپتى تاكى عىراقى) كە لەسالى ۱۹۵۱ دەرجىو، ناسى ئەو بابەتەم كىردى. ئەم كىتەپە ئەو كات ھەرا و مەشتومىزىكى زۆرى لەسەر كرا م ئەو كات ئۆچۈرۈم ۋا موو دووقاقى كەسپتى ديار دەپەكى كۆمەلەيتە لەھەموو كۆمەلگەي مۇيى مووى ھەپە. لەھەندىك شوقىن لاۋازە يان بەھىزە ئەو بەپى جىياۋى بارىۋىزى ھەر كۆمەلگەپە. ھۆكارە كەشى ئەو پە كۆمەلگە دەكەيتە نىۋان دوو سىستەمى نۇپەپەكتى بەھاكان، لەئەنجامى ئەمەشدا تاكەكان ناچار دەپن لەھەندىك كاتدا پەنا بۇ سىستەمىكان بىن ۋەندىك كاتى دىكەش بەدۋى سىستەمەكەى تر دەپن و دۇى خۇيان دەۋەستى بىتەۋەى لەروالەندا بابەخى پىن دەن

ئۆچۈرۈنى ئەۋەم ھەبوو كۆمەلگەي عىراقى بەشىكى زۆرى ئەم دووقاقىبەى بەرگەۋتوۋ، بۇيە دەپىن تاكى عىراقى لەھەموو كەسپك رىاتر بەدۋى ئايدىيالى بەرزە، لەۋتار ۋەنوسىن و مەشتومەكانى مانگەشەى مۇ دەكەت، كەچى لەھەسان كاتدا لەھەموو كەسپك زىاتر لەزىاتى ھۇيدا لەو ئايدىيالاھەى لادۋە.

بۇچوۋنى ھەندىك رەخنەگر:

دەپن تامازە مۇ ئەۋە بىكەم، ئەو گرېمانەپەى لەسالى ۱۹۵۱ ھىناۋمە بەلەى زۆرىك لەرەخنەگران و مامۇستايى عىراق قىول ئەبو، ھەندىكپان سەرسام سوون وپەتۈندى ھىرشىيان دەكرە سەر گرېمانەكە، گۋابە لەسەر بىنەپەكەى دىوستى زانستى بونىاد نەزلۋە.

پەككە لەۋان پىپۇرىكى دەرووناسى بو، ھەلگىرى بىرونامەى دىكتورا بوو. ئەو كەسە لەسالى ۱۹۵۸ لە ھۆلى كۆلىپى زانستەكان موھازەرەپەكەى داۋە، لەۋى بابەتى دووقاقى كەسپتى لە عىراق بەتەۋەى پوچەل دەكاتەۋە، ئەمەش دەقى

وەك دەردەكە ویت مامۆستا كاتىك موحازەرەكەى داوە لە ژێر كارىگەرى
چەمكەكانى دەرووناسىيەو بوو، بىرى چوو. زانستىكى دىكە ھەيە چەمكى
خۆى ھەيە، ئەويش كۆمەلناسىيە. پىويستە ئامازە بۆ ئەو بەگەين ھەندىك چەمك
ھەيە لەئێو زانستەكاندا لەرووى زمانەوانىيەو لەبەكتەر دەچن، بەلام لەرووى واتاوە
جياوازان. ئەمە بابەتتەكە دەبێت توێژەران ئێى بگەن، بۆئەو ھەيە بەپەلە بپار لەسەر
بابەتتەكە نەدەن، كە ئاگادارى ئێن.

لەراستیدا جياوازيەكى گەورە لەئێوان تێگەشتنى دەرووناسى و كۆمەلناسى
ھەيە بۆ چەمكى دووفاقى كەسێتى. دووفاقى لەپرواگەى دەرووناسىيەو
نەخۆشىيەكى دەگمە، كە سايك توشى دەمن لەئەنجامى بارودۆخى تايبەت
بەخۆيان. ئەم نەخۆشەش رپرەرى لەپىنكەتەى كەسێتى دروست دەكات.
كەسەكە لەكاتتەكدا كەسێتەك وەردەگرێ، كەچى دواتر كەسێتەكى دىكەى
دەبێت كاتىكىش كەسێتەكەى دەگۆرێت ئەو بىرى دەچێت لەكەسێتى يەكەمدا
چى كردوو. ھەندىك جارپش وا روودەدات توشبوو ئەم نەخۆشە دەروو، سى
كەسێتى يان زياترى دەبێت، وەك مامۆستای ھەريز ئامازەى بۆ كردوو.

كەچى دووفاقى كەسێتى بەمما كۆمەلایەتەكەى بابەتتەكى دىكە يە ئەمەيان
نەخۆشىيەكى دەروونى يە، بەلكو دياردەيەكى كۆمەلایەتەيە، لەلای ژۆرىك
لەھەك روودەدات كاتىك ململانى ژۆشنىپريان لەئێودا دەبێت. ئەمەش دوو
توێژەرى كۆمەلایەتى كە ناويان پىچ و مكافەرە ئامازەيان بۆ كردوو، ئەو دوو
توێژەرە دياردەى دووفاقى كەسێتى بە (دوانەى كولتورى Cultural
Ambivalence) ناودەن. ئەوان لەو بارەيەو دەلێن "كاتىك تاك رووبەرووى
داواكانى ژۆشنىپرىيەكى كۆمەلایەتى دژبەيەكتەر دەبێتو، ئەناپەتى لەقوناغى
يەكەمى گەشەكردنیدا، ئەو ناتوانى كەسێتەكى ئەو لەخودى خۆى بونىادبنى.
بۆھوودە ھەولیش دەدات گونداننىك لەئێوان ئەو دلاو دژبەكانە دروست بكات،
بۆيە ئەو تاكە كەم يان زۆر دەبێتە خاوەن كەسێتەكى دووفاقى".³²¹

تویژه‌ری کۆمه‌لایه‌تی کیمیل یۆنگ ئاماژه‌ی سۆهه‌مان شت کردووه، کاتێک باسی بۆ ململانیی به‌هاکانی کردووه له‌کۆمه‌لگای نه‌مریکی، باسی له‌وه کردووه تا‌ک له‌وێ نه‌ده‌ست ململانییه‌که‌وه ده‌نالینی، که له‌لایه‌ک به‌ها نه‌رمونیانه‌کانی مه‌سجیه‌ته که له‌پیشینه‌ دینداره‌کانی وه‌رگرتووه، له‌لایه‌کی دیکه‌وه نه‌و به‌ها دڵپه‌قه ئابوریانه‌یه، که له‌ده‌ورو به‌دا بووبه‌رووی ده‌بیته‌وه، بۆیه له‌نه‌جمای ئهم ململانییه‌دا دووفاقی که‌سیتی یان که‌سیتی دابه‌شوو دروست ده‌ییت (Schizoid or Split personality) ^{٣٣٥}.

ئوه‌ی شایه‌نی باسکردنه زانایانی کۆمه‌لناسی بایه‌خیکێ گه‌وره‌یان به‌ بابته‌ی دووفاقی که‌سیتی نه‌داوه، نه‌وان به‌خێزایی ئاماژه‌یان بۆ کردووه، نه‌چونه‌ته‌ بنچ وینه‌وانی هۆکاره‌که‌ش ئوه‌یه دووفاقی سه‌راده‌یه له‌کۆمه‌لگای ته‌وان بلاونه‌ژنوه که له‌کۆمه‌لگای ئیمه‌دا هه‌یه. له‌گه‌شه‌وه‌شدا تییینی ده‌که‌ین هه‌مدواییه ریا‌تر بایه‌خ به‌م بابته‌ ده‌ده‌ن، له‌وا‌سه له‌سالی ١٩٦٢ له‌ویلایه‌ته‌ یه‌کگرتووه‌کانی نه‌مریکا کتینیکی کۆمه‌لایه‌تی ده‌رچوو، به‌شیکێ کتیه‌که‌ په‌یوه‌ندییه‌کی ته‌وی به‌ بابته‌ی دووفاقی هه‌یه به‌ناونیشانی (رۆشنیری دووفاقیما، our schizoid culture) له‌سالی ١٩٦٣ کتینیکی دیکه‌ ده‌رچوو، به‌شیکێ په‌یوه‌ندی به‌بابته‌ی دووفاقییه‌وه هه‌یه به‌ناونیشانی (دوایه‌ی کۆمه‌لایه‌تی، Sociologica, ambivalence) ^{٣٣٦}.

هه‌رچۆنێک بێت ئیمه‌ ناییت کۆنرا‌نه لاسایی تویژه‌رانی بیانی بکه‌ینه‌وه و په‌دوای بایه‌خ و مابه‌ته‌کانی ته‌وان بین کۆمه‌لگای ئیمه‌ له‌زۆر لایه‌نه‌وه له‌کۆمه‌لگای ته‌وان حیا‌وا‌زه، ئه‌رکی راستی ئوه‌یه کۆمه‌لگای خۆمان له‌ژێر رۆشنایی یارو‌دۆخی تایبه‌تی خۆی تا‌وتوی مکه‌ین، ئه‌وکاته‌ش له‌وانه‌یه بگه‌ینه ده‌رنه‌جمایێک حیا‌واز بێت له‌ده‌رنه‌جمه‌کانی ته‌وان

^{٣٣٥} Kimbal young (social pshychology)p 154

^{٣٣٦} Edward Tiryakian (sociological theory, values , and sociocultural change)p 91-

جەدەل و دووفاقی:

لێره‌دا دەرگەت بێهەڵە دەورەێ توژیسه‌وه‌ی له‌بارە‌ی نووفاقی که‌سییتی بکه‌ین له‌عێراق^{٣٣٧}. تهن‌ا له‌م دەرگەته‌ هێنده‌ ده‌لێم دووفاقی که‌سییتی له‌ سه‌رده‌مینکی کۆنه‌وه‌ له‌عێراق ده‌رکه‌وتوو. ده‌رکه‌وتنه‌که‌شی له‌سه‌ره‌تای ئیسلامدا روژن بوو. ره‌نگه‌ نه‌مه‌ش هه‌ژکارێک بێت وای له‌حه‌ک کردوو هه‌لکی عێراق به‌ (خه‌لکی دووبه‌ره‌کی و دووبه‌ویی / اهل الشقاق و انفاق) وه‌سف بکه‌ن. هه‌تا نیتساش نه‌و تۆمه‌ته‌ به‌ عێراق لکاوه‌، زۆرخاریش هه‌لکی عێراق حۆبەر له‌هه‌ندێک بۆسه‌دا نه‌م وه‌سفهیان ده‌په‌سه‌رناوه‌.

مه‌رده‌ی نه‌وه‌ ده‌که‌م به‌کێک له‌و هه‌ژکاره‌ کارایانه‌ی هاوکار بووه‌ له‌ ده‌رکه‌وتنی دووفاقی که‌سییتی له‌عێراق نه‌و مه‌یل و په‌ڕۆشه‌یه‌ بوو که‌خه‌لکی عێراق بۆ جەدەل هه‌بانه‌ له‌راستیشدا نه‌و ره‌وته‌ جه‌ده‌لییه‌ له‌ کۆندا، به‌تیتساشه‌وه‌ له‌عێراق به‌هه‌یزه‌، له‌وانه‌یه‌ له‌هه‌موو ولاتێکی عه‌ره‌ی و ئیسلامی به‌هه‌یزتر بێت له‌وانه‌یه‌ سوودی هه‌بیت نه‌گه‌ر شتێک له‌مێژووی نه‌و ره‌وته‌ له‌ عێراق باس بکه‌م، که‌ چۆن که‌شه‌ی کردوو و ره‌گه‌ڕیشه‌ی داکووتاوه‌.

به‌کێک له‌و تاییه‌ته‌ندیانه‌ی له‌سه‌ره‌تای ده‌رکه‌وتنی ئیسلام کۆمه‌لگای عێراقی پێ ده‌ناسرێته‌وه‌ نه‌وه‌یه‌ نێعام عه‌لی کۆری نه‌بوئالێ زۆرینه‌ی زۆرائی هه‌لاهه‌تی خۆی تێدا به‌سه‌ر بردوو. نه‌م پیاوه‌ش له‌خه‌لافه‌ته‌که‌یدا وه‌ک زانراوه‌ نموونه‌یه‌کی نایابی زوهد و دادپه‌روه‌ری و له‌خواترسی بوو. به‌لام خه‌لکی عێراق له‌ ژانییدا تییبه‌گه‌یشتوون و به‌های خۆیان بۆ ده‌نه‌ماوه‌، بۆیه‌ له‌دوای زۆرائیدا زۆر گله‌یی له‌وان ده‌کرد، له‌بارە‌ی نه‌وس و توپه‌تی دلییان پێ له‌زام کردوو. که‌چی که‌ مرده‌ نه‌وان له‌کاره‌کانی خۆیان په‌شیمان بوونه‌وه‌، ئه‌کبان به‌وه‌ کرد ئیمامێکیان له‌ده‌ست داوه‌ نموونه‌ی له‌زه‌مانه‌ که‌مه‌، نه‌وکه‌اته‌ش ده‌ستیان کرد به‌ په‌ڕۆزکردن و مه‌ڕکردن و زیده‌ڕوویی کردن له‌ باسکردنی چاکه‌گای.

^{٣٣٧} کتیمیکی سه‌ربه‌خۆم یۆ نه‌ر بابه‌ته‌ شه‌رخان کهره‌وه‌ مه‌ناویشانی (دووفاقی که‌سییتی له‌عێراق له‌سه‌رده‌می کۆن و نوێدا) فیتشالا به‌من ئێژیکار پلاوی ده‌که‌مه‌ره‌- عه‌لی وه‌ردی

سروشتی کۆمه‌لگهی عێراقی

عێراق له سه‌رده‌می ئەمه‌وییه‌کان سووه‌ شووبمی موعاره‌زه‌ی ده‌وله‌ت، شووش له‌دوای یه‌ك له‌ عێراق هه‌ڵده‌گیرسا ئەمه‌ش وایکرد وایه‌كان نه‌وکی خه‌لكی عێراق بگرن، سه‌تمیار ده‌ره‌ق بكن ده‌وله‌تیش هێرشكردنه‌ سه‌رعه‌لی كرده‌ دروشمی خۆی و له‌سه‌ر مینه‌به‌ره‌گانی‌ش باسی ده‌كرد، ئەمه‌ش وایکرد خه‌لكی عێراق زیاتر پامه‌ند بن به‌عه‌لی و پیرۆزكردنی نه‌و ته‌بانه‌ت و بلبه‌هات خوشه‌ویستی عه‌لی سووه دروشمی خه‌لك بۆ دژایه‌تیكردنی ده‌وله‌ت^{٢٢٨}

ئەمه‌ش مانای نه‌وه‌یه‌ كولتوری فیکری له‌عێراق خه‌سه‌لانی ئایدیالیزمی عه‌له‌وی وه‌رگرت جگای خه‌لكی عێراق له‌بیركردنه‌وه‌ی ئایدیالێن به‌ر ده‌سوور، ته‌بانه‌ت خه‌یالی سیسته‌مێکی سیاسی و کۆمه‌لایه‌تیان ده‌كرد كه‌ له‌سه‌ر سه‌رگۆره‌شنه‌ی چاكه‌كه‌ی عه‌لییه‌وه‌ وه‌رگیراوه‌ روژه‌حمه‌تیش سوو نه‌و سه‌رگۆزه‌شنه‌یه‌ دوای مردنی خاوه‌نه‌كه‌ی جارانکی دیکه‌ بیه‌ته‌دی، به‌تایبه‌تیش دوای خه‌لاهه‌ت گۆڕا بۆ پاشایه‌تی وه‌ك ئیبن خه‌لدون نامۆزه‌ی بۆ کردوه‌^{٢٢٩}

خه‌لكی عێراق زنده‌بوویان له‌ بیركردنه‌وه‌ی ئایدیالیه‌ی خوێیان ده‌كرد، له‌كاتێكدا كه‌ ژباستی واقیعه‌یانه‌یان به‌ره‌ به‌ره‌ له‌و خه‌لاته‌ دوور ده‌كه‌وته‌وه‌ كه‌ سروشتی نه‌و بیركردنه‌وه‌یان ده‌بخوژی له‌نه‌حاشی ئەمه‌ش كه‌لێنێکی گه‌وره‌ كه‌وته‌ بێوان ئایدیالی نه‌وان و واقیعی کۆمه‌لایه‌تیان نه‌وه‌ی هاوکار بوو له‌زیادبوونی نه‌و كه‌لێنه‌ ده‌ركه‌وتنی مه‌زه‌به‌ی موعه‌ته‌زیه‌كان له‌عێراقدا، نه‌و مه‌زه‌به‌ش بۆ مایوكرده‌وه‌ی ماوه‌یه‌كانی خۆی پشت به‌ خه‌ده‌لی لۆژیکی وه‌لگه‌ی عه‌قلی ده‌سه‌ستیت، هه‌لی نه‌وه‌ بۆ موعه‌ته‌زیه‌كان ره‌خسا ماوه‌یه‌کی زۆر به‌سه‌ر بیركردنه‌وه‌ی عێراقیه‌كان زالی بن، له‌ماوه‌ی ده‌سه‌لانی سێ خه‌لیفه‌ی عه‌باسی كه‌ نه‌وایش مه‌نوع و موعه‌ته‌سه‌م و واسیق بوون، توانیان ده‌وله‌ت مۆلاي خوێیان راكێشن، دواتریش له‌عێراق چه‌ندین بابته‌ی گه‌وره‌ی خه‌ده‌لیان روژاند، خه‌لكیش له‌هه‌موو مه‌جلیسه‌كانی خوێیان له‌باره‌ی ماوه‌یه‌ ئاینیه‌كانه‌وه‌ خه‌ده‌لیان ده‌كرد

^{٢٢٨} علی الموردي (مهرلة النقل الفكري) ص ٨١-٨٥
^{٢٢٩} ابن خلدون (المقدمة) ص ٢٠٢-٢٠٩

دواچار موبه‌وه‌کیل هات توانی به‌سه‌ر موخته‌زیله‌کان زال بئیت و سه‌رکوتیان بکسات، له‌مه‌شدا هه‌مه‌لییه‌کان پالێشتی بوون. ته‌وان به‌عدایان پرگه‌کرد له‌خۆبێستاندا و راوه‌دوی هه‌ر که‌سێکیان ده‌نا که‌ گومانمان لێده‌کرد موخته‌زیله‌ بئیت یان له‌گه‌ڵ ته‌وان هاورا بئیت به‌هه‌رحال نه‌یتوانی ره‌وشی جه‌ده‌لی ریشه‌کێش بکه‌ن که‌ له‌ناخی عیراقییه‌کان ره‌گی داکوئاموو. رۆژجاریش سه‌رکه‌وێکردن ئاسامجی ته‌نجامه‌که‌ی پێچه‌وانه‌ی ئاسامجه‌که‌ی ده‌بئیت.

پره‌نسیپی هه‌مه‌لییه‌کان له‌وه‌وه‌یه‌ کورت ده‌کراوه‌ "ئه‌وه‌ی لۆژیک به‌کارهێنی، رەدیفه‌". به‌لام ئه‌و پره‌نسیپه‌ له‌عیراقی سه‌رناکه‌وی، هه‌رچه‌ده‌ هه‌مه‌لییه‌کان کۆششێکی رۆریان له‌پێماندا نوێش. ته‌بها ماوه‌یه‌کی کورت تێبه‌ری نه‌موه‌سه‌نی ته‌شعه‌ری ده‌رکه‌وت، ئه‌و پیاوه‌ رۆلێکی گه‌وره‌ی هه‌بوو له‌پالێشتنی کردنی ره‌وشی جه‌ده‌لی، گێژانه‌وه‌ی گوێ و تیه‌که‌ی له‌عیراقدا

ئه‌شعه‌ری سه‌ره‌تا موخته‌زیله‌ بوو، دواتر سووته‌بووی خۆی راگه‌یاندن. توانی باوه‌ری سووته‌کان له‌سه‌ر مه‌مای جه‌ده‌لی لۆژیک و عیلمی که‌لام هه‌له‌سه‌بگینی، ئه‌و کاته‌ شیعەکانیش هه‌مان کاریان کرد، به‌مه‌ش عیراقی بووه‌ مه‌دانی هه‌بگێت له‌بری شمشیر چه‌کی لۆژیکێ نێدا به‌کارده‌هات، بۆیه‌ هه‌ر تابه‌هه‌ک له‌ریگای پێوه‌ره‌کانی لۆژیک و به‌لگه‌ عه‌قلییه‌کان به‌رگری له‌ ماوه‌ی خۆی ده‌کرد و هه‌ژووشی ده‌کرده‌ سه‌ر باوه‌ری نه‌یاوه‌که‌ی.

کانتیک بارودۆخی زالسو له‌ عیراقی سه‌ده‌ی چواره‌می کۆچی ده‌خوینییه‌وه‌ ته‌سه‌ روونی ده‌بیسێ له‌م سه‌ده‌یه‌دا شارستانییه‌تی ئیسلامی ده‌گاته‌ ئه‌وپه‌ری که‌شه‌کردنی، هه‌روه‌ها ره‌وشی جه‌ده‌لیش ده‌گاته‌ ئه‌وپه‌ری هه‌ژووی، ئه‌و کاته‌ به‌غدا پایته‌ختی جیهانی ئیسلامی و مه‌له‌ندی جه‌ده‌لی لۆژیکێ بوو.

ره‌وشی جه‌ده‌لی سه‌ده‌ له‌دوای سه‌ده‌ له‌عیراق به‌هه‌ژو و کارا مایه‌وه‌، تێکه‌لبوونی به‌ مملانیی تایفی یه‌کێک بوو له‌دیارتێن سیماکانی، بۆیه‌ ده‌بینین خه‌لکی عه‌وام مه‌خه‌تەر و دارعه‌سا شه‌ریان ده‌کرد، که‌چی هه‌قه‌به‌کانیش به‌ به‌لگه‌ی عه‌قلی له‌جه‌نگ داوون. کاتی سه‌رده‌می عوسمانییه‌کان بوو له‌عیراقی ته‌وا ره‌وشی جه‌ده‌لی زیاتر بوو ته‌مه‌ش له‌ته‌نجامی مملانیی بێوان ده‌وله‌تی عوسمانی و ده‌وله‌تی ئێرانی

بۇ، ئەو كاتە شارسانىيەت لە دارووخان بۇو كەپنىشتە بىنىمان، كەچى جەدەلى
لەزىكى تووشى ئەو دارووخانە نەبوو، ھەردو دەولەتى رىكابەرش كۆشش و
پارەيەكى زۆريان سەرتەنكردن لەپىتاو پالېشتى كەردنى ئەو رەوتە لەپىتە داپىشتوانى
غىراقدا، ھەر دەولەتلىكەش ئەم كارەي مۇھۇرى مەخۇرىك لە پروپاگەندەي سىياسى
دەولەتى

دەكرىت بگوتىرت رەوتى جەدەلى تا ئەمىرۇ لەغىراق بەھىزە، كەم تا زۆر
لەسەر خەسەتە ئايىپىيە كۆمەكەنەي نەماو، بەلكو لەبارەي بامەتە نوپىيەكانى
سىياسەت و كۆمەلەيەنى و ئابوورى دەكرىت، بەلام كارىگەريەكەي رۇشەنە لەسەر
كەسىننى تاكى غىراقىيەو، بۆيە دروست نىيە توپىزىنەو لەبارەي كۆمەلگەي
غىراق بگەين، سەرتەننى ئەو لايەنە گرنگەش نەدەين.

كىشەي رەوتى جەدەل:

كاتىك رەوتى جەدەل لەنتون گەلەك دروست نەت، ئەو ئەو گەلە رىاتەر لەگەلانى
دەيگە مەيلى بەلای رابىن وچوئىدەو دەپىت لەرووى بىر كەردەو شەو نىپروايسى
ھراوان دەپىت، كەچى لەلەيەكى دىگەو بۆچوون و مەيلەكانى پەرتەوازە دەپىت،
ماوئەيەكى زۆر لەسەر سەمايەك ماوئەسىنى سەرتەننى سەرتەننى مەيلىكە دەپىت لە دورى
بىت و بەردەوام بىت لەپالېشتى كەردنى.

رەوتى جەدەلى وا دەكات خەلك زىاد لەپىنويست سەرتەنكردنەو بىان ئايديالىيەت مەن،
ئەگەرھاتو ئۆچوونىك لەبىنويان بىلەنەو، يان زەئىمىيەكان لەپىنەو دەرگەوت،
دەپىت لەھەر روويەك بىت ئەو كەموكۆپىيەكى لى مەزەو، سەرتەننى بۆي پەرتە
دەپىت، دواتر پەرتەشيان بەرە بەرە كەم دەكات، لەو پىتاوئەشدا لەھەر مەيلى پىتاوئەي
لۆزىكى و نمونەي بالايان بەكاردەھىنن، بۆيە دەپىن لەو نەزەرە كە سەرتەننى
خەپالىيان مۇ كەردبوو، لىرەشەو لەھەر رادەكەن و پاشكەشەي لى دەكەن.

كەموكۆپىيەكى دىكەي رەوتى جەدەلى ئەوئە تەك فەرتى ئەو دەكت دلاوى
ئەجمادى مەندىك كار لەكەسەي دىكە بىكەت، كەخودى خۆي ناتوانى ئەجماميان
بىدات، ئەو دەپەي كەسانى دىكە نمونەي مەن بەپىنى ئەوئەي جەدەلى لۆزىكى
دەپخوئەي ئەو كاتە دەپىن رەھنەي توند دەكرىت و زەھنى دىرەزە، وا مەزەدە

ده‌کات نه‌وایه‌ی ره‌خسه‌یان لی ده‌گریت ده‌بیت دوورس له‌هه‌ر هه‌له‌یه‌ک، نه‌گه‌ر هه‌له‌یه‌کی بچووک نه‌بجام بده‌ن نه‌وا به‌هه‌له‌یه‌ی عه‌قلی گه‌وره‌ی ده‌کات، که‌چی له‌هه‌له‌کاسی خۆی خۆش ده‌ست و له‌بیری ده‌کات، بۆ نه‌مه‌ش به‌هه‌له‌یه‌ی سه‌لماندن ده‌هه‌سته‌وه‌ که‌ شتیکی به‌کردوه‌ ته‌ها کاری دروست نه‌بیت.

ناکیکی حه‌ده‌ی ریانه‌ له‌ئه‌هرکه‌کاسی داوی مافه‌کاسی ده‌کاس، به‌هه‌له‌یه‌ عه‌قلیه‌کانیشی بۆ نه‌مه‌ ئاماده‌یه‌. کانیکی بۆ داوکردن له‌خه‌ک به‌هه‌له‌یه‌ک ده‌هه‌سته‌وه‌، نه‌گه‌رهاو داوا له‌و بکریته‌، نه‌وا به‌هه‌له‌یه‌ی پێچه‌وایه‌ی هه‌یه‌. نه‌و ریانه‌ ده‌یه‌وی وه‌ربگری نه‌وه‌ بیه‌خشی تیه‌ه‌ بکۆلی له‌وه‌ ناگه‌ی نه‌مه‌ سروشتی مروه‌ له‌هه‌موو سه‌رده‌م و شوێنیکدا، به‌لام نه‌م خۆره‌ که‌سه‌به‌ حیاوازیان نه‌وه‌یه‌ چه‌کینگی به‌کلاکه‌ره‌وه‌ی هه‌لگرتوه‌ نه‌ویش چه‌کی لۆژیکه‌ نه‌گه‌رهاو که‌قه‌رخه‌می له‌ئه‌هرکه‌کاسی نوانده‌ که‌سه‌ی دیکه‌، نه‌و گله‌یه‌کان ده‌هات وه‌ سه‌هرکه‌سه‌ی دیکه‌ و خۆی لی ده‌ربار ده‌کات نه‌و ده‌توانی سه‌له‌یننی که‌ به‌جاکترین سیوه‌ ئه‌هرکه‌کاسی خۆی نه‌بجام ده‌وه‌، قوریه‌سه‌ر نه‌وه‌ی رووه‌رووی ده‌هه‌سته‌وه‌ و بکۆلی لی ده‌کات، نه‌و کاته‌ چه‌کی لۆژیکه‌ له‌به‌رده‌م هه‌له‌ده‌کیشی، وانهاهینی تا زامداری نه‌کات.

له‌هه‌رمووده‌یه‌ک هاووه‌ "اذا اراد الله بقوم سوء اورثهم العدل وقتة العسر" (واته‌: نه‌گه‌ر حوا جاره‌نوسی خراپی قه‌ومینگی بو‌ی، نه‌وا چه‌دلیان پێده‌دات له‌گه‌ر که‌م کارکردن - وه‌رگه‌ی نه‌و هه‌رمووده‌یه‌ وینه‌یه‌کی روونار بۆ نه‌و گه‌له‌ پێده‌دات که‌ ره‌ونی حه‌ده‌ی له‌به‌و گه‌شه‌ی کردوه‌، نه‌و حه‌ده‌یه‌که‌ی مه‌هیره‌ له‌پێناو داوکردن له‌که‌سه‌ی دیکه‌، له‌هه‌مان کاتیش حه‌ده‌یه‌که‌ی سه‌هیره‌ له‌دژی نه‌وه‌ی داوی شتیکی لی بکریته‌.

به‌هه‌له‌یه‌یه‌که‌ی پێناوه‌کاسی لۆژیکه‌ نه‌وه‌یه‌ بۆ پالێشتنی هه‌ر مۆچووینک به‌کاردێت، ته‌مان بۆ پێچه‌وایه‌ی دژه‌کانیشیان به‌کاردین^{٣١} بۆیه‌ ده‌بینی که‌سه‌ی جه‌ده‌ی ئیستا که‌ ئاره‌زووی شتیکی هه‌یه‌ به‌هه‌له‌یه‌ی لۆژیکه‌ بۆ ده‌هه‌سته‌وه‌، به‌لام نه‌گه‌ر ئاره‌زووه‌که‌ی گۆڕ نه‌و، ده‌توانی به‌هه‌له‌یه‌ی دیکه‌ به‌هه‌سته‌وه‌ بۆ پالێشتیکردنی

شاره‌زووه موتیه‌که‌ی، زۆرحاریش بکۆلی له‌و دژبه‌یه‌که ده‌کاب که‌ئینی ده‌که‌وی، هه‌ر له‌هه‌ر ئه‌مه‌شه‌ زۆربه‌ی کات که‌سی حه‌ده‌لی که‌سینیه‌که‌ی دووماقه‌.

شوێنی دووماقی له‌عێراق

کابێک ده‌لێن دووماقی که‌سیتی له‌عێراق که‌شه‌ی کردووه، مه‌هه‌ستمان ئه‌وه‌ بیه‌ به‌یه‌ک پته‌ له‌نیو هه‌موو دانیشتوانی هه‌به‌ به‌شتر ئاماژه‌مان بۆ ئه‌وه‌ کرد دووماقی له‌نیو کۆمه‌لگایه‌ک ده‌رباکه‌وی، به‌ها ئه‌و کاته‌ سه‌بیت درو سیستهمی به‌های دژ به‌یه‌کتر هه‌ن، ئه‌مه‌ش هه‌رده‌م له‌شاره‌کان هه‌هه‌ و له‌لادی که‌متره‌ و له‌میاپان ده‌گه‌مه‌نه‌.

شار ته‌و شوێنه‌یه‌ که‌ زۆر ئامۆژگارییه‌ ئایینه‌کانی تیندا ده‌هونینیشه‌وه‌ و ره‌وتی حه‌ده‌لی تندا توبه‌ ده‌ییت. هه‌لک له‌شار هێری ئاییدیالی به‌رز ده‌بن که‌ دژی ئه‌و ئاگاداره‌رمانه‌ ئه‌وان له‌زیان لێی راهاتوور، به‌گوزارشتیکێ دیکه‌ ئه‌وان له‌ ئامۆژگاری و جه‌ده‌له‌کامیان له‌گه‌ژ ئاییدیاله‌کان به‌رز هه‌ن، که‌چی له‌ واقعی ژیاپی خۆیان پێچه‌وانه‌ی ئه‌مه‌ ده‌بۆن، هوشیوه‌ی ئه‌مه‌ش له‌ میاپان و زۆریک له‌ لادیکان ده‌گه‌من.

کۆمه‌لگای به‌دوه‌کان له‌ژێر سایه‌ی ئاکه‌ رۆشنبیرییه‌کی کۆمه‌لایه‌تی ده‌ژییت، نه‌نانه‌ت له‌مه‌ زیاتره‌ بازاری، ساکی مه‌دو له‌ژینگه‌ داهاوه‌که‌ی خۆی دا هێر بیرکرنه‌وه‌ و ئاییدیالی ئه‌وتۆ مه‌ووه‌ پێچه‌وانه‌ی ئه‌و به‌ها و نه‌ریتانه‌ میت که‌ له‌منداڵیه‌وه‌ له‌سه‌ری په‌روه‌رده‌ کردو. ئه‌و بیوایه‌کی په‌کلاکه‌ره‌وه‌ی هه‌یه‌ مه‌وه‌ی ژیاپه‌که‌ی ژیاپیکێ نموونه‌یه‌ باکریت چاکتر له‌و ژیاپه‌ هه‌بییت. دکتۆر نه‌حه‌ده‌ ته‌مین له‌وه‌ سه‌فی که‌سی مه‌دو ده‌لی "حه‌یالی سنوورده‌، هه‌مه‌خۆر بیه‌، زۆر که‌م حه‌یالی وینه‌ی ژیاپیکێ دیکه‌، حه‌گه‌ له‌ژیاپی خۆی ده‌کێشێ، به‌دوی ژیاپیکه‌وه‌ بیه‌هه‌شتر بێت له‌ژیاپی خۆی له‌هه‌ر ئه‌وه‌ ئاییدیاڵ و نموونه‌ی بالا ئاماسی، چوینکه‌ ئه‌مانه‌ وه‌چه‌ی حه‌یالی، له‌زمانه‌که‌پد و شه‌یه‌ک بیه‌ ئاماژه‌ بێت بۆ ئاییدیاڵ، ئه‌و له‌قه‌سه‌کانی ئه‌وامان زامبیت هه‌رگه‌ر داسبێ به‌کردووه‌ حه‌یالی شپه‌ری ئه‌و زۆر

كەم دەچىتەوە ماو حىهانىكى سۆى مۆ ئەوئى واتاى سۆى بدۆزىتەوە كەچى لەبازنەپەكى ئەسكدا تەوانىوئەش بۆ هەموو رۆچكەيەك بچىت^{٣١١}.

بەدوكان كاتىك هاوسىر دەن لەگەل داگرکردن، تالانكارى، تۆلەكردنەو، دەمارگىرى، ئەوان درك مەوە ماكەن سەرپىچى خودا وفرمانەكاسى ناين دەكەن، نكۆر عارل جەمالى ماس لەو دەكات سەرداسى هۆرى عەزەى كىرەووە لە بىياسى شام، مستومىنكى رۆرى لەگەل كىرەوور لەسەر حەوى داگرکردن و تالانكارى، نايا خوا لەو كارنە رازىيە يان ما^{٣١٢} ئەوان وەلاميان تەوەبوو، حۆيان بەبىركردنەو لەو بابەتەنە ئىگەراى ئاگەن^{٣١٣}.

دەتوانىن هەمان ئۆچوونىار لەبارەى خەلكى لادىكان هەبىت، بەتايبەتى ئەوانەى رۆر پەيوەسدان مەشار و نامۆزگارە ئايىبەكانەو سەكردووە ئەو خەلكە لەژيانى كۆمەلەيەتى حۆيان ئەمە ئەو بەها عەشایريە دەناسى كە لەمەدالەو سەرى پەروەردەكراون نكۆلى لەو ئاگەين رۆرجار لەچەندىن بۆسەى حىياوازدا واعىزوخەتیب لەشارەو دىنە لادىكان، مەلام ئەو جۆرانە سەدواى بۆتۆى حۆيان دەگەرىن، بايەخ بەو نادەن خەلكى لادى ئەژيانى كۆمەلەيەتەى چى دەكەن، لەوانەشە هەمدىك جار لە بەها عەشایريە كامدا پالەشتى لادىيەكان بکەن^{٣١٤}.

لەوانەيە دووماقى لەبۆ هەمدىك تاكى لادىيە دەرىكەوئەت، ئەمەش ئەو كەسانەن تىكەلى خەلكى شار دەس و مەجەدەلە لۆژىكى و نامۆزگارە ئايىبەكانەو كارىگەر دەبن. مەهەرحالە ئەوانە رۆژەكەيان كەمە، هەرچۆنێك بن وەك خەلكى شار نىيە لە مەهینى دووماقى كەستیدا.

كىشەى خەلكى شار لەو دایە رۆرجار ماردۆخەكەيان دەبىنە هۆى بۆلۆبوونەوئەى مەدرەفتارى لەسەر ئاستىكى فراوان، وەك لەبەشى داهاوتودا ياسى دەكەين، كەچى هیندەى رەوشنای (بەد) دەبىت كەچى بەبىركردنەو مەرزەهە دەبن، ئەمەش مانای ئەوئە كەلىنى ئىوان بىركردنەو و رەفتارىيان رۆر فراوانە، ئەمەش دەبىت هۆى سەرەلەدانى دووماقى لەبۆياندا

^{٣١١} احمد امين (الجزى الاسلام) ص ٣٧-٣٨

^{٣١٢} Jamali (new iraq) p 46

^{٣١٣} على الخاقاني (شعر لاء الغري) ج ١٢، ص ٤٧٧-٤٧٨

دامه‌زراوه ئایینییه‌کان له شاره‌کاندا:

یه‌کێک له‌و دیارده‌ کۆمه‌لایه‌تیانه‌ی شاره‌کان له‌ لای و میایان حیاده‌کاته‌وه‌، رۆژی دامه‌زراوه‌ ئایینییه‌کانه‌ له‌شاردا، وه‌ک مرگه‌وت، قونا‌ب‌حاسه‌، حوسینییه‌، مه‌حلیسی وه‌عزخوینی وپرسه‌کان، ته‌و دامه‌زراوه‌ چینیکی کۆمه‌لایه‌تی دیاریکراوی دروستکردوه‌ که‌ له‌ هه‌قیه‌، واعیز، هه‌تیبه‌کان بێکدیت، ته‌واسه‌ش وا هه‌ست ده‌که‌ن ئه‌رکیان بریتی له‌ رێنمایی کردنی خه‌لک بۆ ته‌و ئاکاریکی نمونه‌ی که‌ نایب هه‌یابوه‌ی، مۆیه‌ ته‌وان ئامۆژگاری و خوتنه‌ به‌سه‌ر خه‌لک ده‌بارینه‌، ته‌گه‌ره‌وه‌و به‌کێک له‌وان له‌م کاره‌دا که‌مه‌ترخه‌م دوو ته‌وا خه‌لک به‌چاویکی که‌م سه‌یری ده‌که‌ن، ته‌گه‌ریش ره‌وانبێژ بوو له‌ ئامۆژگارییه‌کانی زمانی پاراو بوو ته‌وا سه‌تێروانیی خه‌لک پێگهی کۆمه‌لایه‌تی به‌رز ده‌بنته‌وه‌، به‌ریز ده‌بیند و دیاری پێده‌درینه‌، خه‌لکیش به‌ (ده‌م رێپێژ) وه‌سف ده‌که‌ن

کۆینه‌ی خه‌لکی شار ته‌وه‌یه‌ رێر له‌ ئامۆژگاری ره‌وان ده‌گیر، که‌چی ماتوانین رێنمایی و نموونه‌ بالا‌کاسی حه‌تی حه‌تی مکه‌ن ته‌وان هه‌ر له‌مدا‌لیسه‌وه‌ له‌سه‌ر ئاکاریکی دیکه‌ په‌روه‌رده‌کراو به‌پنی به‌هاکاسی گه‌ره‌ک. ته‌و ئاکاره‌ش ته‌واو پێچه‌وانه‌ی ته‌و به‌هایانه‌یه‌ که‌ ئامۆژگاریه‌ ئایینییه‌کان ئامۆژیه‌ی بۆ ده‌که‌ن. ئامۆژگاریه‌ ئایینییه‌کان با‌گه‌شه‌ بۆ به‌های سه‌بر و لی‌بوردن و یه‌کسانی و دادپه‌روه‌ری ده‌کات، مکو‌لی له‌ ده‌مارگیری و تۆله‌کردنه‌وه‌ و شانار و زالبوون ده‌کات. که‌چی به‌هاکاسی گه‌ره‌ک به‌ پێچه‌وانه‌ی ته‌وه‌. ته‌مه‌ش مانای ته‌وه‌یه‌ خه‌لک ده‌که‌ونه‌ ژێر کاریگه‌ری دوو سیسته‌مه‌ی دژه‌یه‌کتری به‌هاکان، له‌هه‌رامبه‌ر ته‌م بارودۆخه‌شدا چی ده‌که‌ن؟

له‌سه‌رده‌می عوسمانییه‌کان له‌شاره‌کاندا تێبینی که‌سانیکی با‌سراو ده‌گه‌را، به‌ شه‌قاوه‌کان (الاشقیاء) ناوه‌دیه‌را، ته‌وانه‌ به‌پانه‌ندوونی توندیان به‌ به‌هاکانی گه‌ره‌که‌وه‌ له‌خه‌لکی دیکه‌ حیاده‌کرانه‌وه‌، با‌یه‌خیان به‌ به‌ها ئایینییه‌کان نه‌ده‌دا، ئیعترا‌فیشیان به‌مه‌ ده‌کرد و ته‌مه‌یان نه‌ده‌شارده‌وه‌. ته‌وانه‌ جینگای رێر وه‌رسامی خه‌لک بوون له‌به‌ر ته‌و ئازایه‌تی و پیاوه‌تی ده‌یان نواند، کۆشه‌ش نه‌بوو دواتر دژ

سور، حوتىرىز سور، دىچىوۋە سىرماى خەلگ، دىسىدىرىيان دىگىردە
سىرخەلگ، گىرگ نەو دىو لەسەر بەھاگاسى گەپرەك دىپۇشنى.
لەبال ئەو كەسانەى سىرەوۋ كەسانى دىكە ھەسور، پىچەوانەى ئەون سور،
تەمانە دىدىنويست لەسەر بەھا ئاسىبەكان سىرور، بەپىاوپچاك و تاسىبەروەر
ناودەپىر (الاخيار، المتدين) وياشتى ئىمە بە (لەخواتىرسەكان) (الانتقاء) ناوپار بىيىن
چونكە ناوۋەكەن لەسەر وەرنى جەمەتەكەى دىشور دىيىت. واتە (الانتقاء،
الاشقاء)، ئەو پىارەچاكانەش ھاوشىوۋەى شەقاۋەكان لەلاى خەلگ جىنگاى رىئو
سىرسامى سور.

دەسوايى سىيىن شەھاۋەكان و پىاوپچاكەكاسىر. كىسەى دىووماق كەسىدىيان
سور، زىركەم نەيىت، چونكە ئەوان لەرئىانى خۇبان لە سەر تاكە شىتوارىك
دىپۇشنى ھىچ دىزىيەتەك لەنىتوان بىر كىردەوۋەى ئايدىيانى و رەھتارى واقىيەپانەيان
نەسور، لەگەلئەوۋەشدا ئەوان لەچاۋ زۆرىنەى خەلگى شار كەمىنە سور
زۆرىيەى خەلگى شار شەقاۋە يار پىدوپچاك نىن، سەلگور لەنىوان ھەردىووكيانن،
ئەوانەن دىووماق كەسىتىيان لەلا سىرست دىيىت ئەوان لەبەك كاتدا رىزى شەقاۋە
و پىاوپچاكەكاسىش دىگىرن، ئەمەش واىكردىوۋە ھەندىك جىار لەسەر رىنگاى
شەقاۋەكان بىن، لەھەسدىك كاتى دىكەش لەسەر رىنگاى لەخواتىرسەكان بىن. سۆ
سورەى يەككىك لەوانە دىپىن ئاپەتى قورئانى، ھەرمودەى پىقەمەرو باران و ئالى
سەبىتى لەسەر زارە، كەچسى شەشىرى رىماى لەو كەسانە ھەلدەكىشى كە
لەسەرتەمانە ئارقىن، ئاشزاسى خۇشى لەوۋە راھاتوۋە لە بەھا و كىردار سەپىنچىيان
دەكات ئەو كاتىك تۈرە دىپى و جىنر دەدات، دىمارگىر دىيىت وتۆلە دىكەتەوۋە،
خودا و پىقەمەرو لەياد دەكات و باكى بەھىچ نىيە سەدواى سەھاكانى گەپرەك
دەپوات. كەچى كاتىك لە مەھلىسى نامۇزگارى سەنگىر دىدەنىشى، ئەوا دىيىت
زاھىد و لەخوتىرس، لەلاى خود دەست دەكات بەسكالا لە سەدرەھتارى خەلگ،
و ھاش رەمى ئەخلاقى خەلگەدەكات وەك ئەوۋەى تاكىك نەيىت لەوان و
لەكۆمەلگەيكى دىكە پەروەردە بويىت.

جاریکیان له چایخانهی گهڕهك دایخشنووم، گویم له جهماعهتێك گوتبوو قسهیان دهكرد، مۆم دهركهوت باسی نامۆزگاریهکی رهوان دهكهن كه له مزگهوتێکی نریك واعیریکی ناسرو داویهتی، ریماییهکانی وهعهزهکیان بهرز رادهگرت گوايه هانی له حواپه رستی و سههر و تۆمه کردن دهکات کاتێک نهوان سهرقالی قسه کردن بوون پیاویك سه کۆلان تێپهري نهوان دهیاناسی، قسهکانی خویار سهپی و کهوتنه داشقورین و زه مکردنی پیاوه که گوايه له چاوی نهوان میده سهلاته، له بهر نهوهی حهك دهستدریژی دهکهنه سههر، نهویش ناتوانی بهر په رچی به کێکیان مدانهوه.

پهروهردی کۆلانهکان؟

لهشارهکانی عێراق ههركه منداڵ چاوی دهکاتهوه، خۆی له کۆلان دهسپینهوه له گهڕن هاوته مه نهکاسی له منداڵی دراوسی و گهڕهك یاری و گهپ دهکات لێرهوه لایهنی واقعی که سببیه که ی گهشه دهکات، نه م لایه نهش رهگنکی قوولی له پێکهاتهی که سببیه که ی دهبن، بهلام که گهوره دهبیت لایه نێکی دیکه له که سبتی نه و گهشه دهکات، نهویش لایه نی ئایدیالیه که له نامۆزگاره تابسی و مشتومره لۆژیکیهکان وه رگیراوه.

له سهشی رابردوو نامازه مان سو لاری پێکه وه ژینی ماله وه کرد له شارهکانی عێراقدا، سببعمان ژن ههول ددهات پیاوه که ی بچیته چایخانه و مندا له که ی بچیته کۆلان، بۆ نه وهی خۆی له نێو دیوارهکانی ماله وه ئازاد بیت، ژن به لایه وه گرنگ نییه مندا له که ی له کۆلان چی دهکات ماده مه کی سهردهست و ژێردهست نییه. نه گه رهاتوو مندا له که مه گریان و گارهنده بگه پتته وه ماله وه گوايه به کێک لێی داوه، نه و ژنه دهیکاته قیزه قیژ. نه و کاتهش کۆلان دهبیت گۆره پانی جهنگیکی توندی ژمان و له وانه شه پیاوانیش تیندا به شداری مکهن

دهکری لێن. کۆلان ممدن پهروه رده و ناماده دهکات بۆ نه وهی ببنته شهقاوه و زالموو، به سههر خه لکی زالنیت و کهس دهستدریژی ناکهته سههر، دایکیشی هانی ددهات بۆ نه وهی وهک ماوکی میت، " کاتێک دهپوا، زهوی له ژیر پیتی به رزی"

هه ندێک خبزیاسی موخافیرکار، به پالنه ری پاراستی ناکاری مندا له کانیا ن ریگریان لیده کهن له کۆلان یاری مکهن نهوان پنیانوايه پهروه رده په کی چاکی مندا له کانیا ن

دەكەن، ئاشىزانى لە ۋاقىمى كۆمەلەيتى خۇيان دادەپىزىن، ۋاپار لىدىت لە جىھاننىكى تايىت بەخۇيدىن بىزىن، كاتىكىش گەرە دەپىن ۋەك بىنگانە لە ۋا خەك دەردەكەن، بەمىر ۋ داخراۋ دەردەكەن ۋ بىر كىرە ۋەى يۇتۇپى مەسەريان زال دەپىت، بۇيە ئەۋان كاتىك لە ئاكارى كۇلان نەجاتيان دەپىت ئەۋا توۋشى ئاكارىكى دىكە دەپىن زىانى رىاترە، ئەۋان لە ۋ كۆمەلگايە ماگەن كەتپىدا دەزىن، كۆمەلگاش لەۋان ئاگاڭ.

خېزانە موخافىركارەكان لەسەردەمى عوسمانىيەكان زەحمەنى رۇريار لەۋە دەپىنى رىگىرى لە مەدالەكاسىن بىكەن لە كۇلان يارى بىكات، چۈنكە ئەۋ كات قوتابىخانە ۋ باخچەى تايىت بە مەدالان نەبوۋ، بۇيە ئەۋ خۇرە خىراتانە ناچار دەبوۋ لە مەلەكاسىن ھۇكانى پار ۋ گەپ بۇ مەدالەكاسىن داپىن بىكەن. كەچى ئىسنا بارىدۇخەكە زۇر يان كەم گۇراۋە، زۇر ئىك لە خەك دەتۋانى مەدالەكاسىن لە زىانى كۇلان دۈۋىرخەنەۋە، ئەنەسەت مەسەپكىيان تۋانىۋىانە مەدالەكاسىن رەۋانەى دەرەۋەى غىراق بىكەن.

بىياۋىكەم بىسى مەدالەكاسى رەۋانەى قوتامخاۋەكانى دەرەۋەى غىراق كىردىۋ، بىيانۋەكەى ئەۋەبوۋ دەپەۋى پەرەردەپەكى چاكيان مەپىت، دۈۋىن لە بەدكارىيەكاسى كۇلان، لە راستىدا ئەۋ لە لايەكەۋە لەسەرەقە ۋ لە لايەكى دىكەشەۋە ناھەقە. مەدالەكانى دۈى تەۋاۋ كىردى خۇيتىن دەگەپىننەۋە غىراق ۋ بە پىنى ئەۋ شتانەى لە قوتامخاۋە بىيانىيەكان فىزىكران سەپىرى زىان دەكەن، لەم كاتەشدا توۋشى بەدەپى دەپىن ۋ بىيانى دەردەكەن بە قىرەۋە دەست بەلۋتىانەۋە دەرگىز كاتىك مە كۇلان ئەسك ۋ گەرەكە كۆنەكان تىدەپەپىن، خاقىۋى بەسەر ئەۋ كۆمەلگايەى ئەۋ جۇرە كەسانەى بۇ بىيىتە دەسەلانددار ۋ جىبەجىپكار، ئەۋان لە دۆلىك دەپى ۋ كۆمەلگاش لە دۆلىكى دىكە.

لە گىرنگىرەى ھۇكانى يارىكردن ۋ رابۋاردن كە مەدالان لە كۇلانەكان فىزى دەپىن، ئەۋەپە لە زىانى بەغدادىيەكان مە (الكسار) ئاۋدەپىت، ئەمەش ماناى ئەۋەپە كۆمەلەك مەدالى گەرەك جەمەتەك دىۋىست دەكەن بۇ ئەۋەى شەر لە گەل جەمەتەى گەرەكەكاسى دىكە بىكەن. ئەۋان شاپازى بەۋە دەكەن، ئەگەر بۇ شەر

رۆیشت و مه‌سه‌رکه‌وتووێی گه‌ڕه‌وه‌ گه‌ڕه‌ك شه‌وا دلخۆش و ده‌م به‌گۆڕای ده‌ب، له‌واهیه‌ تیفیک له‌وان پرسیت (ئایا به‌سه‌ریان زان بوون؟) شه‌وانیش وه‌لام ده‌ده‌وه‌ " نه‌تیوه‌لا" دواتر تیفی به‌که‌م چارێکی ده‌پرسیت " نه‌وان زان بوون؟" وه‌لامه‌که‌ش شه‌وه‌ ده‌بیت " ناوه‌لا" ... هتد.

زۆرحار دۆمه‌بته‌ی له‌بنووس مه‌دالای گه‌ڕه‌که‌کی ته‌نیشت به‌کتر دروست ده‌بیت و دارعه‌سا و هه‌رد به‌کارهاتوه‌، هه‌مدیک حاریش خه‌نه‌ر و چه‌قوی تیدا به‌کارده‌یت، به‌تایبه‌تی شه‌وکاته‌ی مه‌دالی گه‌ڕه‌وه‌ و هه‌رزه‌کاران تینید به‌شدار ده‌بن. مه‌دالان ته‌نها به‌وه‌ده‌ واره‌هین، به‌لکو گنچه‌ل به‌ رفیواران و دوکاده‌کان ده‌که‌ن، به‌تایبه‌تی ته‌گه‌ر شه‌واه له‌که‌سانی بێده‌سه‌لات و کوێر بن هه‌ندیک چار هه‌لمه‌ت بۆ بێستنه‌کان بۆ شه‌وه‌ی خورمان و میوه‌ بدرن شه‌وان له‌زه‌ت له‌ دری و ده‌ستدریژی وه‌رده‌گرن، چوکه‌ شه‌مه‌ له‌تێوانیسی شه‌وا به‌لگه‌ی قاره‌مانی و نازاییه‌، له‌وانه‌یه‌ خورما و میوه‌ له‌ماله‌کانیان هه‌بیت، به‌لام شه‌وان پێیان باشتره‌ له‌که‌سانی وه‌ری بگرن و بیدرن، چونکه‌ سه‌رچلی و شاناری له‌مه‌دایه‌ بۆیه‌ له‌نیو حویادا کێرکی له‌سه‌رحواردنی ده‌که‌ن و دلخۆش ده‌بن و پێده‌که‌ن.

شه‌وان رفیان له‌مه‌دالایک ده‌بێته‌وه‌، ته‌گه‌ر له‌شه‌ه‌ر و درزیه‌کان له‌گه‌لیان به‌شدار به‌بیت شه‌وا، به‌تێوانیسی شه‌وان مه‌دالایکی لوسکه‌له‌ و بێده‌سه‌لاته‌، بۆیه‌ ده‌که‌وتیه‌ ژێرده‌ستی به‌هێره‌کانیان، جا زه‌لیلی ده‌که‌ن و ده‌بچه‌وسێنه‌وه‌ یاسیش هاوێه‌گه‌زبانێ له‌گه‌ل ده‌که‌ن.

له‌راستیدا مه‌یلی خۆزاکردن، که‌خه‌لکی شاره‌که‌ن له‌بیابانه‌وه‌ وه‌ریانگرتوه‌ گه‌بشتوته‌ مه‌دالای کۆلان، به‌لام له‌لای مه‌داله‌کان شه‌واوه‌ و به‌ئوندی به‌دگۆیان له‌شیوه‌ی سه‌ره‌کێیه‌که‌ی کراوه‌. پێگه‌ی مه‌دال له‌ کۆلان به‌رز و زمی به‌پێی توانی رالێوونی به‌سه‌رکه‌ساسی دیکه‌وه‌ ده‌گۆریت، شه‌م توانایه‌ش له‌چه‌ند شتیه‌یه‌ك ده‌رده‌که‌ویت، ده‌توانین له‌م خالانه‌ی خواره‌وه‌ کورتیان بکه‌ینه‌وه‌:

١- پاله‌وانیته‌ی له‌شه‌ه‌رکان: شه‌و مه‌داله‌ی توانایه‌کی زیاتر ده‌سوێنی شه‌وا بێگومان ده‌بیته‌ سه‌رکرده‌، پان راه‌ری حه‌ماعه‌ته‌که‌ی، زۆرجاریش سه‌رۆکایه‌تی خۆی ده‌قۆزێته‌وه‌ و خراپ به‌کاری ده‌هێنی.

۲- تۈساي ئالانكردن و دەست بەسەرداگرتن. تۈساي بەدەستەيتاننى ئەو دەسكەوتانەي كەمدالتىك لەشەرەكان بەدەستى دەھىتتە ئەوا بۇ ئەو مایەي شامارىيە، مەلام وەك مەدەكەر لەگەن ھاورپىيەكانى دانەشى ناكات مەلگەر بۇخۇي قورخى دەكات و مەو دەسكەوتانە تەخەداي ھاورپىكاسى دەكات

۳- رۇزنامىزى ئەمەش لەنىو مىدالان باۋە دەيكە مەپپوھەرىك بۇ ھىر و زالىوون. رابەر ئەو كەسەيە زۇراسارى لەگەن ھاوشانەكان بىكات و بىياحاتە سەر نەررەۋە. ئەگەر ھاتوو كەستىك دەرەكەوت رۇزنامىزى لەگەن بىكات، ئەوا سەرۇكاپەتى بۇ كەسە سەرەكەوتوۋەكەيە.

۴- تۈساي مەتومىل و بىلانگىرى. فىلىزى وەك زالىوون دەراس، نۆيە دەھىيىن ھەر مىدالتىك بەدەي ھەلىك دەگەر تا لەمەنتىك فىل لەكەساسى دىكە بىكات، ئەگەر بىش سەرەكەوت ھاور دەكات و دەلى "تۆم قەشمەپ كەرد!" ئەمەش ماناي ئەۋەپە سەرەكەوتوۋە. ئەوان ئەگەر بىيەۋى وەسفى كەسىنكى مەلباز بىكەر ئەوا دەلى "ھاورپىكەي دەماتە سەر رووبارەكە، بە تىنۋىي دەپگەر تىتتەۋە"، واتە رۇز مەتۈياي لە فىلكرەننى ھاورپىيەكەي، مەشپوۋەكە قەشمەپى دەكات رىنگاي ئاۋخواردنەۋەي ئادات لەسەر رووبارەكە.

۵- پىكەس بەجەك وگالتەپىكرەن ئەمەش لەتپروايسى ئەوان جۆرىكە لە زالىوون و ھىر، ئەوان ھەلەدەدەن گىتۇنك يان خۇشباۋەرىك بدۇرنەۋە، بۇنەۋەي تەلەكەمازى لەگەن بىكەر و پىي پىكەس، ھەرچەندە ئەۋكەسە خۇشباۋەرىك بىت ئەۋ زىانەر گالتەي پىتەكەن لەكۇنايشدا دەپتە كەسىنكى مەكەچ و بىزراۋ، بى شەرم كەردن لىي دەدەن و دەستدۇرۇي دەكەنەسەر.

۶- ھاورپەگە زىازى، رۆرىك لەمەنتالەكان ئەگەشتۈبەتە بانغىبون. كەچى مەپالەرى شامارىيەۋە ھاورپەگە زىازى دەكەر، ئەۋەي بىكەر ئەۋ، شامازى مەخۇي دەكات و مەرتىبونى دەراس، كەچى ئەۋەي دىكە، زىر كەوتوو و لاۋازە، ئاتۋانى سەبىرى چاۋى جەك بىكات. بۇيە دەلىن چاۋى شكاۋە. چاۋشكادىن لەكۇلان يەككە لەگەرەتەن رۈالەتى زالىوون لەنىو مىدالاندا

ھەرچۇنكىت يىت. ئو رو لەتەھى زالىور كە مىدال لەكۆلان لەسەرى پەرورەدە دەبىت، لەگەرەبىش كاريگەرى بەسەرەدە دەبىت، بەلام ئەگەرەتو لەكەنى گەرەبى بارودۇخەكەى مەگوبحاو بوونەوا دەبەوت كېسى بىكات و يان بەپنچەوانەو حۇى دەربىجات، بۇيە دەبىس رەفتارى سەبگى و لەحوترسى دەبىت و حۇى بەئىدىالەكانەو ھەلدەواسى لەگەلئەو ھەندىك ھەندىك خار خۇى لەبىر دەكەت، بىئەو ھەسە. بىكات ھەندىك، ھەت ئامارەن مۇلايەنە كەپكراوەكانى دەروونى

ھەندىك، لەرەئەنى دەروواسى دەلىس "پىاو مىدالنىكى گەرەبە" مەسەت تەرە ھەردەم كەسىنى مۇد لەمىدالىيەو دەروست دەبىت، لەسالانى سەرەئەى تەمەبىدا زۆرترىن ئەو سىفەتە دەروست دەبىت كە لەگەرەبى دەردەكەون لەومەيە كەم يان زۆر گۇرپانكارى لەكەسىنى ئەو روودات تەمەش مەسى گۇداسى بارودۇخەكانى دەرووبەرى لەگەرەبىد، بەلام رەگورپشەى مىدالى لەماجى دەمىنئەو، ھەر ئەمەش لەكەسىنى ئەو دەردەكەون، مەشئەبەك لەشئەكان رەنگدانەو ھەيان لەسەر بىرگەنەو و رەفتارى دەبىت

دووقاقىەكى خەست:

ھەر دەردەبەكى كۆمەلەتەى ناتوانىت لەلەس ھەموو ئەوكەسانەى كاريگەر دەبىن پىيەو، لەيەك ئاست دابىت ئەو مەپنى ھۇكارە دەرووسى و كۆمەلەتەكانى دەرووبەرىان بەدیارەكانەو كاريگەر دەس

مەسەدى ئەو دەكەم خەستەرىن دووقاقى خەلكى شار لەلەى مىدالى پىاوانى ئابىنى و واعىز و لەحوترسەكان بىت، ئەوسە ھەر لەمىدالىيەو لەمەلئەك گەرە دەس پىرپىتى لەئامۇزگارى و رىئەئى ئابىنى، رۇزى لەدواى رۇز گوىيىستى دەبىن، تەسەت نەرى دەكەن، لەوانەشە بەرەوسى لەئە مىدالى گەرەك باسى بکەن، ئەوان دەپانەوى وەك ئاوكانىار بى بە واعىز، بۇيە دەبىن گۇرارشەكانى وەعز دووبارە دەكەنەو، بىئەو بى ئەو دۇايەتە بزان كە لەئەوان بەھای وەعز و بەھاكەنى ئىيانى كۆلئەكان ھەيە.

يەككە لەوانە دەناسم، ھاوتەمەنى مىندالىم بوو، زۆر بەدقەرى و چەقارەسۇو بوو، كەس لەزمان و دەستى ئەو نەجاتى نەدەبوو، بەلام كاتىك لەكارە شەرانگىزىيەكالى تەواو دەبوو، ئەوا لەنىو مىندالان دادەنىشتىن باسى ئامۇزگارە شىنيەكالى دەكرد و رەخنى لەحەك دەگرت كە وارىان لە رىسمايە ئايىنيەكان ھىتاو.

دوچار بىيىمە، ئەو پىلويكى دىدارە، نويزەكان نەكالى خۆى ئەنجام دەدات، شەوانە قورتان دەخوئىنيشەو و دوغا دەكات، بەلام لەھەمان كاتدا بەرەخنى و بوختاچىيە لەپلەي بەگەمدا، ئەو كە لەمىندالى خەلكى بەزمان و دەستى ئازار دەدا، ئىستا تەبھا نە زمانى خەلك ئازار دەدا، كەچى دلى ئەو ھىشتا وەك مىندالى (پەرە لەئىمان)!

پەرورەدى ھوجرەكان:

كانىك باوكىك كۆپەكەي لەھوجرەيەك دەخست بەر خوئىدن، بەمامۇستايەكەي دەگوت "گۆشت بۆتۆ، ئىسقان مۇمن" ئەو مەنەستى ئەو دەكرىت، لە پىناو پەرورەدەكردنى مىندالەكە بىدائىش بەكارمەنىت تا گۆشتى دادەمالى، ھەندىك جار مامۇستا لەم كەمتەرخى نەدەنواد، زۆر ھۆكارى تەمىكردنى ھەبوو، لەوانە شە زىدەپۆيى بەكەم ئەگەر بلىم مامۇستا لەلايەك مىندالەكەي فىرى خوئىدەنەو و نووسىن دەكرد و لەلايەكى دىكەش فىرى دووعاى كەسپتى دەكرد.

مامۇستا داوا لە قوتابىيانى دەكات، بەوپەرى ئاقلى وسەنگىنى و ئەدەبەو دافىش، بۆلای چەپ و راست نەسوپىن. پىويست دەكات بەتەواوى سەرقالى خوئىدەكانيان بىز، نەمەش بابەتتەكە مەحالە لەلاي مىندال ئەنجام بدرىت، چونكە مىندال نە سروشتى خۆى لە حولەي نەردەوام دىيە و ھەرى لەسەر يارى وگەپە، زاناياسى پەرورەدى بوى دركيان مەوە كرىووە بۇيە فىركردنى نوئيان بەشئوہەك داواو لەگەل ئارەرووى مىندالان بگويچىت، كەچى خوئىدى ھوجرەكار پىچەوانەي ئەوە بوو. مامۇستا لەوى بپواي واسو كەسپتى مىندال وەك ھەويرە دەتوانىت بە خواستى خۆى لەقالى بگرت، لەمەش، بەر لەھەموو شتتەك پىشتى بە وەزو ئامۇزگارە دەبەست و جار لەدواي جار بەسەر قوتابىياسى دەداراند، ئەگەر بىنى

هه‌ندیک له‌ قوتابییه‌کان ئاقل ساڤن، ئه‌وا په‌نا بۆ دارعه‌ساکی ده‌بات و لێیان ده‌دات تا تۆنه‌ ده‌که‌ن و گوێزایه‌لی ئامۆزگارییه‌کاسی ده‌بن.

ئهمه‌ش مانای ئه‌وه‌یه‌ مندا له‌که‌ باچاره‌ له‌رده‌م مامۆستاکی خۆی به‌سه‌نگین و ئه‌ده‌به‌وه‌ درمخات. ئه‌گه‌ر مامۆستا سه‌یری بکات ئه‌وا خۆی به‌خوێندنه‌که‌ی ده‌رده‌خات گوايه‌ له‌مه‌زیاتر هیچ شتێکی دیکه‌ نازانی. که‌چی هه‌رکه‌ مامۆستا بێ ناگا ده‌بێت ئه‌وا قوتابییه‌که‌ هه‌له‌ده‌چێت، هه‌موو هۆکانی به‌ده‌ستی بۆ ده‌رفه‌تدان به‌ کێبونه‌کانی به‌کارده‌هێنێ کاتێکیش مندا له‌که‌ له‌جوهره‌ ده‌رده‌که‌وێت ئه‌وا جله‌ی خۆی به‌رده‌دات، به‌ غاردا و هات وهاواره‌وه‌ به‌کۆلانه‌کان ده‌پوات، له‌م ده‌دات و شتیک له‌و ده‌فرێتی.

دکتۆر منی عه‌قراوی ده‌لی^{٢١} به‌ریتی ناو ئه‌وه‌یه‌ بچوکه‌کان له‌رده‌م گه‌وره‌کان قسه‌ نه‌که‌ن، ئه‌گه‌ر پرسسیاریان لێ نه‌کرێت. چاوه‌پوانی ئه‌وه‌ له‌بچوکه‌کان ده‌کرێت هه‌م وه‌سه‌نگین بن. له‌ئه‌بامی ئه‌مه‌شدا رواله‌تی سه‌نگینی رووکه‌ش و نه‌حوارزاو به‌رووخساری مندا له‌کانه‌وه‌ ده‌بینن، که‌ روحی چالاکی و کوششیان تێدا ده‌کوژێت^{٢٢}.

له‌راستیدا ئه‌و سه‌نگینه‌ دروستکراوه‌ی، دکتۆر عه‌قراوی ئاماژه‌ی بۆ کردووه‌، ماوه‌یه‌کی زۆر به‌رده‌وام مابێت، به‌لکو به‌شێوه‌یه‌کی کاتی مندا له‌که‌ ته‌نها له‌رده‌م باوک و مامۆستا و گه‌وره‌کان ده‌بینی، ئه‌وا کاته‌کاسی دیکه‌ به‌ده‌پ و ئازاوه‌گیر و ئازاوه‌گیریه‌که‌شی سه‌ووری بۆ بیه‌

ئه‌وه‌ی شایه‌نی باسه‌ قوتابخانه‌ بوێیه‌کان، ئه‌وا به‌مه‌دویه‌ شوێنی حوهره‌کان ده‌گرێته‌وه‌، توایه‌پای ئاراده‌یه‌ک مندا له‌و سه‌نگینه‌ رواله‌تییه‌ مه‌جات به‌ده‌ن، به‌لام ئه‌ریتیکی دیکه‌ شوێنی ئه‌ریته‌کانی پێشوو گرتۆنه‌وه‌، هه‌مان کاریگه‌ری له‌سه‌ر پێکهاتنه‌ی که‌سایه‌تیار هه‌یه‌. ئه‌و قوتابخانه‌ مندا له‌و هه‌ندیک پره‌مسیپ و چه‌مکی نوێ به‌رۆش ده‌که‌ن، ئه‌مه‌ش جوێریکی نوێی دوواقی که‌سێتیان له‌لای دروست ده‌کات، له‌به‌شی داها توودا باسی ئه‌مه‌ ده‌که‌ین.

^{٢١} منی عه‌قراوی (العراق الحديث) ترجمة المؤلف و مجيد خوري، ص ٢٨٤

کاریگه‌ری په‌تا به‌سه‌ر دووفاقی:

له‌وێه به‌ کۆتایی ئهم به‌شه‌دا گوێجاو مێت ماسی په‌تا و راوه‌ی کاریگه‌ری په‌تا بکه‌ین له‌سه‌ر که‌سێتی چه‌لکی شاره‌کان. به‌ سه‌وی من په‌تاکان به‌شیوه‌یه‌ک له‌شیوه‌کان هۆکار بوون بۆ به‌هێزبوونی هه‌ندێک رووحساری دووفاقی له‌سه‌رده‌می عوسمانیه‌کان په‌تا ناوه‌ ساوه‌ رووی له‌عێراق ده‌کرد، رۆزجار به‌ تیکرایسی ده‌سان حارێک په‌تا ده‌هات. به‌لام قورساییه‌که‌ی له‌شاره‌کان زیاتر بوو له‌لادێکان و له‌لادێکان زیاتر بوو له‌ بیاس هه‌رچه‌نده‌ش شاره‌که‌ گه‌وره‌تر و قه‌ره‌ماته‌تر ده‌بوو به‌ دایه‌شتوان ئه‌وا کاریگه‌ری په‌تا که‌ ترسناکتر ده‌بوو.

بۆ ئه‌وه‌ی مانی کاریگه‌ری په‌تا له‌سه‌ر شاره‌کاسی عێراق چه‌نده‌ ئه‌وا ده‌بێت ئه‌و کتێبه‌ بخوێنیه‌وه‌ که‌ گروفر پیاوه‌ ته‌بیشهریه‌که‌ی ئینگلیز، له‌ماوه‌ی ئه‌و دیماه‌ماهی تا‌عوێ نووسبووه‌تی، که‌ خۆی له‌ ساڵی ۱۸۳۱ له‌ به‌ع‌دا میوه‌یه‌تی گروفر نه‌و کاته‌ له‌به‌ع‌دا بیشته‌تی بووه‌، ناماده‌ سه‌بووه‌ وه‌ک هاوشینه‌وه‌ی حالیه‌ی ئه‌وروپی له‌به‌ع‌دا بروت، قه‌ده‌ره‌که‌ی ئه‌وه‌ ده‌بێت له‌م‌ردن ده‌ریازی ده‌بێت، ئه‌و دیما‌نامه‌ی خۆی سی‌وه‌یه‌تی له‌ ساڵی ۱۸۳۲ به‌کتێبێک‌دا له‌به‌ع‌دا ب‌لاوی ده‌کاته‌وه‌^{۴۴}

گروفر بیاس له‌وه‌ ده‌کات ژماره‌ی مردووه‌کان رۆژ له‌دوای رۆژ زیاتر ده‌بێت تا له‌یه‌ک رۆژ‌دا ده‌کاته‌ نۆ هه‌زار که‌س، ده‌شلی "ئێستا م‌ردن نۆته‌ شتیکی ساو- و بێ‌یهاتووه‌ چه‌لک م‌ریک‌ترین که‌سی خۆیر بێ‌ماکه‌ ده‌مێش، وه‌ک ئه‌وه‌ی کاریکی ئاسایی بکه‌ن". کاتێک ئه‌و پیاوه‌ له‌ریگا‌ک‌سی ده‌جولێته‌وه‌، رێکه‌وتی هیچ م‌رقفیک‌ ماکات، ته‌به‌ا ئه‌و که‌سه‌ی نه‌بێت لاشه‌ی مردووی و ئه‌و که‌سه‌یه‌ی هه‌لگرتووه‌ که‌ به‌ر تا‌عوێ که‌که‌ که‌وتووێ رۆژ کۆلی جل‌وبه‌رگی مردووه‌کان له‌به‌رده‌م زۆریک له‌ده‌رگا‌کان که‌وتوو، له‌به‌رئ‌وه‌ی لاشه‌کان به‌پینی به‌ریتی بوو م‌ی‌زێژێن، ئه‌و ده‌حرا‌نه‌ سه‌ر پ‌شتی که‌رو مارگیره‌کان بۆ چالێک ده‌س‌ران بۆ ناشتن. دو‌جار خاله‌ته‌که‌ سه‌وه‌ گه‌‌پ‌شت چه‌لک له‌ریگا‌وێنه‌کان بکه‌ویت، سه‌گ‌یش ده‌که‌وته‌ سه‌ر چه‌سته‌یان ته‌نه‌ت هه‌ندیک‌یان ه‌یشتا له‌سه‌رمه‌رگ دایووێ و نه‌م‌ردبوون.

^{۴۴} Groves (Journal of a resident in Baghdad)

یه‌کێک له‌ئار به‌حشترین و ماره‌حه‌ترین دهم، بوی سه‌دان مندالی ساوا سو له
 زینگاو یانه‌کان، رۆژ به‌یان ته‌مه‌نیان له‌ ده‌ رۆژ زیاتر نه‌بوو، گریانێ ئه‌و مندالانه‌ تێکه‌لی
 ده‌مکی نه‌و سه‌گانه‌ ده‌بوو که به‌ پارچه‌ پارچه‌ کردی لاشه‌که‌وه‌ سه‌رقان بوو
 دواي نه‌م په‌تایه‌ لاوا هات، ئاو به‌هه‌موو هیبری حوی هاته‌ ناوشاره‌که‌وه‌، هه‌شتا
 شه‌وی دووه‌می لاوا به‌هاتبوو به‌شینی حواره‌وه‌ شار به‌ته‌واوی که‌وته‌ ژیر ئاوه‌وه‌،
 ده‌گوتریت جه‌وت هه‌رار که‌س به‌هه‌ک جبار که‌وته‌ ئاوه‌وه‌، به‌شبه‌وه‌ به‌ل به‌حوش و
 مردوو و له‌شساخ به‌یه‌که‌وه‌ نێژان.

له‌م قۆناعه‌دا په‌یدا کردنی پیتال رور ره‌حه‌ت سو. ته‌بسه‌ت چه‌لکی رۆر به‌ریز،
 له‌واهی هه‌شتا له‌ژبان ماسوو. له‌هه‌رده‌رگا که‌ ده‌گه‌ڕێن سو ته‌وه‌ی سه‌ده‌ترین
 پیتاویستی ژیاپان ده‌سه‌که‌ویت. له‌م کاته‌شه‌دا ژماره‌ی ئه‌و مردووانه‌ی لاشه‌کابیان
 به‌سه‌ر زنگاکان که‌وتوو رور ئه‌رساک بوو، که‌لوپه‌لی هه‌لگرتنی مردوو کایش به‌وو سو
 ناشتیان^{۲۱}.

له‌راسنیدا ئه‌و په‌ته‌به‌ی رووی له‌عه‌دا کردبوو، روریک له‌شاره‌کانی عێراقی گرت به‌وه‌،
 ده‌کریت مێس به‌هه‌موو ئه‌و په‌داپه‌ی که‌ پشتر و دو‌تریش عێراقی گرت به‌وه‌
 کاریگه‌رتی ریاسی رورتر بووه‌ به‌هه‌رحال نه‌م په‌ته‌به‌ به‌وه‌یه‌ که‌مان ده‌داتی سو
 ته‌وه‌ی رووی به‌که‌به‌وه‌، چۆن په‌ت له‌گه‌شه‌ کردی هه‌مدیت رووچه‌ساری دو‌ه‌فای
 که‌سیتی خه‌لکی شاره‌کانی عێراق، هاوکار بووه‌.

له‌کانیکدا چه‌لکی شار هه‌ر له‌مه‌دالیا به‌وه‌ له‌سه‌ر چه‌رکرد به‌ رالموون و شادی و
 ده‌مارگه‌ری و توله‌کردنه‌ و هه‌رشکرد. په‌روه‌رده‌کراو، ته‌وا وه‌ به‌میه‌مان په‌تا ساوه
 دوه‌ به‌روکی ده‌گرتی و ئارسته‌به‌کی پێچه‌وه‌ی به‌یشمووی له‌لا دروست ده‌کرد.
 نه‌میش چه‌م و ملکه‌چی و سکا'لگرس بوو له‌ده‌نه‌، لێره‌وه‌ ده‌کریت مێس که‌سیتی
 شاره‌کان دوو چه‌سه‌له‌نی پێچه‌وه‌ی به‌کتریا هه‌یه‌ به‌که‌میا مبه‌لی ئارو و ملکه‌چی
 و سکا'لگرس، دووه‌میا مبه‌لی رووه‌روو به‌وه‌وه‌ و رالمووه‌.

^{۲۱} جیس فریر (رحلة فریر) ترجمة جهر الخياط ص ۹۷.

هۆکارەکانى پەتا لە عێراق:

بەرستیدا پەتا لە بریوودا رۆربهی ولاتانی شارستانی دهگرتەوه. سێ حیاکاری، ئەلام مەسەدەى ئەوه دەکەم عێراق لەسەر دەمی عوسمانییەکان ئەگەر مەلیم لەهەموو ولاتن ئەوا لەرۆربهی ولاتان زیاتر مەیهەتی مەدەست پەتاگەنەوه، هەبووه دەکرێت لەم بارەیهوه ناماژە بۆ ئەوه بکەین، عێراق دەکەوتێتە سەر زینگای حەحی زۆری لە ولاتانی ئیسلامی، سەرەپای ئەمەش چەندین مەزراگەى پەنجووری نێدیسه کەخەك لە ولاتانەوه رۆوى نێدەکان. زۆریکیش ئەوان لاشەى مردووه کانیان بەگەل خۆیان دەههینا، بۆ ئەوهى لەمەزرگانه سێزێڕین، ح کەتێک پەتا لەیه کێک لەو ولاتانە رۆویدەدا ئەوا زۆر خێرا بۆ عێراق دەگوێزرایەوه.

وەك دەرسێت ههید سەرچاوهى رۆبهى پەتاگان بووه، زۆریکیش لەو پەتایانەى ههید مەشبووهیهكى راستەوخۆیان لەزینگای تێزانەوه بۆ عێراق گوێزراوهتەوه. ئەوگاتە رەونیکى قەدەرى مەسەر زۆرەى دایشتوانى عێراق راڵسوو، ئەمەش هۆکارێكى کارامو بۆ مایووبووهى پەتا، چونکە ئەوان و سەیری پەتایان دەکرد، حۆریك مێت لەقەر و قەدەر، کە خودا مەسەریان دەههینی، مۆه کاتێک پەتا دێت ئەو، وەك مەرى کوشمارگەکان دەس، ولشانی گەشتیار لەو بارەیهوه دەلى " کاتێک هەوالی پەتا لەسالى ١٩٣١ گەشتە بەغدا، کوسولێ مەریتانی کوششێكى زۆرى کرد بۆ ئەوهى والى رەری مەكات رێکەر بپووست مگرێتەسەر، حیاکرسەوهى تووشموون رەسگەییەت، کەچى پیاوسى ئایینی رێگریان لەواى ئەم کرە مەكات، گوايه پێچەوسەى حوکمەکانى قورئانە^{٢٧}

ههروهه پێبوو بە حراپى کارىگرى حکومى هۆکارێكى دیکە بوو بۆ گوێزراوهى پەتا بۆ عێراق، سۆمەوونە ئەو ناماژە بۆ ئەوه دەکەت هەوالی کۆلەر لە سالى ١٨٣٤ گەشتونە مەسەر، کە ئەو کەت لەکرماشان مایوونەوه، بێشگەى مەریتانی، والى لەئەندامە ترسانەکانى ئاگانار دەکەشەوه، کەچى والى بەمەحى بەشگادەکردنەوه کە مەداوه و رێگرى مەهاتنى گەشتیارە ئێزاییەکان مەکرێوه. چونکە چاوى بریووه ئەو سەرانییهى کە وەك مەریتێک لە گەشتیارە ئێزاییەکانى وەرەگرت

^{٢٧} معاد العمري (بغداد كما وصفها السواح الاجلقة) ص ٦٧

چەندىن ھۆكۈمى دىكە ھەيە ۋا دەكات سېنە بېچىرى بەردەستى مىكرۇسەكان،
ھاۋكارىش نىت لەلاۋىيە ۋەي پە تا بىكات. ئەمەنى ھۈرە ۋە چەند ھۆكۈمىكى

۱- زۇرى ھۈر ۋەگۈماۋەكان لەغىراقدا، نۇتە ھۈى ملاۋىيە ۋەي نەخۇشەكانى ۋەك
مەلاريا ۋەلەرىيا بەشىۋەپەكى مىراۋى لەيتۈۋا داپىشتۈۋاندا ئەمەش نەندۈستى
دەستۈۋى لاۋا كرىۋە ۋەرگى ئەۋاسى بەرمەن پەتكان كەمكىرۈتە ۋە.

۲- بىرسىنى لەۋاى پەك مىرۋى ماس نەتتى چەندىن بىرسىنى دەكات لەغىراق،
ئەمەش لەئەخامى تېكچۈۋى ئاۋىنى ۋەچەگ ۋە ئازاۋەكان مۈۋە، زۇرەلگە ھەيە كە
زۇرىك لە پەتكان بەۋاى بىرسىتىيەكان ھاتۋىن.

۳- ئەۋەرتە خراپە ۋەي خەلكى غىراق لە شىۋى ھۈرۈ ۋەكى مىرەخۈرى
ھەيە، ۋەت پېشىرىش ئاۋاۋەمان مۈ كىر، ئەمەش بەرگىن لەرمەن پەتكان كەم
دەكاتە ۋە.

۴- كەم ئاپەخدا بە ھاۋىنى ۋەشۈشتى، ملاۋىيە ۋەي بەرتى چىلم رىشت ۋە
تەكرىن، پېسىنى لەسەر رىگاكان خەك لەچاپچەكان لەپەك ھام ئاۋىخۇۋە
يىنە ۋەي پەت كىرىتە ۋە ۋەشۈرىت. ئەمەش ۋە دەكات نەخۇشەكان نەئاساسى
ملاۋىيە ۋە.

۵- خەۋرى دەستۈۋى ئەمە خەۋرىكى بچۈكە زۇرىك خەلكى شار ۋە راھانۋە لە
مالەكابىر درۈستى دەكە ۋە قاپ ۋەقاچا ۋە خەستەيان لى پاك دەكە ۋە زۇرىجار
ئېل دەپىتۈ بۈگەن دەپىت پىردەپىت لە مىكرۇسى نەخۇشى ئەمە يەككە بۈۋە
بەگىگىزىن ھۆكۈمەكى گۈاستە ۋەي نەخۇشى ۋەت.

۶- پېسىۋىنى نۈى خۈرە ۋە، ئاۋىكىشەكان ئاۋىن لەكەنرە مېكەكان دەھىتا، ۋا
زىكەكەۋت ھەندىك لە رىس خۇلەرگىن دەشۈشتى ۋە پاشىرۋى مىدالمان
دەشۈشتى، ئەمەش پېسىيەكە لەگەر ئەۋ ئاۋە تىكەل دەۋۋە كە ئاۋىكىشەكان
دەپىتۈر.

۷- دىزىنى ۋەرى ھۈرى ۋەرى پەلى گەرما لەغىراق، گەرما ۋەل دەۋرەرتى
ھاۋكارە لەخىرىنى مۇگەن سوۋى ۋەگەشەكەرى مىكرۇسى نەخۇشەكان ھەرنەم

گهرمایهش هۆکار دهبنیت بۆ نهوهی ههڵ له که یارهکی رووبار ههله بکە،
 نهوه که یارهیهش زۆر حار به پێسی و حۆره ها پاشه یو پیس دهبنیت
 ۸- په یه بکردمی کێنگه کاسی سهوره به پێسی و ناوی پیسی شار دکن، هه لکیش وای
 رهاتووێ ئی شووشته وهی باش سهوره بخۆ، له گهڕ سهوره کهش گه یه ک میکرۆب و
 گه رای کر مه کان ده خۆ^{۲۱۸}.

سروششی گۆرانی عێراقی:

کاتێت تو بێته وه له یاره ی گۆرانی عێراقی ده که ی، به تابهتی مه قاماتی مه عدا ی،
 زۆر حار هه سله ی به ژره و کرۆر له وه ی ئید ده پیس زۆر یار گۆرانی ماته می ی،
 مویه پریهتی له سکا له دویا و به ده حتی و هه سترکس به بیئومیدی و نارار
 کاتێک له شه ویکی ئارم له دووره ود گویم له مه قامیکی به عه دی ده بنیت، وای هه ست
 ده که م له نه محاسی تا عوبیکه وه گوترا وه که سیت به ما وه، نه مه ده یگی مروشیکه هه موو
 هه لکی مردوو ده، ته بها حوی له وه حشه نه و دوی ی هاسی ما وه ته وه ده گوتری ت
 فونسییه کی عێراقی که له ویلا به ته به کگرتو ده کاسی نه مریکای حویدوو ده، روژیک له وی
 سه ردی هارییه کی عێراقی ده کات به لām له ماله که سیت که لبی سخته حنیوو ده
 که چی حانمی حاوه مال له وی بوو ده و قسه ی به گه ل کردوو ده تهو حانمه وتویه تی
 کۆره که گه یکی شه به لām هه رکه ده چی نه حه مام ده ست به گریا ده کات، دو حار
 ده ره که ویت نه و گه حه عێراقیه له حه مام به گریا وه وک حانمه نه مریکه که
 تینگه بیشتوو ده، به لکو (نه بوزیاتی) عێراقی گوتوو ده^{۲۱۹}.

تنبیسی نه وه له ده یشتوسی شار ده کریت کاتێک به شه رین وشاماری ده که
 ره فتری شه فاوه کار هه لده گری نه وه ی و ره دیور ته حه دی ده که و حویا ران
 ده که به لām هه رکه ده ست به گۆرانی ده که نه و ده به که سی به سته زام و
 ره حانه به مورسیایی حوی عه دی بی کردوو ده، ره دی کوشخه دی لیدلون. نه مه زۆر

^{۲۱۸} مه وه ی شایه سی ماسه نه و به رمه ن به ماسه ی هوشیوه ی راره دو به عێراقی بوو ده به نه وه ده حکومه تی
 عێراقی به ره سکی زۆر و ره وه ده به کاروباری به سروشی حه ر ده کات که حه ر رینگه به حووتار ده دات
 سه و ده به محاسی و ده به و ده ی بکە بۆ به لām به ره دیاری به حوسی ده مبه وه و به لایه کی دیکه ش
 رینگه به به لām به ره دی ده دات به به حوکی به ریه یار به ک داری به مه ده به - عه ل وه دی
 علی الوردي (تحصیلة الفرد العراقي) ص ۴۱

سروشتی کۆمه‌لگهی عێراقی

به‌رووسی به‌مه‌یحه‌کی ده‌رده‌که‌ونت، نه‌گه‌ر به‌کیه‌ سه‌ور سه‌رخۆش ده‌بیت نه‌و مه‌یلی به‌لای گورانی کپوزانه‌وه و نازربه‌خش ده‌بیت (ئای دلی بیتومیندم!)، به‌لام کانیته‌ هه‌ست به‌سووکایه‌تیه‌ک ده‌کات به‌و به‌رووی ده‌کریت، خا به‌نه‌نقه‌سه‌ت بیت بیان نا، نه‌وا ده‌بیت درسه و له‌ئه‌نجامی نه‌مه‌ش مه‌یحه‌که ده‌بیننه مه‌یدانی شه‌رێک خه‌نخه‌ری تێد به‌کارده‌یت و کورسی به‌ریه‌ب ده‌که‌ور و مێره‌کان تێک ده‌شکێن

وه‌ک ده‌رکه‌وت ژان له‌مه‌دا حیاواییه‌کی رووبار له‌گه‌ل پیاوان بیه، موبه‌ خۆرنکی له‌گورانی ماته‌به‌بیان هه‌یه به‌ناوی (سه‌ردوکه‌ التعیبه) ده‌سهریت له‌وانه‌شه نه‌و وشه‌یه به‌عه‌ره‌بیدا له‌وه‌وه هاتنیته‌ چاکیه‌کانی مرسو له‌کسی گراس ده‌ژمێرن، نه‌و خۆره سه‌ردولکه‌یه‌ش به‌به‌و ژانی شار و لادی دوه ژنی عیرق کارامه‌یی بیویه‌ی له‌و خۆره گوربه‌ پێشاندوه بۆیه به‌ناوی مه‌خلیسی برسه و گریس ده‌گه‌زیت بو نه‌وه‌ی به‌هه‌سیک به‌ماخی دلی مدات، به‌لام له‌هه‌م کانیش سیل له‌وه ناگاته‌وه سېته درده‌یه‌ک کانیته‌ شه‌ر نه‌گه‌ر ژینکی درلوسی ده‌بیت نه‌گه‌ر ده‌کد نه‌و کانه ده‌بیین بۆه ژینکی ده‌بگ گرو و ژۆرتو، به‌حیو ده‌ست راده‌وه‌شمی، قوربه‌سه‌ر نه‌و که‌سه‌ی به‌رووی ده‌وه‌ستینه‌وه.

له‌په‌کیته‌ به‌سه‌کاسی عێراق هاتوه "هه‌ره‌ح خاوه‌وسی گه‌ره‌که" مه‌یه‌ست له‌ قه‌ره‌ج ژینکی به‌ده‌ری، ده‌مشه‌ره، نه‌ویش خاوه‌وسی گه‌ره‌که مانای خاوه‌ به‌ریه‌که‌ی گه‌ره‌که خا ژان مێد لایان به‌و خۆره ده‌هه‌ره به‌روه‌رده ده‌که‌رن، نه‌وان له‌ماوه‌شمی نه‌م خۆره ژنه به‌روه‌رده ده‌ن، له‌لایه‌ک خویعه‌روش و له‌لایه‌ک گریو، له‌م بێوانه‌دا دین و ده‌چن، به‌و پێیه‌ی پێویسته‌ بگات.

ده‌کریت مگوهریت به‌روه‌رده‌ی کۆمه‌لایه‌تی له‌ شاره‌کاسی عیرق، تاک عیبری نه‌وه ده‌کات له‌هه‌رامه‌ر مروڤ درده‌ بیت، به‌هه‌رامه‌ر قه‌ده‌رش بده‌سه‌لات بیت، نه‌مه‌ش به‌کێک له‌رواله‌کانی بووفاقی که‌ستیته‌ له‌عێراقدا.

بەشى دوازدهم

بە دناكارى لە شارەكاندا

هەندىك لە سۆزەران پێیانوا بە زيان لە شرەكان هاندەرە دو بە دىوونى ئاكر. نەين
خەلدویش هەمان بۆچوونى هەبوو. ئەو بە راوردى لە نيتوان ئاكارى بە دىوونى ئاكارى
شرەشەين كەبوو، لە ئەحماد حياوربەشەينى زورى بە سوانيان بە دى كەبوو، بە
تەروابەشەينى ئەو بە دى ئاكرى لە شارەشەينەكان چاكرە، چوئە ئەوان دوور
لە شارەسناپەت، بە خوشگورەمانى و هەبەشەينى مەدە و حەريەت سەور بە
نارەروو كەنبەو، ئەو بە دى حواریو بە شەينەكان لە قەسەكانى ئەين خەلدو، لە مەري
ئەم يابەتەو:

" بە دىوونى خەكى شرە بە حواریو بە تەنابەشەينى تەكە ئاكرەين ، ئەمەش لە مە
زەحمەشەينى و مانەدوونى ئە پەيانا داهات و حۆراوچۆرى شەوانگەينى
بە مەدە سەنەسەيد، بە گەن ئەو رەبانەينى لە مەدە سەنەسەيدى مەدەروووين دەنەين
بە مەش ئەمەش خراپەكارى و شەريگەينى و هاشووشەينى. فەيسارى لە پەيد كەردى
مۆژووى بە سوانەد زور دەست بەروویش بە عەكر سەور دەكەوینەو، بە دواى
فەيلارى دەنەين، مۆسە دەينەين بە دواى سەو و تەلەكەمانى و ساجنە و درى و
بە مەرووشەينى دەس لە ئەماد ، فەيرى رەيانەش دەس بە مەرووشەينى سەوایش دەينەين
لە شەينەوانەكانى بە مەرووشەينى شەره دەس و دەسەينەشەينى لەينى دواترەين
لە دىوونەينى سەور دەكەوینەو، ئەگەر ئەمەش بە دىوونى شەينەين گەلێك رەوینەش ئەو
خو' فەيدى كەوون و لە سەوچوونى دەست، ئەمەش مەيدى ئەو تەنابەشەينە كە
دەفەرمەوى (و ر د ب ن نەك فەيدە مەدە مەرووشەينى فەيدە فەيدە فەيدە فەيدە فەيدە فەيدە)
لەویشەو، داهەشەينى بەشى پەيويسەينى دكات، بە مەش زور پەيويسەينى و دىوونى

سروشستی کومه لگه‌ی عیراقی

ده‌رووبه‌وه. مارودو حیسر حبیگر نابیت، نه‌گه‌ر مارودو حی حه‌لکیش یه‌که‌یه‌که تبنکچوو نه‌و رژیمی شاره‌که‌ش ناوڕ سه‌نیت و تیکه‌ه‌چیت^{۸۸}

"له‌ به‌دره‌فتارییه‌کاسی شارسستییه‌ت سه‌ره‌ه‌للووه‌ به‌ شه‌هوه‌ت و ریده‌رویی کرسه‌ له‌ خوشگوره‌راسی، نه‌و هوبه‌رکاری به‌ شه‌هوه‌ته‌کاسی سه‌ل ده‌کریت وه‌ل حوردر، شویتی حه‌واه‌وه، به‌دوی نه‌ه‌ه‌ه‌ش شه‌هوه‌ته‌کاسی حووتووور حوراو حور ده‌نیت وه‌ل ریب و بیربیری، نه‌ه‌ه‌ش ده‌نیت به‌دیووی حور، نه‌گه‌ر ناما‌حی کومه‌لگ بریتی بیت به‌ شارسستی و خوشگوره‌راسی، کاتیک نه‌م نامانجه‌ ده‌گاته نه‌وییه‌ی نه‌وا تیک ده‌چیت و به‌وه‌و پیربوون ده‌چیت وه‌ک ته‌ه‌نی سروشتی بوونه‌وه‌ران"^{۸۹}

نه‌ودی شایه‌ی ناسه‌ نه‌م بوچوووه‌ی نیس حه‌لدور له‌ به‌دوی به‌دره‌وشتی له‌شاره‌کان هیابویه‌تی، له‌سه‌ر هه‌موو شاره‌کان حیه‌جی ماکریت، به‌تایه‌تی له‌سه‌ر شاره‌ بوبه‌کان، چونکه‌ ناکر برسه‌ به‌ه‌ه‌تی ریزه‌یی، ناکار ملکه‌چی نه‌و پێوه‌ره‌ روشنیر به‌یه‌ که‌ حه‌لک له‌کومه‌لگه‌ی حوی سیر راهاتوو نه‌وه‌ی نیمه‌ له‌کومه‌لگای حومس به‌ ناکاریکی حریی دهرس نه‌و له‌واه‌به‌ به‌کومه‌لگابه‌کی دیکه‌ به‌ره‌فتاری چاکه‌خواری بزانتیت.

نه‌وه‌ی نیسمی ده‌کریت به‌ شاره‌ بویه‌کاسی ولاتانی پیشکه‌وتوو، مارودو حی ناکر به‌گه‌بشتوته‌ نه‌و نه‌سته‌ی که‌ نیس حه‌لدور له‌ به‌دیووی و ده‌سمی کرسوو، نیمه‌ نکوسی له‌وه‌ ماکه‌ین هه‌مدی، موجه‌ی دیاربیکراو هه‌یه‌ سو به‌ ناکاری، به‌هاوچه‌کاسی (slums) ده‌سرت، که‌چی موجه‌کاسی دیکه‌ به‌رویه‌ی کانه‌ سه‌رووی ناکارییه‌وه‌ به‌ه‌س، هه‌ه‌ستمن نه‌وه‌یه‌ ناکر به‌و شوینده‌ به‌گه‌ر پێوه‌ره‌ باوه‌کانی روشنیری کومه‌لگا که‌ گونجاوه‌^{۹۰}

وه‌ک دهره‌که‌وید نیس حه‌لدور بوچوووی حوی له‌ به‌دوی به‌دناکرییه‌وه‌ له‌ ناکری نه‌و شارسیت به‌ وه‌رگرتوو که‌ حودی حوی له‌و شاره‌ بییویه‌تی و تیتیدا زیاده‌ کاسیکیش نه‌و ناکر به‌ی به‌رورد کرسوو به‌و ریبابه‌ به‌راسی نیسلام

^{۸۸} این حلتون (المقمة) - تحقیق علی عبدالواحد و فیه - ج ۴، ص ۸۷۷، ۸۸۰
Gist and Habert (Urban society) p 163

هێندوبەتی ئەوا ئەوکات بە ئاکارەکانی سەحراپ وەسفکردوو، وەک شاراوێ نییه
لەمەشدا لەسەر هەقە لەلایەتی ئیعتیبارەوه.

کاتێک نوێژسەوه لەبەرەو ئاگاری شارەکانی عێراق دەکەین لەسەر دەمی
عوسمانییەکان، دەبین تا پلەبەکی مەرزۆچووێکەیی نییس خەلدون لۆژیکە
خەلکی شارەکانی عێراق پێشوەری ئەخلاقێر بە رێماییە مەررەکانی ئاییبەوه
وەردەگرت، کەچی لەژێری واقیعی حویابەوه لەسەر پێچەوانەی ئەو بەها و
رێنماییانە دەپۆشتن.

لەرستیدا بەدوێکابیش لە زوور مەزیتیاں پێچەوانەی رێماییەکانی ئیسلام سوور،
بەلام ئەو ئۆرێکیان بەمە سەدەکرد و هەسسیان پێبەدەکرد کەچی خەلکی
شارەکان، لەمەرنەوێی زوور ئامۆژگاری نییسی و مەشغولێ لۆژیکیاں لەبۆملاوه.
ئەوا حیاوێری لەبێوار مەزیتیا حویان و رێماییەکانی ئاییبەکان بەهەر هەر لەو
بەرەبەوه حیاواریبەکی دیگە بەبیور خەلکی شار و بەدوێکان هەیه، ئەویش مەزیتیا
لەوێ خەلکی شارەکان زۆرێک لە نەزیتیاکان بە بەدوێکان وەرگرتوو، وەک
لەهەشی بێشوویدا بێمیان، بەلام بەیاستوانیوه بنگەردی ئەو مەزیتیا بپارێژێ کە لە
بیاوانەوه وەرگرتوو، بەلکو شیوێسەوویان و مەنگوراییان ئێندەکردوو تا زۆر لە
رێمایی نییسی دوورکەوتووتەوه کەپێشتر بەسەرەتەوه هەپوووه هەرنەمەش
ویکردوو کریگەری سووفاقی کەسیتی بەسەر خەلکی شار زوور زوور مەیت ئەوان
هەرچەمە لەرووی واقیعیوه بەدەرەتار، کەچی لەبەرکردنەوێ ئایدیالی حویان
بەرزەمێن.

هەرچۆنێک بێت مەزیتیا لەمەد گەیی لەخەلکی شار مەکەین، چۆنکە ئەو
قوربانی سەرووخی کۆمەڵایەتی دەورووێرێش پێشتریش ئاوازەمان سۆنەوه کرد
مروێ بەشیوێهەکی گشتی رێنەر مەهەمی ئاروێخەکیبەتی ئەوێ مەهەمی
وێستی ئاگ و بێرکێنەوێ ئەبستراکت بێت.

بۆئەوێ بەروونی لەمە بگەین، دەبێت تاوتوێی ئەو ئاروێخە جیاوازانە بکەین،
کە لەسەر دەمی عوسمانییەکان دەوری خەلکی شار بەس داسوو، ئو حارێش چۆن

بوو ھەزى مەن ئاكارى ئەوان، ئەمەش سەھىيى شەۋەي ۋاھىيەك نىت بۇ سەدەي
نويمان،

پەيۋەندى نيوان دەسە لاتدار ۋە ئەك:

حكۈمەتى عوسمىسى زور نەسەر ئەۋە مۇكەر بوو، لەمەرچاۋى خەك پارىزگارى
سەشكۆى خۇى بىكات، سەلاى ئەۋ گىرگ سەۋو خەك چى سەخۇيان دەكەن،
مادەمەكى ئەۋر رىر لەحكۈمەت دەگىن ۋ خۇيان سەحكۈمەت نىت دەكەنەۋە
ئەمەش لەشارەكانى غىراق بىۋوۋ نەرىپىنكى كۆمەلەينى

ھەرماسەران ئەۋاسەي لەسەدەي بوردەم سە ئەفەندىيەكان ساۋدەبىر، ئەۋان
لەھەموۋ ھەئىسۈكەۋىيەر دەستىبىگىرىمۇ سەۋالەكانى شىكۈمەندى حكۈمەتەۋە
ئەۋر تىكەلى خەك دەۋىۋ، كە فسەيىل بو دەگىرىن سەھىر ۋ سەخۇمەرىكىرەۋە
لەخەلگىن دەۋراسى، ياسە ۋ مەخلىسى ئىسەت سەخۇيان سەۋو، دىب ۋ رىمان ۋ
پۇشاكى ئابەت سەخۇيان سەۋو، بۇيە لەعەۋم خەك خىدەكرەۋە

بۇزىكىيان قىسەم سەگەل ئەفەندىيەكى كۆل دەكرە، لەسەردەمى عوسمىيەكان لە
ھەرماسەرە گەۋرەكان بوو، بىبىم خەم ۋ پەژاردى بۇ سارى ئەفەندىيەكانى ئەم
رەمەمان سەۋو سەنپروپىنى ئەۋ ئەم ئەفەندىيەكى ئىست شىكۆ ۋ پىگەي سالاى
خۇيان لەدەستدەۋە، لەگەن خەك ئەچىخەكان دەۋىپىش، لەدەب ۋ خلوۋەرگ ۋ
بىركىرەۋەيىن لە خەك خىياكارىيەۋە ۋىشى "ئەۋ رەمان ئەفەندى سەماناى
ۋشەكە ئەفەندى بوو!"

ئەفەندىيەكان لەشارە جىيىك بوو سەسەروۋى خەلگەۋە، ھەندىك لە پىاۋمەقۇلان
خۇيان لە ئەفەندىيەكان نىت دەكرەۋە ۋ ھاموشوبىن دەكرىن، بۇئەۋەي
شىنكىيەر سەدەسەلات دەستكەۋىت، خاسەدىيان رىتارىيەت لەئەلھامى
تىكەلئوۋەش ئوبزىك دروست بوو سە ئەھلى خۇبە ساۋدەبىر ئەۋاسە مۇكەر بوو
لەۋەي ھەئىسۈكەۋەت سەگەن ئەفەندىيەكان بىكەن، ھەۋلىپ دەدا سە ئەندامى
ئەلھومەنى شارەۋىنى ۋ ئەلھومەنى كارگىرى بۇزىيەي سەكائىيان ئەۋە بوو (ھەلەن
ئەفەندى ۋ بىگوت)، (ھەلەن سەگ ۋ بىگوت)، ئەگەرىش پىگەيىن سۇ پلەي سەۋر
ھەندەكشە، ئەۋ قىسەكئىيان لەنارەي (پاش موشى) دەۋو

هه‌راسنید نیکه‌لسوور سه‌ نه‌هه‌دیه‌کان له‌لای حه‌لکی شاره‌کان سووه‌ هۆی
شاداریکردن، نه‌هه‌ت چه‌دین په‌د و گۆپی میللی هه‌یه‌ ناهازه‌ مۆ شه‌ ده‌که‌ن
هه‌یشنا نه‌و گۆپییه‌م له‌میرماوه‌ که‌ له‌مه‌دالی گۆپیستی نووم، ده‌لی
راج له‌میری هه‌بی جاده‌ مۆ المیری هه‌بی

نه‌و گۆر سه‌ژده‌ ستایشی خوشه‌ویسته‌که‌ی ده‌کات سه‌وه‌ وه‌سه‌فی ده‌کات گواپه‌
هاتوچوی هه‌رمانگه‌کانی مبری ده‌کات، نه‌مه‌ش ماپای نه‌وه‌یه‌ خوشه‌ویسته‌که‌ی له‌
حانه‌ ده‌کاته‌ که‌ په‌یوه‌سی و دوستانه‌تیه‌ به‌گه‌ر هه‌رمانسه‌ر هه‌یه‌ لیره‌وه‌
بوکته‌یه‌ له‌ماوه‌ی پیسویکی حه‌لکی شار ده‌گیردریسه‌وه‌، گواپه‌ نه‌و پیوه‌
هه‌شادیه‌یه‌وه‌ دینه‌ لای هه‌وپییه‌که‌ی چوکه‌ ناغ پیی گونود "نه‌ حه‌ظه‌" نه‌و وشه‌یه‌
(حظه‌) هه‌شتێک ده‌گۆنریت که‌هیچ که‌لکی سه‌بت، که‌چی پیاه‌وه‌ که‌ رۆژ شاداری
پنکردوه‌ چوکه‌ ناغ مو سوعه‌ت و خوشی پیی گوتوه‌ "نو سی که‌لکی، ده‌م
چه‌ه‌سی" نه‌م بوکته‌یه‌ مۆته‌ په‌سه‌دیک مو نه‌و پیوه‌ ناست نه‌مه‌ ده‌گۆنریت که‌
شاداری به‌ قسه‌کردن له‌گه‌ر پیاه‌وی گه‌وره‌ ده‌که‌ن بوپه‌ پیی ده‌لێن "هه‌ل له‌ الاعاات
حظه‌"

کیشه‌ی حه‌نگی شار نه‌وه‌یه‌ نه‌ور له‌ماحی دناسه‌وه‌ هه‌رمانه‌وه‌واکاییان خوش
ماویه‌، له‌وانه‌شه‌ رقیب لێ بیه‌وه‌ نه‌مه‌ش ماپای نه‌وه‌یه‌ نه‌وان له‌هه‌رمه‌ر
ده‌سه‌لاتداران پیچه‌وانه‌ی ساحی خوبان ده‌رده‌هه‌ن، نه‌مه‌ش هه‌رپیکه‌ ره‌گی
له‌ماحی رۆژه‌یان د کوناوه‌، هه‌شیه‌یه‌ له‌ زیسی رۆژه‌یان ریز له‌ که‌سیک ده‌گرن
خوشه‌ویسته‌ بیه‌، که‌سه‌کێن خوشه‌وه‌ی ریزیشی ده‌گرن

له‌نه‌هه‌می نه‌مه‌د شتیله‌ هه‌وشیه‌ی گرسی ده‌رووسی له‌لاپان سه‌وست سووه‌،
نه‌وان گریمانی نه‌وه‌ ده‌که‌ن که‌سی هه‌ریز ده‌یه‌ت که‌سیکی مه‌هر بیت و له‌گه‌ل
نه‌وان بوته‌ر بیت، که‌م قسه‌یان له‌گه‌ر ده‌کات نه‌گه‌ر نه‌گه‌هه‌ل سه‌کار سوو،
هه‌یه‌کێ له‌خوێن راسی نه‌و پیی سه‌ویر و سوکبه‌تی پییه‌که‌ی نه‌وان وا
راهه‌نوور به‌ هه‌ری له‌نه‌هه‌سی نه‌وان، سه‌رده‌ری نه‌مه‌ش ریزی ده‌گرن، به‌هه‌ت
هه‌یانی نه‌وه‌ ده‌که‌ن بوته‌هه‌ری و پیگه‌ی هه‌ری سوو ده‌تی په‌یوه‌سته‌ من

سروشتی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی

به‌یه‌کتره‌وه، له‌یه‌کتر حیا به‌کرنه‌وه، نه‌گه‌ر که‌سی بکیش ساده‌ بێت نه‌وا به‌لای نه‌وانه‌وه به‌لگه‌یه‌ بۆنه‌وه‌ی که‌سه‌که‌ پنگه‌ی به‌رزی له‌ده‌ست ده‌وه

ده‌بێت نه‌وه له‌بهر به‌کەین خه‌لکی شار به‌ریبکی به‌دوه‌کانیان له‌به‌رامبه‌ر به‌ده‌سه‌لاتدار به‌په‌چه‌وه‌وه‌ وه‌رگرسوه‌ به‌بیمار به‌دوه‌کان له‌بیان رقیان به‌که‌سه‌بک ده‌بێه‌وه‌ حوی به‌واو نه‌وان به‌گه‌وره‌ بریت، نه‌وان له‌به‌رامبه‌ر به‌روکه‌که‌یه‌ن به‌موکرسین، نه‌گه‌ر به‌بیان حوی به‌سه‌رس ده‌سه‌پسی نه‌وا لێی دوورده‌که‌وه‌وه‌ و پستی نیده‌که‌ن نه‌و به‌رینه‌گه‌ پش‌تۆنه‌ خه‌لکی شاره‌که‌ن، که‌م یان زۆر به‌و به‌ریه‌وه‌ کاریگه‌ر، نه‌و به‌ش وه‌ به‌دو رقیان له‌که‌سانی خو‌سه‌پینه‌ر ده‌بێه‌وه، به‌لام به‌یوه‌مدیان به‌ده‌سه‌لاتدار ویکردوه‌ ره‌ری بگر، سه‌ره‌پای رقبوونه‌وه‌یان.

نه‌و نه‌ به‌م‌یشته‌ نایه‌ته‌کانیان ره‌مبکی تودی که‌سانی به‌هه‌ر ده‌که‌ن، به‌لام هه‌رکه‌ له‌زنگا به‌لایان نیده‌په‌ری یان ده‌چینه‌ مه‌حلیسه‌که‌یان نه‌و به‌و پش‌تواری هه‌له‌سته‌وه‌ و ره‌ده‌حه‌یه‌ی کوشک‌بشی به‌ده‌که‌ن گانیك نه‌و که‌سه‌ قسیان به‌ ده‌کات نه‌و، به‌ر به‌گه‌نچه‌که‌ گوی ده‌گه‌رن له‌وه‌شه‌ به‌ده‌مبکی به‌رز به‌نوکه‌ته‌ بێدماکانی پی به‌ه‌ن حاری و ریب ده‌که‌وتنه‌و که‌سه‌ به‌سه‌ر ره‌می حوی ده‌یت له‌باکو بارودوچه‌که‌ به‌چه‌وانه‌وه‌ ده‌بێه‌وه، به‌شپ (بسی تومار ده‌کرد) به‌هه‌ستیان به‌چاکه‌ باسیان کردوه، که‌چی رسته‌به‌که‌ نه‌وه‌یه‌ به‌حراپه‌ باسیان ده‌کرد.

ده‌کریت نه‌مه‌ به‌خوری به‌وورویی به‌هه‌رخه‌ن حه‌الی بیه‌ له‌هه‌مدیک هه‌می دوو‌ه‌قی که‌سه‌می نه‌مه‌ دیارده‌یه‌کی کرمه‌لاه‌می ناوه، خه‌لک بێ ره‌هاتوون و به‌نهما ئیستا شه‌رمی لی ناکه‌ن، به‌مانه‌ت له‌وه‌به‌ هه‌مدیه‌ شاداری به‌وه‌ بکات له‌م دوورویی به‌کاره‌یه‌به‌ نه‌م دیارده‌یه‌ به‌شبه‌وه‌یه‌کی نایه‌ت له‌به‌و شاعیر ناوه، شاعیر شه‌رمی به‌وه‌ به‌ده‌کرد قه‌سه‌ده‌ی ستیشکر به‌و هه‌رکه‌سه‌پک به‌ووسی که‌ ناوی سوود و پاداشتی به‌ ده‌کات خه‌لک‌بش له‌وه‌ ره‌هاتووه‌ چینه‌له‌ داریشتن و کارامه‌یی شیه‌وره‌که‌ی وه‌رگر، به‌چه‌موشین له‌وه‌ی شیه‌ره‌که‌ درۆ و ماستاوچه‌یه‌تی زه‌قه‌.

له به مێنکی میلی هاتوو (حیدر و گز عواهی) (ههش بینه و بیهو نۆشی گیاست
می) نه م په ده ناماره مۆ رادهی ملاویمه و دی کوشکیشتی ده کات له ناو هه لکدا،
په ده کاش مادی نه و ده نه گهر بو بیت ههش بهیسی له فیل و ماسا و چیه تی و
به رزوه دیت ده سته کوت، نه و، مافی حۆته چیژ له و به رزوه دیه و هریگری نۆشی
گیاست بیت چه دین په دی دیکه ی هیه ناماره مۆ هه مان ماسا ده کات، له واته "
نه گهر کارت که و ته لای سه گ، پیتی مۆ حاحی سه گ" یان "نه و هی دایگم ده سات
پیتی ده لیم مامه" ... هتد.

هه لک مایه ج نه و هادات کی له نیویس ده سولات ده گریته ده ست و کینی حاسه در
ده بیت، به لکو مایه حاسه که مۆ نه و هی ره رامه دی نه و به ده سته بیهی، مۆ نه و هی
حۆی به شه پری ده سه لانداره که به دوور بگر و به رزوه دی به ده ست بهیسی
له راستید نه و به ریه هیتستا له مۆ هه مێنک هه لک مایه نه و ان ره ره له که سانی
حاسه در و حاسه بۆستی گه و ره ده گره، سه ره رای کیه و رقیا

هه لکایک ده باسم، هیتست له مایه ده و مایه ده گری (ره رگری له که سانی
لوتنه ره پری) هیه، نه گهر که سێنک له گه لپ به ره مویسار و ساده مۆ، نه و ان به که م
سه پری ده که، نه گهریش لوتنه ره مۆ به گه یان نه و ره پری ده گره و له به رده می
کوشکیشتی ده که، به لام تیتستا نه و حۆره که سانه ژماره یان که مۆته و ده، رۆژ
له دی رۆژیش که مۆ ده سه و ده هه ی مۆی دیموکراسی به مده وایه هه لی نه و هه یان
پیتادات له سه ره ریگای کۆنی خۆیان بۆن.

دیموکراسی نه مایه سېسته مێنک سیاسیی بیه، به لکو سېسته مێنکی
کۆمه لایه تیتشه، نه گهر هه لک له ریای کۆمه لایه تی حۆیان له دیموکراسی
را به هاتوور، نه و، ناتوم چاکه ی دیموکراسی له ریای سیاسیی مده و ده،
نه گهریش هه لک له سه ره حۆی کۆیان میننه و ده، ریز له لوتنه ره زه کان بگر، نه و
ده سه لانداریان له سه ره ریگای نه مده دیه کانی کۆر ده پور و مۆیه له هه ره موده به ک
هاتوو "نیوه چۆن بن، که سانی وه ک خۆتان هوکم پانیتان ده که ن".

پالنه‌ری قازانج له‌شاره‌کاندا:

له‌هه‌شیکه‌ی ربردوودا، سه‌مان له‌سه‌ره‌ته‌ی ده‌رکه‌وتنه‌ی پالنه‌ری قازانج کرد له‌ هه‌سێك لادیدا، له‌گه‌ڕ چۆنییه‌تی ده‌رکه‌وتنه‌ی ماملاسی له‌مێوان نه‌و پالنه‌ره‌ و نه‌هاکاسی هۆر، به‌لام کاتێک دینییه‌ سه‌رشاره‌کان نه‌و ده‌ییمین پالنه‌ری قازانج کاریگه‌ریه‌کی زۆری له‌سه‌ر پێکهاتنه‌ی ئاگره‌وه‌ هه‌یه‌

شار به‌سروشستی خۆی له‌ سه‌ر سه‌مای پێشه‌گه‌ری وه‌ستاوه‌. ئات له‌ شاردا دوا‌ی نه‌وه‌ی که‌ سه‌نته‌به‌که‌ی به‌کولان گه‌شه‌ ده‌کات، به‌ره‌و ژیا‌سی گه‌شتی ده‌روات وه‌ه‌ول ده‌دات، پێشه‌یه‌که‌ی هه‌ر نیت بۆ نه‌وه‌ی دژبۆی دایه‌ی نکات، لیره‌دا رووبه‌رووی چۆره‌ ژیا‌سیک ده‌نێته‌وه‌ حیاواری له‌گه‌ڕ نه‌و حوره‌یه‌ی هه‌یه‌ که‌ له‌مه‌دا‌لییه‌وه‌ اینی راهاتووه‌.

له‌رسته‌یدا له‌م لایه‌به‌وه‌ حیاواریه‌کی زۆر له‌بهر ناکی شارش و ناکی مه‌دو هه‌یه‌. ناکی مه‌دو نه‌و کاته‌ی پێی رده‌گات و ده‌نێته‌ پیاو، ژیا‌ی به‌مه‌رده‌مه‌د، حیاواریه‌کی زۆری له‌گه‌ڕ ژیا‌سی مه‌دالی بیه‌یه‌ نه‌و به‌هه‌یه‌ی خۆر لکردن که‌ له‌مه‌دالی اینی راهاتووه‌، نه‌و هه‌ر هه‌مان شت به‌و کومه‌لگا گه‌وره‌یه‌ بووه‌ که‌ ده‌چێته‌ ماویه‌وه‌، به‌مه‌ش مه‌یه‌سی به‌ده‌سته‌ت ماملاسی سو‌ر به‌هه‌ی مه‌دالی و به‌هه‌ی پیاو به‌وه‌ نایه‌ت ده‌کریه‌ت ئه‌م قسه‌یه‌ به‌ما‌ره‌ی زۆری له‌ دانیشتووانی لای بکه‌یه‌ن، که‌حی له‌شاره‌کان سه‌نه‌که‌ زۆره‌ی حا‌له‌نه‌کان حیاواری

به‌هه‌ی خوراککردن که‌ ناکی شار له‌مه‌دیه‌وه‌ به‌سه‌ری راهاتووه‌، له‌گه‌ڕ ژیا‌سی مار و پێشه‌گه‌ری ساگومحی، جومکه‌ حاوه‌ی پێسه‌ ده‌نێت به‌دانیسوریه‌وه‌ خرمه‌تی موشته‌ریه‌کی نکات، دیا‌ی رنگریه‌ و به‌یه‌ وه‌لامی داواکاری ده‌اته‌وه‌ و دوو‌دلس به‌هه‌سی، هه‌موو نه‌مانه‌ بو‌ نه‌وه‌ی مه‌سه‌ی نه‌و به‌ده‌سته‌ت به‌یه‌ی و ناو‌ه‌نگی له‌بهر سه‌ده‌سته‌ت، که‌چی نه‌گه‌ره‌هه‌و به‌مامه‌له‌کردن له‌گه‌ڕ موشته‌ریه‌کی مه‌لی به‌لای خوراککردن هه‌بوو، نه‌و رووبار دره‌گ پێشه‌که‌ی هه‌یه‌ پوچ ده‌نێت.

نه‌و به‌هه‌یه‌ی پێشه‌گه‌ری سه‌رکه‌وتوو له‌سه‌ری ده‌روت نه‌وه‌یه‌ "کریه‌ر هه‌رده‌م به‌سه‌ره‌قه‌" نیسته‌ ده‌ییبه‌ نه‌و به‌هه‌یه‌ به‌زۆریه‌ی ولاتی پێشه‌که‌وتوو له‌سه‌ر

سروششی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی..

ئاسنێکی فراوان حییه‌حی ده‌کریت. حاوه‌ن پێشه‌ له‌وی ماررگن مینت، سه‌نه‌تکار مینت یان کرینکار، مایه‌وی خوی رال بکت، چوبکه‌ ده‌راسی نه‌مه‌ کتبه‌ و هه‌موو موشته‌ریه‌کانی لی ده‌یوێته‌وه‌، دواخویش ده‌مینته‌ هه‌وی مایه‌پوچی، به‌شیوه‌یه‌ل نه‌هه‌و له‌و به‌ریته‌ که‌مینک فارسی ده‌کت، که‌چی مه‌یسی رینه‌که‌ی رورنر ده‌بیت

ده‌حه‌مه‌ نه‌ رۆژیک نه‌ پێشه‌گه‌ری شاره‌کسی عێراق نه‌ مه‌مایه‌ی سه‌ره‌وه‌ بگه‌ن. نه‌و مه‌پلن مۆ نه‌وه‌ هه‌یه‌ به‌یه‌له‌ به‌سه‌ر موشته‌ریه‌کان رال بن، به‌لایه‌وه‌ گرینگ بیه‌ سه‌ی چی له‌چاره‌بووسیان هه‌یه‌ نه‌و وه‌ بچبیریک سه‌یری موشته‌ری ده‌که‌ن، بۆیه‌ ده‌به‌یسن و ده‌یه‌ن. هه‌موو شیوره‌کانی راریگرین به‌کارده‌هه‌یسن. موشته‌ریه‌که‌ش له‌وانه‌یه‌ وه‌ نه‌وان مینت، به‌ کولانه‌کان گه‌وره‌ بووه‌، بویه‌ مامه‌له‌کردن به‌سوانیان درێژه‌ ده‌کیشی. له‌وه‌شه‌ وێه‌ی ملمعلایی و رۆژبیری وهریگریت، هه‌ر لایه‌ل ده‌یه‌وی سه‌رکه‌وتوو مینت به‌وه‌ک ژێرکه‌وتوو

مامه‌له‌کردن به‌کرین وه‌روشتن له‌ باربه‌کاسی عێراق نۆته‌ هه‌نه‌ریک ببووستی به‌شاره‌زایی و رۆژنی هه‌یه‌ نه‌و که‌سه‌ی له‌و هه‌یه‌ره‌ به‌گات نه‌و له‌باربه‌ به‌سته‌رمان ده‌رده‌که‌ویت و نه‌مه‌کار به‌وری ده‌درن، نه‌امه‌ت ده‌ینه‌ هه‌وی گالته‌ وگه‌یی خه‌لکی نارای، به‌لام که‌سه‌ی شاره‌ر له‌و هه‌یه‌ره‌ نه‌و شایاری به‌خۆیه‌وه‌ ده‌کت و ده‌ها قسه‌ له‌سه‌ر مامه‌له‌ پێر قارانه‌کسی ده‌کت، وه‌ل نه‌وه‌ی قسه‌ به‌سه‌ر سه‌ره‌زازی پاله‌وامی ناراکت له‌ گۆرپه‌پاسی خه‌نگ

له‌راستیدا زۆرچار له‌بازاره‌کاندا دژایه‌تی له‌نیوان کریان وهرۆشیار دروست ده‌بیت، هه‌روشیر رله‌وو بیه‌وی نه‌و قارانه‌ی خۆی خۆش مینت که‌ به‌شیشیری مامه‌له‌کردن به‌ده‌ستی هه‌یه‌وه‌. هه‌روه‌ها کریان ژێرکه‌وتوو شایه‌وی به‌ژێرکه‌وتویی مینته‌وه‌، بۆیه‌ بابته‌که‌ی نوێیان به‌ لێدان و جێبو کۆتایی دیت،

ده‌گه‌ر بیه‌ به‌باویکی ده‌وله‌مه‌ند سییس، رۆر به‌خشد هه‌یت و ده‌وت ساز بکات و پاره‌ سو که‌ژاوه‌کان محشینه‌وه‌ و پاره‌ی چاپه‌نه‌کان مۆ ناسیاوه‌کانی دات، که‌چی له‌هه‌مان کت دووین بیه‌ به‌سه‌ر پاره‌یه‌کی رۆژکه‌م مامه‌له‌یه‌کی نوێ

سروش‌تی گۆمه‌نگەى عێراقى

لەگەن ھەمال مەكات، ئەوسە یە کەربێ ھەمبەلە ھە حەوت، بەلای باشتر نیت ئەو ھە
ھەمبەلە ھە فەتلی لێ مەكات، ھەمە مەسبەکی رەتەر لێ وەر مەگەت

[illegible]

سواریکي دیکه هه یه حه زکړن به رلوسوی شیدا ده که ویت، نه ویش نه و
 بېر ده یه یه که به زمی حه لک شاره که به (قص لقیل) باو ده بریت، مانای شم
 را راو یه نه و یه که سین که لو پهل به قهر ده کړیت سو تر له نه و یه قهر ده که خوی
 وړ ده کات روژیک له گهل پیاوړیک له درپ ده پویشتم، تیبیبی نه و ده کړ نه و
 له نوکانیک سسل ده کاته وه. پاساوه که شمی نه و سوو شم جوړه قهر ده ی
 له دوک ساره که کړد وه نوکاند ره که می شپوویا به هواری ده کړد. وه ده مزای
 قهر ده که سو سی قهر ده نه و یه سوو، به لام وهل دیاره به ده نه و یه قهر ده که
 به شپو ازیکي زالیوون ده زانی.

هه‌راسنید شاره‌کاسی عێراق هه‌شت زماره‌یه‌کی زوێری هاوشێوه‌ی نه‌و پیاوه
تێدایه نه‌و حۆزه که‌سه‌ی شادری به‌وه ده‌که‌ن توێیان هه‌یه هه‌قی حه‌ک بحۆز
و که‌سه‌ش ساتوێ هه‌قیان محوت، حا کتیک یه‌کیک له‌وانه به‌یه‌وێ ئۆ شوێمێک
بروات نه‌وا به‌ریگی پێچ و پهب ده‌یوت بو نه‌ودی حۆزی سه‌و سه‌ره لاندات که
قه‌زری تیدا کردووه. که‌ ینگمار ژماره‌یان زووه، نه‌گه‌ره‌اتوو که‌سه‌ی نه‌ه‌واوه
قه‌زره‌کی به‌ریکه‌وت ده‌ستگیری بکات، نه‌و سویدی بو ده‌خوا به‌یسی قه‌زری ئۆ
ده‌گزیته‌وه، دواتر ده‌روا و باگه‌ریته‌وه

سروششی گۆمه‌لگهی غبرایی

کەسی دەوله‌مه‌ند دەرسی چۆن پالپیشی حانه‌سی حوی نکات و پینگەیی حوی لەبەر خەڵک بەرر مەکاتووە. ئەو لە پێووسی خاسی مریک دەبێتووە پارەیان بۆ سەرف دەکات و بوو وەعەدەکانمان دەگری. وەب ئەوەی هاتوو رەشید لەڕۆژگاری پێشووی ئەو کارەسی دەکرد. ئەو دەوله‌مه‌ندەش هەلی خەش و کەشە ئامبەکان دەقۆزیتووە بۆ ئەنجامدانی داوەت و ئامەنگ و دەبێتە سەر قەملەیی گەژاوەکان، بەشێکی رۆر لە سامانەکەیی بەپیاوی خود دەهەشتی، ئەو حورە فیلانە لەگەڵ رۆرب لەخەڵک دەکات و ئەویش وا دەرس ئەو پیاووە پادشەتی حوی لەدووب و قیامەت وەرگرتۆتووە.

پێویکی دەوله‌مه‌ند دەناسم لەسەرەت مریکی گەورەبوو دەچوووە سەرمانان، دوی ئەوەی سامانیکی رۆری کوکاردەووە. ویستی خەح نکات و مچینە مانای خودا، بەکێب بە فەقیه‌کان پێی دەئێ خەح قسور ئامب ئەگەر دای بیخۆشموو لەو کەسانە ئەکەیی کەسەرین ئیکسروو و دەسی پەرەکش بگەریبێتووە. وەک دەردەکەوی مەم قسەبە رری بەبوو، خالە "چاوی فەقی" چوووە خەح، کەتیکیش گەرایووە بوووە خەح دای و بەریر خەلکیش هەلبەیی مەحلیس و دۆهەتی ئەویان دەکرد، خوداش غەفور و رحیمە!

دەتووبن بێن رپرگرتنسی دەوله‌مه‌ند بەمشووبە وایکردووە خەڵک هەلبەیی کوکاردەوایی سامان نکات، بو ئەوەی مەهەر شیووبەل بێت بکەوێتە دەستیان، بابەحیش مەوە نادەن رەوانە یان دای ئەوان لەسەر ئەو بەهەییە دەروو کەپێشتر ئامارەمان بو کرد "بەحش بیه و بیخو بوشی گبەت می"

بەیتۆشی لەشارەکاندا:

مەبوشی لە لادیکار دەگمە، لەسەدیش وەل ئەواییە بووی مەبیت کەچی لەشارەکاندا مەناسنێکی بەرر مەوونەو، خەلکی عەوام لەشارەکان پێی دەلێن "شیری شیر" رۆژنێکیان شاناری بە خواربەوایی مەیی دەکەن و مەبەکتە لەروالەتکاس پیاووەتی دەرس لەوانەپە سنابیشی پیاوێت مەن بێن "قاعەغی

سروش‌تی گۆمه‌لگهی عیراقی

طبقاً به (۱) له سر حرامی نه معوق د دده مشیت معنی ده یوشی نه و کاته ته معوق
ره مریک شو نو غو عینوشی له سره رده می غوسه سمیعه کاند ، که هیشتا خو نه کاسی دیکه
به کار نه ده هات.

نه‌وی جنگی سه‌ریحه نه‌مور وچه شېبش و موده هوشه‌ره گنی دیکه. له‌سه‌ر نه‌ستکی غرو. له‌غېرو ملاوه‌میه‌ود هیشتا‌م‌ی نه‌و خورسه‌وه خوشه‌ویسته له‌لی‌حه‌کی شاره‌گنی غېرو نه‌غېور نه‌نرې رورلا‌وی‌وته‌ود روره‌مېژده‌هر به‌نیرسه‌وه سه‌ریگی گه‌شتیار و نه‌وی‌ی بی‌شه‌حیی عمارت سه‌ره‌و غېرو ده‌گویریه‌وه، که‌چی عیرافیه‌کله‌ ناسوده‌ ساس و سه‌یلپار سوی بییه‌ ته‌په له‌سفرورنگی زور دیاریکرو نه‌یت .

[illegible]

نه‌گه‌ر کومه‌ت بر ده‌ر له‌جه‌جیستی خو به‌ه‌وه به‌یختس، گرنگ‌تر شت
ددیت به‌چای مکه به‌ه‌وه به‌وشه‌یه به‌بال خو به‌و نه‌ما به‌ه‌ه به‌گر نوره
به‌که نه‌و رور ناگه‌ری نه‌و حله، خو که به‌و به‌ل توره‌یه کی گه‌وره به‌یوان

نصفه هزار ساله در این دیار و دیگر نگرانکه هفتصد سال است که بعضی عمارتی و یک حوضی بنوازیده، بهر برای
 ۱۹۵۷ می نامد و حدیثیه را بر کتب سبک شده را یافت ۱۹۰۸ - و بدینوسیله پیشوایان پست کشیدگان نهاد
 گوردهایی همیه، نیمه صحرای کریمیه کی نیروی متروپول- و دیگر

سروششی کۆمه‌لگهی عێراقی

سەرحوشان هەلەدەگیرسیت، نەبەحەکە ی مەش ماییت، تەبەت هوربەش دەیت،
 نەسەر نەمەش کۆمەلکی ریسە ی ورد نەگانی خورسەوه دسروە دەیت
 رەجەب و بکرت، و یلبەیانووە کە سەب بەگەن هوربەش دەخو، تەوه، دەیت
 نەگفتوگۆ ی وشیارین و هەستەن رابگرت، و سەترە ستاشین بکە و نامازە
 نەمروەتیار بکە. نەوێش دەیت نەهەم شێوە هاو دەمی ی و نەمەش خوێشی
 دەکەوێتە بلی هەمووان.

بەکێک لە سروششی سەرحوشی نەو دیە حاجی مەروە بە سەف و گریبە
 کێکروە کەسەوه مەشکرا دەکات روریک نەحەلکی وڵاتی پێشکە و نوومان بێسی
 بە هەموو شێوە یەک ئالودە ی مەینۆشین، بە تەت هەندیکیان لە مەندالیبەوه لەگەلی
 رەهاتوور، کەچی نەوان مەسەن بو ئاسەری و پەسەنی بێبە لەگەلی
 سەرحوشید رور دەگەنە سەوه ی لە خورسەوه ی شەرەکی عێراق دەبیرست
 لە لای ئەوان هەیت.

و دە بەر دەکەوێت حەکی شەرەکان بە مەینۆسی دەرفەتێب دەورەوه مۆ نەو
 کێکروەوه ی بە ئیانی کۆمەڵەتەن بە دەستبەوه دەسەن نەوان بە مەنای بەسەر
 بەهە ی خور بکەن رەتوور، بەگەوردی مۆن دەرکە سوووە نەم بەهە هەسبکەر
 حەبەحی بکرت، نەمەش بە حاجی خوێن کێ دەکەن کەوێ نەوان بە خورسەوه
 هەبێک دەوربەوه بو شەوه ی مەرهەبووی نەو شێتە مەسەوه لە زانی واقەبە
 لە دەستیان داوه.

نەوه ی بەو بارەوه سەبەس بەسە، مەو لە رۆژگری حەبەت نەوه ی مە ی
 مۆن شەرە ی مەمەینۆسی (بکرت، مەسەوه مە ی مەن، شەهە ی مەو ی شەر
 و جەبەگە بەهە مەو بێسەو بەهە سەبەس نەوه ی مەرگە مەسەوه،
 مۆسەر بەهە سەسە ی حەکی (بەدر) مەو ی مۆشی مۆشەوه ی بەهە مەسەر
 مۆشەریکەکان ئازا و بۆرین.

جەبەس نەوه ی مۆشەوه ی مەوه کە سەکەنی خورسەوه مەسەن مۆ
 سەمەسەکی تۆسە هەووه نەمەس بەگەنێن نەو هۆکەر مەو و بکەر مۆوه

سروشتی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی

ئیسلام مه‌ی له‌په‌یره‌وکارانی حه‌رم مکه‌ت ئه‌وه‌ی خه‌یگی سه‌رحه‌ به‌دوه‌کان دوا‌ی
ئه‌ودی بووه‌ موسلمان تو‌بێن ور له‌خواردنه‌وه‌ی مه‌ی مه‌ی، ئه‌مه‌ش
به‌په‌چه‌وه‌ی خه‌لکی شاره‌کان، ئه‌وان له‌خواردنه‌وه‌ به‌رده‌وام بوو سه‌ره‌رای
ئه‌ودی ئیسلام حه‌رامی کردوه‌، ئای هوکاری ئه‌مه‌ چیه‌؟

من مه‌رده‌ی ئه‌وه‌ ده‌که‌م خواردنه‌وه‌ی مه‌ی له‌لای به‌دوه‌کان به‌رته‌یگی ر‌گه‌ره‌
بیت، له‌وه‌ به‌خافیه‌ت له‌ نه‌ج‌می تبه‌که‌سووس به‌شاره‌کانه‌وه‌ ئه‌و به‌رته‌ی
نۆ هاتنی، هوشیوه‌ی ئه‌وه‌ی نه‌ه‌ستی و چه‌دین به‌رته‌ی دکه‌ی شارششیان
وه‌رگرتوه‌ به‌دوه‌ به‌که‌ی شار پیویستی به‌مه‌ی بیه‌ بو به‌ه‌سدن به‌
ئاره‌وه‌ کیکروه‌کانی ر‌ور ده‌گه‌مه‌ له‌ بیابان که‌سانی ترس‌موک و بیده‌سه‌لات
بدزیته‌وه‌، سه‌رحۆشی بکه‌مه‌ ده‌ره‌تبه‌ک بو ده‌رحه‌ستی پاله‌ویتی ود ئه‌وه‌ی
له‌لای خه‌لکی شار بینیمان

نیربازی له‌شاره‌کاندا:

به‌رستید به‌رته‌ی بیرساری له‌سه‌رده‌می عوسمانیه‌کان به‌شبه‌وه‌یه‌کی قه‌راوان
به‌شاره‌کانی عێراق هه‌بوو، ده‌کریت ئه‌مه‌ش بو چه‌دین هۆکار بگریه‌وه‌، که
گرنگترینان ئه‌مانه‌ی خواره‌وه

١- په‌روه‌رده‌ی کولان بینمان چۆر مه‌دالای گه‌ره‌ک بیرساری به‌ سیمایه‌کی
راسوون ده‌راس وشاراری به‌وه‌ده‌که‌ر و به‌ (چوشکه‌مدی ناوده‌مه‌ر) (بکه‌ری)
کردکه‌ واهه‌ست ده‌کات به‌ سه‌ره‌رکار) ر‌ار بووه‌ و چاوی شکاندوه‌، هه‌رده‌م
ئه‌مه‌ی به‌چاوده‌ده‌وه‌، مه‌مه‌ش که‌سه‌ (به‌رکاره‌که‌) تووشی گرتی ده‌رووسی ده‌بیت
و سه‌لای هاوه‌مه‌سه‌کانی که‌سه‌یه‌تی لا‌ور و نیکشاه ده‌بیت، هاورییه‌کابیشی
ده‌په‌وه‌ستنه‌وه‌ و به‌سه‌ری زان ده‌بن.

کانتیک ئه‌و مه‌د لانه‌ گه‌وره‌ ده‌س، ئه‌و به‌رته‌ به‌شاراوه‌یی به‌ناخی ر‌وریکیان
ده‌مبینه‌وه‌، ده‌گه‌من نییه‌ پیاوانی گه‌وره‌ سببن شانازی پتوه‌ بکه‌ن، یان بیکه‌نه
سه‌روی خه‌ری هه‌دیکیان، وه‌ک ر‌وژگاری مه‌د لایان هه‌رپه‌ش له‌ بنو خه‌لکی
عه‌ومی ر‌ورسای شاره‌کانی عێراق دبارده‌په‌ل باوه‌ به‌ (شه‌د لاقه‌کران)
بوده‌بیت، ئه‌گه‌ر بیاوه‌ی توله‌ به‌که‌ک بکه‌وه‌ ئه‌وا فیلای لی ده‌که‌ن، دواتر

سروشني کومه لنگه ی عيراقی

سروشني ربره رر پناو حه ري به پيدايگي نه وو هه به حاوه ي ماسوگي به هير و مووي چر بيت. رتبش حه ري به ميه به هه به ته وو به رم و باسکونه بيت نه مهش ماني نه وه به حياواريه کي رور له موون لاداسي سروشني و لاداسي وه رگبر او هه به، په که ميال به خوشيه و رور حار چاا باسه وه. که چي دووه ميال حوه به که ي به سروشني حوي لاده ر بيه، به لکو لاداسه سيکسيه که ي له ده ور به ره کومه لانه نه که ي وه رگبر وه. نهو ده پکنه قهره سوکرده وه مال سو له ده سندان ر ده گري به رم به، که وانه نه محوره يار چاره سري هه به، ريژه و حوره که ي به پني بارودوخي ده ور به ده گوريت

به هه ر حال ده توپس لير، له رووي مووشووني لاداسي سروشني عيراق حياواري به گن ولاداسي ديکه ي حيهال بيه، نهو که سانهش به پتي مرده که ي هافلوك ريژدهس له ۲۰۰ ديشتون ريرتر بيه، نهو سش وه که به له بيابان ولادي و شاره کان هس، به لام مووشوون به لاداسي وه رگبر و له عيرق، به شاره کان روور، له لادتيگان که من، له بيابان بوونيان ده گمه نه.

نه وه ي حيه کي سه رجه لاداسي بيگ تيف (نهو که سه ي ده به وي ره گه رباري به گن کرير، به وهل حزي بکر بيت) به شاره کاسي عيرق ريژه ي رور که مووه. که چي لاداسي پوره تيف وه که بيشتر نامارده مال سو کر، ده گانه ۴۰ به لام ريژه ي لاداسي بيگ تيفه ۱ زيانه ر بيه، نه م حياواريه ي بيوايان مو نهو به ها کومه لايه تيه ده گه پشته وه که له شاره کان زال بووه.

حاله له ولاداسي روژو به بهل چا سه يري لاداسي پوره تيف ويگه تيف ده که ر و حياواري له بيوايان ما که نه وان هه ر دوو حور به به خوشي به رووي يان به دژه باو ده يار، نه گه ر وه سفي که سيکي مووشوون به لاداسي سينکسي مکن، نامارده مو حوري لاداسه که ما که، گو يگرش مارا نهو ويگه تيفه يار پوره تيف که چي له شاره کاسي عيرق سانه ته که پيچه وابه به حاله رقيال له لاده ري بيگه تيف ده يته وه، نهو حوره که سانهش له حرا پترين ساري سووک به ني و شنه رمه زاري، که چي لاده ري پوره تيف شرم له لاداسي حوي ما کانه وه، ره مگه رور حاري شامازي پيوه مکات، نهو سه رکه و توه توپويه تي چاوي حاله شگين، پشته وه ي که س

ستور چوێ نهو شسکیی، نه‌مه‌ش و بیکردوه ریزه‌ی لاداسی پوره‌تیف له‌بنو خه‌لکی شار له‌ لادانی نێگه‌تیف زیاتریت.

له‌راسید نه‌م بیرو بیه بو لادهری پوره‌تیف به‌شوه‌یه‌کی به‌رچار به‌مدواییه‌ گرووه. چونکه‌ خه‌لك رقیال له‌ لادهری پوره‌تیفه و به‌فیره‌وه‌ی ده‌راس ده‌توانن سببن لاداسی پوره‌تیف سه‌ره‌ سه‌ره‌ له‌بنو سه‌وه‌ی سۆی سه‌ره‌وه‌مان ده‌چیت، به‌مه‌شد سه‌فوری ژنار و ده‌رکه‌وتی موبیل هاوکاری کردوون بۆیه‌ ده‌سی گه‌مخا به‌دوای کچه‌نه‌وه‌مان، خۆره‌ها هه‌یه‌ری عه‌ره‌ن گۆش و لادهری به‌کاره‌هێن، به‌دوای عولام راناکه‌ن.

شوننی رابواردن له‌ شاره‌کاندا :

مروغه‌ له‌ سه‌ره‌ سه‌ری خه‌یا له‌وه‌ راهانه‌وه‌ به‌ر بو رابوردن و سه‌رگه‌رمی مه‌ن، نه‌مه‌ش وه‌ل به‌هه‌سێک بو رێگاموون به‌هه‌یه‌نی کێکردنی ژبانی کومه‌لایه‌تیاں ژبانی کومه‌لایه‌نی به‌شبووه‌یه‌کی گه‌شنی له‌ ژبیر قورسابی کوت وه‌سه‌ و هه‌ندیک به‌ریت به‌ریوه‌ ده‌چیت مروغه‌ به‌گه‌تاو ده‌کات و رێگری لێ ده‌کات به‌دوای شه‌هوه‌ت و ئاره‌زووه‌ سروشتیه‌کانی ست، سو نه‌مه‌ش له‌ هه‌موو کۆمه‌لگه‌ی مروی خۆره‌ها رابوردن به‌روه و کۆنی سپرێکرو هه‌یه‌ بۆ چێژوه‌رگرتن لسا

له‌یه‌س و لایکی عێراق تێمی ده‌کریت بیاوان ئاهه‌نگی سووک گواسته‌وه‌ و بۆیه‌کانی ده‌که‌ به‌هه‌لیک بۆخوین، بۆیه‌ خوره‌ سه‌مایه‌ک ده‌که‌ن به‌ (چوپی) باسراوه، هه‌ندیک خاریش ژنار به‌شداری له‌چوپی ده‌که‌ن بۆر خاریش کات بۆ سو رچاکی و بێشترکی شه‌ره‌ شمیر و درعه‌سا ده‌که‌ن. ژنار سه‌بیریاں ده‌که‌ن و هه‌یه‌یه‌ بۆ ده‌که‌ن. نه‌وایش هه‌ست به‌خووشی وشه‌ی ده‌که‌ن

نه‌م لایه‌وه‌ له‌ لایکی عێراق قه‌ره‌ح رولکی گرگی هه‌یه، نه‌وان کچانی شه‌ره‌ری هه‌یه‌ له‌ سه‌م و گورانی شه‌ره‌ خه‌کان له‌ سو هۆره‌کانی لادێ ده‌گه‌رین و هه‌ندیک سه‌رگه‌رمی و خووشی نه‌وان دابین ده‌که‌ن، گاتیک دینییه‌ شاره‌کانی عێراق ده‌بیس نه‌و رابوردی هه‌یه‌ خه‌لك تهرناکت حیا کرد به‌وه‌یه‌کی نوند له‌ بنو ژن و بیاوان له‌ شاره‌کان هه‌یه، تونده‌وه‌یه‌ به‌رامه‌ر به‌ ژن هه‌یه، نه‌مه‌ش

سروشنی کۆمه‌لگهی عێراقی

ویکرووه کیکریکی سیکسی له‌بیو دابشتونی شاره‌کان هه‌یت، به‌حورنیک به‌ما
 بو نه‌و روبرو نه‌ ده‌هه‌ن که دروست بیه‌ی و حالی من له‌ بیناروویی
 به‌شاده‌کی عێرق حورنیک له‌مورن هه‌یه، پسی ده‌گوتریت (اکسیه) ^{٢٠٠} نه‌هه
 له‌چه‌م روژیکێ دیاریکراوی سال روو ده‌دات ژان له‌و روژه ده‌چه‌ سه‌ر مه‌رێک
 له‌مه‌ر ده‌ک و ماودی چه‌م کاسمیری له‌وی ده‌سه‌وه، چا ده‌خوبه‌وه و هه‌ندیک
 حورن به‌حوم نه‌و کته‌ش گه‌ها دیار بیه‌ی و دایتری حسی خویان
 بو شیه‌ نه‌ی ده‌وورحورن ژان ده‌ده‌ن، نه‌و چیرکی گه‌وره له‌مه‌ ده‌دوره‌وه،
 هه‌ر به‌کێ له‌و وه‌ست ده‌کات به‌خوابیه‌که‌ی هوشی ژانی سردووه، گنچه‌ن
 به‌ژان ده‌ک و چوارن به‌گه‌ل ده‌ک، سو نه‌وه‌ی به‌کێکیان (رو) مکه‌ن
 هه‌ندیک چار له‌مه‌دا سه‌رده‌که‌ون.

ده‌تو من بیه‌ نه‌و دیار ده‌یه، ده‌ره‌سی به‌هه‌ریک پیاوان ده‌دا سو که‌مکرده‌وه‌ی
 کیکریکی سیکسی هه‌ست که‌سه‌ی به‌نه‌ره‌یی هه‌ولێر به‌مه‌رگه‌ پێوره‌کان له‌و
 دیار ده‌یه‌ی حری پیاوان ناگر دوورخه‌سه‌وه، به‌لام سه‌رکه‌وتو به‌بوو، نه‌وانه‌ چه‌م
 حری به‌ک له‌سروشنی نه‌و باروچه‌ کۆمه‌لگه‌ نه‌هه‌ له‌فلو له‌وه که‌ هه‌لکی شاره‌کاسی
 قییدا ده‌ژین.

حورنکی بیه‌ی روبرو هه‌یه له‌کاتی ئاهه‌گی سوو گواسته‌وه و ئاهه‌گی
 سوو نه‌کری نه‌حام ده‌دریت پیاوان له‌م روژ ده‌ نیواره له‌مادی حورن ئاهه‌گه‌که
 کوه‌سه‌وه مه‌ره‌ف گورانی ده‌لێر، هه‌ندیک عولام و میاوه‌ له‌ده‌سته‌وه له‌گه‌ل
 گورسبه‌کان سه‌ما ده‌ک و ده‌ل سه‌ریک ژان به‌سه‌ر به‌هه‌کونی ماله‌وه‌ یان
 له‌سه‌ یان سه‌ری ئاهه‌گه‌ک ده‌ک، خا نه‌و کته‌ ده‌سه‌ پیاوی به‌شدر بوو
 له‌ ئاهه‌گه‌که که‌ سه‌یبه‌کی دیکه‌ی ده‌ست و که‌سه‌ی ئاسایی مایه‌ی، هه‌ول ده‌دات
 حیی سه‌ری ژانی نه‌ماشاکه‌ر بیت، حوله‌ی ده‌گوریت و ده‌گی له‌گورانی سه‌ر
 ده‌کته‌وه، روو حاریش به‌توره‌یی هه‌له‌چه‌ی ئه‌گه‌ر هه‌ست بکات سوکا به‌تی
 بیه‌هه‌ کیه‌ بویه نه‌قه‌یه‌ ده‌کات یان حه‌هه‌ ده‌که‌ی هه‌له‌کێشی، به‌مه‌ش

^{٢٠٠} شسه‌ حورن له‌ سه‌ره‌به‌ به‌سه‌ر مه‌راره‌کان ژان به‌سه‌سی ده‌ده‌ به‌دیه‌تی له‌وه‌ری به‌مه‌ره‌ - وه‌ریک

سروششی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی

«ده‌ه‌وی پسه‌ی بیتی حوی مه‌ژبان میشان س‌د ت وه‌ب چۆن حویه‌گه‌ی حوی
 «ده‌رخسروه، رورشه‌ری تودیش له‌ته‌حامی نه‌م دهرده‌یه که‌وتوته‌وه
 حه‌کی شر وه‌ب ده‌و و لایه‌که‌ن به‌ سه‌م‌ی میسی له‌حوش به‌ده‌وون ته‌به‌ها
 سه‌م‌ی تاپه‌ت به‌پیاو‌ان هه‌وو، نه‌ویش ت‌اک تاکه‌ وه‌ل پمستر ماسمان کرد، له
 نه‌ه‌گی بووب گواسته‌وه و نا‌هه‌گه‌کاس دیکه‌ نه‌حام ده‌در هه‌ندیک ت‌اک له‌و
 حورده‌ سه‌م‌ان پسپور بوون به‌یه‌کیک له‌وان ده‌گوسر (شعار) حه‌لگه‌که‌ وی
 به‌ لوه‌ په‌سه‌ر بوو نه‌و که‌سه‌ مرم‌س‌د لیکی بوس ب‌یت، رووحسار وحه‌سته‌ی له‌ژبان
 بچ‌یت، کاتب نه‌مه‌ له‌بیوپان سه‌م‌ی ده‌کرد س‌ک و سه‌تی ده‌له‌رس‌ده‌وه رورحار
 پیاو‌ان عاشقی نه‌و حوره‌ عولامانه‌ ده‌بوون، کیرکی‌پان له‌سه‌ر ده‌کرد و شه‌ریان
 له‌پیتا‌و ده‌کرد.

عه‌دولگه‌رمی عه‌لاف له‌ یاده‌وه‌رییه‌کاسی حوی به‌ناره‌ی به‌عدای دوا‌رو‌ده‌کاسی
 عوسمانیدا، پاس له‌وه‌ ده‌کات می‌زمندالی سنیه‌وه‌ به‌جلی ژنانه‌وه‌ سه‌میان کردوه‌وه
 مه‌ژبان ده‌چوون له‌سه‌ر نه‌و ته‌حسه‌ی شانو که‌ له‌یه‌کیب له‌قاوه‌حابه‌کاسی به‌عدا
 بو‌یان نا‌عه‌ده‌کردوو، نه‌ویش قاوه‌حابه‌ی (سه‌ع) بوو^{١٢٦}
 قاوه‌خانه‌کان له‌به‌غدا:

شاری عیرقی نه‌وه‌ بو‌یانگی ده‌رکردوه‌، له‌هه‌موو شاره‌کاسی دیکه‌ دویا ژماره‌ی
 قاوه‌حابه‌کاسی به‌گوبه‌ری دیشتون روره‌ به‌کیک به‌گه‌شت‌به‌ره‌گن وه‌سه‌فی ده‌کات
 و ده‌لی "له‌بیون هه‌ر دوو قاوه‌حابه‌، قاوه‌حابه‌ل هه‌یه" وه‌ک نه‌وه‌ی نا‌ما‌ژ به‌ق
 نه‌وه‌ بکات ژماره‌ی روری قاوه‌حابه‌کاسی عیرقی وه‌ک روری که‌نیه‌کاسی روم‌په
 روری قاوه‌حابه‌، به‌کینکه‌ له‌ب‌شه‌به‌کاسی لاوری ژیا‌ی مار له‌شاره‌کاسی عیراقدا،
 روره‌ی پیاو‌ان کاتی ده‌سته‌ت‌الی حویان به‌قاوه‌حابه‌گن به‌سه‌رده‌ه‌ن، که
 پ‌سته‌رش له‌دیوه‌حابه‌گن به‌سه‌ریان ده‌س‌رد وه‌ل ده‌رده‌که‌و‌یت قاوه‌خانه‌کان
 له‌سه‌ره‌تی ده‌رکه‌وت‌پان به‌عیرقی کیرکینی له‌گه‌ل دیوه‌خانه‌کان ده‌کرد س‌ق
 ر‌کیشانی پیاو‌ان، دوا‌حاریش به‌سه‌ر دیوه‌حان ر‌الوو

١٢٦ عبد الکريم العلاف (بعد از القديمة) ص ١٢٦

سروشتی کۆمهڵگهی عێراقی

قاوهخانه نۆه نهێنی نۆسه درێژ، چوینکه سوپینه نۆوه نۆرهی بید بیهشکەش کۆوه. نه نهت زۆریت له هه لکی عه وای عیرو قاوهخانه به (تفهوه گه هوه) نۆوه نه. یوریکیش له قاوهخانه ک نیست نه نری قاوه، چای نید بیهشکەش ده کریت، که چی هیشتا ناوی قاوهی پیوه لکاوه.

به کهم قاوهخانه به نه نه سه رده می و ی عوسمانی (حقاله راده) حاوه می شوینه کهش نه دوی " حار حصال" سه ناوینگ نۆوه، نه مه نریکه ی سالی ۱۵۸۲ بووه، شوینه که ی نیست ده که وسته نریک فونداخانه موسسه سسریه وه نۆی چه نه سالت قاوهخانه یه کی سیکه. نه سه رده می و ی حه سه ر پاشا کریه وه، شوینه که ی نریک نۆوه به مرگه وتی وه ریز له نریک نری کون " دوانر په ک مه نوا ی به نه له سه رت سه ری نه نه، قاوهخانه ده کریه وه و بو حاریش نه سه رده کانی دیکه قاوهخانه داده نزا.

مه رده نه دوی ده که ی له سه رده تاد قاوهخانه کال ته بها که سانی ناست نرم و نه می ر نۆرس هه وشوین کردووه. وه کاس ده کریه هه سالت له قاوهخانه عولامی حوی نۆوه نۆ بیهشکه شکردی قاوه به موانه کار و موسیفی نیدا ره نۆوه " نه لām کانت قاوهخانه کار مه یی تیه ر نۆوی رۆزگار ژماره مان زیادی کردووه، نه و حوریک له تیه ته مه دی نیدا ده رکه ونۆوه، نۆه هه ر چیه و تو بژیکی هه ک قاوهخانه ی تایهت به حوی هه نۆوه بو حاریش هه سیکیان ناوایگی چاکی وه رگرنۆوه پناوی مارا رگا و حه نه دانه ک هه وشوین کردووه، هه مدیکی دیکه ش ناوایگی حری هه نۆوه، که سانی ناست نرم و نه هلی ر نۆرس و ناره ر وویاری بالنده و بیه ر ده کال سه رده مان کردووه نه هه ر گه ر که ییش قاوهخانه ی تایهت هه نۆوه، به حۆره یان ده گوترا (مقی الطرف).

به هه ر حال ده توانی بلی نۆریت له قاوهخانه کار شوینی مه دن کاری نۆوه، نۆیه پیازی نی بیی و مو حه ر کمار نه هه کی شار به قاوهخانه و چایخانه کار دانه ده شش وه که ریه بیکش قاوهخانه شوینی ده شتی گه جار به نۆوه ته بها

*** مقارب مرکب (مباحث عراقیه) ج ۱، ۲ هه ۱۸۷-۱۹۰
المصدر السابق، ج ۲، هه ۱۷۹

ئه‌و کانه‌ به‌بێ که‌ رمشی ده‌هات ئه‌گه‌ر که‌جیکی بوسکه‌ی ئی موو به‌ چایچه‌ دایشتجوابه‌ نه‌وا به‌ به‌ده‌روشت ناوده‌برا.

هه‌ندب له‌ حاوه‌ قوه‌ حه‌که‌ن. هه‌به‌ری راگیشی موشه‌ری هه‌بوو، خاوه‌ که‌ سه‌بکانه‌ به‌کری ده‌گرت مو نه‌وه‌ی گورانی مو موشه‌یه‌کار بلی، عا چهره‌کی هه‌وشیبه‌وه‌ی عه‌ته‌ره‌ی عه‌سی و نه‌وه‌یدی هه‌یالی و خه‌ره‌ی پاله‌وابان مو بگیریته‌وه‌ در تر غه‌و له‌ عه‌رق به‌کاره‌بسی به‌ حایچه‌که‌ن رور ماو بوو، به‌کاره‌بسی به‌ده‌وم بوو تا راده‌و ده‌رکه‌و، ئه‌ست سه‌ره‌ری رادیو، ته‌له‌فزیویش له‌ قاره‌خانه‌کان به‌کار دیت.

شوینه‌کانی سه‌ماکردن له‌ عێراق:

یه‌که‌م سه‌ماگه‌ (شوینی سه‌ماکردن) له‌ عێرق سه‌ماگه‌ی (سبع) بوو له‌ به‌غدا، ئه‌م شوینه‌ له‌ سه‌ره‌تارا قورده‌هه‌بوو به‌وه‌ شوینی سه‌ماکردن، حاوه‌هه‌که‌ی که‌ بوی (سبع) بوو، هه‌بسی دا به‌سه‌ر به‌رکه‌ری به‌سه‌ر حاوه‌ قاره‌خانه‌کار رال بێت، بویه‌ کومه‌ست عولامی هه‌ب سه‌مایان ده‌کرت، به‌مه‌ر سه‌ره‌که‌وشیکی ئی وینه‌ی به‌ده‌ست هه‌ب

عه‌سه‌به‌که‌ریم عه‌لاف روو ویکێ به‌هه‌زین ده‌گریه‌وه‌، که‌ به‌ قاره‌خانه‌یه‌ به‌سانی ۷-۱۹ روویدوه‌، ده‌وه‌روکی روویدوه‌که‌ نه‌وه‌ به‌ساوبیکی حوله‌که‌ هه‌بوو بوی سه‌لیم بووه‌، میرمه‌دی بیکێ مه‌سحی به‌بوی به‌عم هه‌لحه‌ تاندووه‌، نه‌و کوره‌ به‌ر خور و قور بووه‌ ده‌به‌یینه‌ سه‌ماگه‌که‌ بو نه‌وه‌ی له‌وێ کار بکات، خه‌ب هه‌موو شه‌وه‌ی له‌و شوینه‌ کۆده‌سه‌وه‌ بو نه‌وه‌ی نه‌و حوایه‌ ئی وینه‌یه‌ بێسی هه‌بک به‌خه‌لکی به‌عه‌د جۆشیان ده‌وێ و به‌یه‌وه‌ی خه‌راپه‌ی به‌گه‌ن بکه‌ن، به‌لام ده‌رووسی پاکیه‌ میرمه‌دی که‌ نه‌هه‌ رنده‌که‌سه‌وه‌ رور جار هه‌ولێن داوه‌ به‌پاره‌ و به‌ئێسی گه‌وره‌ فزیوی بده‌ن، به‌لام سوودی نه‌بووه‌ تا شه‌وه‌ی به‌کیکیان به‌سه‌ر خوشی بێت، سه‌ماگه‌که‌ش سه‌هه‌ر که‌سی بێد بووه‌، نه‌و بیه‌وه‌ نه‌قه‌ به‌ عولامه‌که‌ ده‌کات، مه‌دله‌ هه‌توه‌ فزیو-روه‌که‌ ده‌که‌وینه‌ سه‌ره‌وه‌ی وچه‌لانی حوین ده‌بێت، نه‌وکاته‌ ده‌ریشه‌ به‌خوشجانه‌ی عه‌ربان (مستشفى العرب) له‌وێ له‌سه‌ر جیگه‌ی ده‌که‌وێت له‌تو ئارار و به‌ده‌خشی حوی، تا گیان له‌ده‌ست ده‌دات

سروشتی کۆمه‌لگهی عێراقی

حواسخوشتوو مه‌عروف ره‌سه‌هی شاعره‌ی سه‌مه‌ده‌یه‌ک به‌ناوی شاسی (مه‌یونکی فریودرو میژوی سالی مرده‌که‌ی تومارکردوو) ^{١٢١}

به‌که‌م ژ له‌سه‌ر ته‌حیی شه‌و له‌عیرق سه‌ما بکاته‌ پێشه‌ی حوی (رحلو حریه‌، نوو، نه‌و ژ به‌که‌ی جه‌به‌ نوو، له‌سالی ١٩٨٨ هاتووه‌ مه‌عه‌، نه‌مه‌ش له‌سه‌روه‌یه‌ی سه‌رکه‌وتنی سروسته‌وه‌ی ده‌ستووری نوو که‌ به‌مه‌شروته‌ی باسراوه‌ دوی نه‌و رووب له‌سه‌ماکه‌ر هاته‌ عێراق هه‌مووی له‌سه‌ر شه‌و ته‌ختانه‌ سه‌میان ده‌کرد که‌ به‌هه‌یه‌یه‌ک قاوه‌خانه‌ی مه‌یدان بوای حاریر کر نوو، وه‌ قاوه‌خانه‌ی (سه‌یم) و (عه‌زایی) و (سه‌واس).

رووب له‌ که‌ی به‌عه‌ی شه‌ی نه‌و سه‌ماکه‌ره‌ نوو، بۆیه‌ ده‌چوو به‌ نه‌و قاوه‌خانه‌ی نه‌وان هه‌موو شه‌یه‌ک سه‌مایان نه‌دا ده‌کرد و پاره‌ی خویان له‌وی جهرج ده‌کرد، ته‌ناه‌ت هه‌یه‌یه‌ک به‌و پیاوه‌ به‌سیک له‌مای حویان ده‌هروشت و کروباری حو و حیره‌یان هه‌رمۆش ده‌کرد. شه‌و موه‌به‌ی ژیه‌ی هه‌لکی مه‌عه‌دا له‌سرووه‌ سووه‌یه‌ی به‌هوه‌، له‌که‌ویش نه‌و ژ به‌هه‌یه‌ی بیسی سیک و سمیان ده‌له‌رسده‌وه‌ کاتێک باریان ده‌کرد و هه‌یه‌ی هه‌رویه‌یان به‌شیه‌یه‌کی سه‌یر به‌کرده‌یه‌ی پیاوان سه‌یر به‌سورانه‌ و ده‌یه‌ی دویان به‌سه‌ر کاول بووبیت مه‌عروف ره‌سه‌هی له‌عه‌سیده‌یه‌ک شه‌ژده‌ بوو نه‌مه‌ کردوو و ده‌لی از بقداد تصیح فی‌اللاهی و تبیح فی‌الاوامر والنواهی ^{١٢٢}

(وايه‌ مه‌عه‌دا ده‌یه‌م به‌ مه‌یه‌ک مه‌له‌ ده‌کات، به‌شیه‌یه‌ی یاری به‌ باشه‌ و خراپه‌ ده‌کات - وه‌رگێ)

کێیه‌ که‌یه‌ی به‌که‌می جیه‌ر به‌رپ نوو، نه‌و به‌که‌سه‌ر سه‌ماکه‌کان دامرکانه‌وه‌، هه‌لک نه‌و کت سه‌رقالی نه‌و کاره‌ساره‌ نوو که‌ به‌سه‌ریان هاتوو پیاوان وه‌ن مێگه‌ل بۆ جه‌نگ ده‌بران، زۆرێکیان له‌وان ده‌رویشتن و نه‌ده‌گه‌رانه‌وه‌، به‌تاویه‌تی

^{١٢١} عبدالکریم العلاف (المصدر السابق) ص ١٢١

^{١٢٢} عبدالکریم العلاف (المصدر السابق) ص ١٢٣

سروشتی گۆمه‌لگهی عیراقی

ئەو ئەمەیی رەوانەیی بەرەدی هەفەسیا کەتوو، ئەسەرما و بێسیتی لە سو دەچوو،
هەمەش بێسە و کرور ئەو سەرت سەری شارەگە گۆرەو.

هێشت جەگ کۆتیی هەتوو، سەماگە کە سەر لە بوی دەرگا کانیان کردووە.
وێ دەرەگەوی هەلۆسەس درو سەوێ جەگ هۆکەت سوو سو بۆر ئەو دە
سەماگە کە، ئەو سێش بەگەن ئەمە ژمارە بێن بۆرەو، ئەمە ئەشیووە بەکی بێت لە
بەدا و بەسەرەگەو، جەوەر تەتووک سەماگە کەن لە سوریا و بوسان و
میسر هاور دەکەو، ئەمەش کاعەیی سوو دەسەر ئەژێرە ژمیری
سەماگە رەکان.

سەمەلانی بگێرێرە عێزێ بێرەییکی بۆی سو حورکی سەردەکان و
بۆسێرێکی سەردەگە جەج کەتوو، بۆبە گەتەس بۆرە جەکی سەر پێ سوو
سەپەر، ئەمەش ژمارە بەکی بۆر سەو لەمەسە جەگ لە بۆبەدا دەرکەو.
هەبەل ئەو، ئەمە بەگەدا، کێسەیی ئەو ب سەس سەسەر دەکەو کە ئەبێکە،
دەستیان گەتوو.

ئەو سەماگەردی بەدەرەو دەهات، عێزێ بە کێسەیی بێرە سەس، ئەگەر ئەو
جوو بۆبە جەوەر ئەنێکی سەف و جەوەر بۆمە، ئەکی سەماگە بێش
لەو ژمیری شەهوەت سەر بۆبە ئەو دەسەس بۆرە لە پیاو بچانە داوی
خۆی و دەست بەسەر هەموو شەبکیان مگرت. بۆبە کاتێک سەماگەر دەچوو
سەرەجەیی سەماگەر ئەو سەبێی بکەو، ئەمە و رەدەجەیی سەسەر
سەماگەر دەبەجێو، ئەمە سەسەر هەر بەکە سەماگەر بۆر و هەستی بەکەر
غەمزە و زەردەخەنە بێ ئەو، وا هەستی بەکەر ئەو جوانترین کەسە و لە هەموویان
شیکتر و سەرنج کێستەر، بۆبە دەبێت سەماگەر کە گەتێتە داوی دلداری ئەو
بەسەر حور و بێرە کەیی هەر ئەمە ئەمەش سەسەر پێشکەش بەکەر سو
ئەو دەی گێی دلداری لە دانی سەماگەر کە بەگێرێر بکات.

سەسەر سەسەر ئەمە هەتوو، کێسەیی بۆبە سەسەر رەزەری ئەو بە جەکی سەر
سەسەر جەکی هۆرە کەیی ئەو، سەسەر سەسەر سەسەر سەسەر سەسەر سەسەر سەسەر
سەسەر سەسەر کێسەیی، سەسەر سەسەر سەسەر سەسەر سەسەر سەسەر سەسەر
سەسەر سەسەر سەسەر، سەسەر سەسەر سەسەر سەسەر سەسەر سەسەر سەسەر

په‌یوه‌ندی پیاو به‌ نافرته‌وه‌:

مهرسه‌ی نه‌وه ده‌کهم نه‌و درووه‌ی له‌ مه‌له‌کسی عێرق هه‌به‌ هوشینه‌ی له‌ مه‌به‌ی ولاتی دیکه‌ بیه‌ نه‌مه‌ش روخساریکی کده‌ووی سیکسیه‌ که به‌شوه‌یه‌کی گشتی فوریسی حوی خستونه‌ سه‌ر عێرق و نه‌ناسنی شه‌ره‌کانی مابیت نه‌وه له‌ به‌ر بکه‌ین. عێرق نه‌و ولاته‌یه‌ که‌ دره‌ی کوشنی پککده‌وه‌ی شه‌ره‌فی ئیدا هه‌له‌وه‌، دره‌یه‌ل هوشینه‌ی له‌ ولاتی سیکه‌ که‌مه‌ سه‌ماره‌ت به‌ شه‌ره‌ گه‌وره‌که‌ پیش که‌ نه‌ به‌ریه‌ی بێد لا‌ر بووه‌، نه‌و به‌ریی سیکه‌ شوینی گرتوه‌وه‌ له‌ وه‌ ده‌سته‌ به‌رکری شه‌ره‌ و چا‌و‌به‌رکری و به‌رکری حجاب به‌سه‌ریه‌وه‌.

له‌رستید حجاب له‌ به‌رره‌مه‌وه‌ له‌ روره‌ی ولاتی نیسه‌لامی لا‌ووته‌وه‌، مه‌لام له‌و ولاته‌ کارگه‌ریه‌ کومه‌ له‌ ته‌یه‌ی به‌مشوه‌ به‌بووه‌ که‌ به‌ عێرق هه‌به‌ له‌ عێرق جه‌نن به‌ریتی توند هه‌به‌ ده‌سی بووه‌ نه‌وکی نافرته‌وه‌ ریده‌رووی باکهم نه‌گه‌ر نیم نه‌و و نه‌و به‌ریانه‌ ره‌گه‌ریشه‌ی به‌ به‌ری پککده‌وه‌ی شه‌ره‌ و به‌رگه‌روه‌ و هه‌شتا پارێزگاری له‌ ماکسی نه‌م به‌ریته‌ ده‌کری نه‌مه‌ش و به‌کروه‌ زی عێرقی روور به‌حیا و شه‌رم بیه‌، به‌وه‌یه‌ به‌سه‌ر نه‌م مانه‌ نه‌ به‌هه‌موو ژانی حه‌هان توندتر بیه‌ نه‌و روور له‌ پیاو ده‌به‌رسی. مویه‌ له‌ هه‌سوکه‌ وتید له‌ به‌ره‌ به‌ر پیاو رووتوده‌، نه‌و ده‌رانی نه‌گه‌ر به‌رمی سوپی و قسه‌یار له‌ گه‌ر بکت و نه‌که‌ لیه‌ بیه‌، نه‌و گوما‌ و قسه‌ و قسه‌ لوکی له‌ سه‌ر ده‌کریته‌، نه‌مه‌ش بێ نه‌و ده‌بینه‌ هۆی مودنیکی خه‌را یا‌ن شه‌ره‌ زاویه‌کی هه‌میشه‌یی.

پیاوان به‌ عێرق له‌ گه‌ل نه‌و توند و به‌ حرویه‌ی ژان ره‌ه‌ناوین، پیاو به‌شینی ده‌کات ژان له‌ به‌رامه‌ری ساروده‌ری بیه‌ت چووی له‌ به‌رمه‌ری دایحات و به‌رگیر به‌رده‌حه‌ی بو به‌کات کاتیکی بیه‌ی به‌کیک به‌ژسه‌ک به‌رمی به‌هوبی و به‌رده‌حه‌ی مۆ ده‌کات نه‌و و ده‌رانی به‌ری به‌سه‌ر دنی ژنه‌که‌ را‌نوه‌، به‌شینه‌یه‌ر شه‌ید سوو مایه‌ح به‌ قسه‌ و قسه‌ لوکی ره‌قیب و سه‌رده‌شتکاران ماکات له‌ وه‌یه‌ راست بیه‌ نه‌گه‌ر لێن به‌و عێرو له‌ به‌رده‌م ژان لا‌ر بووه‌،

سروشتی کۆمه‌لگهی عێراقی

نەگەر ژێنێک بیهوی نەهه‌ری ساد ئه‌و، به‌ سار و بوریك ده‌توێت عه‌قڵی سات و به‌سه‌ری زāl بێت، بیه‌وه‌ی توانای به‌رگرکردنی فێرودانی هه‌ست
سکولی له‌وه‌ ماکه‌ بێ لاواری له‌ به‌رامه‌رزس له‌لای هه‌موو پیاوانی دوتیا هه‌یه‌،
له‌مه‌ش که‌ سینک جیا نا که‌ بیه‌وه‌ ته‌نها ئه‌وانه‌ نه‌بێت که‌ لادانی سروشتیان هه‌یه‌،
هه‌لام ئه‌م لاوارییه‌ش له‌رووی مۆدییه‌وه‌ سه‌پیی مارو دۆخی ده‌رویه‌ر ده‌گۆرێت
زۆری نه‌و لاوارییه‌کان به‌لای چه‌کی شاره‌کانی عێراق بیه‌ی له‌کسی سه‌ردانی
هه‌ر رگه‌کان و نه‌هه‌نگه‌کان. هه‌روه‌ها له‌سه‌ماگه‌ کیش بیه‌یی هه‌مان لاوارییه‌مان
کرد. به‌وه‌شه‌ له‌واری سکه‌ش شتووس نییه‌یی سکه‌ بێ پیاوی عێراقی هه‌ر که‌
چاوی به‌ ژێنێک یان کومه‌له‌ ژێنێک ده‌که‌وی. ژێنیکیش که‌ سه‌یری ده‌کات نه‌وا هه‌ست
به‌شاداری ده‌کات و حوله‌ی ده‌گۆرێت و به‌قسه‌ حۆی هه‌له‌ده‌کیشی، له‌وانه‌یه‌
بوکته‌ی کرج و کان به‌دوای یه‌ک سی. نەگەر بیه‌ی ژێنێک به‌بوکته‌کانی بیده‌که‌نی
نه‌و دوه‌یی به‌هه‌رچاوی لێل ده‌بێت و کرجو کالی و حوه‌له‌کیشی ریه‌ر ده‌ست. نه‌و
وا ده‌رانی به‌سه‌ر عه‌قڵی زنه‌که‌ راوه‌وه‌، ماسه‌ری ژنه‌ عه‌قڵی نه‌وی سه‌رووه‌ ئه‌م
له‌دۆلێک و ئه‌ویش له‌دۆلێکی دیکه‌!

هاوسه‌نگی کۆمه‌لایه‌تی له‌شاره‌کاندا:

ئه‌م به‌شه‌دا ماسه‌ل به‌هه‌بیب له‌ روله‌ته‌کی به‌دناکاری کرد له‌شاره‌کی
عێراق. له‌وه‌یه‌ یه‌کیب رووه‌روومان سته‌وه‌ سی ئه‌مه‌ رنده‌روومان له‌و ماوه‌یه‌
کوردوه‌. نه‌هه‌، نا که‌ره‌ حه‌یه‌کی حه‌لکی شارمان کوردوه‌، بیه‌وه‌ی ماسی
ده‌وشته‌ به‌رزه‌کانیان بکه‌ین.

ئه‌مه‌ ره‌حه‌به‌یه‌کی به‌حبه‌ به‌رسنه‌ هه‌موو کومه‌لگی مریسی هه‌رچه‌نده‌
به‌ره‌وشه‌ سب له‌هه‌نده‌ لانه‌وه‌. نه‌و ده‌بێت لایه‌نی چا که‌شی ته‌ بێت. مو
ئوه‌دی هاوسه‌نگی کۆمه‌لایه‌تی نییه‌ ده‌دی بێت، نه‌گه‌ریش ماهاوسه‌نگی هه‌بوو نه‌و
چاره‌بووسه‌که‌ی به‌ره‌و له‌بوو چوون ده‌جیت حاره‌و ساره‌نگ

به‌هه‌رحه‌ر ده‌بێت ئیعترا فیه‌وه‌ بکه‌ین، شاره‌کانی عێراقی حالی بیه‌ له‌حه‌سه‌له‌تی
چاپ، وه‌ه‌گه‌ی درووسی، هاریکاری حه‌زی، حومیری، به‌هه‌راکه‌وش، چه‌دین
حه‌سه‌نی سکه‌ وه‌ل به‌شبه‌کی پیشه‌وێر ئاوه‌مان سو کیر، نه‌و حه‌سه‌له‌ته‌

خه‌لکی شار به‌یاداباششی وه‌رگه‌روه، خه‌لکی شار مه‌ولیار دوه‌ به‌پیی هه‌ی ره‌حساوی شارستانیه‌ی پارێزگاری لی بکه‌ن مه‌لام پرسیدریک که‌ لیره‌دا بیه‌پیشه‌وه‌ نه‌وه‌یه‌ ئایا ته‌به‌ مه‌و خه‌سله‌تانه‌ دوتو بریت هه‌وسه‌گی بۆ نه‌و به‌دره‌وشتیانه‌ بکرت که‌ له‌ نیویان باوه‌؟

وه‌لامه‌ وه‌ی نه‌و پرسیاره‌ فورسه‌، چونکه‌ ملکه‌چی چه‌دیر موچووی حساوار ده‌نت، نه‌گه‌ر پیتی تیۆری ئیه‌ن خه‌لدون بیت، نه‌وا ده‌بیس هاوسه‌نگی کۆمه‌لایه‌تی ریا ته‌ر له‌ای به‌دره‌هه‌زییه‌ به‌وه‌ل لایه‌ی چاکه‌حواری به‌ موچووی شیس خه‌لدون به‌دره‌هه‌زاری له‌شاره‌ک میشامه‌ی ده‌رکه‌وتی به‌دره‌هه‌زیه‌ له‌ سیسته‌می کومه‌لایه‌تی و به‌لگه‌یه‌ بۆ بریکوووه‌ی کومه‌لگه‌ که‌ له‌ رووحان وله‌ بوچوون

مه‌لام کاتل گوسپه‌ستی له‌مه‌سلاجووی به‌وه‌ی ر بردو ده‌س، ده‌بیس نه‌وان بۆ پێچه‌وانه‌که‌ی تیۆری ئیه‌ن خه‌لدون ده‌چن، چونکه‌ بیه‌انویه‌ شاره‌کانی عێراق نه‌سه‌رده‌می عوسمانی پرمووه‌ به‌ نکاری چا، پیاو نه‌وکات به‌مامای و سه‌که‌ پیاو بووه‌، پیه‌ به‌ ده‌بوو به‌هه‌لینه‌ی، دراوسیه‌یان ده‌پرسه‌، که‌ سیک حوی ده‌حیل ده‌کرد نه‌و پارێزگاریان سی ده‌کرد، به‌ماخوشتن خوێن هه‌ی خه‌لک ده‌کرد مونه‌وه‌ی به‌ سروشتی هاوسه‌گی کۆمه‌لایه‌تی به‌ساره‌کاسی عێراقی نه‌گه‌بر، نه‌و ئساوتویی که‌ سیتی شه‌قاوه‌داک ده‌که‌ن نه‌وا به‌ها کۆمه‌لایه‌تی که‌ بیا به‌دش و جریه‌وه‌ ده‌بوو شه‌قاوه‌داک له‌وره‌ی کت پیه‌ش به‌ان سێ بوو، شه‌ریان مه‌ پیاو کوژی و ده‌ستدریزی ده‌کرد، که‌چی له‌هه‌مان کات حه‌وه‌ن خه‌سله‌تی پیه‌وه‌نی وشه‌هه‌سه‌کی سی وینه‌بوو، چونکه‌ نه‌وان پاریزگاری له‌خه‌لکی گه‌ڕه‌کی حویان ده‌کرد و به‌رگه‌ری لی ده‌کرد، هه‌چ شه‌تیکیان به‌گه‌ره‌کی حوس به‌ده‌ری نه‌گه‌ر که‌ سیک هه‌ای بو ده‌کرد نه‌و ده‌ستیان بو سمیر ده‌برد و بۆ شوینی فریاکه‌وتنه‌که‌ ده‌چوون و باکیان به‌مه‌ترسی نه‌بوو.

چیه‌یۆکی زۆر هه‌یه‌ له‌باره‌ی چاکه‌ی شه‌قاوه‌داک، هه‌شت خه‌لکی شاره‌کان ده‌بگیره‌ود بۆ ممو به‌هه‌گورتیت شه‌تیکیان درک ده‌جینه‌ سه‌رمال، به‌کاتی

سروشتنی کۆمه‌لگهی عێراقی

دریکردن بی ناگا نامی حوی دهکات. کانیك درك به سروشتی کاره‌کهی دهکات نه‌وا ماله‌که به‌حینه‌هیلێت وه‌یچ سهری، چوبکه به‌هکی ماله‌کهی کرسووه، به‌هش په‌یوه‌ندی (الزاد و الملح: فان و خوی) ی بۆدروست ده‌بیت وه‌ک عه‌ره‌پ ده‌لێن، حا باییت ده‌ستدریژیاں بکاته سه‌ر و دریاں لێ بکات، به‌ئکو ده‌بیت پارێزگاریان لێ بکات.

هه‌ر له‌سه‌ر ته‌م بابته‌ چیرۆکیکی دیکه‌ هه‌یه، زۆرجار له‌ نه‌وه‌ی کۆنم بیستوه‌ ماسی ده‌کهن گویه‌ کوه‌نه‌ سه‌رێک شه‌ویکیان ده‌چه‌ سه‌ر ماڵێک. ده‌ست ده‌کهن به‌گۆکردنه‌وه‌ی هه‌ندێک قاپ و قاچاق و که‌لوپه‌ی دوور، حانووێ مار هه‌ستیان پێده‌کات و ده‌ترسێ کوره‌کهی له‌خه‌وه‌ له‌هه‌ستینی و ده‌ی "هه‌سته‌ هه‌وکه‌ری حه‌که‌که‌ بکه‌" سه‌رده‌سته‌ی دره‌کهن گوێی له‌و قسه‌یه‌ ده‌بیت فرماان به‌هاوریه‌کسی ده‌کات شته‌ دروه‌کهن حه‌هیل نه‌ور سوور به‌ سه‌ری ژنه‌که‌ و حاڵی مه‌ده‌که‌، له‌ریسی عه‌ره‌ت و په‌یوه‌تی رێکه‌ سه‌وه‌ نا‌دریست په‌ی و خوشه‌ و خوشه‌زاکه‌ی تالان بکات.

نه‌ر چیرۆکه‌ به‌ی سروشتی نه‌و هاوسه‌نگه‌ کۆمه‌لایه‌یه‌مان بو ده‌کشن که‌ نه‌و کات به‌ شه‌ره‌کان باوبوه‌ حه‌ک رێژیاں له‌شه‌قوه‌ی در ده‌گرت به‌مه‌رحه‌ک حه‌وه‌ر شه‌هه‌مه‌ت و په‌یاره‌تی بیت، دوی نه‌هش به‌یه‌حیاان سه‌وه‌ مه‌ده‌ده‌ و هه‌له‌کوتینه‌ سه‌رمالان و حه‌ک ده‌ترسینی ره‌گه‌ نه‌هش به‌هه‌لگی ئاره‌یه‌تی و به‌هیزی نه‌و یزان.

ده‌کریست سێس شه‌قوه‌ سووه‌ به‌وه‌ به‌ به‌چوێ حه‌کی شه‌ره‌ پیگه‌یه‌کی به‌رێڕ به‌هه‌و، بویه‌ حه‌که‌که‌ حه‌یاان به‌ شه‌قوه‌ شو به‌هه‌سووه‌ بو شه‌وه‌ی نه‌و پیگه‌یه‌ به‌ده‌ست به‌هه‌س که‌نه‌ور به‌ده‌ستیان هه‌بهاره‌ ده‌گیره‌سه‌وه‌ هه‌هه‌ب دووله‌مه‌د هه‌هه‌و، هه‌هه‌ک شه‌وه‌ حه‌وه‌به‌سه‌ر مالان، هه‌هه‌ستی نه‌ور درێ به‌هه‌و، به‌ئکو به‌باویرست بوێ له‌ئاره‌یی و شه‌قوه‌یی دره‌حه‌.

وه‌ک ده‌ره‌که‌وێت نه‌و به‌هه‌ کوه‌لایه‌تیه‌ هه‌هه‌ به‌سه‌ر روێک له‌ به‌هه‌وێ شه‌ره‌کسی عێراق ره‌، به‌تایه‌سی هه‌لای حه‌لکی عه‌وه‌سه‌وه‌ نه‌وا له‌مه‌دیه‌یه‌وه‌ به‌سه‌ری ره‌هاتوون، ده‌هه‌بێس دوا‌یاان په‌یوه‌ی ده‌کهن و به‌مه‌ری دره‌س، هه‌هه‌هه‌

پانه‌س بهم به‌هایه‌وه سه‌ره‌ری گۆرمی نازو دوحه‌که نه‌و هینشتا ریر له (شیری) ترسناک ده‌گیر، رقیا له نوسکه‌له‌ی ملکه‌چی ده‌بیته‌وه، بویه نه‌وه‌ی هه‌لسوکه‌وتبا له‌گه‌ژ ده‌کات، ده‌بیت له‌مه‌نگات، مونه‌وه‌ی نه‌گه‌یان سه‌رکه‌وتوو بیت

نه‌گه‌ر نو سه‌وی رووه‌رووی به‌کیکیان سه‌به‌وه یان هه‌ور ده‌ی له‌شیش به‌سه‌ری رل بیت، نه‌وا ده‌بیتی نه‌و ده‌بیت که‌سیکی دله‌ق و تود و نه‌ره‌ر، به‌لام هه‌رکه کوشکیشت له‌هه‌رمه‌ر کرد. نه‌گه‌ی به‌رموبان بیت، هانای بو به‌ریب نه‌و ده‌بیت که‌سیکی دیکه، نه‌وگاته حوله‌ر و به‌حشیده ده‌بیت، به‌هه‌موو کۆششی حوی هه‌وکار به‌ ده‌کات نه‌مه‌ له‌کاتی قه‌ره‌مانی چوو به‌زۆره‌وه‌ی شووبیت یان به‌ریگۆس بیینی ده‌کریب، نه‌گه‌ر نه‌وی پیش به‌کیب به‌کویت، نه‌و به‌تودی له‌دژت ده‌وه‌ستیه‌وه، له‌وه‌به‌محاته سه‌ره‌وه‌ی و به‌سه‌ر به‌کوی، به‌لام نه‌گه‌ر وت (هه‌رموو، نه‌وا خیر به‌لی "هه‌رموو" ده‌وه‌ی پیش نه‌و بویت، به‌مه‌ش به‌قه‌د تو پیداکری ده‌کات.

زۆره‌جمه‌ته رێسای ده‌وه‌ست به‌ریکی درێژ جبه‌ه‌جی بکه‌ن به‌کاتی قه‌ره‌مان، وه‌ن نه‌وه‌ی نه‌وه‌ی له‌ولانی دیکه روو ده‌یان نه‌گه‌ره‌هاتوو ریسایه‌کی وه‌ه‌یان به‌سه‌ر به‌ر بکریت، نه‌و هه‌سه‌کی له‌ر به‌ره‌هه‌چ و هه‌ول ده‌وه‌ به‌ر به‌کاسی دیکه به‌گه‌ه پیشه‌وه، شاییش به‌مه‌ ده‌که‌ و به‌بیش به‌ی هه‌ر ورته‌وه‌ی ده‌رس، له‌وه‌شه‌ پارسینی ریساکه‌ به‌جۆرت به‌لۆری و بێده‌مه‌لاتی بزائن.

نه‌وه‌ی تیپی ده‌کریت شه‌ر وه‌مه‌قانی له‌کاتی قه‌ره‌مانی شووبیت به‌یوبیان سوخت ده‌بیت زۆره‌خا شه‌ری بووبیان به‌هۆی شتیکی هه‌ج و یووج ده‌بیت ده‌کریت به‌و و سه‌یه‌کی ساده‌ به‌پۆرش و دوی له‌مۆس به‌مه‌ریت به‌رستب و شه‌ی بیه‌ور به‌یو نه‌و و دلاوه‌تونه‌وه‌ به‌م به‌نگاه به‌بیت، به‌مه‌ت هه‌به‌نگ به‌یه‌وه‌ی نه‌م و شه‌ه به‌ره‌ر، به‌تیرو بیی نه‌و و مانای به‌هکاری و که‌م بیه‌ه‌نییه، بویه که‌بک بیینی که‌سبک پسنی ده‌کریت یان به‌ر نه‌و ده‌که‌وت نه‌وا به‌تۆره‌یی هاوار ده‌کات "نایا کوێر بوویت" که‌سه‌که‌ش به‌وشه‌یه‌کی توندتر

وه‌لامی ده‌ده‌وه، دو‌خ‌ه‌ره‌که به‌ه‌ل‌کیشاسی حه‌حه‌ر و حوبه‌رشه‌ر کۆتایی
دیت، روره‌کیش له‌نامه‌ده‌وه‌ی به‌پاله‌ری ده‌مه‌رگیزی و مه‌راکه‌وه‌نی به‌کتر
له‌شه‌ره‌که به‌شدار ده‌بن.

شایه‌ی سه‌ه‌بشتا روو‌حوسی نه‌و‌ر حه‌ل‌کی شاره‌گا‌ل مه‌دیک له‌مه‌راکاسی
حوی به‌شه‌ماوه‌یی کۆر وه‌رگرنه‌وه نو نه‌گه‌ر به‌لای به‌کیب مه‌به‌رمت و سه‌لاویکی
گه‌رمت لیکرد، نه‌و به‌سه‌لاویکی گه‌رمت وه‌لامه‌ت ده‌ده‌نه‌وه و ده‌سی "مه‌رحه‌ما
به‌توش سوکی هه‌لان" به‌لام نه‌گه‌ر به‌گه‌ی لوونه‌ره‌ر سووی په‌شیمه‌یی به‌کی نه‌و
روونه‌ر سه‌لاو له‌ی بکات، نه‌و شنه‌یکت له‌و ده‌سه‌ت داکه‌وه‌ی، رق و روو‌گرزی به‌بیت

په‌شته‌ر باسی شه‌وه‌مان کۆر زۆربه‌ له‌خه‌ل‌کی شار رۆژ له‌ مرقه‌ی خۆمه‌زلان ده‌گه‌رن
ورقه‌شیا‌ن له‌ ده‌سه‌نه‌وه وه‌ب به‌ره‌ریگه‌به‌کی مه‌مه‌وه‌ندی هه‌به. مه‌رو‌ف ده‌نه‌وان
به‌و رینگه‌یه ریز و خۆشه‌وه‌ستی نه‌وان به‌ده‌سه‌ت سه‌یه‌ی، شه‌مه‌ش شه‌وه‌یه تۆزیک
به‌دایه‌ی حوی له‌و‌ر به‌گه‌وره‌تر برائیت و به‌و به‌ره‌ی که له‌گه‌له‌ن سه‌اده ده‌بیت،
وته ده‌بیت سه‌ل دوور بیت، له‌هه‌مان گه‌ل لیبیا بریک بیت مه‌رو ده‌بیت دیک به
پاله‌ره‌گانی بیابانه‌شیمه‌ی و شه‌رستانی نه‌و‌ر بکات و ره‌چه‌وی شه‌وه‌ل بکات که
له‌گه‌لی ده‌گو‌بیت

به‌هه‌رخه‌ر نه‌مه‌ش مه‌به‌بکی نه‌سه‌مه‌ه، به‌لام په‌یوه‌سه‌ه بو که سه‌یک به‌وه‌ی له‌عێرق
به‌زی و تێیدا سه‌ره‌که‌وتوو بیت!

سروششی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی

ده‌کرت به‌م لایه‌وه کۆمه‌لگه‌ی عێراقی به‌که‌سبکی چه‌وتوو بچووین، کاتیک نه‌و که‌سه بێدار ده‌بێته‌وه رووداوی سه‌یر ده‌بێی که‌پیشتر به‌سیرو ده‌بێه سه‌زد ده‌موو چه‌سته‌ی ده‌هه‌زی و سه‌رسم و تووشی شول ده‌بێه کۆمه‌لگه‌ی عێراق پیشتر به‌هشی حوی زری موو، دلباوو له‌ دروستی حوی. و له‌ نه‌رد سوو عه‌یری حوی هیچ به‌ناسی، به‌لام به‌ ناکو هه‌بدک به‌هشی موه‌بات بێی راهه‌هاتوو، به‌هش تووشی ململایی دروستی و کۆمه‌لایه‌تی موو، نیسته‌نی به‌گه‌لدایه‌ت به‌ده‌ست نه‌م ململاییه‌وه ده‌ناسی، تا ماوه‌یه‌کی درێژحایه‌یش ده‌بێی به‌ره‌نگاری بوونه‌وه‌ی شارستانیته‌ت:

به‌شیه‌یه‌کی گشتی به‌کێ له‌چه‌سه‌نه‌کی کۆمه‌لگه‌ی مروی نه‌و ده‌به‌ مه‌بی به‌لای به‌ره‌نگاری بوونه‌وه‌ی نو روودی هه‌ر گۆریکی براده‌وه‌یه نه‌هه‌ش نه‌هه‌موو کۆمه‌نگاک نیستی ده‌کرت به‌پیشکه‌وتوو و رووحاوه‌وه نه‌هه‌ش له‌ کۆمه‌ناسی به‌ (به‌رده‌وه‌ی کۆتوری cultural nerla) ماوه‌درست نه‌و به‌شه هه‌ر کۆمه‌نگه‌ک به‌پێی حدووی بروده‌چه‌که‌ی نه‌م به‌ره‌نگاره‌بوونه‌وه‌ی بوو به‌یان لاوازه‌ب

و له‌ده‌رده‌که‌وبه به‌ره‌نگاری بوونه‌وه‌ی شارستانیته‌تی نوی به‌ عێراق رووبه‌وه، له‌وه‌یه‌ سووین بوو به‌ به‌ره‌نگاری بوونه‌وه‌یه سو چه‌دین هوکار بگریه‌وه له‌واته:

یه‌که‌م عێراق به‌ره‌له‌هانی سه‌رمایه‌تی نوی له‌ به‌مچه‌ درێژی کۆمه‌لگه‌تی ده‌ژیا، و هه‌ک پیشتریش باسمان کرد، سروشتی دانی کۆمه‌لایه‌تی نه‌وه‌یه‌ و له‌هه‌ک ده‌کات به‌توندی ده‌ست به‌نه‌ریته کۆنه‌کان به‌گرن و ترسیان له‌روودانی هه‌ر گۆری بگریه‌ت هه‌ر نه‌گه‌ره‌نوو گۆری رووبه‌وه نه‌و و هه‌سه‌ ده‌که‌ن هه‌ره‌شه به‌له‌و پڕوری به‌ی که‌ نه‌و ماوه‌یه‌کی به‌یژه‌ له‌گه‌ت به‌ئسووره‌ن، نه‌و ده‌سی به‌ په‌روشی و به‌توندی به‌گرن به‌ به‌ره‌نه‌کی خوێ ده‌که‌ن

سووه‌ و ده‌ باسمان کرد هه‌بی شارستانیته‌ت به‌عێراق له‌ ناگاو موو سه‌رناری نه‌هه‌ش شارستانیته‌ته‌که به‌سووه‌یه‌کی روو پێشکه‌وتوو هه‌، روو ده‌بێه لوی سه‌یر و سیسته‌می ته‌م موو، عه‌قی مروفی ده‌برد نه‌هه‌ش ده‌نوی کرد به‌وه‌یه‌کی بوو

سروشستی کۆمهڵگهی عێراقی

له هه‌رامهر شارستانیه‌ته‌که‌ دروست بکات، نه‌گهر نه‌و شارستانیه‌ته‌ به‌شنوه‌یه‌کی هه‌بو ش وپه‌ به‌په‌ ده‌هه‌. هاوشووه‌ی نه‌وه‌ی له‌ هه‌مدیه‌ ولاتی عه‌ره‌ی وه‌ک لوبن و مەسڕ روویدا نه‌و له‌وه‌یه‌ کاره‌انه‌وه‌که‌ کاریگه‌ری که‌مه‌ر به‌وو سببه‌م هه‌نێ شارستانیه‌ته‌ بو عه‌رق یاوه‌ر بوو به‌گه‌ر داگرکاری نینگلیزه‌وه‌، نه‌مه‌ش کاریگه‌ریه‌کی زور له‌سه‌ر ده‌روونی خه‌لکه‌که‌ هه‌بوو، له‌وا به‌شه‌ نه‌و هوک‌ره‌ کاریگه‌ری به‌هر دوو هوکاره‌که‌ی پشوو ریا ترست، بویه‌ شانه‌ی نه‌وه‌به‌ تورێک وردتر قسه‌ی له‌سه‌ر بکه‌ین

نه‌و به‌وه‌م زووتر به‌خه‌کی عێراق شارستانیه‌تی بویار به‌هه‌سکرێ نینگلیز و هاوشیوه‌ (کافره‌کاس) به‌ره‌می، که‌ومه‌ به‌بیت پیچه‌ومه‌ی ناییبی نه‌ور بیت و روختنه‌ری ناییب بیت بیکوهار هه‌رچه‌نده‌ نه‌مه‌ بوچوو بکی سویدکانه‌یه‌، به‌لام به‌سه‌ر عه‌قڵی عه‌وام وه‌هه‌ک له‌ پیاوسی ناسنی زه‌سووه‌ نه‌ون وایه‌ به‌ری نه‌و شارستانیه‌ته‌ یار کرد، نینگلیز به‌کاسی دگیرکردن له‌گه‌ر خویان هه‌نگرتووه‌، بویه‌ خه‌یسی نه‌وه‌یان کرد نینگلیز و شارستانیه‌ته‌ به‌ک شت مین و بکریته‌ به‌یه‌ کتر جیا بکرتنه‌وه‌، له‌به‌ر نه‌مه‌ش هه‌ستیان به‌وه‌ کرد نه‌رکیکی ناسنی نه‌وه‌به‌ به‌هه‌نگاری بووه‌وه‌ به‌سه‌ر هه‌ردووکیان زāl بن

پروپاگه‌نده‌ی عوسمانی له‌کاسی خه‌گ، بو خه‌ک خه‌حنی به‌سه‌ر نه‌وه‌ ده‌کرتنه‌وه‌، نینگلیز هه‌نوو خه‌لامه‌ته‌ و ئیسلام له‌ناوه‌ریت، خه‌لکی عه‌رقش به‌و پروپاگه‌نده‌یه‌ کاریگه‌رمووه‌، پیاوسی ناییبی هه‌موی جهه‌ادیار د و به‌پیویستنی رهی شه‌ری (کافران) بکریته‌ بو نه‌وه‌ی ده‌ست به‌سه‌ر ولات داسه‌گیر و ناییبه‌که‌ تکه‌ به‌ن، زووتر له‌خه‌لکی شار و هه‌ره‌کان خۆ به‌خشانه‌ چوو به‌ خه‌گ بو نه‌وه‌ی به‌رگری له‌ناییبی خویان بکه‌ن و به‌پیدا خودا مه‌هه‌گ

هه‌رسه‌ی نه‌وه‌ ده‌که‌ین نه‌م پروپاگه‌نده‌یه‌ی عوسمانی دوا‌ی هه‌مه‌کی زووش له‌هه‌مهی به‌وله‌ی عوسمانی کاریگه‌ری به‌سه‌ر خه‌لکه‌وه‌ مایه‌ت، رۆبکی کرشی هه‌بووه‌ له‌ریادی بوسی به‌هه‌نگاری بووه‌وه‌ی شارستانیه‌تی بوی، نه‌و که‌سه‌ی شتکی له‌ شارستانیه‌تی بوی وه‌رگرشی به‌نێروینی زووتر له‌ عه‌یر فیه‌کان وه‌هه‌ک

له پیاوای نایبى به ده رچوو له شایى د ده برا و به و شینوهی که هرا د ده برا نه م
کتهش نه و به مایه له لای نه و له ناو بوو که به لای "هاوشینوه بووی کامر حه راهه"
ماوهی دواى جهنگ:

ماوهی دواى جهنگى به که مى حبه، له هه موو روویه که وه ماوهیه که بیهرا
بوو له دیرترین روو حه ساری نه و ماوه نه وه بوو، هه موو شینکی شارستانیه تی
تبه حه رم کر، هه ره له به کردنه وه بگره تا به ریت و حلو به رگ رویت له حه لکی
عه وم به بیهی چاوی بوهی سهری هه ر شینکی بویان ده کرد ته به ت نه گه ر
ره واه به سوو دیش موواه، بویه چوویه قوب حانه حه رام بوو، حویدنه وهی
روژنامه حه رم بوو، هیرسووی هه ر زمانیکی نه و روپی حه رام بوو هه روه ها له
سه رمانی کلوه، حورن نه که وچا و به وانه به دايشش به سه ر کورسایشش به حه رم
ریبوه، حه دین شنی بیکه م حه رم کردبوو که ناژیه ریرین

براده ریک بوی گر مه وه، له روژانی که حه تبه به به یی روژنامه ی حویدنه وه،
به ژیه عه نا که ی شار دونه وه بو نه وهی حه لک به ییبی، بو تیش له گه ر کومه لیک
ها ورسى له مەلک کۆبووه نه وه بو نه وهی روژنامه حویدنه وه، بیکه ی چر سال
له مه وه به حوم پیاویکم له حه لکی عه وام بپی، هیرشی ده کرد به به کیکى بیکه
له به ر نه وهی وتویه تی باران له هه لم بروسه ت ده بشت، له و روژگاریشدا کسینیک
ده رچوو به ناویشانی "السيف السارعي" "تکسر السيف یقولون لظفر من العمار" (وته
شمشیری تیژ بۆ نه و کافرا نه ی ده لێن باران له هه له).

شایبى سه سه هه موو حه لک به شینویه به بووه، ده بشت به به ره مه به نه و
حه مه وه ره رووهی حه لک که مبه به ل هه بشت به روشی شارستانیه تی بوی به ت و
بانگه شه ی بۆ نکات، له م کته شه دا ده بشت مشتومر و ملامانی به بیوان نه و دوو گروپه
بروسه ت به ت ملامانی بیوان مو حه فیرکاران و بوی حوره کس له بارو و حیکى
هاوشینوهی نه وهی عیرق بپی نیبه ر بووه دیار ده یه کى کۆمه لایه تی به روو بی
حه تمبه، به لام ده توانم بنیم نه و ملامانی به عیرق رووید رۆژ نوید بوو، هه ر دوو
لا توبه ره وین کرد نه مه ش حه دین نه حامی به حور زای له رووی بیکری و
کۆمه لایه تی لیکه وته وه.

موحافیرکاران له نه بهامی تۆسهره‌وی حویان کهوتنه کۆمه‌لیت هه‌له‌وه،
بوخوره‌که‌ییش له‌لایه‌ر جۆسه‌وه کۆمه‌لیت هه‌یه‌یان نه‌بام ده‌. دوا‌جار هه‌قیقه‌تی
مامناوه‌ندی له‌یتوان نه‌ملا و نه‌ولا و نه‌بوو.

کیشه‌ی موحافیزکاره‌کان؛

کیشه‌ی نه‌و موحافیرکاره‌ی به‌ره‌نگاری شارستانیه‌تی بوی بووه‌وه، نه‌ره‌ سوو
به‌بایئۆسی سو‌ماوه‌یه‌کی یۆز له‌سه‌ر به‌ره‌نگار بووه‌وه سه‌رده‌وم سن
شارستانیه‌ته‌که‌ سه‌ره‌جراکێش و دلگیره‌. بویه‌ بینیمان نه‌وه‌ی به‌ره‌نگاری بوونه‌وه
حی‌زا به‌ره‌وه‌پیری رۆیشتن، جا چۆن پێشتر هه‌رامیان ده‌کرد، وه‌هاش وه‌ریان
ده‌گرت. نه‌و له‌ ماوه‌یه‌کی کورتدا دژی حویان وه‌سته‌وه‌ مینه‌وه‌ی هه‌ست
بکه‌ن.

با بانه‌تی سه‌ور و حیحات به‌مه‌وه‌ و درگیرین له‌سا‌ی ١٩٢٤ له‌عیری هه‌ریه‌کی
گه‌وره‌ له‌سه‌ر شه‌م بانه‌ته‌ دروست بوو، ئێ‌دا ده‌سته‌نێری بیرمه‌دل به‌سه‌ر سوو،
هه‌روه‌ها خه‌لکی عه‌مه‌یش به‌و هه‌ر سه‌ به‌شار سوو، نه‌بانه‌ت عه‌وم نامده‌بوون
هه‌رش بکه‌ به‌ سه‌ر هه‌ر که‌سه‌ک ناگه‌شه‌ سو سه‌ور بکات. چو‌که‌ به‌ که‌ریان
ده‌راسی، گو‌نه‌ ده‌یه‌وی نا‌کار و نا‌ییمی خه‌تێک تێدا ده‌ت، رۆژیک به‌ خو‌سده‌و‌رس
پا‌په‌شتی خه‌کی عه‌مه‌یان ده‌کرد که‌چی نه‌وانه‌ی ناگه‌شه‌یان سو سه‌ور ده‌کرد
نه‌و ژماره‌یان رۆژ که‌م بوو. رۆژه‌شه‌یان به‌نه‌هه‌یه‌یه‌ گه‌هه‌کان سوو ماوه‌یه‌ک
له‌مه‌وه‌ر پرسیرم له‌به‌ره‌ی روو و ده‌کسی نه‌و‌کت به‌یه‌کیک له‌و نه‌هه‌یه‌یه‌ کرد که‌
چی رووبه‌وه‌؟ ئێ‌ست نه‌و بیریکی به‌سا‌ل‌جۆره‌، با‌سی نه‌وه‌ی مو‌گیر مه‌وه‌ هه‌ولی
له‌سی دراوه‌ کومه‌لیت خه‌کی ئاست سزم له‌سه‌ر نه‌وه‌ ده‌که‌وتوو و نه‌ رێگه‌کان
به‌وی گه‌روو، له‌خۆشه‌حی نه‌و به‌په‌س‌دو‌ریوه‌وه‌، به‌ل‌کو پێویکی هاوشی‌بودین
دۆزیوه‌ته‌وه‌، زۆریان لێ‌داوه‌ و سو‌کایه‌تیان پێ‌کردوه‌....

رو‌سه‌ی نه‌و که‌سه‌یه‌ی ناگه‌شه‌ی حیحات ده‌کرد به‌ خه‌لکی عه‌وام سوو،
ده‌گیره‌وه‌ به‌کیک به‌و و تریکی به‌رو‌زه‌یه‌یه‌کی به‌عه‌د بو‌وس‌ی‌بود و تریسه‌ی
سه‌ور دروست‌ک‌رۆی رۆژه‌لاند‌سه‌کانه‌ نه‌وه‌ی ده‌په‌سه‌وی به‌ سه‌ور ره‌وه‌ست تێک
ده‌ن " به‌کیکی دی‌که‌ به‌په‌س‌د‌ر‌کرد‌یه‌وه‌ ده‌ی " چۆن ده‌بێت سه‌ور له‌ولاتی‌کی

سروششی گۆمه‌لگهی عێراقی

وێب وێلاتی ئێمه‌ی ئیسلام ئابولیتوه، ئیسلام هه‌مان ده‌کات ئی له‌مه‌وه‌ میت و وه‌ك جاهیلیه‌ت خۆی ده‌رنه‌خات."

ئه‌وه‌ی خه‌یگهی سه‌هرجه‌ روویدا له‌وه‌ی ئه‌و جوهره‌ قسه‌یه‌یان له‌ده‌ری سه‌وره‌وه‌ کردوه، گوێڕه‌ ده‌زایه‌تیان کردوه، ژباڵان هه‌یه‌ده‌ بوو ما که‌جانه‌ی خۆیان نه‌ سه‌وری بیه‌ی له‌ر سه‌ید سه‌وره‌یه‌یو هه‌ر و ژناسی ئه‌ویش ده‌رکه‌وت وه‌ب حوڕ له‌مالی هه‌یکانی ده‌یکه‌ هه‌بوو ئه‌وان که‌سه‌ سه‌ره‌وژمی شه‌رسنایه‌ت بۆیه‌ وایان لێهات رێگه‌ به‌و شه‌ئانه‌ بده‌ن که‌ پێشتر ده‌تیان ده‌کرده‌وه، ئه‌مه‌ش که‌شێی روویدی موخه‌فرکه‌ که‌ له‌ سه‌رتاسه‌ری حیه‌ان وه‌ب ده‌ریشه‌که‌وت له‌عێراق ئه‌م که‌شیه‌یان له‌ وێلاتی ده‌یکه‌ زیانه‌ بووه، خوێکه‌ ئه‌وه‌وه‌یه‌ی له‌یوێن ئه‌و هه‌لوێسه‌ که‌ پێش هه‌بوو روو کرد بوو، ئه‌مه‌ش وێکورد که‌وه‌ هه‌لوێسته‌ی شه‌هره‌زاریان، پاساوه‌ هه‌تانه‌وه‌ بۆیان ئه‌سته‌م بوو.

مه‌سه‌له‌ی کاری حکومی :

ئه‌مه‌ ته‌نکی ده‌یکه‌ هه‌هه‌ که‌شێی موخه‌فرکه‌ که‌سی به‌ شه‌وه‌یه‌کی بوو ته‌نر به‌ مه‌سه‌له‌ی حساب ته‌نر به‌ ده‌رکه‌وت، ئه‌ویش باسه‌نی کردی وه‌ریقه‌ بوو له‌ حکومه‌ته‌ به‌ر سه‌ید ئه‌و مه‌سه‌له‌یه‌ گرنگیه‌کی کومه‌لایه‌تی زوێ هه‌به‌ نه‌ رووای هه‌ندک روانه‌تی ئه‌و ماملا بیه‌ ده‌رووسی و کومه‌لایه‌ته‌ی به‌ قه‌وه‌ی ئیسه‌مه‌ر که‌لی عێراق به‌ ده‌سته‌یه‌وه‌ ده‌ده‌یی

کاری هه‌رمه‌سه‌ری له‌ سه‌ره‌ده‌ی عوسمانیه‌کان نه‌ لایه‌ر چه‌پیه‌کی دیاریکراو فووج کردبوو، ئه‌ویش چه‌پیه‌ی ئه‌مه‌یه‌ی که‌ک موو ئه‌و چه‌پیه‌ پێگه‌یه‌کی کومه‌لایه‌تی به‌ری هه‌بوو و ده‌نه‌ ته‌نکی پێشوو دایه‌مان کرد کاتێک ده‌وله‌تی عێراقی له‌ ده‌وی هه‌یکه‌ به‌ که‌می حیه‌ان ده‌ر- گوێڕه‌ کاری له‌ کار و وه‌ریقه‌ی حکومی روویدا ته‌نکسره‌وه‌ که‌ت هه‌ولی دا حکومه‌تی عێراقی بکه‌نه‌ رووکه‌شیک له‌ ده‌وه‌وه‌ر حومه‌ان حوکمه‌ر نه‌. به‌هه‌ر ئه‌مه‌ش هه‌موو ده‌رگانه‌یه‌ن به‌هه‌ره‌ر ده‌بشموێن کردوه‌وه‌ به‌هه‌موو حیه‌ان و توێزه‌که‌سه‌وه‌ بوو ئه‌مه‌ش ده‌سه‌یابکرد به‌ رکه‌تێکی حه‌ندک و حه‌ندکه‌وه‌ر به‌ جووه‌ به‌و حکومه‌ت به‌ ئه‌وه‌ی پێشتر نه‌و سیمه‌نه‌مه‌ حکومه‌ریه‌ نوێیه‌ بکه‌ن که‌ خۆیان بوێنایان ناوه‌.

سروشستی کۆمهڵگهی عێراقی

وهریغه کابیش سه رهبر کیش موون و دهسه لای و مووچه ی رامسی تید بوو. به لام هه بیدک له پیاوسی ئایینی ته حریفار کرد و وهریغه یان به هاریکاری کهرن رمی، لیره شهوه علملایینه کی دره وونی به لای هه بیدک هه لک دروست بوو، که وینه باو دوو پالهری درمه یه کتر به ککیان هابیان دودت بو قسوتکرسی وهریغه و شه ویریش رینگریان لی ده کات.

ئه و مملایینه له سه ره تاد، لاوار بوو، کتیک بار ره کس بره ویا س هه بوو. بیهه گهری قاراحی به ده ست ده هیا، به لام چه د سالیب نینه ره بوو تا می ماری شویسی بره وی گرنه وه، بیهه ده ستیه کیش به به رده م که لوپه لی هورده سه ره و سه م ده چوو، به مهش هه لک روویا س کرده وهریغه حکومه به کال سه ره رای ته حرمکهرسی. ته ده ت نه وای به سه ره تاد وهریغه یان ره تکرده وه، له کاره که ی خویان په شیمان بوونه وه و گله بیان له به کتر ده کرد.

له کاسی دامه رسی حکومه یی عێراقی، وهریغه ی باش له به رده ستی هه رکه سیک موو نه گه ر شینکی له حویسه وه و بووسی ده رسی. دواتر به ره به ره ره حه مه ت بوو هه رکه هه لک ریتر روویا س تیده کرد. ئه و، به ده ستهندی کاری وهریغه ره حه مه تر ده بوو، کتیکیش قهیرانه گه و ره که ی ئامووری له سالی ۱۹۲۹ و سالی دواتر هات، نه و وهریغه ی حکومه ت سه وه حه ویککی دوور. ته بها نه و که سانه به ده سیان ده هینا که خاوه ن شانسینکی مه زن بوون.

رۆژنک له هه لک شه ره قه بان ده رشت بو به ده سه بیدی وهریغه یه کی سرم، ته بها به مادروبوون ده ستیان ده که وت، بیره وه هه ره به رسی پینشو لوتیان به ر بوو، هه لکش بو وسته و کاری تامه تی حویا س به دس بو سه ردن وه ستا وچیه نیان بۆ ده کردن.

پیاویل حه ده یی کارمه یه ده باسم له سه ره تای دامه راندی حکومه تی عێراقی بووه وهریر. مایه ی به و حه ر مکرده به دا که پیاوسی ئایینی ریاگه یاسدبوو، له نه حامی نه مهش هه لک حینویا س پینه دا و مکو لیس لی ده کرد، ته ده ت هه بیدک رووه رووی مووه وه رینگه یان به ده د بچینه (سه حمی شه ریه وه)، که چسی چه د ساینک تبه ره به بوو بارو دۆحه که بیهه وه مۆوه، ئه و پیاوه مووه حاره و

سروششی کۆمهڵگهی عێراقی

دهسه لانیکی گه وره و بیگه یه کی بهرره هه موو جه لگ نو دواکابیان روویا بیده کرد و ره زامه ندی تهویان دهویست.

ئه وهی بووه هۆی سه رسامی جه لگ و نووشی شۆکی کرد، بیهی هه ندک له موخه بیکاران و پیاوی نابینی ئه وهی وه رفه یان جه رام کرد بوو، حۆیان وه رفه یان وه رگرت، یان مدله و که سایی بریکبان دامه زار، جه لکیش له نه حامی نه مه دا نووشی دانومیدی و به ریه رچه نه وه کی نوو بوو، بویه ده و ریا به نۆر شتی پیشوو لاواز بوو.

باهه تی قوتابخانه کان؟

باهه تی قوتابخانه بویه کان وه ل باهه تی وه رفه ی حکومه ت بوو قوتابخانه کان به کوشتی ده سه لانی عوسمانیه کان ژماره یان روو که م بوو، ته بها به سه ر مدلی نه وه بیه کان فه نیس بوو جه لکی عوام به گومان و تاویدر کرد به سه بریان ده کرد، نه سات هه ندیکیان به سه ر چاوه نه کی به ره و شتی و لانی سێکسیان ده رسی

کێک حکومه تی عێرق به سه ره تا قوتابخانه ی ده کرده وه، هه ندک به یه و ی نابینی، چووه قوتابخانه ی به جه رم رانی ئه م نه خرێگرده ش به یی جه لکی عوام بوو، بویه پیشوری کرد به کرد به وهی قوتابخانه کان روو لاو بوو، ته بها به ره یه کی که می قوتابیان حربه به ر حوینده وه، که چی هه ندی به رد، به وهی جه ل ساسک درود و جه که روو گور و هه نویستی جه لگ به شێوه یه کی سه بر پیچه وانده بووه.

ناره رووی جه لک بوو چووه قوتابخانه به بیی ناره رووی به ده سه شتیانی وه رفه ریدی ده کرد، ئه وهی شیه می ناسه روو به وه قوتابی به ی له سه ره تاوه چووه قوتابخانه دوا به ره جوو و دامه ران، به یو جه لک پیگه یه کی دیاریان به ده ست هیا، ئه مه سه ره دی موچه یه کی ر مکر او بیه وه ئه و دۆکای هلی به ره ریدمان له کێس چوو ئه و مه سه کابیان باری به ره جویندر بو ئه وهی قه ره یووی ئه وه بکه نه ره که خویان له ده سه شیان چووه.

سروششی کۆمه‌لگه‌ی غیراقی

هه‌سبک له‌ماوک هه‌ر پهنه‌ی نوور به‌مه‌ده‌نی ته‌حزیم کردسه‌وه، بویه‌ رینگریان به‌مه‌ده‌له‌کێن کرد بچمه‌ قوتابخانه‌وه‌ گۆله‌ پارێزگاری له‌ ئاكار و شایینی مه‌سه‌له‌کێیان ده‌که‌ن، که‌چی سه‌یان مه‌ده‌له‌کێن به‌لایه‌کی ده‌یکه‌وه‌ نووشی به‌دژاکاری نوور، نه‌وان نووشی گریبی ده‌رووسی نوور، به‌نه‌حامي نه‌وه‌ی وه‌رغه‌ و بېنگه‌یان له‌ده‌سته‌دا‌بوو.

عه‌لی حاقانی له‌و ماره‌وه‌ به‌سه‌ره‌مانیکی گریگ ده‌گێڕیسه‌وه، به‌سه‌ر که‌ محبکی شاری به‌خه‌ف هه‌سووه‌ نه‌و گه‌حه‌ ویستویه‌تی وه‌ب هه‌وریکانی بچنه‌ به‌ر حویسده‌ به‌لام سوکی به‌هوی به‌هه‌دانی یه‌کێک به‌پیاوێ نایینی ریکری له‌کۆره‌که‌ی کردوه‌ نه‌و کۆره‌ دوتر ده‌بیسێ هه‌مان پیاوی نایینی کۆره‌که‌ی حوی ده‌بیزینه‌ قوتابخانه‌ و دو‌تریش ده‌بینه‌ پریشکیکی به‌ریز، بویه‌ کۆره‌که‌ نووشی گریبی ده‌رووسی ده‌بیت و قین له‌دل ده‌بیت به‌هه‌ک حیسو و سوکیه‌تی به‌ به‌رینی هه‌لک ده‌کات، سواچار له‌سه‌ر نه‌م کارسه‌ی ده‌جیته‌ ریسده‌ن، به‌شینگی روز ده‌ره‌به‌ده‌ری و نه‌هه‌که‌حه‌ و ناخۆشی و بێبه‌شی ده‌بینی.

قوتابخانه‌ی کچان؟

هه‌لو‌بستی هه‌لک له‌به‌رامه‌هر حویسده‌ی کچان نومهنر سوو به‌وه‌ی له‌باره‌ی حویسده‌ی کورن هه‌سه‌سوو ژانی عسراق وه‌ب پېشته‌ ژانه‌مه‌ب سوکرده‌، رۆژ به‌یو‌ده‌ست کرۆه‌ به‌به‌ریبی بو‌ده‌وه‌، هه‌لک له‌سه‌ره‌ده‌ی عوسه‌بییه‌کان سو‌ه‌ریس و سوو نه‌بها نه‌فده‌ت هه‌ری حویسده‌وه‌ و بووسه‌ن بکریت نه‌و ده‌بیه‌هوی به‌دکاربوون و لادانی.

قه‌هه‌یکی به‌ناو‌دیگی به‌عه‌دا که‌ ناوی شیخ نعمان کوری نه‌بو‌سه‌نای نا‌وسیه‌ کتێبیکی له‌سالی ١٨٩٦ به‌بو‌ییشه‌ی (الاصالة فی مع‌ النساء من‌ القتلة)، و نه‌ سروستی له‌ ریکرتی ژان له‌بووسه‌ن، نه‌و کتیه‌ هیشته‌ به‌ کتێخانه‌ی نه‌و‌فاته‌ له‌ به‌عه‌ وه‌ک ده‌سته‌نوس ما‌وده‌نه‌وه‌، له‌م کتیه‌ به‌هه‌لی " له‌باره‌ی قێزکرتی بووسه‌ن و حویسده‌وه‌ی نه‌فده‌ت، پېشت و په‌نا‌مان خود بېت، هه‌چ شتبه‌ له‌مه‌ ره‌ره‌تر بیه‌، نه‌وان به‌به‌ر نه‌وه‌ی هه‌سه‌له‌تی عه‌دیه‌ هه‌یه‌، نه‌و غیربووسی نه‌م به‌هه‌یه‌ مو نه‌وان به‌به‌رترین هوکاره‌ مو جربه‌ و به‌دکاری له‌باره‌ی بووسیه‌شه‌وه‌ هه‌ر که‌ ژن

سروشتی گۆمەلگەي غىراقى

سومى قىسە سۈسۈنۈشۈپ، ئەوا ئامەيەكى سۈرەيد دەيت، يەكەن بۇ غامرو دەيت، دىرە شىيەرەكى بۇ سەلتەك دەيت، شىتەكى دىكە بۇ پىلۈنكى دىكە. بابەتى ئىز و كىتەپ و نوسىن، وەك ئەوئە شىشەرىك بە پىلۈنكى شەرانگىز وھىچ و پۈچ سىرت بار بولەپ مەي سەرخوشە سىرت، پىلۈي عاقل ئەوئە وە لەژەكەي مەينى لە مەراسى و كۆرە وەرىپ، ئەمە بۇ ئەو چاكتە وە سۈدەتەرە " لەرستىدا ئەو بۇچۈرەي لە سەرەو گۈستەمەو، بۇچۈرەكى رىزەپ سەوۈە، مەنكو ئارستە گىشەكەي غىرق سەسۈي سە وروژگەد ئەم ئارستەپەش ئا ماوئەكەي دەرەگ سەھەدىكى سەسۈي غىراقى رل بو لەكاتىكدا سەيت كەس سەرمەر فوتاچەي كۆر سەرمەپ سەمەد، ئەوا لە سەرمەر فوتاچەي كچال ھېشنا سۈسۈر، بۈيە لە دەيەي دۈۈم ئەم سەدەيد سۈي كۈرە وەپ سەيدەك لە فوتاچەي كچال دىرەل سەرمەوئەي ئاوكان رەمپال كۈرەوۈ كچەكەپەن (سەرسى عەيە) سىرە مەرخۈيەد، سەلام دۈاتەر سەرمەر ئەم رستە لاۋار دەسۈو، ئەسەت دۈچار سەما و ئارستەكەي پىچەو بە شەيۈەپەكى سەرسۈرەينەر شۈينى گرتەو

سەيرە ئەم خەكە، لەسەرەنا شىتەكى سۈي قەدەغە دەكەن، كەچى دۈاجار ھەپەي سۈدەكەن، سەبجە شىخ دۈد س لەپىلۈنكى ئۈسۈرە دەكات كە پىشەر كچەكەي لەسەرداسى دۈوسى بىشەش كۈرەو، تەپا ئەو كە سەوۈ غەدۈ پىچرا سىت، دۈر ھەولە دۈد كچەكەي مەتە كۈيىزەكى نىكە لاۋ، سۈ ئەوئە سەلەپەن كۈرە دەستال و سىتەي دەكەد كاتەك پىرسبارى لەدەي ئەو خىۋرە بىكرا گۈس "ئەوئە رەمەپ سۈو، ئەمەن رەمەسكى دىكە" " لەكۈرەكەي گەپى سەم پىلۈە سكرىت، چۈكە لەرەدۈۈ مەپىي مەھا كۈمەلەتەكەس رالسۈ ھەلسۈكەس كۈرەو، كەچى دۈر مەپىي مەھا ھەسۈكەيەكە ھەسۈكەۈدەكەت، ئەو لە رەسەرەكەي مەگۈرە مەنكو مەھ كۈمەلەتەكەس گۈرەو

دۈد دەردەكەۋىت ئەو گۈرە خىرەي مەھا كۈمەلەتەكەس، بۈرەك لەقورمەي سەكەتەو ئەو كچەي بۈكى لەچۈرە فوتاچە رىگىرى لىدەكەت، سىگومان

سروششی گۆمه‌لگه‌ی عیراقی

نووشي تالي بي نومبدي و نارر دهيت، دهبي دراوسي و هاوريكاي دهجه قوماخانه وه كه وه بي حيهاسكي باياي پرشاياري و سهرگه و تر بچر، كه چي نو له نيو ديواره كاني ماله وه ده ميته وه گله بي له هختي دهكات.

ماوه یه کی زور دودر بیه له شاری به حهف مشقورینکی سوت له بیوان پیامو قوولیت
و پیانکی تودره وی تایینی به حهف سیککی گه وره دروست سوو، پیامو قوه که
سه رزه نشستی پیامو تاسبه که ی ده کرد و ده یگوت "ئه وه ی دامه زانندی
قوت بحاه ی کچان قه ده عه بکات نهو، رالم و زور دره، و زینس نهو سه رها
ده سته روت کردین نهو ی قوت بحاه ی کوران سیدعه وه دره وشنه. که چي
کوپه کاسی حوت چوود و سوور به پاریز کوری نیمه شت و ه کویه کرده
هش لای نهو، که چي که کیم نهو قول نا که م سه حرمه بکاری کچانی

سروشتی پهرجه گرده گه:

نه و هه بوبهسی هه لیه کر وهی مو حافی رکارا نه هه ر مهه ر بو کرد به وه یار
هه بوو. نه و کاریگه به کی حری له سه ر به وهی بوی هه بوو، و یکرد له ژیا
نیگایه کی لاواز بگر نه بهر.

نه‌وه‌ی بوی جه‌سه‌تیی نه‌وه‌یه به‌گه‌ل نه‌وژمی شارسه‌سه‌تی بوی بزرگ، به‌ریشه
کریه‌کری به‌سه‌ر ده‌رووبیار ر نه‌ووه، وه‌ل نه‌ووی به‌سه‌ر ناوبیار کریه‌گه‌ریووه
نه‌و نه‌وه بویه نه‌و ده‌د بیت به‌هیر به‌و بویوونه‌وه‌یه ده‌ویره‌وه که‌ه‌ره‌و حوی
کیشیار ده‌کات، مه‌لام کانتب سیمیار موهاهیرکس‌ری به‌ناوی نیییه‌وه
به‌ره‌و چوونی نه‌و شارسه‌سه‌ته ریگریان لیده‌کات نه‌و له‌به‌ل کات هه‌ستیار
به‌وورکه‌ویه‌وه کرد به‌موح‌عمرک‌ری ونایس ده‌کریت سیمیار نه‌وان له‌دژی نییس
توونمی گریه‌کی ده‌روونی بزرگ، به‌مه‌ش ناوس ده‌نیانه‌سه‌یری نیییس که‌ل و
خه‌پالیان ده‌کرد نه‌وه نایینه‌ پان به‌موهاهیرکارانه‌وه ده‌بیت نه‌و کار به‌نه‌دم
بده‌ن، گماتیکش بیییمیار موهاهیرکاران دژی خویان ده‌وه‌سته‌وه، به‌ره‌تا
به‌ره‌گاری شارسته‌سه‌ت ده‌سه‌وه بو‌نریش له‌گه‌می ده‌روون نه‌و نه‌ووی بوی

^{١٩} علي الحدادى (المصدر السابق) ج ١٠، ص ٢٥٩

سەووشنى كۆمەلگەنى غىراقى

ۋاسىگە پىشت ئەۋە خەۋى ئايىپىش ۋىيە، ئۆيىمە سە ئۆيىمە ئۆرۈككە ۋىيە ۋە شەرىيان
بەۋە دەكرد رەخنە ۋە سوگايەتى پىن بىگەن.

رۇزىت لەۋەۋەى ئۆي ۋە ئۆيىمە دەكردەۋە رۇشەمىرى ئۆي پىۋىست ئەۋە دەكات
خاۋەمەكەى دىدەر سەبىت، ئەۋەل پىياناۋاۋو مەۋۇ ئاتۋانى لەيەك كاتدا دىندار
ۋە دەۋەى سەبىت، ئۆيە دەبىت سەككىيەل ھەللىزىت ۋە كىكەل سەۋۋر مەنەۋە،
لەۋەل مەش كاتىك يەككىيان دەبىنى ھەۋلى ئەۋ دەۋات لەيەك كاتدا مەدەنى
ۋە دىدەر سەبىت، ئەۋە سەۋر سەۋر مەۋە سەۋر سەۋر سەۋر سەۋر سەۋر سەۋر سەۋر سەۋر سەۋر
پىندەكرد ۋە پىنى پىندەكەن.

ئامەۋى سەۋە سەۋرگى سە ئۆيىمە مەكەم، سەكە ئۆيىمە سەۋەش سەكەم ئەۋ
پىۋەدەۋە ئامەۋى لەۋەدەۋەى غوسمانەكان سەۋر، پىۋىستى سە چەكسەرى ۋە
رىكەسەۋە ھەۋە سەۋەى ئەۋەى دەۋەى ئۆيىمە سەۋەى پىۋەدەۋەى سەۋەى سەۋەى
سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى
سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى

توسى ۋە سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى
دەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى
گەشە سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى
لەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى
دەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى
سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى

قوتابخانەكان ۋە گرانەۋەى چىنابەنى

خوتەن سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى
سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى
سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى
سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى
سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى سەۋەى

سروش‌تنی گۆمه‌لگدی عیراقی

ده روسی و کومه لایه نیه که ی له لایه کی دیکه هاوگری من نه گه رهانجو به هره و بارودحه که ی هاوکار به یوو. نهوا هه ودر سووونکی بایست، که میب به بیت له توانای هه ره کبکمان بییه بو سووونه بخت به یه کبک نه (بسمار)، (بینهور)، (نه دیسور)، (حاحس)، (نیش حه دیور)، حاهه رچه بندهش هه ور و کوشش بدت، حه باب بکات، چوبکه نه م حوره که سانه و نیمه به کانی دیکه مروفایه تی به هوی به هره نیه به کانیان له حه کانی دیکه حیا کروه به توه، به بارودو حیکی سارستی گوجاو ژیبور. هه لی کر به وه وگه شه کرسی به هره کانیان سو ردحساوه نه گه نهور له بارودو حیکی ده زیس، نهو به هره کدیب هوشیوه ی و سووسی حاکی یوزانیوم له لای گه لانی سه ره تایی ون ده یوو.

ده گزیت نام قصابی سهروده لدره ی هه موو سهرکه وسیل مکه ی
له مورده کانی دیکه ی ژبا سهره هه سهرکه ونویه ک هه رجه ده داورش بیت شهوا
ده بیت جه دبیل هوکری حور او حور هوکری مکه ی نو سهرکه یو نیمه بیرده
ماکریت بکولی به (گوشش) بکه ی نام دهره نه ده له وه به راست مست بگو توفیت
(گوشش) پتو بسته یو سهرکه وتن، به لام به تهنه بهس نه ده

کیشی نه وهی موی نه غیر قد نه وه، دودران نه دوسنی انه وهی کوری .
سړی هیساوه ، دوه ده که شین سسور د ربیه ، نه لکو نه کلیلی سه رکه و تن و
ریگی مه ربیتی دهراس له هر موریکا نه وان کانیب ده چه فود سحانه هیویان
رور گه وره ده نیت ، مال و دایکیان هابیال ددهن سز نه وهی نه تروپک بگه
ماموستایا پیش شیعر و سرود و ناموزگاری پر خروشیانیاں پیشکه ش ده کن . که وا
نیش ددهن نیسه له نه ده ستیال کراوه به ، یوسه هوتاف ده کیش " سو
پیشه وه ، سو پیشه وه " به لام روزیک له و هیو در و گه شمیسه روویس دره گ
سهریاں بهر نه ردی و قبح ده که ویت ، هه ندیک به قودعی حویس سه ربکه و ،
هه ندیکی دیکه له کاتی دهر حوییاں بق ژیاں ، نه و ونه نیابه ی که له حه بالیاں

شعبه باستان‌شناسی، اداره، له کفیس، خوارق الاشعوی هورنی لیکویمویم داور، شم کتنبش نسمانی ۱۹۵۲
ملاکوت‌نهم، نمگیر حویش ورنه‌کاری ریاتوی دهوی نم باعله یا حیدره سمری- عتی وهردی

سروشستی گۆمه‌لگهی غیواقی

کیشراود بهره‌میره سبیس و زکو ده‌بیت کنبکیش هه‌ست به بائومبیدی ده‌که‌ن،
نه‌و به‌دوی هوکاریل ده‌گه‌ریں که سهره‌که‌وتنی حویال ده‌ده پالی بامب
نه‌ودش به‌پر مکه‌ین مروه به‌شمیوه‌مکی گشتنی کاتیل سهراکه‌وی، حه‌ر دکات
سهره‌که‌وتنه‌که‌ی ده‌ته پر حودی حوی، مه‌لکو هه‌رده‌م مه‌دوای هوکاریکی
دیه‌کی ده‌گه‌ریت. بۆ نمونه نه‌گه‌ر توب‌بییه‌ک به‌دحالی پیت، زۆر ده‌حه‌مه‌ته
نه‌عرف به‌دحالی بومی حوی مکت له‌وبه‌به‌ حوی مه‌ریه‌کترس که‌س برانی،
وه‌ نه‌و شیه‌ی که حوی مه‌ناکه عافلی بو‌حه‌ب ده‌رانی حا قوتابه‌که کاتیل
به‌خوس سهراکه‌وی نه‌و گله‌یی به‌دورمه‌یه‌تی هه‌موسنا و حرپی و به‌گوسه‌وه‌ی
ده‌کات، نه‌گه‌ر له‌خویندن ده‌رجوو، به‌یتوانی وه‌ره‌هی حور و مه‌ده‌سه‌پیی نه‌و
هه‌ست به‌ره‌مونه‌وه ده‌کات له‌و‌سیت‌ه‌چیه‌ک نه‌واسی هاوکاری حه‌کی دیکه‌یار
کردوه که‌چی هاوکاری نه‌ویار به‌کریوه‌وه. دو‌حار ده‌بیت به‌هه‌سیت به‌سوری
سه‌سه‌ت بدورینه‌وه، نه‌و ده‌دگی هوت‌هی مه‌ر ده‌کاته‌وه بو‌که‌وتنی حکومه‌ت و
نیست‌هه‌ر.

نه‌و به‌وه‌ری به‌' نه‌وه‌ی کردی، سردی " ده‌بیت، به‌لام له‌سه‌رحوی حینه‌حی
ناکات، نه‌و حوی ده‌بیی به‌هه‌موو که‌سک ریاتر کوششی کردوه، به‌فه‌لای داوه،
وه‌ نه‌مه‌ش حوی مه‌ریه‌کترس و سله‌ترین ده‌هی، نه‌و سبوی به‌کلاکه‌ره‌وه‌ی
به‌وه هه‌به ناورد‌وحه ریپ‌ه‌ره‌ک ریگه‌ی سهرکه‌وتنیر بیگرت‌وو ده‌گه‌ر
و به‌بو‌یه نه‌و ریپ‌ه‌ره‌وتنی حه‌مه‌نی گه‌ر و بیش‌نیم مکت کنبکیش
سیت‌ه‌به‌که‌ی له‌ناو‌جوو، نه‌مه‌ش له‌ناو‌جوو‌یکی کوشیده‌یه '.

دروسته ملیس قوت‌مخ‌به‌کار له‌عیرف‌دا وه‌ کاربگه‌ری مه‌ره‌مه‌یه‌نی ساره‌زایی
سیاسی به‌هاووه قوت‌نی کاتب‌کۆسپ به‌هه‌رده‌م سهرکه‌وتنی حوی ده‌بیته‌وه،
نه‌و له‌پیس و شش‌ه‌مان به‌روش ده‌بیت، به‌روشبه‌که‌ی به‌خۆریب ده‌ست و حه‌یال
ده‌کات مونه ربه‌ریکی سیاسی دیار حه‌لد به‌ده‌وریه‌وه نه‌ویش ده‌ستنی
سلوک‌دن و شادی به‌رده‌کاته‌وه نه‌گه‌ر سینی که‌سبکی دیکه به‌سهره‌کیه‌نی
که‌یشنه‌وه، نه‌و نه‌و بیگه‌ر ده‌بیت و پیمویه ولات به‌ره‌و دا‌روحار ده‌روت

توندی هوشیاری سیاسی؛

سەرووێی بێبە نه‌گەر بێم گه‌ی عێرو له‌ هوبه‌ی ئێسه‌دا له‌ رۆره‌ی گه‌ڵای
 حه‌یه‌، په‌روش و سه‌رقانی نو سه‌سه‌ر هه‌یه‌ به‌رکەیی هه‌ر ئکێب پێوکی
 سیاسیی له‌ ئاستی نه‌که‌م سو هه‌رکە قسه‌ سو به‌قل و عه‌بار ده‌که‌ی ده‌بیبی
 به‌ده‌م کێشانی شێمه‌که‌که‌وه‌ ده‌سی سیاسه‌نت مو ده‌کاب و پرسیارت ئاراسته
 ده‌کات حه‌مه‌یل شه‌که‌نت مو هه‌ده‌گری له‌ریگی باجارت ده‌کات قسه‌ به‌سه‌ر
 سیاسه‌ت نه‌که‌یت، پێوه‌ کاتێک ئه‌و حه‌وی ده‌سه‌لات ده‌گرینه‌ده‌ست ئه‌و به‌هه‌ن
 که‌په‌ت چاگسازیی له‌ سیسته‌می سیاسیی ده‌کات.

ئه‌راسته‌ند ئه‌و سه‌رقانیوه‌ ئه‌وه‌ به‌سیاسه‌نه‌وه‌ له‌ سه‌ره‌دای ئه‌م سه‌ره‌یه
 بووبی به‌وو خه‌ڵ ئه‌و کات به‌ به‌رمه‌ر روودوه‌کان پره‌مسییی "به‌من حی"
 هه‌بوو. شه‌هش مادی ئه‌وه‌بوو ئه‌نه‌که‌ هه‌قی به‌مه‌وه‌ بێه‌ و عێ به‌ده‌جولی
 نه‌که‌م باول کاتێک شه‌هزگاری کوره‌که‌ی ده‌کره‌ هه‌ری پێشه‌یه‌ت به‌ت بژیوی به‌یدا
 نه‌که‌ت و له‌ سیاسه‌ت دوور نه‌که‌وته‌وه‌، چونکه‌ (سیاسه‌ت مانجێ به‌ مروه‌ ما نه‌ت)

له‌ سه‌ری پیاویک ده‌گه‌ربه‌وه‌، گوایه‌ له‌ سه‌رویه‌دی حه‌گی به‌که‌می حه‌یه‌ن رۆژب
 له‌ کوره‌که‌ی توره‌ ده‌بێت، چوێ رۆر به‌ هه‌وی ئه‌و شه‌هزاه‌وه‌ سه‌ره‌هه‌ر سووه‌ که‌
 به‌ شه‌روپ هه‌بوو ئه‌م رۆژه‌ کۆره‌که‌ به‌ده‌جوشی ده‌چینه‌ لای ماوکی و هاوار
 ده‌کات "ورشو که‌وت" سوکه‌ ویسی و به‌یه‌ک به‌کۆره‌که‌ی به‌ت، بویه‌ کوره‌که‌ی
 ده‌باته‌ سه‌ری لای ژبیککی دیکه‌فروش (ئه‌وانه‌ی دیک و داری سووتان ده‌فروش)
 به‌یه‌که‌ ده‌لی" ده‌سته‌یک دیک به‌ هه‌ولی که‌وتنی وارشو ده‌فروشی" بیگوێن
 ژبه‌ رری بانێت، ئه‌وه‌که‌ته‌ سوکه‌ به‌کوره‌که‌ی ده‌لی" سه‌یری به‌های ئه‌و هه‌ول نه‌که‌
 که‌ تو هه‌بانوه‌، ده‌سته‌یک دیک نا‌کات".

ئه‌م چه‌یزه‌که‌ ئه‌و ئاراسته‌ گه‌شته‌ ده‌بوینی که‌ ئه‌و کات به‌سه‌ر زه‌ینی خه‌لکه‌وه‌
 رابوو له‌گه‌ڵه‌وه‌ش ده‌راسته‌ت حه‌گ ئه‌و کات کاره‌ستی هه‌یا بوو، گه‌نجان وه‌ک
 میگه‌ڵ ده‌سه‌را به‌گه‌ک و ده‌کوزان دیاره‌ خه‌لکی ئه‌و کات و سه‌ری کاره‌سات
 و به‌هه‌مه‌تیه‌کیان ده‌کرد که‌ چاره‌بووسیکه‌ جوو له‌به‌لای حه‌راپه‌کیان به‌سه‌ری
 هه‌یان.

سروشتی کۆمهڵگهی عێراقی

نەهەمی سەردۆه حاسی رووبەهی عێراقییەکان بوو لەخەبگی بەکەمدا، بەلام لەخەبگی دوو دەس موور رۆژدەین پەروشیان مو هەوایی خەبگ و ئەو رووبۆوه سیاسیانە هەبوو کە ئە هەموو شوێنیکی حیهان رووی دەدا، مشوعریان لەبەردۆه دەکرد. دەکەوتە شەڕ و ململاییبۆه بەگەن بەکتر، باران و چایخە و عەلەکان پێبوو بە مشومەری نۆد. نەمانەش کاریگەری بەسەر ئەو هوشیاربە هەبوو کە لەبەرانبەر رووداوی سیاسی ناوێخ هەیانوو.

لەوێهە بەکێک ملی ئەو پڕۆپاگەندە و رادبۆیانە لەخەبگی دوو می حیهان گوروتنی هیدبوو، کاریگەری بەسەر ئەم دێردەبۆه هەبوو ئەم خەسە حاسی بیه لە هەقیقەت، بەلام دەیت ئەو لەبەر بکەین کە پڕۆپاگەندە و رادبۆکان شاراستەهی زۆریک لەولائەن هەبوو، بۆچی کاریگەری بەسەر عێراق تۆستەر بوو لەولائاتی دیکە؟

لەراستیدا ئەو گۆژەهی بە هوشیاری سیاسی عێراق هەبوو ئەبەا لە ماوەی خەبگی حیهانی دوو دەبوو، ئەمە لە ناکۆ بەهەینی شەو و رۆژێک دروست دەبوو ئەو پێشتر دروست بوو دووێر خەبگی بەسەر دەت و بۆ هۆی هروبوو و ریاڕ کاریگەرموونی بەسەر خەلکەوه کتێک بەدوی خەبگیش حیهان بوو دوو بەرەهی دژبەیهکتر، ئەمەش کاریگەری بەسەر عێراقەوه هەبوو، دێشتووی موور بە دوو کۆمەڵە دووێر و هەریهکەیان دەیهوێستنی ئەوی دیکە هەلوێشی و حویبێ فریگات.

گوماسی تێد بیه کۆمەڵەبێک هۆکار رۆیان لەهەلگیرسانی ئەو دێشتووی و دژبەتیه هەبوو، بەلام مە هەردەهی ئەو دەکەن، رەوتی خەدەلی کە عێراقبەکار لەپیشووێ حوبان رۆیان مانووه ئەو لە مێو ئەو هۆکارانە بوو، لەگرتگرتیبێل بوو بەهەشیکی پێشوو ئەمانەمان بۆ ئەوه کرد رەوتی خەدەلی لە دێرەمەبۆه کاریگەری بەهیری بە سەر کۆمەڵگی عێراق هەبوو، کەچی ئەم رەوتە ئەبەا لە مانەنە نایسبەکانەوه قەتیس بوو، کە مێک بەبیت ئەگید پەبوویدی بە مانەنە سیاسیهکانەوه هەبوو ئەو کات خەلک لەبارەهی پڕوساوەره نایسبەکانەوه خەدەلیان دەکرد، هەر کۆمەڵێک

سروشنى كۆمەلگەي عىراقى

مانگەشەي ئەۋەدى دەكر ئەۋلەسەر ھەقە و دوسرىش ئەلگەي عەقلى و سەقى
دەھبایەۋە بۇ پالېشتى كرىنى خۇي.

كەتەك قوباعى ھۈبەكەيى عىبرق ھات، ئەۋا سىستەمى جىبەنەتى كرىۋە،
دودرى شىسى ئەلەي ئەۋەدى بۇي دۋار بوۋ، ئەمەش رەۋتى خەدەلى و خەدەكرى
لەيۋارە ئايىنەكەۋە بۇ بۇرى مۇيى سىسەت گۈيىر بەۋە ئەۋەدى شايەسى ئاسە
موساعى ئىسنا سە چەدەس روۋ-ۋى گەۋرەدى سىسى خىدەكرىتەۋە جەدەي
شۈپش و رەپىن و فەئەمرەۋى يەك مەۋى ئەت تىد ھاتوۋە ھەر روۋاۋىكىش
ئەمە ۋەك قونىدەكەكى عىسى بوۋرەسى خەلگى مەرە سىسەت دەمە و
زەردەي پەروشانى سىسى رىد دەكر كۆمەلگەي عىراقى گۈرەپائىكى لىھاشوۋ
خەك تىپىدا مىللىيەت سە پەرسىيە سىياسەت كەۋە دەكر، ۋەك چوۋ پىشتىر
ئەسەر پەرسىيە ئايىنەكەۋە چرت ۋەرتەن بوۋ. خەسەۋەد ۋەسۋەدە بوۋىان
بۇ ئەۋە.

روۋە سىياسەت كەۋە ۋەك بۇرەت ئەفەسەل بوۋ، سەك دەتەۋى لەۋ مەۋەد
نەۋەۋىي ھۈي لە مەزەبى مەبىتەدى و گلەيى سەركەۋىسى ھۈي لى مەكەت، بۇيە
سەبىمەن خەك مەۋەر كۆدەتايەكى سە سىستەمى سىسى دىخوش دەۋور، ئەۋان
مۇرەپەس ئەپەكتەردە و دەكەۋتە ھوناف و چەپەلەندەۋە، سەۋ سارەپەرى
رىگى ئومىدان بو مەكەۋە ئەتپە روۋى رۇزگار كامىك تروسكىي ئومە لە
خاۋىن مەبىي، مەۋ شەنە ئاگەن كەچۈيان سى بوۋ، ئەۋا دۋى كۆدەتايەكى بۇي
دەكەن، لىرەۋە ئەم ۋەتە رىست كە دەلى" ھەر كۆدەتايەك تۈي دۋى ھۈي
ھەندەكرىت'

ھەر كۆدەتايەك، ئەمەت ئەگەر ھەشتەش ئەخامى مەت، ئەۋا بۇيى
سەرحەد دۋاكارىەكەي خەك جىبەخى مەكەت، مەنابەت ئەگەرەتوۋ ئەۋەمەن
لەۋچاۋ زەمەرىكەكى زورى ئەۋەدى بۇي ھەپە رىگى ھەلەكشاپان ئەۋەردەم
كروۋەتەۋە ھەۋوۋىان مەرد دەۋور، مەبىت روۋىد لەۋا ھەست مەۋاۋمىدى مەكەت
ئەۋەسەر كۆدەتايەك، جەلەۋەۋەكەكى دىرەخەپەن بىت يان كورت خەپەن، ئەۋان

سروششی کۆمه‌لگه‌ی عیراقی...

ده‌ی، نه‌ور هه‌ر شه‌یوه‌ی، به‌لام شه‌قاوه‌یی خو‌ب به‌هه‌ربێک راره‌وی دوی
په‌رده‌پوش ده‌که‌ی. نه‌ور به‌م راره‌وه‌ی، چه‌کێک به‌دژی سه‌باره‌که‌ییا
به‌که‌رده‌هه‌ی، وه‌ی چو‌ن به‌مندی سه‌عه‌سه‌ و به‌ریی به‌که‌رده‌هه‌ی

مو‌وس نه‌و که‌سه‌ دو‌واقیاسه‌ به‌کێکه‌ به‌کسه‌کاس کۆمه‌لگه‌ی عیرقی بوی،
چو‌یکه‌ نه‌وان بروه‌امه‌ی به‌ر به‌ده‌سه‌ت ده‌هه‌ی، یا‌ی پێکه‌ی به‌ده‌سه‌ت
وسه‌روکه‌یه‌نی ده‌هه‌ی کاتێک شه‌ت ده‌بو‌وس یا‌ی وتا‌ر ده‌خو‌یسه‌وه‌ سه‌ه‌مای
برقه‌در به‌سه‌ر چه‌که‌وه‌ ده‌ی، که‌چی کاتێک ده‌هه‌ی به‌کێک له‌گه‌ی نه‌ور
بیه‌، نه‌و ره‌هتاری واقیعیان حیو‌وری به‌گه‌ل که‌سامی ده‌که‌ بیه‌، له‌وه‌شه‌
زۆترین لادانیان بۆ نه‌و به‌مایانه‌ هه‌سه‌ که‌ خۆیان بانگه‌شه‌یان بۆ که‌رنوه‌.

نه‌م په‌ده‌سه‌یه‌ بویه‌یه‌ به‌رگۆره‌ر هه‌یوه‌ عیراق. و نه‌ له‌ سروشی رو‌شنی
کومه‌له‌یه‌ی ره‌سه‌یه‌وه‌ هه‌سه‌قوله‌، بویه‌ شیوه‌ی سه‌رو و هه‌تاف و سه‌وشم و
ماده‌ نه‌ره‌رکه‌وه‌کسی وه‌رگه‌رنوه‌. که‌ هه‌ل له‌فوت‌خانه‌ هه‌ی به‌یه‌ت، به‌ی به‌
روژنامه‌ و کتێبه‌کان ده‌ی‌اخو‌سیت‌وه‌، له‌رادێ‌کان گو‌ییه‌ستی ده‌یه‌ت، له‌
خو‌ش‌ساده‌ی و شاهه‌که‌کان ده‌گو‌ییه‌ته‌وه‌، که‌واته‌ نه‌و په‌ده‌سه‌یه‌ له‌واری
قه‌سه‌کرس وچه‌د و ره‌حه‌گرس که‌ریگه‌ریان هه‌یه‌، ره‌حه‌ته‌ بو‌دخی ده‌روویان
شو‌ریته‌وه‌، تاکێک له‌سه‌ر به‌کێک له‌و په‌ده‌سه‌یه‌یه‌ شه‌تو‌مرت به‌گه‌ل ده‌کات، که‌چی
به‌تو‌ای ره‌هتاری خۆی بگو‌ییه‌ت له‌ ناستیکی رو‌ر به‌ره‌سه‌ک نه‌یه‌ت

هه‌کۆلی نه‌وه‌ ناکه‌ی به‌تێپه‌ریو‌ی روژگار نه‌هه‌یه‌ کاریه‌گری به‌سه‌ر ره‌هتاری
که‌سه‌که‌وه‌ ده‌سه‌ت، به‌وه‌ دوی نه‌وه‌ کاریه‌گریه‌که‌شی ریا‌تر ده‌یه‌ت به‌لام نه‌مه‌
به‌ل که‌ره‌ت رو‌واده‌ت، به‌لکو‌ رو‌ر به‌هه‌وشی و په‌له‌ په‌له‌ ده‌یه‌ت، به‌وه‌شه‌
چه‌دین به‌وه‌ نه‌یه‌ی کاتێک نیمه‌ سروشتی قو‌دعی هه‌بو‌که‌ نه‌بو‌ی ده‌که‌ی نه‌و
ده‌یه‌ت نه‌عتراف به‌وه‌ مکه‌ی خۆریک له‌ بو‌وبقی که‌سه‌یه‌ی نه‌یه‌. به‌شیوه‌یه‌ک
خه‌ک راهاتو‌وه‌، گو‌فتا‌ر و ره‌هتاریان وه‌ک به‌کتر نه‌یه‌ت.

کیشه‌ی واسته‌کردن:

کومه‌لگه‌ی عیرقی له‌نێسه‌دا، به‌ده‌سه‌ت کومه‌له‌یک کیشه‌وه‌ ده‌دایه‌ی، نیمه‌ به‌تو‌ای
هه‌مو‌وی بۆ مۆمیزیان به‌و‌ری قسه‌ی له‌سه‌ر مکه‌ی، به‌لام به‌وه‌یه‌ گو‌فاره‌یه‌ت

نه‌گه‌ر به‌کێل له‌ کاربه‌ده‌ستان ناو‌دنگی به‌ خو‌م‌ب‌ر و م‌ر‌و‌ه‌ت مه‌ب‌دا‌ک‌ر، نه‌وا
حه‌لک له‌ مه‌ر‌و‌ه‌ر‌گاکه‌ی ده‌که‌وه‌ مه‌به‌به‌ و ر‌ی‌گ‌ی پ‌ی‌ده‌ک‌ر، ب‌ دو‌به‌ی‌گ‌یش‌ی ر‌یا‌تر
ب‌ب‌ نه‌وا حه‌لک ر‌ی‌تر ده‌وری ده‌ه‌ر، هه‌ر که‌س‌ب‌ له‌و‌ پ‌ی‌و‌ی‌سی به‌ ش‌ت‌که‌و
ده‌وری و‌ی‌ه‌ ئه‌م‌ دا‌و‌به‌ی نه‌وا له‌گه‌ل مه‌ژ‌و‌ده‌ی گ‌سی و ح‌رم‌ه‌نی و‌لات
به‌که‌ه‌گ‌ریه‌وه‌، نه‌گه‌ر دو‌که‌شی ح‌به‌خی ب‌ک‌رت نه‌وا پ‌ی‌ی ر‌ی‌یه‌ نه‌گه‌ر‌یش
به‌ دو‌که‌ی ب‌ن‌و‌م‌ی‌د ک‌ر نه‌وا ده‌س‌ب‌ ده‌کات به‌رم‌ ک‌ر‌ و ده‌سته‌ سه‌ر‌سه‌ح‌ت‌ر‌ین
دو‌ژ‌م‌ن.

ئه‌وان سه‌ر‌جه‌م‌یان بانگه‌شه‌ بو‌ ب‌نه‌ما‌کان‌ی دا‌ده‌په‌روه‌ری و‌یه‌ک‌سانی و ر‌ز‌گ‌رت‌ن
به‌ پ‌سا‌ ده‌که‌، به‌لام له‌م‌وری گو‌نار و ه‌ون‌ه‌ک‌ش‌، به‌م‌وری ره‌حه‌ و س‌اره‌رای‌،
که‌چی ک‌ه‌ی‌ل ح‌و‌ی‌ل کار‌یک‌ل له‌ هه‌ر‌ما‌گه‌ک‌ی ح‌ک‌و‌مه‌ت ده‌ب‌یت نه‌وا ئه‌م
به‌مه‌به‌ به‌ی‌ر ده‌که‌ و ده‌که‌وه‌ ب‌ن‌ب‌یش‌ک‌رد‌ی به‌ه‌ی خو‌م‌ب‌ر و م‌ر‌و‌ه‌ت نه‌وا
ب‌کو‌نی له‌و‌س‌ب‌ته‌ ده‌که‌ر کام‌ه‌ل که‌س‌ی د‌یکه‌ ئ‌ی‌ی سو‌و‌ده‌ده‌ت، به‌لام
ب‌ن‌ب‌یش‌ی ده‌که‌ نه‌گه‌ر مه‌ژ‌و‌ده‌ی ح‌و‌ی‌ل به‌سه‌ر‌ و‌سه‌ وه‌سه‌ب‌یت

ئه‌وان دو‌وه‌ف‌س، ش‌اره‌ش‌ ب‌یه‌ نه‌وا ح‌و‌ه‌ل پ‌وست‌ه‌ی نه‌وا به‌ری بو‌ ده‌ه‌ن
د‌چاره‌ وه‌ل نه‌وان دو‌وه‌ف‌اتی ب‌یت، چ‌و‌ن‌که‌ ح‌و‌ی‌ل مه‌ر‌له‌وه‌ی پ‌وست‌یک‌ی سه‌ر‌د
وه‌ر‌م‌گ‌ر‌یت ره‌حه‌ی بو‌د به‌و‌ که‌سه‌ ده‌گ‌رت که‌ پ‌یش‌ نه‌وا پ‌وست‌ار هه‌بو‌وه‌،
ه‌م‌ر‌ش‌ی ده‌ک‌رده‌ سه‌ر‌به‌و‌ و ره‌حه‌ی ب‌د‌گ‌رت‌ش به‌ر‌ نه‌وه‌ی ر‌ه‌چ‌او‌ی و‌سه‌ه‌ی‌ن
ده‌ک‌رد‌ دا‌وا‌شی ب‌ی‌ده‌ک‌ر، د‌په‌روه‌ر‌ش به‌ مه‌به‌ه‌ی حه‌لک به‌ک‌س‌ی به‌و‌ ر‌ه‌چ‌او
ب‌که‌، که‌ح‌ی هه‌ر‌که‌ ح‌و‌ی‌ل م‌وست‌ی وه‌ر‌گ‌رت نه‌وا ح‌و‌ی‌ل به‌وه‌ دو‌ر‌به‌وه‌ که‌و‌ن‌وته
هه‌مان هه‌له‌وه‌ که‌ پ‌یش‌تر ره‌حه‌نی ل‌ی‌ گ‌رت‌وه‌.

به‌ر‌س‌ب‌ب‌ له‌سه‌رده‌می ع‌وس‌مان‌یه‌ک‌ر و‌سه‌نه‌ هه‌بو‌و کار‌ی‌گه‌ری به‌ه‌ری له‌سه‌ر
ده‌مه‌ر‌وه‌ی ده‌وله‌ت هه‌بو‌و، به‌لام به‌گه‌ته‌وه‌ش‌د به‌ک‌یش‌ه‌یه‌کی ک‌ومه‌له‌به‌نی
به‌ه‌ر‌م‌ر‌ حه‌لک نه‌و‌کات ه‌ی‌شت ه‌یری به‌ما‌ک‌اس‌ی د‌په‌روه‌ری و به‌ک‌س‌ی به‌بو‌و،
ت‌ی‌رو‌ی‌یه‌ی‌ن بو‌ هه‌ر‌ما‌مه‌ر وه‌ل ح‌او‌ه‌ل م‌ا‌ر بو‌و، که‌ ده‌ن‌و‌ی له‌ما‌ه‌که‌ی ح‌و‌ی‌ل ب‌د‌ت
پ‌ا‌ن ب‌یه‌ه‌شت ب‌کات م‌ی‌ ل‌ی‌ب‌ر‌سیه‌وه‌ و‌چ‌او‌ی‌ی‌ی، بو‌ه‌ ک‌ن‌یک‌ هه‌ر‌مان‌مه‌ر و‌اس‌ته‌که‌ی
ب‌ۆ ده‌ک‌رد‌ن نه‌وا س‌ن‌ا‌پ‌ش ده‌ک‌را و به‌ پ‌یا‌و‌ن‌کی به‌خ‌ش‌ده‌یان ده‌زانی،

سروششی کۆمه‌لگهی عێراقی

له‌و سه‌رده‌دا نه‌وشنه‌بوو كه ئه‌ست به‌ (رای گشتی، ده‌اسپریت، رای گشتیش چاودیری حكومه‌ت و هه‌لسوكه‌وته‌كی ده‌كت، بایش هه‌رماسه‌ر به‌ حه‌مه‌نكاری گه‌ر ده‌ریت و به‌هه‌رامه‌ری به‌پرسه‌اره‌ رای گشتی دهرده‌یه‌کی كومه‌لایه‌سی بویه^{٢٢}، به‌عیرفیش به‌کاریگه‌ری قوتامحابه و هوکهره بویه‌کاسی رگه‌یاسر و بلاوکه‌یه‌وه گه‌شهی کردووه بیره‌وه هه‌رماسه‌ر و سه‌هتووه که‌م تا رور به‌ چاودیری رای گشتی ترسی. به‌ شهوده‌ل له‌شبهه‌کس ماچاره له‌هه‌رچاوی بگرت، له‌گه‌ر نه‌وه‌شدا به‌چاره ره‌چاوی به‌هه‌کسی گه‌یه‌کش بکات، لیره‌سه‌وه کتبه‌که سه‌ره‌ه‌ل ده‌دات.

ئیه‌ بکولی له‌وه بکه‌یی رای گشتی به‌گه‌شه‌کریه‌یکی به‌رده‌وم دایه. که‌چی به‌هه‌کاسی گه‌ره‌به‌ لاوسوو دایه. دهره‌گ یس روش کاتبه‌ دت رای گشتی به‌سه‌ر به‌هاکانی گه‌یه‌ک زال ده‌بیت و کاریگه‌ره کومه‌لایه‌تیه‌که‌ی خالی ده‌کاته‌وه، به‌لام له‌ نه‌ستادا هه‌ردووکیان به‌یه‌که‌وه بوومان هه‌، بویه سال به‌چاره ره‌چاوی هه‌ردووکیان بکات. هه‌ر به‌کیکیان کاریگه‌ری به‌سه‌ر تاکه‌وه هه‌یه و هه‌راموشکردنی ئاسان نییه.

ما گریه‌یه‌ی نه‌وه بکه‌س پدوکی بوستی و هه‌ر روت یان هه‌ر بوستیکی گه‌وره‌ی و هه‌ر گرت بوستی نه‌وه‌شی هه‌بوو به‌ هه‌مه‌له‌کردن له‌سه‌ر نه‌وشه‌هه‌ ئه‌یه‌یه‌یه‌ سه‌روب که‌ رای گشتی به‌گه‌شهی مو ده‌کات هه‌ب هه‌موو وسته‌چیه‌کی دهرکرد و یاسه‌یه‌کی تویدی په‌یره‌وکرد که‌ به‌رمی موامدنی تبه‌ ده‌بیت، سه‌ره‌ری نه‌مه‌ش هه‌مه‌کاسی ده‌مارگیری، دراوسی، هاوپیانی، به‌هه‌کی ره‌چاو به‌کرد، نه‌گه‌ر که‌سپه‌ک هه‌ت به‌پس یه‌کبه‌له‌و هه‌هه‌هه‌ فسه‌ی له‌گه‌ر کرد نه‌وا سه‌ره‌ه‌شتی بکات و ده‌رگه‌که‌ی به‌روو ده‌حات و بیی بلیت^{٢٣} تو به‌ به‌رچاوی من به‌واریت له‌گه‌ر هه‌لک ییه^{٢٤} "ئاب چیره‌بووسی نه‌م و هه‌ر به‌ چی ده‌بیت^{٢٥} نه‌م پرسه‌اره سو حوینه‌ر چیده‌هه‌تلم با خوی وه‌لامی بداته‌وه.

سروشتی کۆمهڵگهی عێراقی

ئەو دەستە حکومەتیش نووش بێت^{٢٢}، کەچی ڕی گشتی ئەو بەریتە ساگان، ئەو و گەرماسە دەکات حکومەت دەبێت هاوئێوەی حکومەتە پێشکە و ئێوە کەن کردەکانی ئەبەحام سەت ئەمەش بێگومان سوودێکی گەورە ی هەبە، چوێکە و لە حکومەت دەکات بەردەوام بێت لە ئەبەحامی ئۆزە بکەندەو و چاکساری بەیمی توبی حوی ئەگەر ئەمەش بەبێت ئەو حکومەت دەچێنەو و سەر بەریتە کۆبەگە ی حوی و هیچ شتێ بەرانی رەنەر لە ئۆبەرکەو و ی مرگەو و کۆبەرکەو و لات.

نێمە بکۆبی ئەو بە ناکی حکومەتی عێراقی ڕۆر لە حکومەتی عوسمانی نەشتەر ئەو دی حکومەتی عێراقی لەبۆسە ئەبەحامی دۆ، حکومەتی عوسمانی بەبۆئێوە لە تەبەکی چۆر سەدە ئەبەحامی سەت، سەلام کێتەگە ی حکومەتی عێراقی ئەو دێ رۆمەرووی هوشیار بەکی سێسی ئۆبەر دەبێتەو و پێسەر سووپی ئەو دێ، ڕی گشتی ڕۆی شەسکی ڕۆر بە حکومەت دەکات، کەچی حکومەتیش بەبۆسە ئەو واقیعه کۆمەڵایەتیەو د کە تێدا دەژیت، سەبۆبی ئەبەحەر لێی رۆر بێت ئەو شۆدە بێت کە ڕی گشتی - بەجۆری

خەبەر لە سەر بەمی عوسمانی بێگەر پێسەر ئۆبەر سەلاک، ئەلە حۆد وە دێت ئەمەش بە ئەبەحامی گۆشە کێتەو ئەمەش ویدە کۆر بە کۆر نامۆ گەری بکە، ئۆبەر دێ و رە بکەش و ئۆبەر بکە، کەچی ئێست خەبەر حۆر سەت بێر چۆر و بە ئەبەحامی بکەش، دەدە بە پاڵ حکومەت، ئەمەش و - دەکات بە حەسە لە حکومەت بگرن و هونانی بۆ رۆخانی بکێشن.

هەربێت خەبەر ئەبەحەر بۆ گەشەوێتە ئەو خەبەرە ی حکومەت ئەبەحەر ئەو شتە بە بەر پێسەر بۆس کە بە سەر سەت، ئەبەحەر ئەگەر شەسکە ڕۆر بچو و کێس بێت بۆ ئۆبەر ئەگەر ئۆبەر بەرەو وێل بێت ئەو قسە بە حکومەت - بەبەر بەبەر ئەو دێ لە چۆلەوانی بڕەخت سەزی ئەگەر قەرەبانی بڕۆست بۆ ئەو دەلێت:

چۆن سەر بۆ ئێسە، هەبەکی ڕۆر - سەبەری کە مۆکۆبێتە کەس حکومەتی عێراقی دەکات، ئەو بەر دەست بەگەر سەبەری سەبەری ئەو دێر دێی - حکومەت ئەبەحەر بە کێس بە هونانی - خەبەر سەبەری سەبەری - سەبەری و دێر دێ

سروشتی کۆمه‌لگه‌ی عێراقی

نەمە چ حکومەتێکە ناتوانی رێگاوان رێک بھات ئەگەر رێنماییکی گەورەیان بەرکەوت ئەوا جێنۆ بۆ کۆمەت دەچیت لەھەموو شتێکدا.

دەنۆس سێس ئەم کەلیبە یوردنێشە ی نێوان گەر و حکومەت یۆز لەدوی یۆز زیاتر دەبێت حکومەت کەس دەبەوی کارە سوودەخشەکان ئەبھام سەت، ئەوا دەبەوی رێ گشتی رێی بکات، کەچی داری رێی ئەوان لەبەر راسەر حوی رێباد سەکات بو بمووبە کاسب حکومەت قوتابحانە بەل دەکاتەو، ئەمە مامای ئەو یە چەسبێن کەسی پرخوست و ساری دروست دەبێت، کاتیکی مەجوشدە دروست دەکات ئەو خەلک نەپورە لەوی دروست دەکەن و دوا سێش دەست دەکەن مەرەجە گرتن لە حکومەت مەر کە موکوریە کاسی ئەگەر مانوو کودەتا رویدا ئەوان پێشبینی دەکەن ئەو کۆدەتایە موعجیرە بێت بوردوچی گشتی جال بکات، هەست بە دەرەویی دەکەن کاتیکی ئەو خوستەبەن بە دەست بابەت کە هیو خوری نوون

سروشتی مروت ئەو مە سەرەری لە شتێک دەربەری ئەبها ئەو کەس بەبێت هەست بکات مامای سێد هەبە، کۆلیبە لەسەر دەمی کۆیلەتی سارە رایی لە سەر قەسە کاسی خاوەنە کە ی بەموو، ئەو وایدەری خاوەنە کە ی وەب گۆبێریژ مە پاردی حوی کریو بوسی، کەو مە مامای ئەو ئەلای خاوەنە کە ی وەب مە قە مامای گۆبێریژە کە ی، مەلام کاتیکی دەری ئەو وەل مروتە کاسی نێکە ی، وەل ئەو مامای هەبە، ئەو سەرەری دەری وەو ئەو ئەو شۆرشێ سەرپا کردبێت هەستکردن بە ستم زیاتر لەخودی ستم مروت دەورۆژینی!

بەراورد ئەنیوان دوو سەردەمە کە :

بە شێوە یەکی گشتی دەتوانس سێس عێرقیە کە لە قوابعی نیستانبە فیری خورە دێر کردە وەبەل سوون یۆز سەرتەرە بە ناسسی سوردوچی حویان و سەها کۆمەلایەتیە کسێن مەمش بە سێر کردە وەبێن ساریکی گەورە یار سەردە پێشەوە د، مەگە ئەو ئەو شەدا دەراسرێت ئەو کۆمەلگایە ی لەدوی دەژی سەیتوانی لەگەن ماردانی ئەو بروت، پێشکە و ماسی کۆمەلایەتی مە سروشتی حوی هیوش و پە مە پلەبە، بوبە ناتوانی وەل سێر کردە وە ی ئەستراکت ماردات

سۈرۈشتى كۆمەلگەي غىراقى

لەۋانەيە بروسىت بىت قۇماغى ئىسىنا لەھەدىك روۋەۋە لەۋ قۇماغە شىۋېيىرىت كە بەسەرەتاي ئىسلام غىراقى پىنى تىبەپوۋە. ئەۋكات لەغىراقى بىنەما بەرۋەكاسى ئىسلام مەۋەۋە، خەك يەكتىراي پىنى ئامۇزگارى دەكرد و بەۋ سەمايانە رەھبەيان لەبەكتەر دەگرت و ئەنەسەت ۋەك چەككە لەدۇرى نەيارەكاسيان سەكارىيان دەھىنە. كەچى لەزىسى ۋاقىقى خۇيان سەپىيە مەھا كۆمەكاسى سىياسەتچىسى دەپۇشتى

مىژۋو ساسى ئەۋەمان مۇ دەكات يەكەم كىلپەي شۇپش لەدۇرى عوسمان لە كۈمە موۋ ئەۋكاتە سەردارى كۈمە ونسۋى «سما السواد سىنن قىرىش» ئەۋا ئامدەموۋان ھەلدەچىن ۋ ئارەرايى دەردەسەن و رەھبە دەگىر لەۋكاتەۋە ت ئىستى دىرەي سارازىموۋ و رەھبەگىر لەپىۋ مۇسلىمانان لاۋار دەبىت و تا زورىك لەۋلاتاسى دىكەي ئىسلامى دەگىرتەۋە، بەمەش مۇسلىمانان دەسە دىۋ كۆمەلەي دۇبەيەكتەر، ھەر كۆمەلەيەكيان لەلەپەن خۇبەۋە توندىرەۋ دەبىت، تومدىرەۋىش سەردە سەردە رىادە دەبىت تا دواجار بوۋە ھۇي كۈشتى خەلىفە

لېرەد سەتەي ئىمە سىيە لە روۋدەۋەكاسى ئەۋ شۇپشە بىكۆلەنەۋە، بەلام دەتوانم ملىم ھەرچۇنىك بىت ئەۋ شۇپشە ۋەك ھەموۋ شۇپشەكاسى دىكە مىژۋى گەلەن باگەشەي مۇ سەمەكسى دىدەپەرۋەرى و پەكسانى دەكرد شۇرشىگىر رەھبەيان سىياسەتى جىۋارىكىرەن ۋ مەكسانى عوسمانى دەگرت، داۋايان لېدەكرد بەكسانى لەسۋان مۇسلىمان سەرقەرار سكات و نۆيۇتەك سەسەر نۆيۇتەككى دېكە سەرز سكات ئىمە سەلامەۋە گىرگە سىيە ئەۋان لەۋ تۇمەتە سەسەرھەق موۋان باھەق، سەلگۈ بەلامەۋە گىرگە ئەۋە بىرەن كە ئەۋان دىگەشەيان مۇ ئەۋ شىتە دەكرد ۋ ئەمە داۋكارىيەكاسيان بوۋ.

لەۋاي كۆرۈس عوسمان، سەلى كۆپى ئەۋتالە خەلەتەي گىرەدەست ۋەك دەزىرىت ئەم پىۋاۋە نەۋەبەيەكى رىسەۋو بوۋ بۇ ئەۋ سەمايانە شۇپشىگىرەن باگەۋازيان مۇ دەكرد بارۋدۇخەكە خواستى، سەلى ۋ شۇپشىگىرەن بىنە غىراق، لېرەۋە دۇايەتى معاۋىيەيان دەكرد، كە خۇي بە شىۋىگىرەۋەي عوسمان ۋ تۆلەسىنى ئەۋ ساساندېۋو. ئەم سەتەش گىرگەكە كۆمەلەيەتى ھەپە چۈنكە ھەر ئەۋە موۋ غىراقى سەۋشېۋەيە ئاراستە كىرد كە ئىستاش پىنى ناسراۋە

تېببىي نەۋە كرا رۇرەنى ولاناسى ئىسلامى دواتر بەرە مەرە، سۇرئاسى تارامى و
 گۇيرايەلى دەگەن نەۋە، ئەلگۇ خەرىك موون سەماكانى شۇرپشيان مېر دەچىۋە،
 لەگەل رەۋتى گىشتى دەپويشتى، كەچى غىراق لەمەدا سە رووسى رېرپە رېوون.
 دروستە ملىم روونك لەغىرقىيەكەر ئەۋانەنى لەسەرەتاۋە مەشدارى شۇرپشيان كىرد
 لە ماحى دەرووبىيەسەۋە حېاۋارىيان لەگەل مەۋامى خەلگ مەۋو، ئەۋر لەرئى
 سىياسەتى حىاۋزىكرىن رېرپىن چوئىگە لەرئەۋەندى ئەۋر ئەۋو، ئەگەر
 لەبەرئەۋەندى ئەۋر بوۋىيە ئەۋر رەدەپەرىن دېسەر ئەۋر دىۋايان مەۋەلى كوپى
 ئەۋتال ئەۋەبوو چاۋدېرىيان مكات و مەرئەۋەندىن رەچاۋ مكات، ۋەك چۆن
 عوسمانى مەرئەۋەندى كەسەنى حۆلى لەبەرچەۋگرتىۋو، بەلام كاتىك يىبىن مەلى
 رېگى يەكساسى و دادپەرۋەرى دەگىزىت ئەۋالنى بېزارىۋو و لىنى دورىكەۋتەۋە،
 تالە دىۋايىن رۇۋەكاسى كەساسى دىلسۆزى بەدەۋرەۋە ئەۋەبوو، چەند كەسىك
 مەيىت، لەمەلى دەگىزىنەۋە ئەۋكات گوتىۋەتتى "مەھەق مې، برادەرىكە مەۋە"
 نامەۋى مەمە گلەئى لەخەلگى غىراق مەم، ئەمە سروشتى رۇرئىك لەخەلگە لە
 مەۋو سەردەم و شۇبىنىكدا. كاتىك ئاۋتۇبى سروشتى خەماۋەر دەگەين ئەۋانەنى
 لە قۇباعە حىاچىياكانى مېرئەۋە مەشداريان لەشۇرپشەكان كىردىۋە، دەسېن
 حىاۋارىيەكى مەرپەتايان لەگەل خەلگى غىراق مېيىيە مەشنىۋەيەكى گىشتى مەرئە
 كاتىك مەگەشە مۇنەما مەررەكان دەكات، يار كاتىك لەپىتاۋى شۇرپش دەكات،
 ئەۋا مەبەستى مەرئەۋەندىيە گىشتەكەبەتتى، كەچى ئەۋانەنى مۇ مەرئەۋەندى گىشتى
 لەسەرۋى مەرئەۋەندى خۇيان دادەنېن ئەۋا ژمارەيان رۇر رۇر كەمە
 مەرچۇنىك نىت مەماكانى شۇرپش لەغىراق لەبىۋ دانىشتون غىراق جېنگىر بوو،
 رىاتەر لەۋلاناسى دېكە مەۋو دانىشتۇاسى غىراق شۇرپمۇۋە كاتىك دىۋاى مەۋەلى
 غىراق مەۋەلى مەۋەلى دىۋاىيە تىكىردىنى دەۋلەتتى ئەمەۋى، خەلگى غىراق ئەم
 مەماكانى دادپەرۋەرى ۋەكسىيەيان كىردە چەككە دىۋى دەسەلئاداراسى سەمەكار،
 ئەمەش ۋاىكىردىۋە خەحاج كوپى يوسقى سەقەمى كىردىۋە مەۋتە مەۋاۋاىگەكەى
 قسە لەگەل غىراقىيەكان مكات "اھل اشفاق والنفاق" (ۋاتە: خەلگى دىۋەرەكى و
 دىۋەۋىي) ئەمەش بۇتە سېفەتتىكى پەيۋەست بەغىراق تا رۇرگارى ئىستانمان.

بۆچووینک

میزوووبوسنی موسلمان و راهاتوون، نه‌ووتیه له‌یو حۆیان بلنبه‌وه. که حه‌جاج له‌وه‌سعی خه‌لکی عێراق کردویه‌تی، نه‌ناهت باوه‌ریان به‌ دروسنی و ته‌که‌ش هه‌یه، بینه‌وه‌ی دیقه‌ت له‌ هۆکاره‌ گۆمه‌لگه‌یه‌ شاراوه‌کسی دواوه‌ی و ته‌که‌ بده‌ن هه‌مێک بېبابابه‌ که‌ش و هه‌وای عێراق و حال و ئاواکه‌ی و له‌ خه‌لکه‌که‌ کردووه‌ به‌وشنوه‌ به‌یت (که‌ حه‌جاج وه‌سعی کردووه‌)، بۆیه به‌تێوانینی نه‌وان نه‌مه‌ له‌ عێراقیه‌کان سروشتیکی جێگیره‌ و ناتوانن لێنی ده‌ریان، ئهم بێرۆکه‌یه‌ نا ئیستا له‌ ناو خه‌لک باوه‌، بۆیه کاتێک که‌ شه‌وه‌وای عێراق له‌ باکاوه‌ ده‌گۆریت نه‌وا ده‌لێن سه‌پرکه‌ن نه‌مه‌یه‌ سروشتی خه‌لکی عێراق^۱

چېرۆکێکی حۆش له‌ماره‌یه‌وه‌ هه‌یه، پوخته‌که‌ی نه‌وه‌یه‌ نه‌سکه‌ده‌ر مه‌کدۆسی دوا‌ی داگیرکردی عێراق بامه‌یه‌ک بۆ نه‌رستۆ تالیسی مامۆستای ده‌بووسی و ده‌لێ "خه‌لکی عێراق تووشی مه‌یه‌تیاں کردووم، هه‌ر بېلابێکیان بۆ ده‌دبێم نه‌وا به‌ر له‌م حۆیان به‌حات ده‌ده‌ن، ناتوانم بیاخه‌مه‌ بېلابه‌که‌وه‌، چاره‌مه‌کم بیه‌ ته‌به‌ا نه‌وه‌ نه‌ییت هه‌موویان له‌ناویه‌رم" نه‌رستۆ تالیس وه‌لامی ده‌داته‌وه‌ و ده‌لێ "له‌به‌رئوه‌دبیت ماییت بیاکوژی، ته‌مات نه‌گه‌ر هه‌مووشیاں له‌بهری ئایا ده‌توانی هه‌واکه‌ی نه‌وان له‌بهری که‌ نه‌و خه‌سله‌ت و ریره‌کیه‌ی پێداون^۲ بۆیه نه‌گه‌ر نه‌وان معر ب نه‌وا له‌شوینی نه‌وان هاوشیوه‌یاں ده‌رده‌که‌وتیه‌وه‌، وه‌ل نه‌وه‌ی هه‌ج شتیگه‌ نه‌کردبیت^۳"

وه‌ ده‌رده‌که‌ویت نه‌و چېرۆکه‌ هه‌لبه‌ستراوه‌. له‌لایه‌ن میزوووبوسنی موسلمان دا‌بروه‌ و دواتر دراوه‌ ته‌ پار نه‌سکه‌ده‌ر و نه‌رستۆ تالیس بۆ نه‌وه‌ی خه‌سله‌تیکی دا‌یایی هه‌سه‌ق پێنده‌ن که‌ هه‌یه‌ له‌سوهانی گریگی کۆنی پێ ئاسراوه‌، به‌لام شه‌وه‌ی تێبێی ده‌که‌ین خه‌لکی عێراق به‌ زیره‌ک وه‌سف ده‌کات، دیاره‌ حاجیر توێژه‌ره‌ به‌باوبه‌گه‌ی عه‌ره‌ب که‌ به‌سه‌رده‌ی سێیه‌می کوچی ژیاوه‌، سوودی له‌و چېرۆکه‌ بېبوه‌، بۆیه هاتووه‌ هۆکاری سروشتی خه‌لکی عێراق لێک ده‌کاته‌وه‌ و بۆچووینی نه‌رستۆ و بۆچووینی حه‌جاج به‌یه‌که‌تر ده‌یه‌ستێته‌وه‌.

جاحیر ده‌لی" هه‌وکاری یاحیووبی خه‌لکی عێراق له‌ ده‌سه‌لاتداران نه‌وه‌یه خه‌لکی عێراق خاوه‌ن بیروبۆچووبی ژیرانه‌ن، له‌گه‌ڵ نه‌مه‌ش وردیووه‌وه و گه‌ڕان دروست ده‌بنیت، له‌گه‌ڵ وردیووه‌وه و گه‌ڕانه‌ش تانه‌دان و ناوڕاسد و هه‌له‌سه‌نگاندنی پیاوه‌کان دروست ده‌بنیت، سه‌رۆکه‌کان له‌یه‌کتر حیا ده‌کریه‌وه و که‌موکۆپی میره‌کان ده‌رده‌که‌وین. بۆیه هه‌تشتا عێراق به‌که‌می گوێزایه‌لی و به‌دووبه‌ره‌کی له‌سه‌ر سه‌رۆکه‌یه‌تی وه‌سف ده‌کریته^{٣٧١}

نه‌و بۆچووبی جاحیر زور له‌وه ده‌چیت که پێشتر له‌بارای مالاووبه‌وه‌ی ره‌وتی خه‌ده‌لی له‌بنو خه‌لکی عێراق ناسمان کردووه. ره‌وتی خه‌ده‌لی کاسیبه‌ له‌ بباو گه‌نێد ملاو ده‌بنیه‌وه و خه‌ست ده‌بنیه‌وه، نه‌وا لایه‌ک و ده‌کات گه‌ه‌که‌ زیره‌ک و ره‌سی کراره‌ بنیت، که‌چی له‌لایه‌کی دیکه‌وه و ده‌کات سه‌ره‌ و ناوه‌گیرێ و هه‌له‌گه‌یه‌وه له‌ده‌سه‌لاتداران سچیت. نه‌مه‌ش دوو سیفه‌تی په‌یوه‌ست له‌یه‌کتره‌وه زۆر کات ناتوانیته‌ له‌یه‌کتر جیا بکریته‌وه.

ئه‌گه‌ر به‌راوردی نێوان خه‌لکی عێراق و شام بکه‌ین له‌سه‌رده‌می نه‌مه‌وییه‌کاندا نه‌وا دروستی ئهم بۆچووبه‌وه‌مان سو‌ ده‌رده‌که‌وین، خه‌لکی شام و راه‌تووه خاوه‌ن گوێزپه‌لی س و باوه‌ر به‌و قسه‌ی سه‌رکرده‌کانیان مکه‌ن و هه‌رمای نه‌وان هه‌له‌سوکه‌وت مکه‌ن، بۆیه هه‌یوکی یه‌کگرتوو بوون ده‌وله‌ت سوودی له‌وان بیه‌ی و نه‌وابه‌ش سوودیان له‌ده‌وله‌ت بیه‌ی، به‌لام له‌هه‌مان کاتدا خاوه‌ن بیرکرده‌وه‌یه‌کی سست بوون هه‌یجان له‌کاروبه‌ری دین و دویا به‌ده‌رسی ته‌نها نه‌وه به‌بنیت که پێیان ده‌گوترا و فرماینان پێده‌کرا.

که‌چی خه‌لکی عێراق پێچه‌واهی نه‌وان بوو، مشتومر له‌سه‌ر هه‌موو شتێک ده‌که‌ن و ده‌که‌ونه مملایییه‌وه، که‌چی له‌لایه‌نی سیاسیه‌وه خۆیان لا‌ور ده‌که‌ن، به‌لام له‌ روی هه‌یکریه‌وه به‌هه‌یز و هاوتایان بیه‌ تاکیش له‌م خه‌له‌ته‌دا که‌سیه‌تی که‌ی دوو هه‌مانی ده‌بنیت، له‌لایه‌که‌وه بیرکرده‌وه‌ی زۆر له‌ناسنی ژینگه‌ کۆمه‌لایه‌تی که‌ی به‌ررت ده‌کاته‌وه، به‌لام له‌هه‌مان کاتدا ده‌بنیت چاوکراره‌ و زۆر هه‌وشیار و مه‌ناگا بنیت، نه‌و باوه‌ر به‌وه نکات که پێی ده‌گوتریت، به‌لکو مشتومر

^{٣٧١} سروش بن مر الجاحظ (البیان و التبيين) ج ٢، ص ٩٤

سروشنى كۆمەلگەي غىراقى

و كەلەرەقى دەكەت، لەنواي كەس نىيە فىلى لى مەكات و گونچكەكەي وەك
گونچكەي بەرخ رابگىشى!

سروشنى جەدەل ئەوئە پەرسىزكردن و تىروانين لەلای خەلك دروست بىكات،
داكەوتنى فېكرىش لاوار دەكەت، ئەو جەدەلەي لەنواي دوو كەس دروست دەبىت
وا هانى گونگراي دەدەت نۆر يار كەم بەشدارى بگەن، بارەي جەدەل بەرە بەرە
مراوان دەبىت تا دواحر وا دەكەت خەلكى عەوام تىيدا بەشدارى بگەن، بەمەش
كۆمەلگا دەبىتە مۆتەيەكى فېكرى مەهتەرەردەم شتى ئەپەمنازەي لى بەرەم
دەت!

لەنواي رابردوو و نىستادا:

وەت زاسرە غىراق لەمىزوى نىستامدا سەرچاوەي دروست سووس رۆزىك لە
مەرەب و جولانەو كۆمەلەتەبەكەن سوو، لەوئىشەو سز ولاناسى دىكەي
نىستامى چوو، لەوايە جەوارى و شىعە و موعتەرلە تىدا دەرکەونوو، مەرەها
جولانەو كەس مەوالبەكەن و شەوئەكەن و رەندىقەكانى تىدا سوو، لەدواي
نەمەيش جولانەوئەي رەج و قەمىتە و عەيارەكان پەيداموو، مەر لەغىراق بەكم
شىنوارى سۆفبەگەري لەسەر تەرىقەي قادري دەرکەوتوو لەگەل تەرىقەي الفتوة، و
چەندىن رىيازى دىكەش...

زۆرىك لەو جولانەو مەزەمانە لەلای مەدىك لەئۆيژەران مە (روخىنەن)
دادەسرىن، بەلام مەرچۆنىك مەت لە ئەنھامى كارلىكردن و بەپەكگەيشتى
بەرکەدەو جىاوازەكان و مشتومبى تومدى مەوايى دروست بوو، ئەمەش يەكەك
لە گرگەترىن ھۆكارەكانى چالەكى دەيتارانە سوو كە رۆشنىرى نىستامى پى
باسراوەتەو، ئەگەر ئەمەش مەوايە ئەو رۆشنىرى نىستامى بەرەو وەستان و
چەقەستوى دەپۇشت.

خەرىكە نىمە سەر ئەو ماوەرەي گەلى غىراق لە قۇناعى نىستادا ھەول دەدەت لە
پەشيمانى كۆنى بچىت، چۆكە نىستا ئەو لەخەزكردن بەجەدەل و مەلەلەي لەسەر
مەما فېكرى جىاوارەكانەو ھىچى لەوان كەمتر بىيە، مەرەها لەرووى كارانەوئەي
رەبىن و ژىرىش لەوان كەمتر بىيە، بەلام نىستا وەك پەشوو نىيە مەرەب داھىتارو

بیت، وهك پيشسيان دهياكرد، بهلكو له دهرهوه هاوردە دەكریت و ملامانیی لهسەر دهكریت، دباره هه‌لكشانی شارستانیه‌تی موی وانكر دوه‌ ناستا مه‌ره‌مه‌كان مرژینه عێراقه‌وه، به‌وه‌ك له‌عێراقه‌وه هه‌لقولێ، كێ ده‌راسی له‌وانه‌شه له‌ رۆژانی قاییده‌دا وه‌ك ده‌مه‌ی پێشوو عێراق مېته‌وه سه‌رچاوه‌ی مه‌زه‌مه‌كان ناستا عێراق به‌وه وه‌سف ده‌كریت كه (شتی سپاوه ده‌خوینېته‌وه) به‌وانه‌یه ئه‌و وه‌سف دروست یان هه‌له‌ مین. به‌لام ده‌راسین گه‌لێكی خوینده‌ره، ئه‌و رۆژترین رۆژنامه و گۆڤار و كتیب ده‌خوینیه‌وه، ریاكه‌ر له‌هه‌ر ولاتیكی عه‌ره‌می ده‌رگاكانی چاپیش له‌ قاهره و به‌یروت هه‌ستیه‌ به‌مه‌ كردوه و حسینی ئۆ ده‌كه‌ن. بویه به‌شی (شیر) له‌ بلاوكراوه‌كانیار ئۆ عێراق ته‌رحان ده‌كه‌ن

ده‌توانم بلێم كه‌سیك له‌ عه‌وامی عێراق رۆژ شت له‌ هه‌قیقه‌تی سیاسیی و روداوه‌كانی حیه‌ب تیده‌گات، هاوشای حوی له‌ رۆر ولانی پێشكه‌وتوو مه‌قه‌د ئه‌و تیده‌گه‌ر، ئه‌و په‌رسیار ده‌كات و مشتومپی به‌سه‌ر ده‌كات وه‌ك ئه‌وه‌ی بابه‌ته‌كه په‌یوه‌ندی راسته‌وخۆی به‌ ژبانی قاییه‌تی ئه‌وه‌یه‌یت

نایا نه‌وان خانیین:

یه‌كێك له‌ واته‌ی به‌ ناستاشه‌وه له‌باره‌ی خه‌لكی عێراقه‌وه ماوه، ئه‌وه‌یه ئه‌و خانیین، به‌لێن ده‌ده‌ن و دواتر پاشگه‌ر ده‌سه‌وه، وه‌ك ئه‌وه‌ی له‌گه‌ل حوسینی كورێ عه‌لیان شه‌حام دوه، به‌دوایان بارد و داویان ده‌كرد، دواتریش كوشتیان عه‌لی مارگان ده‌گێژێته‌وه له‌سالی ١٩٢٦ له‌میوانداری مه‌لیك حوسین بووه، كاتیك سروسكه‌مه‌ك له‌هه‌مدیک سه‌رۆكه‌كاسی عێراق ئۆ مه‌لیك نێرددرووه داوا ده‌كه‌ن هه‌پسه‌لی كورێ وه‌ك خه‌لیكی عێراق دهن، مه‌لیك په‌رسیار له‌میوانه‌كه‌ی ده‌كات و ده‌لی " ئه‌ی شێخ، من له‌وه ده‌ترسم خه‌لكی عێراق به‌و جوژه‌ مامه‌له به‌گه‌ن هه‌پسه‌ن بکه‌ن كه‌ پێشتر له‌گه‌ل حوسینی ده‌په‌ریان كردوه " ^{٣٧٥}

من پێنماوه ئه‌و وته‌یه كه‌ له‌باره‌ی خه‌لكی عێراقه‌وه ده‌كریت حالی نییه‌ له‌هه‌له، ئێمه‌ كاتیك رووداوی حوسین به‌وردی ئاوتوونی ده‌كه‌ین ده‌بیسین رۆرێك له‌وانه‌ی به‌دوای حوسینیان ماردووه، به‌شمارنه‌بوون له‌كوشتنی، رۆزیکیش له‌وانه‌ی

^{٣٧٥} علي ال بلزركان (الرقعة الحقيقة في الثورة العراقية) ص ٢٣٠

سروششی کۆمه‌لگای عێراقی

به‌شد ریبور له‌کوشتمی به‌دوای حوسینیان به‌باردووه، نه‌وکتبه عێرق دوو چیبی درمه‌به‌کتر بوو به‌کینکیر له‌گه‌ڵ حوسین بوو، نه‌وینریان له‌دری حوسین بوو، رۆزیک له‌چیبی به‌که‌م هات بۆ نه‌وه‌ی پالپشتی حوسین بکه‌، به‌لام بینیان کورزاوه، نه‌گه‌ر چه‌ند رۆزیک کوشتمی حوسین دوا ده‌که‌وت نه‌وا له‌وا به‌بوو ناپاسته‌ی رووداوه‌کان بگوریت.

نیعه‌ مێولی له‌وه‌ ناکه‌ین، نه‌وا به‌ی به‌دوای حوسینیان مارد، خه‌لکی کومه‌ بوو و که‌مه‌رحمه‌م بوو له‌پالپشتی کردسی و له‌ماله‌وه‌ ماله‌وه‌. به‌لام دوا کورزای حوسین هه‌ستیان به‌په‌شیماهییه‌کی نوسد کرد، بۆیه‌ رویشتی بۆ نه‌وه‌ی تۆله‌ی مکه‌به‌وه‌ و هه‌مووشیان له‌باوچوو، نه‌وان له‌میزوو به‌ (تۆه‌کاران) ماسراون، نموونه‌یه‌کی وه‌فاداری نایابان نیشان داوه‌.

دروسته‌ خه‌لکی عێراق به‌وه‌ وه‌سف بکه‌ین له‌ناوحویان په‌رتوبلاو، به‌لام دروست بیه‌ بلێن نه‌وان حانیین وه‌ک نه‌وه‌ی له‌ماره‌یان ملووته‌وه‌. بیا به‌ عێراقیه‌کان حیاواریان له‌گه‌ڵ خه‌لکانی دیکه‌ بیه‌، وه‌ک چۆن مایه‌ک و حاشیمیان تێدا به‌، که‌سانی وه‌فاداریشان هه‌به‌، به‌لام دووبه‌ره‌کی بیوسیان هه‌مدێک حار و ده‌کات وه‌ک مایه‌ک ده‌ریکه‌و، چیه‌نیک له‌بیوسیان ده‌رده‌که‌وێت داوای شتیێک ده‌کات نه‌گه‌ر هه‌نانو نه‌م شته‌ هاته‌دی، نه‌و چیه‌یه‌کی دیکه‌ ده‌رده‌که‌وێت داوا شتیێکی پێچه‌وا به‌ ده‌که‌ن، لیۆه‌شه‌وه‌ هه‌قیقه‌ت وێ ده‌بیێت و نویشیان ده‌زیێت

ده‌توانن هه‌مان شت له‌کاتی ئێستادا له‌باره‌ی عێراقیه‌کان بڵێن، لیۆه‌شه‌وه‌ به‌نییه‌ له‌گرمگرتن به‌نییه‌کاسی کۆمه‌لگای عێراقی حۆی خه‌شارداوه‌!

دوا بهشی کتنبه که

نیعتراف بهوه دهکهم، نهم کتنبه ی لههرد دهسنتی خوینه ره، بهس بییه بۆ پنداسی وینه بهکی تهواو له ماره ی کومه لگای عیراقه وه، مه بهستم له دایاسی نهم کتنبه نه وه بوو، بیکم به پیشه کیه کی گشتی مو نه و کتنبه ی له دوا وه دین کومه لگای عیراقی وه ک هه موو کومه لگاکاسی دیکه مرقایه تی چه دیس لایمی هه به، هه ر لایه نیکیش پتوبیستی به تویننه وه به کی سه ره خه وه به.

له م کتنبه دا هه ولم داوه گریمه به ک روون مکه وه، که بۆ تویننه وه ی کومه لگای عیراقم به کهره تیا وه دهشی نه و گریمه به گوجاو بیت یار به گوجاو، مه لام هه رچۆنیک بیت هه ولنکی سه ره تاییه، له وایه هه دهر بیت بۆ که ساسی بیکم بۆ نه وه ی بچه داو نه و مانه ته نالۆره وه، نو تریش به نه محامی به سوود بگه ر له ماره ی کتنبه کاسی دیکه شمه وه. هه ول ده دم تویننه وه له چه د لایه نکی کومه لگای عیراق مکه به تینواییسی م پتوبیسته بۆ بنگه یشتی له م کومه لگایه، له راستید، م م له م کتنبه ی ئیستاندا به حیزایی به لای کومه لیک له و مانه تانه تینه پووم، بینه وه ی تویننه وه به کی تیوته سه یال له ماره به وه بکه م، که واته له داها نوود ده گه ریمه وه سه ریر بۆ نه وه ی وردتر تویننه وه یان له باره وه بکه م.

مانوام مانگه شه بۆ نه وه ی مکه م ده توانم هه موو نه و کتنبه ته واو مکه م، که به ییازی بووسیبایم. له مه شدا چه دیس کۆسپ له یوان م و نهم ویستم هه به، له وایه ش ئاسته مگی ته ندروستی وه نه دیکش په یوه دی به نه ندروستی وه نیه به خوینه یی ناشرمه وه به سالچووم، وام له باتره له کاتی ده رچووی هه رکتییکم بۆ حه ک ماندوووینکی رۆز بایم، له وایه شه مه رگ پیم رایگات، بینه وه ی مریای ته ولو کردی کاره گانم بکه وم.

به هه ر حال تا که کتنبیل هه به دهستم به بووسیسی کردوه، به ماویشاسی (میزووی ململایی تایی له عیراقه) حواریارم نارودوح له ماریت مۆنه وه ی نه رووترین کات سلوی

سروشستی کۆمه‌لگەى عێراقى

بەگەمەوه مەبەروای مەنەم کەنێه ناوونێى لایەنێكى گەرمى لایەمەکان کۆمه‌لگای عێراقى دەکات. لەولەشە گەرمگەرم لایەن بێت، ئەم بابەتەش مێژوویەکی درێژی لەعێراق هەیە و رەگوبێشەکی قوڵی لەپێکەندى کەسێنى وروژشەبێرى کۆمه‌لایەنى عێراق داگوتاوه

مەنەسێم لەوهی توێژینه‌وه لەبارەى مەلەمەتێى تایی، بەدلى رۆژێک لەخەلکى عێراق مەنەت، چوێکە ئەوان واراهاوون لایەمگەرم سەبێرى ئەم مەلەمەتێه بکە، هەر تاییه‌یه‌ک لەوان و دەزانى خۆى حاوێ هەقیقەتى رەهەیه و بێگومان ئەوێتیش ناهاقه، ئەمەش لەواقیەدا تێروایی رۆژێک لەخەلکە گەرمگەرم مەلەمەتێى لەسەر مەنەتێک لەمەنەکان دەکەن سروشستی خەلک وایە گەرمگەرم مەلەمەتێه بکە، هەر لایەک لەسەر تێرواییه‌یى خۆى توندپەروێى دەکات، هەرچەدەش مەلەمەتێه بکە زیاتر بێت ئەو هەر لایەتێک بۆ خۆى توندپەروێه‌کى زیاتر دەبێت، ئەمەش بەتێه‌پەروێى رۆژگار کەلێنى بێواییان فراوانتر دەکات ئەم کاتەش هەر توێژەرێکیان دەوێ لەگەڵ توندپەروێه‌کى ئەوان بێت، مەتێرواییه‌یى ئەوان سەبێرى هەقیقەت بکات، ئەوکاتەى توێژەر پالێشتى ئەوانى کرد ئەوان بە دەپەروەرى دەراس وێرێرى دەگەرن، ئەگەریش پێچەوانەى ئەوان سوو، ئەوانى توندپەروێه‌یى و حەسێوى پێ دەدەن، ئەمەنەت هێرشێشى دەکەنەسەر

پەکیک لەپێوێستەکانى توێژینه‌وه‌ی زانستى ئەوه‌یه توێژەر چەدە ستوای دەبێت مێلایەن بێت، ئەگەریش مێلایەنى خۆى لەدەست دا، ئەوان لەوه دەردەچیت توێژەر بێت، بەلکۆ دەبێتە باگجورێک حیاوێش لەبێوان توێژەر و باگجور هەبە، وەك دەردەکەوێت هەسێک لەووسەر و رەحەمەتێه کەمەمەرووی حیاواری لەبێواییان فاکەن. هەر لایەتێک بەنواى کەموکۆپى مەیاره‌کى دەگەرێت و پەردەپۆشى کەموکۆپه‌کانى خۆى دەکات، هەولێش دەدات بە ئەلگەى عەقلى و عەقلى پاساوسۆ کەموکۆپه‌کانى خۆى مەنەتێه‌وه، بە هەتافکێشەوه دەشێ. ئەمە هەف کە لەرێگای توێژینه‌وه‌ی زانستى پێى گەشتووم."

ئێمە ئێستا زۆر پێوێستەمەنە توێژینه‌وه‌یه‌کى زانستى هەیه لەبارەى مەلەمەتێه تاییه‌وه. چوێکە تاییه‌گەرمی مۆتە پەکیک لەدەردە کوشندەکان کە کۆمه‌لگای عێراقى بەدەسێه‌وه دەنالیێ، لەوانەبە سروست بێت بێن شێوه‌ی گەرمگەرم شارلوه‌ی لەکەسێنى تاکى عێراق رەگرتووه. سروشستی گەرمگەرم دەروونیه‌کانیش ئەوه‌یه هەرچەدە

له قولاى دهرووهو بهیستهوه ئهوا ریا ته هه لده قولاى، رۆژ له نوای رۆژیش مشتومری لایه گرانی له سه ر ده کریت ده ییت ئهم گزیتیه محیبه سه ر روواکی وه هوشیاریه وه توێژیه وه ی ماته تیایه ی له سه ر بکه ی، به مهش هیوا حواری له روویك له رووه کا به وه بگه ی نه چاره سه رتک.

له باره ی ریا زی توێژینه وه:

ده ییت لێزه دا ئامازه سو نه وه بکه م، نوو ریا ز (میتود) ی حیاوار له یه کتر سو توێژیه وه ی دیاره وکیشه کۆمه لایه تی به کا هه یه به کینکیان کور و نه ویتریا ی سو ی ده توانی به یکه میا ر به ریا زی (عه قلائی) ساو سه ی، نه مه یان تیروا سمیککی ئایدیا لی و ئاموزگاری سو کۆمه لگا هه ی، ئهم تیرویه شه سه ر روویك له بیرمه د وه یله سروفا ی کور زانووه، ته بها نیس حه لنو و زماره یه کی که م به ییت

لێزه دا یاری قسه کرد یه له باره ی که موکو په کا یی ئهم ریا زه وه، من له کتیبکی پێشووم به وردی توێژینه وه م له سه ر کردوه^{٣٧٦} لێزه دا، هێنده به سه ئامازه سو نه وه بکه ی ریا زی (عه قلائی) له گه ر ریا زی سو ی زانست سا گونجی، یا ر نوو حه مه سه ری نه وه یه کتر، که چی حیا کی دا حه ده سیم هه دیك له خوینده ولرا مان هیشتا نه وه هه قیقه نه نازان، ئه وان پێیا نوا به هه ر نوو ریا ز به ت شه، یا ر هه ر نوو کیان نه محامی هاوشینه به ده ست ده هیس ئه وه ی عه قل به یه ر کرد به وه ی ئه ستراکت به ده سستی ده هینی، ما کریت پێچه و سه وه ی نه محامه که ی زانست ییت رۆژکیان مشتومری کی رۆژ له نێوان من و که سین له وان له سه ر ئهم ماته دروست سوو، چه دی ی به لگه ی عه قلی حۆرا و حۆری هینا به وه بۆ ئه وه ی مۆچو نه که ی من پو وچه ل بکا نه وه، ئه و سه رکه و نوو سوو، له سه ر ئه وه ی له حه ده ل له من به توانا تر سوو، به لام هه قیقه ت وه ل خۆی مایه وه، نه ویش بریتیه له وه ی هه قیقه به که له یه زه ده بو ئیه کا ی زانست سا وه له سه ر ته سه ری حیا نه دا، ئه و کا ته ش زانوونی ئه و یا ن زانوونی من سوودی نییه.

خا وه کا ی ریا زی (عه قلائی) و! ره اتوو به یه ر کرد به وه کۆمه لایه تی به یه کین له کوشکی ملووری سۆن، نه گه ر له ده ره ته تیکدا به کۆلا و بارا به کا ن تیه رین، بیکه لی عه وام بوو، ئه و! به تیر وانیی حو به ولرا ی و به فیه زه وه سه یه یان ده گه ن، نه ریته هیچ

^{٣٧٦} (منطق ابن خلدون في ضوء حضارته و شخصيته) القاهرة ١٩٦٢

عه‌قل له‌هه‌قیقه‌تی خویدا به‌ره‌ه‌می کومه‌لایه‌تیه، دروست‌کری‌ی نه‌و رۆشن‌بیری به‌ کومه‌لایه‌تیه‌یه که مرۆفه‌که‌ی نیدا ده‌ژیت، نه‌گه‌ره‌اتوو مرۆفیک له‌و چوارچینه‌وه‌ ده‌رچوو که رۆشن‌بیره‌ کومه‌لایه‌تیه‌که‌ی به‌سه‌ری فهرز کردووه، نه‌وا نه‌ه‌یان به‌ه‌زی کاریگه‌رمووبه‌تی به‌ رۆشن‌بیری دیکه‌وه، به‌م کاریگه‌ریه‌شدا به‌پیی چه‌ند رن‌سایه‌ک ده‌یوات مانوسی لی ئاراد بیت، که‌مێک به‌نیت نه‌گه‌ر نه‌و که‌سه‌ له‌ژینگه‌یه‌کی داس‌لو موایه‌ هه‌یچی دیکه‌ به‌رلبوایه‌ نه‌وا ده‌مانینی ئاراده‌یه‌کی زۆر له‌گه‌لی گوماروه.

با گریمابه‌ی نه‌وه‌ بکه‌ین که‌سیک له‌بێر خه‌لکانیک پینگه‌یشنوووه‌ مۆ نمووه‌ سه‌گ ده‌به‌رستن، نه‌و که‌سه‌ له‌ژیایدا جگه‌ له‌و به‌رستنه‌ هه‌یچی دیکه‌ داس‌ نه‌وا نیتیه‌ ناتوانی پینشیبیی بیکردنه‌وه‌یه‌کی دروستی لی مکه‌ین له‌باره‌ی سه‌گه‌وه، نه‌گه‌ر نه‌و که‌سه‌ توانای حه‌ده‌لی هه‌موایه‌ نه‌وا په‌نای بۆ چه‌ندین به‌لگه‌ی عه‌ق‌لی ده‌برد مۆ نه‌وه‌ی سه‌لمیسی به‌رستنی سه‌گ چاکترین نیدارییه‌ له‌ (مورن)دا!

به‌م سروشته‌ی عه‌ق‌لی مرۆیی ته‌ها له‌ به‌رامه‌ر بیروباوه‌ڕه‌کان واییه، به‌لکو سروشته‌که‌ی له‌به‌رامه‌ر هه‌موو بیروکه‌و سیسته‌م و نه‌و نه‌ریتانه‌ وایه‌ که‌ ساوه‌پی به‌راسته‌یه‌تی زانیان توێژیه‌وه‌یان له‌باره‌ی سه‌رحه‌ گه‌لای حیهال کردووه، مۆیان ده‌رکه‌وتوووه، نه‌وه‌ی هه‌ندیکیان به‌هه‌قی ده‌رس، له‌لای نه‌وانی دیکه‌ بادرسته‌، نه‌و‌ل‌ویش له‌حویان دلیان وه‌ک چۆن نيمه‌ له‌شته‌کانی حۆمان دلیایان³⁷⁷

پوخته‌ی قسه‌کان نه‌وه‌به‌ کاتیك نيمه‌ ده‌بینن حه‌ك له‌بێر مه‌رفی هه‌چ وپه‌چ و بیروباوه‌پی بادرست تقوم ده‌رس، ته‌ها نه‌وه‌نده‌ به‌س نيمه‌ مانگه‌نشیان بکه‌ین بۆ بیکردنه‌وه‌ی دروست، چونکه‌ نه‌وان کاتیك بیریش مکه‌ه‌وه‌ ناتوان به‌شتیک بگن له‌وه‌ حیال‌زبیت که‌ لیتی راهاتوو له‌هه‌مان کاتیشدا، ساوه‌ڕنکی په‌کلاکه‌ره‌وه‌یان هه‌یه‌ که‌ بیکردنه‌وه‌یان زۆر دروسته‌ و نه‌وه‌ نيمه‌ین بیکردنه‌وه‌مان بیکه‌لکه‌

مرۆفه‌ هه‌رده‌م واده‌راسی ئازاده‌ له‌بیکردنه‌وه‌دا، که‌چی له‌راسته‌یدا نه‌و تا راده‌یه‌کی زۆر کۆت و به‌ند کره‌وه، له‌ ئارادی بیکردنه‌وه‌یدا ده‌که‌وتیه‌ ژێر کاریگه‌ری کومه‌لایک هۆکاره‌وه‌ به‌لام زۆر کات هه‌ستی پێ‌ ناکات و له‌ نه‌ستی نه‌و دا هه‌یه، توێژه‌ش ده‌نیت نه‌گه‌ر که‌سیک له‌مه‌دا ناگاداری بکاته‌وه‌.

یاساگانے گومہ نگا:

نيس خەللىرى دەلى) كۆمەلگەي مەۋىيى چەتلىرى ئىسىمى ھەيە، مەۋىيە دەمەن، ۋەك ياساكاى سىرۋىشە) مەۋىيە دەمەن كۆمەلگە چاڭ بىكەت، ئەۋا دەمەن رەچاۋى ئەۋ رىسپامە بىكەت، ئەگىيا سەرنەكە ۋىت ئەم بۇچۇۋەي ئىيىن خەللىرى خالى بىيە لە رىندەۋىيى لە ھەماڭ كاتىشدا خالى بىيە لە ھەقىقەت كۆمەلگە تەمبا كۆمەلگە تاك بىيە. ۋەك بىرەمەننى كۆر ئىگەيشىۋىي. مەلگۈ لەمە رىاترە، قەۋارەمەكى سەرمەجۇيە مەسەر ئەۋ تاكە رال دەمەن كە لىيۋە پىكەتۋىي، مەشئۋەيەك لە شىۋەكەبىش رىساي جۇي ھەيە لەسەرى دەۋات.

[illegible]

ئىمە لەۋنەيە سىبىن تاۋاسارىنكى خوپىزىز خەلگ ئارار دىت ورە چۈي ھېچ ھەقىكىيان ئەكت، ئىمە ھەرىدە دەكەين ئەمەي سە ھۈاستى خۇي كرىۋە، كەچى لەراستىدا ئەمەي سە پالەرى كۆمەلنىك ھۆكارەۋە كرىۋە ۋىستى خۇي لە ھۆكارەۋە تەۋە، بۇيە دەسىپىن گە لاسى پېشكە وئو ھەۋلى چارەسە كرىنى تاۋاسار دەدەن سەۋەك سزادانى، چۈكە مەتئىۋايىنى نەۋان ئەۋكەسە لە رەفتارە زىرپە پەكەنى بىرپىرسىيارىتى تەۋەلۈى بىيە بىرپىرسىيارىتى زىاتر دەكەۋىتە سەر بارىۋۇخەكەۋە دەئىت، لىزەشەۋە ئەۋ تە ھەۋايىگە ھاتوۋە (ئەگەر ھەموو شىتەك بزانى ئەۋا لە مۇۋەكەسنىك خۇش دەبىت).

تكام لەخوينەر ئەو دەيه وا تىنەگات مەزۇڧ لە ھەموو كارەكاسى نچاكر كروە و مەحسورە
 بىكات وەك ئەو دەي عومار بىت مەكەوتىقە دەم ھەلكردى (سا) وە ئەمە تويدرەويە وەك
 تويدرەوي ئەو كەسائەي دەلەين مەزۇڧ سەرىشك و رىگە پىندروە لە ھەموو كارەكاسى
 لە نىمامى ھەغەرى كورى محەمەد دەگىرەوە گوتىيەنى "نە ماچرى و نە سەرىشتى،
 نە لكو با تەكە بىوە مەبىوہە" نە راستى ئەمە و نە يەكى گرىنگە سروشتى مەزۇڧسان بە
 خوتىرە شىوہ مۆ پوخت دەكاتەوہ مەزۇڧ پىڭ لە ئازادى لە كارەكاسى ھەيە، مەلام ئەو
 ئازادىە سەموردرە و لەكاسى سەرسامووسى روودەدات، مەشەش سەرسامووس و ئازادى
 پەيوەستن بە يەكترەوہ.

گەردىلەكاسى مادە لەحوەلەكاسيان سەرسام ناس، ئازادەلەيش ھەروايە، كەچى لەلەي مەزۇڧ
 چەندىن پالەنە دەكەوہە مەملەنى بەكترەوہ، ھەمدىكى سەرەو رىگەيەكى بىارىكروى
 دەس وەشەيكى دىكەش مۆ رىگەيەكى تر. ئەمەش لەوكاتەدا نوودان و سەرسام دەبىت
 سارسى سەرەو كى بچىت، لىرەدا ژىرىمەكەي ھوكرارى دەبىت لەگەرجانى ھەردو
 رىگەكە يار دۆزىمەوہى رىگەي سىنىم و باشتر ئەمەش حالەتى سەرىكەوتو
 و بلىمەتەكە، لەوانەشە مەزۇڧ لەورىگەيە لادات و تووشى شىتى و تاوان مەنت

شايەنى ناسە ئەمەش رووياد، تەبەا لەمىو كەسائىكى كەم مەبىت، كەچى رۆزىسەي
 ھەك لە ئىبايان لەسەر رىگەيەك دەپۇن حالىيە لە ھەر سەرسامى و مەملەنىيەك ئەمەش
 لەمىو خەلكى عەوام ھەيە. مەتابەتى لەمىو ئەوانەي رۆشەنرەيەكى كۆمەلەيەتى داكەوتو
 دەژىن، ئەوان لەگەل نەوژمى گشتى دەپۇن وشتىك سازاش تەبەا ئەو دەي مەبىت سەوہ
 دواي مەوہ لىنى راھاتوون و شىيد ئاسوودەن ئەوان وا دەراش مەرىت وەھا و باوہ پەكاسيان
 ھەموو كىشەيەكى مۆ چارەسەر كىروون ھەموو ئارۇشنىيەكى روونكرىوتەوہ. نۆيە نى ھىچ
 گومان و سەرسامىيەك لەسەرى دەرو، ئاكىش لەنىوياندا وا جەيان دەكات سەرىشكە
 لەكارەكاسى كەچى لەراستىدا ئەو تارەدایەكى رۆز ماچارە لەنەنحامداسى كارەكاسىدا

مەزۇڧ كانىك مەملەنى دەكەن يار ھارىكارى يەكتر دەس، كانىك باوہ پەدەنىس يار كاڤر
 دەس. كانىك توپە دەن يار رارى دەس، كانىك پىشكەوتوون يار دواكەوتوون، ھەر
 لەبىرەمانەوہ تا ئىستەا بىيومانە لەسەرىكە ھىلى ھاوشىوہ دەپۇن، لەوانەيە ئەوان لە

شینووی رووکه شدا حیواور دەمن، حلیان گۆرپو و چهکیان گۆرلو و شارستانیان
پیشکەوتوو، کهچی لەباخیاندا وەل هەموو مۆژەکانی دیکەن که لەمیزوودا هەبوون

نمونه‌کانی یوتوپیا:

راسنە سروشتیەکی ئۆسیویەتی لەزانیوون بەسەر ماددە سەرکەوتیت. مەوای
وڕەکەیی مەکارمەنی، ئەمەش لەرێگای نوێژی مەوای مەتەیی ئەو رێسایاسی کار
مەماددەو دەکەن، مۆمۆو مەوای دەیهوێ وەری ناوی ئافگە مەکارمەنی، دەیت
شارەزییەکی زۆری لە سروشتی زێڕەوی ئاو و رێساکانی هەیت. کهچی ئەگەر ویستی
بەدوێک دروست بکات، ئەوا مێنمۆمەکی پیشووی، کارەکی مەشەلیکی گەورەیی
دەیت

ئەم قەسەیان مۆ ئەو کەسانەش راستە کە دەیانەوێ زێڕەوی کۆمەلگا بگوین. یان
وڕەکانی مەکارمەنی دیارە کەسانی حارەن رێباری (عەقلائی) درک بەم هەقیقەتە
ناکەن، یان حەریکەن درکی پێ نەکەن، چونکە ئەو گەورەشەو پێچەوانەی رێبارەکی
ئەوانە ئەوان و راھاتوون حەییالی چەسپەن مۆمۆی یوتوپیا مۆ کۆمەلگا بکەن، دواتریش
ئامۆزگاری برفەدار دەحنە مێشکی خەلکەو بەچاوپۆشین لە سروشتی ئەو کۆمەلگایە
ئەو خەلکە تێبێ دەژین، کاتیکیش لەمە سەرکەبوو یان ئەوا حۆبار لەحەلک لوتەرز
دەکەن و قەز لە کۆمەلگا دەکەنەو، گەیی لەحەلک دەکەن کهچی حۆبار شایەیی
گەیین.

ئەوانوون کە یەکنێک سوو بەیەلسوفا گریک نمونەیی کۆمەلگایەکی چاکەحوازی
لەکۆمارەکی وێنا کردوو، فارایش کە لە مەیلەسوفا ئیسلام سوو لە (شاری
چاکەحوازی) لەسەر رێگای ئەوانوون رۆشتوو کەتێک کتێبەکی فارسی دەخوینەو
دەبیین شاری چاکەحوازی سوو وەسەف دەکات خەلکە کە هاریکاری یەکتەر بۆ
بەدەسپیدانی کامەراسی راستەقیە کتێک هەرکەسیک بە کاری حۆی هەتستی و
لەپێشەکی کارمە مێت وکارەکی ئەوا کرد ئەوا کۆمەلکە کۆششی رێکھراو و گومارو
وحۆشیەکی مێ ئەندارە بەدەست دەهێنێ کە هەموو مۆژەیی حەوی پێو دەبێ
ئەو دەلی هەماهنگی بێوان ئەندامی شاری چاکەحواری وەک هارسەگی بێوان
ئەندامەکانی لەشە، حیواویش لەبێوان پێکەتەیی لەش و پێکەتەیی شارە کە ئەو یە

نەبەدای لەش سروشتی و ناچارکردن هیچ درککردن و هەڵزاردنێان بۆ بێیه، کەچی نەبەدای شەر بەبێ کار و زامەدی حوێان بەکەدەگرن، جا ئەگەر بیاڵەوی بەکگرتوو س، بار پەرت و لالۆ س، ئەگەر ویستیان بەدوای دانی و کامەرانی دەچن، ئەگەریش نا ئەوا بەدوای نەزانی و گومرایی دەچن^{٢٧٨}.

قارایی ئەو بۆچوو (مەزە) ی هینا و ئاسوودەبوو، وەک ئەوێ دەرمایێکی سێجری بە مرقایەتی دینێت، دەتوانس بەو دەرمایە هەموو ئەو کیشە و دەردایە چارەسەر بکەن کە بەدەستیەو دەتوانیس، کەوتە هێچیان بەسەر بێیه ئەنھا بەکاری بهێسن و ئیتر هەتا هەتایە لەیغەت دەژێن ئەو بۆ چرکەساتنیک بەو سێتاو تا سەیری سروشتی مرقایەتی بکات کە دچاری کردووە، ئایا ئەوان بەم سروشتە دەتوانس بەخودی حوێان ئەو هاوکاری و گۆمخانە دروست بکەن تەنھا بەوێ ویستی حوێان ئارستە بکەن ئەمە هاوشتیوەی ئەو چیژێکە رەمرنامیزە باسراوێه، گواپە کۆمەلێک مشک کۆبووبووە، مۆنەوێ بەسەر، رینگێک بگەڕین لە مەترسیەکانی پشیلە بەحاتیان سادات ئوایا لەسەر ئەو رێکەوتن بە پەتیکەو زەنگولێک بێخەنە ملی پشیلەکەو، جا ئەگەر هاتوو هەلیکۆتایە سەریان گۆتییسنی دەبێکە دەس، ئەوا دەتوانس لەکاتێکی گۆجاوار بکەن وەک شاراوێ بێیه ئەو پێشیارەو لەسەری رێکەوتووێ رۆژ دروست لەرووی تیوریەو، کەچی تاکە کەموکۆریەکە ی ئەوێه کردلری بێیه، چۆن دەکرێت مشکەکار گۆمەسێ مشکە بکەن و رەنگۆلەکە ی بۆ سەسنی بێنەوێ بیاخوێت؟!

کتێبی نووسەرێکی عێراقیم خوێندەو بەم تێزیکانە دەرجوو، تێیدا هاتوو: " بەلێ ئەگەر موسلمانان درکیان بە ئاسانترین خەسلەتی بڕایەتی ئێوانیان بکرایە، کاریان پێدەکرد، ئەوا سەم و ئۆرمایەتی لەسەر زەوی نەدەما، ئەو کاتە مرقەکان وەک برا دەبێی و کامەرسی کۆمەلایەتی لە ئێوانیان دەسوو، خەونی هەیلە سوو هانیش لە شاری چاکە حوێی دەهاتە دی کاتێک حۆشەویستیان لەبێوان دەبوو ئەو پێویستیان بە حکومەت و ددگا نەدەبوو، پێویستیان بە پۆلیس، رێسدا، یاسای سێرادن، بڕیاری سێرادان نەدەبوو، ملکەچی داگیرکەر و زۆردار نەدەبوو، سەنەمکار ئەوانی

سروشتی کۆمه‌لگهی عیراقی

هه‌ده‌چه‌وسانده‌وه، نه‌وکاته ره‌وی، ره‌ویه‌کی دیکه ده‌بوو، مه‌ه‌شت و مالی کامه‌راسی ده‌بوو.^{۳۷۸}

ده‌مه‌وی له‌ووسه‌ره مه‌ریزه پیرسم چۆر ده‌کرنیت موزفه‌کان سزای به‌کتر بێ و هه‌موو نه‌ورق و کینه‌ی له‌بیر مکه‌ن که‌پیشتر له‌ ده‌مارگیری و گۆته‌گۆته‌وه له‌سه‌ری راهاتوو^{۳۷۹} ئایا مووسه‌ر ده‌توانی حۆی نه‌مه له‌مه‌رامه‌ر به‌یاره‌که‌ی مکه‌ن، موزفه‌ساتوانی نه‌مه بکه‌ن، ته‌به‌ا نه‌وکاته به‌بیت له‌ موزووسی خۆیان ده‌ریجن و وه‌ک فریشته له‌فوزیکی دیکه‌ن!

(عه‌قلانییه‌کان) له‌وه راهاتوو ممووه‌ی ئایدیالی مه‌ر دابیتن، بینه‌وه‌ی مایه‌ج به‌شینواری کرده‌یه‌که‌ی سده‌ن، واهه‌ستده‌که‌م نه‌وان چه‌زناکه‌ن له‌مه‌دا به‌پرکرده‌وه خۆیان نیگه‌ران مکه‌ن، چونکه‌ نه‌م رینگایه‌ مراهه‌مه، ماده‌مه‌کی موزفه‌کان عاقلن، چاکه و خراپه له‌به‌کتر جیاده‌که‌وه، که‌واته له‌گه‌ل به‌کتر هاوکار ده‌س وه‌مه‌ه‌نگی له‌بیت، یق نه‌وه‌ی یرک به‌ سووده‌که‌ی بکه‌ن.

سروشتی ده‌مارگیری (عه‌قلانی)

کانتیک که‌سینکی (عه‌قلانی) بیرۆکه‌یه‌کی هه‌بوو، مۆی په‌رۆش بوو، واده‌زانی هه‌موو چه‌ک هه‌مان په‌رۆشیان ده‌بیت، خه‌ور به‌وه ده‌مین مۆ بیرۆکه‌که‌ی هابیان بدات و فیزیان مکه‌ن به‌نێروسیی حوی بیرۆکه‌که‌ی رووبه وه‌یچ گوماسی تیدا بیه، بۆیه واده‌رانیته له‌تێروسیی هه‌موو موزفه‌کاسی دیکه‌وه ویه، نه‌مه نه‌گه‌ر عه‌قلینکی بروسشیان هه‌بیت. کانتیک که‌سینکی (عه‌قلانی) پۆستینکی به‌رزی ده‌بیت یان ده‌سه‌لانی ده‌بیت نه‌وا هه‌موو کوشکبشه‌کان (موحامه‌له‌چییه‌کان) له‌ده‌وری ده‌بێ، چه‌پله‌ی مۆلی ده‌ده‌ن و به‌ره‌و پیری ده‌چن، نه‌و و خه‌یاڵ ده‌کات چه‌ک هه‌مووی باوه‌ری به‌ بیرۆکه‌که‌ هه‌ناوه، نه‌و کاته بۆ خۆیان کامه‌راسی و خۆشگوره‌راسی به‌ده‌ست ده‌هێنن، هه‌رکه که‌سیک پینچه‌واله‌ی بۆچوونی نه‌و بوو، نه‌وا توپه ده‌بیت واده‌زانی نه‌وکه‌سه ده‌بیت که‌له‌په‌قی یان به‌ئهره‌یی و نه‌ز بێت، به‌هه‌رحال قوبه‌سه‌ری^{۳۷۹}

زۆریک له‌ دژیه‌تییه‌ توپه‌کاسی نیوان بیره‌مدان و خۆشده‌وارن له‌سه‌ر نه‌م به‌مایه‌وه ده‌بیت، نه‌وان له‌مه‌دا جیاواریان له‌گه‌ل عه‌وام وچه‌لکی نه‌زان بیه، نه‌نها له‌رووحسار

به‌ییت که‌سی به‌ران کاتیك هه‌رش ده‌کاته سه‌ر به‌باره‌که‌ی و دله‌رق ده‌ییت نه‌وا به‌پینی به‌ریت و نه‌وا وه‌ره ده‌ییت که‌ له‌سه‌ری به‌روه‌ده کرله‌وه، که‌چی خۆینه‌وار به‌ریت و به‌اره‌پی دیکه‌ی هه‌لگه‌رنه‌وه به‌پینی بارونه‌حه حیاوازه‌که‌ی، به‌لام له‌گه‌لته‌وه‌شدا وه‌ک که‌سبکی به‌ران ده‌مارگیر ده‌ییت، حیاوازییه‌که‌ ته‌نها نه‌وه‌یه له‌بهرکریسه‌وه‌ی به‌لگه‌ی عه‌قڵی ده‌هه‌ینیته‌وه بۆ به‌شتگیری بۆچووه‌که‌ی، نه‌وێتریا نازانی به‌لگه‌ی عه‌قڵی چیه‌ به‌لکو له‌ره‌هه‌تاره‌که‌ی به‌رگماکی و ساویله‌کی هه‌لسوکه‌وت ده‌کات

چه‌ند وانه‌یه‌کی به‌سه‌ود:

له‌عێراق بێنکی زۆری له‌م حۆره مەملانییه‌مان له‌سه‌حامی (له‌زیزه‌که‌ی) چواره‌ده‌ی ته‌ممه‌ور بیه‌ی، له‌راستیدا ته‌م (له‌زیزه‌) کۆمه‌لگای عێراقی هه‌لته‌کاند، نه‌وه‌ی شاره‌وه بوو ده‌ریحست و نه‌وه‌ی بارۆشن بوو رووسی کرده‌وه، بۆیه دروسته نه‌گه‌ر مایه‌ چه‌ند قوربانی به‌ ئیتمه‌ دله‌وه، هه‌نده‌ش وانه‌ی فێرکریه‌وین.

گه‌ل عێراق له‌سه‌رده‌می عوسمانیه‌کان به‌ده‌ست مەملانییه‌کی تونده‌ی بیه‌وا تۆنێزه حیاوازییه‌کاسه‌وه ده‌یالاند، به‌لام نه‌وا مەملانییه له‌سه‌ر سه‌مای ده‌مارگیری و هۆزگیری و شارچیه‌شی و تابه‌ی و هاوشینه‌ی نه‌و شتانه‌ بوو، وه‌ک له‌هه‌شه‌کانی پێشوشدا نامه‌زه‌مان بۆکرد بوای به‌مادی عوسمانی بیه‌که‌ی (٤٠) سال ماوه‌یه‌کی دیکه‌ هات، وه‌ک ده‌رکه‌وت ته‌م ماوه‌یه به‌س به‌وو بۆ نه‌وه‌ی گه‌ل مەملانیی کۆبه‌کاسی له‌یاد بکات. کاتیکیش (له‌زیزه‌که‌ی ١٩٥٨) رویدا نه‌وا گه‌ل عێراق سه‌ره‌له‌بوی که‌ونه‌وه مەملانی.

ته‌م مەملانییه‌ بوویه به‌ درووشم و نه‌مای نوێ ره‌نگ کراسوو، که‌چی له‌ناحه‌وه ره‌گه‌ریشه‌ی کۆسی هه‌بوو له‌راستیشدا سه‌یتوانی حۆی له‌وه ده‌ربار بکات که‌ له‌ به‌سته‌وه هه‌بوو بۆیه هه‌ولێ ته‌قیه‌وه‌ی ده‌دا له‌کاتی ره‌حساندی هه‌لیک. بۆیه بیه‌یمان حووتیار له‌ لادی و کۆپی سه‌ره‌شه‌قام له‌ شار، حۆره‌کاسی دیکه‌ی عه‌وام که‌ زۆریه‌ی گه‌لی عێراقیان پێک ده‌هه‌تا، حۆبیشاندنیان ده‌کرد وه‌له‌په‌یان ده‌کرد و په‌رۆشبوون بۆ ده‌ره‌ته‌که‌، به‌لام له‌فولایی ده‌رووبانه‌وه مه‌به‌ستیان هه‌ر نه‌وه‌بوو که‌ له‌ هه‌راوه‌سه‌کانی کۆن نه‌جامیان ده‌دا.

هه‌دیك له‌خوینده‌ولان هاش هاش عه‌وامیان ده‌دات له‌م ناره‌سته‌یه‌دا، به‌هه‌لگه‌ی عه‌قڵی پاپه‌شتیان ده‌کردن، هه‌ر که‌سبکیش پهنچه‌وانه‌ی نه‌وان بوویه نه‌وا ده‌مویه (حائین) یان

سروشتی کۆمهڵگهی عێراقی

نوکه‌ری نیستعمار بێت بۆیه نازاوه گێڕان به‌دوای حاتییه‌کان ده‌گه‌ڕان بۆ نه‌وه‌ی لێیان بده‌ن، وه‌ك چۆن به‌سالی ١٩٨٨ به‌بوی لایه‌نگرانی (مه‌شرووتیه) وه‌ له‌ سالی ١٩٢٤ به‌دوای لایه‌نگرانی (سه‌فۆر) ده‌گه‌ڕان، كه‌واته‌ نه‌وان به‌گه‌ڕایه‌وون به‌لكو نه‌و دروشم و بنه‌مایانه‌ گه‌ڕایه‌وون كه‌ خۆپیشاندانیان بۆ ده‌کرد.

لێره‌دا مه‌هه‌ستم خه‌معه‌تیکی دیاریكراو و یان حریكێك بیه، به‌لكو هه‌موویان وه‌ك به‌كن، هه‌موویان له‌یه‌ك چوارچێوه‌ی فیکری ده‌ست پنده‌گه‌ن وه‌لاروینۆحیکێ هاشینوه ده‌ژێن، بۆیه‌ كاتێك كۆمه‌ڵێك به‌سه‌ر به‌پاره‌گه‌ی ده‌كه‌وێت هه‌مان شه‌و کارانه‌ ده‌كات وه‌ كه‌ نه‌پاره‌گه‌ی نه‌نهامی دله‌و، یان له‌ویش تێپه‌رده‌كات^{٢٨}

وه‌بیره‌هاتیکی گه‌نگه‌:

نه‌وه‌ی لێره‌دا شایه‌سی ناسه‌ ره‌وشی (عه‌قلانی) ته‌نها تاییه‌ت نییه‌ به‌عیراقوه‌، به‌لكو ره‌وتنێکی حیهاییه‌ له‌ گه‌ڕیکی کۆمه‌وه‌ ده‌ستنی پێکه‌ربوه‌، نوێنه‌ به‌نیو رۆژه‌ی گه‌لانی شارستانیه‌تی کۆن مایۆته‌وه‌، ته‌بابه‌ت هه‌تا نیستاش لێره‌ وه‌وێ مایۆه‌ تیییی ده‌کریت له‌ئوروپا له‌ کۆتاییه‌کاسی سه‌ده‌ی هه‌ژده‌م و سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی نۆزده‌هه‌م نوێنه‌وه‌، ئه‌م ره‌وته‌ به‌کێت موو له‌هۆکاره‌کاسی هه‌لگیرسانی شۆڕشی هه‌ره‌مسا، نه‌و شۆڕشه‌ی که‌ به‌کێک له‌سه‌ره‌وه‌کاسی سه‌ماکه‌رنکی شۆخی هه‌تاییه‌ سه‌ر نه‌حتی هه‌ولنکی گشتی وه‌ك ره‌مزنکی عه‌قل نه‌م سه‌ماکه‌ره‌ی مێشال و دواوایی به‌ جه‌لک کرد به‌ری خودا بیه‌رستن.

ئهم هه‌لچۆه‌ فیکریه‌ له‌ ئوروپا هاوکات موو له‌گه‌ل کۆمه‌ڵێک شۆڕشی دیکه‌ که‌ باوه‌ باوه‌ به‌دوای یه‌که‌وه‌ ده‌هات، له‌ باوه‌راستی سه‌ده‌ی نۆزده‌هه‌مه‌یه‌وه‌ عه‌قل ده‌ستنی کرد به‌وه‌ی له‌ به‌ره‌سه‌کاسی حۆی بیه‌تخه‌وره‌وه‌^{٢٩} له‌و کاته‌شه‌وه‌ توێژیه‌وه‌ راستیه‌کان که‌ موکوویه‌ کاسی عه‌قلی مرویان ناشکرا ده‌کرد له‌گه‌ل نه‌و (ده‌به‌مگیاهه‌ی) زۆرجار عه‌قل تییوه‌ ده‌گه‌ن.

^{٢٨} سه‌یری کینیسی لا‌علام بێن لاهم وانقه‌نده‌ بکه‌ که‌ به‌سالی ١٩٥٩ مایۆم کردووته‌وه‌ لاپه‌ره‌ ٢٧٢ و دو ئه‌ری -

عه‌قل و مرده‌ی

William Albright (Public Opinion) p 9-11

ئەو تويۇمەۋە زانستىمانە لە ئەوروپا كارىگەرلىكى زۆرلار لەسەر راي گىشتى ھەبوو بەشىۋەيكە وايگىرە ھەرە پىنگە يىشتى و دروستى بچن، ئەمەش مىللىتى توندى بىۋىليان بوو مىللىتىيەكى ھىمىس، خويىنى تىدا ئەدەپزا و پىشپىلى بەھاكار بەدەكرا

خەلك لەوى ھىشتا مىللىتى لەسەر بۇچوون و ھەزەب و خۇب دەگەن، بەلام مىللىتىن لەسەر سەماى زىگىرتى ھاۋەشە تارادەيكە گالتەى پى ئاكرىت تاگىك لەۋان كاتىك بۇچوۋىتىكى دەپىت ھەول مادات ھەبىر بەسەر خەلكى دىكەى سەپىنى، مانگەشەش بۇ ئەۋە ناكات، تەبا ئەۋ خاۋەن ھەقى رەھايە

ئەو سىستەمە دىموكراسىيەى ئەۋان پەيرەۋى دەكەن، لەسەر ئەم سەماپە ۋەستائە. گومان لەۋە بىيە ئەسلىمىنى سەۋە لەۋاى سەۋە وايگىرەۋە لەسەرى راستى و پىتە بەشپەك لە ھەرىتى كۆمەلەيىن بەشىۋەيكە لەمال ۋقوتامخاۋە و كۆپ ۋكۆمۇسەۋەكان لەسەرى بۇقۇن.

لەۋانەبە شىۋا پىت بىلىم گەلى غىراق تىستا لە ھاۋشىۋەى ئەۋ چوارچىۋە فېكرىە دەزىت كە ئەۋروپا ھەر لەۋو سەدە. يان مەلەپنى كەمى ھەر لەسەدەيكە تىيە، زىۋە! لەۋەشە زىانرەۋ چوارچىۋە فېكرىە سەرقالئوۋىت لە ئەنخامى ئەۋ رەۋتە خەدەلەبە بەھىرەى لە فەيلەسوفانى كۆن بۇيان مەۋەتەۋە.

تاكى غىراقى بۇى قبول ئاكرىت كەسپك پىچەۋانەى بۇچوون و بىرۋاى ئەۋ پىت درك مەۋە ناكات كەسى دىكە بۇ بۇچوون و ئاۋەپى خۇى ۋەك ئەۋ دىسۇرە، ئەگەر لە مالى ئەۋ يان گەرەك و لەئىۋ تاپەى ئەۋ گەرە ئاۋە، ئەۋا بىر كىرەۋەى لەگەل ئەۋ حىۋارلىكى زۆرى ئەدەبوو. ۋەك دەردەكەۋىت تاكى غىراقى درك بەم ھەقىقەتە ناكات، بۇبە دەپىدىن مەيلى ئۆزىنەيىنى بۇ ئەۋ كەسانە ھەبە كەپىچەۋانەى ئەۋر و خۇشى بەراست دەزلىنى.

پرسىار ۋەلامىك:

لەۋانەبە كەسپك پىرسىت: تاكى گەلى غىراق بەشىۋەبە لەزىر دەسەلانى رەۋتى (غەقلىنى) تونىرەۋ دەپىننەۋە و بۇشەۋەى بەشىۋەبە ھەرە ئەم ئاراستە تونىدەى مەرىت؟!

من پێموایه گهلی عێراق ده‌بێت بێرکردنه‌وه‌ی خۆی به‌ره‌وه‌بێش ببات، وه‌ت چۆن گه‌لانی ئه‌وروپا پێشیان خستوه‌وه‌ له‌وانه‌یه‌ هه‌ عێراق هه‌واش بێت ئه‌مه‌ش له‌هر تونده‌ی ده‌سه‌لاتی ره‌ونی (عه‌قلانی) به‌سه‌ریه‌وه‌، به‌لام زوو یان دره‌نگ ده‌بێت بگوردریت، ئه‌و ئه‌زمونه‌ سه‌ختانه‌ی پێیدا تێپه‌ریوه‌، چه‌ندین وانه‌ی ره‌واسی فێرکردوه‌، ئه‌گه‌ر ئه‌و له‌و وایانه‌ به‌گات ئه‌و تووشی ئه‌رموسی سه‌ختتر ده‌بێت، له‌وله‌شه‌ کاره‌سات و نه‌هاته‌تی به‌هواوه‌ بێت، ئه‌مه‌ش هه‌ر ناچاری ده‌کات جوارچه‌پوه‌ی بێرکردنه‌وه‌کی بگوریت

لێره‌وه‌ ره‌وه‌ره‌وی پرسیارکی لێکه‌ ده‌بیه‌وه‌ ئایا وار به‌گه‌لی عێراق به‌تیمس بقو ئه‌وه‌ی حاره‌له‌نوا‌ی حاره‌ نووشی ئه‌زموسی سه‌خت بێقه‌وه‌ تا له‌خۆیه‌وه‌ وانه‌ی لێهه‌ر بگرن، یان ده‌بێت ده‌ستی بگرن و رێگای سروستی بپشان ده‌هین؟

ده‌توانین بڵێین بارودۆخی ئێستای عێراق پێویستی به‌پلاندا‌مان و چاره‌سه‌رکردنی بانه‌تیانه‌ هه‌یه‌، به‌گوزیره‌ی ئه‌وه‌ی بارودۆحه‌ ناوچه‌یه‌کی به‌رگه‌ی ده‌گرێت خه‌یالی ئه‌وه‌ ده‌که‌م هه‌وکاری به‌سه‌ود بۆ ئه‌م مه‌سه‌له‌ ئه‌وه‌یه‌ گه‌لی عێراق له‌زیا‌نی دیموکراسی رانه‌یتریت، تا به‌شیوه‌یه‌کی کرده‌یی خه‌ینه‌حیی بکات، به‌شیوه‌یه‌ک رێگا به‌هه‌ر توێژێک بدریت ئازاده‌ی رای خۆی ده‌ربڕیت و ده‌نگ مدات، بێشه‌وه‌ی توێژێکی دیکه‌ بۆچوونی خۆی به‌هه‌ر به‌سه‌ر ئه‌واسی دیکه‌ هه‌ر بکات ئه‌بها ئه‌وه‌مه‌ده‌ به‌س بیه‌ گه‌لێک له‌ره‌وی تێبۆیه‌وه‌ هه‌له‌کاسی خۆی بدۆزێته‌وه‌، به‌لکو پێویسته‌ له‌ره‌وی کرداره‌وه‌ شێوری دروست خه‌ینه‌حی بکات و له‌و کاته‌ درک به‌نه‌حده‌مکانی ده‌کات

له‌وه‌یه‌ به‌کێک ره‌حه‌مه‌ت بێ بگرن و ئه‌و بۆچوونه‌مان به‌ یوتوپیا وه‌سه‌ف بکات، چۆن ده‌کرێت گه‌لی عێراق وار له‌به‌هاکاسی گه‌ره‌ک و ده‌مارگیریه‌کانی به‌پێی، له‌زیا‌نێکی دیموکراسی بێ توندوتیژی و بوژمه‌نایه‌تی بژیت؟ ئایا ئه‌وه‌ له‌بیر بکه‌ین نوا‌ی چوارده‌ی ته‌معو‌ز به‌خه‌لک گوترا (ئێوه‌ ئازادن له‌وه‌ی ده‌یڵێن و ده‌یووسن) که‌چی ئه‌وان شه‌ریان له‌گه‌ل یه‌کتر ده‌کرد و په‌کتریان ده‌کوشت؟

به‌راستی ئه‌مه‌ ره‌حه‌مه‌یه‌کی دروسته‌، به‌لام ئه‌وه‌ی ده‌مه‌وی سه‌رنجی مۆ رێکێشم ئه‌وه‌یه‌، ئه‌وه‌کات خه‌لک له‌مارێکی ده‌رووسی و کۆمه‌لایه‌تی ماسروشستی ده‌سوون، بارودۆخه‌که‌ دیموکراسی نه‌بوو، به‌لکو ئازاده‌گیرێ بوو، خه‌لک به‌شیوه‌یه‌ک خه‌یا‌لیان کرد که‌ دونه‌یا کۆتایی پنه‌ات و ئه‌وه‌ی ئێستا ده‌یکه‌ن، به‌یانی لێپرسینه‌وه‌ی له‌سه‌رمیه‌.

وەك دەردەكە وىت رۆزىك لەوانەي لەو ئازاۋەگىرىيە تىنۋەگلان، ئىستا ھەست بەپەشىمانى دەكەن، ئەوان درىكان بەوە كرد لە ۋەھمدا بوون كاتىك خەپالىيان كرد بونيا كۆتايى پىھاتوۋە، ئەوۋى سەم لەكەسانى دىكە دەكات ئەوا ئەمىر سەمى لى دەكرىتەۋە، رۆزگارە بەمشىۋە دەسۋىتەۋە: رۆزىك بۇ تۈيە و رۆزىك لەزى تۈيە!

دەپىت ئەۋەلە بقرىنەۋە كە رەخساۋە، ئىستا غىراق لەدورپاننىك ۋەستاۋە، ئىستا كاتى ئەۋەتوۋە دەست بەجىبەجىكرىنى سىستەمى دىموكراسى بقرىت، ئەگەر ئەم ھەلەمان لەدەست بچىت ئەوا بۇماۋەيەكى دور لەدەستى دەدەين.

نكۆلى لەۋە ناكەين جىبەجىكرىنى سىستەمى دىموكراسى لە ئىستادا بەتەۋاۋى خالى ئابىت لە توندوتىز ۋەھرا، گەلى غىراق لەتواناى ئىيە لەشەو و رۆزىكدا بىتتە گەلىكى دىموكراسى جىگىر ھاۋشىۋە گەلانى دىكە پىشتەر بە دىموكراسى گەپىشتوون، بەلگە پىۋىستى بە ماۋەيەك جارى لەدۋاى جار سىستەمى دىموكراسى جىبەجى بكات، لەھەر جارنىكدا توانستى زياتر دەپىت و زياتر لەجارى پىشمو لى رانەت.

دىموكراسى بىرۋەكەيەكى ئەبىستراكت ئىيە، تا لەقوتابخانەكان بگوتىتەۋە يان لە وتار ۋە ھوتاف باس بقرىت، بەلگە راھاتن و جىبەجىكرىنە لەروۋى كردارەۋە، ئەگەرھاتوۋ بە گرفتار دىموكراسى دەرگەۋىن و لەروۋى كردارىشەۋە ئەنجاممان ئەدا، ئەوا بەمشىۋە دەمىتىنەۋە ھەندىكمان بەسەر ھەندىكى دىكەۋە زال دەپىت و ئەمەش كۆتايى ئاپەت!

لەۋانە لەكاتى جىبەجىكرىنى دىموكراسى ھەندىك بىيانەۋى ساختە لەھەلېزارىن بگەن و يارى بە دەنگەكان بگەن، وەك كەسانى پىشتەر ئەنجاميان داۋە، لەۋانە بە جارنىك يان چەند جارنىك لەمەدا سەرىكەون، بەلام زوۋ يان درەنگ ھەست بەۋە دەكات كە كارى ئەۋەتتارخايەنى، ئەۋەى ئەمىر ئەۋەتتە جامى داۋە پىشپىنى دەكرىت سەبەى كەسانى دىكە ئەنجامى بىدەن، ئەمەش زنجىرىەكى چەپەلە لە چەند ئەلقە پىكھاتوۋە، ھەر ئەلقەيەكىش دەپىتە ھۆى ھاتنى ئەلقەيەكى دىكە، جا لەپەرزوۋەندى ئەۋە ئەم زنجىرىە لەئىستاۋە بېچرىنىت و خۆى ئاسوۋە و دلىيا بكات!

يوغته:

گەلى عىراق لەناو خۇيدا دابەشبوو، چەندىن مەلانىسى
مۆزگەرى و تايلى و نەتەو، زياتر لە ھەر ولاتىكى دىكەى
مەرەبى تىدايە، جگە لەلەوېنان. رىگاچارەك نىيە بۆ ئەم
دابەشبوونە، لە جىبە جىکردنى سىستەمى دىموكراتى پاشتر بىت،
بەشىويەك ھەر تويۇنك بەپىي رىزەى خۇى بەشدار لە ھوكمەرانى
بكات.

پىنويستى خەلكى عىراق وانە لە ئەزمونى رابردوويان وەرىگرن،
ئەمە كاتى لە بەرچا و گرتە ! ئايا كەسك ھەيە گوتىيىست بىت؟!

۲۰۱۵ / ۱۰ / ۲۲

رەزىگىزانەكەى تەوار بوو

پیرست

۳	پیشکش
۴	پیشگی
	بہشی یہ گہم
۱۳	ململانتی نیوان بیابانتشینی و شارستانیتی
	بہشی دووہم
۳۷	بیابانتشینی چییہ ؟
	بہشی سینیہ
۵۸	بیابانتشینی ومہیلی شہ پخوازی
	بہشی چوارہم
۸۹	قولایہ کانی روشنبیری بیابانتشینی
	بہشی پینچم
۱۲۶	عیراق لہ سہ ردمی عوسمانیدا
	بہشی شہنم
۱۵۱	ململانتی روشنبیری لہ عیراقدا
	بہشی جہونم
۱۷۵	جہنگی ہمیشہ یی لہ عیراق
	بہشی ہشتہم
۲۰۲	پنکھاتی کہ سیتی لہ لادیڈا
	بہشی نویم
۲۲۴	روخسارہ کانی دینداری لہ عیراقدا
	بہشی دہیم
۲۷۲	بارودخی کومہ لایہ تی لہ شارہ کاندہ
	بہشی یازدہم
۳۰۰	دووناقی کہ سیتی لہ شارہ کاندہ
	بہشی دوازدهم
۳۲۶	بہ دناکاری لہ شارہ کاندہ
	بہشی سیزدهم
۳۵۸	سروشتی قوناقی نیستا
۳۹۲	لوا بہشی کتیبہ کہ
۴۰۷	پوختہ

علی وهرلی

لیکۆلینه و هییهك

وهرلی
فهرلی
فهرلی

AME

علی وهرلی

لیکۆلینه و هییهك

له سر و شتی

کۆمه لگای عیرافی

وهرلی
فهرلی خلیل

